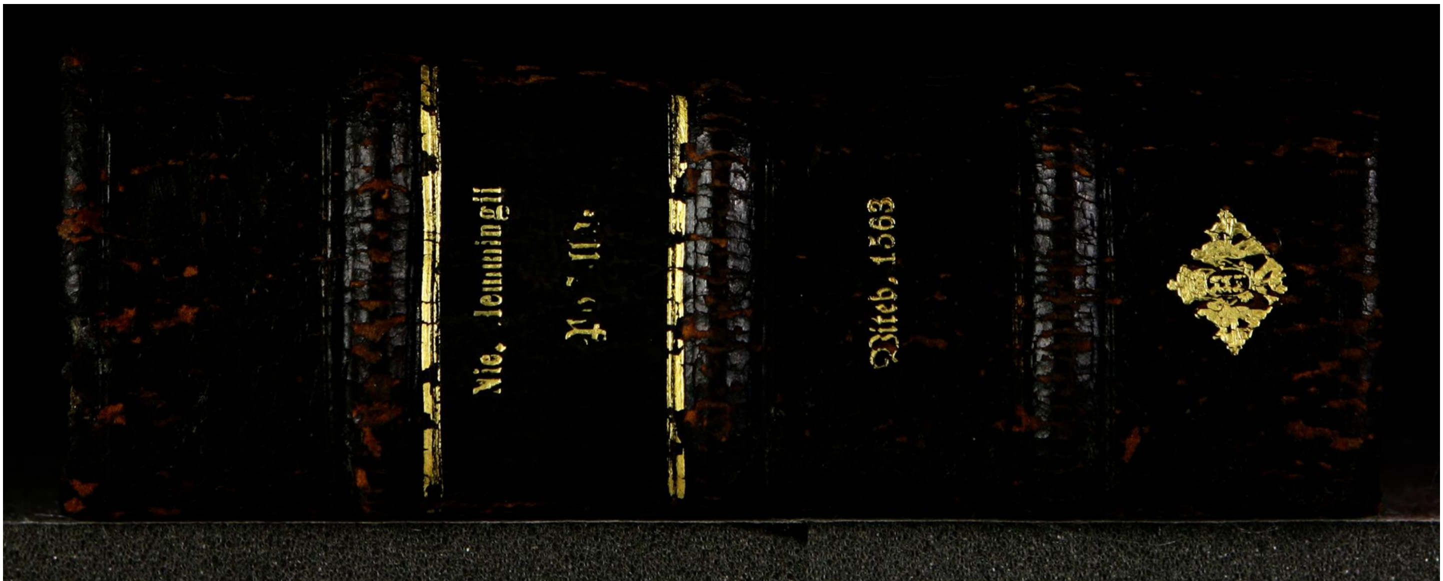
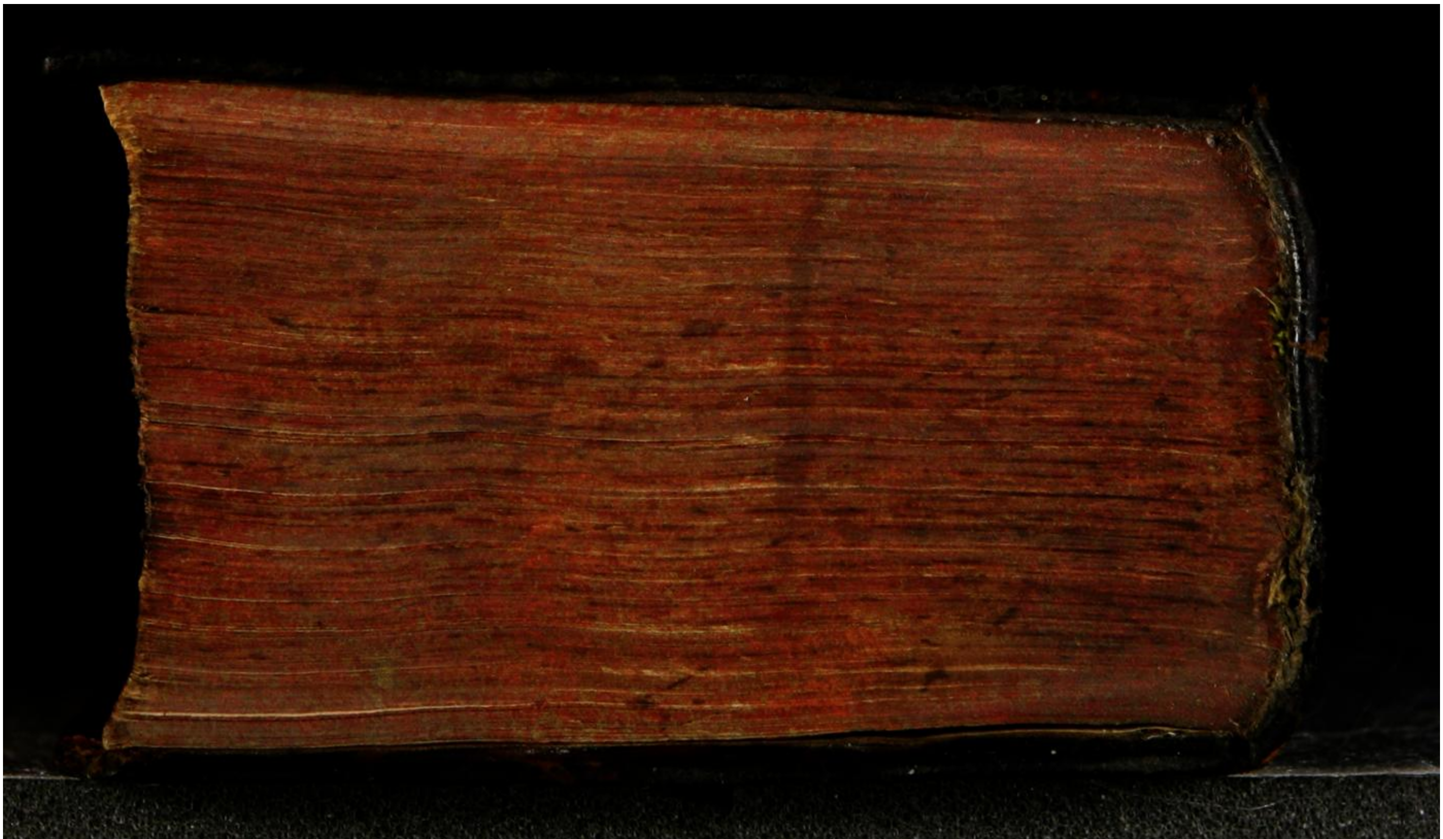
Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

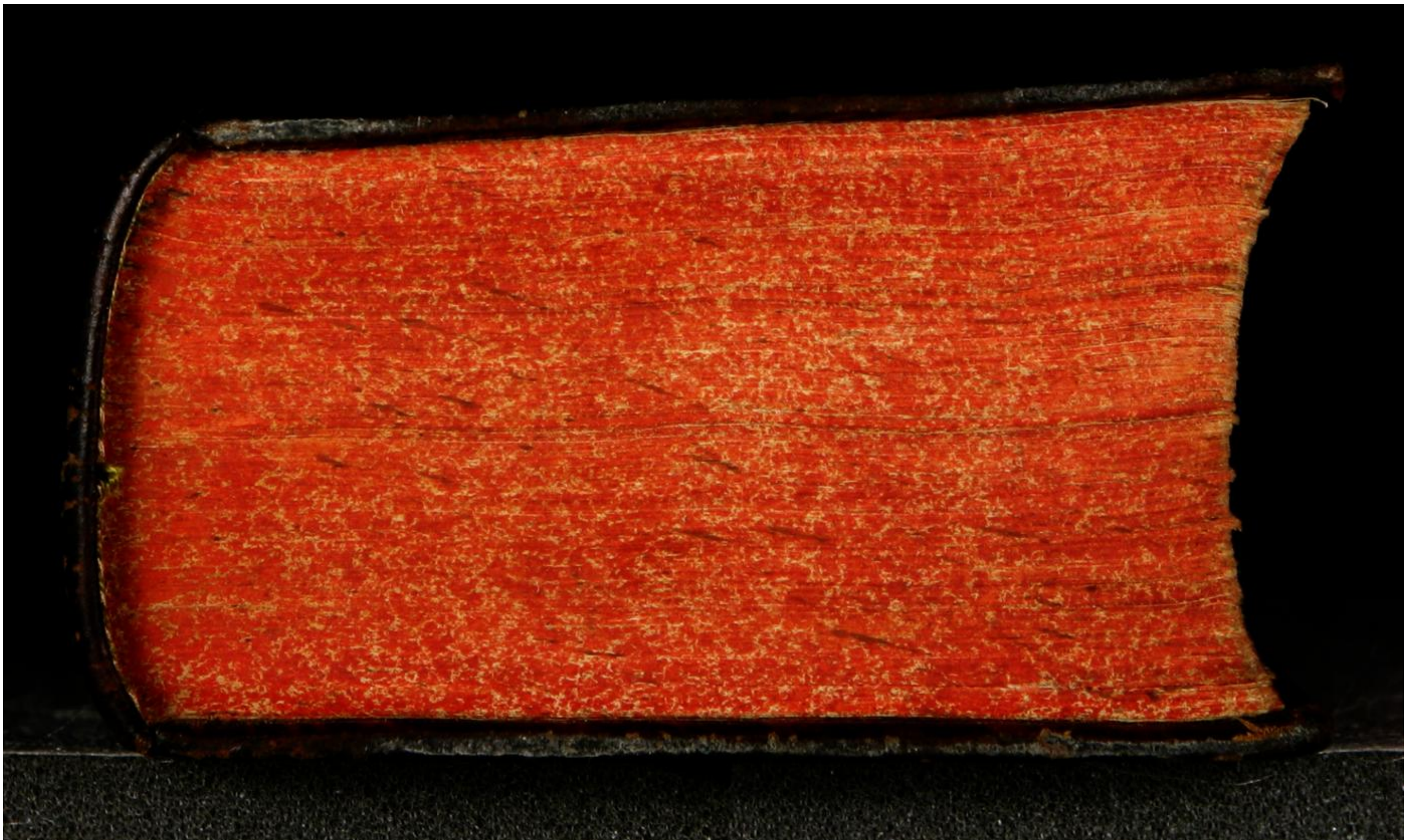

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

2538

226.

M Tuscher fecit

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

=LN 873
M

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Studio et Labore

Boulson.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

POS
S
ENAR
EVANGELI
in Dominicis diebus, C
tatè in Eccleſijs Dei
tiam piorum m
gelij, c
P
NICOLAVM

PRAEFIXA E
COMMONEFAC
ſtros Verbi, de perpe
in doctrina & vero cul
tate, & ſectarum
confeſſionem a
officium

ANNO M

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

POSTILLA
SEV
ENARRATIO
EVANGELIORVM, QVAE *in Dominicis diebus, & in Feſtis Sanctorum uſitatè in Eccleſijs Dei proponuntur, in gratiam piorum miniſtrorum Euangelij, conſcripta*

PER

NICOLAVM HEMMINGIVM.

PRAEFIXA EST EIVSDEM *COMMONEFACTIO AD MINI*ſtros Verbi, de perpetuo Eccleſiæ Chriſti conſenſu in doctrina & uero cultu Dei, ne opinionum uarietate, & ſectarum multitudine offenſi, uel confeſſionem abijciant, uel ſegnius officium faciant.

ANNO M. D. LXIII.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

OMNIBV
DEI ET MIN
CHRISTI, IN I
Dania ac Noruegia, ſ
lectis gratiam, miſerico
tre & Domino noſtro
optat Nicolaus H
Euangelij in
nia

P RODES
ſeruare,
petuum.
Chriſti
& vero
in hac maxima opi
facit, ut multi non p
dubitantes cuinam c
gant. Nam dum alij
ſtant (de cuius ſapien
tur non ſine aliorum
ex alto deſpiciunt) fi
eo affectu, quo quem
intelligunt, aut aduerſ
& pietatem æſtiment,
tates, ſiniſtræ ſuſpicio
dictæ cupiditas; qu
omnia miſcentur. E
modum (ut alia tace
Euangelij hoſtes in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

OMNIBVS SERVIS DEI ET MINISTRIS IESV *CHRISTI, IN INCLYTIS REGNIS* *Daniæ ac Noruegiæ, ſuis fratribus in Chriſto dilectis, gratiam, miſericordiam & pacem à* Deo Pa*tre & Domino noſtro* IESV CHRISTO, *optat Nicolaus Hemmingius miniſter Euangelij in Academia Haf-nienſi.*

PRODEST IMPRIMIS OBſeruare, cariſſimi fratres, perpetuum Catholicæ Eccleſiæ Chriſti conſenſum in doctrina & uero Dei cultu: præſertim in hac maxima opinionum varietate, quæ facit, ut multi non peſſimi angantur animis, dubitantes cuinam cœtui ſe ſocios adiungant. Nam dum alij alium magiſtrum iactant (de cuius ſapientia & pietate gloriantur non ſine aliorum contemtu, quos tanq; ex alto deſpiciunt) fit, ut cæco iudicio pro eo affectu, quo quemquam illis aut fauere intelligunt, aut aduerſari, eius eruditionem & pietatem æſtiment. Hinc naſcuntur ſimultates, ſiniſtræ ſuſpiciones, odia, iurgia, uindictæ cupiditas: quibus ſurſum deorſum omnia miſcentur. Ex qua re duplex incommodum (ut alia taceam) naſcitur. Nam & Euangelij hoſtes in ſua pertinacia impieta-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

teq; confirmantur, & infirmiores ac imperitiores, qui magis propenſi ad amplexandam ueritatem erant, non parum perturbantur, fluctuantes & incerti, quibus ſe potiſſimum partibus adiungant. Inter quos non pauci, quaſi nihil certi de tota religione tradi ſtatui'ue poſſit, non modò de omnibus eius partibus, ſed etiam de omnibus religionibus dubitare incipiunt. Hic noſtrum officium eſt, fratres dilecti, & precibus noſtris & admonitionibus iuuare infirmos, ne hac turba & colluuione opinionum offenſi, ruant præcipites in certum interitum. Huic malo potiſſimum medetur perpetua Catholicæ Eccleſiæ conſenſus in doctrina & uero Dei cultu obſeruatio. Vt enim unus eſt tantum Deus: ita & una æterna conſtans & minimè fallax Dei ueritas, una religio uera, una fides, una rectè uiuendi regula, & una Chriſti Eccleſia, quæ ſola uerum colendi Deum modum nouit. Huius Eccleſiæ qui non eſt ciuis, gratia & ſalute excidit, quantumuis magnos ſe habere magiſtros gloriatur. Contrà, qui in hoc cœtu Deum ſpiritu & ueritate colit, gratiæ & ſalutis hæres eſt, etiamſi bubulcum magiſtrum habeat. Non enim hæc res pendet ab hominis uel dignitate, uel indignitate: ſed à magiſterio ſpiritus Chriſti, qui ſuum purum uerbum & ſincerum nobis

uitæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uitæ & ſalutis regulam eſſe uoluit. In quo uerbo & cultu uerbo tradito, ſummus fuit omnium ſanctorum Patriarcharum ante diluuium & poſt diluuium, Prophetarum, Apoſtolorum atq; adeo omnium piorum conſenſus: quorum doctrinam & cultum, ſi nos uerè retinemus, poſſumus iure in Chriſto gloriari, quod ſimus ciues Eccleſiæ Ieſu Chriſti, etiamſi totus mundus nos exoſos habeat, & tanquam hæreticos execretur. Volo igitur, fratres, de hoc perpetuo conſenſu non nulla dicere, ut certo nobis conſtet, an in eo conſenſu Catholicæ Eccleſiæ ſimus, nec ne: aut aduerſarij noſtri, qui, cum iactant ſuos magiſtros (quos Patres uocant) ferro & igne curſum doctrinæ Propheticæ & Apoſtolicæ intercludere conantur. In huius argumenti tractatione multa ſanè concurrunt, quæ huc tanquam ad ſcopum collimant. Hic enim neceſſario quæritur, quiſnam ſit ortus ueræ religionis: quæ certitudo: quantus conſenſus omnium ætatum Eccleſiæ in eadem doctrina: quibus artibus Satan ueram religionem oppugnare ſoleat: deniq; qua prudentia pij aduerſus Satanæ inſidias & fraudes uti debeant: ne, quemadmodum primi parentes fecerunt, ſinamus nos πιθανολογίαις à fontibus ſalutis ad ciſternas Diaboli, humanas traditiones & ἐθελοθρησκείας abduci.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

A quo autem ortum habeat uera religio attingendum non eſſet, niſi tantus fuiſſet olim, & hodie eſſet hominum & Diabolorum furor, quòd auſi ſint religiones inſtituere pro cæco ſuæ rationis ſenſu, quas ferro & igne tuentur: ac eam religionem, quæ à ſolo Deo eſt, perſequuntur, ut uaticinium comprobent, quod editum fuit de ſemine ſerpentis morſuro calcaneum ſeminis mulieris. His multo rectius iudicauit prophanus Socrates, qui cum apud Xenophontem interrogaretur, quænam eſſet uera religio, reſpondit eam eſſe, quam ipſe Dens inſtituit. Nam cum Dominus clarè apud Prophetam dicit ſe abominari doctrinam & cultus hominum, extra omnem controuerſiam ſit nobis, quòd uera atque perpetuò conſtans religio ab ipſo æterno Deo ortum habeat. Apollo Pythius ab Athenienſibus interrogatus, quas potiſſimum religiones tenerent, reſpondit eas, quæ eſſent in more maiorum. Cum rurſus obiicerent, morem maiorum ſæpè mutatum eſſe, ait optimum ſequendum. Nam, ut ait Heſiodus, νόμος ἀρχαῖος ἄριστος. Ad eundem modum hodie aduerſarij antiquitatem iactant, autoris ueræ religionis nomine ſuppreſſo, qui potius cum Socrate reſpondere, quàm cum impuro Dæmone deberent. Nam ut Satan: ita & illi antiquitatis autoritate

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tate ad ſtabiliendos errores abutuntur. Verum quidem eſt, antiquiſſimam religionem optimam eſſe, modo ab optimo Deo ortum habeat, & non ab antiquo ſerpente, qui à principio ſuam religionem in mundum ex diametro cum diuina religione pugnantem inuexerat. Quare diſcernendum eſt inter duplicem antiquitatem. Vna enim ad Deum: altera ad Satanam refertur. Prior illa antiquitatum omnium longè uetuſtiſſima eſt, ut quæ nec principium nec finem habeat. Ex hac uetuſtiſſima antiquitate prodijt ueritas Dei, qua docetur, quænam ſit uera religio, cui confirmandæ Deus miranda teſtimonia addidit, quæ eſſent ueluti perpetua quædam & authentica ſigilla ueritatis diuinæ. Poſterior eſt quę principium habuit, & finem habitura eſt: ex qua prodijt omnis ſuperſtitio & impietas. Vtraq; hæc antiquitas habet ſuos propagatores ueluti Patriarchas quoſdam, quos poſteriores, Patres appellarunt, de quibus non parum gloriantur. Papiſtæ ſemper in ore habent patres: in omni controuerſia de doctrina & cultu Dei ad eos tanquã ad extremam ancoram confugiunt. Nos quoq; patres agnoſcimus: ſed inter nos & illos ingens eſt diſcrimen. Nos enim eos Patres profitemur, qui à Deo acceptam religionem fideliter tradiderunt poſteris, ut ſunt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Patriarchæ,ſancti Reges,Prophetæ,Chriſtus ipſe & Apoſtoli: hos ſolos patres ueneramur à quorum ſententia diſcedere, ſalute excidere iudicamus. De patribus, qui tempora Apoſtolorum ſecuti ſunt, iudicamus iuxta regulam Ambroſij. Nos noua omnia, quæ Chriſtus non docuit, iure damnamus: quia fidelibus uia Chriſtus eſt. Si igitur Chriſtus non docuit quod docemus,&nos id deteſtabile iudicemus. Et iuxta hanc Pauli regulam: Si quis aliud Euangelium docuerit anathema ſit:Illi autem,ut fucum faciant ſimplicioribus, interrogandum eſſe dicunt de ſemitis antiquis, non eſſe limites antiquos transgrediendos,quos fixerunt Patres &maiores noſtri. Quod ſi id minime licere in agrorum finibus certum eſt, quanto minus id licere in religionis limitibus iudicabitur? Verum nos limites, quos fixit autor religionis Deus: quos acceptos diuinitus tuebantur ſancti Patriarchæ, & Apoſtoli: à quib. apros &lupos inuicta animi fortitudine repulerunt ſancti martyres (inter quos primum locum obtinet ſanctus Abel) deniq; quos filius Dei ſuo precioſo ſanguine ſtatuit,non tranſgredimur: ſed intra illos manemus conſtantes. At fines, quos antiquus ſerpens cum ſua ſobole fixit,tranſgredimur,intra quos non niſi mera damnatio clauditur. Religionem igitur ueram

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ram ad Deum, qui antiquus dierum denominatur à Daniele, referimus. Vnde conſtabit & eam antiquiſſimam eſſe, & ſui autoris naturam ingeniumq; referre. Quare ut conſtantiſſima eſt ſemper: ita ſui perpetuo ſimilis exiſtit.

Sed quænam illa eſt ſibi perpetuō conſtans religio, quæ eius ſumma, quæ partes? uox Dei & ſignum uoci additum ueram religionis & cultus Dei normam præſcribit. Semper enim Deo in more fuit ſuam uoluntatem uerbo, & externo aliquo ſigno hominibus patefacere. Quod enim uerbum auribus ingerit, ut ad mentem tranſmittatur, idem ſignum oculis aſpiciendum proponit, ut ueluti per feneſtras lux quædam in animum transfundatur: ut uox & ſignum ſit duplex uerbum, uocale & aſpectabile, quorum finis & ſcopus unus eſt: ſed ſigni interpretatio ſemper ē uerbo ſolo petenda eſt. Hæc qualia ſunt, quinq; tempora, quibus Deus præcipuē ſuam uocem ſonuit & ſigna edidit, apertiſſimē docebunt: ut ſunt ſtatus ante lapſum: tempus promiſſæ reparationis: tempus repetitæ promiſſionis: tempus reipublicæ Moſaicæ: ac deniq; tempus completæ promiſſionis, exhibito Ieſu Chriſto Domino noſtro. Hiſce quinq; temporibus eandem fuiſſe religionem & ſibi per omnia conſtantem, uoce

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Dei & ſignis diuinis eſt oſtendendum.

Ante lapſum, quando Adam ornatus erat imagine Dei, Deus homini & uerbum tradiderat & ſignum. Verbum requirebat noticiam Dei, & obedientiam erga ipſum: prohibebat, ne quid tentaret homo contra Dei interdictum ſub comminatione pœnæ: habebat etiam uerbum promiſſionem immortalitatis, quam promiſſionem fide amplectebatur Adam. Et arbor uitæ, ut aſpectabile uerbum, idem per oculos in mentem transfudit. Quæ omnia eo ſpectabant, ut Adam imaginem Dei tanquam in ſpeculo repræſentans, Deum perpetuo coleret & celebraret. Ex his conſtat, quod uera religio ante lapſum hominis fuerit purus cultus Dei iuxta Dei uerbum, cuius regula erat uerbum & ſignum. Partes fuerunt agnitio Dei, fides promiſſæ immortalitatis, obedientia erga Deum interior & exterior. Finis, repræſentare imaginem Dei, ac eum prædicare & celebrare. Et fuit in eo ſtatu cultus Dei perfectiſſimus, qualis eſt futurus poſt reſurrectionem, niſi quod tum non quidem ſubſtantia, ſed gradibus, futurus eſt multo plenior. Hic cultus Dei, qualis eſt primo homini præſcriptus, à nobis etiam poſt lapſum requiritur. Neq; ulla mutatio facta eſt in cultus ratione: ſed horribilis deprauatio ſecuta eſt in toto humano genere

poſt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

poſt lapſum primorum parentum, ut hunc cultum plenè præſtare, imo ne ipſum incoare poſſit quiſquam, niſi ad arborem uitæ, quę eſt Ieſus Chriſtus, ei acceſſus patefactus fuerit.

Lapſo igitur genere humano in primis parentibus, Deus rurſus ſuam uoluntatem patefacit uerbo & ſigno: unde diſcitur, quo cultu poſt lapſum uoluerit coli. Verbo reprehendit transgreſſionem ſui mandati: uerbo promiſſionem edidit de Meſſia, qui homo factus ſolueret lytron pro reatu Adæ, & reſtitueret homini imaginem Dei, quam peccando amiſerat. Signum adiecit uerbo, quod erat ueluti aſpectabilis quædam concio de Meſſia. Hoc autem ſignum erat mactatio & oblatio pecorum & frugum terræ. Ex his ſequitur, quod poſt lapſum Deus requirat omnino ſimilem cultum cum eo, qui fuit ante lapſum, licet ſuis gradibus eam perfectionem non habeat, quam ante lapſum habuit. Requirit enim hic Deus agnitionem ſui: requirit agnitionem noſtri peccati: requirit agnitionem Chriſti, qui eſt loco arboris uitæ, quæ erat in Paradiſo: requirit fidem Meſſiæ, requirit ex fide obedientiam, ut paulatim magis magiſque in homine reparetur imago Dei per Chriſtum, hoc eſt, ut in mente refulgeat firma Dei noticia: in anima ſancti-

tas:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tas: & in omnibus uiribus obedientia ex prę ſcripto uerbi præſtanda. Hæc breuiter uerbo & ſigno indicantur in principio Moſis. Nam olim ὁι παλαιοὶ κρείττονες ἡμῶν ὄντες, καὶ ἐγγυτέρω θεῶν ὀικῶντες, ut Platonis uerbis utar: melius & ſolidius erudiebantur breuibus Aphoriſmis & ſymbolis, quàm nos longis concionibus. Fuit enim olim ea docendi ratio cum Theologis, tum Philoſophis communis & familiaris, ut id quod breuibus Aphoriſmis proponerent, idem certis ſignificarent ſymbolis. Lapſo homine hic Aphoriſmus propoſitus uoce Dei eſt: Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Symbolum, quod quadam imagine idem ſignificabat, fuit oblatio diuinitus patribus commendata.

Abel itaq; cum ſuas offerret uictimas, in Aphoriſmum propoſitum reſpiciebat, & offerens hæc cogitabat. Primum mortem uictimæ intuens, admonebatur de morte, in quam inciderat genus humanum propter peccatum: unde haud dubiè ingens dolor in animo eius excitatus eſt. Deinde, intuens ſanguinem uictimæ admonebatur factæ promiſſionis de Meſſia: cuius merito & interceſſione placari iram Dei iuxta promiſſionem ſtatuit: unde & conſolatio in corde nata eſt, & fides, qua Deo acceptus fuit per Ieſum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſum Chriſtum. Hac fide iuſtificatus ſola, ueram ſanctitatem iuxta uocem Dei meditatus eſt, Deum prædicans & laudans propter iuſticiam & miſericordiam. Atq; ita Abel, imagine Dei in ſe quodammodo reparata, uerum cultum Deo præſtitit: quem cultum poſtea morte ſua confirmauit. Nam cum Cain frater & Hypocrita ipſum ā confeſſione promiſſi ſeminis & uero cultu auocare ſtuderet, potius mortem oppetere uoluit, quàm in impium fratris decretum conſentire: ſignificans hac ſua conſtantia, quōd is demum uerē Deum colat, qui obedientiam erga Deum & CHriſti confeſſionem omnibus rebus mundi, atq; adeo uitæ ipſi, qua nihil homini carius eſſe ſolet, anteponat. Ex hoc ergo uerbo & ſigno primis parentibus poſt lapſum tradito apparet, quōd eadem religio fuerit eorum poſt lapſum, quæ ante lapſum erat. Etſi autem quædam circumſtantiæ externæ acceſſerunt propter deprauationem naturæ, & promiſſionem reparationis: tamen ſubſtantia cultus Dei eadem manebat, atq; ad eundem finem tendebat, licet imperfectius. Hic cultus Dei purus durauit in Eccleſia, quæ fuit perexigua, uſq; ad diluuium, hoc eſt, annos mille ſexcentos quinquaginta ſex. Nam Caini poſteritas carnaliter promiſſionem intelligens perſecuta eſt ueram Eccleſi-

am:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

am: ſibi Eccleſiæ titulum uſurpauit: uerum cultum Dei in prophanam hypocriſin & ſuperſtitionem commutauit. Porro cum hypocriſin & ſuperſtitionem cum alijs horrendis ſceleribus diluuio puniuiſſet Dominus, Nohæ uerbo & ſymbolo uerum Dei cultum iterum commendat: non nouum quidem, ſed prorſus eundem, quem ab initio inſtituerat. Verum cum hunc hypocriſi & ſuperſtitione Iaphet, & Cham tyrannide profligaſſet, manſit in ſola familia Patriarchæ Sem. Is enim rectè intelligens promiſſionem & eius ſymbolum, Deum ex fide coluit, eiq; obediuit, quemadmodum Abel & Nohæ fecerunt. Etſi autem & uerbum & ſymbolum traditum primis parentibus, Nohæ & Sem retinuerunt: tamen propter nouum euentum nouum ſymbolum acceſſit. Nam cum Dens impium mundum diluuio perdidiſſet propter defectionem à uero & puro cultu Dei, promiſit Nohæ & eius poſteritati ſe poſtea mundum diluuio non perditurum. Huic promiſſioni ſymbolum, nempe arcum cœleſtem adiecit, qui erat promiſſionis quoddam μνημόσυνον. Arcum itaq;, qui in nubibus apparere ſolet, uerbi ſui nota inſcripſit Deus, ut quaſi ſigillo promiſſum illud ſuum ratum fore confirmaret, quo ſe non ſolum Deum Nohæ, eiuſq; poſteritatis, cuius ſe in fidem cliente-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

clientelamq́ contulerant, futurum receperat: uerum etiam ſe deinceps homines nunquam aquarum inundationibus deleturum. Hoc igitur ſymbolum intuens Nohæ & Sem, exemplo ſancti Abelis, Deo uerum & ſpiritualem cultum exhibuerunt.

Sequitur Abrahami ætas uſque ad tempora Moſis, qua ætate idem cultus & uoce Dei & nouo ſymbolo Patriarchis eſt commendatus. Nam, decreſcente iam ſapientia quæ fuit in primis parentibus, ut uerbo clariori: ita ſymbolo euidentiori opus erat. Verbum igitur Abrahamo propoſitũ fuit hoc: Benedicentur in ſemine tuo omnes cognationes terræ. Symbolum uerbo additum erat circumciſio genitalis membri in maſculis. Vt ergo uerbo docuit, uerumq́ cultum requiſiuit: ita ſymbolo idem fecit, quod erat doctrinæ & cultus ſigillum. Cum enim ait: Benedicentur in ſemine tuo, tria apertiſſime inſinuat: quorum primum eſt repetitio accuſationis totius generis humani propter peccatum & defectionem à Deo. Nam cum promittit benedictionem, ſignificat eos in maledictione hærere, quæ maledictio peruaſit in homines omnes cum peccato. Alterum eſt repetitio promiſſionis ſeminis & beneficiorum eius, quod Adamo dictum erat ſub his uerbis: Semen mulieris conteret caput ſerpentis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſerpentis. Id quod hic ſignificantiori uoce benedictionis exprimitur. Nam benedictionis uoce ſignificatur fauor Dei, reconciliatio, remiſſio peccatorum, & iuſticia propter Chriſtum, quemadmodum Paulus Moſis interpres exponit. Tertium eſt indicatio noſtræ imbecillitatis, quōd noſtris uiribus non poſſimus benedictionem nanciſci: ſed oportere nos eam obtinere fide in ſemen promiſſum. Hanc fidem Abrahæ ſecuta eſt obedientia in tota eius uita, iuxta præceptum: Ambula coram me & eſto perfectus: quam obedientiam ſanctus Patriarcha declarauit uictima filij. Quanti enim fecerit obedientiam erga Deum, ex eo apparet, quōd potius uoluerit unigenitum filium Iſaac, quem genuerat in ſenectute, cui tam magnificæ promiſſiones erant factę, ad mandatum dei mactare, quām ab obedientia erga Deum recedere. Symbolum uero additum à uerbo interpretationem mutuari debet. Nihil enim aliud ſymbolum eſt, quām aſpectabile uerbum. Tria proinde ſymbolum ponit ob oculos: nempe natiuitatem noſtram carnalem eſſe corruptam: Deinde, promiſſum eſſe ſemen, per quod natura reparabitur: tum circumciſione carnis ſignificari circumciſionem cordis, qua amputatur ignorantia Dei, affectuum impuritas & cordis contumacia: ut nouus homo na-

ſcatur,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſcatur, geſtans imaginem Dei in uera ſancti-
tate & iuſticia. Ecce quam apte quadrant hæc
cum prioribus. Vox quidem mutatur, ſed
ſignificatio manet. Hæc in uerbo & in ſym-
bolo uarietas humanæ imbecillitati ſeruit,
& ignorantiæ noſtræ medetur: non aliquam
nouam colendi Deum rationem præſcribit,
quemadmodum carnale ſemen Abrahæ au-
tumauit. Nam quemadmodum Cainitæ
hypocriſin, reiecto puro intellectu uerbi &
ſymboli, amplexati, perſecuti ſunt Abelem
& imitatores fidei ipſius: ita Iſmaëlitæ in li-
tera circumciſionis hærentes, ſpiritu negle-
cto, perſecuti ſunt ueros filios Abrahę: ex quo
factum eſt, quōd uerus cultus apud paucissi-
mos remanſerit. Nam cum exularent in Ae-
gypto Patres, ſola familia Ioſeph, mortuo
Patriarcha Iacob, uerum cultum retinuit, qui
cum poſt eius mortem tantum non extin-
ctus eſſet, deus, nato Moſe in Aegypto & agē-
te iam 80. annum, â promiſſione facta Abra-
hæ 340. anno, uerbum iterum promiſſionis
repetit: multa addit ſigna, & ut conſeruaretur
cultus uerus, erexit regnum & ſacerdotium.
Tametſi autem idem uerbum & idem ſignū
Moſi commendat, quod ante Patriarchis
commendarat: tamen longiores conciones
& plura inſuper ſigna adhibet, prout eius æ-
tatis ratio poſtulabat. Quæ omnia ad eun-

 dem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

dem ſcopum collimabant, & eundem cul-
tum Dei ſpiritualem hominibus commen-
dabant: Nam in deſerto(ut præteream rubū
ardentem & columnas ignis & nubis) Man,
Petra,& Serpens æneus,ut ſymbola doctrinæ
& cultus Dei proponebantur:quæ tria ſigni-
ficabant Chriſtum olim promiſſum. Man e-
nim,Paulo interprete, ſignificabat cibum ſpi
ritualem , quo noui homines per Chriſtum
facti aluntur in Chriſti regno.Petra figurabat
potum ſpiritualem , quo credentes reficiun-
tur. Serpens ſuſpenſus adumbrabat Chri-
ſtum ſuſpendendum in aram crucis pro pec-
catis mundi : quemadmodum ipſe Chriſtus
ſymbolum hoc interpretatur. Intuitus in ſer-
pentem æneum typus erat fidei , qua homi-
nes iuſtificati & uiuificati coram Deo ambu
lant,et ad perfectionem aſpirant. Verum poſt
quam populus in terram promiſſam,quæ ty-
pus erat cœleſtis Patriæ , introductus erat,
plura adhuc ſigna ueluti aſpectabiles conci-
ones ei propoſitæ ſunt:ex quibus pauca quę-
dam attingam : nam omnia perſequi inſtitu-
ta breuitas non permittit. Tota quidem reſ-
pub: ſignificat Eccleſiam : ſacerdotium & re-
gnum figurant Chriſtum, qui ſacerdotio ſuo
placat iram Patris iuxta promiſſionem pri-
mam,& ſuo regno deſtruit regnum Diaboli,
peccatum & mortem: & utroq; reparat ima-

ginem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ginem Dei in homine, ad quam homo erat
creatus,ut ita rurſus ornatus imagine Dei,ue
ra obedientia ipſum colat ac celebret.

Ceremoniæ multæ ſunt additæ, quarum
ſpiritualis ſignificatio primam promiſſionẽ
explicat,ac cultum Dei ſpiritualem commen
dat. Verum quia multæ ſunt, paucas eaſque
illuſtriores eligam & breuiter excutiam. Sa-
cerdotis ornatus,annua oblatio ſummi ſacer
dotis,arca fœderis,agnus phaſe, ſanguinis aſ
perſio, baptiſmata, quotidianæ oblationes
ſingularem habuere rerum ſpiritualium ſig-
nificationem,quæ omnes dulces habent me-
ditationes de mediatoris conditionibus &
piorum officio. Sacerdos ſummus laminam
in fronte & ueſtes mundas geſtauit. Lami-
na aurea diuinitatem Chriſti ſignificabat:
ueſtis uero munda humanitatem, ſed mun-
dam & puram ab omni peccato. Quōd au-
tem ſacerdos ſemel in anno intrauit in ſan-
cta ſanctorum, typus fuit ſacerdotis Chriſti,
qui una oblatione conſummaret ſanctifican-
dos. Hoc apertē Exod.28.indicatur, ubi Do-
minus ait: ut ſit ei placatus Dominus. De-
inde, ueſtes ſacerdotis figurant ſanctitatem,
qua ornatos uult eſſe ſuos ſacerdotes Domi-
nus, quemadmodum Dauid Moſis interpres
exponit,cum ait:ſacerdotes tui induantur iu-
ſticia, & ſancti tui exultent. Arca fœderis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſignificat populum Dei, cum quo expreſſo uerbo pactum fecit Dominus. In hac arca fuerunt tabulæ legis, quæ tegebantur in arca lamina aurea: qua re nihil aliud ſignificatum fuit,quàm quod habet prima promiſſio: Semen mulieris conteret caput ſerpentis, niſi quod ſimbolum dulcius rem exprimit. Tabulæ enim decalogi in arca teguntur aurea lamina, quæ dicitur propiciatorium. Hoc eſt, Chriſtus qui eſt propiciatio pro peccatis noſtris, tegit in Eccleſia peccata hominum, aduerſus iram & horrendum iudicium Dei, quid quæſo hoc eſt aliud, quàm ſemen mulieris conteret caput ſerpentis? Ita hunc typum explicat Moſis interpres Paulus Rom.3. Iuſtificamur gratis per illius gratiam, per redemtionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propiciatorium per fidem in ſanguine eius. Vt enim pontifex Hebræorum ſolebat ſemel ſingulo quoq; anno propiciatorium imbuere ſanguine, cum in ſancta ſanctorum ingrederetur: Ita ſummus noſter pontifex Ieſus Chriſtus ſemel obtulit ſe Patri pro peccatis, mundi & ęternam redemtionem reperit. Agnus Phaſe habuit etiam ſignificationem ſymbolicam, qua prima promiſſio ueluti uiuis coloribus depingebatur: cuius typum explicat Paulus, cum ait;& phaſe noſtrum immolatus eſt Chriſtus.

Quōd

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Quōd autem iſte agnus de grege ſumebatur, innuebat Chriſtum carnem noſtram aſſumſiſſe & infirmitates carnis noſtræ tuliſſe,&per omnia nobiſcum ſimiliter tentatum abſque peccato, ut nos quoq; cœleſtes qui terreni, ſpirituales, qui carnales ſumus, redderet. Quod autem de agno dicitur: immolabitq; eum uniuerſa multitudo filiorum Iſraël, ſignificatur non propter unum & alterum obijſſe Chriſtum: ſed propter Eccleſiam, hoc eſt, propter totum corpus ſcriptorum in libro uitæ. Sanguinis aſperſio apertam habet ſignificationem. Symbolum enim fuit ſanguinis Chriſti effuſi in ara crucis, quo aſperſæ conſcientiæ noſtræ mundantur, à mortuis operibus, quemadmodum typum hunc autor Epiſtolæ ad Hebræos piè explicat. Eodem pertinent baptiſmata & quotidianæ oblationes. Figurabant enim hæc in genere cum purgationem illam, qua Chriſtus abluit & emundat nos ab omni iniquitate, tum ſanctitatem ueram, qua credentes ornantur, ut iam imaginem Dei repræſentare incipiant in gloriam & laudem Dei. Hęc legis typica fuerunt ſymbolicæ interpretationes primæ promiſſionis, quas qui intellexerunt cum Adam, Abele, Seth, Enoch, Noha, Abraham &c. uerum cultum & ſpiritualem Deo exhibuerunt, non diſſimilem quō ad ſubſtantiam cul-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tus attinet, ſed omnino ſimilem imò eundem. Sed quid hic fit? Sicut Cainitæ promiſſionem carnaliter intellexerunt & ex ſymbolo addito fecerunt cultum per ſe: ita hic maxima pars Iudæorum, omiſſo ſpiritu, literam admirata eſt, & cultum Dei poſuerunt in iſtis externis ritibus ſine fide: quem errorem taxat grauiſſimè Dominus apud Prophetam ubi ait: Quo mihi multitudinem uictimarum ueſtrarum dicit Dominus? & paulo poſt: ne offeratis ultra ſacrificia fruſtra, incenſum abominatio eſt mihi. Et huius rei cauſam mox ſubiungit, cum ait, iniqui ſunt cœtus ueſtri, calendas ueſtras & ſolennitates ueſtras odit anima mea. His uerbis ſignificat Deus, non ita ſe inſtituiſſe ceremonias, quaſi eas ut cultum requireret ſpiritualem, ſed ut in iis populus ſe ad pietatem exerceret, obfirmaretq́ fidem ſuam, magisq́ ac magis ſeſe in puro cultu Dei contineret. Verum ut natura ſuperſtitioſi ſunt homines, maxima pars per hypocriſin abducta eſt à uero ceremoniarum uſu, ac in earum obſeruatione proram & puppim, ut aiunt, ſuæ ſalutis collocarunt, quorum errorem miſſi Prophetæ, cum arguerent rapti ſunt ad ſupplicia tanquam in legem Dei blaſphemi. Ex his patet ſummum fuiſſe conſenſum ipſorum qui in repub. Moſis uixerunt, cum in doctrina, tum in cultu

cum

cum ſanctis patribus ante diluuium & poſt diluuium, uſq; ad uocationem Moſis, & à Moſe uſq; ad Christum. Quid enim hic requiritur præter agnitionem peccati, fidem in Chriſtum, inuocationem, ſanctitatem, obedientiam, & alias uirtutes, quæ ad reparandam imaginem Dei in nobis tanquam partes requiruntur? Reſtat poſtrema ætas, qua λόγος æternus iuxta uaticinia aſſumſit ſemen mulieris, h. naturam humanam, ut contereret caput ſerpentis, h. ut Iohannes interpretatur, deſtrueret opera diaboli. Hic Moſis & Prophetarum interpres & completor, eundem cultũ Dei iam ferè collapſum uerbo & ſymbolis reſtituit, iuſſit prædicari pœnitentiam & remiſſionem peccatorum, credentes in ſe ornat ſua iuſticia, donat Spiritu ſancto, excitat in ijs motus congruentes legi & uoluntati Dei: breuiter, reparat imaginem Dei, ad quam primus homo conditus erat, iubet ut ita luceat lumen noſtrum ut glorificetur Pater noſter cœleſtis. Hunc eundem cultum ſuis diſcipulis commendat, quem ipſi uoce & uita docuerunt & expreſſerunt. Verum ut perpetuo hunc cultum conſeruaret Eccleſia, uerbum certum tradidit, ac uerbo duo externa ueluti ſigilla appoſuit, baptiſmum & cœnam Domini. Verbum primam promiſſionem clarius interpretatur. Signa ſunt aſpe-

ctabiles quædam conciones, quę idem quod
uerbum docent & offerunt. Sed quid hic fit?
ut olim Cainitæ, Camitæ & Pſeudoiſraëli-
tæ uerbum corruperunt,& ei carnali ſua ſtul-
ticia humana ſomnia aſſuebant: ita hypocri-
tæ à uerbo deficientes in hac poſtrema mun-
di ætate cultum Dei conſpurcarunt, donec
hæreticorum furijs & regno Antichriſti do-
ctrina rurſus ferè cum ueris cultibus, ſacra-
mentis partim conſpurcatis humanis tradi-
tionibus,partim mutilatis,obruta ſit. Cæte-
rum ante 40. ferè annos excitatus Propheta
Dei beatus Lutherus, reſtituit doctrinam &
cultum ueterem,quem & primi noſtri paren-
tes acceperant à Deo,& Chriſtus ſuæ Eccle-
cleſiæ commendarat. Atq; hunc uerum &
perpetuum cultum Dei eſſe,quem noſtra Ec-
cleſia hodie tuetur,clariſſimè intelligitis, qui
ipſum ad normam Patriarcharum & Eccle-
ſiæ Apoſtolicæ refert. Sed quid nobis acci-
dit? idem ſanè quod primis parentib. quod
Abrahamitis, quod Eccleſiæ Apoſtolicæ.
Diabolus enim toto impetu ruit ad perden-
dum Euangelium & uerum cultum Dei abo
lendum: atq; id noſtra ætate furioſius agit,
quia nouit exiguum ſibi reſtare tempus,quo
liceat ei in Eccleſiam Chriſti ſæuire. Quibus
autem technis iſte aduerſarius Chriſti ad de-
lendam ſinceram doctrinam & uerum cul-

tum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tum utatur, res ipſa hodiẽ palām loquitur. Primum enim regnum, illudq́; ampliſſimum nempe Turcicum erexit, quod palām blaſphemat nomen Chriſti. Deinde, aliud regnū, quod Papatum uocant, ſtatuit: quod etſi non profitetur ſe palām aduerſari Chriſto: ſingulari tamen dolo & fraude regnum Chriſti inuadit: doctrinam corrumpit, ſacramenta contaminat, breuiter, uerum cultum Dei peruertit. Papa enim miniſterĳ titulo primatum aſſecutus, omne ſuperſtitionis & idololatriæ genus in mundum inuexit, adeo ut poſt natos homines nulla unquam ſit audita uiolentior intolerabiliorq́; tyrannis, nullumq́; extiterit idolomaniæ genus, quo grauior irrogata ſit maieſtati diuinę iniuria, & quo Chriſtianorum hominum mentes prodigioſius ſint faſcinatæ. Poſteaquam autem hac ex parte ſuas fraudes, deprehenſas cognouit Satan, non agit inducias, ſed ſuæ impietatis miniſtros conquirit: quales ſunt Libertini, Anabaptiſtæ, Seruetiani, Antinomi & alĳ qui doctrinam repurgatam & ſacramenta rurſus ſuo impuro roſtro fœdare conantur. At uero cum hiſce ſuis conatibus animaduertit ſe non poſſe curſum Euangelĳ, & puri cultus Dei impedire, aggreditur alia uia, qua inteſtinis diſſidĳs diſtrahat, ac hoſtiliter inter ſe committat illos ipſos, quos animaduertit ſe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

riam præ cæteris meditari Eccleſiæ ac ueræ religionis reſtitutionem, ne ſcilicet coniunctis ſtudijs & conſilijs hoc tam præclarum opus unanimes moliantur. Præterea ſubinde quoſdam è caſtris Chriſti exturbat, qui Apoſtatæ facti, grauiſſimum damnum Eccleſiæ inferunt: interquos ſunt, qui nouam rationem conciliandi odium puræ doctrinæ apud infirmos & imperitiores excogitant. Colligunt enim antinomias in dictis eorum, quorum opera Deus eſt uſus in hac extrema ſenecta mundi ad repurgandam ſuam Eccleſiam: cum tamen in nulla parte fundamenti doctrinæ & cultus Dei poſſint ullam ueram Antilogiam monſtrare, utut ſe in mille formas Protei iſti transforment. His machinamentis Satanæ uidemus effectum eſſe, quod obſtinati ſint facti confirmatiores in ſua ſuperſtitione: infirmiores ac imbecilliores magna ex parte ſuccumbant, cum piorum omnium ingenti dolore: & niſi Chriſtus accelerauerit ſuum aduentum, metuendum eſt, ne rurſus ſuperioribus tenebris pleriq; inuoluantur. Quid nobis quæſo hic faciendum eſt fratres? Cauendæ ſunt inſidiæ Satanæ: reſpiciendum eſt ad exempla maiorum, Abel, Abrahæ, Prophetarum, Chriſti & Apoſtolorum: horum cœtui in doctrina, cultu, inuocatione nos adiungamus: nō turbemur multitu-

titudine hoſtium: non moueat nos numerus transfugarum: non frangamur animo cruce & ærumnis, quas pios perferre in hoc mundo neceſſe eſt: non tantum reſpiciamus ad humilitatem Eccleſiæ, quæ in hac uita humi iacet contemta: ſed etiam intueamur Chriſtum triumphantem, qui eos, quos conformes ſibi facit in hac uita, olim beata immortalitatis gloria donaturus eſt, modò conſtantes perſeuerauerint uſq; ad finem. Meminerimus grauiſſimæ ſententiæ Chriſti: uigilate & orate, ne intretis in tentationẽ. Quod uobis (inquit) dico, omnibus dico. Tentat mundus: ſolicitat caro: turbant hæreticorum agmina: offendunt doctrinæ & morum ſcandala: futiles ſuperborum hominum rixę moleſtant: aduerſus hæc omnia præſidium tutiſſimum eſt inuocatio Dei. Non enim fruſtra dicit Solomon: Turris fortiſſima nomen Domini, ad eam confugiet iuſtus & ſaluabitur. In inuocatione noſtra reſpiciamus ad Eccleſiam Propheticam & Apoſtolicam, & muniamus animos noſtros aduerſus Mahometicas & Papiſticas idolomanias & hæreticorũ ἐνοχλήσεις: ſæpè cogitemus quàm firmis & immotis fundamentis nitatur Eccleſiæ perpetua doctrina, & conſtans Eccleſiæ Catholicæ cultus: ueniant nobis in mentem patefactiones diuinæ, quibus ipſe Deus ſuam

uolun-

uoluntatem hominibus patefecit, quando locutus eſt cum ſanctis Patriarchis & Prophetis: quam ſuam uoluntatem multis ſtupendis miraculis confirmauit, cum in ueteri, tum in nouo teſtamento: aſpiciamus dulciſſimum conſenſum Moſis, Prophetarum, Chriſti, Apoſtolorum in doctrina & cultu: incitemur ad confeſſionem exemplo tot Martyrum, qui cum Abel protomartyre doctrinam cœleſtem ſuo ſanguine confirmarunt: abſtineamus à futilibus diſputationibus, quibus uinculum pacis, quod eſt dilectio, ſoluitur, & magis piæ uitæ ſtudeamus quàm argutis & inutilibus diſputationibus, ex quibus quid mali ortum ſit in Eccleſia, non ſine magno dolore animi cogito: Etſi autem in his regnis eſt ſumma (ſit Deo gratia) adhuc tranquillitas, & in omnibus Eccleſijs pius conſenſus: tamen pietas ſuadet, ut afficiamur eorum calamitate, qui hodie affliguntur propter quorundam intempeſtiuas rixas, quibus multorum principum & aliorum animi uulnerantur. Verum cum his malis mederi non poſſumus, confugiamus ad illum, qui ſolus poteſt omnia. Orate igitur cum tota Eccleſia Chriſti æternum Deum Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut ſibi Eccleſiam in hac uita colligat, & in ea puritatem doctrinæ, & uerum cultum conſeruet: ut ip-

ſum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſum uerē colamus, & in omni æternitate celebremus ac diligamus. Orate, ut gubernet ſuo ſpiritu regem Dominum noſtrum clementiſſimum D. Fredericum eius nominis ſecundum, qui ut Patri ſanctiſſimo in regnū̄ ſucceſſit: ita paternarum uirtutum hæres exiſtit ueriſſimus: non ſolum iuſticiæ & æquitatis amantiſſimus Princeps, uerumetiam Eccleſiarum ſcholarumq́ fautor & patronus optimus, imō nutricius fideliſſimus. Orate ut Chriſtus ſuo ſpiritu regat regni Conſiliarios et alios nobiles et gubernatores Eccleſiarum, politiarum, ſcholarum, & Oeconomiarum, addatq́ ipſis animum gloriam Dei, ueram doctrinam, & honeſtatem diſciplinæ conſeruandi, ut tranquillam & quietam uitam degamus cum omni pietate & honeſtate. Orate pro omnibus regni ſtatibus, ut omnes dulci concordia coaleſcant, & alĳ alios ſubleuent, ut maiores cogitent inferiores cohæredes regni Dei ſecum futuros: ut inferiores ſuperioribus obediant in Domino, ut Paulus præcipit: ut ita dulciſſima harmonia ordinum in hoc regno conſtituta, pacificē et tranquille uiuamus. Orate aduerſus hoſtes Regis & Regni. Orate ut Chriſtus impetus Satanæ reprimat ac largiatur Eccleſiæ Doctores & paſtores in uera doctrina & pietate concordes, qui recta docendo & exemplo piæ uitæ

gloriam Dei illuſtrent: quō tandem plene o-mnes retecta facie gloriam Domini, ut in ſpeculo conſpicientes, in eandem imaginem transformemur à gloriam in gloriam, ſicut à Domini ſpiritu, Amen.

Iam reliquum eſt, ut nonnihil dicam de meo conſilio, cur uidelicet has in Euangelia Dominicalia enarrationes ediderim in lu-cem. Ante quatuordecim annos priuatim domeſticis meis diſcipulis dictaui quædam ſcholia in Euangelia dominicalia, quo eo-rum ſtudia hac mea opella nonnihil iuua-rem, nihil omnino cogitans de edendo. Sed quid fit? quæ paucis diſcipulis dictata erant multis communicantur: & dum animaduer-ti iſta auide à multis expeti, ea nonnihil ante ſexennium auxi. Iam uero piorum quorun-dam paſtorum preces me impulerunt, ut pu-blicarem & in lucem emitterem. Quare cum hic labor totus deſtinatus ſit pijs Euangelij miniſtris, mihi uiſum eſt ſub nomine ueſtro, cariſſimi fratres, hunc meum laborem in lu-cem emittere. Quod ſi quis fructus ad uos inde peruenerit, Deo gratias agite, & me Deo ueſtris commendate precibus. Hoc unum ſtudioſe curaui, ut doctrinam Catholicæ Ec-cleſiæ pure proponerem, quam & ſchola Vitebergenſis ultra 40. annos & adhuc ſin-cere tuetur, & præſtantiſſimi uiri huius ſcho-

læ pro-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

læ profeſſores: D. Iohannes Macabæus Alpinas: D. Petrus Palladius: D. Iohannes Seningius: D. Olaus Chryſoſtomus (qui omnes iam in Domino quieſcunt, expectantes plenam liberationem per aduentum filij Dei) tradiderunt. In hoc conſenſu perſiſtimus & nos, qui illis in officio ſucceſſimus in hac ſchola: & ſerio oramus Deum, ut in hoc conſenſu uiuamus & moriamur. Non enim dubitamus, quin hic ſit conſenſus perpetuus Eccleſiæ Dei, ſicuti ſuprà ſatis oſtendimus. Oro Deum Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut nos ſuo ſpiritu coniungat, ut unum in ipſo ſimus. Bene & feliciter in Chriſto ualete. Hafniæ 30. Martij, Anno à Chriſto nato 1561.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

DOMINI

MA ADV

Matth

C VM app
ſolymis,
ad mont
ſus miſi
cens eis:
contra uos eſt, & ſta
alligatam,& pullum c
cite mihi, Et ſi quis uo
cite; Dominus his o

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

DOMINICA PRI-
MA ADVENTVS,
Matth. 21.

CVM appropinquaſſent Hieroſolymis, & ueniſſent Betphage ad montem Oliuarum, tunc Ieſus miſit duos diſcipulos dicens eis: Ite in caſtellum quod contra uos eſt, & ſtatim inuenietis Aſinam alligatam, & pullum cum ea, ſoluite & adducite mihi. Et ſi quis uobis aliquid dixerit, dicite: Dominus his opus habet, & confeſtim

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

emittet eos. Hoc autem totum factum eſt, ut adimpleretur quod dictum eſt per Prophetam dicentem: Dicite filiæ Sion: Ecce Rex tuus uenit tibi manſuetus, ſedens ſuper Aſinam & pullum filium ſubiugalis. Euntes autem diſcipuli fecerunt ſicut præceperat illis Ieſus. Et adduxerunt Aſinam & pullum, & impoſuerunt ſuper illos ueſtimenta ſua, & eum ſuper illa collocarunt. Plurima autem turba ſtrauerunt ueſtimenta ſua in uia: Alij uerò cædebant ramos de arboribus, & ſternebant in uia. Porro turbæ quæ præcedebant, & quæ ſequebantur, clamabant dicentes: Hos anna filio Dauid, benedictus qui uenit in nomine DOMINI, Hos anna in altiſſimis.

ENARRATIO TEXTVS.

CVM *hoc de* Aduentu Domini *feſtum ſit omnium primum ordine, quod in* Eccleſia *celebratur, operæ precium eſt, ut admoneamur quæ in ſingulis feſtis ſpectanda ſint: ne aut cum impio & prophano mundo eis in contumeliam* Dei *abutamur, aut minus piè, quàm par eſt, eadem celebremus non ſine multorum ſcandalo. Sunt autem in uniuerſum tria in ſingulis feſtis conſideranda:* Hiſtoria, *quæ feſti fundamentum eſt: beneficium, cuius hiſtoria meminit: & feſti uerus legitimusq; uſus.* Vt *enim hiſtoria mentem erudit: ita beneficium* Dei, *cuius memoriam confirmat hiſtoria, fidem*

alit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

alit & confirmat: ex qua fide gratitudo manat, quæ Deum pro accepto beneficio celebrat mente, uoce, confeſſione, & moribus: in qua gratitudine uerus feſti uſus conſpicitur.

Hæc tria omnibus feſtis accommodanda ſunt. Quare cùm hoc feſtum ſit inſtitutum de Aduentu Domini, Hiſtoria Aduentus, quæ ad conceptionem, natiuitatem, doctrinam & facta Chriſti præcipuos articulos noſtri Symboli pertinet, diſcenda eſt: beneficium Dei, quod eſt per ſacrificium expiatorium ſaluare perditam ouem, eſt recolendum: illa mens erudienda, hoc fides alenda & confirmanda eſt: ut inde mentis gratitudo naſcatur, qua Deum, qui filium dare dignatus eſt, mente, uoce, confeſſione & moribus celebremus. Porrò ut nobis præſens feſtum reddatur cùm in Dei gloriam, tùm in noſtri inſtructionem utilius, tres locos ordinè tractabo, qui ſunt:

I. De Aduentu DOMINI.

II. Deſcriptio Regis Chriſti & eius regni.

III. De ciuibus huius regis, eorum officio, atq; adeò de uero uſu & ſalutari meditatione Aduentus Domini.

DE PRIMO.

Quò magis & certius erudiamur in Dei laudem, & noſtri ſalutarem inſtructionem de Aduentu Domini noſtri Ieſu Chriſti, Sex circumſtantias cum diuo Bernardo penſandas in eo proponamus,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quæ ſunt : Quis ſit qui ueniat: Vnde: quò: ad quid: quando: & quâ.

I. Venit ſecundum Gabrielis teſtimonium altiſſimi filius, æqualis altiſſimo patri in uera diuinitate. Hinc diſcamus quanta ſit eius Maieſtas, dignitas & potentia. Venit Semen mulieris uerus homo de ſemine Abraham & Dauid, iuxta oracula Prophetarum, & teſtimonia Apoſtolorum: minor patre in uera humanitate. Ex quo diſcamus, qua naturæ ſocietate nobis coniunctus ſit : ut ad eum accedere non pertimeſcamus. Venit ergo Chriſtus, qui idem Deus eſt uerus, & homo uerus, una perſona in duabus naturis ſubſiſtens, qui & poteſt ſaluare, quia Deus : & uult, quia naturam noſtram aſſumſit, ut pro nobis uictima fieret.

II. Vnde uenit? è cœlo uenit, è ſinu patris uenit, qui omnia implet, & ubiq; inuiſibiliter adeſt: uenit & in utero uirginis conceptus Spiritus ſancti opera, nutritur ſanguine uirginis, naſcitur, educatur, circumciditur &c.

III. Quò uenit? in mundum uenit, qui per ipſum factus eſt: in propria uenit, & ſui eum non receperunt, uenit in inferiores partes terræ. Atq; hoc eſt ſine controuerſia magnum illud myſterium, de quo Apoſtolus 1. Tim. 3. Deus manifeſtatus eſt in carne, iuſtificatus eſt in ſpiritu, conſpectus eſt ab Angelis, prædicatus à gentibus, fides illi habita eſt in mundo, ſurſum receptus eſt in gloriam.

IIII. Ad quid uenit? Cauſas Aduentus Domini

in mun-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

in mundum, uox Dei prænunciat: Typi figurant: oracula Prophetarum clamant: uerba & facta aduenientis Domini comprobant: Apoſtolica teſtantur præconia: ac omnium ſanctorum læta confitetur Eccleſia.

Vox Dei ad Serpentem fuit, Gen. 3. Semen mulieris conteret caput tuum, quod Apoſtolus explicans ait: Chriſtus apparuit, ut deſtruat opera Diaboli. Huius uocis ſententiam ſæpè ſanctis patribus idem Deus inculcauit, & potiſſimum Abrahamo, dicens: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Ex his ergo intelligitur, quòd propter duo aduenerit Chriſtus: primùm, ut deſtrueret opera Diaboli, Alterum, ut benedictionem adduceret ſuper filios Abrahæ, hoc eſt, ſuper omnes qui Chriſtum fide receperint, ſicuti Abraham fecit. Nam cùm Adam ſe, & totam poſteritatem, ſuo lapſu regno Satanæ mancipaſſet, ac in maledictionem commeritam conieciſſet, requirebat iuſticia Dei, ut aut commeritas pœnas lueremus, aut ſatisfaceret aliquis in genere humano iuſticiæ Dei: uerùm cùm nulla finita potentia potuit Diabolum ſuperare, & Deum iratum placare, prodijt filius Dei de arcana ſua ſede, uenit in mundum, fit homo, noſtram cauſam in ſe recipit, deſtruit regnum Diaboli, ac iram patris placat factus pro nobis uictima & ſacerdos.

Hoc ipſum multi figurant typi: ut ſacrificia patrum, agnus phaſe, aſperſio ſanguinis uaccæ rufæ ſuper populum, atq; adeò Arca fœderis, totum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſacrificium Aaronicum cum omnibus ſuis ritibus et ceremonijs.

Oracula Prophetarum innumera has ipſas cauſas Aduentus Domini conſentientibus ſuffragijs clamant: ut Eſaiæ 53. Verè languores noſtros tulit, & dolores noſtros portauit, ipſe uulneratus eſt propter præuaricationes noſtras, & attritus eſt propter iniquitates noſtras. Dominus coniecit in illum iniquitates omnium noſtrûm. Huiuſmodi ſunt plurima teſtimonia Prophetarum, quæ breuitatis cauſa omitto.

Verba & ſacta Chriſti aduenientis idem comprobant: Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego uos refocillabo. Item: Qui credit in me non peribit: Sed uitam æternam habebit. Item: Pro ijs ſanctifico me ipſum: hoc eſt, me hoſtiam Deo patri offero pro ipſorum peccatis expiandis: quod non ſolùm multa miracula, quæ fecit, quibusq; opera Diaboli deſtruxit, conuincunt: uerumetiam mors ipſa, & eam ſecuta glorioſa uictoria.

Apoſtolica teſtimonia quis poteſt numerare? Paulus dicit: Mortuus eſt pro peccatis noſtris, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtri. Idem ſcribit: Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. Iohannes Baptiſta clamat: Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. Iohannes Apoſtolus: Ieſus Chriſtus purgat nos ab omni iniquitate noſtra. Idem ſummam beneficio-

ficiorum Chriſti complectens,ſcribit: Chriſtus apparuit, ut deſtruat opera Diaboli.

Deniq; uniuerſa Chriſti Eccleſia has ipſas Aduentus Chriſti cauſas læta per ſpiritum Chriſti confitetur,ita canens: Tu ad liberandum ſuſcepturus hominem, non horruiſti uirginis uterum. Tu deuicto mortis aculeo, aperuiſti credentibus regna cœlorum &c.

Verùm ſi de tempore quæris, reſpondet Apoſtolus Paulus: Poſtquàm uenit plenitudo temporis, emiſit Deus filium ſuum natum ex muliere,factum ſub lege,ut eos qui erant legi obnoxij redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Venit ergo nec ſerius,nec tardius quàm uenire debuit. De hoc aduentus Domini tempore prædixerunt Prophetæ, Iacob, & Daniel: de qua re plura dicenda erunt die natiuitatis Domini.

Vnum reſtat, uia uidelicet per quam uenit: & hæc quoq; diligenter requirenda, ut poßimus rectà ei occurrere. Sicut itaq; ad operandam ſalutem noſtram uenit ſemel in carne uiſibilis: ita quotidiè ad ſaluandas animas ſingulorum ubicunque eius uerbum cogitatur, legitur, prædicatur, in ſpiritu uenit, & inuiſibilis: imò illic ſemper adeſt iuxta promißionem: Ero uobiſcum uſq; ad conſummationem ſeculi: Atq; tum rurſus apparebit uiſibilis iudex uiuorum & mortuorum, ut qui ipſum antea aſpernabantur medicum & ſaluatorem, tum ſentient iudicem, & ſuorum ſcelerum uindicem iuſtißi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

iuſtiſsimum: de quo Aduentu proxima die Dominica plura audiemus. Atq; hoc pacto de Aduentu Domini breuiter dictum ſit.

DE SECVNDO.

Secundus locus, quem continet textus Euangelij, habet deſcriptionem Regis Chriſti, atq; eius regni: quæ deſcriptio confirmatur Zachariæ teſtimonio, quod adducit Euangeliſta, ut ſciamus hanc pompam non temerè inſtitutam: Sed ex uoluntate Dei & conſilio arcano Trinitatis longè antea prænunciatam fuiſſe. Multa enim hæc pompa nos docet de conditionibus regis Chriſti, & eius regni. PRIMVM enim hæc Chriſti pompa equitantis in Ieruſalem diſcrimen facit inter Chriſtum regem, & mundi reges, eorumq; diuerſa regna. Satis enim arguit hæc contemta pompa, quòd Chriſtus nec mundanus Rex ſit, nec regni eius adminiſtratio ſit mundana: Nam Reges mundi, ut à ſuis magnifici æſtimentur, ſplendidè ornantur: ita regnorum mundanorum adminiſtratio ſplendorem & magnificum requirunt apparatum. SECVNDO docet hæc hiſtoria, quòd ſub hac uili pompa lateat omnipotentia & diuinitas quædam. Nam cùm ait, ſoluite, & adducite mihi. Item, Dominus his opus habet. Item: Confeſtim demittet eos, ſignificat Chriſtus rex noſter ſe diuina ſua uirtute omnia, quæ uult, efficere poſſe: atq; adeò hominum corda & uoluntates in ſua habere manu.

Etſi igitur regnum Chriſti in hoc mundo ap-

paret

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

paret contemtibile : Tamen ſi regis potentiam & diuinitatem reſpicis,nihil eo auguſtius,nihil potentius, nihil deniq; glorioſius.

Porrò uaticinium Prophetæ tria continet,primùm exhortationem ad Eccleſiam iam deiectam et planè conſternatam : Lætare, inquit,& exulta filia Sion. Hinc docemur, quòd ad deiectos & conſternatos, planeq́; contritos ſpiritu pertineat Euangelium. Deindè continet hoc uaticinium mandatum Dei, ut huic regi homagium præſtemus, quemadmodum ſecundus quoq; Pſalmus hortatur, cùm ait: Oſculamini filium. TERTIO continet hoc uaticinium deſcriptionem perſonæ Chriſti, nimirum quòd ſit Rex Eccleſiæ promiſſus : Ecce ait,Rex tuus uenit: ac ſi diceret, hic eſt tandem ille promiſſus Rex, de quo tot extant teſtimonia, qui reſtituet regnum Dei, quod diabolus inuaſit, ac peccato perdidit. Hunc regem manſuetum,& mitem eſſe dicit, ut eum non fugiamus tanquam crudelem tyrannũ : Sed potius plena cum fiducia accedamus, petamusq́; ab eo promiſſam ſalutem. Quòd autem eum pauperem eſſe prædicat, id ad præſentis uitæ conditionem referendum eſt:Qui ideò pauper eſſe uoluit,ut nos Spiritu pauperes ditet,& æternùm beet.

DE TERTIO.

Huius Regis ciues ſub perſona diſcipulorum Chriſti, & turbæ deſcribuntur, quos nos imitari debemus, modò inter ciues regni Chriſti cenſeri

uelimus. Primùm itaq; cum diſcipulis Chriſto adducimus Aſinam: hoc eſt, nos quibus miniſterium uerbi demandatum eſt, omnia, quæ nobis præcepta ſunt, in gloriam Chriſti & regni eius propagationem faciemus. Deindè ueſtimenta noſtra ſternemus ſuper Aſinam: id quod tum demum faciemus, quandò facultates noſtras ad conſeruationem miniſterij conferemus. Ramos quoq; cædemus de arboribus, & obijciemus Chriſto: hoc eſt, Chriſtum prædicabimus, & agnoſcemus perpetuum regem: cuius regnum perpetuò inſtar palmæ florere optabimus, ut nullis operibus ærumnarum huius mundi ſuccumbat. Clamabimus Hoſanna: hoc eſt, ex fide inuocabimus, & confitebimur hunc Regem, certi quòd eius regnum ſit benedictum in excelſis.

Hinc iam breuiter colligamus, quis ſit uerus uſus, & ſalutaris meditatio huius feſti de ſalutari Chriſti Aduentu. Primùm itaq; ſtudeamus, ut hic Rex ad nos ueniat: Quomodo hoc fit? Vera pœnitentia accerſitur, ſolida fide retinetur, puro cultu delectatur. Deindè admoneamur gratitudinis, ut ipſum mente, uoce, confeßione, & moribus celebremus: qui noſtra cauſa ad nos uenit: qui factus homo dedit ſeipſum pro peccatis noſtris, ut eriperet nos de præſenti ſeculo malo, iuxta uoluntatem Dei & patris noſtri: Cui gloria in ſecula ſeculorum, AMEN.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

DOMINICA SECVNDA ADVENTVS EVANGELIVM Lucæ 21.

ERunt ſigna in Sole & Luna & ſtellis, & in terris anxietas gentium per deſperationem, reſonante mari, & fluctu, extabeſcentibus hominibus præ timore & expectatione eorum, quæ ſuperuenient orbi terrarum, Nam uirtutes cœlorum mouebuntur. Et tum uidebunt Filium hominis uenientem in nube cum poteſtate & gloria magna. His autem fieri incipientibus, ſuſpicite & attollite capita ueſtra, quoniam appropinquat redemtio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

demtio ueſtra. Et dicit illis ſimilitudinem, Videte ficũ & omnes arbores, cũm protrudunt iam gemmas, cernentes, ex uobis ipſis ſcitis, quòd iam inſtet æſtas. Ita & uos, cum uideritis hęc fieri, ſcitote, quod inſtet regnum Dei. Amen dico uobis, non præteribit ætas hæc anteq̃ omnia facta fuerint. Cœlum & terra tranſibunt, uerba autem mea non tranſibunt, Cauete autem uobis, ne quando grauentur corda ueſtra crapula & ebrietate, & curis huius uitæ, & ſuperueniat in uos repentina dies illa, tanquam laqueus enim ſuperueniet in omnes, qui ſedent ſuper faciem omnis terræ. Vigilate ergo omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere iſta omnia quæ futura ſunt, & ſtare ante filium hominis.

ENARRATIO TEXTVS.

Qvemadmodum proximo die Dominico Eccleſia memoriam Aduentus Chriſti in carne recoluit: Ita hæc Euangelica lectio de Secundo ipſius Aduentu tractat, & pertinet ad Articulum fidei noſtræ, quo mente & ore confitemur eundem Dominum, qui prius uenit, ut eſſet mediator & ſaluator in ſe credentium, uenturum ad iudicandum uiuos & mortuos: ut illi qui Chriſtum in hac uita receperunt, & ſaluatorem agnouerunt, æterna donentur uita reſuſcitatis corporibus: & qui eum ſpreuerunt, indulgentes ſuis affectibus in contume-

liam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

liam Dei, dignis cruciatibus afficiantur æternùm. Conſtituantur autem huius Euangelicæ lectionis tres loci:

I. De Aduentu Chriſti ad iudicium.

II. Vſus et fructus præmonitionis de eodem Aduentu.

III. Exhortatio Chriſti ad diſcipulos, ut ſint parati ſine impedimentis.

DE PRIMO.

Occaſionem huic concioni de Aduentu Chriſti ad iudicium, præbuit colloquium Chriſti & diſcipulorum eius de templo Hieroſolymitano. Nam cùm admirarentur diſcipuli ornatum templi, ipſe Dominus reſpondit fore, ut ita uaſtaretur aliquando, ne relinqueretur lapis ſuper lapidem. Hoc audientes diſcipuli, interrogant de tempore. Quibus reſpondens, ſigna quæ præcederent excidium Hieroſolymitanum expoſuit, illos confirmans, ne animum deſponderent propter imminentia mala: hinc occaſione ſumta tranſit ad uniuerſale, & supremum iudicium, & quæ ſigna illud ſint præceſſura enumerat.

Verùm quò omnia nobis fiant illuſtriora, primùm circumſtantias quinq; quas textus complectitur, examinabimus. Deindè ipſum iudicium ex ſcripturis deſcribemus.

Circumſtantiarum itaq; prima eſt temporis. Tempus enim monſtrat à ſignis, & comparatione confirmat. Sunt autem plura ſignorum genera, quæ

Aduen-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Aduentum Domini ad iudicium præcedunt.

PRIMVM in Sole & Luna & ſtellis conſpicitur, quod quale ſit futurum Marc.13.cap.his uerbis explicat: Sol obtenebrabitur, hoc eſt, erunt frequentes Solis eclipſes: & Luna non dabit ſplendorem ſuum, dum uidelicet patitur eclipſin: & ſtellæ cœlo decident, hoc eſt, uidebuntur decidere. Huius generis ſigna præterijſſe quàm plurima hæc nora teſtatur ætas. Nunquam enim tot contigêre uel Solis uel Lunæ eclipſes.

SECVNDVM ſignum imminentis iudicij, eſt anxietas gentium præ deſperatione, hoc eſt, ut Matthæus & Marcus interpretantur: Inſurget gens contra gentem, & regnum contra regnum, nec erit locus tutus à bellis. An non huius generis ſignis plenum eſſe mundum teſtatur hic dies?

TERTII generis ſigna ſunt maris, fluctuum, Aëris, tempeſtatum, horrendorum tumultuum, & inuſitatorum quorundam & uehementium uentorum. An non & huius generis ſigna noſtra ætas uidit quàm plurima?

QVARTVM genus ſignorum ex ſecundo & tertio manat, quod eſt extabeſcentia præ timore & expectatione eorum, quæ ſuperuenient orbi terrarum.

QVINTVM genus: uirtutes Cœlorum mouebuntur, hoc eſt, erunt inuſitati aſpectus in Cœlo, & in terris terræ motus. Breuiter Cœlum & Terra irati iudicis faciem quodammodo referent,

ut

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ut peccatores iſtis iræ Dei ſignis moti agant pœnitentiam, & conuertantur ad Dominum.

Hæc ſigna in hunc modum ad extremum iudicium applicat Dominus: Videte ficum & omnes arbores, cùm iam emiſerint folia, uos eas cernentes ex uobis ipſis agnoſcitis, quòd iam propè ſit æſtas: Ita & uos cùm uideritis hæc fieri, agnoſcite quòd propè ſit regnum Dei. Nam hæc ſigna è creaturis omnibus, quæ ſurſum ac deorſum feruntur, erunt ueluti præcones, quorum uoce citabuntur homines ad horribile illud tribunal, qui hîc in mundo laſciuientes ſuam ipſorum ſalutem neglexerunt & uelut ebrij Chriſtum ſalutis autorem contemſerunt.

Præter hæc quintuplicia ſigna, quorum textus meminit, ſunt & alia Mat. 24. Marc. 13. 2. Theſſal. 2. Dan. 2. & 7. Apoc. 17. quæ omnia ſunt ueluti quædam aſpectabiles conciones de pœnitentia, quibus Deus inuitat homines, ut confugiant ad filium ſuum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, in quo ſolo ſalus eſt.

SECVNDA circumſtantia eſt, quòd is qui eſt filius Dei & hominis, Ieſus Chriſtus, ſit futurus iudex: Vnde pij & impij habent quod diſcant. Pij quidem, ut ſciant illum futurum iudicem, qui omnibus in ſe credentibus uitam æternam promiſerat addito iureiurando: Amen dico uobis, Omnis qui credit in me non pereat, ſed habeat uitam æternam. Hæc promiſſio iuramento confirmata ne-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quaquàm fallere poteſt. Impij uerò, ut uel agant pœnitentiam relicta impiorum colluuie, & ita de ſalute per Chriſtum parta gaudeant, uel meminerint, hunc quem renuerunt ſaluatorem, adiudicaturum ipſos æternis cruciatibus, ut tum demum cum ſuo magno malo diſcant, quàm ſit horrendum in manus Dei uiuentis incidere.

TERTIA circumſtantia eſt, quòd ſit uenturus in nube glorioſus & tremendus, non ſeruus, ut antea, ſed Dominus: non iudicandus, ſed iudicaturus: non iam inuitaturus homines ad pœnitentiam, ſed impœnitentes æternis pœnis puniturus: idq; ut iudex iuſtus.

QVARTA circumſtantia, quòd ſit uenturus potens, cum poteſtate & gloria magna, unde diſcendum, quòd & poßit damnare rebelles, & ualeat æterna uita donare credentes.

QVINTA circumſtantia cauſam Aduentus Chriſti ad iudicium (quantum quidem ad pios attinet) exprimit: Appropinquat redemtio ueſtra, qua uoce, ut Chriſtus iudicat non fore, ut Eccleſia benè in hoc mundo ſit habitura, non enim poteſt antea à uanitate huius mundi liberari: Ita ſignificat complementum beneficiorum Chriſti erga Eccleſiam, eſſe plenam redemtionem ab omnibus malis: cum qua coniuncta eſt perfecta fruitio æterni Dei cum æterna lætitia. Hæc ergo pertinent ad piorum conſolationem. Verùm, quantum ad impios attinet, iſte dies Aduentus Domini erit dies iræ & calami-

calamitatis, non liberationis: caliginis & tenebrarum, non lucis: mœroris, non lætitiæ: exitij, non ſalutis.

Cæterùm iudicij forma, Math. 25. his uerbis deſcribitur: Cùm autem uenerit filius hominis in Maieſtate ſua, & omnes Angeli cum eo: tunc ſedebit ſuper ſedem Maieſtatis, & congregabuntur apud eum omnes gentes, & ſeparabit eas ab inuicem, ſicut paſtor ſegregat oues ab hœdis, & ſtatuet oues quidem à dextris ſuis, hœdos autem à ſiniſtris. Tunc dicet Rex ijs, qui à dextris erunt: Venite benedicti patris mei, & poßidete Regnum uobis paratum à conſtitutione mundi. Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare &c. & ijs, qui à ſiniſtris erunt, dicet: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & Angelis eius. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare &c. Atq; ita impij ibunt in ſupplicium ſempiternum: iuſti uerò in uitam æternam. Et in Apocalyp. 20. Sedebit ſuper thronum magnum candidum, à cuius conſpectu fugit terra & cœlum, & mortui magni & puſilli ſtabunt in conſpectu throni: & tunc aperietur liber uitæ, & libri conſcientiarum, & iudicabuntur ex his, quæ ſcripta ſunt in libris, ſecundum opera ipſorum: qui bona egerunt, ibunt in uitam æternam: qui uerò mala, in ignem æternum.

Porrò in ſententia Iudicij duo ſpectanda ſunt: A parte Dei, benedictio: à parte hominum, bona opera. Cùm dicit: Venite benedicti patris mei, ſi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

gnificat eos gratis ſaluari propter Chriſtum, quem fide receperunt. Nam in ſolo Chriſto benedicuntur homines, in gratiam Dei recipiuntur, & gratis iuſtificantur. Verùm cùm ad bona opera prouocat, id facit Dominus, non quòd ſint cauſæ ſalutis: ſed propter alias cauſas, nempè, quia ſunt teſtimonia ueræ fidei & timoris Dei. Deindè, ut compenſatione ærumnarum, quas ferunt in hac uita, propoſita, magis eos ad piè, ſanctéq; uiuendum excitet.

DE SECVNDO.

Cur Chriſtus præmonuerit ſuos de ſuo ad iudicium Aduentu, explicat, cùm ait: Cum hæc fieri incipient, ſuſpicite, & attollite capita ueſtra. Hæc omnia ſigna admonebunt nos perpetuæ cuiusdam pœnitentiæ in hac uita: ſed quid nos facimus? Videmus ceruicibus noſtris imminere diem extremam, nihilominus pœnitentiam differimus, indulgemus noſtris affectibus: Quid faciunt nobiles? quid principes? quid docti? quid indocti? quid ciues? quid ruſtici? quid deniq; ferè omnes? Quis ſeriò de hac Chriſti præmonitione cogitat? pluris facimus prædium ruſticanum, quàm Regnum Dei: imò quis non huius uitæ commoda uel perexigua anteponit ſaluti animæ?

DE TERTIO.

Quia Chriſtus præuidit, quibus malis mundus eſſet inundaturus ſub ſui Aduentus tempus, exhortatio-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tationem inſtituit: ut cùm uitent, quæ tum maximam mundi partem à ſalute promiſſa excludent: tùm ſe ſtrenuos præbeant milites, qui uigilijs & precationibus pugnent contra hunc mundum, ſub uexillis unius Ieſu *Chriſti, Quò autem ad utrunq; ſint paratiores, interponit rationes: nam & diem illum repentè ſuperuenturum ait, & iſto pacto eos omnia euaſuros mala, & conſtituendos coram* Dei Filio *pronunciat.*

Ait ergo: Attendite uobis ipſis, ne quando grauentur corda ueſtra crapula & ebrietate, & curis huius mundi. *Hæc ſunt ergo uitanda, crapula, ebrietas, & cura huius mundi, impia ſcilicet, & prophana, quæ* Fidem *Chriſti extinguit. His malis cùm omnes mundi ordines implicari & inuolui manifeſtiſsimum ſit, eò magis hæc Chriſti exhortatio in conſpectu nobis eſſe debet: ne mundi malis moribus decepti pereamus.*

Deindè, cùm ſubiungit Dominus: Vigilate omni tempore deprecantes, *docet quibus rebus occupari eos oporteat, qui ſuperuentura mala cupiunt effugere. Requirit in ſumma fugam malorum, & ardens bonorum ſtudium: utrunq; coniungit* Apoſtolus *ad* Titum *ſcribens: Abnegantes omnem impietatem, & mundanas concupiſcentias ſobriè, iuſtè, & piè uiuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni* Dei, *Cui ſit laus, imperium, & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

DOMINICA TERTIA ADVENTVS, EVANGELIVM *Matth. 11.*

IOhannes autem cum audiſſet in carcere facta Chriſti, miſſis duobus diſcipulis ſuis, dixit illi: Tu es ille qui uenturus eſt, an alterum expectamus? Et reſpondens Ieſus dixit illis: Ite & renunciate Iohanni ea, quæ auditis, & uidetis: Cœci uiſum recipiunt, & claudi ambulant, leproſi mundantur, & ſurdi audiunt, mortui excitantur, & pauperes lætum accipiunt Euangelij nuncium: Et beatus eſt, quiſquis non fuerit offenſus in me. Euntibus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tibus autem illis, cœpit Ieſus dicere turbæ de Iohanne: Quid exiſtis in deſertum ut uideretis? Num arundinem, quæ agitatur à uento? Age, quid exiſtis ut uideretis? num hominem mollibus ueſtibus amictum? Ecce qui mollia geſtant, in domibus regum ſunt. At quid exiſtis uidere? num Prophetam? Certē dico uobis, & excellentiorem Propheta, Hic eſt enim, de quo ſcriptum eſt, Ecce ego mitto nuncium meum ante faciem tuam, qui præparaturus eſt uiam tuam ante tè.

ENARRATIO TEXTVS.

HOC Euangelium deſcribit nobis Regnum Chriſti, illudq́; depingit proprijs ſuis coloribus, quantum ſcilicet ad externam eius formam, quæ in oculos incurrit, attinet. Nam ſi eius arcanam uim reſpicis fidei oculis, eſt longè ſplendidiſſimum & glorioſiſsimum: Hîc itaq; ſolummodo de eius externa ſpecie agitur. Præcurſor incarceratur: Vnde monemur, quòd Chriſti Regnum ſub cruce ſit conſtitutum: mittuntur diſcipuli dubitantes, ſed ad Chriſtum ſolum: Chriſtus Rex ipſe inter pauperes, cæcos, ſurdos, leproſos uerſatur: Illi curantur & recipiunt lætum ſalutis nuncium, quod mundi potentes, nobiles, & ſapientes contemnunt. Breuiter, ut hoc Euangelium Regnum Chriſti depingit: ita confirmat Iohannis miniſterium, & Chriſtum uerum eſſe Meſsiam promiſſum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

patribus certis indicijs euincit. Verùm uberioris doctrinæ cauſa præſens Euangelium in quatuor locos diſtribuatur: Qui ſunt:

I. Et ſors, & officium miniſtrorum uerbi indicatur.

II. Interrogatio Iohannis.

III. Reſponſio Chriſti.

IIII. Encomium & laudatio Iohannis.

DE PRIMO.

Iohannes autem, cum audiſſet in uinculis opera Chriſti, ad ipſum mittit duos de diſcipulis ſuis. Iohannes uinculis conſtrictus ſortem miniſtrorum uerbi exemplo ſuo docet: Et idem, diſcipulos ſuos ad Chriſtum mittens, uerum officiũ miniſtrorum uerbi oſtendit. De utroq; igitur ordinè dicam, ac primùm de ſorte eorum in hac uita.

Iohannes hortatur homines ad pœnitentiam, & accuſat ſcelera: Sed quid illi euenit? Hoc docet Hiſtoria, Matth. 14. Illîc enim narratur, quòd, cùm Iohannes reprehendiſſet Herodem, ac dixiſſet, non licere ipſi, habere uxorem fratris ſui, coniectus ſit in carcerem, ac tandem ſupplicio capitis affectus. Iſtud præmium retulit ſanctus Baptiſta ab impio Tyranno. Nam quemadmodum Medicus, ſi furioſi hominis uulnus attingit, illudq; curare conatur, non aliud expectare poteſt, quàm ut furioſus in ſe manus conuertat, ac malum pro bono reddat: Ad eundem modum miniſter uerbi, ſi hominis impij & potiſsimum tyranni alicuius peccatum reprehendit,

dit,ut agat pœnitentiam,& ſanetur à peccati pla-
ga,non aliud expectet,quàm minas,maledicta, mor
tem. Quàm autem uerum hoc ſit,non ſolùm Iohan-
nis exemplum docet: uerumetiam totius Eccleſiæ
hiſtoria,cùm ueteris, tùm noui Veſtamenti. Hinc
tot martyres clarent, hinc tot Prophetarum neces,
hinc Apoſtolorum perſecutio,Pauli trucidatio, Pe-
tri Crucifixio: & alia atq; alia aliorum ſuppli-
cia, quæ nos commonefaciunt de ſorte ſanctorum
miniſtrorum in hac uita. Sed fœlix eſt Crux,
quam Chriſtus præclaram pronunciat: Beata
crux, quæ eſt uia ad ueram & diuturnam uictori-
am per Chriſtum Ieſum.

Quare non debent miniſtri Euangelij propter
perſecutionem ceſſare in officio: ſed Iohannis ex-
emplo incitati,ſtrenuè facere officium, quod in his
potiſsimum ſitum eſt. PRIMVM ut prædicent
Chriſtum, & monſtrent agnum tollentem peccata
mundi. Deindè arguant peccata: Sunt enim or-
gana Spiritus ſancti, qui mundum per ipſos pecca-
ti arguit, ſicuti in Iohanne uidemus. 3. Pia, ſan-
ctaq; ſua uita miniſterium ſuum ornent. 4. Minas
mundi cum Iohanne contemnant, parati ad feren-
da potius quæuis ſupplicia, quàm ut in officio ceſ-
ſatores eſſe uideantur. 5. Si contigerit eis in car-
cerem mitti, & rapi ad ſupplicia propter offici-
um ritè præſtitum, quid hic facient? negabunt
Chriſtum? Minimè. Sed ad Chriſtum diſcipulo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

mittent, non metuentes eos, qui corpus occidere tantùm poſſunt: ſed potius eum, qui, ut perdere corpus, & animam: ita ſaluare utrunq; poteſt. Hæc ſint breuiter de primo loco dicta.

DE SECVNDO.

Tu es ille qui uenturus eſt, an alium expectamus? *Huic legationi, & interrogationi occaſionem præbuit error diſcipulorum Ioannis de Meßia: Illi enim partim externa facie Chriſti offenſi (ſicut apparet ex reſponſione Domini) partim amore Magiſtri decepti, exiſtimabant Ioannem Meßiam eſſe. Hunc errorem ut adimat diſcipulis ſuis Ioannes, mittit eos ad Chriſtum, ut interrogent illum, ſit'ne ipſe Meßias, an alius adhuc ſit expectandus, utq; iſto pacto, dictis & factis Chriſti plenius erudirentur de Chriſto, quòd ipſe ſit uerus Meßias, & non Iohannes. Non ergo mittit Iohannes diſcipulos ſuos ad Chriſtum, quòd dubitet ipſe de Chriſto: Sed, ut dubitantium diſcipulorum ſaluti conſulat. Diſcamus igitur nos à Iohanne humiliter de nobis ſentire, ne quid nobis arroganter tribuamus: Diſcamus à diſcipulis, obedientiam præſtare ſuperioribus noſtris, & potißimum ijs qui nos rectà ad Chriſtum uoce & uita mittunt.*

DE TERTIO.

Sed quid reſpondet Chriſtus? Euntes renunciate Iohanni, quæ auditis & uidetis, Cæci uident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperes Euan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Euangelizantur, & beatus eſt qui non fuerit ſcandalizatus in me.

Hoc reſponſum *quatuor continet: ſigna indubitatò monſtrantia uerum Meßiam: imaginem* Eccleſiæ *in hac uita: ad quos* Euangelium *pertinet: & admonitionem, ne quis offendatur externa facie* Chriſti, *atq; eius* Eccleſiæ.

Probatio, *quòd ipſe* Ieſus *ſit uerus Meßias, hæc eſt,* Quicunq; *ſua uirtute cæcis uiſum præbet, claudis rectè incedendi facultatem, leproſis ſanationem, ſurdis auditum, mortuis uitam, et pauperibus, hoc eſt, contritis et anxijs conſcientijs propter ſenſum peccati annunciat* Euangelium, *is abſq; omni dubio uerus eſt* Meßias: Nam Eſaias *ita de Meßia uaticinatur:* Puſillanimes, *confortamini, nolite timere, ecce* Deus *ueſter ultionem adducet retributionis.* Deus *ipſe ueniet, & ſaluabit uos.* Vnde *illum cognoſcemus?* Reſpondet Propheta. Tunc *aperientur oculi cæcorum: & aures ſurdorum patebunt: & ſaliet, ueluti ceruus, claudus: & apertæ erunt linguæ multorum.* Idem: Spiritus Domini *ſuper me, eò quòd unxit me ad* Euangelizandum *pauperibus, ut mederer contritis corde, & prædicarem captiuis libertatem, & clauſis apertionem.* Cùm *igitur me uidetis, iuxta* Prophetarum *uaticinia iſta præſtare mea uirtute, cur me non agnoſcitis* Meßiam? Atq; *ita* Chriſtus *hac demonſtratione ſe uerum* Meßiam *eſſe conuincit, & ſuum officium eſſe docet, miſeris & afflictis opem ferre.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Imago præterea Eccleſiæ, & Regni Chriſti, hîc conſpicitur contemta coram mundo: auditores Chriſti ſunt pauperes, ægroti & contemti coram mundo. His Chriſtus annunciat ſalutis uiam, & medetur illorum morbis. Et quemadmodum tum ſanabat corporum morbos: ita hodiè peccatorum conſcientias peccato uulneratas ſanat, & affert lætitiam cordibus ſpiritualem: id quod uerè ſentiunt, qui in uera inuocatione uocem Euangelij audiunt.

Cùm dicit, pauperes Euangelizantur, oſtendit ad quoſnam pertineat Euangelium: nimirum ad pauperes, hoc eſt, contritos corde ob peccatorum ſuorum fœditatem. Vnde in Pſalmo: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Item alius Pſalmus: Qui ſanat contritos corde. Et Eſaias 57. Deus habitat cum contrito & humili ſpiritu, ut uiuificet ſpiritum humilium, & uiuificet cor contritorum. Ad eos igitur ſolos pertinet Euangelium, qui ſentiunt ſua peccata, dolent & expaueſcunt iudicium Dei, & abijciunt propoſitum peccandi. Eſt proinde Euangelium læta annunciatio de remiſsione peccatorum, & conſolatio in corde per uerbum & Spiritum ſanctum, quæ ad illos ſolos pertinet, qui agunt pœnitentiam & credunt Euangelio, accipiunt remiſsionem peccatorum, donantur iuſticia Chriſti, qua illis imputata, tanquam iuſti apparent in conſpectu Dei, donantur Spiritu ſancto, &

iam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

iam noua creatura in Chriſto effecti,incipiunt Deo *ex fide obedire,& quotidiè ſatagunt,ut in omni cognitione & ſenſu abundent,*Phil.1.

Admonitio Domini: Beatus qui in me offenſus non fuerit, *primùm ſignificat* Iohannis *diſcipulos offenſos fuiſſe in perſona Chriſti. Deindè in genere monet omnes,ne externa facie regni Chriſti offendantur: ut uel non recipiant* EVANGELIVM, *uel receptum reijciant, quemadmodum multi omnibus temporibus offenduntur.* Cicero *ſua ætate adeò offenſus eſt ſeruitute populi* Dei,*quòd noluerit doctrinam* Eccleſiæ *recipere. Sua cuiq;, inquit,ciuitati religio* Læli *eſt,noſtra nobis: ſtantibus* Hieroſolymis *pacatiſq;* Iudæis: *Tamen iſtorum religio ſacrorum,à ſplendore huius imperij, grauitate nominis noſtri, maiorum inſtitutis abhorrebit: nunc uerò hoc magis,quòd illa gens,quid de imperio noſtro ſentiret, oſtendit armis, quàm cara dijs immortalibus eſſet docuit, quòd eſt uicta, quòd elocata &c.*

Hæc quatuor hodiè etiam Papiſtæ *iactant: Splendorem, grauitatem nominis, inſtituta maiorum, & dominium. Verùm* Chriſtus *hìc monet, ne iſtis laruis ſinamus nos decipi: ſed potius adiungamus nos puſillo & contemto gregi, qui uocem paſtoris* Chriſti *audit. Multò enim conſultius eſt cum* Noë *& paucis alijs* Arcam *intrare, & à diluuij periculo liberari, quàm cum maxima & florentiſſima parte mundi perire:* Melius *eſt,cũ hul=*

ceroſo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ceroſo Lazaro in ſinu Abrahæ gaudere, quàm cum diuite epulone inferni tormentis cruciari.

DE QVARTO.

Illis abeuntibus cœpit Ieſus dicere ad turbas de Iohanne. Quid exiſtis in deſertum uidere &c. Hoc Iohannis encomium eò pertinet, ut ipſa turba magnifaciat miniſterium Iohannis, ac ipſius uoci tanquam cœleſti credat. Coniungit autem Chriſtus in hoc encomio omnia quæ probum Apoſtolum decent, & commendat illum à quatuor uirtutibus. Primùm à conſtantia: Confert enim ipſum rupi immobili, quæ non agitatur à uentis, inſtar arundinis. Num arundinem, quæ agitatur à uento exiſtis uidere? quaſi diceret, nequaquàm talis eſt Iohannes: Sed inſtar firmæ rupis potius, quæ nullis tempeſtatibus & fluctibus cedit. Debet ergo uerus Euangelij præco, nec terrore hominum, nec fauore à ueritate deflectere: id quod, pròh dolor, nimis multi faciunt hodiè.

Deinde commendat Iohannem à uitæ genere: uidelicet, quòd agat uitam non mollem, ut adulatores aulici: non ſplendorem quærit, ut qui gratiam hominum uenantur: ſed uitam degit, ſuo munere & functione, dignam: quæ nec inuocationem Dei impedit, nec ipſum in officio languentem reddit. Hoc in genere, etiam ad omnes uerbi miniſtros pertinet: ut ita uiuant, ne uel mollities in moribus conſpiciatur, uel alijs uanis rebus impediantur, quò minus officium faciant.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

TERTIO *commendat* Iohannem, *ab excellentia* Prophetiæ: *proponit enim ipſum omnibus alijs* Prophetis.

QVARTO, *commendat eum, à legatione qua fungitur*: Hic eſt enim de quo ſcriptum eſt: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam ante te. *Eſt ergo* Iohannes *legatus* Meßiæ *& præcurſor, qui regi aduenienti uiam parat prædicatione pœnitentiæ.* Huius *exemplum ſuo quodam modo imitari debent miniſtri* Euangelij: *debent* Chriſto *parare uiam: debent* Chriſto *adducere homines: debent unicam monſtrare ſalutis uiam* Chriſtum Ieſum, Cui *honor & gloria in ſecula ſeculorum,* AMEN.

DOMINICA QVARTA ADVENTVS, EVANGELIVM Iohan. 1.

HOC eſt teſtimonium Iohannis, quando miſerant Iudæi ab Hieroſolymis Sacerdotes & Leuitas, ut interrogarent eum: Tu quis es? Et confeſſus eſt, & non negauit: Et confeſſus eſt, inquiens, non ſum ego Chriſtus. Et interrogauerunt eum, Quid ergo? Helias es tu? Et dicit: non ſum. Es tu Propheta ille? Et reſpondit: Non. Dixerunt ergo ei: Quis es, ut reſponſum demus ijs, qui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

miſerunt nos? Quid dicis de te ipſo? ait: Ego
uox clamantis in deſerto: Dirigite uiam Do-
mini, ſicut dixit Eſaias Propheta. Et qui miſſi
fuerant, erant ex Phariſæis. Et interrogaue-
runt eum, ac dixerunt ei: Cur ergo baptizas,
ſi tu non es Chriſtus, neq; Helias, neq; Pro-
pheta ille? Reſpondit eis Iohannes, dicens:
Ego baptizo aqua, ſed in medio ueſtrum
ſtat, quem uos neſcitis, ipſe eſt, qui cum me
ſequeretur, anteceſſit me, cuius ego non ſum
dignus, ut ſoluam corrigiam calceamenti.
Hęc in Bethabara facta ſunt trans Iordanem,
ubi Iohannes baptizabat.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ENARRATIO TEXTVS.

OCcaſio huius Euangelij hæc fuit: Phariſæi audiuerant, quòd Iohannes inſtitueret nouã docendi rationem, & inueheret ceremonias, nouas, idq́; ſine autoritate pontificum: quòd iuberet parare uiam Domino: quòd reciperet ad Baptiſma totam Iudæam: quòd clamaret adeſſe promiſſum Regem & Meßiam. His rebus auditis Phariſæi moti, mittunt ad ipſum in deſertum nuncios interrogatum, qua autoritati id faciat. Id fecerunt, non quòd ipſius doctrinæ aures præbere cuperent: ſed potius ideò, ut Chriſtum, & ipſum perderent: ut lucroſas ceremonias retinere poſſent: utq́; ſuam autoritatem, nulla habita ratione ſalutis populi ſibi commißi, retinerent: quorum exemplum ſtrenuè ſatis noſtri Papiſtæ ſibi imitandum proponunt.

Summa autem hæc eſt, quod interrogant Iohannem, An ſit Chriſtus: Ille autem, ut uerus Chriſti miniſter, Chriſto teſtimonium præbuit, & iußit eos dirigere uiam Domini, ſuam uocationem tacitè confirmans eſſe diuinam. Docendi gratia, tres ſint loci huius Euangelij.

I. Teſtimonium Iohannis de Chriſto.

II. Deſcriptio Iohannis adeoq́; omnis pij miniſtri uerbi Dei.

III. Quid ſit parare uiam Domini.

DE PRIMO.

In teſtimonio Iohannis ſex conſideranda ſunt.

I. Qui mittuntur, & cur mittuntur. Mittuntur

autem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

autem Phariſæi à Phariſæis: ſanctiſsimi in ſpecie, à ſanctiſsimis: qui uidebantur ſibi eſſe columnæ Eccleſiæ Dei: qui habuerunt prærogatiuam ſucceſsionis: qui titulum Eccleſiæ ſibi ſolis arripuerunt. Sed ecce, qui capita Eccleſiæ uidebantur, hoſtes ſunt Chriſti. Vnde diſcamus nec titulis, nec ſucceſſionibus: ſed Soli diuinæ uoci credendum eſſe. Obſeruemus quoq; artem Satanicam, quam à ſuo Magiſtro didicerant hi Phariſæi, non enim hîc interrogant, quòd faueant Chriſto aut Iohanni, ut uideri uolunt: ſed ut perdant utrunq;, ut ſerpens in Paradiſo fecit.

II. Cui datur teſtimonium? Chriſto. Quis dat teſtimonium? Iohannes. Hinc duo diſce: Primum, quòd miniſterium uerbi debeat hunc ſcopum habere, ut Chriſto perhibeat teſtimonium. Secundum, quòd ars Chriſtiana ſit, contra Satanæ technas pura Chriſti confeſsione niti.

III. Coram quibus datur teſtimonium? Coram mundo & hoſtibus Chriſti: Vnde diſcendum eſt, quod debeat pius confiteri Chriſtum coram toto mundo, cum diſcrimine famæ, rerum, & uitæ: ad quod cùm promiſsio, tùm comminatio nos inuitabunt. Promiſsio eſt: Qui confeſſus fuerit me coram hominibus, confitebor & ego illum coram patre meo cœleſti: Comminatio, Quemcunq; puduerit mei coram hominibus, eius & me pudebit coram patre meo cœleſti.

IIII. Summa teſtimonij Iohannis de Chriſto, hæc

eſt,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

eſt, quòd Chriſtus ſit homo, quòd ſit Deus, quod ſit uerus Meßias, remiſſor peccati. Nam cùm dicit, Ipſe eſt qui poſt me uenturus eſt, indicat ipſius ueram humanitatem: Cùm uerò addit, qui ante me fuit, ipſius diuinitatem fatetur. At cùm ait: Medius autem ueſtri ſtetit, quem uos neſcitis, Reſpondet ad quæſtionem, & Ieſum Meßiam eſſe pronunciat. Baptiſmi lauacrum, concionatur Meſſiæ officium eſſe, peccatum remittere.

V. Vſus & fructus huius teſtimonij, quòd nos debeamus teſtimonio Iohannis credere, & Chriſtum amplecti, uerum peccatorum remißorem, qui ſanguine ſuo nos lauit à peccatis: cuius rei efficax ſignum, Baptiſmum nobis contulit: de quo aliâs.

VI. Phariſæi ſunt imago perſonatorum Chriſtianorum, id eſt, Hypocritarum, qui non poſſunt ferre ueræ pietatis doctrinam: Sed fingunt ſe pios externis moribus: ſe ſanctißimos ſimulant, ſed aliam perſonam intus gerunt: inde eſt quòd tales hypocritæ dicantur. Nam ut hypocritæ in fabulis ſunt, qui perſonas abſentes habitu & geſtu externo repræſentant: Ita Phariſæi, pietatis abſentis laruã tantùm conſpiciendam præbent: Vnde hypocritæ ſunt dicti, ut qui etſi reuera in corde ſint impij: foris tamen ſanctißimi appareant.

DE SECVNDO.

Ego ſum uox clamantis in deſerto: PRIMVM Iohannes definit omnes Prophetas, Apoſtolos & miniſtros uerbi, quòd ſint uox. SECVN-

DO, quòd non ſint uox inanis,ſed clamantis,id eſt, prædicantis. TERTIO,in deſerto,id eſt,in mundo uniuerſo. QVARTO, admonentur auditores dignitatis illius uocis. Eſt enim uox hominis: ſed Dei clamantis &c. QVINTO, quòd Iohannes allegat Eſaiæ teſtimonium. Nihil enim pius concionator aſſerere debet ſine teſtimonio ſacrarum literarum: Teſtimonium autem præſens deſumtum eſt ex capite 40. SEXTO, admonentur quoq; concionatores, ne Deo tribuant alienam uocem: Qui enim id faciunt, non Dei miniſtri ſunt,ſed Diaboli flagella: quos non ſecùs atq; lupos fugere decet.

DE TERTIO.

Parare uiam Domino eſt,eodem Iohanne Baptiſta autore,pœnitentiam agere: nec ſine magna cauſa eſt Iohannes uſus hac figura loquendi, quæ propriè pertinet ad regna mundana. Solent enim regibus aduenturis uiæ præparari: quò accedere poſſint ſine periculo & offendiculo. Hoc ipſe Eſaias exponit,cùm ait: Omnis uallis exaltabitur,& omnis mons & collis humiliabitur, & erit præruptum in rectitudinem,& loca confragoſa in planiciem. Hæc ſpiritualiter intelligenda ſunt,de impedimentis omnibus, interioribus & exterioribus: quæ impediunt, quò minus Rex noſter Chriſtus ad nos ueniat: Interiora impedimenta ſunt, ignoratio Dei, cupiditates, prauitas, ſtulta confidentia &c. Exteriora impedimenta ſunt, ſcandala omnia quæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

obijcit Satan in doctrina, Sacramento & moribus. Verùm, ut breuius dicam, Montes (id eſt, quicquid altum eſt in mundo) deſtruendi ſunt concione legis. Valles, id eſt, qui ſpiritu contriti ſunt, attollendi ſunt prædicatione Euangelij. Sentes, id eſt, mala uita, praui affectus ſunt amputandi noua obedientia, & ſtudio formandi uitam ſecundum uerbum Dei: atq; ut id fiat, requiritur primùm, ut ſint qui clament in deſerto. Deinde opus eſt ſana doctrina, quæ eſt lucerna, præparantium uiam. Tum requiritur, ut adueniente Domino, id eſt, lucente in cordibus noſtris gratia Dei, præbeamus nos obſequentes per ueram pœnitentiam, & exhibeamus nos ciues Dei, homagium Chriſto Domino præſtantes. Poſtremò offeramus munera & uitulos labiorum noſtrorum, id eſt, confeſſionem: idq; mente, uoce, confeſſione & moribus.

Verùm, quia hæc intelligi non poſſunt ſine exemplorum appoſitione: breuiter ſententiam Prophetæ & Iohannis, declarabimus exemplis. Summa concionis Iohannis fuit: Agite pœnitentiam, credite Euangelio, hoc eſt, quod ex Eſaia dicit, parate uiam Domini. Quomodo id fecit? Montes depreſſit: Nam cùm uideret multos ex Phariſæis & Saducæis uenire ad Baptiſmum ſuum, dixit eis: Progenies uiperarum, quis demonſtrauit uobis fugere à uentura ira? Nolite dicere intra uos: patrem habemus Abraham. Dico enim uobis, quòd poteſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abra-

hæ. Iam enim ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Omnis arbor quæ non fructum bonum facit, excidetur, & in ignem mittetur. Vide hîc, quomodo Iohannes montes humiliat. PRIMVM, cùm uocat eos, progeniem uiperarum, taxat illorum cor prauum, ſanguinis cupidum, & ingratum. Deindè tollit cauſam, de qua maximè gloriabantur. Ex eo enim ſuperbiebant, quòd erant filij Abrahæ: Sed hoc nihil prodeſſe ait: Nam Deus non eſt perſonarum acceptor: neq; enim qui ex carnali Semine Abrahæ ſunt, mox ſunt filij: ſed qui Abraham imitantur fide & obedientia, hi ſunt eius filij, quemadmodum Chriſtus apud Iohannem teſtatur: eos filios Diaboli appellans, qui ſe filios Abrahæ eſſe gloriabantur. TERTIO comminationem addit niſi reſipiſcant. Securis, inquit, ad radicem arboris poſita eſt: Hoc eſt, ultio diuina non procul abeſt, ut omnis arbor mala excidatur, & in ignem mittatur. Ita & alij miniſtri uerbi montes demoliri debent, monſtratis peccatis hominum, ſublata gloriationis materia, & propoſitis pœnis, quæ omnes, qui non conuertuntur, manent. Deindè ualles exaltabunt: quomodo id? Quemadmodum Iohannes fecit, monſtrato Chriſto, dicens: Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Cùm dicit ECCE, inuitat ad fidem: cùm addit, AGNVS DEI, QVI TOLLIT PECCATA MVNDI: reconciliationis materiam exprimit. Tertiò, ſentes amputat, dũ ait, AGITE FRVCTVS DIGNOS POENITENTIA.

Simile

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Simile exemplum in Nathan Propheta habemus. PRIMVM, montem deiecit, hoc eſt, Hypocriſin in Dauide: Qui commiſſo adulterio & homicidio ſecurè uixit, tanquam re benè geſta: Idq; propoſita parabola de duobus uiris, quorum unus erat pauper, alter diues. Diues habebat oues & boues plurimas: pauper autem nihil habebat niſi unicam ouem, quam emerat, & nutrierat, & quæ creuerat apud eum cum filijs eius, ſimul de pane illius comedens, & de calice eius bibens, & in ſinu eius dormiens, eratq; illi ſicut filia. Sed cùm peregrinus ad diuitem ueniſſet, accepit hanc pauperis ouem diues, & ſuo hoſpiti appoſuit parcens ſuis. Cùm hoc Dauid audiret, indignatus eſt dicens: Filius mortis eſt qui fecit hoc. Reſpondit Nathan. Tu es ille uir: Vriam Hetheum occidiſti gladio, & uxorem eius accepiſti in uxorem tibi. Ecce ego, ait Dominus, ſuſcitabo aduerſus te malum. En quomodo Nathan exprobret Dauidi peccatum, tollit materiam gloriationis, ne putet ſe non puniendum, eò quòd Rex ſit: & comminatur illi pœnas. Hîc deiectus eſt magnus ille mons, & hypocriſis: uerùm, cũ animaduertit Nathan Dauidem deiectum & iacentem, adeo ut diceret cum magno eiulatu: Ego peccaui Domino, uallem hanc ſubleuat, dicens: Dominus tranſtulit peccatum tuum, non morieris. Deinde ſentes quoq; amputat, dum propoſita pœna morte filij, continet eum in officio.

Ad eundem modum Petrus in Actis, primùm

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

concione legis criſtas Iudæorum deprimit,& montes humiliat: peccatum illis inculcat, docet nihil prodeſſe,quòd ſint de poſteritate Abrahæ,proponit comminationes pœnarum,niſi reſipiſcant.Mox ubi audit eos compunctos corde & peccati conſcientia deiectos, erigit eos rurſus propoſito Chriſto: in cuius nomen iubet eos Baptizari. Deinde quoq; cauet ne ſentes ſuccreſcant,inhortans eos ad pœnitentiã.

Hæc exempla ſunt illuſtria, & ad primi hominis conuerſionem congruunt. Superbit Adam ſecutus nouum doctorem Diabolum.Hunc primùm Deus proſternit obiurgatione, propoſita peccati magnitudine: mox deiectum erigit, data promiſsione ſeminis, quod erat contriturum caput ſerpentis.

Similiter Dominus ſuperbos Phariſæos humiliat,afflictam Magdalenam exaltat,atq; ad piam ſanctamq; hortatur uitam, dicens: fides tua te ſaluam fecit: uade in pace.

Cæterùm miniſtri uerbi, qui hoc pacto non deprimunt montes,non attollunt ualles,nec ſentes amputant,non ſicut Dei,ſed ut Diaboli & uentris mancipia faciunt. Multi quidem in genere declamitant contra adulteria,inceſtus,uſuras & alia uicia: Sed pauci ſunt, qui in os crimina obijciunt, ut Iohannes Herodi, Phariſæis & Hypocritis: ut Chriſtus ſuis auditoribus: ut Ambroſius Theodoſio. Quare hoc non faciunt? Partim, quia uerè non cogitant cuius uice funguntur: partim, quia metuunt ſuæ uitæ & fortunis. Verùm contra hanc cæcitatem & timiditatem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ditatem opponant uocationis ſuæ mandatum & promißionem, qua Chriſtus promiſit ſe affuturum ſuis ſeruis, & ſibi imputat factum, quicquid ipſius fit miniſtris. Præterea, ſe confirmabunt Iohannis & aliorum ſanctorum miniſtrorum conſtantia & exemplo, ſubindeq́; Deum precabuntur, ut ſibi animum addat, ut ea facere audeant, quæ ipſius interſint gloriæ, Cui honor in ſecula ſeculorum Amen.

IN FESTO NATIVITATIS CHRISTI, EVANGELIVM *Lucæ* 2.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

EXijt decretum à Cæſare Auguſto, ut cenſeretur totus orbis. Hæc deſcriptio prima facta eſt præſide Syriæ Cyrenio. Et ibant omnes, ut profiterentur in ſuam quiſq; ciuitatem. Aſcendit autem & Ioſeph à Galilæa, de ciuitate Nazareth, in Iudæam, in ciuitatem Dauid, quæ uocatur Bethlehem, eō quōd eſſet de domo & familia Dauid: ut profiteretur cum Maria, deſponſata ſibi uxore quæ erat prægnans. Accidit aūt, cum eſſent ibi, Cōpleti ſunt dies pariendi, Et peperit filium ſuum primogenitum, ac faſcijs eum inuoluit, reclinauitque eum in præſepi, quōd non eſſet eis locus in diuerſorio. Et paſtores erant in regione eadem uigilantes, & excubantes excubias nocte, ſuper gregem ſuum: & ecce Angelus Domini, aſtitit illis, & claritas Domini circumfulſit illos & timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus: Ne timeatis, Ecce enim, annuncio uobis gaudium magnum, quod futurum eſt toti populo, quia natus eſt uobis hodie ſeruator, qui eſt Chriſtus Dominus, in ciuitate Dauid. Et hoc uobis ſignum, Inuenietis infantem faſcijs inuolutum, poſitum in præſepi. Et ſubito facta eſt cum Angelo multitudo militiæ cœleſtis laudantium Deum & dicentium: Gloria in altiſſimis Deo, ac in terra pax, hominibus bona uoluntas.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ENARRATIO TEXTVS.

HÆC hiſtoria eſt confirmatio Articuli noſtri Symboli, qui eſt: natus ex Maria uirgine. Qui Articulus nouam natiuitatem proponit, quæ antiquam & Adamicam & corruptam ſanctificat in eis omnibus, qui hunc Chriſtum fide apprehendunt. Et tametſi hic articulus de natiuitate Chriſti, uel pueris Chriſtianis debet eſſe notiſſimus: Tamen magnas ob cauſas certum ei feſtum ab Eccleſia deputatum eſt: ut nimirum hiſtoria cum ſuis circumſtantijs explicetur & diſcatur: non tantùm ut oblectemur pulcerrima huius Hiſtoriæ narratione: ſed multò magis, ut in conſcientijs confirmandis & erigendis, huius ſummi Articuli uſus conſpiciatur. Non enim ſacræ Hiſtoriæ legendæ ſunt ut humanæ, ſed ut uſum earum perpetuò cogitemus & exerceamus, ad nos docendos, inſtituendos & conſolandos: utq; per lectionem ſcripturarum ſpem habeamus. Porro locos duos tantùm conſtituamus, in quibus plurimi alij, ut patebit, deliteſcunt, & ſunt hi.

I. Hiſtoria Chriſti nati cum ſuis circumſtantijs & membris.

II. Vſus & praxis huius Hiſtoriæ.

DE PRIMO.

I. In Hiſtoria nouem membra conſideremus, quorum primum eſt de tempore: Natus eſt Chriſtus poſt Romam conditam 700. anno: à mundo condito 3944. à Chriſto nato ad hodiernum diem,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nunc expleti ſunt anni 1560. Sed cur Euangeliſta adeò perſpicuè meminit temporis, decreti Cæſaris, ducis Cyrenij? Tres ſunt cauſæ. PRIMA, uaticinia Prophetica: Sunt autem uaticinia de uenturo Chriſto duplicia. Alia enim ſimpliciter, ſine certi temporis præſcriptione, uenturum Meßiam annunciant: qualia ſunt: Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Item: Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes. Eſaiæ 7. Ecce uirgo concipiet &c. Dauid: Dixit Dominus Domino meo &c. Balaam. Ex Iacob orietur ſtella. Alia uaticinia tempus & annum paßionis, & regni Chriſti prædicunt. Iacob: Non auferetur Sceptrum de Iuda donec ueniat Zilo, id eſt, filius eius, ſcilicet mulieris: ac ſi dicat: Semen mulieris quod eſt promiſſum, ut deſtruat opera Diaboli, tum demum ueniet, ubi Sceptrum de Iuda ablatum fuerit: Cùm ergo hîc Lucas meminit Auguſti, tributi, & peregrini ducis, ſignificat iamiam adeſſe tempus in quo naſci Chriſtum oportuerit, iuxta uaticinium Iacob. Daniel quoq; annum crucifigendi Chriſti & reſurgendi expreßit cap. 9. Scias ergo & intelligas, quòd ab exitu ſermonis, de reducendo populo, & ædificanda Hieruſalem uſq; ad Chriſtum ducem hebdomadæ Septem, & hebdomadæ Sexaginta duæ: poſt hebdomadas uerò ſexaginta duas occidetur Chriſtus: & in una hebdomada roborabit pactum multis, & in dimidia hebdomada ceſſare faciet ſacrificium.

Hîc clarè Daniel prædicit tempus occidendi Chriſti.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Chriſti. Sed tria ſunt hîc obſeruanda. Quid hebdomada: Quando incoanda ſupputatio: & cur 70. hebdomadas in tres ordines digerat.

Hebdomada in hoc loco intelligenda eſt, non de dierum hebdomada, ſed annorum: ut una hebdomada 7. annos contineat, & 70. hebdomadæ annos 490.

Sed quando incoanda ſupputatio? Ab exitu ſermonis, hoc eſt, ab eo tempore, quo prædixit Ieremias fore, ut liberaretur populus à captiuitate Babylonica, id eſt, captiuitatis ferè anno 20.

Diuidit præterea hebdomadas in tres partes, propter res diuerſis temporibus geſtas, primùm, in 7. hebdomadas: nam per id tempus, hoc eſt, 49. annos manſerunt adhuc Iudæi in captiuitate ſua Babylonica. Deinde in 62. hebdomadibus, hoc eſt, annis 350. inſtaurata fuit Hieruſalem, manſitq́; populus illic. Poſtremò, hebdomada ultima Chriſtus Baptizatus fuit, prædicauit, miracula edidit, ac tandem pro noſtra ſalute paſſus eſt. Paſſus autem fuit ætatis 33. anno. Hæc ſi conferas cum Hiſtorijs, inuenies Lucam iuxta hanc computationem, tempus naſcentis Chriſti ſignaſſe.

SECVNDA cauſa, ut Iudæi confundantur qui adhuc Meßiam expectant, prorſus deleta iam multis ſeculis politia Moſaica.

TERTIA cauſa, ut nos ſimus certi, quòd uerè ſit natus & exhibitus Chriſtus, quem olim De-

us

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

us promiſit fore liberatorem generis humani è fau=
cibus ſerpentis.

Secundum de loco. Naſcitur in Bethlehem, & in peregrinatione: In Bethlehem quidem, propter uaticinium Micheæ, quod allegat Matthæus cap. 2. ex Micheæ 5. cap. In peregrinatione uerò, ut ſignificetur Eccleſiam Chriſti in hoc mundo in peregrinationibus manſuram, idq́; non ſine contemtu et perſecutione: Idem Iohannes indicat, ter repetendo eandem ſententiam: tenebræ eum non apprehenderunt: mundus eum non cognouit: ſui eum non receperunt: ex his conſequitur Regnum Chriſti non eſſe mundanum.

Tertium de parentibus. Secundum humanitatem naſcitur in coniugio quidem: ſed ex uirgine, cuius rei grauiſſimæ cauſæ ſunt. Prima eſt promiſſio: Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Item: Ecce uirgo prægnans pariet filium. Secunda, eſt neceſſitas: Nemo enim natus ſecundum naturæ curſum, eſt ſine labe & peccato. Ergo debuit Meſſias ex uirginis ſanguine, ſine ſemine uirili per Spiritum ſanctum concipi, ut eſſet purus ab omni labe peccati, ſicuti uerum Emanuelem Deum & hominem decuit.

QVARTVM, quia Chriſtus uerus Deus & uerus homo eſt: ex primo capite Iohannis dicendum eſt de diuinitate Chriſti, & explicandæ circumſtantiæ temporis, modi, rei, loci, facti, cauſæ. Si itaq; quæris: quando fuit Chriſtus ſecundum diuinita=

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uinitatem ? Reſpondet Iohannes : In principio erat uerbum , id eſt , uerbum fuit ante initium omnium creatarum rerum. Non eſt igitur creatura Chriſtus. Si quæris: quomodo fuit ? Reſpondet : Et uerbum erat apud Deum : ergo alia perſona eſt à Deo patre. Si quæris quid fuit? Reſpondet : Et uerbum erat Deus : quo dicto ſignificatur, quod una ſit eſſentia diuina. Si quæris: quid egit? Reſpondet: Omnia per ipſum facta ſunt. Si quæris: quid agit? Reſpondit: Illuminat omnem hominem ueniens in hunc mundum. Si quæris: quò uenit? Reſpondet: In mundum uenit, in ſua uenit. Si quæris: quomodo uenit? Reſpondit: Verbum caro factum eſt. Si quæris: cur uenit? Reſpondet: Vt daret poteſtatem filios Dei fieri, quotquot in ipſum credunt. Si quæris : quando uenit ? Reſpondet : fuit homo miſſus à Deo cui nomen erat Iohannes &c. Hæc breuiter meminiſſe de diuinitate Chriſti profuerit.

QVINTVM de cunabulis Chriſti, quæ nihil aliud, quàm mundi contemtum & paupertatem extremam ſignificant, quam paupertatem Chriſtus experiri uoluit, ut nos diuites redderet. In hæc cunabula inſpiciant arrogantes, ac deponant faſtum: huc inſpiciant pauperes, ac deſinant deſperare, tanquam ob paupertatem ſpreti. Obſeruandus eſt hîc abuſus omnium rerum conditarum à Deo : Bethlehem ſeruit lucro : Diuerſorium hoſpitibus : Chriſtus Rex in ſtabulum reijcitur omnium rerum Dominus. Sic & hodie Eccleſia ſpernitur, dum Impij

abundant

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

abundant opibus, honoribus & potentia.

SEXTVM *de apparitionibus Angelorum: qui primùm teſtantur adeſſe Dominum. Secundò, ipſa claritate oſtendunt, qualis ſit Rex recens natus Chriſtus. Tertiò, qualia ſint eius beneficia, & qualis indè Deo reddatur gloria, hymno declarant.*

SEPTIMVM *de concione Angeli ad paſtores.* Nolite timere: Ecce enim Euangelizo uobis gaudium magnum quod erit omni populo, quia natus eſt uobis hodie ſaluator qui eſt Chriſtus dominus in ciuitate Dauid. Et hoc uobis ſignum, Inuenietis infantem pannis inuolutum poſitum in præſepio.

Hæc concio omnium, quæ unquam antea in mundo factæ ſunt, eſt excellentiſsima, cuius partes ſunt plurimæ.

PRIMA: *Iubent Angeli ut paſtores non timeant: qua re oſtendunt Chriſtum aduenisſe, ut tollat maledictionem legis, & peccatum, propter quod uenit in homines maledictio.*

SECVNDA: *concio Euangelij: Annuncio uobis gaudium magnum. Cùm Magnum dicit, diſtinguit hoc à mundi gaudio, quod durat ad breue tempus, & debili fundamento nititur. Verùm hoc gaudium, quod Angeli annunciant, magnum dicitur quatuor de cauſis: Primùm propter materiam, quæ magna eſt, nempe reconciliatio noſtri cum* DEO. *Secundò, propter diuturnitatem & ſtabilitatem: perpetuò enim durat & manet conſtans. Tertiò,*

propterea

propterea quòd ad paucos tantùm non pertinet: ſed ad omnes qui hanc annunciationem gaudij, fide recipiunt. Quartò quia ſpirituale eſt, pertinens ad totius hominis ſalutem.

TERTIA: *cauſa & materia huius gaudij: Quia, inquit, hodie uobis natus eſt ſaluator, qui eſt Chriſtus* Dominus.

QVARTA: *monſtrat locum.* In ciuitate, *inquit,* Dauid, *hoc eſt,* Bethlehem.

QVINTA: *ſignum uerbo additur.* Ait enim *hoc uobis erit ſignum: inuenietis infantem, pannis inuolutum, poſitum in præſepio.* Hoc *ſignum duo facit.* Primùm *deducit eos rectà ad puerum, ne ipſum quærentes aberrent:* Etſi *enim omnes matres inuoluunt pannis ſuos infantes, tamen in præſepijs non ponunt. Secundò diſcernit* Regnum *huius pueri, à regnis huius mundi.* Nam *regna mundi externum ſplendorem habent: atq; hæ ſunt partes concionis* Angelicæ.

OCTAVVM *de natiuitate* Chriſti: Primùm *reuelatur paſtoribus:* Vnde *duo diſcenda ſunt.* V*num,* Chriſti Regnum *non eſſe mundanum.* Alterum Chriſti Regnum *pertinere ad pauperes, iuxta illud: pauperes* Euangelizantur.

NONVM *de carmine* Angelico, *quòd eſt:* Gloria in excelſis Deo, in terra pax, hominibus bona uoluntas. *Hæc concio miro compendio complectitur fructum* Dominicæ *natiuitatis, qui in tribus conſiſtit.* Primùm *enim* Deo *red-*

ditur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ditur gloria. 2. Pax ſit hominibus. 3. Bona uoluntas Dei erga homines declaratur.

Primùm ergo cùm Angeli dicunt: Gloria in excelſis Deo: ſignificant quòd nemo poßit Deo ueram gloriam tribuere ſine cognitione Chriſti. Homo enim erat conditus in hunc finem, ut Deo conditori gloriam tribueret. Sed per lapſum primorum parentum factum eſt, ut nec rectè agnouerit Deum, nec glorificauerit. Sed quæris: Quid eſt Deo gloriam tribuere? Tribuere alicui gloriam nihil aliud eſt, quàm alicui ueram uirtutem tribuere. Vt cùm rex aliquis, iuſtè, ſapienter, fortiter, clementer agit, tribuitur ipſi à ſubditis gloria, hoc eſt, ſubditi ipſius facta approbant, ac cum ſingulari beneuolentia ipſum prædicant. Proinde ſimili modo Deo tribuitur gloria, quando agnoſcuntur & uerè ſentiuntur ipſius uirtutes, ſapientia, iuſticia, fortitudo, miſericordia, ueritas & aliæ.

Sapientia Dei in eo conſpicitur, quòd hominem, quem condiderat in ſuam gloriam, reparet rurſus, ut imaginem, quam per peccatum perdiderat, per filium ſuum, natum ex uirgine, recuperet: ac ita gloriam ſapientiæ Deo tribuat.

Iuſticia peruidetur ex eo, quòd hominem, qui peccauerat, noluerit in gratiam recipere ſine compenſatione iniuriæ. Nam cùm aut hominem æternùm perire ob ſuum peccatum neceſſe erat, aut aliquem in humano genere ſatisfacere Deo oportebat, qui ſuſtineret pœnas pro toto genere humano,

Deus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Deus dedit filium, qui aſſumſit humanam naturam, in qua ſatisfecit iuſticiæ Dei: Quare laus iuſticiæ meritò Deo, Chriſto domino nato, tribuenda eſt.

Fortitudinis commendatio eſt, quòd ſerpentem & eius ſemen, per Chriſtum ſuperauerit, atq; adeò ipſius regnum deleuerit, quantùm quidem ad omnes eos attinet, qui hunc natum Ieſum fide apprehenderint.

Miſericordia in eo relucet, quòd humanum genus perditum & oppreſſum tyrannide Diaboli, & ingentibus ærumnis & calamitatibus, morte, inferno, & damnatione, per filium, & propter filium in gratiam recipiat: Hæc Dei miſericordia omnia opera Dei excedit, quam perpetuò & Angeli boni, & homines electi prædicabunt, imò diaboli etiam inuiti agnoſcent.

Veritas in eo patefit, quòd promiſsionum antiquarum memor, exhibeat quod olim promiſit. Lapſis enim in peccatum primis parentibus promiſit Semen mulieris, quod erat contriturum caput ſerpentis: hanc promiſsionem nunc implet dato filio.

Propter has ergo uirtutes, Deo gloria tribuenda eſt: idq; potiſsimum ab ijs, qui ſentiunt ipſius beneficia. Hæc gloria tum demum ei tribuitur, cùm primùm agnoſcimus hoc Dei mirandum beneficium. Deinde cùm filium fide amplectimur. Tertiò cùm mente, uoce, confeſsione & moribus Deum prædicamus. Quartò, cùm quàm plurimos ad agnitionem Dei inuitamus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Deinde cùm dicunt Angeli: In terra pax: notatur præcipuum beneficium Chriſti, propter quod in mundum uenit, nimirum ut pax fieret inter Deum & hominem. Hæc pax eſt mutuus conſenſus Dei & hominum. Dei quidem recipientis homines in gratiam propter filium. Hominum uerò, fide accipientium oblatum beneficium cum gratiarum actione, ac perpetua animi gratitudine. Huius pacis dulciſſimi ſunt fructus: Acceſſus ad Deum, gaudium Spiritus, bona conſcientia, lætus de hac uita exitus. Hanc pacem turbant peccata contra conſcientiam, ſecuritas, neglectus uerbi. Quare non ſecùs, quàm peſtes fugienda ſunt.

Poſtremo loco addunt: Hominibus bona uoluntas, Hoc eſt, poſtquam Deus hominibus, per Chriſtum reconciliatus eſt, fauet ipſis, & uera paternaq; στοργῇ ipſos complectitur, tanquam cariſſimos liberos, quos ſibi adoptatos in Chriſto caros habet: De hoc beneplacito loquitur etiam Dauid in Pſalmo 5. Quoniam tu benedices iuſto Domine, ſicut ſcuto beneplacito munis eum. Cùm Dauid hoc loco beneplacitum Dei confert ſcuto, monſtrat eius uerum uſum & fructum: Significat enim quòd fauor Dei, ſit nobis uice clipei, quo munimur aduerſus impugnantium nos tela. Diabolus ſua ignita in nos tela uibrat: ſed hoc ſcuto tuti ſumus. Atq; ita de alijs.

DE SECVNDO.

Vſus duplex eſt: Generalis, qui ex tota hiſtoria petitur,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

petitur, Et ſpecialis, qui petitur ex ſingulis partibus. Generalis ergo eſt, ut diſcamus noſtrum uerum ſaluatorem Deum & hominem ex uirgine natum recipere & amplecti, opponendo eum omnibus miſerijs noſtris, peccato, morti, maledictioni, iræ Dei & inferno: certi, quòd hic filius Dei & Mariæ ſit, ſecundum uaticinium Eſaiæ, Nobis natus & nobis datus: Idq; ut ſit iuſticia & ſalus omni in ipſum credenti. Specialis uſus eſt multiplex. PRIMVS, ut à parentibus Chriſti, obedientiam erga magiſtratum diſcamus. SECVNDVS, ut à paſtoribus diſcamus, obtemperare teſtimonijs de Chriſto, Chriſtum quærere, & redire ad opera uocationis. TERTIVS, ut ab Angelis diſcamus, primùm annunciare Chriſtum ignotis: unde omnes pij miniſtri uerbi conſolari ſe poterunt in miniſterio, quòd idem doceant, quod antea per tantos heroicos Spiritus traditum eſt. Deinde diſcamus ab Angelis & paſtoribus confeſsionem huius Chriſti. Poſtremò diſcamus glorificare Deum, & cum Angelis canere, Gloria in altiſsimis Deo, cui ſit honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

FERIA SECVNDA
NATIVITATIS CHRISTI,
Euangelium Matth. 23.

ECce ego mitto ad uos Prophetas, & ſapientes, & ſcribas, & illorum aliquos occidetis, crucifigetiſq;, & illorum nonnullos

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

flagellabitis in Synagogis ueſtris, & perſequemini de ciuitate in ciuitatem, ut ueniat ſuper uos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram, à ſanguine Abel iuſti, uſque ad ſanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter Templum & Altare. Amen dico uobis: uenient hæc omnia ſuper generationem iſtam. Hieruſalem, Hieruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt, quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum Gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti? Ecce relinquetur uobis domus ueſtra deſerta: Dico enim uobis, haudquaquam me uidebitis

poſt-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

poſthac, donec dicatis: Benedictus qui uenit in nomine Domini.

ENARRATIO TEXTVS.

PRiuſquam accedamus ad textus enarrationem, quia hic dies diuo Stephano dicatus eſt, dicam quare ſanctorum feſta in Eccleſia Dei celebrari ſoleant: & quid nobis in exemplo diui Stephani ſpectandum ſit.

Feſta celebrantur in Eccleſia Dei non Ethnico more, ſicuti apud Papiſtas, ut ſanctos patronos & interceſſores inuocemus, id quod non poteſt fieri, ſine horrendo ſacrilegio & contemtu filij Dei: Sed ſunt multæ aliæ grauiſsimæ cauſæ, cur quorundam ſanctorum feſta in Eccleſijs noſtris retineri ſit utile, & ſunt potiſsimum Sex.

PRIMA, *ut perpetua hiſtoria Eccleſiæ aſpiciatur, quæ nobis & uitæ regula eſſe debet, & admonitio de prouidentia Dei: Si enim Hiſtorias prophanorum hominum, in quibus alicuius uirtutis larua apparuit, iucundum eſt legiſſe: multò iucundius erit profectò, eorum Hiſtorias legere, in quibus uiuæ uerarum uirtutum icones refulſerunt, ut in Paulo, Petro, Maria, Stephano, Magdalena, latrone & alijs multis.*

SECVNDA, *ut teſtimonia de doctrina, de miniſterio docendi, & de Eccleſia conſiderentur: Sunt enim edita miracula, factæ ſunt mirandæ uocationes ad miniſterium Eccleſiæ, illuſtrata eſt doctrina per uniuerſam Eccleſiam: In his teſtimonijs,*

 pulcer-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

pulcerrimum eſt uidere perpetuum conſenſum ueræ Eccleſiæ in ſcriptis Propheticis, Apoſtolicis & in Symbolis, & dijudicare inter ueram doctrinam Eccleſiæ, & omnium temporum corruptelas, mendacia, & impoſturas.

TERTIA, ut Deus celebretur, & ei gratiæ agantur, quòd ſe patefecerit, tradiderit doctrinam, oſtenderit præſentiam ſuam in Eccleſia, & nos ciues fecerit eius cœtus, qui habet teſtimonia, ueræ Eccleſiæ & ueri cultus.

QVARTA, ut exempla confirment fidem, noſtram: Cùm legimus ipſos exauditos & adiutos eſſe diuinitus, ut in Pſalmo 33. dicitur: Iſte pauper clamauit ad Dominum, Dominus exaudiuit eum, fiduciam concipimus, ut & nos inuocantes iuuet. Sic ergo unuſquiſq; noſtrûm ſtatuat & apud ſe colligat: Magdalenam, Latronem, Paulum pœnitentes recepit in gratiam, non obſtantibus eorum enormibus peccatis, quibus Deum antea offenderant: Igitur & ego ad eundem Dominum confugiam, ut me in gratiam recipiat. Petrum poſt horrendum lapſum uenia dignatus eſt: Ergo & ego lapſus non deſperabo. Eſt enim ſemper ſibi conſtans & ſibi ſimilis, nec eſt perſonarum acceptio apud eum.

QVINTA, ut pro uocatione ſinguli ſanctorum exempla imitemur: Paulus non fractus eſt perſecutionum mole, ſed conſtanter Euangelium docuit: cuius exemplum imitentur miniſtri uerbi. Iohannes non ueritus eſt Herodis minas: quare pius concio-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

concionator ipſius exemplo diſcat mundi furores contemnere. Abraham ex fide ſanctè inſtituit ſuam domum, in uero timore Deo & inuocatione: ab hoc ergo diſcant omnes pij patresfamilias: & ſic alia exempla accommodentur.

SEXTA, ut Sanctorum dulcis ſit apud nos memoria, & laudetur eorum uirtus, quod donis Dei benè uſi ſint, quòd ſint domicilia Dei & teſtes de eo, quòd ſint ornati ingentibus uirtutibus, quòd ſint nobis uiua exempla conuerſionis, fidei, pœnitentiæ, conſtantiæ, patientiæ & aliarum uirtutum.

Hæ ſex cauſæ ſunt grauiſſimæ, propter quas & memoria Sanctorum, exemplo ueteris Eccleſiæ retinetur, & eorum feſta celebrantur. Quæ cùm ita fiant, omnia in gloriam Dei & noſtram ipſorum ſalutem cedunt.

Iam pauca de Stephano dicenda ſunt, in cuius Hiſtoria has circumſtantias cogitemus: Religionem, officium in Eccleſia, defenſionem ſuæ religionis, conſtantiam in confeſſione, Inuocationem Chriſti, conſolationem, & uitæ exitum.

Religio Stephani: Stephanus fuit Chriſtianus, uir plenus fide & Spiritu ſancto, plenus gratia & fortitudine. Vbi enim uera fides, ibi Spiritus ſanctus, quò maiora incrementa fides capit, eò magis ſe præſentem teſtatur Spiritus ſanctus, accendens motus in cordibus congruentes cum lege Dei. Contrà, ubi Spiritus ſanctus non ſentitur efficax, ibi neq; fidem ueram adeſſe, manifeſtum eſt. Habemus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ergo hîc, quod in Stephano imitemur, nempe fidem efficacem, cui teſtimonium præbet Spiritus ſanctus: non imitantur fidem Stephani, qui eam in ore habent, & interim inuoluuntur prauis cupiditatibus, & ruunt quôcunq; cœci affectos eos abripiunt.

Officium Stephani in Eccleſia fuit pauperibus miniſtrare, & ſeruare theſaurum Eccleſiæ in uſum ſanctorum pauperum: in quo officio non dubium eſt eum ſedulum fuiſſe. Nam habuit Spiritum ſanctum gubernatorem, ueram fidem & caritatem, agendi regulam. Hunc ergo ſibi proponant pauperum curatores & Diaconi. Primùm adferant fidem, ſine qua nulla diligentia, & nullum officium ritè fieri poteſt. Deinde in adminiſtratione declarent ſe regi Spiritu ſancto, ne uel durius pauperes excipiant, uel ad gratiam hominum bona diſpenſent, uel torpeant in officio, uel etiam furentur ipſi, uel quod uerè pauperum eſt transferant in alios: ſed omnem fidem in officio præſtent, cogitantes Deum ſuæ adminiſtrationis inſpectorem: ſtatuentes quòd membra Chriſti ſint, quorum cura ipſis demandata eſt: uerè ſentientes templa Dei eſſe, quibus præfecti ſunt, utut paupertate, morbis & ulceribus ſcateant.

Quomodo defenderit Religionem quam profeſſus eſt Stephanus, oſtendit 6. & 7. cap. Actorum: Non in periculo abijcit confeßionem: non dißimulat, ut multi: ſed conſtans eſt & fortis ſuæ religionis

nis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nis propugnator: non ipſum impedit multitudo ſectarum, quæ tum erant plurimæ: non frangitur autoritate Phariſæorũ ac ſummorum uirorum in Iudæa: ſed Sectis ſe fortiter opponens, ſolus impetum totius populi ſuſtinet, & longa oratione ſuam religionem defendit: quod exemplum nos quoq; imitemur.

Conſtantia eius in confeßione indè apparet, quòd non minis, non excommunicatione, non lapidatione abſterreatur à confeßione: ſed ut inuictus miles, confeßionem in medijs periculis retinet. Hoc nobis quoq; in exemplum propoſitum eſt.

Inuocatio Chriſti, cùm iam obrutus lapidibus iacet, oſtendit & fidem, & teſtatur de uera caritate huius uiri. Intercedit enim pro ſuis interfectoribus, neq; fruſtra pro illis interceßit. Nam Paulus, qui cuſtos erat ueſtium eorum, qui Stephanum lapidabant, poſtea conuerſus eſt.

Conſolatio in hac inuocatione ſentitur: Nam filium Dei, pro quo iſta ſuſtinuit, uidit ſtantem à dextris Dei pro ſe interpellantem, qua conſolatione pœnæ acerbitas non parum mitigata eſt: hunc ſi nos in noſtra cruce imitemur uerè ſentiemus præſens Dei auxilium conſolantis nos ſuo ſancto Spiritu.

Exitus uitæ ipſius lætißimus fuit. Nam in hac precatione: Domine Ieſu, ſuſcipe ſpiritum meum, expirauit & obdormiuit in Domino: Atq; ita ipſe curſum conſummauit, fidem ſeruauit, ac iam coro-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

coronam, ut ſtrenuus uictor cum gloria obtinet. Hunc ergo & nos morituri nobis proponamus.

Nunc textum Euangelij *uideamus, cuius ſumma eſt. Chriſtus prædicit pericula miniſtrorum uerbi, & comminatur pœnam perſecutoribus. Nos docendi cauſa quatuor locos tractabimus, Qui ſunt:*

I. *Prædictio perſecutionis miniſtrorum uerbi.*

II. *Exaggeratio peccati perſecutorum.*

III. *Comminatio pœnæ.*

IIII. *Exprobratio ingratitudinis eorũ, qui Chriſtum inuitantem ſe ad pœnitentiam reſpuunt.*

DE PRIMO.

Ecce ego mitto ad uos Prophetas & ſapientes & ſcribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex illis flagellabitis in Synagogis ueſtris, & perſequimini de ciuitate in ciuitatem. Hoc *loquitur Chriſtus ad* Iudæos, *qui tùm uidebantur ipſa* Dei Eccleſia *eſſe, & ſignificat quanta rabiè perſequentur aliquando ſuos legatos,* Prophetas & Apoſtolos. *Mittit quidem* Deus *ſuum uerbum, ut ſaluentur recipientes uerbum eiq; fidem adhibentes: quod autem inde quidam fiant deteriores, hoc non* Deo: *ſed maliciæ hominum imputandum eſt, qui* Deum *trahentem per uerbũ ſequi nolunt. Cur autem perſequantur impij* Apoſtolos, *explicat* Dominus Matth. 10. *ubi ait:* Et *eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum.* Ioh. 16.

Sed

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Sed uenit hora, ut quiſquis uos interfecerit, arbitretur ſe cultum præſtare Deo, *& hæc facient uobis, quia non nouerunt patrem, neq; me.* Hîc cauſam ponit, cur impij ita in pios inſaniant, uidelicet quòd Deum ignorent: quæ Dei ignoratio facit, ut ipſi parricidæ putent ſe ſacras uictimas offerre Deo, cùm fideles occidunt. Atq; adeò ruunt ignorantes Deum in hypocriſin, ex hypocriſi in parricidium, donec compleuerint menſuras ſcelerum ſuorum. Quid ergo facit Chriſtus? Venit ad ægrotos: illi, ut phrenitici, in Chriſtum ſe conuertunt, quem de medio ſublatum cupiunt. Monſtrat ille per ſuos morbum: Illi contrà, morbum non agnoſcunt: quare & Medicum contemnunt, & eius legatos perſequuntur.

DE SECVNDO.

Vt ueniat ſuper uos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram à ſanguine Abel iuſti &c. *Quàm grauiter peccant perſecutores Eccleſiæ, oſtendit. Dicit enim eos fore reos totius ſanguinis ſanctorum, qui unquam effuſus eſt, nō ſecùs, atq; ipſi ſua manu omnes pios & ſanctos, atque adeò ipſum Chriſtum trucidaſſent: Nam inter omnes impios quædam impietatis cognatio eſt, quæ facit pœnas æquè graues, & reatum æqualem.*

DE TERTIO.

Amen dico uobis, uenient hæc omnia ſuper generationem iſtam. *Hæc tametſi propriè dicuntur de perſecutoribus Iudæis: tamen in uniuerſum*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uerſum ad omnes Eccleſiæ perſecutores pertinent. Iuramentum, quod interponit Dominus, nos docet duo. Primùm, quòd impij uerè aliquando rapiantur ad ſupplicia, utut diu differri uideatur iudicium. Deinde, quòd pij, qui perſecutionem patiuntur, aliquando glorioſè liberentur, traditis ſuis hoſtibus perpetuis ſupplicijs: Vnde diſcant pij non ſuccenſere impijs perſecutoribus, ſed potius commiſeratione ſuper illorum certa damnatione tangi, & pro illis intercedere, ut Dominus eos conuertat, ne omnes damnentur: quemadmodum Stephanus fecit, ut ſuprà audiuimus.

DE QVARTO.

Hieruſalem, Hieruſalem, qui occidis Prophetas &c. *Hæc uerba Chriſti compellantis* Hieruſalem *primùm exprobrationem habent.* Deinde *affectum Chriſti erga eos declarant.* Tum *ſignificant, quòd ſua propria culpa pereant.* Poſtremò *pœnam comminantur.*

Cùm enim dicit: Quoties uolui te congregare, *exprobrat ingratitudinem, quòd nec oblatum beneficium recipere uoluerint, nec ſuæ ſalutis ullam rationem habuerint, tantum abeſt, ut benefactoris liberalitatem agnouerint, aut ei grati fuerint. Vtinam non magna pars eorum, qui hodiè audiunt* Euangelium, *illis eſſet ſimilis: id quod ſanè ſuis declarant fructibus.*

Affectum ſuum erga ipſos declarat Dominus, *dum ſe* Gallinæ *confert, quæ ſuos pullos intimè amat,*

mat, & nihil non agit, quò eos ab inimicis auibus tueatur. Abſit à pijs cordibus, ſentire Chriſtum apud ſe aliud ſtatuiſſe de Iudæis, uoluntate aliqua arcana, quàm quod lacrimis, & ore teſtatus eſt. Nam horrendum eſt, cogitare in Chriſto contradictorias uoluntates eſſe, qui ipſe damnat cor duplex. Verè igitur illorum ſalutem uoluit, iuxta dictum Prophetæ: Nolo mortem peccatoris: ſed ut conuertatur & uiuat.

TERTIO loco, cùm ait Dominus, ET NOLVISTI, apertè teſtatur Iudæos ſua culpa periiſſe, & repugnaſſe Chriſto ex propria malicia, qui eis ſalutem obtulit. Non dicit, & Deus noluit te recipere in gratiam: ſed TV NOLVISTI: Quare hinc duo diſcamus. Primum, ut cautiores facti Iudæorum damno, uerbo Dei præbeamus aures, & inuitanti Chriſto nos obſequentes præbeamus, nec reluctemur Spiritu ſancto, qui uoluntates omnium mouet, qui audiunt Euangelium. Alterum, quòd, quicunq; uerbum audientes, ei non obtemperant, pereant ſua culpa: quorum interitus & damnatio non aſcribenda ulli fato, aut uoluntati arcanæ Dei, quaſi quorundam ſalutem non uellet.

QVARTO, cùm ſubiungit: Ecce relinquetur uobis domus ueſtra deſerta. Hæc pœnæ comminatio, etſi in ſpecie pertinet ad Iudæos perſecutores, quibus uaſtationem minatur religionis, politiarum & Oeconomiarum: In genere tamen ad omnes perſecutores Euangelij pertinet. Comminatur

tur autem illis,ut aliqui ſaltem ex ipſis reſipiſcant: Nam omnes Propheticæ comminationes habent tacitam conditionem,ſcilicet, niſi egeritis pœnitentiam: ſicut in Niniuitis uidemus, & Chriſtum audimus conteſtantem, his uerbis : Niſi pœnitentiam egeritis,omnes ſimul peribitis, Luc.13.

Simus ergo admoniti hac comminatione,ut nos, modò uelimus effugere iram Dei, ſeriam agamus pœnitentiam, & Chriſtum ſaluatorem noſtrum ueris gemitibus imploremus, ut nos in uera fide & inuocatione conſeruet, cui cum Deo Patre & Spiritu ſancto ſit laus, honor & gloria in ſecula ſeculorum,Amen.

FERIA TERTIA NATIVITATIS DOMINI,

Ioan. 21.

DIcit Ieſus Petro: Sequere me. Conuerſus Petrus, uidit illum diſcipulum, quem diligebat Ieſus, ſequentem,qui & recubuit in Cœna ſuper pectus eius, & dixit: Domine: quis eſt ille qui te tradit? Hunc ergo cum uidiſſet Petrus, dicit Ieſu: Domine, hic autem quid? dicit ei Ieſus: Si uelim eum manere donec ueniam, quid ad te? tu me ſequere. Exiit ergo ſermo iſte inter fratres,quōd diſcipulus ille non moreretur. Et non dixerat ei Ieſus:non moritur?Sed,ſi eum uelim manere, donec ueniam, quid ad te? Hic eſt diſcipulus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

lus ille, qui teſtimonium perhibet de his, & ſcripſit hæc, & ſcimus quòd uerum eſt teſtimonium eius.

ENARRATIO TEXTVS.

SVmma huius Euangelij eſt: Poſtquam Chriſtus *ter interrogaſſet* Petrum *an ſe amaret, mandat illi ut ſe ſequatur, ſignificans, quòd ſe ſua morte eſſet glorificaturus. Præterea correcto errore* Petri, *Euangeliſta aliorum diſcipulorũ ſenſum corrigit, qui malè intelligentes uerba* Domini, *putârunt falſò* Iohannem *non moriturum.* Poſtremò *aſſerit, Euangelium à* Iohanne *ſcriptum de* Chriſto *uerum eſſe.* Porrò *huius* Euangelij *quatuor conſtituantur loci: qui ſunt.*

I. Collo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

I. Colloquium Chriſti & Petri, & mandatum Chriſti, ut Petrus ſe ſequatur.

II. Vt uocatio cuiq; ſua commendatur: Ita damnatur curioſitas.

III. Correctio erroris diſcipulorum orti ex malè intellectis uerbis Domini.

IIII. Commendatio Euangelij à Iohanne ſcripti.

DE PRIMO.

Et cum hoc dixiſſet, dicit Petro: Sequere me. Quia Petrus ter negauit Chriſtum, uoluit Dominus terna confeßione eum in ſuum ſtatum & Apoſtolatum reſtituere. Nam par erat, ut qui toties negaſſet ſuum Dominum, hac ratione & ueluti diſciplina caſtigaretur, ac probaretur, & ut nota fieret eius conuerſio. Tria autem ſunt, quæ hîc cum Petro agit Dominus: Primùm ter illum interrogat, an ſe amet: cui Petrus ter quoq; reſpondet, ut hac terna confeßione, apud alios ternam negationem ablueret, ac in ſuum ita locum reſtitueretur. Deinde ter commendat illi Apoſtolatus officium, dicens: Paſce oues meas, hoc eſt, eſto Apoſtolus meus, qui doctrina Euangelij, Sacramentis, & ſancta uita mihi congreges oues. Habemus hîc munus Apoſtolatus, adeoq; omnium miniſtrorum uerbi, eſſe paſcere oues Chriſti. Deinde Metaphora ouium ſignificatur, qualisnam ſit cœtus ille hominum, qui ouium appellatione ſignatur. Primùm ergo quædam de paſcendi ratione, Deinde de ouibus quædam hîc dicenda ſunt.

Chriſtus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Chriſtus paſcit, & Apoſtoli, alijq́; miniſtri uerbi paſcunt: ſed non ſimilis omnium ratio eſt. Chriſtus enim ut Dominus, ouium paſtor : Apoſtoli ut ſerui. Chriſtus intus ſuo Spiritu : Apoſtoli externo miniſterio. Nam eos qui ueritate morum urſi aut Leones erant, cicurant, intus Domino per Spiritum ſuum operante: ac ita in ouile Chriſti, hoc eſt, in regnum Chriſti introducunt : idq́; adhibitis clauibus Eccleſiæ Chriſti, à Chriſto uero paſtore datis. Sunt autem hæ claues aliæ nullæ, quàm uerbum & fides: uerbum adhibet miniſter, fidem ad prædicationem uerbi intus adhibet Spiritus Chriſti. Nam prædicatio uerbi Dei, de peccatorum remiſsione impetranda per Chriſtum, unica clauis eſt ad aperiendum regnum cœlorum. Quòd ſi is, qui audit, adiungat etiam ueram fidem, & Euangelio uerè adſentiatur, accedit etiam clauis altera: his duabus clauibus recluditur regnum cœlorum et impetratur condonatio peccatorum. Hoc ita eſſe oſtendit legatio Chriſti, in qua, quod per claues figuratè dicitur, claris & ſignificantibus uerbis exprimitur, cùm ait: Euntes prædicate Euangelium omni creaturæ: Ecce habes priorem clauem. Verùm cùm addit: Qui crediderit ſaluus erit, alteram oſtendit clauem. Sunt ergo hæ duæ claues uerbum & fides, quibus recluditur regnum cœlorū: Verbum applicatur foris per miniſtrum: ſed uirtute Spiritus receptum gignit fidem, qua intratur in ouile Chriſti.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Deinde, cùm paſtores intromiſerint oues in ouile Chriſti, debent eas paſcere uerbo & Sacramentis: aberrantes ab ouili, pedo, hoc eſt, obiurgationibus reuocabunt: laborantes & ægrotas conſolationibus refocillabunt: & ſemper excubias agent circa gregem ſuum, ne lupi ueniant & diſrumpant ouile, & diſpergant oues. Hæc omnia commiſit Dominus Petro atq; alijs Apoſtolis, imò omnibus miniſtris Euangelij, quando dixit Petro, Paſce oues meas.

Sed cur oues appellat, quos Chriſto adducunt Apoſtoli? Tres cauſas potiſsimum inuenio: quarum Prima eſt, quòd manſuetos eſſe oporteat, qui Chriſto dant nomina. Non enim decet eos, qui in Chriſti familia cenſeri uolunt, imitari truculentiam leonum, rapacitatem luporum, aſtutias uulpium, libidinem hircorum, ſordes porcorum, aut alios ferinos affectus exprimere.

Secunda cauſa eſt, quòd quemadmodum oues ſui paſtoris uocem nôrunt, & alienam refugiunt: Ita pij ſolum Chriſtum doctorem agnoſcent, & eos, qui eius uocem ſonant, audient, & non alios quantumuis magni nominis, imò etiamſi fuerint Angeli de cœlo.

Tertia cauſa eſt, quod quemadmodum oues ſuum paſtorem, quôcunq; iuerit, ſequuntur: Ita pij Chriſtum, in uita, in cruce, in gloria ſequi debebunt, ipſius uitam uitæ regulam intuebuntur, ipſius crucem per patientiam, quoties opus eſt, ſuſtinebunt,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

bunt, ac poſtea cuius in cruce ſocij erant, gloriæ quoq; erunt participes: quemadmodum Paulus *ait: Si cum illo patimur, unà etiam cum illo glorificabimur.* Hinc *ergo pij uerbi miniſtri diſcant rectè paſcere gregem* Chriſti. Et *oues ſint manſuetæ: audiant ſui paſtoris unicam uocem: cumq; ſequantur in uita, cruce & gloria.*

Tertium quod agit hîc Chriſtus, *eſt quod* Petro *ſignificat, quali mortis genere ſit* Deum *glorificaturus, cùm ait:* Cum eſſes iunior cingebas te, & ibas, quō uolebas: cum autem ſenueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & transferet quō noles. *Significatur his uerbis, quòd* Petrus *ob* Chriſti *confeßionem debeat aliquando crucis ſupplicium ſubire: quod* Irenæus *& pleriq; ueterum teſtantur* Romæ *factum eſſe regnante* Nerone. *Tametſi de hac re iuſta poteſt eſſe dubitatio.*

His ſubiungit Chriſtus *mandatum ſuum ad* Petrum, *& iubet ut ſe ſequatur, non amplius abijciat confeßionem, ſicut antea, ſed ſtrenuè uſq; ad mortem ſe inuictum militem* Chriſti *præſtet: hoc unuſquiſq; noſtrûm ſibi dictum putet.*

DE SECVNDO.

Conuerſus Petrus, uidit illum diſcipulum, *quem diligebat* Ieſus *ſequentem, qui & recubuit in* Cœna *ſuper pectus eius: hunc ergo cùm uidiſſet, dicit* Petrus Ieſu: Domine *hic autem quid?* Cui Ieſus: *Si eum uelim manere donec ueniam,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quid ad te? tu me ſequere. Petrus audiens à Domino, quòd eſſet aliquando ſubiturus Chriſti nomine durum ſupplicium, non tam quid ſibi faciendum præſcribitur ſpectat, quàm eſt ſolicitus de alijs: eſt quidem paratus ad ferendam crucem Chriſti nomine: ſed interim accedit ex infirmitate carnis quædam curioſitas, qua ea inueſtigat, quæ ad ſe non ſpectant. Tanta enim hominum imbecillitas eſt, ut ſemper in noſtris aduerſis reſpiciamus ad aliorum felicitatem: qua re facimus ipſi nobis crucem acerbiorum & difficiliorem. Libenter uellemus, ne alij nobis eſſent feliciores. Dulce enim, iuxta prouerbium, commune naufragium. Verùm, cùm Dominus hanc curioſitatem taxat in Petro, ſciamus hanc reprehenſionem ad nos quoq; pertinere. Vt autem iſtud in Apoſtolo corrigat, ait: Quid ad te? me ſequere, quaſi dicat: Noli reſpicere ad aliorum felicitatem, ſed potius hoc ſpecta, ut tuum officium facias, ac feras quicquid tibi Dominus ferendum impoſuerit. Ita uult Dominus, ut noſtram curemus uocationem in timore Domini: non uult, ut putemus nos infeliciores eſſe, ſi alij nobis uidentur feliciores Nam quælibet uocatio ſuam habet adiunctam crucem, quæ ferenda eſt æquo animo. Omnes, inquit Paulus, qui uolunt piè uiuere in Chriſto, perſecutionem patientur: nemo ergo, modò pius fuerit, expers crucis erit. Quare curioſitate prophana abiecta, unuſquiſq; maneat in uocatione, qua uocatus eſt: Sit quietus, & propria agat, iuxta Pauli conſi-

lium

lium. Quietos uult nos eſſe, ne inſtar hominum prophanorum in alienis negocijs nimiùm occupemur: quemadmodum multi hodiè faciunt. Vult nos propria agere, hoc eſt, uult unumquemq;, quæ ſuæ uocationis ſunt, curare. Vt autem id fieri poßit, quinq; ſunt in quaq; uocatione ſpectanda. Primùm, uocatio debet eſſe legitima. Deindè, fides & caritas debent eſſe actionum regulæ in uocatione. Tertiò, ſi quid aduerſi in uocatione contigerit, conſolationem petas à conſcientia legitimæ uocationis. Quartò, uocationem ad gloriam Dei & Eccleſiæ Chriſti commodum referes. Poſtremò, quia nihil feliciter in uocatione abſq; benedictione diuina ſuccedit, Deus rogandus eſt, ut manus auxiliatrices adhibeat. Hoc ſi feceris in uero timore DEI, ſenties ſanè tuam uocationem non inutilem Eccleſiæ Dei fore.

DE TERTIO.

Exijt inter fratres ſermo, quòd diſcipulus ille non moreretur. Vide quàm facilis eſt in errorem lapſus. Chriſtus dicit: Si eum uolo manere, quid ad te? Diſcipuli autem hoc intellexerunt, quaſi ſine conditione dixiſſet: Volo illum manere, & non mori, donec ueniam. Hîc ergo admonemur diligentia in lectione ſacrorum librorum, ne aliena, quàm quæ dicuntur illinc extruamus. Amplectamur itaq; quæ clara & perſpicua ſunt: quæ cum conditione, aut obſcurè dicuntur, conferamus cum clario-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

clarioribus locis: & imploremus Deum, ut nobis det clauem ueræ ſcientiæ, quò intelligamus ea ſine errore, quæ noſtræ ſalutis interſunt: à quæſtionibus inutilibus, nihil facientibus ad ædificationem, abſtineamus, ſcientes hanc ſimplicitatem gratam Deo, iuxta dictum: altiora te ne quæſieris.

DE QVARTO.

Ipſe Euangeliſta claudit ſuum Euangelium dicens: Hic eſt diſcipulus iſte, qui perhibet teſtimonium de his, & ſcribit hæc, & ſcimus, quod uerum eſt teſtimonium eius. *Hæc eſt ueluti quædam obſignatio Euangelij à Iohanne ſcripti, cùm dicit,* SCIMVS, *ſignificat Euangelium eſſe certum, uerum & infallibile. Hoc Euangelium uocat teſtimonium, quia de Chriſto & eius beneficijs teſtatur. In quem autem finem ſuum Euangelium ſcripſerit Iohannes, exponit ipſe in fine cap. 20. cùm ait: Hæc autem ſcripta ſunt, ut credatis, quod Ieſus eſt Chriſtus ille filius Dei, & ut credentes uitam habeatis per nomen eius. Eſt ergo duplex finis Euangelij: nempè noticia Ieſu Chriſti, & ſalus per fiduciam in ipſum, Cui gloria in ſecula, Amen.*

DOMINICA INFRA OCTAVAM NATIVITATIS *Chriſti, Luc. 2.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ET erant Pater & Mater eius mirantes ſuper his quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem eius. Ecce poſitus eſt hic ad ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſraël, & in ſignum cui contradicitur. Quin & tuam ipſius animam penetrabit gladius, ut retegantur ex multis cordibus cogitationes. Et erat Anna Prophetiſſa filia Phanuel de tribu Aſer: Hæc proceſſerat in multam ætatem, & uixerat cum uiro annis ſeptem à uirginitate ſua. Et hæc uidua annorum ferme octoginta quatuor, quæ non diſcedebat de Templo, ieiunijs ac deprecationibus ſeruiens die ac nocte: & hæc eadem hora ſuperueniens, uiciſſim confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemtionem Hieroſolymis. Et ut perfecerunt omnia ſecundum legem Domini, reuerſi ſunt in Galilæam in ciuitatem ſuam Nazareth: Puer aũt ſuccreſcebat, corroborabaturq́ꝫ Spiritu, & implebatur ſapientia, & gratia Dei erat ſuper illum.

ENARRATIO TEXTVS.

HOC Euangelium eſt pars rerum geſtarum, die purificationis beatæ uirginis in Templo, poſtquam parentes IESV *ſecundum legem Moſi obtuliſſent & conſtituiſſent puerum coram Domino. Eſt autem ſumma huius partis, quod Si-*

meon & Anna teſtimonium dent Chriſto, & agno‑ſcant illum Regem & Meßiam promiſſum: cui impius quidem mundus ſeſe oppoſiturus eſt in proprium malum: pij uerò amplectentur ipſum ſibi in reſurrectionem & ſalutem. Conſtituamus autem tres locos, qui ſunt:

I. Admiratio parentum Ieſu.
II. Teſtimonium Simeonis & Annæ de Chriſto.
III. Argumentum humanitatis Chriſti.

DE PRIMO.

Parentum Chriſti admiratio oſtendit, quòd ratio nihil percipiat rerum diuinarum. Debemus ergo uoci Dei credere, eamq; admirari, potius quàm abnegare. Admirantur autem quòd Deus nunc ſecundum ſuum æternum ac arcanum conſilium miſerit Meßiam, quem tot Prophetæ, Patriarchæ, & Reges expectauerant: Admirantur teſtimonium Angelicum, admirantur ſenis Simeonis uocem, qua etiam in fide confirmantur ſolidius.

Hæc admiratio ſancta, quædam eſt cogitatio, qua reuerenter conſiderant & amplectuntur Spiritus ſancti uaticinium: unde magis magiſq; in Chriſti cognitione proficiunt. Hoc exemplum nobis quoq; proponendum eſt. Non mox repudiabimus quæ ratio non capit: ſed ſancta cum admiratione amplecti debemus diuina oracula, & ut fides noſtra noua capiat incrementa, omnia adminicula ex Prophetijs, ex miraculis, ab exemplis, ab omnibus deniq; rebus colligemus in maiorem admirationem.

onem. Nam ille demum in ſchola Chriſti benè profecit, qui quotidiè cum augmento fidei magis magisq; admiratur.

Porrò Ioſeph hic dicitur pater Chriſti, eò quòd Maria fuerit ei deſponſata, & quòd Ioſeph mandatum Dei habuerit curandi hunc puerum et eius matrem, & quia putatus eſt uulgo eſſe pater Chriſti. Paulus dicit ad Hebr. quòd Chriſtus eſt ἀπάτωρ & ἀμήτωρ, id eſt, ſine patre & ſine matre: Sine patre quidem ſecundum natiuitatem carnalem: ſine matre uero eſt, ſecundum natiuitatem illam admirabilem & æternam, qua filius Dei natus ſit à patre ſine matre ab æterno: de qua natiuitate principium Euangeli concionatur, ſicuti nuper audiuimus.

DE SECVNDO.

In teſtimonio Simeonis, quatuor conſideranda ſunt. Primùm, benedicit eis: qua re Simeon declarat ſuum affectum erga Chriſtum & eius regnum, nimirum quod cupiat benè huius noui Regis nouo regno: atq; hoc fecit Simeon conſuetudine ſanctorum Patriarcharum, qui ſolebant ſenes, benè precari iunioribus. Eſt enim benedicere Hebraica phraſi nihil aliud, quàm felicem ſucceſſum optare ac bona precari. Hinc ſinguli diſcamus, Primùm Chriſtum confiteri. Deinde eius regno benè precari, quod pertinet ad ſecundum præceptum, & ad ſecundam petitionem.

Alterum, quod conſiderandum eſt in teſtimonio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nio Simeonis, eſt uaticinium, quod duo complectitur: Primùm, quòd Chriſtus ſit futurus multis in ruinam, ut in ipſum impingentes cadant multi & pereant, non ipſius culpa: ſed ipſorum qui hunc Chriſtum amplecti nolunt. Sed quæret aliquis. Quo modo Chriſtus poſitus ſit in ruinam incredulis, qui iam ſunt perditi. Bis pereunt impij, Primùm propria infidelitate ſunt perditi. Deindè, quia oblata ſalute ſe ultrò priuant. Perinde enim eſt, ac ſi quis ob furtum eſſet adiudicatus morti ſemel, & deindè Regis filium pro ſe intercedentem conſpueret, ſpreta per illum oblata liberatione: Hic meritò bis perditus dici poſſet, cùm ob proprium furtum, tùm quia liberatorem ſuum aſpernaretur in maius ſupplicium. Quamuis ergo omnes impios, qui Chriſti nomen non audiuerunt, certus manet infidelitatis ſuæ interitus: Tamen illi, qui ſcientes & uolentes Chriſtum reſpuunt, ſecundam ruinam ſentient, & grauius punientur. Seruus enim ſciens uoluntatem Domini & non faciens, uapulabit plagis pluribus: mitius ergo erit Turcis & Ethnicis in extremo die, quàm illis niſi egerint pœnitentiam. Alterum, quòd idem Chriſtus ſit futurus reſurrectio multorum in Iſraël, id eſt, liberatio à peccato, donatio iuſticiæ, reſurrectio à morte, & hæreditas omnium bonorum.

TERTIVM, quod conſiderandum eſt in Simeonis teſtimonio, eſt Apoſtrophe ad uirginem matrem Chriſti, cui prædicit crucem & perſecutionem,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nem, dicens: Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius. Hæc uerba etiamſi propriè ad Mariam pertineant: tamen communiter ad totam Eccleſiam, cuius typum geſſit, referenda ſunt. Maria opus habuit hac admonitione propter duo. Primùm ut hoc Spiritus ſancti oraculo admonita, componeret ſe ad ſuſtinendos triſtes euentus, cùm uideret filium ſuum malè excipi à ſuis, ac tandem in crucem ſuſpendi. Deinde, ut ita munita aduerſus futuros inſultus, nihilominus certa fiducia exultaret, quòd tandem ipſius filius eſſet futurus ſuorum hoſtium uictor: hac freta fiducia aſtitit cruci, forti animo ipſius glorioſum triumphum expectans. Deinde hæc uerba ad Eccleſiam totam pertinent. Hc enim uaticinio indicatur, quòd ipſa Eccleſia ſit i hoc mundo futura ſub cruce, & ſimul exempl uirginis eam erigit.

QVARTVM, quod in hoc Simeonis teſtimonio conſiderandum, eſt, quòd Simeon dicit diſceptationes ex multorum cordibus reuelandas: qua uoce ſignificat fore multos, qui apertè ſe declarabunt eſſe hoſtes Chriſti, & rurſus qui Chriſtum confitebuntur, uſq; ad extrema pericula & ſanguinis effuſionem. PRIMVM nos conſoletur aduerſus ſcandalum crucis. ALTERVM in nobis fiduciam alat.

In teſtimonio Annæ duo conſideranda ſunt: Primùm Proſopographia perſonæ Annæ, quam commendat à Prophetico ſpiritu, id eſt, cognitione re-

rum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

rum ſpiritualium ſeu regni Chriſti à parentibus, ab ætate, à caſtitate, à ſedulitate precandi.

Hæc eò pertinent, ut ſanctiſſimæ matronæ maiorem autoritatem concilient, ut plus uni ſanctæ matronæ credamus, quàm maximæ Phariſæorum & ſacerdotum turbæ, qui hunc Chriſtum non agnoſcunt.

Imitemur igitur nos potius paucos pios, quàm innumeram Impiorum turbam, quæ Euangelium perſequitur. Obſeruemus quoq; hîc imaginem Eccleſiæ Chriſti, quæ eſt grex puſillus, non præferens ſplendorem mundi: ſed faciem uerbi cœleſtis.

Alterum eſt confeſſio Annæ, quæ tria continet.

1. *Quòd cum Simeone confitetur Chriſtum, & ſimul melodia aliqua Chriſtum prædicabat: unde pij diſcant, ut ſe mutuò hortentur ad deprecandas laudes Dei.*

2. *Docet populum. Ceſſantibus enim Scribis & Phariſæis, mulier ſancta prodit & loquitur de illo omnibus, qui expectabant redemtionem in Hieruſalem.*

3. *Apertè Chriſtum λυτρωτὴν & redemtorem agnoſcit. Intellexit enim iſtum infantem fuiſſe Semen illud promiſſum, quod contriturum eſſet caput ſerpentis, ac ita hominum perditum eriperet è regno Diaboli.*

DE TERTIO.

Puerulus autem creſcebat & roborabatur Spiritu, implebaturq; ſapientia, & gratia Dei

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Dei erat ſuper illum. Hoc eſt, Quemadmodum puer Ieſus ætate progreſſus eſt: Ita diuina natura in ipſo ſe exeruit, ac indies magis magiſq; proficiebat ſapientia, & unà cum ætate creuerunt in eo animi dotes. Verùm quia diuinitati nihil poteſt accedere, manifeſtum eſt hæc ad humanam pertinere naturam: Quemadmodum enim corpore adoleuit paulatim: Ita ſecundum animam indies magis magiſq; dotes animi creuerunt. Neq; hoc à Chriſto alienum eſt, qui noſtri cauſa formam ſerui aſſumſit, in qua & eximanitus fuit: Nam ut propter nos eximanitus fuit: Ita rurſus paulatim creuit, donec in ſuam gloriam iterum per reſurrectionem ingreſſus eſt. Neq; hoc factum eſt ſine noſtra doctrina & admonitione. Docemur enim, illum ideò creuiſſe, ut nos de plenitudine eius accipiamus gratiam pro gratia. Admonemur & nos exemplo filij Dei, ut perpetuis incrementis ſtudeamus, ut indies magis magiſq; abundemus in uera Dei cognitione & omni ſenſu: ut & uero iudicio & affectu probemus quæ ſint pia, ſancta & honeſta, & ueros fidei fructus quotidiè edamus: ſed ita dies ſequens præcedentem ſuperet. Nam qui non progreditur in cognitione Dei, & ſenſu pietatis, ipſe retrogeditur ac in eo paulatim extinguitur fides, & ita rurſus in corde ipſius ſepelitur Chriſtus, ac iterum in peccata contra conſcientiam ruit. Exemplum habemus in Dauide. Is enim ſapientia ſpirituali ſupra omnes ſuæ ætatis homines profece-

rat,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

rat, & gratia Dei erat cum illo. Sed quid factum eſt? Factus eſt ſedens in ſuo regali ſolio paulò languidior: Extinguebatur paulatim ille ardor & zelus gloriæ Dei, qui fuit in illo dum contra Goliad pugnauit, & eum uicit: & cùm in periculis uerſabatur quotidiè perſequente ipſum Saule. Quid inde factum eſt? Conſpicitur mulier decora & pulcra: affectus excitantur ſine ullo impedimento. Ardor enim ſpiritus iam prorſus friguit: uoluntas cedit affectui, ac deinde ruit in peccatum contra conſcientiam commiſſo adulterio, cui mox addidit optimi ciuis parricidium: quæ ſcelera poſtea per integrum annum hypocriſi texit, etſi ſimulauit quidem pietatem, quæ iam Spiritu Dei abſente exulabat.

Huiuſmodi ſunt multa alia exempla, quæ monent nos, ut Ieſum puerum hîc imitemur. Is creuit ſapientia, et gratia Dei erat ſuper illum: nos quoq; creſcamus ſapientia ſalutari, et rogemus fontem ſapientiæ Ieſum, ut de ſua plenitudine nobis largiatur: Ita futurum eſt, ut gratia Dei, quam obtinemus per & propter Chriſtum, ſuper nos maneat. Vt enim gratia Dei ſola facit, ut in donis ſpiritualibus faciamus quotidiè progreſſus: Ita retinetur gratia & manet, quando ipſi non torpemus, ſed ſtrenuè laboramus, ut gratiam accepiſſe fruſtra non uideamur.

Huc pertinet illud Pauli: Spiritum nolite extinguere. Suſcitanda ſunt igitur dona Dei crebris

exerci-

exercitijs, ut indies magis proficiamus in gloriam Dei Patris, Filij & Spiritus ſancti, Cui ſoli Deo ſit honor, gloria, in ſecula ſeculorum Amen.

DIE CIRCVMCISIONIS DOMINI, EVANGELIVM
Lucæ 2.

ET poſtquam conſummati ſunt dies octo, ut circumcideretur puer, uocatum eſt nomen eius IESVS, quod uocatum erat ab Angelo, priuſquam in utero conciperetur.

ENARRATIO TEXTVS.

HOC feſtum de Circumciſione Domini, tres ob cauſas in Eccleſia inſtitutum eſt. Quarum prima eſt, ut ſciatur Hiſtoria. Secunda, ut beneficium Dei erga genus humanum, quod Hiſtoria commendat, intelligatur. Tertia, ut beneficio diuino rectè utamur, cùm in Dei gloriam, tùm in noſtram ſalutem & aliorum ædificationem.

Hiſtoria eſt, quòd Chriſtus Dominus die octauo à ſua natiuitate carnali, iuxta legem Moſis ſit circumciſus, & nomen ei, quod ab Angelo prædictum erat, ſit inditum, uocatusq́; ſit Ieſus.

Beneficium, quod Hiſtoria commendat, eſt, quòd pro nobis id factum ſit, quemadmodum Paulus docet: Factus eſt ſub lege, ut eos, qui ſub lege erant, redimeret. Gal. 4

Vſus deniq; in his conſiſtit, ut cognito benefi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

cio, Deo grati ſimus, noſtram fidem hoc facto confirmemus, ac exemplo Dei Patris & filij ipſius Ieſu Chriſti ſtudeamus de omnibus benè mereri. Porrò, ut hæc nobis informandis de hoc beneficio efficaciùs ſeruiant, duos locos tractabo, Qui ſunt:

I. De Circumciſione.

II. De ſuauiſſimo nomine Ieſu.

DE PRIMO.

Vt hanc de Circumciſione diſtinctius intelligamus doctrinam, hæc ordinè nobis explicanda uidentur: quomodo Deus ſoleat hominem de ſua inſtituere uoluntate: Qualis res fuerit Circumciſio illa carnalis, quæq; in illa ſint ſpectanda: unde conſtabit Sacramentorum cùm ueteris, tùm noui Teſtamenti ratio: Cur Chriſtus ſit circumciſus: & quæ ſit ſpiritualis illa circumciſio, ſine qua ſalus nemini unquam contingit.

Deus ante lapſum, & poſt lapſum, ante legem, ſub lege, & poſt Chriſtum exhibitum, ſemper ſolitus eſt hominem de ſua uoluntate duabus inſtituere rebus: una, perceptibili mente, altera perceptibili ſenſu, ut id, quod menti offertur intelligendum quodammodo ſenſibus externis percipiatur: Ita uoluit Deus clementiſſimus humanæ conſulere imbecillitati.

Menti uerbum proponit, per quod ſuam uoluntatem homini patefacit: ſenſibus ſigna aſpectabilia, quæ idem docent uiſibiliter, quod uerba ſonant & menti offerunt. Hominem formatum Deus in Paradiſo

radiſo poſuit, ei uerbum ſuæ uoluntatis teſtimonium dedit: uerbo adiecit duplex ſignum externum, nempe arborem uitæ, & arborem ſcientiæ boni & mali. Poſt lapſum hominis dedit promiſsionem ſeminis, cui ſigna externa ſacrificia adiecit. Superato diluuio, promiſsionem uoce propoſuit, ac eius ſignum arcum cœleſtem fecit. Abrahamo fit promiſsio ſeminis, cui promiſsioni ſignum circumciſionis in perpetuam rei memoriam adiecit. Promiſit liberationem de ſeruitute Ægyptiaca, quam & præſtitit: ſed hanc promiſsionem agno phaſe obſignauit. Moſi promiſsionem commendauit, ſed addito ueluti ſigillo teſtamento ſanguinis uaccæ rufæ. Tandem Deus dat Filium, & per illum promittit credentibus uitam æternam, quam promiſsionem, duobus auguſtiſsimis Sacramentis Baptiſmo & cœna Domini, confirmauit. Breuiter: ſemper ſuo uerbo Dominus aliquod externum adijcere teſtimonium ſolet, ut & mente & ſenſu, quaſi palpemus, quæ ſit eius erga nos uoluntas. Quicquid enim ab homine percipitur, id fit aut mente aut ſenſu, aut utroq; ſimul: Verùm Deus, ut certiores ſimus de noſtra ſalute, uerbum menti, ſignum externum ſenſibus, proponit, & nihil non facit, quod ad noſtram ſalutem facere iudicatur. Atq; ita Deus hominem de ſua uoluntate inſtituere ſolet.

Hoc iacto fundamento, qualenam ſignum fuerit circumciſio illa carnalis & aſpectabilis, facilè intelligitur, modò uerbum, cui hoc ſignum additum

 eſt,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

eſt, in medium producamus. Nam ſignum nihil aliud eſt, quàm promißionis, quæ uerbo continetur, efficax quoddam Symbolum & authentica obſignatio.

Quodnam eſt igitur uerbum, cui circumciſio additur? Dominus Geneſ. 17. promiſit ſe fore Deum Abrahami & Seminis eius, & requirit ab Abrahamo fidem huius promißionis, & ut ambulet coram ſe & ſit perfectus, hoc eſt, ut omnia poſtponat obedientiæ erga ſe, retinens fidem & bonam conſcientiam. Huic promißioni & mutuo pacto ipſe Deus externam circumciſionem adiecit, ut in carne Abrahæ teſtimonium eſſet mutui inter Deum & Abrahamum fœderis: Ait enim Dominus: hoc eſt pactum, quod obſeruabitis inter me & uos, & ſemen tuum poſt te. Circumcidetur inter uos omne maſculinum, & circumcidetis carnem præputij ueſtri, ut ſit in ſignum fœderis, inter me & uos &c.

Videmus ergo hîc promißionem præcedere, mandatum ſigni ſequi, Signum præſcribi, & fidem promißionis, iuxta Pauli rationem, exigi: Vnde colligitur in Circumciſione eſſe quatuor: promißionem, mandatum Dei, ſignum aſpectabile, & fidem promißionis, quam neceſſariò requirit promißio. Atq; hæc quatuor in Circumciſione ſunt ſpectanda, quæ in eiuſdem definitione includi debent hoc modo.

Circumciſio carnalis mandata à Deo, eſt reſectio præputij uirilis membri, quo Deus ſuum pactum

ctum cum homine initum confirmat, & uiciſſim homo hoc diuini fauoris teſtimonio confirmatus ſe uiua fiducia erigit. Quare Paulus Circumciſionem σφραγίδα, id eſt, ſignaculum iuſticiæ fidei appellat Rom. 4. Eſt enim ueluti externa promiſsionis de gratuito fauore Dei obſignatio: eadem de cauſa Stephanus in Actis Circumciſionem teſtamentum appellat. Quia ergo promiſsio neceſſariò præcedit, & fides ſequitur, quæ in promiſsionem reſpicit, mutuum erit fœdus Circumciſio, Dei quidem promittentis, & hominis fide promiſſam gratiam recipientis, quæ promiſsionis fides ſigno externo confirmatur: Atq; hæc eſt Circumciſionis uera ratio. Iam duo neceſſariò adijcienda ſunt: unum, cur in ſeminali membro illud ſignum eſſe uoluerit Dominus. Alterum, quare etiam nunc non duret, cùm promiſsio ſit æterna.

Præciſio eius membri, quod eſt genituræ inſtrumentum, ſignificat primùm totam naturam noſtram, ut eſt propagata ab Adam, corruptam eſſe. Deinde ſignificat eandem amputandam & reſecandam. Caro enim & ſanguis non poſſu t intrare in regnum cœlorum. Tertiò, ſignificabat uenturum eſſe ſemen promiſſum, quod afferre t nouam natiuitatem, qua homines naſcerentur filij Dei. Atq; ita ſi generalem rationem Circumciſionis ſpectes, eſt teſtimonium & obſignatio gratiæ: ſi Symbolum, eſt naturæ deprauatæ & mundandæ nota: ſi externam hominum ſocietatem, eſt ſi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

gnum ſeu teſſara, quo Eccleſia à prophanis cœtibus diſcernitur.

Sed quare etiam nunc non durat Circumciſio, cùm promißio nondum ceſſauit? quia unum ſignabatur per Circumciſionem exhibendum, quod iam exhibitum eſt: nempe ſemen mulieris, quod eſt Chriſtus Dominus de purißimo uirginis ſanguine natus. Quare etſi res promiſſa manet: ſignũ tamen Circumciſionis mutatum eſt in Baptiſmum: ut ſicuti Circumciſio figurabat uenturum: ita Baptiſmus teſtetur exhibitum Chriſtum. Quare adhuc qui circumcidi uult, Chriſtum uenturum expectat & non credit exhibitum.

Ex his quæ iam de Circumciſione dixi, facilè eſt iudicare, quæ ſit ſacramentorum, cùm noui, tùm ueteris teſtamenti ratio. Vt enim in circumciſione quatuor concurrunt: promißio, mandatum de ſigno, ſigni uſus, & fides promißionis: Ita in omni Sacramenti ratione eadem concurrere neceſſe eſt: ut Sacramentum diuinum, ſit ſignum uiſibile mandatum & inſtitutum à Deo, quo, ut Deus erga hominem ſuam teſtatur promißionem: Ita homo accipiens ſignum, uicißim ſuam erga Deum fidem profitetur, eamq; uſu ſigni & cogitatione confirmat. Verùm in ſignis ſingulis, ſpectanda eſt ſingularis analogia ſignorum ad res ſignatas: ut aquæ in Baptiſmo analogia ad rem ſignatam, hoc eſt, quemadmodum foris hominem abluit ab externis ſordibus:

Ita

Ita Chriſti ſanguis intus abluit conſcientias noſtras à mortuis operibus. Atq; ita de alijs.

Sed cur Chriſtus Circumciſus eſt cùm ſit extra numerum peccatorum? Hoc Paulus Galatis ſcribens exponit, cùm ait: Quando uenit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum natum ex muliere, factum ſub lege, ut eos qui ſub lege erant redimeret: Quare ut natus eſt propter nos: ita & circumciſus: neq; uoluit Circumciſionem abolere ante ſuam in ara crucis peractam uictimam: qua re teſtatus eſt, Circumciſionem, Sacramentum fuiſſe diuinitus inſtitutum.

Iam pauca adijcienda ſunt de ſpirituali Circumciſione, quæ uocatur in ſcriptura Circumciſio cordis in ſpiritu, non manu facta, quæ ſignificatur per illam externam, ut res inuiſibilis per rem aſpectabilem. De hac præcipit Dominus, Deut. 10. Circumcidite præputium cordis ueſtri, & ceruicem ueſtram ne induretis amplius. Sed Paulus ad Phil. 3. omnium luculentiſsimè hanc Spiritualem definit Circumciſionem, cùm ait: Nos Circumciſio ſumus, qui Spiritu Deum colimus & gloriamur in Chriſto, & non in carne confidentes. In his Pauli uerbis, ſunt duo ſpectanda: cauſa & effectus, ſeu actiua Circumciſio & paſsiua. Cauſa eſt ipſe Chriſtus, atque adeo actiua Circumciſio eſt, qua filius amputat quicquid eſt peccati & maledictionis in nobis, quæ Circumciſio ſentitur in omnibus pijs omnium ætatum. Effectus ſeu paſsiua Circumciſio, eſt, qua re-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nati amputant indies magis ac magis reliquias peccati, & ſtudent nouæ uitæ, omnibus uicijs, quantum fieri poteſt, amputatis. Verùm Paulus optimo ordine diſtribuit effectus: & tres ſtatuit. 1. Vt colamus Deum ſpiritu. 2. Vt gloriemur in Chriſto. 3. Vt abijciamus fiduciam carnis abnegando nos ipſos. Vltimo loco poſitus primus ex ordine conſequentiæ: quem ſecundus ſequitur, & hunc qui primo loco ponitur.

Proinde circumcidere nos oportet omnia membra cùm interiora, tùm exteriora. Interiora: ut ſunt, mens, cor, uoluntas. Mens circumcidenda eſt abiectione erroris & uera Dei noticia: à corde uicioſi affectus amputari debent: uoluntas, conuerſione ad Deum. Exteriora: ut ſunt aures, oculi, labia, mores &c. ut iam non amplius deprauatæ naturæ obſequium præſtent: ſed Spiritui regenerationis obtemperent.

DE SECVNDO.

Nomina ſolebant imponi pueris in circumciſione, ſicuti nunc Baptizatis imponuntur. Tunc quidem ut eſſent Circumciſionis teſtimonia: nunc uerò ut ſint Baptiſmi collati ſigna. Quare quoties noſtra nomina audimus, debemus reuocare in memoriam fœdus, quod cum Deo in Baptiſmo iniuimus.

More igitur aliorum puerorum, Chriſto impoſitum eſt nomen in Circumciſione, & uocatus eſt IESVS.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Solita autem ſunt imponi infantibus nomina, uel ex arbitrio hominum: idq́; nunc ex cognatione, nunc ex uirtute clarorum hominum, nunc ex caſu, nunc ex affectu: uel ex mandato Dei: idq́; non ſine aliqua ſignificatione rei uel præteritæ, uel futuræ. Nam Deus qui falli nequit, non fruſtra imponit hominibus nomina.

Cur ergo filius uirginis IESVS eſt nominatus? Propter officium quod in mundo erat habiturus: Sic enim iuſſu Dei Angelus ait. Matth. 1. Vocabis nomen eius IESVM, quia populum ſuum liberabit à peccatis eorum. Ieſus enim ſaluator eſt. Angelus adiecit ſaluandi genus, nimirum à peccato: ergo à morte, damnatione, ira Dei, inferno: ergo placat patrem, reſtituit imaginem Dei, & donat æterna uita credentes. Hæc enim omnia coniuncta ſunt cum peccati condonatione. Verùm ut uſum huius nominis IESV certiorem teneamus, ad quatuor partes eum reuocabo.

PRIMA eſt, quòd admoneat nos perditos eſſe ſine hoc Ieſu, id eſt, ſaluatore. Quare nos peccati admonet & pœnitentiæ.

SECVNDA, quòd monſtret nobis ſalutis fontem: nam qui ſaluari uult, hinc hauriat neceſſe eſt. Quare nos fidei in hunc ſaluatorem admonemur.

TERTIA, quòd ſit noſtra conſolatio, contra deſperationem, magnitudinem peccati, indignitatem, particularitatem, potentiam & uires Diaboli:

li: hinc hypoſtaſis fidei naſcitur.

QVARTA *admonet nos obedientiæ & gratitudinis, ne noſtra culpa ſalute per ipſum parta excidamus.* Cui gloria in ſecula ſeculorum Amen.

DIE EPIPHANIAE
DOMINI, EVANGELIVM
Matth. 2.

CVm autem natus eſſet IESVS in Bethlehem ciuitate Iudææ, temporibus Herodis Regis: Ecce magi ob Oriente acceſſerunt Hieroſolymam, dicentes: Vbi eſt ille, qui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

qui natus eſt Rex Iudæorum? Vidimus enim illius ſtellam in Oriente, & acceſſimus ut adoremus eum. Auditis enim his Herodes Rex turbatus eſt, & tota Hieroſolymorum urbs cum illo, & conuocatis omnibus pontificibus, & ſcribis populi, percontatus eſt eos, ubi Chriſtus naſceretur. At illi dixerunt ei: In Bethlehem Iudeę. Sic enim ſcriptum eſt per prophetam: Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es inter principes Iuda: Ex te enim mihi proditurus eſt dux, qui gubernaturus eſt populum meum Iſrael. Tum Herodes clam accerſitis Magis, accuratē perquiſiuit ab illis quo tempore ſtella apparuiſſet. Et iuſſis ire in Bethlehem, dixit: Profecti illuc, accuratē inquirite de puero. Vbi uero inueneritis, renunciate mihi, ut & ego ueniam, & adorem illum. At illi audito rege, profecti ſunt, & ecce ſtella, quam uiderant in oriente, præcedebat illos, donec progeſſa ſtaret ſupra locum in quo erat puer. Cū autem uidiſſent ſtellam, gauiſi ſunt gaudio magno ualdē. Et ingreſſi domum inuenerunt puerum cum Maria matre eius, & proſtrati, adorauerunt illum, & apertis theſauris ſuis obtulerunt ei munera, Aurum & Thus & Myrrham, & oraculo admoniti in ſomnis, ne ne reuerterent ſe ad Herodem, per aliam uiam reuerſi ſunt in regionem ſuam.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ENARRATIO TEXTVS.

HOC feſtum uocatur in Eccleſia Epiphania Domini, hoc eſt, apparitiones Domini. Poſtquam enim de Aduentu & natiuitate Domini feſta celebrata ſunt ab Eccleſia, uiſum fuit ſanctis patribus hoc etiam feſtum addere, ut docerent Eccleſiam de uarijs Domini in carne apparitionib. Quadruplicem autem rationem aſsignant, cur hoc feſtum Epiphania uocant, quarum prima eſt, quòd hoc die apparuerit Magis quærentibus Chriſtum ductu ſtellæ. Secunda, quòd hoc die reuolutis 29. annis ab eius natiuitate, apparuerit eius gloria in Baptiſmo per teſtimonium Patris de cœlo ſonantis: Hic eſt filius meus dilectus: & per uiſibilem S. ſancti ſuper eum apparitionem. Tertia, quòd eodem die, elapſo à Baptiſmo anno, apparuerit ipſius gloria in nuptijs, dum uertit aquã in uinum. Quarta, quòd 31. ætatis ſuæ anno rurſus apparuerit gloria ipſius, dum quinq; milia hominum ſaturauit panibus ſeptem. Hæ omnes apparitiones eò pertinent, ut & Chriſtum probent uerum Meſsiam & ſaluatorem in ſe credentium, & in nobis confirment fiduciam: ut certò ſtatuamus nos ſalutem per ipſum conſecuturos. Atq; hæc de ratione feſti: nunc ad ipſum Euangelium accedamus, quod continet Hiſtoriam primi generis apparitionum Chriſti, nimirum quomodo Magis apparuerit, hoc eſt, Ethnicis, ut ſciamus Chriſtum cum ſuis beneficijs ad Ethnicos quoque pertinere. Eſt autem ſumma huius narrationis

Euan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Euangelicæ, quòd Magi uenerint Hieroſolymam quæſitum recens natum: ſed cùm eum non illic inueniſſent, profecti ſint, ſecuti ductum ſtellæ, quæ eos præcedebat donec uenerunt Bethlehem, ubi inuentum puerum honorabant & offerebant munera: quo facto diuinitus admoniti per aliam uiam reuerſi ſunt in regionem ſuam. Duos locos in hoc Euangelio tractabimus, qui ſunt:

I. Hiſtoria cum ſuis circumſtantijs & doctrinis, quæ ſunt plurimæ.

II. Vſus Hiſtoriæ, & ſpiritualis ſignificatio oblationis Magorum.

DE PRIMO.

Præſentis Hiſtoriæ circumſtantiæ ſunt multæ, quarum ſingulæ peculiares continent doctrinas & admonitiones.

Nato Chriſto in Bethlehem temporibus Herodis, ueniunt Magi ab Oriente, ut adorent recens natum Regem.

Hîc tria ueniunt perpendenda, tempus, Magorum conditio, & finis aduentus.

Tempus ſignificatur, cùm dicitur TEMPORIBVS HERODIS: ceſſauerat enim ſceptrum à Iuda, & iuxta uaticinia Chriſtus naſci debuit. Hæc collatio uaticiniorum de natiuitate Chriſti & tempore, quo natus eſt, ut confutat Iudæos, qui ipſum adhuc expectant: ita piorum fidem confirmat, ut certò ſibi perſuadeant hunc ipſum eſſe uerum Meßiam, quem Magi quærunt.

Magorum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Magorum conditio, quòd fuerint non ex Iudæis: ſed ex gentibus: unde diſcimus, quòd hic nouus Rex, natus in Bethlehem etiam ad gentes pertineat quæ Magorum exemplo monentur, ut Chriſtum quærant & adorent.

Magi præterea dicebantur: qua appellatione eorum dignitas & officij excellentia ſignificatur. Eſt enim Magus Hebraica uox, & dicitur à meditando & docendo, quæ duo ad Reges & ſacerdotes potiſsimum ſpectârunt: Vnde Perſæ ſuos reges & Sacerdotes Magos appellârunt. Quid hinc docemur? Chriſtus in præſepi reclinatus iacet contemtus à ſuo populo: Magi uerò ab Ethnicis oriundi ueniunt, ut adorent: qua re ſignificatur, quòd etſi regnum Chriſti non ſit de hoc mundo, eſſe tamen regnum magnificum & glorioſum, imò cœleſte, quòd multi agnoſcent non offenſi eius externa & humili coram mundo ſpecie.

SECVNDA circumſtantia eſt, quòd Magi ueniant Hieroſolymam, & illic quærant recens natum Chriſtum. Iudæi qui libros Propheticos in manibus habuerunt, quibusq; commiſſa erant oracula Dei, ſtertunt ſecuri, Chriſtum non quærunt: ſed illi, qui eorum iudicio ad Eccleſiam Dei non pertinebant, quærunt. Sed ubi? In Regia ciuitate Hieruſalem: quò cùm ueniſſent & nihil de hoc rege audirent, non parum quaſſata eſt illorum fides: nihilominus tamen, ſe ſigno erigunt. Dicunt enim: uidimus eius ſtellam, Didicerant haud dubiè ex re-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

liquijs ſcholæ Danielis, quando Chriſtus eſſet naſciturus, talis ſtella tempus naſcentis ſignificaret.

TERTIA circumſtantia eſt diligenter conſideranda: nam monſtrat qualis rex ſit Chriſtus. Vt enim præſepe, in quo iacuit, arguit regnum ipſius non eſſe de hoc mundo: Ita ſtella de Cœlo apparens cœleſtem illum eſſe regem docet. Et quemadmodum præſepe docet ipſum humilem eſſe in mundi conſpectu: Ita ſtella, eius regni Maieſtatem aſpiciendam proponit, in fidei noſtræ profectum, ne eum nobis contemtibilem prauus & malignus gentis ſuæ deſpectus reddat: quæ gens adhuc in ſua ignorantia perſeuerans Chriſtum perſequitur.

Quidam hic quærunt, qualisnam fuerit ſtella, & alij aliud ſentiunt, ſed hoc manifeſtum eſt, quòd tribus proprietatibus ab alijs perpetuis ſtellis differat, nempe ſitu, motu & ſplendore. Situs, quòd fuerit in infima aëris regione, alioqui certum iter proficiſcentibus monſtrare non potuiſſet. Motus, quòd non circulariter mouebatur: ſed rectà progreſſa eſt, ut dux uiæ, non ſecùs atq; columna nubis & ignis, ante populum exeuntem de Ægypto præceßit. Splendor quoq; differentiam facit: quia aliæ ſtellæ, noctu tantùm micant, hæc etiam interdiu eluxit. Non ergo fuit naturalis & perpetua ſtella, quales ſunt quæ in firmamento ſunt. Quid ergo, Cometa'ne fuit? Similis quidem Cometæ apparet fuiſſe: ſed Angelum Dei fuiſſe non dubium eſt, quemadmodum Epiphanius teſtatur. Hic enim apparuit

in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

in forma ſtellæ, ut & Chriſti regnum oſtenderet cœleſte, & ipſum Chriſtum ueram ſtellam ac facem prædicaret, qui hominem ſolus à tenebrarum regno in ſuum glorioſum regnum introducit prætenſa ſui uerbi face, & illuſtrante ipſius Spiritu corda hominum, unde Zacharias Chriſtum appellat Orientem ex alto, illuminantem eos, qui ſedent in umbra mortis. Et Iohannes: Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum.

QVARTA circumſtantia eſt de Herode, & tota ciuitate Hieruſalem. Herodes turbatur & tota Hieroſolyma cum eo. Herodes metuit regnum à ſe translatum iri in recens natum Regem. Non .n. intellexit Chriſti regnum fore cœleſte, & non de hoc mundo: unde Eccleſia canit: Hoſtis Herodes quid times, non adimit terreſtria, qui regna dat cœleſta. Hieroſolymitanorum ingratitudo & oſcitantia notatur, qui tædio malorum fracti, abiecerant iam ſpem redemtionis & ſalutis promiſſæ: Potius uoluerunt cum impio Herode ſub ſeruitute uiuere, quàm nouum regem, qui æternam libertatem adferret, recipere. Sed ea eſt hominum deprauata natura, quòd ſatius iudicent retinere aliquam tranquillitatem carnis, quàm cũ aliquo periculo Chriſtum ſalutis autorem recipere.

QVINTA concilium Herodis & Sacerdotum continet, cum Prophetia Michceæ Prophetæ. Herodes alioqui religionis & Prophetiarum contemtor,

temtor, iam turbatus, ubi Chriſtus naſceretur quærit. Nam audita interrogatione Magorum, mox conijcit regem illum, de quo quærunt, Meßiam eſſe, olim diuinitus promiſſum: ſed quid Sacerdotes? Sincerè ex ſcriptura reſpondent, producto in medium Micheæ teſtimonio, qui tamen poſtea ſe furioſè toti ſcripturæ oppoſuerunt. Scripturam enim magnifaciunt impij, donec ſuis affectibus aduerſari non uidetur: ſed quando peccatum accuſat, quando criſtas deprimit, quando mortem & damnationem proponit, quando deniq; aliquid contra receptos mores, doctrinam, & traditiones tentatur, ibi mox fremunt impij, non amplius agnoſcitur Chriſtus, iam blaſphemus appellatur. Papiſtæ noſtri hodiè fatentur nobiſcum Chriſtum unigenitum filium Dei eſſe, aſſumſiſſe naturam humanam, unam eſſe perſonam ſubſiſtentem in duabus naturis: uerùm ubi uentum eſt ad Chriſti officium, & dicimus illum eſſe ſolum Ieſum, ſolum Chriſtum, hoc eſt, ſolum Saluatorem, ſolum Pontificem & interceſſorem, & neminem ſaluari poſſe, niſi qui ſola in illum fide iuſtificatus fuerit: Hîc fremunt, quia illorum mores, doctrina & traditiones non poſſunt ſtare cum hoc Chriſti officio: ideò partim corrumpunt ſcripturas, partim abijciunt, & eos, qui Chriſtum docent ſincerè & purè, gladio & igne perſequuntur, quemadmodum Scribæ & Sacerdotes, qui hîc primùm cum Simeone & Anna ſincerè reſponderunt, poſtea tanquam phrenitici,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

fidem Chriſti abiecerunt, & eum cum ſuis miniſtris perſecuti ſunt. Atq; ita non ſatis eſt, ſi Papiſtæ cum ſinceris Doctoribus in primis principijs conueniant: ſed oportet eſſe in toto fundamento & omnibus fidei articulis conſtantem conſenſum: Non ergo ſcrutemur uerba ad eius perditionem, ſicuti Herodes fecit: non negligenter, ut Scribæ & Phariſæi, qui monſtrant quidem uiam: ſed quam ipſi non ambulant, qui ſimiles fuerunt fabris Arcæ Nohæ, quam cùm ædificaſſent, ipſi perierunt: Nohæ autem cum ſuis eſt ſaluatus, ſicuti hîc Magi ſaluati ſunt, perditis ſcribis & ſacerdotibus. Sed ſcrutemur ſcripturam cum Simeone, Anna, Maria, & alijs, qui inde ſalutem adepti ſunt.

Iam paucis Prophetiam Micheæ uideamus. Ita enim ait: Et tu Bethlehem in terra Iudæ, nequaquam minima es inter duces Iudæ. Ex te enim exibit Dux, qui paſcet populum meum Iſraël, & egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis. Hoc Micheæ teſtimonium multa de Chriſto docet: Primùm locum natiuitatis eius monſtrat. 2. Eius officium docet, quod eſt Dominatorem agere in Iſraël ad paſcendum populum ſuum. 3. Incarnationem eius, qua uerus homo ſit natus, oſtendit: Nam cùm dicit AB INITIO, indicat incarnationem Chriſti, qui iam ab initio mundi promiſſus fuit, ut ſuo tempore ſecundum carnem naſceretur. 4. Cùm ait, à diebus æternitatis, ſignificat eius diuinam naturam, qua ante conditum mun-

mun-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

mundum fuit. 5. Quòd una perſona ſit in duabus naturis ſubſiſtens. Cùm enim ait, egreſſus ſeu egreſſiones eius, nomen plurale ad naturam diuinam & humanam pertinet: Singulare, EIVS, perſonæ unitatem ſubindicat. Atq; ita uidemus Prophetam præcipuos noſtræ fidei articulos coniunxiſſe, qui fuſius ab alijs enarrantur.

SEXTA circumſtantia eſt de aſtutia Herodis, qui cùm prudenter ſe egiſſe putat, maximè deſipit: non eſt enim prudentia, non eſt aſtutia, non eſt conſilium aduerſus Dominum: clàm uocat Magos, tanquam unà cum illis natum regem amplecteretur: quærit tempus apparitionis ſtellæ, quaſi inde certior de Meßia fieri uellet: iubet ut cùm inuenerint puerum, ſibi renuncient: ac ſi unà cum ipſis eundem adorare cuperet. Ecce quantùm hîc ſudat uulpes Herodes, ſed conſilium quod erat in hac re præcipuum, nec ipſe nec Iudæi ſecuti ſunt. Si honoris gratia per aliquot uiros deduxiſſet Magos, facilima ratio fuiſſet ad inueniendum infantem: ſed Deus illorum conſilia infatuauit. Hodiè, imò multis annis quæſiuerunt Papiſtæ perdere religionem: ſed ita dominus infatuauit illorum conſilia, quòd ne unum quidem hominem Lutherum potuerint perdere. Hinc diſcamus quòd Deus ſit cuſtos Eccleſiæ, et conſilia impiorum perdat iuxta Pſalmum primum.

SEPTIMA circumſtantia eſt de oblatione Magorum, qui Chriſto inuento, regi Iudæorum obtulerunt munera, Aurum, Thus, & Myrrham: mu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nera ſanè, quorum illa terra fertilis erat. Hîc duo diſcamus. Primùm, quòd nos qui Chriſto homagium præſtamus, debeamus aliquid de noſtris facultatibus conferre ad conſeruationem miniſterij. Alterum, de prouidentia Dei, qui iſto munere uoluit tanquam uiatico, ad exilium proſpicere puero recens nato, & parentibus eius: unde diſcamus quòd Deus nolit ſuam Eccleſiam deſerere.

OCTAVA *circumſtantia, quòd Magi in ſomnis admoniti, per aliam uiam reuerſi ſint in regionem ſuam: qua re & Herodes deluſus eſt, & Deus declarauit, quòd ſuorum etiam dormientium curam habeat.*

DE SECVNDO.

Singulæ cricumſtantiæ huius hiſtoriæ aliquam doctrinam ſuppeditant Eccleſiæ, ſicuti uidimus: nunc autem quantum ad uſum generalem attinet, duo diſcamus à Magis: quorum prius eſt, quærere Chriſtum ductu ſtellæ. Alterum, inuento Chriſto munera offerre. Ductum ſtellæ cum ipſis ſequimur, quando nobis lucernam pedibus noſtris, ſolum uerbum Dei proponimus, et eum in uerbo ſuo quærimus: inuento Chriſto munera offerimus cum Magis, Aurum, Thus & Myrrham, quando Aurum, hoc eſt, puram fidem & caſtam uitam: Thus, id eſt, confeßionem, inuocationem, gratiarum actionem: Myrrham, id eſt, patientiam ſub cruce & afflictione exhibemus. Præterea offeremus Mariæ, id eſt, Eccleſiæ Chriſti, et miniſterio uerbi, et Ioſeph, .i.

ijs

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ijs qui præſunt Eccleſiæ, munera: hoc eſt, promouebimus miniſterium totis uiribus & facultatibus, ut quàm optimè habeat Eccleſia in hoc mundo per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum, cui gloria in ſecula, Amen.

DOMINICA I. POST
EPIPHANIAM, *Lucæ 2.*

ET cum factus eſſet Ieſus annorum duodecim, aſcendentib. illis Hieroſolymam ſecundum conſuetudinem diei feſti, conſummatiſq; diebus cum redirent illi, remanſit puer Ieſus Hieroſolymis, & non cognouerunt parentes eius. Cæterum rati eum eſſe in

comitatu , uenerunt itinere diei, & require-
bant eum inter cognatos & inter notos. Et
cum non inueniſſent eum,reuerſi ſunt Hiero-
ſolymam, quærentes eum . Et accidit poſt
triduum, inuenerunt illum ſedentem in me-
dio Doctorum , audientem illos, & interro-
gantem eos . Stupebant autem omnes qui
eum audiebant,ſuper intelligentia et reſpon-
ſis eius: & uiſo eo admirati ſunt.Et dixit ma-
ter eius ad illum . Fili , cur feciſti nobis ſic?
Ecce Pater tuus & ego dolentes quęrebamus
te, & ait ad illos : Quid eſt quōd quærebatis
me? An neſciebatis quōd in his quæ Patris
mei ſunt,oportet me eſſe? Et illi non intelle-
xerunt ſermonem quem locutus eſt ipſis, &
deſcendit cum eis, uenitq; Nazareth, eratq;
ſubditus illis . Mater autem eius conſeruabat
uerba omnia hæc in corde ſuo . Et Ieſus pro-
ficiebat ſapientia , & ætate , & gratia apud
Deum & homines.

ENARRATIO TEXTVS.

HIC *textus pars eſt Hiſtoriæ de geſtis Chriſti, & continet quid egerit duodecimo ſuæ æta- tis anno,uidelicet quòd ſpecimen quoddam ſuæ uo- cationis exhibuerit, diſputando & diſſerendo, cum legis doctoribus. Quid autem egerit Dominus à tempore quo oblatus ſit in templo , uſq; ad duode- cimum annum,& quid deinde à 12. ad 30. ferè, ſa- cra Hiſtoria non meminit : quare id ſcire noſtra non*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

non intereſt: ſufficit enim nobis, iſta cognoſcere, quæ Deus *uoluit patefacere, ut quæ nos erudiunt, in* Dei *cognitione, & uera pietate:* Illis igitur *omiſſis, quæ ocioſi* Monachi *ſcripſerunt de infantia & puerili ætate Chriſti*, Euangelium *præſens iuxta gratiam, quam* Dominus *dederit, explanabimus.*

Eſt autem ſumma huius Hiſtoriæ. *Chriſtus duodecim annos natus, cum parentibus ſuis in feſto Paſcatos proficiſcitur* Hieroſolymam *: qui in reditu amiſſus inquiritur, inuenitur inter doctores, & à parentibus reprehenſus, defendit ſe ſuperioris mandato, nempe* Dei, *quòd oportuerit ſe ipſius negocia curare, atq; ita deſcendit cum illis, eſt ſubditus, proficit ſapientia, ætate, gratia apud* Deum *& homines.*

I. *Exemplum* Ioſeph, *Mariæ, & Chriſti, proficiſcentium* Hieroſolymam *nobis proponitur.*

II. *Tentatio Mariæ &* Ioſeph *ex amiſſione* Ieſu *pueri.*

III. *Cura & officium parentum erga liberos, & liberorum uiciſſim obedientia erga parentes.*

IIII. *Profectus Chriſti, in ſapientia, ætate & gratia.*

DE PRIMO.

Et cum factus eſſet annorum duodecim aſcendentibus illis Hieroſolymam ſecundum conſuetudinem diei feſti. Hîc *primùm*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quædam de feſtis Iudæorũ *ſunt admonenda.* Deinde *exemplum* Ioſeph, Mariæ *& pueri ſpectandum.*

Deus in ueteri Teſtamento inſtituit uaria & multiplicia feſta, ut populum ſuum de præſtitis beneficijs admoneret, erudiret rudes, & omnes in uero Dei *cultu contineret:* Verùm *non omnia feſta erant æquè ſolennia.* Quotidiè *manè & ueſpere fiebant ſacrificia. Singulis ſeptimanis, ſeptima dies celebris erat. Habebant ſinguli menſes peculiare feſtum. Tria præterea ſolennia feſta ſingulis celebrabantur annis.*

Quotidiè manè & ueſperi fiebant oblationes in memoriam æterni cultus debiti Deo, *addebantur preces à pijs, reuocabant in memoriam promißionem* Seminis, *in quam fide intuebantur in omnibus ſuis oblationibus. In huius locum* Eccleſia *ſubſtituit matutinas & ueſpertinas preces.*

SEPTIMO *quoq; die hebdomadis memoria celebrabatur creationis rerum, adhibitis ſacrificijs & gratiarum actione: in cuius locum* Eccleſia *ſubſtituit diem primum ſeptimanæ, in memoriam ſecundæ creationis, hoc eſt, regenerationis, quæ fit per reſurrectionem* Domini, *quæ primo die hebdomadis contigit: atq; ideò ab* Eccleſia Apoſtolica *iſte dies,* Dominicus *dictus eſt.*

Singulis menſibus in exordijs menſium, hoc eſt, in Neomenia *feſtum celebrabatur in memoriam conſeruationis:* Nam *cùm uiderent lunam ſemper ſeruare ordinarios motus & illuminationes, uoluit*

Deus,

Deus, ut pro toto gubernationis beneficio gratiæ Deo agerentur: atq; ideo hoc feſtum Neomeniarum inſtituit. Hoc feſtum etſi Chriſtianos non obligat: tamen non minus nos gratos eſſe oportet Deo, quàm pij Iudæi fuerunt.

Singulis annis tria ſolennia feſta habebant, quæ ſunt, Paſcha, Pentecoſte, Scenopegia. Paſcha erat inſtitutum in memoriam liberationis ab Ægyptiorum ſeruitute: Pentecoſte, in memoriam datæ legis in monte Sina: Scenopegia, in memoriam habitationis populi in deſerto quadraginta annis in Tabernaculis, ut hac ceremonia reuocarent totum beneficium liberationis ab Ægypto in memoriam. In locum horum trium feſtorum Iudaicorum, ſubſtituit Eccleſia, Paſcha in memoriam reſurrectionis Domini, qui nos de ſeruitute Diaboli liberauit: Pentecoſten in memoriam confirmationis Euangelij, per uiſibilem exhibitionem Spiritus ſancti, & miraculoſa linguarum dona: Et natalitia Domini in memoriam dati & exhibiti Chriſti.

Porrò in tribus illis ſolennibus & annuis feſtis, debebant omnes maſculini ſexus uenire Hieruſalem iuxta legem Moſi: cui legi hîc Ioſeph & puer Ieſus ſe ſubijciunt, cùm ut legi ſatisfacerent, tùm ut ſuo exemplo nos excitarent ad reuerentiam erga miniſterium & pias ceremonias, quas ideò ſeruare pios decet, quia ſunt Pædagogia quædam & diſciplina ad conſeruandam religionem utilis.

Verùm diſcernendum eſt inter ceremonias di-

uina autoritate inſtitutas, & eas quæ grauitatis & ordinis cauſa inſtitutæ ſunt: ad illarum obſeruationem obligamur iure diuino. Requirit enim à nobis Chriſtus ut baptizemur ſinguli ſemel, ut ſacra ipſius Cœna participemus ſæpè, ut eius uerbum aſſiduè audiamus: at humanæ ceremoniæ non ita obligant, modò abſit contumacia, contemtus & ſcandalum.

Quemadmodum igitur hîc audimus Mariam, Ioſeph, & puerum Ieſum feſta, ceremonias Iudaicas, ſingulari religione obſeruaſſe: ita nos diſcamus magnifacere ceremonias noſtras, & illis libenter intereſſe, ac alios noſtro bono exemplo ad obedientiam & pietatem inuitare.

DE SECVNDO.

Conſummatiſq; diebus, cum redirent, remanſit puer Hieruſalem &c. *Hîc incipit Euangeliſta deſcribere tentationem Mariæ & Ioſeph: in qua tentatione quatuor ſunt circumſtantiæ penſandæ: Prima recitat aliquot occaſiones huius tentationis. Secunda tentationem ipſam & crucem Ioſeph & Mariæ deſcribit. Tertia, factum illorum in hac tentatione exponit. Quarta conſolationem habet.*

PRIMA *occaſio indicatur his uerbis.* Remanſit puer Ieſus in Hieruſalem. *Quare inquies, non ſignificauit parentibus? Primùm, ut ſignificaret ſe non eſſe tantùm Mariæ filium: ſed Dei quoq;, quod plus eſt, ideoq; non tàm parentem matrem,*

quàm

quàm æternum Patrem reſpexit. Deinde, ut ſuo exemplo doceat pueros, non expectandum eſſe conſilium parentum, ubi obedientia Deo præſtanda agitur: Deo enim plus quàm parentibus debetur. Tertiò, ut parentes ſuos maioris diligentiæ admoneat, atq; adeò omnes qui liberos habent, ut diuinitus ſibi commiſſum depoſitum obſeruarent diligentius. Quartò, ut ipſi, Maria & Ioſeph, diſciplina hac caſtigatoria admoniti, cogitarent ſeriò, qualesnam ſua natura eſſent: nempe ignaui & ſegnes, non per omnia ſuo ſatisfacientes officio.

SECVNDA indicatur occaſio, cùm dicitur: & non cognouerunt parentes eius. Hîc taxatur apertè negligentia parentum Ieſu, quæ negligentia fuit non leue peccatum: unde nec leuis crux extitit in corde uirginis, ſenſit partem gladij ſuum cor tetigiſſe, cuius duodecimo anno antea mentionem fecerat ſanctus Simeon. Cogitabat tantum theſaurum commiſſum ſibi à Deo, ut illum obſeruaret: contulit ſummam miſeriam cum miſeria Euæ: Nam ut illa genus humanum à Diabolo ſeducta perdidit: Ita uirgo exiſtimauit ſe ſua negligentia amiſiſſe mundo promiſſam Saluatorem.

TERTIA occaſio tentationis & crucis indicatur cùm dicitur, exiſtimantes ipſum eſſe in comitatu, ex negligentia enim error naſcitur.

Iam ipſa ſatis dura tentatio & crux ſequitur. Quærentes Ieſum integro triduo, ipſum non inueniunt. Amiſſus non inuenitur inter cognatos: gra-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uis crux. Amiſſus non inuenitur inter notos: grauior crux. Quæſitus triduò non inuenitur: grauiſſima crux.

Sed quid faciunt in hac acerbiſſima cruce mœſtiſſimus Ioſeph, afflictiſſima uirgo? Redeunt Hieruſalem, ingrediuntur Templum, inueniunt amiſſum inter doctores ſedentem & diſputantem.

Hîc rurſus concipiunt conſolationem & tanquã è tenebris inferni liberantur, uiſo puero Ieſu.

Hæc in noſtram doctrinam & conſolationem ſcripta ſunt: non enim aliter nobis accidit in noſtra tentatione & cruce. Amittitur Chriſtus theſaurus noſter precioſus. Quæ occaſio? Negligentia: non audimus uerbum, non inuocamus, raró ſacramento Cœnæ utimur, in nullis deniq; pietatis ſtudijs nos exercemus. Hanc negligentiam ſequitur error, labimur ex uno peccata, in aliud: ex una hæreſi in aliam. Hinc tandem naſcitur mala conſcientia, quæ parit deſperationem. Quid in his ærumnis faciendum? quærendus eſt Chriſtus, is ſolus hiſce malis mederi poteſt. At ubi quæſo quærendus eſt? inter cognatos & notos noſtros? nequaquam. Vbi ergo? In ſancta ciuitate Hieruſalem, id eſt, in Eccleſia. Apud quosnam? Apud eos qui uerbum habent, hîc ubi amiſſum Chriſtum inueneris, retinẽdus eſt fide, inuocatione, & ſanctis moribus: ne nos rurſus deſerat, & nos amiſſo Chriſto pereamus, ſicut Iudas fecit.

DE TERTIO.

Quia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Quia factum Ioſeph & *Mariæ monet nos de cura & officio parentum erga liberos: ſimiliter factum pueri Ieſu monet, de officio puerorum & obedientia erga parentes, de utroq; ideò breuius dicam, quia de ea re ſolet in* Catecheſi *diligentius doceri.*

Quantum igitur ad parentes attinet, has ſequentes admonitiones neceſſarias eſſe iudico.

PRIMVM *cogitent parentes, ſe ideò generare liberos, ut liberi nati ſint ciues* Eccleſiæ, *ac Deum, unà cum ipſis colant, & ubi ipſi obdormierint in* Domino, *Dei cultores ſuo loco relinquant. Vtinam non pauci eſſent, qui hoc ſeriò cogitarent.*

DEINDE *ſtatuant ſe omnem operam perdituros, niſi pueros ſuos in timore* Domini *educauerint, & ſæpè opem diuinam implorauerint, contra tot inſidias quas* Diabolus *ſtruit teneræ ætati. Audiuimus multos conqueri de inobedientia puerorum ſuorum: ſed non animaduertunt, quòd diuinitus puniantur, quòd uelint ſuos pueros probos efficere, ſine benedictione* Domini, *quam rarò ſeriò implorârunt.*

TERTIO *cogitent, quàm nobilis res ſit, puer, quem ipſe* Dominus *in utero matris formauit, aluit, in lucem produxit, donauit corpore & anima, ut ipſum Deum archetypum tanquam in tabella referat.*

QVARTO *ſciant hæc ordinè curanda eſſe: corpori debent nutrimentum, educationem, ueſtes,*

&

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

& aliquando uirgas, ut liberos in officio contineant: Animæ debent doctrinam, eam duplicem, pietatis & ciuilitatis, illa bonam conſcientiam apud Deum obtinent, hac bonam famam coram hominibus conſequuntur. His enim duabus rebus potiſsimam in hac uita ſtudere debemus. Paulus utramq; complectitur, cùm ait: Parentes educate liberos in diſciplina & correptione Domini. Confirmatur Tobiæ facto, qui filium ſuum inſtituens ait: Omnibus diebus uitæ tuæ in mente habeto Deum, & caue ne peccato conſentias. Hîc primùm pietatis ſtudium commendat filio: Deinde ne conſentiat peccato, hoc eſt, ne auſcultet eis qui ſe ad peccandum inuitant: Requirit ergo à filio ſanctam quandam ciuilitatem.

POSTREMO cogitent parentes, quàm multa cumulent peccata & committant, qui, ut par eſt, non faciunt officium in educandis liberis ſuis. Primùm naturæ legem uiolant, quæ omnibus dictat officium ſuum eſſe, piè & honeſtè prolem educare. Deinde contra Deum peccant: mandatum enim Dei & autoritatem contemnunt: Is enim cum iubet piè honeſteq; liberos educari, contemtor Dei eſt qui imperata recuſat. Tertiò contra dignitatem ſuam, Deus enim parentes, loco quodammodo ſuo uult eſſe, quantum ad externam diſciplinam attinet: ſed hanc dignitatem uilipendunt, qui officium negligunt.

Hæc peccata multiplices pœnæ ſequuntur ſpirituales & corporales, in ipſis parentibus & in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

liberis: Atque adeò in tota poſteritate.

Iam puerorum officiũ erga parentes quale ſit, Ieſu pueri exemplum euidenter docet: adeò ut non magnopere ſit neceſſum aliunde præcepta petere.

Primùm, aſcendit Hieruſalem cum parentibus: undè diſcant boni pueri cum parentibus Deum colere, ac ſacros cœtus amare, ac reuerẽter intereſſe ceremonijs Eccleſiæ.

Deinde diſputat, quærit, audit: hinc noſtri pueri diſcant, quærere quæ ignorant, diſputare de dubijs, & audire recta docentes: Quamuis autem Chriſtus non diſputauit, de quo dubitauit: non quæſiuit, quod ignorauit: non audiuit rectius docentes: Tamen exemplum nobis prodeſt. Deberent ergo pueri pij, reuerſi domum cum parentibus diſputare, ſi quid dubij haberent de rebus auditis &c.

Præterea Chriſtus parentes, cognatos, notos propter uerbum Dei amittit: hinc noſtri quoq; pueri diſcant, pluris Deum facere, quàm carnales parentes, in maiori precio habere uerbum Dei uiui, quàm edicta parentum.

Poſtremò, Chriſtus redit cum parentibus, & eſt illis ſubiectus. Hinc pueri noſtri diſcant reuereri parentes, ac eis obtemperare in omnibus quæ pia & honeſta ſunt. Hæ uirtutes puerorum, ut habent magnificas promiſsiones de bono ſucceſſu in hac uita: Ita uicia cum his uirtutibus pugnantia in pueris habent comminationes & pœnas grauiſsimas, quæ etiam ad poſteritatem eorum ſe extendunt:

nam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nam ut plurimum nepotes ueluti hæreditate accipiunt maiorum uicia.

DE QVARTO.

Quia de quarto loco nonnulla die abhinc octauo dicta ſunt, tantùm unum & alterum uerbum dicam. Iuxta diuinam naturam Chriſtus non creſcebat ætate, ſapientia & gratia: ſed iuxta humanam naturam, quam, quia ueram aſſumſit, in ea creuit ætate, ſapientia & gratia. Cuius exemplum utinam imitaremur, ut cum ætate, ſapientia & gratia coram Deo & hominibus accreſceremus. Hoc autem ut fiat, donet nobis Chriſtus, Cui gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA II. POST EPIPHANIAM, EVANGElium Iohan. 2.

ET die tertia nuptiæ fiebant in Cana Galilææ, & erat mater Ieſu ibi. Vocatus eſt autem & Ieſus, ac diſcipuli eius ad nuptias. Et ubi defeciſſet uinum, dicit mater Ieſu ad eum: Vinum non habent, dicit ei Ieſus: Quid mihi tecum eſt mulier? nondum uenit hora mea. Dicit mater eius miniſtris: Quodcunq; dixerit uobis facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ ſex poſitæ, ſecundum purificationem Iudæorum, capientes ſingulæ metretas binas aut ternas. Dicit eis Ieſus: Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas uſq; ad ſummum. Et di-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Et dicit eis: Infundite nunc, & ferte architriclino: & tulerunt. Poſtquam autem guſtaſſet architriclinus aquam in uinum uerſam, neque ſciret unde eſſet, ſed miniſtri ſciebant, qui hauſerant aquam, uocat ſponſum, & dicit ei: Omnis homo primo loco bonum uinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius eſt. Tu ſeruaſti bonum uinum uſq; ad hoc tempus. Hoc edidit initium ſignorum Ieſus in Cana Galilææ, & manifeſtauit gloriam ſuam, & crediderunt in eum diſcipuli eius.

ENARRATIO TEXTVS.

HOC

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

HOC Euangelium pars eſt Hiſtoriæ Chriſti, in qua ſuam gloriam in nuptijs manifeſtam reddit: Nam uini miraculo, & ſuam naturam diuinam declarat, & officium inſinuat, & ueritatem ſuæ doctrinæ, tanquam diuino quodam ſigillo obſignat. Naturam quidem ſuam diuinam eo declarat, quòd naturas rerum uerbo permutat: ad ipſius enim mandatum aqua fit uinum. Officium uerò oſtendit, quòd imploratus opem ferat indigentibus. Certitudinem doctrinæ hoc miraculo ueluti obſignat: nam ne quis de certitudine doctrinæ ipſius, quæ cœleſtis eſt, dubitet, diuinum edit opus, quod doctrinæ teſtimonium reddit: unde diſcipuli eius in fide confirmantur.

Loci autem quos in hac concione tractabimus erunt quatuor.

I. De Nuptiarum ſolennitate.

II. De ipſo coniugio iam inito & confirmato.

III. De præſenti miraculo, cum ſuis circumſtantijs.

IIII. De exemplis uitæ quæ hinc ſumi poßint.

DE PRIMO.

De nuptijs dicturus, hæc ordinè dicam. 1. Inter quas perſonas, natura & pietas nuptias approbet. 2. Qua uia futuri coniuges debeant nuptias aggredi. 3. Qualis conſenſus, & quorum eſſe debeat. 4. Cur in cœtu Eccleſiæ publico ſtipulationem publicam fieri conueniat. 5. Quale conuiuiũ nuptiale eſſe deceat.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

In perſonis matrimonium ineuntibus ſpectanda ſunt quatuor,cognatio,affinitas,religio & naturales uires, quæ in coniugio requiruntur. Quantum ad cognationem & affinitatem attinet,arcendi ſunt à matrimonio, qui ſe inuicem attingunt gradibus conſanguinitatis & affinitatis,in Leuitico prohibitis. Præterea etiam uiolare gradus,à magiſtratu ciuili prohibitos,nequaquam licet. Quid autem in religione fieri expediat,factum Abrahæ aliorumq; ſanctorum,interdictum Pauli,pericula,imò in multis horrendi lapſus oſtendunt. Abraham, cùm ſuo Iſaaco uxorem deligere inſtituit, mandauit procuratori domus ſuæ Eleezer, ut non acciperet filio ſuo,de filiabus Cananæorum: ſed abiret ad cognationem ſuam, & inde acciperet uxorem filio ſuo Iſaac. Sciuit enim Abraham,quantum mali in familia pariat diſpar religio: Hinc enim contentiones,hinc blaſphemiæ, hinc impedimenta cultus & inuocationis Dei.

Interdictum Pauli eſt, ne ducamus iugum cum infidelibus: quod non ſolùm de doctrina intelligendum eſt: ſed de omni uitæ conſuetudine. Qui tetigerit picem,inquit Salomon,coinquinabitur ab ea. Neq; enim fieri poteſt,ut qui cum impio conuerſetur,non aliquid labis ipſe etiam contrahat.

Pericula & multi horrendi lapſus ex diſpari coniugio ſequuntur,teſtis Salomon eſt,qui prophanarum mulierum conuictu factus eſt idolatra: Teſtis eſt Achab,qui impiæ Iezabelis conſilio adeò fu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

rit, quòd Prophetas Dei trucidare non ueritus ſit, ac tandem ruit in æternum exitium: tantum poteſt impiæ mulieris malicia.

His accedat puerorum educatio, quæ legitima eſſe nequit, quando parentes diuerſam colunt religionem: Tùm enim aut pueri omnino prophani fiunt, omnis religionis contemtores, aut hypocritæ, cùm propter alterum parentum, quod ſentiunt, confiteri non audent.

Quartò requiritur in perſonis, quæ contrahent matrimonium, ne altera alteram fallat, cùm uel morbo & frigiditate exhauſtæ ſint uires, uel alioqui in natura defectus ſit, ut quis ad matrimonij beneuolentiam reddendam non fuerit idoneus.

Viam, qua futuri coniuges debeant nuptias aggredi, docent exempla, pietas & honeſtas. Hæc enim tria ſimul docent, quòd non à leuitate, ut ſæpè fit, non inter pocula, non à libidine incoandus ſit contractus. Abraham petit ſuo filio coniugem, parentes Rebeccæ conſentiunt. Poſtea quæritur puellæ conſenſus, & Iſaac eam in uxorem ducit. Iacob ſeruit Laban longo tempore, parentes puellæ de nuptijs ſolicitat, quorum uoluntati accedit uirginis pudicus conſenſus. Pietas quoq; idem ſuadet: nam ut quartum præceptum præcipit honorari parentes: Ita uult etiam ut hic honor parentibus deferatur, ut de nuptijs liberorum ſtatuant, utq; liberi nihil in hac re tentent cum contumelia parentum. Hoc etiam ipſum omnibus dictat natura, ut ho neſta

neſta ſit hæc copula, quæ non niſi per mortem finiri aut diſſolui poteſt.

Poſtquam autem hac uia omnia legitimè tentata ſunt, propius rem accedere oportet, & audiendus mutuus contrahentium conſenſus, qui minimè coactus eſſe debet: ſed liber, ut neutra pars ſe coactam dicere iure poßit. Quanquam enim à parentibus rectè fit initium: tamen parentibus non licet inuitos cogere: Nam præterquam quòd coactum matrimonium non ſit uerè matrimonium, accedit hoc mali, quòd rarò in talibus res benè ſuccedat.

Cur autem in cœtu Eccleſiæ ſtipulationem publicè fieri conueniat, quatuor ſunt cauſæ. 1. Vt ſciant qui contrahunt hunc ſtatum in Eccleſia locum habere. 2. Vt uoce miniſtri inſtituantur futuri coniuges in hoc ſui coniugij auſpicio. 3. Vt teſtis ſit Eccleſia ſtipulationis factæ, ne cum ſcandalo uiuant, ac ſi contubernium potius eſſet, quàm coniugium. 4. Vt iuuentur publicè precibus totius Eccleſiæ, quò inceptum matrimonium cedat in gloriam Deo, ipſis in commodum, adeoq; toti Eccleſiæ in ædificationem per piam in ſancto coniugio conuerſationem.

Reſtat ut de conuiuio nuptiali breuiter aliquid dicatur, in quo quid abeſſe, quidq; adeſſe oporteat, conſiderandum eſt. Abeſſe omnino oportet à Chriſtianis nuptijs. 1. Crapulam. 2. Superbiam. 3. Immodicos ſumtus. 4. Turpes & ſcurriles ſermones, quales ſolent eſſe impudicorum tibicinum.

5. Impedimentum pietatis, ne uidelicet eo tempore indulgeant conuiuio, quandò ſacra in templis fiunt, unde Deus offenditur, proximus ſcandalizatur, & multis eſt occaſio lapſus. Contrà, adeſſe debent. 1. Pietas. 2. Honeſta hilaritas. 3. Sancta colloquia. 4. Crebra uota, ut Deus hunc ſuum ſtatum ſua benedictione ſecundet: Hæc enim legimus in ſanctorum nuptijs fuiſſe uſitata, quare etiam Deus ſua bonitate huiuſmodi nuptias eſt proſecutus.

DE SECVNDO.

Poſtquam iam de nuptijs quædam ſignauimus, breuiter nunc de ipſo inito & confirmato matrimonio nonnulla adijciam, & tantùm duo faciam: Primùm cauſas finales coniugij commemorabo. Deinde quibus uirtutibus conſuetudo coniugalis amabilis & dulcis redditur exponam.

Cauſas finales matrimonij quatuor eſſe omnes pij nôrunt: quarum PRIMA, eſt mutuum adiutorium: Nam, cùm Salomon dicit: uæh ſoli, ſignificat mutuum adiutorium & ſocietatem neceſſariam eſſe, quò melius & tranquillius ærumnas huius uitæ feramus. Propter hanc cauſam poſſunt contrahere matrimonium ſenes, quorum corpus effœtum eſt, ut gignere non poßint.

SECVNDA cauſa, eſt procreatio ſobolis: uult enim Deus iſto pacto humanum genus ſeruari. Atq; ideò ad primos parentes dixit: Creſcite & multiplicamini, & replete terram.

TERTIA cauſa eſt, ut ſit Eccleſia domeſtica,

in

in qua parentes, tanquam Prophetæ, dignitate Pro- phetica ſunt ornati, ut ſuos liberos de Deo & reli- gione doceant, & liberi, tanquam plantulæ quæ- dam, perpetua doctrina & exhortationibus irri- gentur, ut tandem fiant arbores dulciſsimum fru- ctum fidei producentes.

QVARTA *cauſa, eſt uitatio ſcortationis in hac corrupta & deprauata natura: ita enim ait Paulus: Propter fornicationem unuſquiſq; uxorem ſuam habeat. Eſt enim coniugium remedium contra impuriſsimum ſcortationis & adulterij ſcelus, in quo multa & horrenda ſcelera concurrunt: Pri- mùm enim contumax uiolatio legis diuinæ eſt. 2. Le gis naturalis eſt peruerſio. 3. Legum ciuilium tur- pis & fœda tranſgreſsio. 4. Regenerationis cœnum eſt. 5. Plagium eſt horrendum: non enim noſtri iuris ſumus: ſed eius qui ſuo precioſo ſanguine nos rede- mit. 6. Reſurrectionis dehoneſtamentum eſt, Quid enim fœdius eſt, quàm turpiſsimè ſcelere fœdare corpus, quod olim ad æternam reſurget gloriam. 7. Eſt horrenda templi Dei prophanatio, 1. Cor. 6. Cùm autẽ hîc tot peccata concurrant, non eſt quòd quiſquam manus ultrices Dei ſe euaſurum putet.*

Cæterùm conſuetudo coniugum amabilis & dulcis redditur hiſce quinq;: Pietate, uirtute, mutua ἐπιεικείᾳ, *mutuo amore, & utrinq; ſedulò & piè præſtito officio.*

Pietas iure primum locum tenet. Nulla enim ſtabilis & firma amicicia eſt, niſi à Deo ortum ha-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

beat: quare pietatem prælucere neceſſe eſt: cùm enim coniuges decreuerunt Deo *obedire, omnia poſtea faciliora fiunt.*

Virtus & morum probitas inter coniuges, mutuam oblectationem parit. Hæc enim cùm exercetur, conſuetudinem uitæ reddit amabiliorem.

Mutua ἐπιείκεια, *qua æqui boniq; conſulimus alter alterius mores & errores, omnino eſt neceſſaria: Nam in hac imbecillitate naturæ multa errata incidunt, quæ niſi mutua condonatione teguntur, horrendi tumultus orirentur.*

Mutuus amor ex pietate ortum habens & uera uirtute, facit, ut non nimis acutè in aliorum uicia introſpiciamus: ſed multa aut non animaduertimus, aut ſi audiuerimus, amore tegimus: operit enim multitudinem peccatorum caritas.

Officium utrinq; piè & ſedulò præſtitum iugum leue & ſuaue reddit. Cùm enim coniuges ſe mutuò animaduertunt, & uident parem diligentiam in officio, fit & ſuauior conſuetudo & magis utrinq; excitantur ad officia præſtanda, ut alter alteri æqualia reddat.

Hæc quinq; ubi non adſunt, uitæ conſuetudo omniũ acerbiſſima eſt, imò ipſa morte durior. Quare pij dent operam, ut hæ uirtutes perpetuò in ſua uita conſpiciantur.

DE TERTIO.

Explicatis locis, qui præbuerunt occaſionem huic miraculo; nunc ipſum miraculum cum ſuis cir-

circumſtantijs uideamus. Sunt autem circumſtantiæ plures, ut ſunt tempus, occaſio, interceßio matris & reſponſio, apparatus miraculi, miraculum ipſum, cōfirmatio miraculi, uſus et fructus eiuſdem.

Tempus notatur quod & tertiò die, ex quo in Galilæam peruenerat factum ſit, & omnium primum miraculorum quæ Dominus edidit fuerit: Tempus igitur monet, ut ſingulari diligentia hoc miraculum perpendamus.

Occaſio miraculi quadruplex è textu colligi poteſt. 1. Ipſæ nuptiæ in Cana celebratæ. 2. Matris Ieſu inuitatio ad nuptias. 3. Defectus uini. 4. Cor uirginis ad iuuandum promtißimum.

Deficiente igitur uino, Mater Ieſu ad filium dicit: Vinum non habent: Cui Ieſus, quid mihi tecum eſt mulier? nondum uenit hora mea. Mater quidem hoc dicit uel commiſerationis cauſa, uel ut filius opem ferat præſenti neceßitati, quacunq; tandem ratione: ſed Chriſtus matri durius reſpondet: idq́ue maximas ob cauſas: non hìc dignatur eam matris titulo: ſed mulierem ſimpliciter eam appellat. Deinde ait: quid mihi tecum? nondum enim uenit hora mea. Dominus hìc longius proſpicit: uidet enim quæ ſuperſtitiones aliquando erant orituræ de inuocatione Mariæ uirginis. Videt quòd quæ propria eſſent Dei & mediatoris, in illam impiè eſſent translaturi. Quare hoc duriori reſponſo perpetuam & grauem doctrinam omnibus ſeculis tradit, ne immodicus ſanctorum cultus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſui officij honorem obſcuret : atq; ideò matrem propriam in uulgarem mulierum ordinem cogit: Non ergo de cauſa leui matrē ita alloquitur: Quid mihi tecum: ſed ut inter ſuum officium & matrem, adeoq; alios ſanctos diſcernat. Non uult partiri officium, quod ſuum eſt proprium, & matri partem attribuere : ſed ſibi ſoli uendicat ſaluatoris officium : Impiè ergo ſuperſtitioſi uirginem ſalutârunt reginam cœli, aduocatam, uitam, dulcedinem, matrem gratiæ, atq; adeo ſalutem mundi : Nulla enim pars redemtionis Mariæ aſcribenda eſt. Quod autem addit, nondum uenit hora mea, duo inſinuat, nempe ſe nequaquam incogitantia uel torpore ceſſaſſe, & ſibi rem curæ futuram, ubi oportunitas ſe offerret.

Quid hîc mater Ieſu? quodcunq;, ait miniſtris, dixerit uobis, facite : hoc ad apparatum miraculi pertinet : concipit tantùm mater bonam ſpem, ut præſenti neceſsitati ſuccurrat filius. Quòd autem dicit miniſtris : Quicquid iuſſerit uobis facere, facite, nobis ſuppeditat generalem doctrinam, in Eccleſia, cuius & typus & membrum eſt beata uirgo. Quid ergo Eccleſia hinc diſcit? ut cum beata uirgine iubeat miniſtris adeoq; omnibus Chriſtianis, ut Chriſto obtemperent faciendo quicquid ille iuſſerit, utut parum rationi conſentaneum eſſe uideatur.

Iam Dominus oblata oportunitate iubet miniſtris, ut hydrias, id eſt, uaſa aquaria ſex, quæ illic erant

erant deſtinatæ purgationi ſuperſtitioſæ Iudæorum, quarum ſingulæ capiebant binas aut ternas metretas, hoc eſt, omnes ſimul circiter ſex Amer uini capiebant, has inquam hydrias iubet Dominus implere aqua uſq; ad ſummum: quo facto iubet dari Architriclino. Nam arcana uirtute Chriſti, uinum iam erat quod modò fuit aqua: quod cùm guſtaſſet Architriclinus, dicit ſponſo: Omnis homo primùm bonum uinum ponit, & cùm inebriati fuerint, tum id quod eſt deterius: Tu autem ſeruaſti bonum uinum uſq; adhuc. Hoc additum eſt ad confirmationem miraculi: teſtatur enim Architriclinus, hoc uinum multò nobilius fuiſſe quàm id, quo antea uſi ſunt.

Iam ſequitur uſus & fructus miraculi, Et manifeſtauit (inquit Euangeliſta) gloriam ſuam & crediderunt in eum diſcipuli eius. Deſtinatum igitur erat hoc miraculum duabus rebus, nempe manifeſtandæ Chriſti gloriæ & fidei diſcipulorum confirmandæ. Quæcunq; enim miracula mundo oſtendit Chriſtus, totidem diuinæ eius gloriæ teſtimonia fuerunt, & totidem doctrinæ ipſius ac fidei in auditoribus obſignationes.

Hic eſt ergo uerus uſus miraculorum Chriſti, ut eius gloria illuſtrata, & per illa ueluti authentica ſigilla confirmata ipſius doctrina, in ipſum uiua fiducia recumbamus. At miracula quæ uel obſcurant gloriam Chriſti, uel fidem extinguunt, præſtigiæ Diaboli ſunt, à quibus, ut nobis caueamus,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

monet Dominus Matth. 24. Surgent, inquit, Pſeudochriſti & Pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna & magna prodigia: Ita ut in errorem inducantur, ſi fieri poßit, etiam electi: Ecce prædixi uobis. Nemo ergo credat miraculis, niſi quæ gloriam Chriſti manifeſtant, & ueram in ipſum fidem alunt & confirmant.

DE QVARTO.

Quia in hoc Euangelio multarum perſonarum ſit mentio, nunc quid doctrinæ & admonitionis, à ſingulis petendum ſit, breuiter oſtendam.

Primùm igitur ab omnibus his conuiuiis diſcamus exemplum frugalis hilaritatis, modò abſit luxus & inſania: de qua re in primo loco plura dicta ſunt.

A ſponſo & ſponſa diſcamus, Chriſtum recipere in noſtra conuiuia, quod tum demum fit, quando in timore Dei, & cum gratiarum actione utimur donis Dei ad honeſtam hilaritatem, & relinquimus domi eos, qui non ſunt inuitati.

A miraculo diſcant ſponſus & ſponſa, quòd, ſi Chriſtus ab ipſis ad nuptias inuitetur, mutaturus ſit aquam in uinum, hoc eſt, omnia amara in dulcia conuertet, eos proſequetur ſua benedictione, adeò ut nihil ſit ipſis defuturum.

A Chriſto diſcamus pro noſtris facultatibus, iuuare ſponſum & ſponſam, hoc eſt, Eccleſiam ornare quibuſcunq; id tandem poterimus modis.

A Chriſto rurſus res, quæ in abuſu & ſuperſti-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tione fuerunt, transferre ad bonum piumq; uſum, ut gloriæ Dei & Eccleſiæ in ædificationem ſeruiant. Hydriæ hic ſeruierunt ſuperſtitioni Iudaicæ: ſed Chriſtus eis utitur ad illuſtrandam ſuam gloriam & in ædificationem Eccleſiæ. Ita bona Eccleſiaſtica quæ olim erant in abuſu, nunc in meliorem uſum conuerti deberent.

A Maria diſcamus affici aliorum commiſeratione & inopia, & inuocare Deum, ut pauperibus ſua aßit benedictione.

Ab Architriclino diſcamus purgatis mentibus Chriſti facta approbare.

A miniſtris diſcamus Chriſto iubenti operas obtemperare, & non tam ſpectare quid iubeat, quàm facere quod iubeat.

A Chriſto, Maria, & diſcipulis ſimul diſcamus familiaritatem cum hominib. colere, boni conſulere illorum tenuitatem: diſcamus etiam pauperum honeſtas nuptias noſtra præſentia honorare, & facultatibus, cùm res poſtulat, iuuare.

Hæc copioſius diximus de hoc Euangelio, quia hæc materia, quam continet, non niſi ſemel in anno tractari ſolet. Dixi de ratione nuptiarum, de matrimonio, oſtendi quoq; quantum peccatum ſit uiolatio ſexti præcepti: Expoſui miraculum cum ſuis circumſtantijs, & quid doctrinæ & admonitionis exempla perſonarum in hoc Euangelio nobis commendent. Deus autem pater Domini noſtri Ieſu Chriſti det nobis ſuam gratiam, ut hoc miraculo con-

lo confirmati Deo Patri, *Chriſto & Spiritui ſancto ueram tribuamus gloriam in uero timore* Dei *& fide, cui ſoli immortali & uiuo* Deo *ſit honor, gloria & imperium in omnia ſecula ſeculorum,* Amen.

DOMINICA TERTIA
POST EPIPHANIAM, EVANgelium Matth. 8.

CVm deſcendiſſet autem de monte, ſecutæ ſunt eum turbæ multæ: Et ecce leproſus accedens adorauit eum dicens: Domine, ſi uelis, potes me mundare: protenſaq; manu

tetigit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tetigit illum, dicens: Volo, mundus eſto:ac protinus mundata fuit illius lepra. Et dicit illi Ieſus. Vide,ne cui dixeris,ſed abi,oſtende teipſum ſacerdoti,& offer munus,quod iuſſit offerri Moſes in teſtimonium ipſis. Porrò cum ingreſſus fuiſſet Ieſus Capernaum, adijt eum centurio obſecrans eum,& dicens: Domine famulus meus decumbit domi paralyticus,ac grauiter diſcruciatur. Et dicit illi Ieſus: Ego cum uenero,medebor illi. Et reſpondens centurio, dixit: Domine, non ſum idoneus , ut tectum meum ſubeas : Imo tantum dic uerbum , & ſanabitur famulus meus. Nam & ego ſum homo alterius poteſtati ſubditus,& habeo ſub me milites, & dico huic, uade,& uadit,& alteri,ueni, & uenit,& ſeruo meo,fac hoc,& facit.Hæc autem cum audiſſet Ieſus, admiratus eſt, & ait ſequentibus ſe : Amen dico uobis , ne in Iſrael quidem tantum fidei reperi. Dico autem uobis , quòd multi ab Oriente & Occidente uenturi ſunt, & accumbent cum Abraham, & Iſaac , & Iacob in regno cœlorum : filij uero regni eijcientur in tenebras exteriores , illic eris ploratus & ſtridor dentium: & dixit Ieſus centurioni : Abi, & quemadmodum credis, ita fiat tibi, & ſanatus eſt famulus eius in hora illa.

ENARRATIO TEXTVS.

Hoc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

HOc Euangelium proponit nobis affectum Chriſti erga genus humanum & præcipuè erga eos, qui ad ſe in anxietate & cruce confugiunt. Quòd enim uerbis promiſit, dicens: uenite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos, & inuenietis requiem animabus ueſtris, Id hîc facto declarat. Nam poſtquàm in monte patris uerbum docuiſſet, deſcendit, & opere quod docuit complet, ſuam doctrinam miraculis confirmans. Duo ſiquidem miracula hîc edit: uerbo ſanat leproſum, mandato abſentem centurionis filium curat. Horum miraculorum uſus eſt, ut & Chriſtum uerum Meſsiam eſſe comprobent, & eundem uelle afflictis ſe inuocantibus opem ferre teſtentur, non ſecùs atq; huic leproſo & Centurioni ſe inuocantibus opem tulit. Cæterùm quò nobis præſentia miracula ad maiorem inſtructionem ſeruiant, quatuor locos tractabo, qui ſunt.

I. Generalis doctrina de omnibus miraculis Chriſti.

II. De leproſo et eius curatione et circũſtantijs.

III. De Ethnico Centurione, eius fide & cura pro famulo.

IIII. Laudatio fidei huius Ethnici.

DE PRIMO.

Quia Euangelica hiſtoria multa miracula Chriſti, quibus ſuam gloriam manifeſtat, doctrinam confirmat & fidem in auditoribus auget, continet: uolo breuem generalem doctrinam tradere, cuius uſus

erit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

erit in omnibus particularibus miraculis Chriſti. Cur autem Dominus addat ſuo ſermoni miracula proximo die Dominico dictum eſt, & iam ſtatim breuiter in principio repetij. Verùm ut plenam doctrinam miraculorum habeamus, plura ſunt excutienda, quæ ut in certum claudantur numerum, quinq; quæſtionibus omnia ſubijciam: Quæ perſonæ: qui fines: quis modus: & quis uſus: Curq́; hodie non edantur miracula.

Perſonæ ſunt triplices: Primùm, morbis & tyrannide diaboli oppreſſæ. Deinde ſpectatores miraculorum. Poſtremò Chriſtus miracula edens.

Fines ſunt plures. 1. Vt Chriſtus ſuam gloriam manifeſtet. 2. Vt Doctrinam ſuam obſignet. 3. Vt hominum fides confirmetur, qui miracula cernunt. 4. Vt Deus glorificetur uiſis ipſius ſtupendis operibus. 5. Vt paulatim regnum Diaboli deſtruatur. Quæcunq; miracula eduntur contra hos fines damnantur, ut præſtigiæ Diaboli, Matth. 24.

Modus uarius eſt: nunc enim ſolo uerbo edit miraculum, ut hîc: nunc, ut precium ſui corporis oſtendat, manum applicat: nunc ad Deum præmiſſa gratiarum actione: nunc ſola uirtute ſine uerbo, ut aquam in uinum conuertit. Ad modum etiam pertinet fides eius, qui miraculo iuuatur, ut in hoc Euangelio legitur.

Vſus triplex eſt: ut miraculosè ſanatus non amplius peccet: ut ſpectatores fiduciam de ſanatore concipiant: utq́; nos, qui miracula Domini legimus,

de

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

de gloria Chriſti & de doctrina confirmemur, ſimul fidem in ipſum concipiamus, quòd non ſecùs erga nos affectus ſit, quàm fuit erga illos.

Sed cur iam nulla miracula fiunt? Cæcus planè eſt, qui nulla miracula hodiè conſpicit. Eccleſia Chriſti eſt exiguus grex, quem Diabolus Rex tenebrarum, & Papa Antichriſtus perſequuntur, & omnes neruos intendunt eò, ut ueram Chriſti religionem extinguant: id tamen non poſſunt. Vnum Lutherum totus mundus perſequebatur: ſed pilum de capite ipſius non tetigerunt. Quare? Miraculoſè ipſum atq; adeò puſillum ſuum gregem defendit Deus. Hæc præſentia Dei in Eccleſia ſatis miraculoſa eſt, ut non alia miracula quærere ſit neceſſe. Deinde miracula & uirtutes ſanationum corporum, & uiſibiles donationes Spiritus ſancti ſolummodo in primitiua Eccleſia edebantur, ut in perpetuum in omnem poſteritatem Chriſti gloriam, doctrinam & noſtram fidem confirmarent. Quorum uſus apud nos eſt, ut ſciamus ea fuiſſe authentica quædam ſigilla, quibus Deus ſuam doctrinam in perpetuum confirmatam & obſignatam uoluit.

DE SECVNDO.

In leproſo qui ſanatur, ſpectentur ſex: Infirmitas, perſonæ conditio, fides, inuocatio, patientia, confeßio.

Infirmitas leproſi pœna peccati eſt: quare ipſum iræ diuinæ admonet, & iuſti Dei iudicij. Eſt. n. omnis crux, omnis calamitas, & quicquid aduerſi no-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

bis in hac uita accidit, ueluti concio quædam diuina, qua Deus accuſat peccatum, oſtendit ſuam irã: quam Dei iuſtißimam iram cùm homo cogitat ſeriò, ſine cognitione Chriſti in deſperationem ruit: undè ſæpè fit, ut homo uel ſibi manus afferat, uel paulatim tabeſcat dolore: Conſcientia enim peccati, nunquàm, uel ad momentum illum tranquillum ſinit: Hoc unc declaremus exemplo: Oedipus rex Thebanus, orta in ſuo regno Peſtilentia, cogitat aliquod atrox ſcelus, à ſe uel ſuis perpetratum eſſe: Vocat Tereſiam ſacerdotem: iubet ut ſua augurandi arte monſtret autorem tam atrocis ſceleris, propter quod tota reſpublica adeò graui Peſtilentia infeſtetur: Deprehendit tandem Oedipus ſeipſum et non alium iſtud graue ſcelus perpetraſſe. Suſtulerat enim de propria matre, quam ignarus in uxorem duxerat, liberos: Nam puer expoſitus eſt à parentibus, ut interimeretur: ſed paſtor, cui hoc mandatum erat, parcit puero eleganti, qui tandem uir factus, bella geßit pro Thebanis feliciter, & pro re benè geſta & regnum tradiderunt, & reginam Iocaſtam in uxorem dederunt: ducit ergo ignarus propriam matrem in uxorem. Poſtquàm autem hoc peccatum Oedipo innotuit per ſacerdotem, & conſpexit totum regnum grauißima peſte infeſtari propter ſuum factum, de ira Dei cogitat: Huius cogitatione adigitur in deſperationem. In hac deſperatione primùm adimit ſibi oculos, ne hunc ſolem aſpiciat. Deinde conſcientia ſceleris excarnificatus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

magno eiulatu iubet, ut aſtantes à ſe diſcedant, ne uel umbra ſua noceat bonis. Poſtea fugiens à regno, uixit cæcus & mendicus, donec deſperatione abſorptus, perijt. Mater Iocaſta peccati conſcientia impatiens doloris, mox ubi innotuit culpa, ſibi uitam laqueo finiuit: Adeò horrendum & fœdum malum eſt peccatum, quando homo illud cordis oculis uerè intuetur.

Perſonæ leproſæ conditio admodum dura fuit: nam ſeparatim à cœtu populi Dei illum uiuere oportuit. Quo ingenti dolore haud dubiè multi contabuerunt: nam non ſolùm à ſocietate hominum fuerunt excluſi: uerumetiam conſolatione per uerbi prædicationem deſtituti erant. Præterea quinq; notis erant ab alijs hominibus diſtincti, quæ res non parum auxit dolorem. Prima nota, ueſtimentum diſſolutum & diſſectum. Secunda, caput detectum. Tertia, os coopertum. Quarta habitatio ſemota ab hominum conſuetudine. Quinta, publica proclamatio, qua immundus proclamabatur, ut indignus qui inter Iſraëlitas in populo Dei uerſaretur. Atq; hæc conditio fuit huius leproſi: his malis ſi non acceßiſſet fides in Chriſtum, prorſus dolore fuiſſet extinctus.

Accedit ergo Chriſtum, concipit fidem & tametſi ſenſit ſe damnationem meruiſſe: tamen liberali promißione Chriſti ſe erigit. Audiuerat haud dubiè hanc uocem Chriſti: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis. Audiuerat haud dubiè à

Iohanne

Iohanne de Chriſto: Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. Leproſus ergo hîc cognito medico, ſpem ſanitatis concipit, certa fiducia in Chriſtum recumbens.

Ex hac fide Chriſtum inuocat: eſt enim fidei germanus fructus inuocatio, ut quæ ſine fide fieri nequit, iuxta illud: Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt.

Verùm in inuocatione ſingulare patientiæ exemplum proponitur. Ait enim Chriſto leproſus: Domine, ſi uis, potes me mundare? Quemadmodum Dauid expulſus regno, cum conditione petijt ſe reſtitui, ſi ita Deo bonum uideretur: Ita hic leproſus hoc beneficium corporale relinquit in manu Domini, qui melius nouit quæ nobis expediunt, quàm nos ipſi.

Hæc præterea oratio inſigne confeſsionis Chriſti exemplum habet. Scribæ & Phariſæi perſequebantur eos qui Chriſtum confitebantur: ſed hic pauper contemtus leproſus uel frementibus principibus & ſacerdotibus Chriſtum confitetur, ſtatuit Chriſtum omnipotentem eſſe, adeoq; uerum Meſsiam: cuius conſtantem confeſsionem & nos imitari decet.

Iam leproſi huius curatio ſpectanda eſt, in qua plures ſunt circumſtantiæ examinandæ, quarum ſingulæ peculiares doctrinas habent. Manu corpus leproſi tangit: promittit alacriter quod petit leproſus: uerbo iubet eum mundum eſſe: effectus,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

hoc eſt, mundatio à lepra ſequitur continuò: mundato dat triplex præceptum, ut nemini dicat, ut oſtendat ſe Sacerdoti, ut offerat munus ſecundum legem.

Manus extenſio & attactus corporis leproſi immenſæ gratiæ & bonitatis Chriſti ſymbolum fuit, quo facto mirum in modum leproſi fidem auxit. Nam cùm uidebat filium Dei non ſolùm non abhorruiſſe inſtar aliorum hominum à ſuo colloquio: Verumetiam ſuam immunditiem manu tetigiſſe, ſingulari Spiritus gaudio eſt perfuſus.

Cum hoc contactu coniungitur promiſsio, VOLO: leproſus ait, ſi uis. Chriſtus, uolo, reſpondet. Hinc apud ſe leproſus cōcluſit ſe mox ſanatum iri.

Promiſsioni addit, Mundus eſto: qua uoce ſuam diuinam potentiam declarat, confirmat doctrinam, & fidem in ſpectatoribus, & Hiſtoriæ lectoribus auget: uelle enim Chriſti facere eſt: omnia quæ uoluit in cœlo & in terra, fecit. Hæc Chriſti potentia nos conſolabitur aduerſus potentiam Diaboli &c.

Et confeſtim eſt mundata lepra eius. Hoc ipſum miraculum eſt & beneficium erga leproſum: quo beneficio tanquam ſymbolo quodam notat: quòd is paratus ſit, ad purgandos omnes à ſua ſpirituali lepra, qui ad ipſum fide accedunt.

Mandata ſequuntur, primùm ne leproſus cuiquam dicat: huic mandato zelo quodam prædicandi beneficij Chriſti leproſus non obtemperat, in qua

re

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

re non parum peccauit. Debebat enim non gratias referre benefactori iuxta ſuum ſenſum : ſed obedientiã potius, qua nullum aliud Chriſto acceptius eſt ſacrificium.

Secundum & tertium mandatum ſequuntur: Vade oſtende te ſacerdoti, & offer munus tuum in teſtimonium ipſis. *Hoc fecit Chriſtus, ut legi Moſis hoc pacto ſatisfieret, in qua committitur ſacerdotibus iudicium de lepra, ut infectos de cœtu reijciant, & ſanatos recipiant publico ſuo teſtimonio. Quòd autem offerre ſanati iubentur, ideò factum eſt, ut iſta oblatio eſſet ſymbolum gratitudinis illorum, qui ſanitatem adepti eſſent, erga Deum.*

Papiſtæ, qui ex hoc loco confeßionem auricularem extruunt cum enumeratione peccatorum, ſtulti ſunt, & fœdè deprauant ſcripturam eam in alienum ſenſum detorquentes. De confeßione, *quam nos retinemus in noſtris* Eccleſijs, *aliâs dicendum eſt.*

DE TERTIO.

Hiſtoria continens beneficium Centurioni *exhibitum, plurimas doctrinas, quas numeris diſtinguam, quò melius teneri poßint, habet.*

1. *Obſeruanda eſt imago duplicis populi* Iudaici & Ethnici. *Primùm ſanatur* Iudæus. *Deinde* Ethnicus: *unde docemur beneficia Chriſti promiſcuè ad omnes pertinere, non eſſe diſtinctionem* Iudæi, & Græci. *Vt enim omnes peccauerunt & egent glo-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ria Dei: Ita omnibus Chriſtus ſuum beneficium offert fide recipiendum.

2. Diuerſa conditio Iudæi & Ethnici non caret doctrina. Iudæus erat pauper, Ethnicus diues: non ergo Chriſtus reſpectum habet præſentis fortunæ, non contemnit pauperem, non reijcit diuitem. Iudæus erat plebeius, nobilis uerò Centurio: in regno ergo Chriſti, non habent rationem maiorum ſtemmata: ſed in Chriſtum fides, qua omnes ſiue nobiles ſiue ignobiles, filij Dei naſcuntur. Iudæus erat in mundo contemtus, Centurio aulicus honoratus: ſed ex fide æſtimat Dominus, quis ſit apud ſe honoratior.

3. Iam ex circumſtantijs quæramus qualis fuerit fides Centurionis: quòd Ethnicus fuerit extra populum Dei peculiarem ſatis humiliat ipſum. Poſſet quidem gloriari apud homines de Centuriatus dignitate: ſed hæc gloriatio nullum locum habet apud Deum: Nam ut ait apud Hieremiam Dominus, qui gloriatur, in me glorietur, qui facio miſericordiam, iudicium & iuſticiam: non ergo Centurio ſine pœnitentia accedit Chriſtum: ſed agnita ſua miſeria, opem Chriſti implorat pro famulo, idq; ex uera fide, qua re ipſius etiam caritas erga proximum declaratur. Cùm autem dicit: Non ſum dignus ut intres in domum meam: item, tantum dic unum uerbum & ſanabitur puer meus, & ſe peccatorem fatetur, & Chriſtum diuina natura præditum agnoſcit, in quem & credit. At cùm

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

cùm ſubiungit: Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus &c. ſignificat quàm facilè ſit Chriſto diuina uirtute etiam abſentes iuuare ſolo uerbo & uoluntate, cùm ipſe ſit homo ſub aliena poteſtate conſtitutus poßit famulis præſcribere quæ facienda, & ipſi imperata faciunt.

4. Hîc quæſtio oritur de aliena fide. Centurio credit: ſed famulus eius ſanatur: unde certam hanc doctrinam colligimus, quòd pij ſua fide poßint alijs impetrare corporalia beneficia: ſed an aliquis aliena fide ſaluari poßit ſalute æterna, quæſtio apud Chriſtianos nulla eſt: Nam illi ſciunt neminem ſaluari ſine propria fide, quæ quidem acquiri poteſt cùm pij pro alijs orant, ut Deus ipſis largiatur fidem.

DE QVARTO.

In hoc præconio fidei Ethnici plura ſunt conſideranda. Primùm admonitio Chriſti, quæ ad eius humanitatem refertur: Indicat enim affectus humanos, ſed ſine peccato. 2. Iurat ſe non inueniſſe tantam fidem in Iſraël. Iudæi enim non ſolùm uerbum, uerumetiam ſigna requirebant: ſed hic Ethnicus modicum doctrinæ guſtum cùm haberet, ſolo uerbo eſt contentus. Mariæ fides perfectior erat: ſed ex perfectiori inſtructione, & certioribus & pluribus ſignis: maior igitur eſt Centurionis fides ſecundum aliquam partem, non ſecundum abſolutam fidei rationem. 3. Docemur hoc loco, quòd oporteat fidem creſcere, & quotidiana incrementa

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſumere. 4. Docet hîc Chriſtus de uocatione gentium, ut ipſæ cum Abraham, Iſaac & Iacob colligantur in unam Eccleſiam, per fidem in Chriſtum. 5. Prædictio reiectionis Iudæorum propter ſuam incredulitatem cum interminatione pœnæ. 6. Cùm dicit Centurioni, Vade, fiat tibi ut credidiſti, ſignificat omnia poſsibilia credenti, quemadmodum Chriſtus alibi teſtatur, Cui honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA QVARTA POST EPIPHANIAM,

Euangelium Matth. 8.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ET cum ingreſſus eſſet Ieſus nauim, ſecuti ſunt eum Diſcipuli ſui: & ecce motus magnus factus eſt in mari, adeo ut nauis operiretur à fluctibus, ipſe uerò dormiebat. Et accedentes diſcipuli excitauerunt illum, dicentes: Domine: ſerua nos, perimus. Et dicit illis: Quid timidi eſtis exigua præditi fiducia? Tunc excitatus increpauit uentos & mare, & facta eſt tranquillitas magna. Porro homines admirabantur, dicentes: Qualis eſt hic, quia uenti quoque & mare obediunt illi.

ENARRATIO TEXTVS.

HOC Euangelium rurſus indolem Chriſti nobis ponit ob oculos, quæ eſt ſuis adeſſe in periculis, eosq; iuuare, ſecundum Pſalmi dictum: Tecum ſum in tribulationibus. Item: Iuuoca me in die tribulationis, exaudiam te & honorificabis me. Ad eundem modum Apoſtolorum exemplum hìc docet, quid in periculis ſit faciendum, uidelicet ut cum Apoſtolis Chriſtum noſtra fide excitemus, quò nobis petentibus opem ferat. Hæc eſt autem ſumma Euangelij, quòd Chriſtus periclitantibus diſcipulis in naui præ tempeſtate ſubitò orta, excitatus increpet mare, & uentum, unde tranquillitas magna ſecuta eſt & admiratio in ſpectatoribus. Locos autem tres tractabimus qui ſunt.

I. *Varietas tentationum piorum in hoc mundo.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

II. Hiſtoriæ præſentis explicatio cum ſuis circumſtantijs.

III. Pulcerrima imago Eccleſiæ Chriſti in hoc mundo.

DE PRIMO.

Quia hoc Euangelium meminit tentationis in naui, uolo breuiter indicare tentationum genera quibus homines ſolicitantur: idq; ideò, ut agnitis periculis, quæ nos undiq; circumſtant, ſimus uigilantiores ne tentationibus fracti abijciamus confeßionem ac gratia excidamus. Sicuti enim Chriſti diſcipuli inter maris fluctus tentabantur de uita: Ita ſinguli Chriſtiani, omni ferè hora ſalutis ſuæ naufragium timere debent.

Tentationum genera ſunt multa: aut enim tentatio Deum autorem habet, aut à Diabolo proficiſcitur, aut ab hominibus uenit, aut in ipſo qui tentatur cauſam habet, aut res circumſtantes moleſtant.

Deus tentat, ut nobis ipſis reddamur probatiores: non enim tentat, ut ſciat, quem nihil latet: ſed ut ſcire nos faciat, quantum in pietate profecerimus. Et tentat Deus in moribus, & in doctrina, & in ſignis iræ. In moribus tentauit Abraham, quando iußit eum mactare filium ſuum unigenitum Iſaac in holocauſtum: Verùm Abraham obediendo Deo in re adeò dura & difficili, factus eſt ſibi ipſi probatior, & uidit uerum ſuæ fidei fructum, præferre obedientiam erga Deum omnibus rebus mundi. Sic hodiè pij diuinitus tentantur, dum mandatis Dei propo-

propoſitis, omnium uirtutum morumq; regulis certiſsimis probatiores ſibi redduntur per ſpontaneam obedientiam. Ac contrà qui ſcientes & uolentes ruunt in peccata, & ſuccumbunt tentationi fiunt rei iræ Dei, donec reſipiſcant.

Deinde in doctrina quoq; tentat nos Deus, quando permittit Pſeudoprophetas uenire, & uaria dogmata erronea proponere: de quo tentationis genere loquitur Moſes Deut. 13. Si ſurrexerit in medio tui Propheta, aut qui ſomnium ſe uidiſſe dicat, & prædixerit ſignum atq; portentum, & euenerit quod locutus eſt, & dixerit tibi: eamus & ſequamur Deos alienos, & ſeruiamus ijs (hoc eſt, ſi nouum modum colendi Deum inſtituat) non audies uerba Prophetæ illius & ſomniatoris, quia tentat uos Dominus Deus ueſter, ut palàm fiat, utrum diligatis eum, an non, in toto corde, & in tota anima ueſtra. Hæc tentatio Deo aſcribitur, quatenus probationis eſt, & non ſeductionis. Ad eundem modum hodiè dat nobis uerbum: ſed permittit oriri hæreſes plurimas, ut eo pacto nos tentet probetq;, an illũ uerè ex uiua ſinceraq; fide diligamus. Aliquando in ſignis tentat Dominus, dum in cœlo, terra, mari, horrenda ſuæ iræ ſigna proponit, quæ ſigna mirum in modum piorum animos concutiunt: De hoc tentandi genere loquitur Moſes Exod. 20. Nolite timere, ut enim tentaret uos uenit Deus, & ut terror illius eſſet in uobis, & non peccaretis.

Diabolus tentat defectione à doctrina, præſumtione

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tione in officio, idolatricis cultibus & multis alijs modis: de quibus dicendum eſt Dominica ſecunda quadrageſimæ.

Homines, cùm hoſtes, tùm amici tentant nos uarijs modis, doctrina, hypocriſi, exemplo, conſilio, promißione, comminatione.

Inuenit etiam homo in ſeipſo, à quibus tentatur, ut ſunt peccatum hæreditarium. Deinde multi affectus inde pullulantes, qui nos ſolicitant, ut aliquid contra Deum tentemus. Tentatur interdum homo à dotibus aut animi aut corporis, quales ſunt pulcritudo, robur, ingenium, artificium &c. Hoc tentationis genere, qui ſuperari nolit, cogitet omnia diuinitus collata in Dei gloriam & aliorum commodum.

Res quoq; circumſtantes ſæpè piorum mentes tentant & perturbant, quarum quædam ante nos ſunt, ut quæ imminent: quædam poſt, ut quæ præterierunt: quædam à dextris, ut quæ iucunda ſunt: quædam à ſiniſtris, ut quæ triſtia exiſtant. Ante nos, mors minatur, iudicium Dei horrendum excruciat, infernus os patens habet. Poſt nos ſeu retro à tergo ſunt præterita peccata, quæ conſcientiam hominis cruciant. A dextris ſunt diuitiæ, honores, potentia, quæ multos homines in æternum exitium præcipitant. A ſiniſtris ſunt paupertas, probra, contemtus, infamia, pericula in terra, mari, domi, foris. Hæc tentationum genera ſunt grauißima, quæ ſuperantur fide, inuocatione, crebris ſuſpirijs ad

Deum

Deum pro auxilio, morum innocentia, breuiter, perpetua ſeriaq; pœnitentia. Hæc de tentatione uolui hoc loco dicere, ut nos excitemur ad uigilantiam & precationem, ne intremus in tentationem.

DE SECVNDO.

In huius miraculi hiſtoria ſequentes ſunt conſiderandæ circumſtantiæ.

1. Tentatio fidei. Diſcipuli habent ſecum in naui Dominum, atq; ideò nauigant ſecurius: ſed hæc ſecuritas, non ita diuturna fuit: Nam tempeſtate orta, nauis fluctibus obruitur: unde factum eſt, ut qui paulò antea ſecuri nimiùm fuerunt, iam fluctibus maris deſperabundi obijciantur: Quare nemo nimiùm fidat ſecundis: ſed in rebus ſecundis metuat.

2. In hoc periculo grauiſſimo Chriſtus dormiuit, cùm ut uires laboribus fatigatas ſomno recrearet ac reficeret, tùm ut diſcipulorum fidem exploraret, non quòd ipſe ſcrutator cordium quicquam ignorârit: ſed ut ipſi ſibi diſcipuli fierent notiores. Prætcrea etiam ideò Dominum dormiſſe credendum eſt, ut in diſcipulis maior fides excitaretur, & maiore timore perculſi diſcipuli, Chriſtum uehementius inuocarent, ac in maximo periculo præſens auxilium maioris facerent. Nam ſi Chriſtus uigilaſſet, opem laborantibus, ut in graui periculo, ſua ſponte, ſine diſcipulorum precibus tuliſſet. Etſi autem omnia, quæ ad noſtram ſunt ſalutem neceſſaria, ex ſua bonitate & paterno erga ſuos affectu dare paratus eſt: non tamen niſi rogatus

dare

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

dare ſolet: Eſt enim oratio ordinarium inſtrumentum ad impetranda omnia, quæ nobis à Deo *neceſſaria ſunt: idq; ea de cauſa, ut ipſum quidem uerum* Deũ *creatorem & fontem omnis boni uereremur, nos uerò impotentes creaturas (ut quæ ſine* Deo *nec quicquam habemus nec quicquam ualemus) agnoſcamus.*

3. *Praxis fidei hîc conſpicitur:* Fides *enim non eſt ocioſus aſſenſus aut cogitatio: ſed eſt fortis gigas, qui uicit mundum, ut* Iohannes *inquit: hæc eſt uictoria quæ uincit mundum, fides ueſtra: uincit quidem fides: ſed per uictorem quem poßidet.* Hæc *fides habet mundum hoſtem, hoc eſt, peccatum, mortem,* Diabolum, *pericula, carnem.* A *parte peccati ſtat lex, conſcientia, deſperatio.* A *parte fidei ſtat* Euangelium, *ſacrificium* Chriſti, *certa fiducia.* Cùm *ergo ſuo fulmine, fumo, igne, uaporibus, tonitru te adoritur lex, accipiat fides* Euangelium, *illudq; legi opponat.*

Cùm *ergo lex dicat: omnis qui non fecerit omnia quæ ſcripta ſunt in libro legis maledictus eſt, oppone* Euangelium: Omnis *qui credit in filium, habet uitam æternam.*

Mors *cùm minetur mortem, oppone ei mortis uictorem* Ieſum Chriſtum, *qui morti uictæ exprobrans ait: ubi mors aculeus tuus, ubi ô inferne uictoria tua? idem apud* Iohannem *ait: qui credit in me, non guſtabit mortem in æternum: ſed tranſibit à morte ad uitã.* Mors *igitur pio homini utilis eſt:*

nam

nam eſt tantùm tranſitus ad meliorem uitam: tantum abeſt ut pijs formidabilis eſſe debeat.

Diabolus quidem accuſat, & magnum Catalogum facinorum texit: ſed oppone ipſi Chriſti ſententiam de ipſo, qui ait: Princeps huius mundi iam iudicatus eſt,& illud Pauli: Deus eſt qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet? ſi obijcit nobis iniuſticiam noſtram, Reſpondeamus cum Paulo: Eum qui non nouit peccatum,fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo.

Pericula ſimiliter peccati nos coarguunt: Sunt enim ueluti concio iudicij Dei de peccato, Reſponde iudicium à Dei domo incipere, & Dominum omnem filium quem recipit caſtigare,idq́; in bonum filij.

Caro ſolicitat ad deſperationem: ſed tu carnem ſubijcito ſpiritui,& dic ipſius iudicium hîc nullum habere locum: atq; ita mille occurrunt, quæ ſalutem noſtram impedire uolunt.

Potuit ergo Nero, peccato,legi, morti, carni ita exprobrare? nequaquam: nam ſoli filij DEI hoc ius habent, alij tenentur captiui ſub peccato, quia ſerui ſunt peccati, ut qui peccatum faciant illi indulgendo aduerſus Spiritum, imò ſpiritu extincto prorſus. Quicunq; ergo uult peccato,legi, morti, Diabolo, carni &c. exprobrare, uideat an ſentiat ueram pœnitentiam, uideat an habeat fidem & bonam conſcientiam: Deniq; uideat an ita ſit compoſitus, quòd omnia uitæ commoda poſt-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ponat obedientiæ erga Deum abiecto peccandi propoſito.

4. Chriſtus duo reprehendit in diſcipulis. Primùm puſillanimitatem, quia non debebant timere eo præſente: cuius cùm tot miracula uidiſſent, facilè didiciſſe potuerunt eum non perire poſſe, cui Chriſtus præſens adeſt. Deinde fidei paruitatem, quia non crediderunt eum poſſe tantum dormiendo, quantum uigilando, tantum mari, quantum terræ, qui terræ erat & maris creator.

5. Vt autem dormiendo declarauit ſe hominem eſſe: ita hîc imperando uentis ſe Deum eſſe docet: utrunq; ſeruit fidei noſtræ tenuitati. Humanitas enim uoluntatem erga nos, diuinitas uerò facultatem docet, quæ duo ad omnem actionem proæreticam requiruntur.

6. Chriſtus, ut breuiter complectar, hac Hiſtoria oſtendit ſe uerè uelle ſalutem hominum et præſertim eorum qui ſe inuocant. Nam ut uult ſe in periculis à nobis inuocari: Ita etiam uult paternum ſuum erga nos affectum, dum à periculo liberat, declarare.

DE TERTIO.

Hæc allegoria eſt ſuauiſſima: pingitur etiam hîc ſors & imago Eccleſiæ. Mare eſt mundus: Nauis eſt Eccleſia: uentus eſt diabolus: pius cœtus credentium diſcipuli ſunt: Chriſtus eſt ueritas: Euangelium fides.

Primùm hîc obſerua, antequam Chriſtus cum diſcipu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

diſcipulis in nauim ingreditur, mare tranquillum eſt, hoc eſt, mundus ſecurè ſtertit in ſuis peccatis: Verùm poſt ingreſſum Chriſti in nauim, excitatur tempeſtas ualida, adeò ut nauis uideatur obrui. Sed quid? Adeſt qui imperet mari & uentis Chriſtus Dominus: hinc ergo primùm diſcamus extra hanc nauiculam, id eſt, Eccleſiam non eſſe ſalutem. Verùm hîc diligenter ſpectandum, ne hoſtilem nauim pro uera agnoſcamus. Hoſtilis nauis foris quidem eſt ornatior, intus capacior: ſed habet uera nauis ſuum ornatum interius, & multò auguſtiorem habet gubernatorem Spiritum ſanctum, habet naucleros omnes pios, habet uerbum Dei, Sacramenta in uero uſu, & obedientiam erga miniſterium: his theſauris contenta eſt hæc nauis in tantis fluctibus.

2. Obſeruetur quòd hæc nauis non uerſetur in tranquillo mari: ſed turbetur fluctibus, qui ipſam huc illud impellunt: quod uerißimum eſſe ipſa mundi Hiſtoria docet. Deus condito mundo, hanc nauiculam in medio poſuit: uerùm Diabolus hoſtis filij Dei, mox illam turbauit procellis: poſtea miſerandis modis iactata eſt uſq; ad tempora Nohæ: poſt Nohæ ad Abrahamum: inde ad tempora Moſis: tum ad Chriſtum, qui, ut hanc nauim ſaluaret, uenit in mundum. Neq; adhuc conquieuerũt fluctus eius. Sed quænam cauſa eſt, cur mundus hanc nauiculam ferre nequeat? quia Eccleſia mundi opera arguit, hoc eſt, mundi ſapientes ſtulticiæ accuſat: iuſtos peccati reos peragit: diuites non beat: ſed in-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

felices & miſeros pronunciat, niſi pietas uera diuitijs præſit moderatrix: Atq; hoc eſt quod Chriſtus promiſit fore, cùm ait: Spiritus ſanctus mundum peccati, iuſticiæ, iudicij arguet. Quid peccauit Abel in Cain, qui ipſum horrendè occidit? Reſpondet Ioannes: opera eius fuerunt bona & fratris mala. Quid Nohæ? quid Ieremias? quid Eſaias? quid Chriſtus? deniq; quid tot ſancti martyres inde uſq; ab initio mundi? mundum de tenebris ad lucem deducere uoluerunt, ut renunciatis mundanis concupiſcentijs piè, honeſtè iuſteq; homines in mundo uiuerent. Hanc gratiam mundus ſuis benefactoribus referre ſolet: fluctibus enim uult obruere eos: ſed non ſuccedunt illi omnia ex uoto: non poteſt nauiculam hanc funditus perdere: nam ex ſanguine martyrum noui naſcuntur martyres.

Diſcamus igitur hinc ſanctam aduerſus ſcandalum perſecutionis & paucitatis artem. Si offendit te iactatio nauis, reſpice ad Chriſtum qui præſens in naui adeſt. Si paucitas te turbat, reſpice ad Arcam Nohæ, ad Sodomitas, ad reliquum mundum totum: ea quæ ſunt optima nunquam placuerunt, niſi paucißimis. Eccleſia in principio exigua fuit: in medio maxima: in fine ita rurſus exigua erit, ut uideatur operta fluctibus, malicia Diaboli, prauis doctrinis dæmoniorum & ſceleratis moribus.

Diſcamus proinde in his fluctibus excitare Chriſtum noſtra inuocatione, qui à ſua naui nunquam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

abeſt : ſed eam Spiritu ſancto, uerbo, Sacramentis, diſciplina gubernat : Cui unà cum Patre & Spiritu ſancto, honor & gloria ſit, in ſecula ſeculorum Amen.

DOMINICA QVINTA
POST EPIPHANIAM, EVANgelium Matth.

ALiam parabolam propoſuit eis, dicens: Aſſimilatum eſt regnum cœlorum homini ſeminanti bonum ſemen in agro ſuo, ſed dormientib. hominibus, uenit illius inimicus & ſeminauit Zizania inter triticum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

abijtq;. Cum autem germinaſſet herba & fructum feciſſet, tunc apparuerunt Zizania: Accedentes autem ſerui patrisfamilias, dixerũt illi: Domine, non'ne bonum ſemen ſeminaras in agro tuo: unde igitur habet Zizania: Ille uerò dixit illis: Inimicus homo fecit. Serui autem dixerunt illi: uis igitur abeamus & colligamus ea? at ille dixit, non: ne dum colligatis Zizania, eradicetis cum illis ſimul & triticum: ſine pariter creſcere utraq;, uſq; ad meſſem, & in tempore meſſis dicam meſſoribus: colligite primum Zizania, & colligate ea in faſciculos ad comburendum ea: triticum uerò congregate in horreum meum.

ENARRATIO TEXTVS.

OCcaſionem huic Euangelio *præbuerunt auditores Chriſti, quorum alij fuerunt* Hypo*critæ, qui ſibi tamen non parum placuerunt, quòd accenſerentur gregi Chriſti:* Alij *fuerunt ſinceri & boni: ſed quia uiderunt confuſam bonorum cum malis ſimul mixturam, non parum turbabantur illorum mentes. Vt ergo & illos ſuæ hypocriſeos & pœnæ olim ſecuturæ admoneret, & hos, propoſita futura ſeparatione & mercede, ad conſtantiam & infractam fiduciam erigeret, hanc proponit parabolam. Cuius hic ſenſus eſt, quòd bonis mali permixti eſſe debeant in* Eccleſia, *donec hic mundus ſteterit, qui in fine ſeculi ſunt à ſe inuicem ſeparandi, ut pijs merces, impijs uerò commerita reddatur*

pœna:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

pœna: pertinet proindè hoc Euangelium *eò, ut hypocritas terreat, ac propoſita pœna inuitet ad pœnitentiam: & conſoletur pios, eosq́; ad tolerantiam malorum armet.* Porrò loci huius Euangelij *quatuor ſunt:*

I. *Quale ſit regnum* Chriſti *in hoc mundo.*
II. De *hoſtibus huius regni.*
III. Oratio *diſcipulorum* Chriſti *contra hoſtes, & cur* Deus *patiatur hoſtes in* Eccleſia.
IIII. De *pœnis hoſtium* Chriſti *& præmijs piorum.*

DE PRIMO.

Regnum cœlorum uaria in ſcriptura ſignificat. PRIMVM *enim cùm* Iohannes *dicit, agite pœnitentiam: appropinquat enim regnum cœlorum, non eſt aliud regnum cœlorum, quàm uitæ nouitas, qua* Deus *nos inſtaurat in ſpem beatæ immortalitatis:* Nam *ereptos è ſeruitute peccati & mortis, ſibi nos uendicat, ut in terra peregrinantes cœleſtem uitam iam fide poßideamus. Cùm ergo dicit, appropinquat regnum cœlorum, ſignificat reſtitutionem ad beatam uitam, adeoq́; ueram & æternam felicitatem in* Chriſto *proponi.* DEINDE *ſignificat ipſum* Chriſti Euangelium, *quo ciues in regnum cœlorum aggregantur, ut cùm dicit* Dominus: *Regnum cœlorum intra uos eſt.* TERTIO *ſignificat fructum prædicati* Euangelij *in cordibus piorum, atq́; tunc eſt, ut* Paulus Rom. 14. *definit, iuſticia, gaudium ſpiritus & pax in conſcientijs noſtris.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſtris. QVARTO ſignificat ipſam futuram felicitatem in æterna uita poſt iudicium: ut cùm Chriſtus promitit fore, ut multi ab oriente & occidente ueniant & accumbant cum Abraham, Iſaac & Iacob in regno cœlorum. QVINTO ipſam uiſibilem Eccleſiam ſignificat in hoc mundo, in qua ſunt boni & mali permixti uſq; ad meſſem, hoc eſt, conſummationem ſeculi. In hac ſignificatione capitur regnum cœlorum in hoc præſenti Euangelio: de quo regno nunc pauca ex præſenti parabola dicam. Simile eſt regnum cœlorum homini qui ſeminauit bonum ſemen in agro ſuo &c. Homo ſeminans, eſt Chriſtus uerus Deus & uerus homo: Ager eſt mundus: ſemen ſunt filij regni. Horum trium ſingula plura docent.

Primùm enim cùm Chriſtus dicitur ſeminator, hæc ſignificantur. 1. Quanta ſit Eccleſiæ dignitas, quæ autorem habet filium Dei. 2. Quòd ſapientes mundi non ſeminent Eccleſiam: id. n. ſolius Chriſti eſt: quare nec ſapientia mũdi conſeruatur. 3. Quòd officium Chriſti ſit ſeminare, hoc eſt, docere iuſticiam & ſalutem æternam. 4. Quòd nullus poßit ſemen bonum fieri, id eſt, iuſtificari & innouari ad uitam æternam, ſine Chriſto ſeminatore.

Deinde cùm Chriſti ager dicatur mundus, plura nobis cogitanda offeruntur. 1. Quòd non unum aliquod regnum mundi, non Italia, non Græcia, non Iudæa, non deniq; ulla natio ſub ſole poßit ſibi ſoli uendicare, quòd ſit ager Domini: nam totus mun-

dus

dus eſt ager ille, in quem ſuum ſemen conijcit Chriſtus ſeminator. Quare ut nulla natio, adeoq; nullus homo poteſt iuſtè conqueri, ſe de regno cœlorum excluſum eſſe: ita nullus populus poterit hanc gloriam ſibi ſoli, ut dixi, uendicare. 2. Hîc conſpicitur, quòd immenſa ſit Dei miſericordia offerentis omnibus per uaſtum orbem Chriſti beneficia, hoc eſt, ſapientiam, iuſtificationem, ſanctificationem & redemtionem. 3. Cur ager dicatur, obſeruandum: Nam hac Metaphora ſignificatur, quòd cultura ſit neceſſaria. Nam ut ager hic prædicatione pœnitentiæ eſt arandus: Ita ſanguine & ſpiritu Chriſti irrigandus eſt, alioquin ſemen ſuffocatur & perit.

Semen eſt hîc & id quod ſeminatur, & id quod creſcit. Quid ſeminatur? Euangelium Chriſti, quod ut offert gratuitam remiſsionem peccatorum: ita iugem requirit pœnitentiam. Hoc ſemen, id eſt, Euangelium Chriſti, ager excipit fide: ſed Spiritu ſancto fouetur & conſeruatur, ne obrutum tempeſtatibus carne & cruce intermoriatur & pereat. Deinde ſemen dicitur id quod è ſemine naſcitur, nempe triticum ipſum, hoc eſt, filij Dei. Eſt enim uerbum Dei ſeu Euangelium, ſemen illud incorruptibile, quo renaſcimur in filios Dei.

Hæc ergo deſcriptio eſt regni cœlorum, id eſt, Eccleſiæ Dei in hoc mundo. Vnde primùm docemur, quòd Eccleſia non ſit opus hominis alius, quàm filij Dei: Quare uanus eſt Papa, cùm gloriatur ſe

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

huius Eccleſiæ ſeminatorem eſſe. Deindè, quòd humanis doctrinis non ædificetur Eccleſia, ſed tantùm Euangelio Ieſu Chriſti, quod qui purum docent, cooperarij ſunt Chriſti ſeminatoris.

DE SECVNDO.

Hæc parabola docet, quòd regnum Chriſti ſit ſuos habiturum hoſtes, quemadmodum etiam prima promiſsio habet Geneſ. 3. Semen ſerpentis inſidiabitur ſemini mulieris. Hoc quàm uerum ſit docet Eccleſiæ Hiſtoria inde à promiſsione ſeminis in hũc uſq; diem. Vbi eſt Abel, ibi eſt etiam aliquis Cain: ubi Iſaac, ibi etiam Iſmaël: ubi Iacob, ibi etiam Eſau aliquis: ubi Dauid, ibi Saul: ubi Chriſtus, ibi Iudas: ubi Paulus, ibi Nero aliquis, nec eſt quod aliud ſperemus: perpetuò enim Satanas inſidiatur Eccleſiæ Chriſti, quam aut prorſus abolere, aut prauis doctrinis & moribus contaminare conatur.

Sed quando ueniunt hoſtes? Cùm homines dormiunt, uenit inimicus homo & ſeminat Zizania. Hoc ſomno, cùm miniſtri uerbi, tùm auditores taxantur. Miniſtri uerbi dormire dicuntur, cùm non fideliter faciunt officium docendo quæ ſalutaria ſunt: monendo eos, qui ſegniores uidentur: obiurgando eos, quos uiderint non recta uia incedere ad ueritatem Euangelij: conſolando pauidas conſcientias: & confutando erronea dogmata, quæ cum fundamento, hoc eſt, articulis fidei pugnant. Auditores quoq; dormire dicuntur, cùm uel ſegniter uerbum audiunt: uel frigent & paulatim deficiunt, quemadmo-

admodum hodiè uidemus multos facere.

Cùm ita dormiunt homines, uenit inimicus homo, idq́; ideò, quia hoſtis Chriſti eſt, cuius regnum, hoc eſt, Eccleſiam uaſtare cupit, & ſuum regnum dilatare mendacio & homicidio.

Quid facit inimicus homo? ſeminat in agro Domini. Quid? 1. falſam & hæreticam doctrinam pugnantem cum articulis fidei: idq́; cœpit in Paradiſo & deinceps omnibus ætatibus. Vbicunq; enim uera & ſincera Euangelij doctrina prædicatur, ibi quoq; hic inimicus adeſt, ut fontis ſaluatoris ſalutares ueneno inficiat, ne homines ex fontibus puris ſaluatoris ſalutem hauriant. 2. Seminat uerbi contemtum in multis. Ex his ſeminibus naſcuntur Zizania, id eſt, filij nequam, ut ſunt, 1. Hypocritæ, 2. Sophiſtæ, 3. Tyranni, 4. Blaſphemi, 5. Scelerati: atq; hi omnes coniunctis copijs Eccleſiam, hoc eſt, puſillum illum Chriſti gregem oppugnant.

Sed quid eſt quod dicit, inimicum hominem iacto Zizaniorum ſemine in agro domini abire? an Diabolus ab Hypocritis, Sophiſtis, Tyrannis diſcedit? Nullo pacto: ſed ideò abire dicitur, quia aliam perſonam induit: non uult uideri hoſtis: ſed ſpiritus Dei & Angelus lucis, quemadmodum in Anabaptiſtis uidere eſt, qui iactant quidem Spiritum Dei & arcanas reuelationes, cùm tamen meris Satanæ præſtigijs fallantur.

Atq; ita hîc ſecundus locus primùm docet, quòd Eccleſia habeat ſuos hoſtes etiam in medio agro,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

hoc eſt, in externa ſocietate Eccleſiæ. 2. Monet, ne aſſentiantur hoſtibus. 3. Vt diſcamus hoſtes à ueris ciuibus Eccleſiæ diſcernere. 4. Monet ne nos exemplo multorum aut deficiamus ab Eccleſia prorſus, aut offendamur calamitate Eccleſiæ, quæ in hac uita tot hoſtium iniurijs expoſita eſt.

DE TERTIO.

Serui patremfamilias accedunt et dicunt, nonne bonum ſemen ſeminaſti in agrum tuum? per hunc acceſſum ſeruorum ad patremfamilias, ſignificatur oratio piorum pro Eccleſia contra ſectas & ſcandala in Eccleſia: Pij enim ut perpetuò precantur bona & ſalutaria Eccleſiæ, ita deprecantur mala & nociua, id quod in Pſalmis Dauidicis paßim uidere licet: Rogate, inquit, quæ ad pacem ſunt Ieruſalem: Ita proſperentur diligentes te. Contrà, hoſtes confundantur ait, & pereant qui uolunt mihi malum. Item Pſal. 7. Conuertatur labor eius in caput eius, atq; in uerticem eius iniquitas ipſius deſcendat.

Sed quomodo hoc ſtare poteſt cum Chriſti præcepto, qui iubet ut oremus pro maledicentibus nobis & iniuriam nobis facientibus? Oratio Eccleſiæ contra hoſtes habet ſemper annexam conditionem pœnitentiæ & conuerſionis: Eſt enim ſenſus, ut aut conuertantur per pœnitentiam, aut confundantur & pereant: ne perpetuò blaſphemias in Deum crepent, & ſanctis Dei ſint moleſti. Orandum eſt ergo pro hoſtibus ut conuertantur, quòd

ſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſi non conuertantur, orandum eſt contra eos ut confundantur, fruſtrati ſuis conſilijs, quibus ſtruunt Eccleſiæ Chriſti *inſidias.*

Vis'ne, inquiunt famuli, ut eamus & eradicemus ea? quibus ait, non: ſed ſinite utraq; creſcere, ne fortè colligentes Zizania, eradicetis ſimul & triticum. Primùm hîc ſciendum eſt, quòd Chriſtus neq; de paſtorum, neq; magiſtratuum officio diſſerat: ſed tantùm offendiculum tollit, quo turbantur infirmi, dum uident in Eccleſia multos eſſe impuros. Paſtoribus enim commiſſus eſt gladius ſpiritualis, quo ſeparant impuros ab Eccleſia, dum eos excommunicant, quò pudore ſuffuſi tandem reſipiſcant, & boni eorum contagione non coinquinentur. Magiſtratui eſt etiam gladius commiſſus, ſed ſecularis, ut uocant, quo turbatores humanæ ſocietatis punit & eijcit. Quanquam autem paſtores & magiſtratus uel maximè ſedulò fecerint officium: tamen ita nunquam purgabunt Eccleſiam, quin aliquæ feces impuræ doctrinæ & prauæ uitæ remaneant, quod cùm uidemus, non debemus offendi: ſed admoniti hac parabola purgare quantum poſſumus, reliqua Deo committentes. Non enim Chriſtus hoc dicto indulget alendis ſordibus in Eccleſia: ſed tantùm fideles ſuos hortatur, ne animo deficiant, cùm malos ſecum ferre cogantur: Ex hoc ergo loco colligamus. 1. Quanta ſit miſericordia Dei, qui tam patienter malos in Eccleſia fert ut agant pœnitentiam. 2. Quòd his conſolemur

nos

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nos contra ſcandalum paucitatis obedientium Euangelio. 3.Quòd confutentur Anabaptiſtæ, qui negant illum cœtum Eccleſiam eſſe, in quo ſunt multi ſcelerati.

DE QVARTO.

Et in tempore meſſis dicam meſſoribus: colligite primum Zizania, & colligate ea in faſciculos ad comburendum, triticum uero congregate in horreum meum. *Hîc concionatur de ſeparatione piorum ab impijs, quæ eſt futura in conſummatione ſeculi. Deinde prædicit fore, ut impij puniantur: pij uerò aggregentur in regnū Dei. Quemadmodum enim Zizania colliguntur & igni mandantur: triticum uerò colligitur & in horreum ſeruandum reponitur: ita in fine ſeculi futurum eſt, ut impij tradātur æternis pœnis cruciandi, pij uerò liberētur & donentur æternæ uitæ poßeßione. Hoc ſine parabola Chriſtus Matth. 26. ita exprimit in ſententia extremi iudicij, ubi impijs dicturus eſt: Ite uos maledicti in ignem æternum, Pijs uerò: Venite benedicti Patris mei, & poßidete regnum uobis paratum ab initio. In ſumma, Impijs lata duplex pœna nominatur, maledictio, & ignis æternus, quia enim contemſerunt beneficium Chriſti gratuitò ſibi oblatum, maledictioni omnium creaturarum ſubijcientur, quæ pœna quàm ſit horrenda nulla lingua explicare poteſt. Deindè duplici punientur igni, nempe malæ conſcientiæ, cuius ingens cruciatus nunquam finietur: & igne corpus urente*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

urente, non conſumente: nam æternis pœnis corpus deſtinatum, perpetuum ignem ſentiet. Si hæc ſeriò cogitaremus, non ita frigidi eſſemus in rebus ſalutis noſtræ.

In ſententia piorum duplex proponitur præmium, nempe benedictio paterna, & regni Dei hæreditas. Illa opponitur maledictioni, hæc æternis pœnis: Duplex ergo argumentum hinc ſumamus: unum à pœnis impiorum, Alterum à præmijs iuſtorum, utrunq; efficax eſt (modò ritè cogitetur) ad operandum in nobis timorem Dei & ueram perpetuamq; pœnitentiam.

Hoc ergo pacto tota hæc parabola hunc habet ſcopum, ut relinquat impius uiã ſuam qua peccat, relinquat iniquus cogitationem ſuã, qua de remiß: peccatorum deſperat, & ſecundum Prophetæ dictum conuertatur ad Dominum, quia multus eſt ad ignoſcendum. In hoc MVLTO *nihil deeſt, ſed eſt in eo omnipotens miſericordia & miſericors omnipotentia, Cui gloria in ſecula, Amen.*

DOMINICA SEPTVAGESIMÆ, EVANGELIVM Matth. 20.

SImile eſt regnum cœlorum homini patrifamilias, qui exijt primo ſtatim diluculo, ad conducendos operarios in uineam ſuam. Conuentione autem facta cum operarijs in

ſingulos

ſingulos dies denario, miſit eos in uineam
ſuam. Et egreſſus circiter horam tertiam,ui-
dit alios ſtantes in foro ocioſos, & illis dixit:
Ite & uos in uineam meam, & quodcunque
iuſtum fuerit, dabo uobis. Illi autem abie-
runt. Rurſum autem exijt circiter ſextam &
nonam horam,& fecit ſimiliter. Circa unde-
cimam uero exijt, & inuenit alios ſtantes o-
cioſos,ac dixit illis: Cur hic ſtatis totum di-
em ocioſi? Dicunt ei: quia nemo nos condu-
xit: Dicit illis: abite & uos in uineam me-
am, & quicquid fuerit iuſtum, accipietis.
Cum autem ueſpera facta eſſet, dicit Domi-
nus uineæ procuratori ſuo: uoca operarios,
& redde illis mercedem, incipiens à poſtre-
mis uſq; ad primos. Et cum ueniſſent qui cir-
ca undecimam horam uenerant, acceperunt
ſinguli denarium. Venientes autem & pri-
mi,arbitrati ſunt, quod plus eſſent acceptu-
ri, & acceperunt ipſi quoque ſinguli denari-
um. Et cum accepiſſent, murmurabant ad-
uerſus patremfamilias, dicentes: Hi nouiſſi-
mi unam horam fuerunt in opere, & illos
pares nobis feciſti, qui portauimus pondus
diei & æſtum. At ille reſpondens, dixit: Ami-
ce, non facio tibi iuiuriam. Non'ne denario
pactus es mecum? Tolle quod tuum eſt,&
abi. Volo autem huic nouiſſimo dare ſicut
& tibi. An non licet mihi facere quod uolo
in

in rebus meis? An oculus tuus malus eſt, quòd ego bonus ſim? ſic nouiſſimi erunt primi, & primi nouiſſimi: Multi enim ſunt uocati, pauci uero electi.

ENARRATIO TEXTVS.

HÆC parabola imaginem Eccleſiæ nobis ob oculos ponit: nam in ea oſtenditur quomodo in Eccleſia, quæ uineæ confertur, agitur. Quemadmodum enim operarij, ſe habent ad uineam: ſic ſe habent homines ad Eccleſiam. Operarij autem in uineam alij maturius, alij ſerius uocantur: alij multum diuq́;, alij parum breuiq́; laborant tempore: ſic hominum alij citius, alij tardius prædicatione Euangelij Eccleſiæ aggregantur: alij minus, alij magis laborant. Præterea, ut paterfamilias alijs ex conducto dat mercedem diurnam, alijs ex gratia tantundem: ad eundum modum cœleſtis pater æquè in omnes munificus eſt, qui in Eccleſia ſua laborant. Deinde ut paterfamilias ſuperbos & contumaces abire iubet, & eos qui ipſius liberalitatem boni conſulunt fouet: Ita Deus pater, eos qui quærunt mercedem operum, reijcit, cùm eos, qui ex gratuita ipſius beneuolentia pendent, æterna donat uita. Atq; ita ſenſus huius Euangelij eſt, quòd nemo debeat ſuis operibus uel fidere, ſi ſunt multa: uel deſperare ſi ſunt nulla: ſed tantùm ex bonitate Dei pendeat, ambulans in timore Domini. Porrò loci tres conſtitui poſſunt.

I. Quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

I. Quòd quilibet Chriſtianus conductus ſit in uineam Domini, ut laboret.

II. Generalis doctrina de bonis operibus & mercede bonorum operum.

III. De dicto Chriſti: ſic erunt nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi: multi ſunt uocati, pauci uerò electi.

DE PRIMO.

Eccleſia Dei ſæpè in ſcripturis uinea Domini dicitur: idq́; primùm, quia Dominus eam elegit & dignatus eſt fœdere gratiæ & æternæ ſalutis, innumeriſq́; beneficijs proſecutus eſt, plantauit & coluit. Tota Eccleſia uinea eſt: ſinguli autem Chriſtiani palmites ſunt, qui & alia ratione operarij dicuntur. 2. Hæc appellatio oſtendit, quanti Dominus ſuam Eccleſiam æſtimet: nulla enim poſſeßio uinea precioſior eſt. Nam nulla plus operæ & aßidui laboris flagitat. 3. Cùm Eccleſiam uineam ſuam appellat Dominus, ſuam curam & ſolicitudinem erga nos commendat. 4. Significat hæc appellatio nos aßiduo cultu & continua cura indigere, & manum à Domino adhiberi oportere, ſi ueros & fructuoſos palmites habere uelit. 5. Quòd qui in Eccleſiam recepti ſint, debeant fructum bonum producere. Vt enim non labruſcas, ſed uuas uini palmites producunt: ita Chriſtiani non carnis, ſed Spiritus opera facient.

Iam quomodo quilibet Chriſtianus in uinea Domini laborare debeat ſpectandum eſt. Vt enim in

uinea

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uinea uaria ſunt officia: alius enim plantat, alius rigat, alius putat, alius alligat, alius pedamenta ponit, alius fodit, alius terram ſtercorat: Ita in Eccleſia diuerſæ ſunt uocationes & officia, pro quorum uarietate in Eccleſia laborandum eſt. Dominus ordinat ſingulis labores ſuos pro ſua uoluntate, uni dat falcem, alij ligonem, alij cultrum ſiue ſecurim: Ita alius concionator eſt, alius magiſtratus, alius paterfamilias, alius in ſchola doctor, alius diſcipulus, alius artifex &c.

Verùm hîc quilibet in ſuo labore tria ſpectabit. 1. An ſuus labor ſit utilis in uinea & mandatus à patrefamilias. 2. Quid uitandum ſit inter laborandum. 3. Quid quomodoq; faciendum.

An labor tuus ſit utilis & mandatus à patrefamilias, ſcias ex duobus, præcepto nimirum & uocatione. Præceptum habet, omnis labor, qui ad hanc uineam plantandam, rigandam, fouendam, conſeruandam facit, hoc eſt, labor qui gloriæ Dei, ædificationi Eccleſiæ, & hoſpitijs Eccleſiæ, id eſt, politijs & Oeconomijs deſeruit, diuinitus præceptus eſt in prima tabula, & in quarto præcepto. Deinde non ſufficit laborem præceptum eſſe, niſi legitima ſit uocatio facta ad laborandum: Qui enim ſibi ſumit laborem in uinea ſine uocatione, temerarius eſt & nullum fructum edit.

Inter laborandum uitare oportet. 1. Ne ſuperbias, ſi plus quàm alius, aut etiam melius tibi laborare uidearis. 2. Ne ſpectes mercedem operæ præſti-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tæ: ſed præceptum patrisfamilias, qui ut labores in uinea te collocauit. 3. Ne minus laborantes contemnas. 4. Ne murmures contra patremfamilias, ſi liberalis uidetur in eos, qui te minus laboraſſe uidentur.

Quid inter laborandum ſpectandum & aßiduè cogitandum. Primùm unumquemq; cogitare oportet, ſe non ad ocium: ſed ad laborem introductum eſſe in uineam Domini. Nullus enim in uinea Domini relictus eſt locus ſegnitiei aut torpori: nullus ſine patrisfamilias offenſione, quod ſibi iniunctum eſt, in alium reijcere poteſt: Quare ſtrenuè laboret, qui in hanc uineam introductus eſt ſine fraude: Nam maledictus eſt, qui facit opus Domini fraudulenter. 2. Inter laborandum cogitet ſe ſtare in conſpectu Domini, qui non ſolùm uidet externas actiones, ſed etiam ſecreta cordium & ex cordis affectu opus æſtimat, potius quàm ex operis effectu. 3. Hæc Domini inſpectio ad ſolicitè agendum, laborantem ſolicitabit, ut alacri animo æſtum & pondus diei ferat. 4. Sola bonitas patrisfamilias Dei præcipientis laborem ſpectanda eſt, ſola inuitabit ad ſtrenuè præſtandum officium. 5. Vbi omnia feceris, dices te inutilem ſeruum eſſe: Nam ſi uel ſuperbias, quòd prior ueneris in uineam Domini, uel contemnas alios, qui te minus laboraſſe uideantur, uel murmures contra patremfamilias, qui æquè liberalis eſt in alios atq; in te, audies: Amice, non facio tibi iniuriam, non'ne denario pactus es mecum?

tolle

tolle quod tuum eſt,& abi. An nõ licet quod uolo facere in meis? An oculus tuus malus eſt, quod ego bonus ſum? *Tria hîc taxantur in murmuratore. 1. Quòd confidat dignitati ſui laboris. 2. Quòd liberalitatem in patrefamilias non admiretur & prædicet,ſed culpet potius. 3. Quòd inuideat alijs liberalis patrisfamilias benignitatem: tales ſunt omnes, qui iuſticiam ex operibus ſectantur uacui fide.*

DE SECVNDO.

*Vt doctrinam de bonis operibus diſtinctius intelligamus,tria ſunt nobis perpendenda:*PRIMVM, *quæ requirantur ad boni operis rationem.*DEINDE, *quæ ſint cauſæ bonorum operũ.* TERTIO, *cur* Deus *adeò multas & præclaras promißiones adiecerit bonis operibus,& cur ea mercede dignetur.*

Quantum ad primum attinet,quinq; requiruntur, ut aliud opus ab homine factum meritò bonum dici poßit. 1. Præceptum. *2.Spiritus* Chriſti. *3.*Fides. *4.* Finis uerus. *5. Gratia qua boni conſulitur defectus.*

Quòd autem ad boni operis rationem requiratur præceptum,manifeſtum eſt ex his quatuor: ex conditione noſtra, ex mandato,ex prohibitione, ex cultus diuini ratione.

Noſtra conditio eſt, quòd ſimus ſerui Dei,*& is* Dominus Deus *noſter: Quare ut ipſius eſt præcipere nobis facienda: ita noſtrum eſt ipſius uolun-*

tatem ſequi, tanquam regulam certißimam officij noſtri.

Idem *docet mandatum* Ezech. 20. In *præceptis meis ambulate, & iudicia mea cuſtodite, & facite ea.* Eſa. 48. Ego *Dominus* Deus *tuus docens te utilia, ambulare te faciens in uia qua ambulas.* Hiere. 33. *ſpeculatorem dedi te domui* Iſraël, *audies ex ore meo ſermonem & annunciabis eis ex me.*

Prohibitio *eſt manifeſta* Deut. 12. Non *facietis ſinguli quod ſibi rectum uideatur.* Ezech. 20. In *præceptis patrum ueſtrorum nolite incedere.*

Cultus Dei *ratio requirit, ut opus quod placeat, ſit præceptum*: Vnde Dominus *pronunciat ſe fruſtra coli mandatis & doctrinis hominum.* Et Eſaiæ 29. *unum ex flagitijs nominatur, propter quæ mala minatur populo ſuo* Dominus, *quòd coluerint ipſum mandatis hominum*: Quare Paulus Coloſ. 2. *omnem* ἐθελοθρησκείαν *manifeſtè damnat.*

Hinc *ergo patet, quòd ad boni operis rationem requiratur præceptum* Dei: *Sit ergo uerbum* Domini *lucerna noſtra, quæ nobis præluceat in omnibus noſtris actionibus.*

Secundò requiritur ad boni operis rationem Spiritus Chriſti. Quicunq; *enim ſpiritu* Dei *aguntur, hi ſunt filij* Dei. *Spiritus carnis commaculat opus, adeò ut qui in carne ſunt,* Deo *placere non poßint.* Opus *eſt ergo ſpiritu regenerante nos in nouos homines, ſine quo nec nos, nec opera noſtra placent.*

Tertiò

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Tertiò requiritur fides: Fide enim perſona reconciliatur Deo & fit iuſta: propter fidem ergo placent quoq; opera: Nam ſine fide impoßibile eſt placere Deo: Quicquid enim non fit ex fide peccatum eſt.

Quartò requiritur finis uerus ad operis bonitatem, quemadmodum hæc uerba Auguſtini teſtantur: Noueris (inquit) non officijs, ſed finibus à uicijs diſcernendas eſſe uirtutes: officium autem eſt, quod faciendum eſt: finis uerò propter quod faciendum eſt. Cùm itaq; facit aliquid homo, ubi peccare non uidetur, ſi non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare conuincitur: eſſe autem finem ultimum omnium actionum noſtrarum gloriam dei decet, cui multi alij ſæpè ſubordinantur.

QVINTO, ad boni operis rationem requiritur gratia, qua boni conſulitur defectus: Nam tametſi fide iuſtificatus, non ſatisfacit legi Dei, imò ſentit multas maculas in omnibus ſuis operibus: tamen ipſius opera uerè placent Deo, & quod eſt in illis uicium tegit gratia.

Iſta ergo quinq; requiruntur ad boni operis rationem, ſine quibus opus nequaquàm coram Deo bonum dici poteſt, nunc quod ſecundo loco promiſi, cauſas recitabo, quæ nos ad benè agendum permouebunt, & ſunt in uniuerſum tres, Neceßitas, Dignitas, Præmium.

Neceßitas quintuplex eſt: mandati, debiti, fidei retinendæ, uitationis pœnarum, & conuerſionis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

NECESSITAS prima, eſt mandatum Dei, cui omnes creaturæ rationales obedire debent. Et Paulus ait: Hæc eſt uoluntas Dei ſanctificatio ueſtra.

SECVNDA neceßitas, eſt debitum, de quo Rom. 8. Debitores ſumus Dei, non carnis: non enim ſumus noſtri iuris: ſed eius, qui redemit nos ſuo precioſo ſanguine.

TERTIA neceßitas, eſt fides, quæ retineri nequit, ubi peccatis contra conſcientiam indulgemus: Vnde Paulus: Si quis ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem abnegauit & infideli deterior eſt. Milita militiam honeſtam, habens fidem & bonam conſcientiam.

QVARTA neceßitas, eſt uitatio pœnarum: Propter iniquitates, inquit Dauid, corripis filios hominum.

QVINTA neceßitas, eſt conuerſio: uiuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris: ſed ut conuertatur & uiuat. Cùm enim fit conuerſio, homo uiuificatur & regeneratur in nouum hominem, ut iam ſpiritu facta carnis mortificet, Rom. 8.

Secunda cauſa bonorum operum, eſt dignitas. Nam iuſtificati ſunt filij Dei: ſunt templum Dei ſanctum: ſunt reges & ſacerdotes, uncti à Spiritu ſancto, qui induti iuſticiam, Deum mente, uoce, confeßione, & moribus prædicare debent.

Tertia cauſa, eſt præmium, hoc eſt, compenſatio patientiæ, & obedientiæ credentium erga Deum:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

um: Nam Deus promittit præmium, quod nos ex fide expectare debemus, non nitentes operibus à nobis præſtitis: ſed promiſsionibus gratuitis: Ita Moſes Hebr. 11. legitur reſpexiſſe ad remunerationem. Cùm ergo Deus promittit remunerationem, duo faciemus. Primùm noſtri operis indignitatem & imperfectionem agnoſcamus. Deinde Deum promittentem in ſuis promiſsis ueracem ſtatuemus, freti promittentis bonitate, non operis dignitate.

Perpendendum tertio loco propoſui, cur Deus adiecerit promiſsiones bonis operibus, & cur ea mercede dignetur: Huius rei cauſæ potiſsimum ſunt quinq;.

PRIMA, ut ſint teſtimonia prouidentiæ Dei. Vult enim ſciri Deus & bona corporalia res eſſe ab ipſo creatas, & non caſu ſpargi, ſed ab ipſo Eccleſiæ dari & conſeruari, iuxta dictum: Eſurientes impleuit bonis, & diuites dimiſit inanes.

SECVNDA, ut ſint teſtimonia, quòd uelit Deus etiam in hac uita ſeruare Eccleſiam: unde 1. Tim. 4. Pietas habet promiſsiones præſentis uitæ & futuræ.

TERTIA, quia uult Deus & neceſsitatem corporalem eſſe commonefactionem de fide, inuocatione, ſpe, gratiarum actione, & uult hæc bona fide peti, & expectari per patientiam.

QVARTA, ut ſint commonefactiones de promiſsione gratiæ. Beneficia enim corporalia, fidelibus ſunt gratiæ obſignatio.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

QVINTA, quia Deus uult utrumq; fieri: & Eccleſiam eſſe ſubiectam cruci, & inter ipſa pericula ſeruari in hac uita. Vtrunq; Eſa. 37. indicatur: Domine Deus noſter ſalua nos de manu Zenacherib, ut cognoſcant omnia regna terræ, quòd tu ſolus ſis Dominus.

DE TERTIO.

Sententia, qua hanc parabolam claudit Dominus, diligenter obſeruanda eſt: Sic nouiſſimi erũt primi & primi nouiſſimi. Quare? Multi enim ſunt uocati, pauci uerõ electi.

Huius ſententiæ propoſitio, quæ eſt paradoxon rationi, ut erigit puſillamines agnoſcentes ſuam infirmitatem: Ita Hypocritas ſuperbos tumentes opinione iuſticiæ & ſanctitatis deijcit, & ueluti diuino quodam fulmine proſternit. Sed qui ſunt primi? Qui nouiſſimi? Primi, apud ſeipſos ſua opinione & operum ſuorum æſtimatione, erunt nouiſſimi apud Deum, id eſt, nullius precij, imò homines ſententia Dei damnati.

Nouiſſimi apud ſeipſos, ſunt qui seriò agnoſcunt ſuam uilitatem & infirmitatem, ut qui nihil ſentiant ſe habere meriti, hi erunt primi apud Deum, hoc eſt, Deo accepti, modò firma fide in Chriſtum mediatorem recumbant.

Ratio ſententiæ huius, Multi ſunt uocati, pauci uero electi, duo docet: unum quanta ſit bonitas & miſericordia Dei uocantis omnes ad agnitionem ſui filij per Euangelium. Alterum, quanta ſit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſit ingratitudo hominum, è quibus adeo pauci inueniuntur qui ſunt electi, hoc eſt, ſinceri, pij, & agentes pœnitentiam ſeriam: ſunt pauci qui ſuis operibus, adeóq; ſibi totis renunciant, & ſoli Deo *fidunt, cum mente, uoce, confeßione, & moribus glorificantes.* Hæc *ergo ſententia nos primùm monet, ut agnoſcamus beneficium* Dei, *qui nos uocat per* Euangelium. *Secundò, ut deteſtemur ingratitudinem mundi, non acceptantis oblata beneficia. Tertiò, ut adiungamus nos pœnitentia, fide & ura inuocatione illis paucis, qui ſincerè* Euangelium *recipiunt in gloriam* Dei. *Cui honor in ſecula,* AMEN.

DOMINICA SEXAGESIMÆ, EVANGELIVM, Lucæ 8.

CVm autem turba plurima conueniret, & è ſingulis ciuitatibus properarent ad eum, dixit per ſimilitudinem: Exijt qui ſementem faciebat, ad ſeminandum ſemen ſuum: & inter ſeminandum, aliud cecidit circa uiam, & conculcatum eſt, & uolucres cœli comederunt illud. Et aliud cecidit ſuper petram, & enatum aruit, quia non habebat humorem. Et aliud cecidit inter ſpinas, & ſimul enatæ ſpinæ ſuffocauerunt illud. Et aliud cecidit in terram bonam, & enatum fecit fructũ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

centuplum. Hæc dicens, clamabat: Qui habet aures ad audiendum, audiat. Interrogabant autem eum diſcipuli eius, dicentes, quæ eſſet iſta parabola. At ille dixit: Vobis datũ eſt noſſe myſteria regni Dei, cæteris autem per parabolas, ut uidentes non uideant, & audientes non intelligant. Eſt autem hæc parabola: Semen eſt ſermo Dei: qui autem iuxta uiam, hi ſunt, qui audiunt, deinde uenit Diabolus, & tollit ſermonem de corde eorum, ne credentes ſeruentur. Nam qui ſuper petram, ij ſunt, qui cum audierunt, cum gaudio ſuſcipiunt ſermonem, & hi radices non habent, qui ad tempus credunt, & in tempore ten-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

re tentationis recedunt. Quod autem in ſpinas cecidit, hi ſunt, qui audierunt, & à ſolicitudinibus & diuitijs ac uoluptatibus uitæ euntes, ſuffocantur, nec referunt fructum. Quod autem in bonam terram, hi ſunt, qui in corde honeſto ac bono audientes ſermonem retinent, & fructum afferunt per patientiam.

ENARRATIO TEXTVS.

HOC Euangelium continet pulcram imaginem Eccleſiæ militantis in hoc mundo, & naſcentis ex incorruptibili ſemine uerbo Dei, *in cuius uiſibili cœtu quales, & quàm multiplices ſint auditores, ſeminis naturalis ſimilitudine depingit:* Idem *enim euenire ſemini cœleſti teſtatur, quod ſemini naturali, iacto in terram, accidere ſolet.* Nam *ut non omne fert fructum, quod ab agricola in terram iacitur: ſed uix quarta pars:* Ita *uerbum* Dei *uarios habet auditores, in quorum paucißimis ſalutarem producit fructum.* Loci *tres ſunt:*

I. *Parabolæ explicatio.*

II. *Genera auditorum uerbi* Dei.

III. *De dicto* Domini: *qui habet aures ad audiendum, audiat.*

DE PRIMO.

Cauſæ cur Dominus *in parabolis locutus ſit turbis, plures ſunt.* Prima *eſſe poteſt prædictio* Prophetarum: Prophetæ *etenim prædixerunt fore, ut* Chriſtus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Chriſtus aduenieus in parabolis eſſet docturus. Fuit autem antiquiſſima docendi ratio, parabolis & Symbolis docere. 2. Quia hoc genus docendi mirificè in oculos, & animos hominum incurrit. 3. Quia quæ huiuſmodi imaginibus & ſymbolis traduntur, memoriam iuuant, ut doctrina per iſta, ueluti ſymbola, ad poſteritatem omnem transmittatur. 4. Parabolæ quoq; duriores obiurgationes molliunt, & ueluti uelo quodam tegunt, ut minus offendant: poſtea autem animo perceptæ & intellectæ erudiunt, & idem quod perſpicua doctrina efficiunt, & interim neminem traducunt.

Porrò partes huius parabolæ ſunt: ſeminator, ſemen, fructus, terra.

Seminator Deus eſt, qui tametſi per homines ſemen in terram mittit: tamen ipſe unà adeſt & operatur: quare miniſtri uerbi coadiutores Dei dicuntur: quo nomine ſignificatur utrunq;, ſcilicet, quòd & Deus ſuo modo operatur, & homines cooperatores ſuam operam Deo collocant. Hîc duo diſcamus: Primùm eſſe precioſum & nobile ſemen: uidemus.n. in mundo, quò præclarius fuerit ſemen, eò prudentiores & peritiores adhiberi qui ſemen in terram iaciunt. Si reges mundi dicerentur adhibitis ſapientibus mundi, hoc ſemen in terram mittere, omnes admirarentur: omnes ſingulari cura cuperent hoc ſemen cognoſcere: ſed hîc iam adeſt ſeminator Deus, adſunt Oeconomi myſteriorum Dei: quare neceſſe eſt, & ſeriam & nobilem in primis

hanc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

hanc eſſe ſationem. Alterum, quod hinc diſcamus, eſt magnum flagitium eſſe, grauiſſimisq; pœnis plectendum: uel huius ſeminatoris Dei ſemen in terram, id eſt, in cor prius aratro legis præparatum, non recipere: uel receptum non maximo cultu, ſolicitudine, ac diligentia fouere ut creſcat, quò ſeminatori gratiſſimum ferat fructum.

Semen eſt ipſum uerbum Dei, non hominis, quod ſemen filius Dei unigenitus attulit è ſinu Patris: hoc ſemen uiuum eſt, quare ſi fructum aliquando non proferre uidetur, non ſeminis, ſed terræ culpa eſt. Hoc ſemen qui uel uiciant, ut hæretici faciunt: uel ſuffocant, ut Hypocritæ: uel ui opprimunt, ut tyranni: uel adulterinum ſubſtituunt, ut Papiſtæ, ſentient olim iuſti Dei iram, qui ut ſemen purum dedit: ita idem purum et minimè uiciatum uult ſeruari, quod apud ſuam Eccleſiam depoſuit in theſauris Prophetarum & Apoſtolorum reconditum.

Fructus, quem hoc ſemen producit, ſeminis, ut decet, naturam imitatur, poſtquam excreuit. Primùm enim ex eo in terram iacto, naſcitur pœnitentia, hoc eſt, uitæ prioris ſceleratæ mutatio: quemadmodum enim nobile aliquod ſemen, terræ uiſceribus conceptum, ſua uirtute ſuffocat urticas, quæ prius terram occupârunt: Ita hoc ſemen herbas malas, quas in corde hominis ſeminauit Diabolus, hoc eſt, peccata ſuffocat uera contritione, ut non amplius ut antea fructum ferant lethalem ad damnationem. Deinde hoc ſemen unà cum ſalutari pœnitentia pro

ducit

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ducit fidem, cuius fructus eſt Deo gratiſsimus, ex hac fide tanquam è ſpica proueniunt ſemina, hoc eſt, filij Dei, iuxta illud: Qui credunt dedit hanc dignitatem, ut filij Dei fierent. Hi, ut inquit Petrus, renati ſunt, non ex corruptibili ſemine: ſed incorruptibili per ſermonem uiuentis Dei, & manentem in æternum. Filij Dei ita ex ſemine incorruptibili Dei nati, proferunt ſuum fructum, nempe bona opera & patientiam, quibus uſq; ad meſſem, ager Domini fœcundus floret.

DE SECVNDO.

Ex ſeminis conditione iacti in terram, genera auditorum uerbi Dei quatuor colligere eſt: Semen enim iactum in terram, aut non concipitur terræ uiſceribus, aut concipitur cum fructu, ſed mox flaccescente & pereunte, aut concipitur cum fructu durante uſq; ad meſſem: atq; hæc uarietas ex conditione terræ prouenit: nam ſi in uiam cadit ſemen, non agit radicem, ſed aut conculcatur pedibus, aut à uolucribus deuoratur. Si in petricoſa loca cadit, quia in altum radices non mittit, enatum mox perit: ſi inter ſpinas cadit, à ſpinis ſuffocatum moritur ſine utilitate: Si in terram bonam iactum fuerit, fructum fert, eumq; copioſum. Hinc eſſe quatuor auditorum genera, manifeſtè Dominus concludit: de quibus nunc ordinè dicendum eſt.

PRIMVM auditorum genus hoc modo parabola ſignificatur. Aliud cecidit ſuper uiam, & conculcatum eſt. Parabola à Domino ita explicatur.

catur. Qui ſecus uiam hi ſunt, qui audiunt, deinde uenit Diabolus, & tollit uerbum de corde eorum, ne credentes ſalui fiant. *In hac explicatione multa concurrunt diligenter perpen=denda. 1. Quæ cauſa ſit, quòd non ferat fructum, ni=mirum quia terra dura & ſicca eſt, hoc eſt, corda audientium ſunt ſaxea & dura, adeò ut uerbo non cedant. Dureſcunt autem corda peccandi conſuetu=dine, impunitatis ſpe, cogitationibus Epicureis, ex=emplis peccantium infinitis, & diaboli dolis. Quòd autem Dominus ait ſermonem ſeminatum in cordi=bus eorum, perinde eſt, ac ſi dicat, uicio hominum & prauitate fieri, quòd de corde auditorum eri=piatur: Deo proinde iniuriam faciunt, qui illi ſuam damnationem aſcribunt: Ille enim in omnes miſe=ricors: is ſemen mittit in terram, hoc eſt, mittit qui Euangelium doceant: ſed hominum culpa euenit, quòd ſine fructu conculcetur. 2. Diligenter obſer=uandum eſt, quòd Diabolus dicatur uenire & tol=lere ſermonem de corde: unde colligimus hunc ſa=lutis noſtræ hoſtem, ut ſationis tempore ſolent fame licæ aues, ſimul ac prodit in medium doctrina, in=ſtare & irrumpere ad eam rapiendam, priuſq̄ hu=more concepto germinet: hoc Satanæ perpetuum ſtudium eſſe, hiſtoria omnium temporum docet, ac Petrus teſtatur, cùm ait: eum tanq̄ leonem rugientē quærere quem deuoret. Sicuti enim primis noſtris parentibus aduerſatus eſt, idq; per uerbi diuini ab=*

lationem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

lationem de corde ipſorum: ita hodiè ſimili ſtudio incumbit, ut uerbum prædicatum infructuoſum apud auditores maneat. 3. Eſt obſeruandum, quòd Euangelium ſit ſalutis prædicatio. Nam cùm dicit, Diabolum tollere uerbum de cordibus auditorum, ne ſalui fiant, ſatis indicat uerbum Dei noſtræ ſaluti deſtinatum eſſe. 4. Obſeruanda eſt hìc magna fidei laus, dum noſtræ ſalutis cauſa, aperta uoce Chriſti hìc uocatur, ut credentes, inquit, ſalui fiant. Quemadmodum enim ſalus miniſterio Euangelij hominibus offertur: Ita ſola fide recipitur oblata ſalus & retinetur: Vnde Apoſtolus: Euangelium eſt potentia Dei in ſalutem omni credenti. 5. Vt magna noſtra ingratitudo taxatur, qui ſalutem oblatam per uerbum contemnimus: Ita execrandus eſt eorũ error, qui uerbo uocali ſuam uirtutem adimere conantur, qui ſanè Diaboli organa ſunt ad impediendam hominum ſalutem.

SECVNDVM auditorum genus hac parabola notatur. Aliud cecidit ſuper Petram, & enatum exaruit, quia non habuit humorem. Parabola à Domino explicatur his uerbis. Nam qui ſuper Petram, hi ſunt, cùm audierint, ſuſcipiunt cum gaudio ſermonem: hi tamen radices non habent, qui ad tempus credunt, & tempore tentationis recedunt: dum crux non premit & perſecutio, non infimum locum in Eccleſia habent: uerùm ubi perſecutio oritur propter Euangelium, ſuccumbunt, & in ipſis fides emoritur ſine fructu: huius generis

generis auditores ſunt, prôh dolor, plurimi. Cùm *primùm in hoc regno repurgata doctrina* Euange*lij eſſet, plurimi uiſi ſunt* Euangelium *ſeriò amplecti: ſed cùm uiderent amicos offendi: cùm animaduerterent non parum ſuæ autoritati apud* Papiſtas *decedere, & iam preſſius eos crux tangeret, obliti dulcedinis* Euangelij, *quod cum gaudio prius ſuſceperãt, ab eo turpiter cum ignominia ſumma & animarum ſuarum horrendo interitu diſcedunt miſeri, quibus ſatius fuiſſet nunquam bonum* Euangelij *guſtaſſe, quàm ut cum tanta ignominia gratia & ſalute rurſus exciderent.*

TERTIVM *auditorum genus parabola hac pingitur,* Et aliud cecidit inter ſpinas, & ſimul enatæ ſpinæ ſuffocauerunt illud. *Parabolam Dominus interpretans, ait:* Quod autem in ſpinas cecidit, hi ſunt, qui audierunt, & à ſolicitudinibus & diuitijs ac uoluptatibus uitæ euntes, ſuffocantur, nec referunt fructum. *In hac explicatione* Domini *plura ſunt conſideranda. Primùm quòd hoc genus hominum fuerit idoneum ad fouendum intus ſementem, hoc eſt, quòd uera pœnitentia ſint ad* Dominum *conuerſi, credant & ament uerbum* Dei. *Deinde, quòd aliunde proueniat corruptio ſeminis, hoc eſt, uerbi* Dei *in corde hominis ſeminati, nempe à ſpinis. Quemadmodum ſemen bona terra conceptum, enatum ſæpè ſpinarum complexu corrumpitur, ut prorſus pereat ante meſſem: Ita multi in principio pij & colentes* Deum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſpinis ante finem uitæ ſuffocantur, ſpinis, inquam, ſolicitudinum, diuitiarum & uoluptatum. Tertiò obſeruandum hîc eſt, quòd Dominus hîc ponat tria genera ſpinarum, quæ ſementem cœleſtem, poſtquam in culmum aſſurrexit, ſuffocant: ut ſunt ſolicitudines ſeu curæ huius ſeculi, ut Matthæus habet, diuitiæ, ſeu, ut Matthæus & Marcus habent, deceptio diuitiarum & uoluptates uitæ.

Cùm ergo hæ ſint ſpinæ, quibus uerbum Dei ſuffocatur, & nemo noſtrûm ſit, qui non ingenti ſpinarum copia & quaſi denſa ſilua refertus ſit, danda eſt opera, ut ſi ſpinas ipſas omnino euellere non poßimus: ſaltem aculeos ipſorum retundamus, ne diuinam ſementem confodiant & perdant.

Quantum igitur ad PRIMVM ſpinarum genus attinet, ita retundantur, ſi toti huic mundo cum ſuis concupiſcentijs renunciemus, & utamur hoc mundo tanquam non utentes: quemadmodum monet Paulus.

SECVNDVM genus non nocebit, ſi Salomonis conſilio uſi fuerimus, qui ait: Si diuitiæ affluunt noli cor apponere. Item Pauli, qui ait: Præcipe diuitibus in hoc ſeculo, ne ſuperbiant, nec ſperent in diuitiarum incertitudine: ſed in Deo uiuente, qui præbet nobis abundè omnia ad fruitionem: ſed ut benè agant, & diuites eſſe ſtudeant in bonis operibus, & ſint liberales erga alios.

TERTIVM genus ſpinarum, uoluptatis uitæ eſt, quæ in delitijs, pompa, gloria mundi, delica-

tis

tis cibis & ueſtibus & rebus uenereis poſita ſunt: quæ omnes & ſingulæ ſemen diuinum ſuffocant, ut fructum uitæ æternæ producere nequeat. Has ergo ſpinas diligenter caueant quibus ſalus æterna curæ eſt.

QVARTVM genus auditorum hac parabolæ parte notatur. Et aliud ſemen cecidit in erram bonam, & dedit fructum emergentem atque creſcentem, & attulit unum triginta, & unum ſexaginta, & unum centum: Explicatur parabola à Domino, his uerbis: Quod autem in terram bonam cecidit, ij ſunt, qui corde bono & benigno audientes ſermonem retinent, & fructum afferunt in patientia. In hac explicatione quinq; obſeruanda ſunt, quæ bonam terram, in quam iactum eſt ſemen Domini, definiunt. 1. Eſt corde bono & benigno recipere ſemen & uerbum audire. 2. Retinere ſemen, id eſt, non obliuiſci uerbi auditi, ſed illud perpetuò meditari. 3. Eſt fructum facere in uera pietate, ſanctitate, caritate & uocationis munere. 4. Quòd hunc fructum in patientia ferre oporteat, ne uidelicet ullis rebus ſinamus à fide, & fructu producendo nos abduci. 5. Quòd non omnes æquè multum fructus proferant: ait enim Dominus: unum triginta, unum ſexaginta, unum centum, hoc eſt, qui credunt Euangelio pro menſura fidei fructificant: alij plus, alij minus. Hoc in fructib. diſcrimẽ docet & cõſolatur: docet ꝗdem, ꝙ ſemen Dei nõ debeat eſſe infrugi

ferum, modò ſalutare ipſum nobis eſſe cupiamus: conſolatur uerò eos, qui benigno & bono ſunt corde, & multum fructus cupiunt producere in horreum Dei: ſentiunt tamen ſe uiribus deſtitui, & non poſſe ſexageſimum aut centeſimum prouentum reddere. Hi non deſpondeant animum: nam paterfamilias etiam inferiores dignatur ſuo honore & bonitatis elogio.

Quiſquis ergo ſuæ ſalutis amans eſt, ſtudeat fructum facere, pro ſuæ uocationis ratione: et quando ſe parum producere animaduertit, petat opem à patrefamilias, & in ipſius confidat bonitatem, qui non abijcit eum, qui uel minimum fructum profert.

DE TERTIO.

Dum hæc diceret, ait Euangeliſta, exclamans alta uoce, ait: Qui habet aures ad audiendum audiat. Quoniam autem exclamat Dominus, ſignificatur & ipſius affectus erga homines, quod cupiat eos ſaluos fieri, & hominum ſurditas ad audiendum ea quæ ſalutis ſunt. Deinde cùm ait: Qui habet aures ad audiendum audiat, haud obſcurè indicat, ſe duo genera auditorum habere, quorum quidam ſunt ſurdi, non quod non audiant externis auribus: ſed quod in intima cordis non reponant quæ audiunt. Huius generis auditorum quanta ſit copia docent ſcelerati mores multorum, qui fidem in ore habent ſine fructu omni in uita & moribus: quidam ſunt auriti, qui, quod auribus exter-

externis capiunt, in intima cordis reponunt, fructum ſeminis pro menſura fidei producentes. Verùm ſciendum neminem ſua induſtria ſibi aures, quibus fructuoſè uerbum Dei *audire poßit, formare & aptare: ſed oportere aures ipſas à* Domino *perforari. Cùm enim uerbum foris in auribus ſonat, adeſt* Spiritus *ſanctus in uerbo efficax, qui aures cordis aperit ad audiendum, & recipiendum uerbum, modo ipſi noſtra malicia ſpiritui aperienti non reluctemur.* T*ametſi enim ſolus* Dominus *aures aperire poteſt, & omnibus ſe paratum exhibet: tamen illis ſolis aperiuntur, qui ſua contumacia* Domino *non reſiſtunt:* Q*uare noſtrum eſt perpetuis ſuſpirijs ad* Dominum *clamare, ut aures noſtras aperiat, corda præparet, affectus purget, quò uerbum audiamus in noſtram ſalutem & gloriam* Dei, C*ui honor & gloria in ſecula* A*men.*

DOMINICA QVINQVAGESIMÆ, EVANGElium Matth. 3.

TVnc autem accedit Ieſus à Galilæa, ad Iordanem ad Iohannem, ut baptizaretur ab illo. At Iohannes prohibebat illum, dicens: Mihi opus eſt, ut abs te baptizer, & tu uenis ad me? Reſpondens autem Ieſus dixit ad illum: Omitte nunc, ſic enim decet nos, ut compleamus omnem iuſticiam. Tunc omit-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tit illum. Et baptizatus Ieſus aſcendit protinus ab aqua: & ecce aperti ſunt illi cœli, & uidit Spiritum Dei deſcendentem tanquam Columbam, & uenientem ſuper ipſum. Et ecce uox de cœlis dicens: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacitum eſt.

ENARRATIO TEXTVS.

HOc feſtum inſtitutum eſt in Eccleſijs *noſtris propter hiſtoriam* Baptiſmi Chriſti, *quæ hiſtoria præcipuum factum, quod unquam in mundo contigit, continet: neq; unquam continget, priuſquam Chriſtum uiderimus uenientem in nubibus cum Angelis ſuis & poteſtate magna. Si ergo de-*

lectat

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

lectat nos maiorum Heroum hiſtoria, habemus hîc maximi Herois hiſtoriam, quæ non ſolùm ſua iucunditate oblectat animos legentium: Verumetiam ſola, plura commoda affert, quàm omnes Hiſtoriæ mundi afferre poſſunt. Priuſquam autem accedimus ad huius Hiſtoriæ expoſitionem, duæ nobis ſunt diluendæ quæſtiones: Quarum prior eſt, cur nam hoc feſtum in Eccleſiaſtica noſtrarum Eccleſiarum ordinatione ſit inſtitutum: Poſterior, cur hoc tempore anni potius quàm alio. Ad priorem quæſtionem reſpondeo. Hiſtoria Chriſti texitur propter noſtram ſalutem, ideò uoluit etiam Eccleſiaſtica ordinatio in Dania hanc potiſſimum hiſtoriæ partem non omittere: ſed certo tempore anni eam proponere.

Ad poſteriorem dico, quòd hoc tempore conueniat maximè eam hiſtoriam tractare: idque duabus de cauſis. Primùm propter ordinem & ſeriem Hiſtoriæ. Hactenus enim ordinè audiuimus. 1. de natiuitate Domini. 2. de circumciſione. 3. de apparitione. 4. de oblatione eius in templo. 5. de diſputatione eius in templo cùm ageret 12. annum. Quid autem egerit à duodecimo anno uſq; ad 29. nihil ſcriptum eſt, niſi quòd fuerit ſubiectus ſuis parentibus. 6. de Baptiſmo eius qui hoc anni tempore optimè recitatur. 7. ſequitur de ieiunio. 8. de tentatione. 9. de doctrina & miraculis. 10. de paſſione. 11. de reſurrectione. 12. de aſcenſione in cœlum. 13. de miſſione Spiritus ſancti, qua Chriſti do-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ctrina confirmata eſt. 14. ſequuntur reliquo tempore anni conciones uariæ, in quibus beneficia Chriſti Eccleſiæ commendantur, proponuntur pietatis exempla, inuitantur homines ad piam ſanctamq; uitam. 15. de iudicio extremo, & præmijs piorum et pœnis impiorum. Hæc ſunt præcipua membra hiſtoriæ Chriſti, quæ optimo ordine, prout res geſtæ ſunt, ſingulis annis in noſtris Eccleſijs tractantur. Eſt præterea alia cauſa, cur hoc anni tempore de Baptiſmo Chriſti agit noſtra Eccleſia, nimirum ut doceatur, qualenam ueſtimentum deceat Chriſtianos contra Diabolicum illum & Ethnicum furorem, & debacchandi ritum, qualis hactenus in uſu fuit in multis locis Chriſtiani orbis non ſine graui Dei offenſa. Atq; hæc de præſenti feſto dicta ſufficiant. Loci tres:

I. Hiſtoria Baptiſmi Chriſti, cum ſuis circumſtantijs.

II. Vſus Hiſtoriæ in Eccleſia.

III. Noſtri Baptiſmi ratio & uſus.

DE PRIMO.

In Baptiſmo Domini plures ſunt perpendendæ circumſtantiæ, & potiſſimum hæ quinq;. 1. Quæ perſonæ hîc agunt. 2. Locus. 3. Colloquium Chriſti & Iohannis. 4. Baptizatio Chriſti. 5. Euentus, ſeu id quod contigit Baptizato Domino. De his quinq; circumſtantijs ordinè dicam.

PRIMA: Tunc uenit Ieſus à Galilæa ad Iohannem. Hîc duas perſonas habemus. Iohannem, qui

qui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

qui in Spiritu Heliæ miſſus erat ad præparandam uiam Domini: Vnde pater eius Zacharias ſpiritu prophetico de eo dixit adhuc infante: Et tu puer Propheta altiſsimi uocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare uias eius: ea de cauſa Christus ipſe pronunciat Iohannem plusquam Prophetam eſſe, & quo nullus maior de muliere natus ſit. Deinde habemus hîc alteram perſonam, nempe ipſum Chriſtum Deum & hominem: Adſunt ergo hîc duæ perſonæ, quibus nihil præclarius habet hic mundus uniuerſus. Iohannes fuit ſummus Propheta Dei: Chriſtus æterni Dei æternus filius: quorum quia & ſumma dignitas & autoritas exiſtit, nobis hîc inſinuantur quanta ſit, & dignitas & autoritas Baptiſmi, qui à Deo profectus celebratur per eos, quibus nihil habet mundus eximiũ magis.

SECVNDA: Venit in Iordanem. Hic locus ſignatur celebrati Baptiſmi. Iordanis non fruſtra meminit Euangeliſta: uult enim, ut ad miracula quæ olim in Iordane contigerunt, reſpiciamus, ut inde nos colligamus, quæ ſit uis & efficacia Baptiſmi ſpiritualis.

Primùm itaq; occurrit miraculum, quod contigit cùm populus duce Ioſua ingrederetur in terram promiſſam: Nam Iordanis fluuius contra naturam aquæ ab altera parte ſtetit ut murus, præbuitq; populo Dei iter, ut ſiccis tranſiret pedibus, ſecutus arcam Domini, quam ſacerdotes Dei præferebant ante populum. Iſto typo ſignificatum eſt,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nos è regno Satanæ, in regnum Dei transferri per baptiſmum, præcedente Chriſto, qui uera propiciationis arca eſt.

Helias pallio diuiſit Iordanem, ac transgreſſus fluuium in cœlum ſubuectus eſt. Naaman Syrus leproſus ablutus in Iordane ad iuſſum Prophetæ ſanitati eſt reſtitutus. Vt autem Heliæ factum tranſitum in cœlum per Baptiſmum fieri adumbrat: Ita Naaman Syri purgatio ſpiritualem per Baptiſmum fieri mundationem à peccatis figurat: Nam quod foris figurat Baptiſmus, id intus ſua uirtute operatur Dominus. Cùm igitur hîc ſit Iordanis mentio, meminerimus quid ſpiritualiter de baptiſmo noſtro ſignificet.

TERTIA, At Iohannes prohibebat illũ, dicens: Mihi opus eſt, ut abs te baptizer, & tu uenis ad me? Reſpondens autem Ieſus dixit ad illum: Omitte nunc, ſic enim decet nos, ut compleamus omnem iuſticiam: *tunc omittit illum. In hoc colloquio plura ſunt ſpectanda membra: Primùm de prohibitione, qua Chriſtum obnixè prohibebat & oratione & manu. Duo quidem hîc diligenter perpendit Iohannes, ſed tertium negligit. Perpendit ſe indignum eſſe, ut qui ſoluat corrigiam calceorum Chriſti, ne dum eius nudum corpus abluat. Deinde perpendit, quòd Chriſtus ſit immunis à peccato, atq; ideo iudicat ipſum non indigere Baptiſmo, ut eo abluatur in ſignum pœnitentiæ. Tertium, ut dixi, neglexit: nempe quòd eſſet*

&

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

& ſui officij, & officij Chriſti. Debebat enim officium intueri, & non indignitatem ſuæ perſonæ debebat iudicare. Chriſtum non aliquid moliri poſſe, quod non ſpectaret ad officium Mediatoris. Atq; ideo audit à Chriſto, Omitte nunc: ſic enim decet nos implere omnẽ iuſticiam. Tu miſſus es ut baptizes: ego autem ueni ut baptizatis ſalutem conferam, faciamus ergo uterq; quod nos deceat.

Hîc ergo tria à Iohanne diſcamus: Primùm agnoſcere nos indignos eſſe, quibus ullum in Eccleſia miniſterium committatur. Deinde agnoſcere Chriſtum eum eſſe, qui ſolus à maculis peccati nos abluere ualet. Tum mandati Chriſti obedire in noſtra uocatione, non impediente nos indignitate noſtra, ſed urgente officium mandato Domini.

QVARTA: Et baptizatus Ieſus: hic æternus filius Dei, ſanctus, immaculatus, purus à peccatis, & excelſior cœlis, baptizatur. Sed cur baptizatur? plures poſſunt aßignari cauſæ: Primùm enim uoluit per Baptiſmum inaugurari miniſterio Dei, & hoc quaſi fœdere oſtendere ſe miniſtrum Dei eſſe. Secundò, ut Baptiſmus externus eſſet figura mortis, ſepulturæ & reſurrectionis ſuæ: unde & ſuam paßionem Baptiſmi nomine deſignauit, cùm filijs Zebedæi reſponderet Matth: 20. dicens, Poteſtis baptizari Baptiſmo quo ego baptizor? Tertiò, ut ſanctificatas relinqueret aquas omnibus baptizandis: non enim Sacramenta Eccleſiæ conſecrantur murmure ſacerdotis, tanquam

magica

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

magica incantatione: ſed Sacramentorum conficitur conſecratio inſtitutione, facto, promiſsionibus Chriſti, ac noſtra obedientia erga ipſum. Quartò, Baptiſmum nobiſcum communem habere uoluit, ceu certiſsimum unionis & ſocietatis, quam nobiſcum habere dignatus eſt, teſtimonium & pignus: Vnde Paulus probat nos eſſe filios Dei, qui Chriſtum per Baptiſmum induimus. Quotquot, inquit, baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Quintò, ipſe facere uoluit quod omnibus facere imperauit, quemadmodum ait Auguſtinus: optimè enim is docet, & imperat, qui ſuæ doctrinæ typus eſt, & imperata primus facit.

QVINTO euentus conſideretur. Nam quæ contigerunt Baptizato Chriſto & orante, ſunt omnium maxima miracula quæ unquam contigerunt. Primùm aperitur cœlum, qua re ſignificatur, & quòd ſolus Chriſtus ſit uia in cœlum, quem induimus in Baptiſmo, & quod cœlum clauſum maneat omnibus, qui Chriſtum uiam unicam in cœlum non agnoſcant. Deinde uidit Spiritum Dei deſcendentem quaſi Columbam, & ſedentem ſuper eum: Hæc dulciſsima imago eſt beneficiorum Chriſti. Nos omnes in diluuio peccati perditi eramus: ſed Chriſtus uenit nobis arca, qui nos in ſe recipit à diluuio, in cuius teſtimonium uenit Columba, & quieſcit ſuper eum. Huius rei typus erat Arca Nohæ, & columba quam emiſit, quæ reuerſa ramum oleæ in ore habuit, in ſignum ſiccati diluuij: Ita hîc Spiritus ſanctus,

ctus,in ſpecie columbæ apparens, teſtis eſt abſorpti diluuij peccatorum : ſed in ſola Arca eſt ſalus, hoc eſt,in Eccleſia Chriſti,ubi Spiritus ſanctus habitat. Tertiò audita eſt uox de cœlo dicens: Hic eſt filius meus dilectus, per quem placatus ſum. Ecce hîc audiuimus Patrem cœleſtem præconem Euangelij eſſe. Quid quæſo poteſt admirabilius eſſe? quid magis ſtupendum? ô deploranda cæcitas hominum, ô deteſtanda ſurditas : Pater cœleſtis ſonat ſuum Euangelium de cœlo,& nos cæci non intuemur cœlum,nos ſurdi non audiuimus uocem docentis. Sed quid quæſo docet? Hic eſt, inquit, Filius meus dilectus.En teſtimonium Patris de Filio, huic crede, ſi ſalus tibi curæ eſt,is natura eſt filius, nos gratia. Ideo dilectum appellat, non quòd nos dilecti non ſimus : ſed in dilecto, in quo ſolo nos caros habet: illum propter ſe amat, nos uerò propter illum. Natura enim ſumus filij iræ Epheſ. 2. per Chriſtum uerò adoptamur in filios, unde ſequitur in concione Dei : In quo complacitum eſt mihi, id eſt, per quem ſum placatus & humano generi reconciliatus. Hîc tria ſunt alto animo perpendenda. 1.Quòd ſine Chriſto Deus ſit nobis iratus,idq; propter peccatum quo Deum offendimus. 2.Quòd ſolus Chriſtus ſit reconciliatio noſtri: ipſe enim eſt propiciatio pro peccato. Sanguis enim Ieſu Chriſti purgat nos ab omni iniquitate. 3.Quòd hæc paterna beneuolentia & reconciliatio ſit fide accipienda ac baptiſmo obſignanda. Hanc fidem ſequi debet

noua

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

noua obedientia & gratitudo erga Deum. Ecce habes ſummam Euangelij, ad quam in omni uita & mortis hora reſpicere debemus: non enim aliunde ſolida conſcientiæ conſolatio ſumi poteſt. Atq; hæc ſint breuiter dicta de narratione Euangelica.

DE SECVNDO.

Etſi uſus ex ijs quæ dicta ſunt facilè colligi poteſt: tamen quædam hîc capita recitabo: Primùm ergo ſciamus, quòd noſter Baptiſmus hîc conſecretur, & ſanctificetur aqua baptiſmi per Chriſtum, quia aqua baptizari dignatus eſt. Deinde totum ſpectaculum nobis ob oculos, tanquam in imagine Eccleſiam Chriſti depingit, hîc conſpicitur Iohannes doctor in Eccleſia: ubi enim uerbum Dei non eſt, ubi non auditur docentis uox, illic Eccleſia monſtrari non poteſt. Deinde Chriſtus baptizatur: à benè enim inſtituta Eccleſia, uſus Sacramentorum abeſſe non poteſt. Tertiò Chriſtus baptizatus orat, cuius exemplum membra ipſius imitantur, & Deo uerum cultum ex fide præſtant. Quartò, filius ſtat in medio: uox Patris ſonat de cœlo: Spiritus ſanctus requieſcit ſuper baptizatum: idem reuera hodiè fit in noſtra Eccleſia: Deus enim Pater, Filius & Spiritus ſanctus ſuæ Eccleſiæ adeſt, & per uocem prædicantium teſtatur ſuam beneuolentiam erga Chriſti Eccleſiam. Per Filij præſentiam teſtatur, quòd nos in filios adoptauerit, & per Spiritum ſanctum teſtatur ſe gubernare Eccleſiam ſuam: unde nos hanc fiduciam concipiamus,

mus, quod portæ inferorum non ſint præualituræ aduerſus eam.

DE TERTIO.

Pleraq; quæ ad noſtrum Baptiſmum pertinent, ſunt in ſuperioribus locis explicata: Quare breuiter quædam attingam, quæ præcipuè ſcire neceſſarium eſt, atq; duo dicam: quale ſit ſignum Baptiſmus, & quæ ſit eius uera meditatio.

Quale ergo ſignum eſt Baptiſmus? Primùm eſt teſtimonium gratiæ, eiuſq; & exhibitæ, & applicatæ baptizato, nimirum quòd Deus ſit illi placatus per Chriſtum, quod ſanè teſtimonium requirit fidem. Deinde eſt ſymbolum hoc ſignum, quod quadam ratione docet: Eſt enim ſignum uirtutis ſpiritualis Chriſti, nimirum quòd Chriſtus ſua morte, ſepultura, & reſurrectione ſit noſtri liberatio à morte, ſepulcro & donator uitæ æternæ. Deinde eſt Symbolum uitæ nouæ coram Deo, quemadmodum Paulus Roma. 6. docet his uerbis. Quotquot Baptizati ſumus in Chriſtum Ieſum, in mortem eius Baptizati ſumus, conſepulti igitur ſumus cum ipſo per Baptiſmum in mortem, ut quemadmodum Chriſtus excitatus eſt ex mortuis: Ita & nos in nouitate uitæ ambulemus.

Præterea, coram hominibus eſt teſſara quædam profeſſionis, qua teſtamur nos eſſe membra Chriſti, & hoſtes diabolorum.

Meditatio pia Baptiſmi in his rebus poſita eſt.

PRIMVM ſtatuere oportet, quòd Baptiſmus

noſter

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

noſter ſit firmiſsima quædam obſignatio, & Sacramentum noſtræ reconciliationis cùm Deo.

DEINDE, *Baptiſmus debet nobis eſſe perpetua quædam admonitio, quòd hæc reconciliatio ſit facta, per ſanguinem, mortem, ſepulturam ac reſurrectionem Chriſti.*

TERTIO *admonebit nos mortificationis carnis & uiuificationis ſpiritus, adeoq; perpetuæ in hoc mundo pœnitentiæ, & futuræ per Chriſtum glorificationis.*

QVARTO, *admonebit nos, quòd regenerationis beneficium ſit donum & opus totius Trinitatis, in cuius nomine baptizamur, ut ipſi adhæreamus, ac colamus per totam uitam, Cui honor, & gloria, in ſecula ſeculorum, Amen.*

DOMINICA PRIMA
IN QVADRAGESIMA,
Euangelium Matth. 4.

TVnc Ieſus ſubductus fuit in deſertum à Spiritu, ut tentaretur à Diabolo. Et cum ieiunaſſet dies quadraginta ac noctes quadraginta, tandem eſuriit. Et accedens ad eum tentator, dixit: Si filius Dei es, iube ut lapides hi panes fiant. At ille reſpondens, dixit: ſcriptum eſt: Non ſolo pane uicturus eſt homo, ſed omni uerbo quod egreditur per os Dei. Tunc aſſumit illum Diabolus in ſanctam ciuitatem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uitatem, & ſtatuit eum ſuper pinnaculum templi, dicitq́; illi, Si filius es Dei, præcipita te deorſum: Nam ſcriptum eſt: Angelis ſuis mandaturus eſt de te, ac manibus tollent te, ne quando impingas in lapidem pedem tuum. Dixit illi Ieſus: Rurſus ſcriptum eſt: non tentabis Dominum Deum tuum. Rurſum aſſumit illum Diabolus in montem excelſum ualdè, & commonſtrat ei omnia regna mundi, & gloriam illorum, & dicit illi: Hæc omnia dabo tibi, ſi proſtratus adoraueris me. Tunc dicit illi Ieſus: Abi Satana: ſcriptum eſt enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illum ſolum coles. Tunc dimittit il-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

lum Diabolus, & ecce Angeli accedebant ac miniſtrabant ei.

ENARRATIO TEXTVS.

QVemadmodum proximo die Dominico audiuimus hiſtoriam Baptiſmi Chriſti, in qua maximæ res continentur: Ita hoc Euangelium etiam partem hiſtoriæ Chriſti continet, uidelicet de eius ieiunio & tentatione: quibus rebus Deus ſingulari ſapientia ſuum filium humiliari uoluit, & oſtendere quàm uerum ſit, quod olim prædixit: nimirum quòd ut ſerpens inſidiaturus eſſet calcaneo Seminis mulieris, hoc eſt, quòd Chriſti perſonæ ac eius regno eſſet Satan poſiturus inſidias (id quod hæc Hiſtoria ueriſsimum eſſe oſtendit) ita idem Semen contriturum eſſet caput ſerpentis: Cuius rei ſpecimen quoddam in hac Hiſtoria uidemus. Hæc omnia eò referenda ſunt, ut & Chriſti obedientiam ſub cruce diſcamus, & ſciamus qualem clipeum oporteat opponere tentationibus & iaculis Diaboli. Loci duo.

I. De Ieiunio.

II. De Tentatione.

DE PRIMO.

In hoc loco duo ſpectanda ſunt: Primùm quænam ſit ratio ieiunij in genere. Deinde quid ſentiendum ſit de Chriſti ieiunio in ſpecie.

Ieiunium eſt abſtinentia ad tempus à cibo & potu, qua corpus affligitur & ueluti mortificatur. Et eſt triplex: Indifferens, pium & impium.

Indif-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Indifferens ieiunium eſt,cùm uel præ inopia uel ualetudinis cauſa,uel ingenti aliquo animi mœrore abſtinetur à cibo & potu.Hoc per ſe nec placet nec diſplicet Deo , uerùm prout fides & patientia adfuerint,placere & diſplicere putandum eſt.

Ieiunium pium,Chriſtianum & acceptum Deo, eſt abſtinentia non ſolùm à cibo & potu , qua corpus premitur & mortificatur:Verumetiam ab omnibus alijs rebus , quæ carni ullam uoluptatem adferre poſſunt,eò pertinens,ut plenum ſit ſpiritus imperium per ueram pœnitentiam, piam orationem, & ſeriam renunciationem omnium iniuriarum, quibus proximus lædi poteſt. Nam corporis afflictio per ieiunium, eſt ſymbolum mœroris animi propter peccatum, & teſtimonium ueræ pœnitentiæ. Huius fines ſunt (propter quos & acceptum eſt) tres:Mortificatio carnis : Excitatio ſpiritus: & intenſius omnis pietatis ſtudium. Huiuſmodi fuit ieiunium Pauli,cuius meminit 2. Corinth. 6. & certè deberent pij homines ſancto ieiunio ſæpè ſpiritum excitare, ne carnis concupiſcentijs ſuccumberent.

Eſt autem hoc ſanctum & Chriſtianum ieiunium duplex. Priuatum & Solenne. Priuatum,eſt quod quis ſua ſponte ſibi imponit, uel pietatis excitandæ cauſa (quale ut ſæpè aliâs,ita potiſsimum ante ſacram ſynaxim, à quolibet Chriſtiano,cuius caro hac caſtigatione indiget,inſtitui uellem) uel officij noui capeſſendi gratia , ut ſe quis eo præpa-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ret ad meditationem officij, oretq́; ut Deus auſpicijs ſui muneris propicius aſpiret: huiuſmodi fuit olim ieiunium Moſis in monte, & Heliæ in deſerto, & ieiunium Chriſti in deſerto, cuius hîc fit mentio.

Solenne ieiunium pium & Chriſtianum, eſt quod Magiſtratus pius, ſiue gubernatores Eccleſiarum indicunt, uel ut præſens malum: ut peſtis, gladius, ſectæ, ſeditiones, &c. uera pœnitentia & inuocatione Dei tollatur aut mitigetur: uel ut mala, quæ ob peccata graſſantia imminere uidentur, caueantur. Huius generis ieiunia à ſanctis Regibus & Prophetis ſæpè indicta ſunt, quæ Deo fuerunt grata propter pœnitentiam, fidem, inuocationem, caritatem, meditationem beatæ uitæ, & huiuſmodi alia, quæ in Chriſtiano ieiunio adeſſe ſolent & omnino debent. De hoc duplici ieiunio, priuato & ſolenni, tenenda eſt hæc regula, quòd ut priuatum liberum eſt in arbitrio cuiuſq; poſitum: Ita ſolenne mandato magiſtratus, caritatis lege, & publici commodi neceſſitate obligat, quare illud contumaciter uiolare grande peccatum eſt.

Impium ſeu Phariſaicum ieiunium, eſt abſtinentia à certo cibi genere, quæ putatur cultus Dei eſſe per ſe, & res Deo grata propter ipſum opus, ideòq; meritoria. Quaſi uerò Deus moraretur externa opera, ubi conſcientia eſt impura: & ieiunium per ſe eſſet in eo genere operum, quæ Deo immediatè & ſimpliciter probantur, quemadmodum ea quæ in lege ſua, hoc eſt, Decalogo præſcribit,

bit, & non potius eſſet externum quodam exercitium, & quædam corporalis exercitatio, alium finem ſpectans, nimirum ut pœnitentiæ, orationi, carni domandæ, caritati, meditationi beatæ uitæ ſubſeruiat: Meritò ergo Prophetæ *huiuſmodi* Hypo*critica ieiunia damnant: in quibus plurima horrenda ſcelera concurrunt:* Vt *opinio cultus, fiducia operis, neceſsitas, coactio, delectus ciborum neceſſarius, modus ieiunandi, quo uel porci ſaginari poſſint, meditatio fraudis & iniuriæ proximorum.*

Poteſt autem hoc ieiunium Phari*ſaicum diuidi in duo genera, ut unum ſtatum, aliud arbitrarium dicatur. Statum ordinarium eſt, & certo tempore anni affixum, quale apud* Papi*ſtas quadrageſimale ieiunium, ut uocant, & ieiunium quatuor temporum Apoſtolorum, quibus ſuffragia* Apo*ſtolorum emere uoluerunt, & huiuſmodi plurima, in quibus nihil, præter meram ſuperſtitionem & multiplicem impietatem, fuit.*

Arbitrarium ieiunium, eſt quod aliquis arbitrio ſuo, quo Deum *ſibi debitorem faciat, deligit: quale illius fuit, qui iactabundus in oratione ſua ad* Dominum *ait:* Ieiuno *bis in* Sabbato, *ubi ſuum ieiunium, ut opus ſanctum & meritorium prædicat, ac* Deum *admonet, ne eius obliuiſcatur.*

Hæc ſint dicta in genere de ieiunio, nunc pauca de Chriſti *ieiunio adijciam.* De *hoc ita ait* Euange*liſta:* Tunc ductus eſt Ieſus in deſertum à ſpiritu, ut tentaretur à Diabolo, & cum ieiunaſ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſet quadraginta diebus & quadraginta noctibus, poſtea eſuriit. Hic primùm tempus notatur, nimirum quòd ſtatim à Baptiſmo ieiunauerit. Deinde notatur locus, nempe deſertum. 3. Modus ieiunij, uidelicet quòd quadraginta diebus & noctibus abſq; omni cibo uixerit. 4. Miraculum, quòd & tanto tempore potuerit abſq; cibo uiuere, & quòd non eſurierit tanto ſpacio: nam non ſenſit famem priuſquam quadraginta dies & totidem noctes præterierant.

Sed cur Chriſtus hoc fecit? Primùm, ut hoc miraculo teſtaretur de ſua diuina potentia. Deinde propter figuram: Moſes enim typus Chriſti, in monte ieiunauit quadraginta dies & totidem noctes. 3. Vt ſatisfaceret pro gula primorum parentum & noſtra. 4 Propter uocationem: Hoc enim uſitatum Deo eſt, cùm uelit aliquem arduo officio præfici, ſicuti in Moſe & Helia uidemus. 5. Vt eſſet exemplum nobis, ut nos ſobrij perpetuò in timore Domini uiuamus.

Eſt igitur uſus ieiunij Chriſti agnoſcendus, qui eſt multiplex. 1. Vt cogitemus quantùm fuerit humiliatus filius Dei. 2. Vt exemplo filij Dei ſobriæ orationi ſtudeamus. 3. Vt illi gratias agamus, qui noſtro nomine tantum ieiunium ſuſtinuit.

Deinde ab altera parte cauendus eſt abuſus, ne uidelicet abutamur hoc ſancto Chriſti ieiunio, quod fit, ſi uel præceptum uniuerſale faciamus ex hoc Chriſti facto: uel putemus nos fieri participes ieiunij

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nij Chriſti per noſtrum fictum ieiunium: uel ſuſpicemur ieiunium noſtrum peccatorum remißionem mereri ex opere operato, ſicuti Thomas Aquinas ſacrilegè docet: uel iudicemus cum Ambroſio hoc quadrageſimale ieiunium à Pontificibus Eccleſiæ impoſitum, eſſe neceßitatis, ita ut nemo pius habeatur, niſi qui hoc ieiunium ſeruârit. Hæ omnes opiniones pugnant ex diametro cum ipſo fidei fundamento, quod eſt, ſolius Chriſti merito ſaluari credentes.

At dicunt: omnis Chriſti actio noſtra eſt inſtructio: Is autem ieiunauit quadraginta dies: ergo nos debemus hoc factum Chriſti imitari. Verum quidem eſt, quòd dicunt, omnis Chriſti actio noſtra eſt inſtructio, ſed non eſt uerum, quòd omnis Chriſti actio ſit nobis imitanda, id quod ex actionum Chriſti differentijs manifeſtum eſt: Sunt enim actiones Chriſti aliæ morales: aliæ miraculoſæ: aliæ peculiares. Morales uitam ac mores noſtros inſtruunt: eſt enim ipſe perfectißimum uirtutum exemplar. Miraculoſæ, inter quas hoc ieiunium numero, mentem noſtram de ueritate doctrinæ Chriſti informant & confirmant. Peculiares ſeu piaculares ſunt, quæ ad redemtionis et expiationis beneficium pertinent: Hæ ſalutis fiduciam in nobis fouebunt & alent. Atq; ita omnis Chriſti actio eſt quidem noſtra inſtructio, ſed non omnis imitanda, ſed tantùm quæ ad mores & uitam, iuxta legis decalogi præſcriptum, pertinent.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Licet'ne ergo ieiunium quadrageſimale ieiunare? licet, modò ſeruentur in eo conditiones, quas ſuprà dixi in ſancto & Chriſtiano ieiunio ſeruandas eſſe. Et ſanè apertè fateor iſto tempore ſingulari ſobrietate opus eſſe, ad meditandum beneficium redẽtionis, quod tùm ſolet in noſtris Eccleſijs quotidiè proponi in enarratione paſsionis Dominicæ: ſed coactio & neceſsitas abeſſe debent.

DE SECVNDO.

Accedens ad eum tentator &c. In his Chriſti tentationibus uidere licet: Primùm, quanta ſit audacia Satanæ & ſtudium eius ad deſtruendum regnum Chriſti. Nam ne quidem filio Dei pepercit, ſed eum accedit, tentat: & quemadmodum regnum Dei in Paradiſo inuaſit & ſuperior eſt factus: Ita nouum Paradiſum regnum Chriſti molitur deſtruere, ac eius regem telis tentationum adoritur. Deinde hìc licet uidere quàm ſit humiliatus filius Dei, ut non ſolùm ſit afflictus ieiunijs, uerumetiam tentationibus Satanæ ſit petitus.

Cæterùm, ut nos hinc ſalutarem inſtructionem accipiamus, Primùm de tentationibus Chriſti dicam. Deinde quare ſit tentatus: Poſtremò, quid nobis doctrinæ & conſolationis ſit petendum ex tentationibus Chriſti.

In ſingulis tentationibus Chriſti, quæ tres hìc numerantur, quatuor ſpectemus. 1. Quæ occaſio. 2. tentationis modus. 3. tentationis finis. 4. modus uictoriæ.

Quantùm

Quantùm itaq; ad primam attinet tentationem, eius occaſio hiſce Euangeliſtæ uerbis indicatur: Et cum ieiunaſſet quadraginta diebus & quadraginta noctibus, poſtea eſuriit. Ecce *qualem occaſionem nactus eſt. Chriſtus ieiunat: parat ſe ad officium capeſſendum: ſed Satan aliud molitur, & ex bono facto Chriſti eius perdendi materiam captat.* Hoc *perpetuum Satanæ ſtudium fuit, ut & benefactis ſanctorum et peccatis abutatur illis in perniciem: ſed nouit* Deus *qui ſunt ſui, & poteſt eos è tentatione eripere.*

Tentationis *modus ſequitur: ait enim tentator:* Si filius Dei es, dic ut lapides iſti panes fiant: *finis huius tentationis fuit, Chriſto perſuadere periculum facere, an* Deus *miraculo ſuam diuinitatem comprobare uellet: quod ſi non faceret, ut ſuſpicaretur* Dominus *ſe* Deo *curæ non eſſe. Pugnat ergo hæc tentatio cum prouidentia* Dei, *qua* Deus *ſuis filijs prouidet omnia, quæ ſunt ipſis ad ſalutem & præſentem uitam neceſſaria.*

Modus *uictoriæ ſequitur:* Cui reſpondens dixit: Scriptum eſt, Non in ſolo pane uiuit homo: ſed in omni uerbo quod procedit de ore Dei. Hic *uidemus in uerbo* Dei *uictoriam eſſe ſitam aduerſus Satanam. Satan uult perſuadere Chriſto, quòd ſit periturus, niſi ex lapidibus panes faciat: ſed Chriſtus negat hominem uiuere ſolo pane ſeu cibo corporali. Cibus enim non nutrit, niſi accedat benedictio diuina, à qua panis robur capit:*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſcriptum eſt enim, Comedent & non ſaturabuntur. Scripturam autem huc adductam à Chriſto habes Deut. 12. Quo in loco conſolatur Moſes populum in deſerto, ubi non erat panis: ſed Deus Manna de cœlo dedit & aquam de petra. Hanc promiſsionem Chriſtus ſibi atq; omnibus pijs applicat: ſignificans fore, ut in medio famis Deus ſuis ſit adfuturus & neceſſaria ſuppeditaturus. Huius promiſſionis exempla habemus in Iſraëlitis, Helia, Eliſæo, Moſe, & hic in Chriſto. Huc illud Prophetæ: Non confundentur in tempore malo, & in diebus famis ſaturabuntur. Hæc promiſsio, cùm ad nos quoq; pertinet, arripienda eſt fide, & opponenda eſt Satanæ, ne nos tentatione famis euertat. Atq; hæc de prima tentatione Chriſti & eius uſu ſint breuiter dicta. Secunda ſequitur.

Occaſio ſecundæ tentationis hiſce uerbis deſcribitur: Tunc aſſumſit eum Diabolus in ſanctam ciuitatem, & ſtatuit eum ſupra pinnaculum Templi. *Ecce occaſionem, Ecce artificium Satanæ, qui ex re qualibet perdendi materiam petit.*

Modus tentationis additur, Si filius Dei tu es, mitte te deorſum: ſcriptum eſt enim, Angelis ſuis mandabit de te, & in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. *Finis, ut Chriſtus tentaret aliquid contra uocationem, ac ita in ſe iram Dei prouocaret, quemadmodum primi parentes fecerunt. Nam poſt-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

poſtquam uidit malignus iſte, quòd Chriſtus ſcriptura ſe erigit, conatur ſcripturam mendacijs ſuis inuoluere. Pſalmus ille, quẽ citat Satan, loquitur de prouidentia Dei, quòd uelit Deus quemlibet pium in ſuis uijs, hoc eſt, in ſuo uitæ genere & uocatione legitima conſeruare: non præcipit, ut aliquid temerariè faciamus contra uocationem. Sed quomodo Chriſtus hoc Satanæ telum ignitum extinxit? Verbo: ait enim. Rurſus eſt ſcriptum: Non tentabis Dominum Deum tuum. Hæc habemus Deut. 6. ubi tentare Deum ſignificat aliquid audere per diffidentiam: ſiue in rebus proſperis ſiue aduerſis: quare talis tentatio aduerſatur fidei & Dei timori. Qui enim in rebus proſperis ſecurus uiuit, & deponit timorem Dei, is certè tentat Deum contra primum Præceptum: rurſus qui in calamitoſis ſuccumbit, quaſi Deus nullam noſtri curam gereret, etiam tentat Deum uocando in dubium eius promiſsiones. Eccleſia hodiè uexatur cruce, & experitur foris pugnam & intus terrorem, hîc certè non eſt tentandus Deus: non eſt dicendum, ſi ſumus eius populus: ſi uerum eſt hoc Euangelium quod profitemur, cur ergo non hoc tempore nos iuuat? cur hoſtibus omnia tam proſperè ſuccedere permittit? hîc fortiter cum Chriſto dicamus, Non tentabis Dominum Deum tuum. Sequitur tertia tentatio.

Tertiæ tentationis occaſio hiſce uerbis indicatur: Iterum aſſumſit eum Diabolus in montem

tem excelſum ualde, & oſtendit ei omnia regna mundi & gloriam illorum. Vide, in prima tentatione abuſus eſt cruce Chriſti ad ipſum tentandum: nunc illi regna mundi proponit, ut illorum gloria perſtringatur ac ruat contra Deum. Tentatio hæc eſt: Hæc omnia dabo tibi, ſi cadens adoraueris me. Finis fuit, ut Chriſtus fieret idolatra: ſed contra hanc tentationem uictoria potitur Dominus, Primùm repellendo Satanam, qui auſus eſt ſibi arrogare diuinos honores. Deinde perfodiendo ipſum gladio Dei dicens: ſcriptum eſt, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Hæc ſcriptura habetur Deut. 6. in qua duo ſunt: præceptio & prohibitio. Præcipit enim, ut unum Deum adoremus, & ei ſeruiamus diuinis cultibus, iuxta primam Tabulam: Prohibet ut ullis creaturis iſtum honorem tribuamus, ſiue Diabolis, ſiue hominibus, ſiue Angelis. Sit hæc regula nobis perpetuò in conſpectu aduerſus omnes Papiſtarum dolos.

Sed cur tentatus eſt Chriſtus? 1. Vt nos tentati ſciamus nos habere pontificem per omnia tentatum. Deinde, ut nos eius exemplum erudiat, ne ſinamus Diabolum ullis rebus nos auocare à uero timore Dei. Cùm ergo uult nobis perſuadere, quòd non ſimus Deo curæ, quando premimur cruce & multis ærumnis, reſpiciamus ad filium Dei, & gladio, quo ipſe uſus eſt, reprimamus hoſtem. Cùm nos ſolicitat, ut aliquid tentemus contra uocationem, unde con-

iici poſ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ijci poßimus in ſalutis & uitæ diſcrimen, opponamus gladium Dei. Cùm magnis præmijs nos inuitet ad idolatriam, caueamus ne iſtis hamis nos in naſſam damnationis pertrahat. Breuiter, in tota uita laboremus, ut creſcamus in uera Dei cognitione, & muniamur aduerſus Satanam præſentia filij Dei, Cui uictori noſtro unà cum Patre & Spiritu Sancto ſit gloria in ſecula, Amen.

DOMINICA SECVNDA IN QVADRAGESIMA,

Euangelium, Matth. 15.

ET digreſſus illinc IESVS, receſſit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Cana-

næa,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

næa, quæ à finibus illis uenerat, clamabat ad illum, dicens: Miſerere mei Domine fili Dauid: filia mea miſerè à Dæmonio agitatur. Ille uero non reſpondit ei uerbum. Et accedentes diſcipuli eius, rogabant illum, dicentes: Amitte illam, nam clamat poſt nos: at ille reſpondens, dixit: Non ſum miſſus niſi ad oues perditas domus Iſraëliticæ. Illa uero uenit & adorauit eum, dicens: Domine ſuccurre mihi. At ille reſpondens, dixit: Non eſt honeſtum ſumere panem filiorum & obijcere catellis. Hæc autem reſpondit: Certè Domine, etenim catelli edunt de micis, quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum. Tunc reſpondens Ieſus, dixit illi: ô mulier, magna eſt fides tua, fiat tibi ſicut uis, & ſanata fuit filia eius ex eo tempore.

ENARRATIO TEXTVS.

Hoc Euangelium ad nos gentes præcipuè pertinet: Exemplum enim huius mulieris Ethnicæ gentes recipi docet. Nam ut eam inuocantem recepit & iuuit: ita nos quoq; uult recipere: non enim apud Dominum eſt acceptio perſonarum, ut & Petrus ait: in ueritate comperio, quòd non ſit perſonarum acceptor Deus: ſed in omni gente, qui timet Dominum & operatur iuſticiam, acceptus eſt illi. Eſt autem hoc immotum decretum Dei, quòd ut omnes impœnitentes abijciat & damnet: Ita quicunq; agunt pœnitentiam, & ex fide Deum in-

uocant

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uocant per Mediatorem unicum Ieſum *Chriſtum recipiantur,* & *ſola bonitate* Dei *ſaluentur. Cuius decreti exemplum uidemus in hac muliere, quæ ſub cruce inuocat, exauditur,* & *fide iuſtificata ſal uatur, iuxta illud* Ioëlis: *Omnis qui inuocauerit nomen* Domini, *ſaluus erit. Loci tres:*

I. *Quæ uera* & *ſalutaris pœnitentia.*

II. *Cur Chriſtus hanc mulierem repulerit.*

III. *Viua imago ueræ Eccleſiæ.*

DE PRIMO.

Omnino neceſſarium eſt rectè doceri homines de uera pœnitentia: ea enim niſi adfuerit, nemo ſaluari poteſt: ideo dicam clarè & *diſtinctè quid ſit ſalutaris pœnitentia: quomodo fiat:* & *quibus abſoluatur partibus.*

Chriſtiana & *ſalutaris pœnitentia abſq; omni dubio, eſt conuerſio hominis ad* Deum, *ut fiat noua creatura, iuxta ipſius uoluntatem, quantum fieri poteſt in hac infirmitate, uiuens:* Vel, *ut clarius dicam, ſalutaris pœnitentia eſt uerus dolor de offenſa* Dei, *cum uoto ac ſpe ueniæ propter uictimam filij* Dei, & *uoluntate ſingulariq; ſtudio omne poſt hac peccatum uitandi,* Deoq; *totam uitam poſthac approbandi.*

Hanc *eſſe ueram definitionem ſalutaris pœnitentiæ, unico* Ezechielis *teſtimonio oſtendi poteſt.* Hic *enim* Propheta *cap: 18. ita ait:* Conuertimini et *agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus ueſtris,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſtris, & non erit uobis in ruinam iniquitas: proijcite à uobis omnes iniquitates ueſtras, & facite uobis cor nouum & ſpiritum nouum.

Hoc *teſtimonio tria continentur*: Primum eſt *inuitatio ad pœnitentiam*: Nemo, *inquit* Dominus, *uenit ad me, niſi quem* Pater *traxerit.* Secundum *eſt promißio*: Non *erit uobis in ruinam iniquitas.* Tertium *eſt pœnitentiæ deſcriptio*: Agite, *inquit, pœnitentiam*: Vult *nos ergo dolere de offenſa* Dei. Proijcite *à uobis omnes iniquitates ueſtras*: *ergo fugam & odium peccati requirit.* Cùm *ait, conuertimini ad* Deum, *fidem requirit, ſine qua nemo ad* Deum *conuerti poteſt*: *fide enim, ut inquit* Paulus, *acceſſum habemus ad* Deum. Præterea *cùm additur*: *facite uobis cor nouum, & ſpiritum nouum, ut noua ſimus creatura poſtulat, iuxta* Dei *uoluntatem uiuentes.* Hinc *conficitur quòd uera & ſalutaris pœnitentia ſit dolor uerus de offenſa* Dei, *cum uoto ac ſpe ueniæ, ardentiq; ſtudio omne peccatum uitandi, ac* Deo *in poſterum totam uitam approbandi.* Hoc *in illuſtri exemplo clarius uideamus.* Dauid *poſt horrendum lapſum in adulterium & homicidium, pœnitentiam agit iuxta formam in* Pſalma *expreſſam.* Primùm *ait*: *miſerere mei* Deus *ſecundum magnam miſericordiam tuam.* Hìc *& dolet ob ſuam miſeriam, quòd* Deum *adeò indignè offenderit, & agnoſcit* Deum *miſericordem*: *unde uotum & ſpes in eo extitit, ac uiua in* Meßiam *fiducia.* Quantus *autem fuerit dolor, quantaq; fides,* qua

qua ſuperauit dolorem, idem Pſalmus multis uerbis indicat: cùm aūt addit in eodem Pſalmo: Spiritum nouum crea in uiſceribus meis, ſe nouam creaturam fieri optat. Huiuſmodi multa ſunt exempla: ut Adam, Manaßis, Petri, Latronis, Magdalenæ &c. quæ nos cogitare oportet, ut illorum exemplo & erudiamur de uera pœnitentia, & ſeriam pœnitentiam cum illis agamus.

Etſi autem ex ijs, quæ diximus, mediocriter intelligi poteſt, quomodo fiat uera pœnitentia: tamen illud diſtinctius declarare uolo: nihil enim homini magis neceſſarium eſt, quàm ut uera pœnitentia reconcilietur Deo & ſaluetur. Vt igitur ſciamus quomodo uera pœnitentia agatur, obſeruanda ſunt ſeptem puncta.

1. Noticia Dei requirentis obedientiam. Hæc ſumitur ex Decalogo: Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti &c. Hîc requirit Deus agnitionem ſui: deinde ſequitur, qualem obedientiam poſtulat: Non habebis Deos alienos coram me. Tertiò comminationes additæ teſtantur, quòd damnet obedientiam: uiſitans (ait) iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem. Poſtremò etiam de Deo ſciendum eſt, quòd ſit miſericors, ſecundum uocem Euangelij. Antequam igitur ad ueram pœnitentiam pateat aditus, requiritur noticia Dei requirentis obedientiam, iudicantis & damnantis ſeriò inobedientiam, & rurſus miſerentis & recipientis peccatores in gratiā propter Medietorem.

2. Hanc noticiam ſequi debet examen factorum noſtrorum ad Legem Dei, & ſingula præcepta ſeorſim ſunt conſideranda. Primùm ergo in hoc examine uide, an Deum habeas cui ſoli fidas, an ipſum timeas, an ames, an totis uiribus colas, an ipſius nomen tibi ſit ſacroſanctum, an ipſum prædices, celebres, inuoces, quemadmodum primæ Tabulæ præcepta præcipiunt. Ad eundum modum examen inſtituendum eſt, in ſecunda Tabula de proximo &c. Ex hoc examine uenies in cognitionem tuæ turpitudinis, & iuſtæ damnationis propter Dei offenſam: huiuſmodi examen à nobis requirit, quoties ſcriptura nos hortatur ad pœnitentiam.

3. Hoc examine inito ex agnitione peccati, & iudicij Dei oritur uehemens pauor in conſcientia, quem pauorem augent circumſtantiæ iudicij Dei, quæ ſunt præſentes calamitates, tyrannis diaboli, infernales pœnæ, mors æterna & damnatio.

4. In hoc ingenti pauore, niſi fides ſuccurreret, infiniti homines perirent. Nam in hoc pauore, ex contemplatione miſericordiæ Dei promiſſæ propter Chriſtum, concipitur fiducia remiſsionis peccatorum. Atq; ita homo tanquam ex inferno eluctatur & apprehendit manum filij Dei, qui ſe ex inferno eripit. Hîc mens promiſsiones Dei cogitat, intuetur filium Dei pendentem in cruce pro tuis & meis peccatis: Audit uocem Ioëlis conſolatione pleniſsimam: Conuertimini ad dominum Deũ ueſtrum, quia gratioſus & miſericors eſt, tardus ad iram, et

uelox

uelox ad pietatem, & parcens ſuper malicia. Harum promiſſionum exempla conſiderentur, ut nos iſtis confirmemur.

5. *Cognita hac* Dei *miſericordia peccator concipit ſpem ueniæ, & incipit palàm ſuum deplorare peccatum, confitetur* Deo *ſuam turpitudinem, & confugit ſeria oratione & ardenti corde ad miſericordiam* Dei.

6. *Qui hoc pacto per hos gradus aſcendit: Primùm agnoſcens* Deum, *ipſius iudicium & miſericordiam ſecuti iam expoſitum eſt, is hac fiducia abſoluitur à peccato ſuo, & iuſtificatur coram* Deo, *non ſua iuſticia, ſed Chriſti, quæ omni credenti imputatur:* Nam *uera noſtri iuſtificatio eſt credentis perſonæ in Chriſtum abſolutio à peccato, imputatio iuſticiæ Chriſti, acceptatio ad uitam æternam gratis propter Chriſtum.*

7. *Iuſtificatus fide & adoptatus in filium & regeneratus agit gratias* Deo, *celebrat* Deum, *& totam uitam in poſterum emendat.*

Verùm ut hæc clarius à nobis intelligi poſſint, proponam exemplum ſalutaris pœnitentiæ, de qua audiſtis, & ſumam Manaſſem regem Iuda, *in cuius* NB: *pœnitentia ſalutari hæc omnia conſpiciuntur, quemadmodum in ipſius oratione apparet.*

PRIMVM *enim cùm inquit,* DOMINE *omnipotens* Deus *patrum noſtrorum* Abraham *&* Iſaac *&* Iacob, *quem omnes pauent & tremunt à uultu uirtutis tuæ, & inſuſtentabilis eſt ira com-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

minationis tuæ ſuper peccatores, immenſa uerò & imperueſtigabilis miſericordia promiſsionis tuæ, quoniam tu es Dominus altiſsimus, gratioſus, miſericors & multum miſerens, & pœnitens ſuper malicias hominum.

In his uerbis Manaſsis, eſt 1. Agnitio Dei. 2. Debitæ obedientiæ teſtificatio. 3. Iudicij diuini in peccatores confeſsio. 4. Miſericordiæ noticia & prædicatio.

DEINDE ſecundum ſequitur, uidelicet examen factorum Manaſsis ad normam legis, ita enim ait: Peccaui ſuper numerum arenæ maris, multiplicatæ ſunt iniquitates meæ Domine.

TERTIO quantus pauor fuerit in corde ipſius oſtendit, cùm ait: Et non ſum dignus intueri & aſpicere altitudinem cœli præ multitudine iniquitatem mearum.

QVARTO in his pauoribus erigit ſe cogitatione miſericordiæ, & ait: Et nunc flecto genua cordis mei precans ad te Domine, qui promiſiſti pœnitentiam & remiſsionem peccatorum qui peccauerunt tibi.

QVINTO ſequitur ueniæ precatio: Quare peto rogans te: Remitte mihi Domine, remitte mihi, & ne ſimul perdas me cum iniquitatibus meis, neq; in æternum iratus reſerues mala mihi, quia tu te Deus, Deus, inquam pœnitentium, & in me oſtendas omnem bonitatem tuam.

SEXTO, hæc precatus ſtatuit ſe exauditum & iu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

et iuſtificatum: quare & addit. Quia indignum ſal uabis me ſecundum magnam miſericordiam tuam. Hic Manaſſes iuſtus fide factus, noua eſt creatura.

SEPTIMO, hanc gratuitam iuſtificationem ſequitur emendatio in tota uita. Vnde ſequitur in ipſius oratione: Et laudabo te ſemper omnibus diebus uitæ meæ, quoniam te laudat omnis uirtus cœlorum, & tibi eſt gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

Hanc rationem agendi pœnitentiam omnes ſancti ſemper ſunt ſecuti. Dauid agnoſcit Deum, agnoſcit iudicium Dei, agnoſcit miſericordiam, ſuum factum examinat, pauet ob peccatum: erigit ſe fiducia miſericordiæ, precatur ueniam, iuſtificatur fide, iuſtificatus Deum celebrat. Hæc in Pſalmo 51. conſpiciuntur.

Audiuimus quid ſit pœnitentia, & quomodo fiat, iam quæ ſunt eius capitales partes tenendum eſt, & numerantur tres, quæ ſunt Contritio, Fides & Noua uita.

Ad contritionem requiruntur prima tria, quæ ſunt agnitio Dei, examen facti & pauor conſcientiæ ob peccatum.

Ad fidem tria proxima, cogitatio miſericordiæ, petitio ueniæ & iuſtificatio.

Ad nouam uitam requiritur ultimum, quod in cordis, oris, & uitæ inſtitutione ſecundum Legem Dei conſiſtit.

DE SECVNDO.

Scribitur in hoc Euangelio quòd Chriſtus re-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

pulerit hanc mulierem. Quare hoc facit? quare dicit ſe tantùm miſſum eſſe ad oues quæ perierunt de domo Iſraël? An non idem Dominus eſt, qui dicit, Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis &c. Reſpondeo: Dominus hoc fecit non ſine magnis cauſis. 1. Hoc fecit ut mulieris fides hac mora exerceretur & creſceret. 2. Vt eſſet exemplum pietatis aduerſus pertinaces Iudæos, qui Chriſtum contemſerunt. 3. Vt oſtenderet Dominus ſe uelle uinci à nobis aßiduitate precum noſtrarum. 4. Vt hoc exemplo doceret præſentes ſpectatores ueram pietatis indolem. Sed Dominus aliam cauſam aßignat, cur hanc mulierem repulerit: dicit enim, Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt de domo Iſraël. Reſpondeo: Hoc non dicit Chriſtus, quaſi negaret gentibus acceſſum ad gratiam ſuam: Fuit enim illa mulier gentilis, ſed aliæ cauſæ ſunt. 1. Vult hîc notare obſtinatam maliciam & ingratitudinem Iudæorum, qui Chriſtum peculiariter ad ſe miſſum non agnouerunt. 2. Quòd uerbum Dei ipſe Chriſtus, ante mortem ſuam prædicaret Iudæis, & poſt mortem daret mandatum prædicandi gentibus: Nam Dominus prohibuerat prædicare Euangelium inter gentes ante ſuam mortem. Verùm poſtea cùm à morte excitatus eſſet, dedit hoc mandatum Apoſtolis: Ite in mundum uniuerſum, & prædicate Euangelium omni creaturæ &c. Hoc mandatum manifeſtè oſtendit, quòd Chriſti beneficia ad Iudæos & gentes pertinent, hoc eſt, quòd omnes ex Iu-

dæis

dæis & gentibus qui Chriſtum recipiunt, & ueram pœnitentiã agunt, ſint participes beneficiorũ Chriſti, ita ut ipſius ſanguine omnia illorũ peccata ſint abolita, & tandem in extremo die ſurgant ad beatam immortalitatem & uitam æternam. Verùm qui Chriſtum recipere recuſant, uiuentes abſque pœnitentia, illi abſq; miſericordia æternis pœnis cum Diabolo punientur: Nam ſicut Dominus fuit, eſt & erit miſericors omnibus agentibus pœnitentiam abſq; omni conditione perſonarum: ita fuit, eſt & erit implacabilis iudex eorum, qui pœnitentiam non agunt: non moratur, ſiue ſimus reges, ſiue nobiles, ſiue ciues, ſiue ruſtici.

DE TERTIO.

Pulcerrima imago Eccleſiæ Chriſti, & ſingulorum membrorum deſcribitur in hac Cananæa muliere. Primùm enim quemadmodum hæc Cananæa mulier obruitur calamitate: ita & tota Eccleſia & ſingula eius membra. Hinc Paulus: Omnes qui uolunt piè uiuere in Chriſto, perſecutionem patiantur. Hoc Chriſtus docet cùm iubet nos tollere iugum ſuum: Vult enim Deus nos fieri conformes ſuo Filio in afflictionibus & ærumnis, qui olim ſumus illi futuri conformes in gloria, Roman. 8. 2. Eccleſia in his calamitatibus orat opem: nam nullum aliud aſylum habet Eccleſia, quàm orationem ad DEVM, qua impetratur auxilium.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

3. Chriſtus uidetur auertere aurem, dum non ſtatim impetramus quæ uolumus. 4. Eccleſia exemplo huius mulieris non deſinit precari : ſed perſeuerabit in oratione, donec impetrauerit quod petit.

Porrò ſingula membra Eccleſiæ hinc quod diſcant habent.

1. Vnuſquiſq; noſtrûm ſe agnoſcat Cananæum, hoc eſt, impium & indignum gratia Dei.

2. Clamet cum hac muliere, miſerere, miſerere.

3. Si tentaris, perſiſte tamen huius mulieris exemplo : ſi non hodie aut cras te exaudierit : tuæ tamen preces non erunt inanes, ſed uerè exaudientur propter Chriſtum, ſi ex fide, huius mulieris exemplo, oraueris.

4. Agnoſce te canem cum hac muliere: ſed talem, qui ex micis cadentibus de menſa domini ſui ſaturetur, ideoq; in oratione perſiſtito.

5. Futurum eſt & tibi, quod huic mulieri accidit, quæ prius canis dicebatur, mox pro filia agnita eſt : tanta eſt miſericordia Domini, Cui honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA TERTIA IN QVADRAGESIMA,

Euangelium Luc. 11.

ET erat eijciens Dæmonium, & illud erat mutum, cumq; eieciſſet dæmonium, locutus eſt mutus, et admiratæ ſunt turbę. Quidam

dam autem ex eis dixerunt: per Beelzebub principem dæmoniorum eijcit dæmonia. Et alij tentantes, ſignum de cœlo quærebant ab eo: ipſe autem cum ſciret cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum aduerſus ſeipſum diuiſum, deſolatur & domus ſupra domum cadit. Quod ſi Satanas quoque aduerſus ſeipſum diuiſus eſt, quomodo ſtabit regnum eius? quia dicitis: per Beelzebub me eijcere dęmonia. Quòd ſi ego Beelzebub præſidio eijcio dæmonia, filij ueſtri cuius præſidio eijciunt? ideò ipſi iudices ueſtri erunt. Porrò ſi digito Dei eijcio dæmonia, profecto peruenit ad uos regnum Dei. Cùm

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt ea quæ poſſidet: Vbi uerõ fortior eo ſuperueniens, uicerit eum, uniuerſa arma eius aufert, in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuit. Qui non eſt mecum, contra me eſt, & qui non colligit mecum, diſpergit: Cum immundus ſpiritus exierit ab homine, ambulat per loca arentia quærens requiem, & non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam unde exiui. Et cum uenerit, inuenit eam ſcopis mundatam atque ornatam, tunc uadit, & aſſumit ſeptem alios ſpiritus ſecum nequiores ipſo, & ingreſſi habitant ibi, & fiunt extrema hominis illius peiora primis. Factum eſt autem, cum hęc diceret, extollens uocem quædam mulier de turba, dixit illi: Beatus uenter qui te portauit, & ubera quæ ſuxiſti. At ille dixit: Quinimo: Beati qui audiunt ſermonem Dei, et cuſtodiunt illum.

ENARRATIO TEXTVS.

HOC *Euangelium, dilecti, clarè oſtendit cur Chriſtus uenerit in hunc mundum, & aſſumſerit humanam naturam, nimirum ut & nouum regnum incoaret, & regnũ* Diaboli *aboleret, hoc eſt, quod* Deus *dicit* Geneſ. 3. *Semen mulieris conteret caput ſerpentis, quod* Iohannes *interpretatur, cùm dit: Chriſtus apparuit, ut deſtrueret opera* Diaboli, *hoc eſt, regnum* Diaboli, *quòd à peccato incipit, peccato ædificatur, damnatione æterna abſoluitur.*

Huius

Huius Satanæ regni deſtructorem declarat ſe Chriſtus in hoc Euangelio, dum liberat hominem obſeſſum à Diabolo. Nam cùm diabolo expellit, primùm, ſignificat ſe potentiorem diabolo eſſe. Deinde ſe ipſius hoſtem declarat. Tum ſigno oſtendit ſe humani generis ſaluatorem. Præterea oſtenditur hìc ingratitudo mundi erga ſuum ſaluatorem, cùm impij Iudæi adſcribunt Satanæ opera Dei. Poſtremò in fine huius Euangelij, mulier clamans de Chriſto occaſionem monſtrandi ueram beatitudinem: Nam dum mulier clamat: Beatus uenter qui te portauit, Is reſpondet: quinimo, Beati qui audiunt uerbum Dei & cuſtodiunt illud. Loci quatuor.

I. Differentia regni Satanæ & regni Chriſti.

II. Contentio inter Iudæos & Chriſtum, in qua Iudæi reprehendunt Chriſti factum, ipſe uerò illud defendit.

III. Quid futurum eſt illis, qui Chriſtum receptum rurſus reijciunt obtemperantes Satanæ.

IIII. Quæ ſit uera beatitudo & felicitas.

DE PRIMO.

Erat Ieſus eijciens dæmonium. Hæc uerba apertè teſtantur duo diuerſa eſſe regna: Chriſti & Satanæ, & eſſe maximam differentiam inter hæc duo diuerſa regna, adeò ut nunquam inter ea conuenire poßit. Cùm ergo Diabolus & Chriſtus duo ſunt potißimi diuerſorum regnorum Reges,

de

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

de utroq; dicemus, ut intelligatur, quantum mali eſt in Satanæ regno, & quantum boni & felicitatis in Ieſu Chriſti ſalutari regno.

De Diabolo hæc quatuor puncta conſideranda ſunt. 1. Quis ſit. 2. Quid faciat. 3. Cur faciat. 4. Cur Deus permittat ut faciat.

Quis ergo eſt? Quantum ad naturam, eſt creatura Dei, ſicuti Angeli Dei: quantum ad ſtudium & peruerſitatem, quam ex ſe habet, eſt mendax, latro, fur: qui perpetuò homicidio & mendacio gaudet, & nihil magis expetit, quàm humani generis æternum interitum. Quòd talis ſit Diabolus, docet fraus eius, qua primos homines decepit.

Quid facit Diabolus? Videmus in hoc Euangelio, quòd hunc miſerum hominem reddat cœcum et mutum. Conſidera, quæſo, hîc Diaboli crudelem tyrannidem aduerſus hunc miſerum. 1. Aures obturat illi. Quare? ne uerbum Dei audiat. Cur hoc cupit? Quia ſcit Diabolus primum gradum in cœlum eſſe, uerbum Dei audire: Nemo enim ſine auditu uerbi Dei unquam ſalutem conſecutus eſt: Euangelium enim, ut inquit Paulus, eſt potentia Dei in ſalutem omni credenti. 2. Cor obſidet, ne uerbum in eo locum habeat. Quare hoc facit? Quia ſcit ſine fide, quæ ex uerbi auditu eſt, neminem iuſtificari. Nam, ut Chriſtus dicit, qui non credit, ira Dei manet ſuper eum. 3. Reddit mutum. Quare? ne confiteatur Chriſtum ſuum ſaluatorem: nam ſcit neminem ſaluum fieri ſine oris confeßione: ſic enim Paulus Roman.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

man. 10. ait, Corde creditur ad iuſticiam, ore fit confeßio ad ſalutem. 4. Reddit hunc miſerum cæcum ne uideat. Quare? Ne uideat opera Dei enarrantia gloriam Dei, ut Dauid teſtatur cùm ait: Cœli enarrant gloriam Dei, & opera eius annunciat firmamentum. Ecce occludit Satan huic miſero homini omnes uias ſalutis.

Quare hoc facit iſte malignus? 1. Quia ipſe damnatus eſt, & nullam ſalutis ſpem habet. 2. Odio Chriſti tanto laborat quòd ipſius regnum ferre non poteſt. 3. Odio implacabili, aduerſus humanum genus inflammatur, adeò ut cupiat omnes ſecum æternùm damnari: Ideò Petrus inquit, 1. Petri 5. Diabolus, ut Leo rugiens circumit, quærens quem deuoret.

Sed cur Deus hoc permittit Satanæ, ut ita homines uexet? 1. Hanc pœnam noſtro peccato meruimus: quicquid enim mali nobis acciderit, nobis ipſis adſcribemus, & cauſam in nobis ipſis quæremus. 2. Deus hoc permittit, ut intelligamus quanta ſint beneficia Chriſti erga Eccleſiam: nemo enim melius intelligit libertatis aut ſanitatis commoda, quàm qui aliquando carceris mala & morbi moleſtias expertus eſt. 3. Vt Chriſtum inuocemus contra Diabolum, qui ſolus eum ſuperare poteſt. 4. Vt fide nos aduerſus illum muniamus, iuxta illud: Cui fortes reſiſtite in fide. Eſt enim fides uictoria mundi, ut ait Iohannes: Hæc eſt uictoria quæ uincit mundum, fides ueſtra. 5. Vt præſentia Chriſti liberati à

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Satanæ tyrannide, & agnoſcamus Chriſtum in nobis habitare, iuxta illud 1. Reg. 17. *Vt ſciat omnis terra quòd ſit* Deus in Iſraël, *id eſt, in* Eccleſia, *&* Deum *prædicemus qui nos liberat.*

De Diabolo *audiuimus, quis ſit, quid faciat, cur* Eccleſiæ *exitio ſtudeat, & cur id* Deus *permittat:* Nunc *de rege* Chriſto *audiamus, de quo dicam: Quis ſit, quid faciat, & cur faciat.*

Quis eſt Chriſtus? Deus *& homo à* Patre *ante ſecula natus, æternus* Deus *cum æterno* Patre *&* Spiritu *ſancto, quemadmodum in Symbolis confitemur:* Deſcendit *de cœlo propter noſtram ſalutem, & aſſumſit humanam naturam, ut ſua morte liberaret nos ab æterna morte & ſupplicio.*

Quid facit? Hoc *docet nos præſens* Euangelium. 1. *Aperit huic ſurdo aures:* Deinde *eijcit ex illo* Diabolum: *ſoluit linguam, ut loqui poßit: oculos quoq; aperit.* Hoc *ipſum quotidiè facit in ſua* Eccleſia 1. *Aperit aures, ut audiamus uerbum: quicunq; enim libenter audit uerbum* Dei, *ſciat aures ſuas apertas eſſe: & qui contrà non audit uerbum libenter, ſciat ſuas aures adhuc à* Satana *obturatas eſſe.* Quare *qui nondum habet aures ad audiendum uerbum, confugiat ad* Chriſtum, *qui ſolus aperit.* 2. Cor *à* Diabolo *liberat, ut credere poßimus: nam* Iohannis 6. *docet* Chriſtus, *quòd fides ſit opus* Dei: *ita enim ait: hoc eſt opus* Dei, *ut credatis in eum quem ipſe miſit.* Si *ergo non credis, adhuc* Diabolus *occupat cor tuum: quare* Chriſtus *adeundus eſt,*

qui

qui ſolus eum ſuperare poteſt . 3 . Soluit linguam, ut iam ore etiam confitearis, prædices & inuoces.

Cur autem hoc facit Chriſtus? 1. Quia eſt amans hominum, quorum naturam aſſumſit, quando homo conceptus & natus eſt ex Maria uirgine. 2. Quia eſt hoſtis Diaboli. 3. Quia officium eius eſt, ut hoſtis ſui diaboli regnum inuadat, ipſum hoſtem ſpoliet, ac omnes in ſe credentes donet uita æterna.

Ex his iam apparet, quantum ſit diſcriminis inter regnum Diaboli & Chriſti. In regno diaboli eſt peccatum & mors: In regno Chriſti eſt iuſticia & uita. In regno Satanæ eſt damnatio: in regno Chriſti eſt abſolutio à damnatione, & ſalus. In regno Satanæ ſunt tenebræ : in regno Chriſti eſt lux perpetua. In regno Satanæ eſt cruciatus : in regno Chriſti eſt gaudium. In regno Satanæ conſpicitur diabolus cum damnatis omnibus : in regno Chriſti Sancti fruuntur conſpectu Dei & immortalitatis gloria, per Chriſtum Ieſum. Hinc ergo admonemur, & quanto cum ſtudio fugiendum ſit regnum Satanæ, & quanta diligentia conandum ſit, ut ciues conſtituamur beati regni Chriſti.

DE SECVNDO.

Iudæi uidentes hoc factum Chriſti, tanquam legati Satanæ, ſe totis uiribus Chriſto opponunt, & dicunt, in Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Vide quanta ſit mundi malicia:

Dei

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Dei opus Diabolo *aſcribit, quò in peccatis ſuis moriatur. Quis mortalium tanta inſania inſurgeret aduerſum* Chriſtum, *niſi ſpiritu Satanæ excitaretur?* Verùm Chriſtus *illam contumeliam* Dei *nequaquam fert, ſed fortiſsimis argumentis iſtam* Diabolicam *contumeliam confutat.*

PRIMVM *argumentum*: Nemo *poteſt per unum* Diabolum *alium eijcere*: Ergo *uos improbè aſſeritis me in nomine* Beelzebub *eijcere dæmonia:* Nam *ſi unus* Diabolus *alij* Diabolo *uim faceret, & eum eijceret, non eſſet ſtabile regnum* Diaboli. Nũc *autem uidemus regnum Satanæ maximè ſtabile & firmum eſſe.* Nam *omne regnum contra ſe diuiſum deſolabitur*: Vbicunq; *enim eſt diſcordia, ibi certus expectandus eſt interitus.*

SECVNDVM *argumentum eſt: Si ego in nomine* Beelzebub *eijcio dæmonia: ueſtri quoq; filij in eodem nomine eijciunt dæmonia: ſed hoc ueſtro ipſorum iudicio eſt falſum: nam uos* Dei *uirtute illos dæmonia eijcere fatemini: quare improbè facitis, cùm me dæmonia in nomine* Beelzebub *eijcere aſſeritis.*

TERTIVM *argumentum*: In digito Dei, id eſt, *potentia diuina eijcio dæmonia,* ergo falſò Di*abolo adſcribitis opus meum.*

QVARTVM *argumentum*: Fortis à fortiori *ſuperatur:* Diabolus *à me ſuperatur:* Nam illum *eijcio, illius ſpolia capio: igitur ſum illo fortior.* Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum,

in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

in pace ſunt ea quæ poſſidet. *Quis eſt ille fortis armatus? Serpens antiquus: Cuſtodit atrium ſuum, dum habitat in incredulis, dũ hominum ſenſus excæcat, ne Chriſtum agnoſcant: atq; tum omnia quæ poßidet, ſunt in pace, quando ſcilicet ſilet uerbum Dei, & ſonant humanæ traditiones. Verùm cùm gladius ſtringitur, quod eſt uerbum Dei, mox diabolus cogitur cedere: nam Chriſtus qui in uerbo eſt, potentior eſt Satana.*

QVINTVM *argumentum: Qui non eſt mecum contra me eſt, & qui non colligit mecum diſpergit, hoc eſt, diabolus dißipat Eccleſiam, & ego colligo Eccleſiam, ergo inter me et diabolũ non conuenit, quòd autem diabolus dißipet Eccleſiam, probat pulcerrima ſimilitudine.*

DE TERTIO.

Cum immundus ſpiritus exierit de homine, *hoc eſt, cùm diabolus, qui & ipſe immundus eſt, & animos hominum coinquinare multis modis ſolet, exierit de homine, quemadmodum iam de miſero hoc, qui obſeſſus erat, mea uirtute eiectus eſt. Quid tum facit?* Ambulat per loca inaquoſa, quærens requiem, & non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam unde exiui: *Ambulat per loca inaquoſa, id eſt, per corda non irrigata flumine Spiritus ſancti. Quid eſt quòd quærat requiem & non inueniat? hoc dicto ſignificatur eius ſtudium: non enim ſatis eſt ei nocuiſſe, niſi magis noceat. Tanto perdendi homines ſtudio laborat,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

non contentus eſt multa corda poßidere, niſi ad ea redeat, à quibus antea expulſus: unde dicit: Reuertar in domum meam unde exiui. *His uerbis ſignificatur, quòd non ſinat intentatos eos, qui fide purgati ſunt: ſed conetur rurſus, in eorum corda intrare, quò eos à regno Chriſti abducat: quod cùm fit, fiunt nouißima hominis illius peiora prioribus, quia fit de nouo hoſtis Chriſti, expellit Spiritum ſanctum, & grauiores pœnas luet, niſi rurſus per ueram pœnitentiam eiecerit Diabolum. Obſeruemus ergo, quàm periculoſum ſit ijs, qui ſemel Chriſto dederunt nomina, & rurſus ſe iugo Diaboli ſubijciunt. Hi enim ut grauißimè in Spiritum ſanctũ peccanti, ita etiam grauißimæ pœnæ ſunt ipſis metuendæ. Quare qui ſalutis ſuæ ulla tangantur cura, citò reſipiſcant & ſtrenuè aduerſus Satanam militent, ne eos rurſus in peccatorum diluuium præcipitet.*

DE QVARTO.

Factum eſt cum hæc diceret, extollens uocem quædam mulier de turba, dixit illi: Beatus uenter &c. At ille dixit: Quinimo, Beati qui audiunt uerbum Dei & cuſtodiunt illud. *Hic primùm obſeruemus diuerſa hominum iudicia de uerbo Dei. Quidam admirantur & amant uerbum, ut hæc mulier: Quidam malè loquuntur de uerbo, ut illi, contra quos hìc Chriſtus agit. Nam ſemper à principio mundi fuerunt tales auditores uerbi. Cain uerbum contem-*

ſit

ſit: Abel amauit. Nohe amauit uerbum: & reliquus totus mundus contemſit. Tempore Hieremiæ pauciſsimi uerbum Prophetarum receperunt cum fructu: pleriq; ad ueterem idolatriam redire maluerunt. Hinc apud Ieremiam dicunt: Quando ſacriuificauimus reginæ cœli (id eſt ſoli) omnia fuerunt nobis proſpera: abundauimus frumento &c. Ad eundem modum noſtri dicunt: quando Miſſas audiuimus, dedimus Monachis, omnia fuerunt in meliore precio, maior erat timor Dei, maiorq́; caritas: Hanc gratiam refert mundus Deo pro ſuo beneficio. Dat nobis uerbum ſalutis: nos potius uolumus humana ſomnia. Offert gratis: nos uolumus Monachorum nugis mereri. Sed iſtis omiſsis audiamus Chriſtum: Beati, inquit, qui audiunt uerbum Dei & cuſtodiunt illud. Hæc pauca uerba ſunt, & habent additam magnam promiſsionem.

Quodnam eſt illud uerbum Dei? Aliud eſſe non poteſt quàm quod Prophetæ tradiderunt: Chriſtus ſuo confirmauit ſanguine: Apoſtoli docuerunt. Quodnam eſt illud? Eius ſummam habet puerilis noſtra doctrina Catechiſmus, & ſunt decem præcepta, Symbolum: doctrina de Sacramentis, & quam ſingulis diebus Dominicis auditis ex Euangelio, hoc eſt, ut uno dicam uerbo, quam Prophetæ, Chriſtus & Apoſtoli docuerunt. Hoc uerbum uult audiri: ergo uult miniſtros eſſe & paſtores, qui hoc uerbum docere poſſunt. Nam cùm det uerbum, offerat ſalutem, quæ fide ex auditu

percipitur, neceſſarium eſt, ut ſint qui hoc uerbum doceant.

Verùm, quia non ſatis eſt docere & audire uerbum, niſi cuſtodiatur, addit Dominus: Et cuſtodiunt illud: *Quid eſt cuſtodire uerbum? Eſt uerbum auditum diſcere, retinere, eiq; credere, & ex fide* Deo *ueram obedientiam præſtare.* Ita Abraham *pater noſter fecit, audiuit uerbum, retinuit, eiq; obediuit, & ex fide tantam obedientiam præſtitit, quod potius, mandante* Deo, *uoluerit ſuum unigenitum filium mactare, quàm* Dei *præceptum uiolare. Sed quis eſt inter nos qui* Deo *hanc obedientiam præſtat? filij uolumus* Abrahæ *dici, ſed nolumus patris ueſtigijs inſiſtere. Quid illis promittit qui audiunt & obediunt?* Beati, *inquit,* qui audiunt Verbum &c. *Beati, id eſt, ſunt ab omni miſeria liberi, à peccato & damnatione. Beati, id eſt, donati uita & gloria æterna per* Ieſum Chriſtum Dominum *noſtrum, qui cum* Patre & Spiritu *ſancto uiuit unus* Deus *in ſecula ſeculorum, Amen.*

DOMINICA LAETARE, IOHAN. VI.

POſt hæc abijt Ieſus trans mare Galilææ, quod eſt Tiberiadis, & ſequebatur eum turba multa, quia uidebant eius ſigna quæ faciebat ſuper his, qui infirmabantur. Subijt autem in montem Ieſus, & ibi ſedebat cum diſci-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

diſcipulis ſuis. Inſtabat autem Paſcha feſtus dies Iudęorum. Cum ſuſtuliſſet ergo oculos Ieſus, & uidiſſet quod multa turba ueniret ad ſe, dicit ad Philippum: Vnde ememus panes vt edant iſti? hoc autem dicebat tentans eum: ipſe enim ſciebat quid eſſet facturus Reſpondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, ut unuſquiſq; puſillum quippiam accipiat: Dicit ei unus ex diſcipulis ipſius Andreas, frater Simonis Petri: Eſt puer hic, qui habet quinq; panes hordeaceos, & duos piſces, ſed hæc quid ſunt inter tam multos? Dixit autem Ieſus; Facite vt homines diſcumbant: Erat au-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tem gramen multū in eo loco: Diſcubuerunt ergo uiri numero ferme quinq; millia. Accepit autem panes Ieſus, cumq; gratias egiſſet, diſtribuit diſcipulis ſuis: Diſcipuli vero diſcumbentibus. Similiter & ex piſcibus quantum uolebat. Vt autem impleti ſunt, dicit diſcipulis ſuis: Colligite quæ ſuperfuerunt fragmenta, ne quid pereat. Collegerunt ergo & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinq; panibus hordeaceis, qui ſuperfuerant his qui comederant. Illi ergo homines cum uidiſſent quōd Ieſus fecerat ſignum, dicebant: Hic eſt verè Propheta ille qui venturus eſt in mundum. Ieſus ergo cum cognouiſſet quōd venturi eſſent, ac rapturi ipſum, ut facerent ipſum Regem, ſeceſſit iterum in montem ipſe ſolus.

ENARRATIO TEXTVS.

SVmma huius Euangelij eſt, quòd Chriſtus doctrinam quam tradit Matth. 6. Primùm quærite regnum Dei & iuſticiam eius (id eſt, Dei) & cætera adijcientur uobis, hîc facto ſuo & exemplo confirmet: ut nos uerbo Chriſti & miraculo eius edocti, curam uentris abijciamus, & ſequamur Chriſtum in deſertum, eiq; omnem curam pro nobis relinquamus, iuxta eius mandatum: Iacta in Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet. Vult ergo totum hoc Euangelium docere, quòd qui uerbum Dei audiant,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

diant, ament & conſeruent, non ſint perituri fame, quia Chriſtus eorum in ſe curam recipit. Loci tres.

I. Quòd Deus habeat curam illorum qui ſe ſequuntur.

II. Circumſtantiæ præſentis miraculi, & eius apud nos uſus.

III. Factum huius turbæ uolentis Chriſtum Regem creare: Item de Chriſti fuga.

DE PRIMO.

In hac prima doctrina multa perpendenda ſe offerunt, quorum ſingula aliquam doctrinam & admonitionem ſuppeditant: ut ſunt Chriſti profectio, operatio, ardor turbæ ad ipſum audiendum, quid turbam mouerit, quæ utilitas inde ad turbam peruenerit, & quid nos ab exemplo turbæ & facto Chriſti diſcere debeamus.

Profectio Chriſti narratur his uerbis: Abijt Ieſus trans mare Galilææ quod eſt Tiberiadis. Fuit autem Tiberias urbs in honorem Tiberij Imperatoris ab Herode extructa apud Iordanem. In hac profectione Chriſti, obſeruandus eſt finis & exemplum. Finis fuit ut latè propagaret ſuum Euangelium, doctrina & miraculis. Exemplum eſt, ut nos Chriſtum imitemur, quiſque in ſua uocatione, non parcentes nobis: ſed nocte dieq; per terram, per mare, noſtræ ſtudeamus uocationi reſpondere. Neq; hoc exemplum eſt miniſtris

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uerbi imitandum tantùm, ſed omnibus iuxta rationem uocationis cuiuſq;.

Quid in hac profectione agit Chriſtus? Marcus cap. 6. dicit Chriſtum miſertum fuiſſe eorum, quia erant ſicut oues non habentes paſtorem, & cœpit eos docere multa. Matthæus addit, quòd tota die fuerit occupatus in ſanandis ægrotis. Hìc quatuor ſe offerunt perpendenda. 1. Affectus Chriſti. 2. Cauſa iſtius effectus. 3. Quales ſimus ſine miniſterio uerbi. 4. Quis finis miniſterij.

Cùm Chriſtus miſeretur turbæ, monemur ut cogitemus, quàm paternè ſit erga nos affectus, ut qui noſtris calamitatibus afficiatur: hoc eſt quòd Apoſtolus dicit ad Hebræos: Nos habemus Pontificem, qui poteſt compati infirmitatibus noſtris. Cur autem miſertus ſit turbæ, cauſa fuit quæ narratur à Marco, Quia erant ſicut oues, non habentes paſtorem. Sed quales ſunt oues ſine paſtore? Miſeræ, expoſitæ furum & luporum iniurijs. Cùm autem hoc diceret Dominus, populus per falſos doctores erat abductus à uero Dei cultu in uarias ſuperſtitiones, quarum fructus eſt animarum interitus: quemadmodum nos olim in Papatu experti ſumus, ubi pro uero cultu Dei fuerunt in Eccleſiam inuectæ horrendæ ſuperſtitiones, ut inuocatio ſanctorum, prophanatio Sacramentorum, purgatorium & aliæ nugæ, quæ hodiè utinam in multorum animis non reſiderent. Hinc ergo diſcamus quales ſint homines ſine miniſterio uerbi, nempè quòd ſint ueluti oues

in

in deſerto uagantes : ubi omni momento periculum graue illis immineat à furibus & lupis, imò ut uno uerbo dicam : Vbi non eſt uerbum Dei, ibi nulla ſalus. Diſcamus & hîc finem miniſterij uerbi. Homines ſine uerbo ſunt ſicut oues uagantes ſine paſtore. Ergo uerbum eſt illis ueluti baculus paſtoralis, quo homines è deſerto ad ſuum paſtorem congregantur : Eſt & ueluti pabulum quo reficiantur & alantur : Eſt & remedium quo animæ noſtræ ſanantur. Breuiter, Eſt ſemen immortale, per quod renaſcimur ad uitam æternam, quando uerbo prædicato credimus : quanta autem ſit diuini uerbi neceßitas hinc facilè intelligitur.

Ardor populi ad audiendum Chriſtum hîc etiam indicatur. Sequebatur, inquit Euangeliſta, eum multitudo magna: Idq́; in locum deſertum procul ab urbibus, ubi nec cibus nec potus erat. Vide maximum ardorem, quo populus geſtit Chriſtum audire, ut nullam curam corporis ſui habere uideatur: hora multa præterijt, inquit Marcus.

Cur autem Chriſtum ita ſecuta ſit turba explicat Iohannes in hodierno Euangelio, cùm ait: Quia uidebant ſigna quæ faciebat. Signa autem fuerunt cùm teſtimonia potentiæ diuinæ in Chriſto, tùm doctrinæ quædam ſignacula, & ſummæ beneuolentiæ Chriſti erga homines indicia : Nam in horum trium cogitatione deuenerunt per ſigna & miracula quæ Dominus fecit.

Ex hoc ergo, quòd hæc turba ſit Chriſtum ſecuta, hoc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ta,hoc percepit commodum,quòd in ſalutis ſuæ cognitionem deuenerit: nam cùm doctrinam ſuam, quam ore docuit, ſtupendis miraculis confirmauit, fidem uerbo adhibuerunt,qua fide illi omnes ſaluati ſunt,qui uſq; ad finem perſeuerârunt. Deinde & corporalia beneficia perceperunt multi: nam ſanauit malè habentes, quemadmodum referunt alij Euangeliſtæ.

Quomodo iam huius turbæ exemplum eſt nobis imitandum? 1. Hanc turbam imitamur,ſi uerbum Dei diligenter audiamus & ei credamus,conuicti miraculis Chriſti, quibus ueritatem ſuæ doctrinæ confirmauit. 2. Imitabimur etiam hanc turbam in eo, quòd regulæ à Chriſto Mat. 6. traditæ obediat, ita enim Chriſtus ait: Quærite primùm regnum Dei,& iuſticiam eius,& cætera adijcientur uobis. Hîc ordo eſt diligenter ab omnibus pijs obſeruandus. PRIMA cura debet eſſe regni Dei, & iuſticiæ Dei. DEINDE etiam ſuo loco pro uocationis ratione eſt laborandum. Nam ita ſcriptura ait: In ſudore uultus tui ueſceris pane tuo. Et in Pſalmo dicitur: Labores manuum tuarum manducabis. Paulus quoq; dicit: Qui laborat,manducet. Ita labor omnibus præſcribitur,ſed iuxta rationem cuiuſq;, alius eſt enim labor paſtoris, alius agricolæ, alius Regis, alius Cancellarij & Senatoris. Verùm cauendum eſt omnibus,ne ordine inuerſo laborent, quod faciunt,illi qui primam quidem curam uentris habent,poſtremam uerò mentis. Qui ergo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ergo Magiſtratum gerit, ſic cogitet: Meus Chriſtus dicit, primùm quærite regnum Dei & iuſticiam Dei, & poſtea reliqua huic uitæ neceſſaria: huic præcepto mei Domini obtemperabo, certus quòd uerè, quod promiſit, ſit præſtaturus, utut ratio & mundus totus obmurmuret. Et hunc ordinem à Chriſto præſcriptum conetur euertere. Deus daues paſcit: cur me ipſi obedientem non paſceret? Dat corpus: cur non ueſtem? dat animam: cur non cibum? dat æterna: cur non temporalia? Quicunque ergo pius eſt, debet hanc regulam Chriſti ſequi, Quærite primùm regnum Dei & iuſticiam eius, & cætera adijcientur uobis. Verùm, pròh dolor, multi contra hanc regulam peccant. Primùm enim qui non ſolùm ipſi uerbum Dei non audiunt, ſed alijs impedimento ſunt, ut non audiant, quemadmodum impij mariti faciunt, qui ſuas uxores à uerbo retinent, auariciæ ſuæ explendæ gratia. Hi ſuo temerario auſu irrumpunt in officium Dei, & Chriſti præceptum malignè contemnunt: unde quicquid agunt malè ſuccedit. Primùm uolunt corpori proſpicere, Deinde ſi quando uacat, animæ exiguam curam habent. Colligo, inquit aliquis, uxori meæ & liberis. Rectè facis, & probo tuum ſtudium: natura enim hoc docet, & ratio dictat, ut maritus uxoris & prolium curam habeat, & Paulus dicit, Qui negligit ſuos eſt infideli deterior: ſed collige iuxta Chriſti regulam, & huius turbæ exemplum. Primùm quære regnum

Dei,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Dei: Deinde in uocatione tua ſis diligens. Si aliter feceris, liberi tui non gaudebunt ex tuis laboribus: nam maledictus labor eſt tuus, & maledictus fructus laborum tuorum erit, nec proderit liberis tuis. Eſt enim hoc dictum uerißimum: Ex malè quæſitis non gaudet tertius hæres. Experientia docet quòd malè à parentibus parta, liberi ut plurimum cum meretricibus in ganeis, in potationibus, in contentionibus & litibus abſumere turpiter ſoleant: Quare ſi pietas nobis cordi eſt, Chriſti regulam & huius turbæ exemplum imitemur, quod ſi fecerimus, ſentiemus liberalem manum Dei erga nos.

DE SECVNDO.

Iam uideamus præſentis miraculi circumſtantias quæ multæ ſunt. Primùm Dominus dicit Philippo: Vnde ememus panes ut manducent hi? Cur hoc additur ab Euangeliſta? Hoc autem dicebat tentans eum, hoc eſt, ut experiretur quid haberet fidei, qui antea uiderat aquam in uinum conuerſam eſſe in Cana Galilææ.

Sed quid reſpondet Philippus? Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, ut unuſquiſque modicum accipiat. Hîc Philippus immemor miraculorum, quæ antea uiderat, rationem ſuam in conſilium adhibet, quaſi diceret, Magna turba eſt, requiritur ad eam ſaturandam magna pecunia, & nos nihil ferè habemus, fruſtra enim de pane emendo diſputatur, deliberatio fruſtra adhibetur, dum impoßibilitas impedit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Sed uenit alius diſcipulus Andreas, & dicit puerum adeſſe, qui habeat quinq; panes hordaceos & duos piſces: ſed hæc nihil ad tantam turbam: hic diſcipulus etiam deſperat.

Sed quid adhæc Chriſtus? Dicit ergo eis: Facite homines diſcumbere, quaſi dicat, cùm hoc ſit impoſſibile ueſtro iudicio, ut tanta turba hîc conſeruari poßit, ne fame pereat: Ego qui illis dixi & uobis: Quærite primùm regnum Dei & iuſticiam eius, & cætera omnia adijcientur uobis, oſtendam facto, meam promißionem non eſſe uanam: uos ſaltem iubete turbæ, ut ad comedendum diſcumbat.

Hîc diſcipuli magiſtro obtemperant, & uiri numero, quaſi quinq; millia ſe ad comedendum componunt, expectantes miraculoſam ſaturitatem.

Cùm ita diſcumberent, accepit Ieſus panes illos quinq; hordeaceos & piſces, ac primùm facta benedictione, & actis gratijs, diſtribuit diſcumbentibus quantum uolebat. Poſtquàm autem ſaturati ſunt, dixit diſcipulis ſuis: Colligite quæ ſuperſunt fragmenta, ne quid pereat. Et illi obtemperantes collegerunt duodecim cophinos fragmentorum. Videtis miraculum, quo Chriſtus ſuam diuinam potentiam, ſuam promißionem & ſuum officium confirmat.

Quid nos hinc diſcere debemus? Multæ ſanè doctrinæ hinc peti poſſunt.

PRIMVM confirmatur id quod in primo loco audiuimus, uidelicet quòd qui Chriſtum ſequantur,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tur, non ſint fame perituri, quemadmodum iam audiuiſtis.

DEINDE hoc miraculo confirmatur affectus Chriſti erga eos qui ſequuntur, de qua re etiam in prima doctrina audiuimus.

Præterea confirmatur hoc miraculo, quòd contra rationis iudicium Chriſtus poßit iuuare quando uult. Nam ut regnum Chriſti & regnum mundi ſunt diuerſa: ita alia fieri poſſunt in regno Chriſti, quàm in regno mundi. Nam qui regno Chriſti præſidet, omnipotens eſt, cuius uelle eſt fieri: omnia enim quæ uoluit, ut inquit Dauid, fecit in cœlo & in terra. Cùm igitur proponit nobis Euangelium miranda Dei opera, de reſurrectione mortuorum, de uita æterna, de æternis impiorum pœnis, & huiuſmodi alia, non adhibebimus in conſilium rationem noſtram, ut ab illa quæramus quid fieri poßit, ſed ſolum uerbum Dei interrogabimus, ſi enim Deus aliquid dicit, mox ueniet nobis in mentem eius potentia & ueritas: quia potens eſt, nihil eſt ei impoßibile: & quia uerax, quicquid dicit ratum & firmum erit. Dicit enim, cœlum & terra tranſibunt, uerba autem mea non tranſibunt.

Docemur & hoc miraculo & Chriſti facto, quòd Deus res modicas piorum augere uelit ſua benedictione: non enim in magna rerum copia ſita eſt ſaturitas: ſed in benedictione Domini, quæ ſola diuites facit. Vnde Chriſtus Lucæ 12. Non in abundantia cuiuſq; uita eius ex ijs quæ poßidet. Et

Dauid

David Pſalmo 121. Et abundantia diligentibus te. Sæpiſsimè accidit, quòd pauper aliquis timens Deum melius paſcitur pane & olere, quàm diues impius ex precioſis ferculis & dulciſsimo uino. Pauper Lazarus melius paſcebatur micis, quæ ei uix dabantur, quàm diues epulo ex ſuis delicatis cibis. Hæc diligenter cogitemus ſinguli, ac expectemus promiſsionem Domini, ut noſtris laboribus benedicat, & noſtrum panem augeat. Is enim iuſsit orare & dicere, Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.

Ad hæc docet nos Chriſti factum, ut uſurpaturi diuina beneficia, gratias agamus Deo pro ſuo dono, & petamus, ut ſuum donum ſua benedictione conſecrare uelit: Creatura enim Dei ſanctificatur per uerbum & oratione, quemadmodum Paulus docet 1. Timoth: 4. Verùm fit ut multi, quia non agnoſcunt diuina beneficia, & multò minus gratias agunt datori, uel in magna rerum copia ſint egentes, uel magna premantur paupertate. Quare hortor uos, ut hoc Chriſti exemplum imitemini, quoties bonis Dei donis uti uolueritis. Atq; hoc ſit dictum de præſenti miraculo. Sequitur iam tertius locus.

DE TERTIO.

Cum uidiſſent (*dicit Euangeliſta*) quod Ieſus fecerat ſignum, dicebant: Hic eſt verè ille Propheta qui uenturus eſt in mundum. Ieſus ergo cum cognouiſſet, quod uenturi eſ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſent,ut raperent ſe, & facerent ſe Regem,fugit iterum in montem ipſe ſolus.

Hic duo proponuntur exempla, Vnum turbæ, alterum Chriſti. In turba duo uidemus, Vnum quòd ex miraculo agnoſcit Meßiam, id quod rectè à turba factum eſt, nam Propheta Iſaias prædixit fore, ut cùm uenerit in mundum Meßias, magna miracula eſſet editurus,per quæ agnoſceretur. Hactenus ergo rectè iudicauit turba. Alterum,quod uidemus in turba, eſt error iudicij turbæ, quæ cùm uideret ex miraculo Ieſum eſſe Meßiam, uoluit eum in Regem creare. Sed Chriſti regnum non eſt mundanum,ſicuti ipſi Pilato dixit. Regnum meum non eſt de hoc mundo. Voluit quidem turba grata eſſe Chriſto, ſed non ſecundum ſcientiam ſuam declarauit gratitudinem. Vnde nos diſcamus gratitudinem erga Deum ab hac turba: uerùm quia illa errauit in facto, nos uerbum Dei pro regula gratitudinis amplectamur.

Cæterùm cùm Chriſtus cognouiſſet imperitum turbæ zelum uolentis ſe in Regem creare, fugit in montem, & non patitur ſe Regem à turba creari. Quid nos hinc diſcamus? PRIMVM, quod modò dixi, quòd regnum Chriſti non ſit mundanum. DEINDE quòd nullum honorem expetere debeamus contra noſtram uocationem. Vnuſquiſq; ſit contentus eo dignitatis gradu, ad quem uocatus eſt, & non inuadat alienam functionem gloriæ cupiditate. Verùm hæc tria ſpectemus, quiſq; in ſua uocatione.

Pri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Primùm laboremus ſtrenuè in timore Dei. 2. Non quæramus uulgi laudes, ſi quid boni egerimus. 3. Hoc ſit noſtrum propoſitum, ut Deo & ipſius Eccleſiæ ſeruiamus in timore Dei. Qui aliter agunt, nihil rectè faciunt: offendunt Deum: ſuam ſuperbiam producunt, quos Deus ſæpè ſinit labi, ut ipſorum ſtulticia innoteſcat, ac ita ſuæ arrogantiæ pœnas luant. Quod ne nobis quoq; accidat, rogemus Deum, ut nos ſuo Spiritu gubernet, Cui ſoli & æterno Deo ſit honor, laus & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA IVDICA,

IOHAN: VIII.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

QVis ex uobis arguet me de peccato? Porrò ſi ueritatem dico, quare uos non credidiſtis mihi? Qui ex Deo eſt, uerba Dei audit: propterea uos non auditis, quia ex Deo non eſtis. Reſponderunt ergo Iudæi & dixerũt ei: Nõne benẽ dicimus nos, quod Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Et reſpondit Ieſus: Ego Dæmonium non habeo, ſed cohoneſto Patrem meum, & uos ignominia affeciſtis me. Ego autem non quæro gloriam meam, eſt qui quærat & iudicet. Amen dico uobis: ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non uidebit in æternum. Dixerunt ergo illi Iudęi. Nũc cognouimus quod dæmonium habes: Abraham mortuus eſt & Prophetæ, & tu dicis: ſi ſermonem meum ſeruauerit, non guſtabit mortem in æternum. Nunquid tu maior es patre noſter Abraham, qui mortuus eſt, & Prophetæ mortui ſunt? quem teipſum facis? Reſpondet Ieſus: Si ego glorifico me ipſum, gloria mea nihil eſt. Eſt Pater meus qui glorificat me, quem uos dicitis Deum ueſtrum eſſe, & tamen non cognouiſtis eum, ego autem noui eum: & ſi dixero quod non nouerim eum, ero ſimilis ueſtri mendax, ſed noui eum, & ſermonẽ eius ſeruo. Abraham Pater ueſter exultauit, ut uideret diem meum, & uidit atq; grauiſus eſt. Dixerunt ergo Iudæi

ad eum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ad eum : Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham uidiſti ? dixit eis Ieſus Amen amen dico uobis, Antequam Abraham naſceretur, ego ſum : Tollebant ergo lapides Iudei, ut iacerent in eum. Ieſus autem abſcondit ſe & exiuit è Templo,

ENARRATIO TEXTVS.

HOc Euangelium continet ſingularem doctrinam de Chriſto, & eiuſdem doctrinæ oppugnationem per Chriſti hoſtes. Quemadmodum enim Chriſtus ſuam perſonam, officium & doctrinam defendit, & monſtrat uerum ſalutis fontem: Ita Iudæi Chriſti hoſtes ſe opponunt perſonæ, officio, & doctrinæ Chriſti, & contra illum agunt tribus armis, quibus Satanas inde uſq; ab initio mundi uſus eſt. Arma autem illa tria hæc ſunt: Hypocriſis (vduaartis hellighed) Sophiſtica (kraagloff) & tyrannis (offeruold) Habet ergo hoc Euangelium duplicis regni deſcriptionem, uidelicet Chriſti & Satanæ. Vt enim Chriſtus hîc ſuum regnum tuetur: ita Satanæ ſatellites ſui Domini partes agunt. Verùm quia noſtra intereſt potius quid dicat Chriſtus, quàm quid contrà ſentiat Satanas, ex uerbis Chriſti duas doctrinas huius Euangelij proponam, & quid ad ſingulas reſponderint ac fecerint hoſtes Chriſti declarabo. Loci duo:

1. *Quòd quemadmodum* CHRISTVS *ſit uerus Meßias: ita omnis qui eum non audit à Deo non ſit.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

II. Quòd qui uerbum Chriſti ſeruet, à morte æterna liberetur. Et in his duabus præcipuis huius Euangelij doctrinis, contentionem inter Chriſtum & Iudæos exponam, in qua expoſitione multæ particulares doctrinæ ſe offerunt.

DE PRIMO.

Primæ doctrinæ partes ſunt duæ: Vna, quòd Chriſtus ſit uerus Meßias, Altera, quòd qui Chriſtum non audit, à Deo non ſit. De priori parte ita habet textus: Quis ex uobis arguet me de peccato? Si ueritatem dico, quare uos non creditis mihi? Doctrinam Chriſti reprehenderunt Iudæi, quia Satanas & eius miniſtri oderunt ueritatem. Chriſtus ſuam doctrinam uitæ innocentia, Prophetarum teſtimonijs & uarijs miraculis confirmauit, ut & agnoſceretur à Iudæis uerus Meſſias eſſe, & ab illis crederetur Chriſto in ſalutem. Cùm ergo illi inſtinctu Satanæ, odio Chriſti, & amore ſuæ falſæ doctrinæ, quam à maioribus acceperant, ſe Chriſto totis uiribus opponerent: Chriſtus contrà ſitiens ſalutem humanam, ſuam innocentiam, doctrinam & officium defendit, ut ſaltem quoſdam ex ſuis hoſtibus lucrifaciat Deo, & à damnationis præcipitio reuocet. De innocentia ergo ſuæ perſonæ primùm quærit. Quis (inquit) ex uobis arguet me de peccato? quaſi diceret: palàm uixi inter uos ab infantia mea ita innocenter, ut nemo ueſtrûm poßit me ullius peccati arguere: Hoc autem

Soli Christo reſ-
vabatur ſine pec-
to manere: Tertu

autem cùm ſit proprium Meßiæ, quare me Meßiam olim promiſſum non agnoſcitis? Nam ſolus Meſſias eſt abſq; omni peccato. Cùm ergo nemo ueſtrũ poterit me peccati conuincere, ſtultè facitis, qui non ſolùm me non agnoſcitis Meßiam: uerumetiam me ut peccatorem condemnatis. Huc addit de doctrina ſua: Si ueritatem dico uobis, cur non creditis mihi? *quaſi dicat: cùm doctrinam meam innocentia uitæ, teſtimonio Prophetarum, & multis miraculis ita ueram eſſe doceam, ut uelitis nolitis, eam ueram eſſe fateamini, cur non creditis mihi? prorſus inſanus eſt, qui id quod uerum eſſe nouit, tanquam falſum perſequitur: ſed ea eſt natura hominm, qui malè inſtitutus eſt à puero, difficulter ab errore reuocatur: adeò à teneris aſſueſcere multum eſt. Verùm hîc quid à Chriſto & à Iudæis diſcamus? A Chriſto quidem diſcant omnes miniſtri uerbi, uitam ſuam inſtituere & ita docere, ut nemo quicquam habeat, quod uel in uita, uel in doctrina arguere poßit. Tametſi enim ſolus Chriſtus purus erat ab omni peccato: tamen qui eius Euangelium docere uolunt cum fructu, debent publicis criminibus carere. Poëta enim rectè dicit:*

Turpe eſt doctori cùm culpa redarguit ipſum.

Quomodo enim, quæſo, ſacerdos potator, potatores reprehendere poterit? quomodo audebit ſcortator ſcortatores & adulteros caſtigare? quomodo auarus auariciam? Vſurarius uſurã? contentioſus, lites? Superbus ſuperbiam damnare? In ſumma,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ma, qui alios uult arguere, ipſe debet eſſe ſine culpa: Qui autem dicunt: Facite ut doceo, & nolite facere, ut ago, non ſunt Chriſti miniſtri, ſed Satanæ. Nam nemo docere cenſendus eſt, niſi uita exprimat, quod uerbis docet. Ita enim Paulus docet Timotheum: Eſto forma gregis, id eſt, quod uoce doces, uita exprime, ut doctrinæ exemplum uiuum in te conſpiciant auditores tui. Vnde & de ſe Paulus dicit: Eſtote imitatores mei, ſicuti ego Chriſti. Deinde qui audiunt Euangelium, debent aliquid ab his Iudæis diſcere, non quidem ut cum illis ſe Chriſto & ſuis doctoribus opponant: ſed ut eorum damnatione admoniti pœnitentiam agant, & Chriſti beneficio ſaluentur.

De altera parte primæ doctrinæ, ita ait textus: Qui à Deo eſt, uerba Dei audit, propterea uos non auditis, quia ex Deo non eſtis. Cauſam aſsignat cur Iudæi tam malignè doctrinam Chriſti contemſerunt, uidelicet, quòd non fuerint à Deo, ſed à Satana. Non loquitur hîc de humana natura, quæ uerè à Deo eſt, ſed de malicia hominum, quæ eſt à Diabolo: hæc enim malicia facit, quòd homines uerbum Dei non libenter audiant. Hîc unuſquiſq; ſe examinet, & de ſe ipſo ſtatuat, num à Deo ſit aut à diabolo. Qui etenim uerbum Dei libenter audit, habet teſtimonium Chriſti quòd ſit à Deo: contrà qui uerbum contemnit & perſequitur, uerè eſt à diabolo: tametſi hoc libenter non uolunt audire homines impij. Sed quemadmodum hîc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

hic Iudæi Chriſtum, qui ſibi hoc indicauit, perſe-
quebantur & calumniabantur: ita hodiè miniſtros
Euangelij perſequuntur, qui uoce illorum decla-
rantur à Diabolo eſſe. Quid ergo hic dicunt Iudæi?
Reſponderunt & dixerunt ei: Non'ne benè dicimus
nos, quòd Samaritanus es tu, & dæmonium habes?
Hæc eſt ars Satanæ, quòd quando non poteſt infi-
ciari ueritatem, confugit ad conuicia: ita & hodiè
fit, quando non poſſunt homines negare, quin uer-
bum Dei ſit, quo illorum impietas arguitur, ſtatim
confugiunt ad conuicia & aliquid quærunt, quod
in miniſtris Euangelij reprehendant. Sed quid facit
hic Chriſtus? Reſpondit: Ego dæmonium non
habeo, ſed honorifico Patrem meum, & uos
inhonoraſtis me: Ego autem non quæro
gloriam meam, eſt qui quærat & iudicet. In
hac reſponſione Chriſtus primùm negat ſe habere
dæmonium, quod ex eo confirmat, quòd quærat
gloriam Dei, quod non faciunt qui pacta cum Di-
abolo fecerunt. Deinde conuicium in Iudæos re-
torquet, cùm inquit: & uos inhonoraſtis me,
qui Deum honoro. Qui enim eos conuicijs affici-
unt qui Deum honorant, à Diabolo eos duci ne-
ceſſe eſt. Præterea cùm addit: Ego non quæro
gloriam meam, eſt qui quærit & iudicat, re-
mouet à ſe inanis gloriæ cupiditatem, & ſe in ſuo
officio Patri commendat. Ex hac Chriſti reſpon-
ſione, miniſtri uerbi tria diſcant 1. Tueri ſe quan-
tum fieri poßit, à conuicijs quibus afficiantur, ne

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

illorum miniſterium uileſcat ubi ipſi in contemtum uenerint. 2. Conuiciatoribus ſua peccata obijcere, quòd non tàm contra homines, quàm contra Deum ipſum belligerantur. 3. Suam gloriam non quærere: ſed Dei, & certò ſibi perſuadere, quòd Deus ipſorum innocentiam tueatur.

DE SECVNDO.

De ſecunda doctrina ita ſonant uerba Domini: Amen amen dico uobis: ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, mortem non uidebit in æternum. Hæc uerba ſunt benè perpendenda, quæ ſummum beneficium Chriſti erga homines continent, uidelicet quòd qui ſermonem Chriſti ſeruauerit, non ſit uiſurus mortem in æternum. Verùm quò hæc melius intelligamus, uolo ordinè explicare quid continent. Primùm enim hîc obſeruandum eſt iuramentum Chriſti. 2. Quales ſimus ſine Chriſto. 3. Quid per illum conſequi liceat. 4. Quomodo beneficiorum Chriſti participes fieri ualeamus.

Iuramentum eò pertinet, ut confirmet nos de ueritate Dei contra omnes humanas & Diabolicas doctrinas, contra ſenſum carnis, atq; adeò contra totum regnum Diaboli, quod Sophiſtica, Hypocriſi, & tyrannide conſtat: non enim fieri poteſt, ut filius Dei fallat, qui tanto iureiurando fidem ſuæ doctrinæ fecit.

Quales ſumus ſine Chriſto? per Chriſtum fit, ut non uideamus mortem in æternum: quare ſine Chriſto, æternæ mortis ſumus rei. Eſt autem ut quadru-

plex

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

plex uita: ita & quadruplex mors.

PRIMA uita eſt naturæ, qua naturaliter in hoc mundo uiuimus. Hæc uita bona quidem per ſe eſt, quia eſt donum Dei, quod promittit in Quarto præcepto: ſed uariat pro conditione hominum. Abrahamo quidem fuit bona, quia is ea uſus eſt in gloriam Dei: Neroni uerò fuit mala, quia ea uſus eſt, cùm in contumeliam Dei, qui eam dedit, tùm in ſuam ipſius condemnationem. Huic uitæ naturali opponitur mors naturalis: quæ mala quidem per ſe eſt, quia eſt pœna peccati: ſed pro conditione hominum uariat. Nam ut Abrahamo hæc mors fuit tranſitus ad uitam meliorem, quare ei bona fuit: ita Neroni fuit ianua gehennæ, igitur ei mala erat.

SECVNDA uita eſt peccati, qua ſcilicet uiuit peccatum in homine, & regnat per concupiſcentias ſuas, ut in omnibus impijs. Hæc perpetuò mala eſt, quia ad damnationem tendit. Huic opponitur mors peccati, qua mortificatur peccatum in nobis, quod fit, quando in uera pœnitentia & timore Dei uiuimus. Hæc mors peccati ſemper eſt bona, quia eſt tranſitus ad uitam æternam.

TERTIA uita eſt gratiæ, qua uiuit Chriſtus in nobis per gratiam: hæc ſemper bona eſt, quia eſt donum Dei, & uia ad gloriam. Huic opponitur mors gratiæ, hoc eſt, priuatio gratiæ, quod fit, quando relabimur in peccata, & abijcimus fidem. Hæc ſemper eſt mala, quia eſt uia ad gehennam.

QVARTA uita eſt uita æterna, qua pij ui-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uent cum Deo & Angelis in æterna beatitudine: hæc uita maximè bona eſt. Huic opponitur mors æterna, quæ eſt æterna damnatio: huic morti æternæ obnoxij ſunt omnes ſine Chriſto: niſi enim Chriſti beneficio ab hac morte liberamur, erit nobis perpetuum peccati ſtipendium: ſicut Paulus dicit Rom: 6. Tales ergo ſumus ſine Chriſto, hoc eſt, miſeri, damnati, & rei æternæ mortis.

Sed quales per Chriſtum euadimus: Hoc Chriſtus iuramento aſtruit, nimirum quòd ab æterna morte liberati donemur æterna uita, in qua erit gaudium ſine fine.

Quomodo Chriſti beneficiorum reddimur participes? Reſpondet hoc Euangelium: Amen amen dico uobis, ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, non uidebit mortem in æternum. In uerbo igitur Chriſti magnus theſaurus eſt: qui hoc ſeruat, habet Chriſtum, qui ſolus eſt uia ad uitam. Quid eſt ſeruare uerbum Chriſti? Eſt illud audire, illud diſcere, eiq; credere, iuxta illud: qui credit in filium, habet uitam æternam. Quare? quia qui credit, iuſtificatur fide ſua, hoc eſt, abſoluitur à peccato, donatur iuſticia Chriſti, & acceptatur propter Chriſtum ad uitam æternam. Qui igitur uitam æternam cupit, hæc obſeruet quæ iam dicta ſunt, uiuat in perpetua pœnitentia, audiat uerbum Chriſti, ei credat, & uſq; ad mortem in fide perſeueret: ita futurum eſt, ut hæc naturalis mors ſit illi tranſitus futura ad æternam uitam.

Sed

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Sed quid Iudæi dicunt ad hanc Chriſti ſalutarem doctrinam? Chriſtus dicit, Qui cuſtodierit ſermonem meum, nõ uidebit mortem. *Iudæi reſpondent*: Nunc cognouimus quõd dæmonium habes: Abraham mortuus eſt, & Prophetæ, & tu dicis: ſi quis ſermonem meum ſeruauerit, non guſtabit mortem in æternum, numquid tu maior es Abraham patre noſtro, qui mortuus eſt &c. quem teipſum facis? *quaſi dicerent. Si ſermo tuus adeò eſt efficax, ut te audientes non guſtent æternam mortem, ſanè maior es Prophetis & Patriarcha noſtro Abraham, qui mortui ſunt: ſed hoc eſt falſum: non enim es maior Abraham. Eſt igitur falſum quod dicis, qui cuſtodierit ſermonem meum, non guſtabit mortem in æternum: quare blaſphemus in Deum es, & habes dæmonium. Chriſtus reſpondet & ait*: Si ego glorifico meipſum, gloria mea nulla eſt, (*ſcilicet ueſtro iudicio*) eſt Pater qui glorificat me. *Sententia horum uerborum eſt, Filius unigenitus Dei eſt maior ſeruis Dei & filijs Dei adoptiuis: Ego ſum filius Dei unigenitus, quemadmodum Pater ipſe de me teſtatur uoce ſua & operibus: Prophetæ autem & Abraham ſunt ſerui Dei & filij Dei adoptiui: Quare ſum ego maior, quàm Abraham & Prophetæ: non eſt ergo mirum, ſi ſermo meus eſt efficacior quàm illorum.* Deinde *Sophiſtica ſunt uſi: nam quod Chriſtus dixit de æterna morte, illi de naturali morte*

interpre-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

interpretati ſunt, ſed malignè. Quare *Chriſtus per-git eos reprehendere, dicens:* Si dixero quod non noui eum, ero ſimilis uobis mendax. Nam uos dicitis uos nouiſſe quem non nouiſtis. *Sed quid eſt noſſe* Deum? *Eſt.* 1. *ſcire quis ſit, nempe* Pater, *Filius, & Spiritus ſanctus.* 2. *credere in illum.* 3. *iuxta ipſius uoluntatem uitam inſtituere.*

Verùm quia Iudæi de Patre Abraham gloriabantur, pergit Chriſtus oſtendere, quàm uana ſit iſta iactantia, & ait: Abraham pater ueſter exultauit ut uideret diem meum, uidit & gauiſus eſt. *His uerbis tria docet Chriſtus.* 1. *Quòd fuerit antequam aſſumſerit humanam naturam, nempe ab æterno, æternus Deus.* 2. *Quòd Abraham in ſe crediderit: nam credere in Chriſtum, eſt ſpiritualiter Chriſtum uidere. Videtur autem Chriſtus tripliciter: Spiritualiter tantùm, ut Abraham, & nos qui in illum credimus hodiè: Corporaliter tantum, ut Iudæi uiderunt ipſum, qui hîc cum eo colloquebantur: Corporaliter & Spiritualiter ſimul, ut ſancti, qui cum Chriſto in terra uerſati ſunt, & nos qui credimus poſt reſurrectionem mortuorum. Prima & ultima uiſio eſt ſalutaris.* 3. *Docet Chriſtus his uerbis, quòd Iudæi non inſiſtant ueſtigijs patris ſui Abraham, de quo adeò gloriantur: nam Abraham agnouit Chriſtum, & in eum credidit, & gauiſus eſt de eo: Iudæi autem nec in Chriſtum credunt, nec de illo gaudent, imò potius Chriſtum damnant,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nant, quare falſò gloriantur de Abraham. Sed quid reſpondent ad hoc Iudæi? Quinquaginta annos nondum habes & Abraham uidiſti? *ac ſi dicerent: Abraham mortuus eſt ante duo millia annorum & ultrà: non igitur ipſum uidere potuiſti, qui nondum fuiſti. Chriſtus reſpondet:* Amen amen dico uobis, antequam Abraham foret ego ſum. *Tria apertè de Chriſto docent hæc uerba. 1. Quòd ſit uerus Deus. 2. Quòd ſit uerus homo. 3. Quòd Deus & homo Chriſtus non ſint duæ perſonæ, ſed una tantùm diuina perſona, quæ humanam naturam aſſumſit, ut fieret uictima pro mundi peccatis. Sed quid ad hoc Iudæi?* Tulerunt lapides, ut iacerent in eum. *Hic deſcribitur extremum refugium Satanæ, quod eſt uis & tyrannis. Hactenus egerunt contra Chriſtum conuicijs, Hypocriſi, Sophiſtica: nunc tandem arma capiunt.* Sed Chriſtus abſcondit ſe, & exit de Templo. *Quo facto duo docet, Vnum quòd Eccleſia diuinitus cuſtodiatur aduerſus tyrannidem Diaboli & mundi. Alterum, quòd non uelit ſuum uerbum, nec ſe in ſuo uerbo eſſe apud eos, qui ipſum palàm perſequuntur: ſed tantũ apud eos, qui ſe recipiunt & amant. Huic uero Mediatori cum Patre, & Spiritu ſancto, ſit honor, laus & gloria in ſecula ſecula ſeculorum, Amen.*

DOMINICA PALMARVM MATTH. XXI.

Cum appropinquaſſent Hieroſolymis &c.

Hoc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ENARRATIO TEXTVS.

HOc Euangelium bis in anno legitur, nempe Dominica prima Aduentus, & Dominica Palmarum, ſed non eadem de cauſa. Nam Dominica Aduentus legitur, quia Prophetia Zachariæ concionatur in eo de Aduentu Chriſti in mundum, qui futurus erat Rex & Saluator in ſe ſperantium: Hodiè autem legitur propter Hiſtoriam, quæ hoc die geſta eſt, nempe ſexto die antequam pateretur.

Summa autem Euangelij eſt, quòd Chriſtus ſuper Aſinam & pullum eius adductos per diſcipulos ſedens, equitauit uerſus Hieruſalem, cui populus acclamabat Hoſanna filio Dauid, & palmas ſtrauerunt in uia, & ueſtes ſuas. Deinde quòd ingreſſus eiecerit ementes & uendentes &c. Loci ſunt tres.

I. Deſcriptio regis Chriſti & eius regni.

II. De ciuibus huius regis & eorum officio.

III. De ijs quæ in Templo contigerunt, poſtquam eò Chriſtus eſt ingreſſus.

DE PRIMO.

De hoc lege Dominica prima Aduentus, qui ibi eſt ſecundus locus.

DE SECVNDO.

Hic fuit tertius Dominica prima Aduentus: unde petatur explicatio uſq; ad paragraphum de uſu Aduentus.

DE TERTIO.

Tertius

Tertius locus eſt hiſtoria eorum quæ contigerunt in templo, poſtquàm eò Chriſtus ingreſſus eſt. Hæc hiſtoria in quatuor partes diſtribui poteſt, quæ ſunt.

1. Eiectio ementium & uendentium in Templo, & eius facti ratio.

2. Sanatio claudorum & cæcorum in templo.

3. Defenſio puerorum clamantium Hoſanna ſilio Dauid.

4. Fremitus principum, ſacerdotum & ſcribarum aduerſus Chriſtum.

DE PRIMA PARTE.

Narrat Euangeliſta, quòd Dominus ingreſſus ſit Templum, & eiecerit ementes & uendentes. Deinde quòd cauſam ſui facti addat, cùm inquit: Domus mea, domus orationis uocabitur, uos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. In facto tria perpendenda ſunt. 1. Facti occaſio. 2. Factum ipſum. 3. Significatio facti. Occaſio facti fuit inexplebilis auaricia ſacerdotum, qui ideò hæc ordinârunt, ut qui uellent offerre, haberent ad manū uenale quicquid cuperent. Horum Auaricia cùm ſit damnanda, cauere ſibi debent miniſtri Euangelij, ne artes expilandi plebem quærant: quemadmodum in Papatu factum eſt, ubi Miſſas, indulgentias, & alias nugas habuerunt uenales in propriam & aliorum damnationem. 2. Perpendendum eſt Chriſti factum: nam hoc facto teſtatur ſe regem, ſummum pontificem, & diuini cultus

præſidem

præſidem eſſe: Alioqui priuata autoritate manum non admouiſſet: ſed uoce tantùm dolorem animi declaraſſet. Hoc factum Chriſti imitari debet & magiſtratus pius, & præſides cultus diuini, ne extent in templis Chriſtianorum pollutiones cultus diuini. Alij, quibus non eſt ea autoritas, debent dolore, & uoce teſtari, quòd cultus diuini corruptelas improbent. 3. Significatio huius facti eſt perpendenda: nam ut templũ pollutum erat: ita ſignificauit ſpiritualem fore Templi purgationem per ſuam mortem & reſurrectionem glorioſam.

Deinde in cauſa huius facti, quæ exprimitur hiſce uerbis: Domus mea domus orationis uocabitur, uos autem &c. duo diſcamus: Primum quòd templum uiſibile ſit ſedes diuini cultus. Etſi enim omnis locus eſt pijs templum, ſiquidem licet ubiq; Deum inuocare: tamen templum communis locus eſt, in quo conuenire & precari, & alia, quæ ad pietatis externam diſciplinam attinet, exercere oportet. Alterum, ut nos habeamus templa deſtinata cultui diuino in honore, & ſeruemus ea munda ab idolis & idolorum cultu. Verùm adeò, pròh dolor, adhæret multis Papiſtica ſuperſtitio, ut ne idolum de ſuo templo tolli permittant. Sed de hac re aliâs plura.

DE SECVNDA PARTE.

Secunda pars rerum geſtarum à Chriſto in templo eſt, quòd claudos & cæcos ad ſe uenientes ſanauerit: quo facto teſtatur primùm, quòd ſit uerus

Meßias

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Meßias. Nam Propheta Iſaias prædixit,ut cùm ueniſſet Meßias, talia miracula ederet. 2. Significat hoc factum officium Meßiæ, quod eſt deſtruere opera Satanæ: nam cùm morbum tollit Chriſtus, cauſam etiam amouet: cauſa autem morbi omnis, eſt peccatum. 3. Vſum templi indicat ſymbolo, quod eò deſtinatum eſſe debet, ut nos à ſpiritualibus morbis purgemur, quod fit dum uerbo, quod illic prædicatur, credimus, & credentes abluimur à peccatis noſtris ſanguine Ieſu Chriſti, ſicuti Iohannes dicit: Sanguis Ieſu Chriſti emundat nos ab omni iniquitate.

DE TERTIA PARTE.

Cùm pueri clamarent in templo Hoſanna filio Dauid, & obiurgarentur à Phariſæis, Chriſtus puerorum patrocinium ſumit, & eorum factum ſcripturæ teſtimonio comprobat. Non'ne legiſtis, inquit, ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem.

Hîc habemus quod diſcamus ab utriſq;, hoc eſt, à pueris & à Chriſto. A pueris primùm diſcant noſtri pueri Chriſtum agnoſcere & prædicare. Chriſtus enim cùm dicit regnum cœlorum pertinere ad pueros, profectò uult puerorum fide & uoce laudari & celebrari, ſed pròh dolor, multi ſunt pueri, qui non ſolùm ignorant Chriſtum, uerumetiam adeò corruptè ſunt educati, ut nihil aliud didicerint quàm iurare, mentiri, turpiter loqui, & alias nequicias exercere, qui non ſolùm ipſi ali-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quando ſuæ nequiciæ dabunt pœnas: uerumetiam parentes ipſorum à Deo punientur, qui pueros ipſis in pietate erudiendos dedit, adeò ſacrilegè neglexerunt. Deinde diſcamus à pueris, Chriſtum con fiteri in medio hoſtium eius. Hic aderant Phariſæi & ſcribæ præcipui, gubernatores Reipub: iſtius, qui Chriſtum perſequebantur & iraſcebantur omnibus, qui Chriſto aliquem honorem exhibuerunt: Verùm hac ſæuitia non ſunt abſterriti pueri, ſed quò magis prohibebantur, eò magis clamabant: ea enim eſt uis fidei, quòd ubicunq; ſit, non poßit celari, ſed ſemper prorumpat in Dei laudes. Hoc officium ab omnibus requiritur, iuxta illud Pauli dictum Rom. 10. Corde creditur ad iuſticiam, ore fit confeßio ac Salutem.

A facto Chriſti diſcamus primùm, quòd uelit eos, qui ſibi credunt, tueri. Deinde, quòd exemplo Chriſti ratione uocationis debeamus innocentiam aliorum tueri, & præcipuè patrocinio noſtro pijs adeſſe, ne ab impijs opprimantur.

DE QVARTA.

Fremitus principum, ſacerdotum & ſcribarum aduerſus Chriſtum, longè antè prænunciatus fuit uoce Dei & Prophetarum: Nam cùm Deus Geneſ. 3. prædicit fore, ut ſemen ſerpentis calcaturus ſit Se men mulieris, ſignificat quòd Satan, & eius membra homines prophani & impij ſint Chriſtum & Eccleſiam perſecuturi. Et Dauid Pſalm. 2. non ſolùm hunc fremitum Iudæorum aduerſus Chriſtum

Spiritu

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Spiritu præuidet, cùm ait: Quare fremuerunt gentes, & populi meditantur inania: uerumetiam ex dicto Geneſis promittit futurum, ut Semen mulieris, id eſt, Chriſtus, & omnes in illum credentes ſint ſuperaturi Satanam & ipſius membra. Qua autem in re conſiſtit iſta uictoria, Dauid in eodem Pſalmo indicat cùm ait: Beati omnes qui confidunt in eo. Quare nos Satanæ & eius membris renunciemus, & firma fiducia recumbamus in Chriſtum uictorem Satanæ & donatorem æternæ uitæ, cui honor & gloria in ſecula, Amen.

DE COENA DOMINI,
I. CORINTH. XI.

EGo accepi à Domino, quod & tradidi uobis, quod Dominus Ieſus in ea nocte, qua traditus eſt, accepit panem: & poſtquam gratias egiſſet, fregit, ac dixit: Accipite, edite: Hoc meum eſt corpus, quod pro uobis frangitur, hoc facite in mei commemorationem. Ad eundem modum & poculum, peracta cœna, dicens: Hoc poculum nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine: hoc facite quotieſcunq; biberitis in mei commemorationem. Quotieſcunq; enim comederitis panem hunc, & de poculo hoc biberitis, mortem Domini annunciabitis, donec ue-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nerit. Itaque quiſquis ederit panem hunc, aut biberit de poculo Domini indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini. Probet autem homo ſeipſum, & ſic de pane illo edat, & de poculo illo bibat. Nam qui edit aut bibit indignè, iudicium ſibiipſi edit & bibit, non diiudicans corpus Domini.

ENARRATIO TEXTVS.

HOC feſtum ideò inſtitutum eſt, ut Hiſtoria inſtitutionis Cœnæ Dominicæ hoc die in Eccleſia tractetur, quò uerus huius ſacræ Cœnæ uſus intelligi poßit. Nam cùm Chriſtus pridiè, antequam pateretur, hanc Cœnam inſtitueret, mandatum dedit diſcipulis, ut hanc Cœnam in ſui conſeruarent memoriam. Quare neceſſe eſt, magnas & graues cauſas eſſe, cur neceſſarium ſit, huius Cœnæ inſtitutionem magnifacere. Niſi enim cauſas inſtitutæ huius Cœnæ diligenter perpenderimus, non poſſumus ſatis admirari ſaluatoris noſtri bonitatem, qui cùm eſſet in grauißimo dolore propter imminentem mortem, uoluit tamen hanc inſtituere & eam commendare Eccleſiæ, in firmißimum Sacramentum noſtræ ſalutis per ipſum partæ, in quo perpetuò conſeruatur fœderis inter Deum & hominem ſanciti ſanguine Chriſti memoria. Verùm ut nos poßimus de hac Cœna diſtinctius docere, proponam tres locos, quos hoc tempore explicabo per Dei gratiam. Loci tres:

I. *Inſtitutæ huius Cœnæ circumſtantiæ, & ſigniſi-*

gnificationes, unde colligetur eius plena deſcriptio.

II. *Vera & legitima probatio eorum qui hac Cœna utiliter uti uolunt.*

III. *Verus uſus legitimaq; meditatio huius Cœnæ:*

DE PRIMO.

Multæ circumſtantiæ ſunt in Hiſtoria *inſtitutionis huius Cœnæ, quas ordinè ex textu proponam.*

PRIMA *eſt temporis: Ita enim habent uerba textus:* Dominus noſter Ieſus Chriſtus in ea nocte qua tradebatur. *Nam die* Iouis *ſerò, antequam die* Veneris *ſequenti crucifigeretur, hanc Cœnam inſtituit: unde duo colligamus. Primùm quantum neceſſe eſt fuiſſe amorem Chriſti erga nos, qui cùm ſciret ſe poſtridiè paſſurum, uoluit tamen hanc perpetuam ſuorum beneficiorum memoriam inſtituere. Alterum, quòd huius cœnæ celebratio debeat à nobis fieri in uera pœnitentia, quēadmodum poſtea rurſus dicetur.*

SECVNDA *circumſtantia eſt de conuiuis, qui fuerunt in hac Cœna: in ea præfuit Chriſtus: aderant diſcipuli boni & mali. Boni quidem fuerunt infirmi ualde: malus fuit ſolus proditor Iudas. Hinc docemur quòd Chriſtus uelit ſemper adeſſe huic Cœnæ, & quòd Cœna hæc pertineat ad diſcipulos Chriſti, & tametſi impij quoq; ſe immiſcent: cedit tamen hæc Cœna illis in iudicium & damnationem, quemadmodum poſtea rurſus dicetur.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

TERTIA *circumſtantia eſt benedictionis: nam accepto pane gratias egit. Si filius* Dei *ante uſum rerum egit gratias, quid nos decet?*

QVARTA *circumſtantia eſt elementorum: nam pane & uino uſus eſt in huius Cœnæ inſtitutione. Quemadmodum enim homo externus alitur pane & uino: ita ſpiritualiter internus homo alitur corpore & ſanguine Chriſti.*

QVINTA *circumſtantia eſt rerum, quæ inuiſibiliter adſunt in hac Cœna; ut ſunt uerum corpus & uerus ſanguis domini noſtri Ieſu Chriſti.*

SEXTA *circumſtantia eſt mandatum: mandat enim ut Eccleſia perpetuò hunc ritum celebrandæ Cœnæ retineat:* Hoc facite inquit.

SEPTIMA *circumſtantia eſt fœderis noui:* Hic calix, *inquit*, nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine. *Cur autem uocatur hæc Cœna nouum teſtamentum poſtea dicetur.*

OCTAVA *circumſtantia eſt finis inſtitutæ Cœnæ, quæ his uerbis exprimitur:* Hoc facite, *inquit*, in mei recordationem, *hoc eſt, quotieſcunq; utimini hac Cœna, memoriam beneficiorum, id eſt, Paßionis & Reſurrectionis meæ recolite, & annunciate mortem meam donec ueniam.*

NONA *circumſtantia ex octaua ſequitur, nimirum quòd celebratio huius Cœnæ pertineat ad adultos tantùm, qui poſſunt doceri de morte* Domini, *& qui publicè gratias agere poſſunt* Domino *pro beneficijs ſuis.*

Hæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Hæ ſunt circumſtantiæ huius Cœnæ diligenter perpendendæ: Nunc quæ ſunt huius Cœnæ ſignificationes oſtendam: nam ut Agnus Paſchalis plures habuit ſignificationes in ueteri teſtamento: ita & hæc ſacra Chriſti Cœna, quæ in locum agni Paſchalis ſucceßit. Vt ergo Agnus Paſchalis. 1. admonebat populum de beneficio olim præſtito, id eſt, de liberatione à ſeruitute Ægyptiaca. 2. Confirmabat fidem utentium. 3. Adumbrabat futuram uictimam Chriſti. 4. Perpetui fœderis inter Deum & homines typus erat: Ita Cœna hæc habet quoq; uarias ſignificationes: idq; partim reſpectu præteriti temporis, partim præſentis, partim futuri, partim æternitatis: quas ſignificationes nunc exponam quàm poſſum clarißimè: Deus adſit & mihi docenti & uobis audientibus, ut in Dei gloriam cedat, & in noſtri ſalutarem inſtructionem.

Quæ eſt ſignificatio Cœnæ reſpectu præteriti temporis? ſi tempus præteritum reſpicimus, eſt hæc ſacra Cœna commemoratio quædam hiſtoriæ de paßione Domini, iuxta Chriſti mandatum: Hoc facite in mei commemorationem: *Quotieſcunq; ergo uel ipſi accedimus ad Cœnam, uel alioqui interſumus Cœnæ celebrationi, debemus meminiſſe mortis, ſepulturæ & reſurrectionis Domini.*

Quæ eſt ſignificatio Cœnæ reſpectu præſentis temporis? Primùm ſignificat nos uniri & incorporari Chriſto idqúe ſpiritualiter. Ita enim Paulus docet, cùm ait: Calix benedictionis cui benedi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

cimus, non'ne communio ſanguinis Chriſti eſt? panis quem frangimus, non'ne communio corporis Chriſti eſt? hoc eſt, communicatio corporis & ſanguinis Domini facit nos habere quandam communionem cum Chriſto. Deinde ſignificat nos quoq; uniri inter nos ſpiritu Chriſti, qui unà hanc Cœnam communicamus: Cuius communicationis ſymbolum unus panis exiſtit, ut Paulus teſtatur, cùm ait: Quoniam unus panis unum corpus ſumus multi. Quemadmodum enim panis, ex multis compactus eſt granis: ita qui unà communicant, in unum corpus, cuius corpus eſt Chriſtus, ſpiritualiter coaleſcunt: atq; ideò Paulus hanc Chriſti Cœnam uocat communionem. Hinc quidam ex ſanctis patribus ait: Cœna dicitur communio. 1. Quia communicamus per ipſam Chriſto. 2. Quia participamus eius carnem & diuinitatem. 3. Quia communicamus & unimur inuicem per ipſam.

Deinde ſignificat hæc Cœna nos ſpiritualiter ali & ſuſtentari corpore & ſanguine Chriſti. Vt enim panis & uinum corpora humana nutriunt, augent, conſeruant, exhilarant: ita corpus Chriſti & ſanguis alit, auget, conſeruat & exhilarat animas noſtras ad uitam æternam, modò uera fides in nobis ſentiatur.

Quæ eſt ſignificatio huius Cœnæ reſpectu futuri temporis? Hæc ſacra Cœna ſignificat, quòd uirtute corporis Chriſti reſuſcitati ex mortuis, noſtra quoq; corpora olim reſurgant, ut fiant conformia

glorioſo

glorioſo corpori Chriſti. Vnde Paulus: Si Chriſtus reſurrexit, & nos reſurgemus, ut fruamur perpetua præſentia Chriſti corporis in omni æternitate. Vnde quidam ſancti Patres hanc Cœnam uocârunt uiaticum, quia admonebat ante mortem ſumentes hanc Cœnam, quòd Chriſtus eſſet in ipſis uia ex his ærumnis ad æternam beatitudinem.

Quæ eſt ſignificatio Cœnæ Domini reſpectu æternitatis? Eſt perpetuum fauoris Dei erga homines teſtimonium, nullo tempore mutationi obnoxium, ac propterea uocat ipſe Dominus hanc ſuam Cœnam nouum teſtamentum, ut quod nulli uetuſtati unquam obnoxium fiat. Verùm ut hoc intelligatur clarius, dicam breuiſsimè, quæ in omni teſtamento concurrant: & quomodo illa quæ in omni teſtamento concurrunt, etiam hîc adſint: adhæc quid ſit nouum teſtamentum.

In omni teſtamento ſunt quinq;. 1. Teſtator qui facit teſtamentum. 2. Bona quæ teſtator legat. 3. Scripti hæredes. 4. Mors teſtatoris. 5. Conditiones ſeruandæ à ſcriptis hæredibus. In hoc nouo teſtamento teſtator eſt Chriſtus: hæreditas uitæ æternæ poſſeſsio: Hæredes ſunt filij Dei, id eſt, omnes qui credunt in Chriſtum: Mors teſtatoris Chriſti interceſsit. Nam mortuus eſt & ſepultus, & reſurrexit tertia die: Conditiones ſeruandæ à ſcriptis hæredibus ſunt, ut in Chriſtum credant, eiq; obtemperent, ac uitæ innocentiam tueantur uſq; ad finem, & ſi lapſi fuerint in peccatum, ſeriam ante mor-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tem agant pœnitentiam. Hinc iam quid ſit nouum teſtamentum concludamus hoc modo: Nouum teſtamentum eſt fœdus æternum, ſancitum morte teſtatoris Ieſu Chriſti de gratia Dei, remißione peccatorum & donatione uitæ æternæ, promiſſa omnibus gentibus & populis in Chriſtum crucifixum credentibus.

DE SECVNDO.

Cùm Paulus dicit: Probet ſe ipſum homo & ſic de pane illo edat, & de calice bibat: nam qui ederit indignē, aut qui biberit indignē, iudicium ſibi edit & bibit. Hæc uerba Pauli quatuor confirmant. 1. Quòd uſus Cœnæ in Eccleſia debeat eſſe. 2. Quòd ſit neceſſaria ante uſum huius Cœnæ probatio. 3. Quòd indignè uſurpans hanc Cœnam grauißimè peccet. 4. Quòd hæc Cœna tantùm porrigenda ſit ijs qui ſe probare poſſunt. De ſecundo tantùm dicam, uidelicet quomodo unuſquiſq; ſe probare debeat, qui hac Cœna utiliter uti cupit.

Quomodo ergo debet ſe probare qui hac Cœna uult uti? hoc Paulus docet 2. Corint. 13. his uerbis: Vos ipſos probate, num ſitis in fide: uos ipſos probate. An non cognoſcitis uoſmetipſos, quòd Chriſtus ſit in uobis? Ex quibus uerbis intelligitur, quòd iſta probatio in hoc ſita eſt, ut uera ſentiatur fides & Chriſti præſentia in nobis, hoc eſt, ut planioribus uerbis dicam: is probatus eſt, & dignè accedit ad ſacram Chriſti Cœnam, qui reue-

renter in timore Dei, in uera pœnitentia, in uera fiducia, & cum pio propoſito ad hanc Cœnam accedit: & contra, qui ſine reuerentia, ſine timore Dei, ſine uera pœnitentia, ſine uera fiducia, & cum propoſito peccandi accedit, is indignè accedit, non dijudicans corpus & ſauguinem Domini, & ſibi iudicium manducat: quare omnis qui accedit hanc Cœnam, & habet animum manendi in ſuis peccatis, is blaſphemus eſt, & cũ Iuda Sacramentũ ſumit.

Vt autem rudes homines, non temerè præſumant hanc Cœnam adire, utilis eſt inſtituta diſciplina confeßionis & abſolutionis in Eccleſijs noſtris: Nam hæc diſciplina multum iuuat ad hoc, ut quis ſe legitimè probare poßit.

Verùm ut de confeßione & abſolutione rectè iudicare poßimus: Primùm ſciendum eſt, quòd ut duplex eſt confeßio: Ita & duplex abſolutio. Vna confeßio eſt coram DEO tantùm, cùm uidelicet quis ſuum peccatum coram Deo confitetur, agnoſcit ſe peccatorem, & petit ueniam propter Chriſtum: ſine tali confeßione nullus adultus ſaluatur. Sic confeſſus eſt Dauid cùm inquit: Miſerere mei Deus, quia peccaui tibi: ne intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpecto tuo omnis uiuens. Sic & Daniel confeſſus eſt, quando ait: Peccauimus, & iniquè egimus cum patribus noſtris. Sic publicanus, quando non audebat eleuare faciem in cœlum: ſed percußit pectus ſuum dicens: Deus propicius eſto mihi peccatori. Huic

confeßioni

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

confeßioni reſpondet abſolutio, quæ fit per ſolum Deum: & hæc fit quando homo credit promiſsioni gratuitæ. Quicunq; enim credit, eſt à peccato iuſtificatus, id eſt, abſolutus à peccato: Nam cùm peccatum ſit defectus à lege & uoluntate Dei, cum obligatione ad æternam mortem & damnationem, erit profectò abſolutio, liberatio hominis credentis, ab obligatione ad æternam mortem & damnationem. Sic abſolutus eſt Manaſſes, Dauid, latro in cruce, Magdalena. Ita nos quotidiè abſoluimur, quando dicimus ex uero corde: Credo remißionem peccatorum, & cùm precamur ex fide, remitte nobis debita noſtra. Hoc dictum ſit de primo generé confeßionis & eiuſdem abſolutione.

Alia confeßio eſt diſciplinæ, cùm homo conſilij, doctrinæ & confirmandæ fidei ſuæ cauſa accedit miniſtrum Eccleſiæ, agnoſcit ſe peccatorem, petit conſolationem, cupit erudiri uerbo Dei, quò ipſius conſcientia tranquilla reddi poßit. Hic miniſter uerbi debet eum, qui ſic confitetur erudire: & ſi nouit ipſum, debet uicia, quæ in eo animaduertit, ipſi indicare: debet oſtendere ei magnitudinem iræ Dei aduerſus impœnitentes: & rurſus ſi confitens dolet ob ſuum peccatum, & promittit emendationem, debet eum conſolari promißionibus Euangelij: & ſi dicat ſe promißionibus credere, debet ei miniſter Chriſti nomine teſtari, quòd habeat Deum propicium, & annunciare illi remißionem peccatorum in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti,

cti, cum ſeria admonitione de peccato in poſterum uitando, ne poſteriora eius hominis fiant peiora prioribus. Atq; hæc ſint dicta de ſecundo confeſſionis genere, & abſolutione quæ ei reſpondet. De confeſſione publica, & abſolutione publica alio tempore dicendum eſt, Item de confeſſione quæ fit fratribus quos offendimus.

DE TERTIO.

Iam reſtat, ut quis ſit uerus uſus, & quæ ſit huius ſacræ Cœnæ legitima meditatio, dicamus. Cùm ergo hæc ſacra Chriſti Cœna, ſit Sacramentum noſtræ per uictimam Chriſti redemtionis, hæc ordinè ſunt meditanda & ſeriò æſtimanda in huius ſacræ Cœnæ perceptione.

PRIMO in mentem communicantibus uenire debet cauſa mortis Chriſti, nempe peccatum generis humani Rom. 4. mortuus eſt propter peccata noſtra. Eſaiæ 53. Percuſsit eum propter iniquitates noſtras.

SECVNDO cogitandus eſt finis uictimæ Chriſti, qui eſt, ut nos redimeret à iure peccati & mortis. 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. 1. Iohan. 1. Sanguis Ieſu Chriſti purgat nos ab omni iniquitate. Ioh. 1. Agnus Dei tollit peccata mundi.

TERTIO, ex præſtantia huius uictimæ cogitandum eſt, quantam neceſſe eſt fuiſſe iram Dei aduerſus peccatum, quæ non potuit hoſtijs expiari, niſi hoſtia filij Dei unigeniti.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

QVARTO *cogitanda eſt maxima miſericordia* Dei, *qui uoluit nos miſeros peccatores in gratiam recipere propter* Filij *ſatisfactionem.*

QVINTO *cogitandus eſt ingens amor filij* Dei, *qui natura humana aſſumta uoluit fieri uictima pro nobis, & in ſe deriuare iram* Dei, *& iuſticiæ* Dei *crucis ſupplicio ſatisfacere. Hæc omnia uult nos cogitare filius* Dei, *cùm iubet ut hæc* Cœ*na fiat in ſui recordationem.*

Cùm hæc ita meditamur, ex contemplatione iræ Dei *naſcitur contritio, ex cogitatione miſericordiæ & piacularis uictimæ fides: ex quibus gratiarum actio, confeßio, patientia & aliæ uirtutes, de quibus hæc* Cœ*na nos admonet.*

Breuiter, *ut ipſe filius* Dei *nobiſcum fœdus facit quòd nos clementer recipiat:* Ita *nos uicißim cum ipſo fœdus facimus, quòd ei credamus, & beneficia eius grati accipiamus: quòd ut uerè faciamus donet nobis huius* Cœ*næ inſtitutor* Ieſus Chri*ſtus, cui cum* Patre *&* Spiritu *ſancto, honor & gloria in ſecula,* Amen.

PASSIO DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, IVXTA ORdinem Hiſtoriæ concinnata, ex collatione quatuor Euangeliſtarum.

ET cum Hymnum cecinißent, egreſſus Ieſus ibat, ut ſolitus erat trans torrentem Cedron,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Cedron, in montem Oliuarum. Secuti ſunt autem illum & diſcipuli. Tunc dicit illis, Omnes uos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte. Scriptum eſt enim: Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis. Poſtquam autem ſurrexero, pręcedam uos in Galilæam. Reſpondens autem Petrus ait illi, Et ſi omnes ſcandalum paſſi fuerint in te, ego tamen nunquam ſcandalum patiar. Ait illi Ieſus, Amen dico tibi, quod hodie in nocte hac priuſquam gallus bis cecinerit, ter abnegabis me. At ille uehementius dicebat, Imò ſi me oportuerit commori tibi non te abnegabo. Similiter autem & omnes diſcipuli dicebant.

Tunc uenit Ieſus cum illis in uillam quæ dicitur Gethſemani, ubi erat hortus in quem introiuit ipſe & diſcipuli eius. Nouerat autem & Iudas proditor eius locum, quia frequenter Ieſus conuenerat illuc cum diſcipulis ſuis. Tunc Ieſus ait illis, Sedete hic, donec uadam & orem illic. Et aſſumto ſecum Petro & Iacobo & Iohanne duobus filijs Zebedæi, cœpit expaueſcere, dolere & grauiter angi. Et dicit illis, Triſtis eſt anima mea uſq; ad mortem. Manete hic & uigilate mecum, orantes ne intretis in tentationem. Et progreſſus puſillum ab eis ferme ad iactum lapidis, poſitisq; genibus, procidit in faciem

ſuam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſuam proſtratus in terram,& orauit,ut ſi poſſibile eſſet tranſiret à ſe hora, dicens: Abba, Pater mi, omnia poſſibilia ſunt tibi, ſi poſſibile eſſet tranſeat à me calix iſte, ueruntamen non ſicut ego uolo,ſed ſicut tu.Et uenit ad diſcipulos, & reperit eos dormientes, & dicit Petro: Simon dormis? Adeò non potuiſtis una hora uigilare mecum? Vigilate & orate, ut ne intretis in tentationem. Spiritus quidem promtus eſt,ſed caro infirma. Rurſus altera uice abijt & orauit, dicens: Pater mi, ſi non poteſt hic calix tranſire à me, niſi bibam illum, fiat uoluntas tua. Et reuerſus inuenit illos iterum dormientes. Erant enim oculi eorum grauati, neq; ſciebant quid reſponderent. Et relictis illis, iterum abijt,& orauit tertio eundem ſermonem,dicens,Pater, ſi uis, transfer Calicem hunc à me, ueruntamen non mea uoluntas, ſed tua fiat.

Apparuit autem illi Angelus de Cœlo confortans eum. Et correptus labore, prolixius orabat. Et erat ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrentes in terram. Et cum ſurrexiſſet à deprecatione,ueniſſetq; ad diſcipulos ſuos, reperit eos dormientes præ mœſtitudine.Et ait illis:Dormite poſthac & requieſcite, quid dormitis? Sufficit. Ecce appropinquauit hora, & filius hominis traditur in manus peccatorum. Surgite,eamus, ecce ap-

propinqua-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

propinquauit qui me tradit, orate autem ne intretis in tentationem.

Et continuo adhuc eo loquente, ecce Iudas unus ē duodecim, accepta cohorte & miniſtris à pontificibus ac Phariſæis & ſenioribus & ſcribis, antecedens turbam multam, uenit illuc cum laternis ac facibus cum gladijs & fuſtibus. Dederat autem hic proditor commune ſignum illis dicens: Quemcunq; oſculatus fuero is eſt, comprehendite illum, & abducite caute. Ieſus itaq; ſciens omnia, quæ uentura erant ſuper ſe, proceſſit ac dixit eis: Quem quæritis? Reſponderunt ei: Ieſum Nazarenum. Dicit eis Ieſus, Ego ſum. Stabat autem & Iudas qui prodebat eum cum ipſis. Vt ergo dixit eis, ego ſum, abierunt retrorſum & ceciderunt in terram. Iterū ergo interrogauit, eos: Quem quæritis? Illi aūt dixerunt, Ieſum Nazarenum. Reſpondit Ieſus, Dixi uobis, quod ego ſim. Si ergo me quæritis, ſinite hos abire, ut impleretur ſermo quem dixerat: Ex ijs quos dediſti mihi non perdidi quenquam. Et appropinquauit Ieſu Iudas, ut oſcularetur eum, confeſtimq; accedens dixit: Rabbi aue, ac deoſculatus eſt eum. Dixitq; illi Ieſus: Amice ad quid ades? Iuda, oſculo filium hominis prodis? Tunc acceſſerunt & manus ſuas iniecerunt in Ieſum, & comprehenderunt eum. Videntes autem ij qui circa

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ipſum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine percutiemus'ne gladio? Simon ergo Petrus cum haberet gladium, eduxit eum & percuſſit ſummi ſacerdotis ſeruum, & abſcidit auriculam eius dexteram. Erat autem nomen ſeruo Malchus. Reſpondens autem Ieſus, ait, Sinite hucuſq;. Et ait Petro: Immitte gladium tuum in uaginam. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas quod non poſſim nunc rogare Patrem meum, & exhibebit mihi plusquam duodecim legiones Angelorum? an non bibam calicem quem dedit mihi Pater? Quomodo ergo implebuntur ſcripturæ? quia ſic oportet fieri. Et cum tetigiſſet auriculam ſerui, ſanauit eum. In illa autem hora dixit Ieſus ad eos qui uenerant ad ſe, principes ſacerdotum & magiſtratus templi & ſeniores. Tanquam ad latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus ad comprehendendum me, quotidie apud uos ſedebam docens in templo, & non extendiſtis in me manus. Sed hæc eſt hora illa ueſtra & poteſtas tenebrarum, ut impleantur ſcripturæ. Hoc autem totum factum eſt ut complerentur ſcripturæ Prophetarum. Tunc diſcipuli omnes relicto eo fugerunt. Et unus quiſpiam adoleſcentulus ſequebatur illum, amictus ſindone ſuper nudum, & comprehendunt illum adoleſcentuli. Ille uero relicta

ſindone,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſindone,nudus effugit ab illis.

Cohors igitur & tribunus ac miniſtri Iudęorum comprehenſum Ieſum ligauerunt,& abduxerunt eum ad Annam primum. Annas erat ſocer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphas is qui conſilium dederat Iudæis, quod expediret unum hominem mori pro populo. Et duxerunt eum ad Caipham pontificem, id eſt, principem ſacerdotum, ubi omnes ſummi ſacerdotes, ſcribæ & ſeniores conuenerant. Sequebatur autem Ieſum eminus Simon Petrus & alius diſcipulus uſq; ad atrium pontificis: Diſcipulus autem ille erat notus pontifici, & introiuit cum Ieſu in atrium pontificis. Petrus autem ſtabat ad oſtium foris. Exiuit ergo diſcipulus ille alter,qui erat notus pontifici,& dixit oſtiariæ, & introduxit Petrum. Stabant autem ſerui & miniſtri, qui prunas congeſſerant inferius in medio aulæ, quia frigus erat, & calefaciebant ſe.Erat autem cum eis & Petrus ſtans & calefaciens ſe, ut uideret finem. Ancilla ergo ſummi ſacerdotis, quæ erat oſtiaria,ad lumen Petrum ſe calefacientem intuita,defixis in illum oculis dixit: Et tu cum Ieſu eras,Num & tu ex diſcipulis es hominis iſtius? At ille abnegauit coram omnibus dicens: Mulier,non ſum, Non noui illum,neq; ſcio, quid dicas.

Pontifex ergo interrogauit Ieſum de di-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſcipulis ſuis & de doctrina ipſius. Reſpondit ei Ieſus: Ego palàm locutus ſum mundo. Ego ſemper docui in ſynagoga & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus ſum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus ſim ipſis. Ecce hi ſciunt quæ dixerim ego. Hæc autem cum dixiſſet, unus aſſiſtens miniſtrorum dedit alapam Ieſu, dicens: Sic'ne reſpondes pontifici? Reſpondit ei Ieſus: Si mala locutus ſum teſtare de malo, ſin bene cur me cædis? Miſerat eum Annas uinctum ad Caipham pontificem.

Stabat autem Simon Petrus in ueſtibulo, & calefaciebat ſe. Et puſillum poſt primam negationem, cum exiret ad ueſtibulum, gallus cecinit: & uidit eum altera ancilla, & rurſum cœpit dicere ijs qui aſtabant ibi: Et hic erat cum Ieſu Nazareno. Dicunt ergo ei, Num & tu ex diſcipulis eius es? Et alius dixit, Et tu de illis es. Et iterum negauit cum iureiurando, dicens: Homo non ſum, ſed neq; noui hominem. Et poſt puſillum, interuallo interiecto ferē unius horæ, alius quidam affirmabat cum ijs qui aſtabant, dicens: Vere & tu ex illis es. Nam & Galilæus es, & loquela tua te manifeſtum facit. Dicit ei unns ex ſeruis pontificis, cognatus eius cuius abſciderat Petrus auriculam, Non'ne ego te uidi in

di in horto cum illo? Tunc cœpit execrari ac deierare, non noui hominem iſtum de quo dicitis. Et continuo adhuc illo loquente gallus iterum cecinit. Et conuerſus Dominus intuitus eſt Petrum. Et recordatus eſt Petrus verbi Domini Ieſu, qui dixerat ei, Priuſquam gallus cecinerit bis, ter me negabis. Et egreſſus foras fleuit amarè.

Principes autem ſacerdotum & ſeniores & totum concilium quærebant falſum teſtimonium contra Ieſum, vt morti eum traderent, & non inueniebant etiam cum multi falſi teſtes acceſſiſſent, non enim erant ſatis idonea teſtimonia. Nouiſſime autem uenerunt duo falſi teſtes, & teſtimonium falſum ferebant aduerſus illum, dicentes: Nos audiuimus eum dicentem: Ego poſſum diruere & diruam templum hoc Dei, quod eſt manibus factum, & tribus diebus aliud ſine manibus factum extruam. Et ne ſic quidem ſatis idonea erant teſtimonia illorum. Et ſurgens ſummus ſacerdos in medium, interrogabat Ieſum, dicens: Nihil reſpondes? Cur iſti aduerſum te dicunt teſtimonia. Ieſus autem tacebat, neq; quicquam reſpondebat. Rurſus princeps ſacerdotum interrogauit & dicit illi: Tu es Chriſtus filius benedicti? Adiuro te per Deum uiuum, ut dicas nobis, an tu ſis Chriſtus filius Dei. Dicit illi Ieſus: Tu dixi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſti, ego ſum. Veruntamen dico uobis: amodo uidebitis filium hominis ſedentem à dextris uirtutis, & uenientem in nubibus cœli. Tunc princeps ſacerdotum diſcidit ueſtimenta ſua, dicens: Blaſphemauit, quid inſuper egemus teſtibus? Ecce nunc audiſtis blaſphemiam eius, quid uobis uidetur? Illi uero omnes condemnauerunt eum, dicentes: Reus eſt mortis. Tunc uiri qui tenebant Ieſum, illudentes ei, expuerunt in faciem eius, & colaphis eum cæciderunt. Alij uero cum obtexiſſent faciẽ illius, palmas in faciem eius dederunt, maxime ſerui, dicentes: Vaticinare nobis Chriſte, quis eſt ille qui te percuſſit? Et alia multa conuiciantes dicebant in eum.

Mane autem facto conuenerunt omnes principes ſacerdotum & ſcribæ ſenioreſque populi ac totum concilium, & inierunt conſilium aduerſus Ieſum ut eum morti traderent. Et duxerunt eum in concilium ſuum, dicentes: Num tu es ille Chriſtus? Dic nobis. Et ait illis: Si uobis dixero, nõ creditis: quod ſi etiam interrogauero, non reſpondebitis mihi neq; dimittetis. Ex hoc tempore erit filius hominis ſedens à dextris uirtutis Dei. Dixerunt autem omnes: Tu ergo es filius dei? Qui ait: Vos dicitis me eſſe. At illi dixerunt: Quid adhuc deſideramus teſtimonium? Ipſi enim audiuimus ex ore eius. Et ſurgens uniuerſa

multi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

multitudo eorum uinctum abduxit Ieſum à Caipha in prætorium, tradiditq́ꝫ Pontio Pilato præſide. Erat autem adhuc mane.

Tunc uidens Iudas qui eum tradiderat quod damnatus eſſet, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos principibus ſacerdotum & ſenioribus, dicens: Peccaui tradens ſanguinem innoxium. At illi dixerunt: Quid ad nos? Tu uidebis. Et proiectis argenteis in templo, receſſit, & abiens laqueo ſe ſuſpendit: Suſpenſus autem crepuit medius, & effuſa ſunt omnia uiſcera eius. Principes autem ſacerdotum acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia precium ſanguinis eſt. Conſilio autem inito, emerunt ex illis argenteis mercede iniquitatis agrum figuli in ſepulturam peregrinorum. Et innotuit omnibus habitantibus Hieroſolymæ, ita ut appellaretur ager ille lingua illis uernacula Akeldama, hoc eſt, ager ſanguinis, uſque in hodiernum diem. Tunc impletum eſt quod dictum eſt per Ieremiam Prophetam dicentem: Et acceperunt triginta argenteos precium æſtimati, quem æſtimatum emerunt à filijs Iſraël, & dederunt æs in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi Dominus. Iudæi autem non introierunt in prætorium, ne contaminarentur, ſed ut ederent paſcha. Exiuit ergo Pi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

latus ad eos foras & dixit: Quam accuſationem affertis aduerſus hominem hunc? Reſponderunt & dixerunt ei, Si non eſſet hic nocens, hauquaquam tibi tradidiſſemus eum. Dicit ergo eis Pilatus, Accipite eum uos, & ſecundum legem ueſtram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quenquam. Vt ſermo Ieſu impleretur quem dixit, ſignificans qua morte eſſet moriturus.

Cœperunt autem illum grauiter accuſare ſummi ſacerdotes & ſeniores de multis, dicentes: Hunc deprehendimus euertentem gentem, ac uetantem tributa dare Cæſari, & dicentem ſe Chriſtum regem eſſe. Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus, & uocans Ieſum interrogauit eum, dicens: Tu es ille rex Iudæorum? Reſpondit Ieſus ſtans ante eum: A temetipſo hoc tu dicis, an alij dixerunt tibi de me? Reſpondit Pilatus: Num ego Iudæus ſum? Gens tua & pontifices tradiderunt te mihi, quid feciſti? Reſpondit Ieſus. Regnum meum non eſt ex hoc mundo. Si ex hoc mundo eſſet regnum meũ, miniſtri mei utiq; decertarent, ne traderer Iudæis. Nunc autem regnum meum non eſt hinc. Dixit itaque ei Pilatus. Ergo rex es tu? Reſpondit Ieſus. Tu dicis, Ego ſum rex. Ego in hoc natus ſum, & ad hoc ueni in mundum, ut teſtimonium

nium

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nium feram ueritati. Omnis qui ex ueritate eſt audit uocem meã. Dicit ei Pilatus: Quid eſt ueritas? Et cum hoc dixiſſet, iterum prodijt ad Iudæos, & dicit eis: Ego nihil inuenio noxæ in hoc homine. Et cum accuſaretur à principibus ſacerdotum & ſenioribus, nihil reſpondit. Pilatus autem rurſus interrogauit illum dicens: Non reſpondes quicquam? Ecce quam multa dicunt aduerſum te teſtimonia, non audis? Et non reſpondit ei ad ullum uerbum, ita ut miraretur præſes uehementer. At illi inualeſcebant, Commouit populum docens per uniuerſam Iudæam, exorſus à Galilæa uſq; ad hunc locum. Pilatus autem audita mentione Galilæę, interrogauit, num homo Galilæus eſſet. Et ut cognouit, quod ad Herodis ditionem pertineret, remiſit eum ad Herodem, qui & ipſe Hieroſolymis erat per id tempus.

Herodes autem uiſo Ieſu gauiſus eſt ualde. Tenebatur enim multo iam tempore cupiditate uidendi illum, eo quod audiret multa de eo, & ſperabat ſe ſignum aliquod uiſurum ab eo. Interrogabat autem eum multis ſermonibus. At ipſe nihil ei reſpondebat. Stabant autem principes ſacerdotum & ſcribæ acriter accuſantes eum. Spreuit autem illum Herodes cum exercitibus ſuis. Cumq; illuſiſſet, indutum ueſte alba, remiſit ad Pila-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tum. Et facti ſunt amici inter ſe Pilatus & Herodes in eodem die, nam antea ſimultates inter eos interceſſerant.

Pilatus autem conuocatis principibus ſacerdotum ac magiſtratibus & plebe, dixit ad illos, Obtuliſtis mihi hunc hominem quaſi auertentem populum, & ecce ego coram uobis interrogans, nullum crimen inuenio in homine iſto, ex his de quibus accuſatis eum, ſed ne Herodes quidem. Nam remiſi uos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum eſt ei. Emendatum ergo illum dimittam.

In feſto autem neceſſe habebat & conſueuerat præſes turbæ dimittere unum uinctum quemcunq; poſtulaſſent. Habebat autem tũc uinctum inſignem, uidelicet latronem, qui dicebatur Barrabas, qui cum ſeditionis autoribus coniectus fuerat in carcerem, qui per ſeditionem quandam in ciuitate factam homicidium patrauerant. Et cum acclamaſſet turba, cœpit flagitare ut faceret quemadmodum ſemper fecerat ipſis. Itaq; congregatis illis reſpondit Pilatus, Conſuetudo eſt uobis, ut unum dimittam uobis in Paſcha. Vtrum ergo uultis dimittam uobis Barrabam, an Ieſum regem illum Iudæorum qui dicitur Chriſtus? Sciebat enim quod propter inuidiam tradidiſſent illum ſummi ſacerdotes. Sedente autem illo pro tribunali, miſit ad eum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

eum uxor eius dicens: Nihil tibi cum iuſto illo, multa enim paſſa ſum hodie in ſomnis propter eum. Principes autem ſacerdotum & ſeniores concitauerunt turbas, perſuadentes ut ſibi potius dimitti peterent Barrabam, Ieſum uero perderent. Reſpondens autem præſes ait illis: Vtrum uultis uobis è duobus dimittam? Et exclamauit ſimul uniuerſa turba, dicens: Tolle hunc & dimitte nobis Barrabam. Iterum autem Pilatus locutus eſt ad eos, uolens dimittere Ieſum, & ait: Quid igitur uultis faciam Ieſu, quem dicitis regem Iudæorum? At illi rurſum clamauerunt omnes: Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad illos: Quid enim mali fecit? Nullum crimen capitale comperio in eo. Caſtigatum ergo dimittam illum. At illi magis clamabant, dicentes: Crucifigatur. Et inſtabant uocibus magis poſtulantes ut crucifigeretur. Et inualeſcebant uoces eorum ac ſummorum ſacerdotum.

Tunc ergo apprehendit Pilatus IEſum & flagellauit. Milites autem præſidis abduxerunt eum intro in atrium quod eſt prætorium, & conuocant ad eum totam cohortem, exutumq; induunt purpura ſiue chlamyde coccina, & plectentes coronam de ſpinis imponunt capiti eius, dantq; harundi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nem in dexteram eius , & genu flexo ante eum,illudentes ei cœperunt ſalutare,dicentes: Aue rex Iudæorum : Et dabant ei alapas. Et cum expuiſſent in eum,acceperunt harundinem & percutiebant caput eius, & poſitis genibus adorabant illum.

Exiuit iterum Pilatus foras,& dicit eis:Ecce adduco eum uobis foras,ut cognoſcatis quod nullam cauſam in eo innenio. Exiuit ergo Ieſus foras,geſtans ſpineam coronam & purpureum pallium , Et dicit eis : Ecce homo. Cum ergo uidiſſent eum pontifices & miniſtri clamabant , dicentes : Crucifige, crucifige. Dicit eis Pilatus,accipite eum uos & crucifigite. Ego enim non inuenio in eo cauſam. Reſponderunt ei Iudæi, Nos legem habemus,& ſecundum legem noſtram debet mori,quia filium Dei ſe fecit. Cum ergo audiſſet Pilatus hunc ſermonem,magis timuit. Et ingreſſus eſt iterum in prætorium & dicit ad Ieſum, Vnde es tu? Ieſus autem reſponſum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? Neſcis quod poteſtatem habeam crucifigendi te,& poteſtatem habeam abſoluendi te,Reſpondit Ieſus, Non haberes poteſtatem aduerſus me ullam,niſi tibi datum eſſet è ſupernis , propterea qui me tradidit tibi maius peccatum habet. Ex eo quærebat Pilatus abſoluere eum. Iudæi autem clamabant,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

bant, dicentes: Si hunc abſolueris non es amicus Cæſaris. Quiſquis ſe regem facit contradicit Cæſari.

Pilatus autem cum audiſſet hunc ſermonem, produxit foras Ieſum, ſeditq; pro tribunali in loco qui dicitur lithoſtrotos, Hebraice autem Gabbata. Erat autem paraſceue paſchæ hora ferme ſexta, Et dicit Iudæis, Ecce rex ueſter. Illi autem clamabant, Tolle, Tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Regem ueſtrum crucifigam? Reſponderunt pontifices, Non habemus regem niſi Cæſarem. Tunc ergo Pilatus uidens quod nihil proficeret, ſed magis tumultus fieret, uolens turbæ facere ſatis, adiudicauit ut fieret quod illi poſtulabant. Et accepta aqua abluit manus coram populo: Innocens ego ſum à ſanguine huius iuſti, uos uidebitis, Et reſpondens uniuerſus populus dixit, Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.

Dimiſit autem illis Barrabam, qui propter ſeditionem & homicidium coniectus fuerat in carcerem, quem popoſcerant. Ieſum autem flagellatum & illuſum tradidit arbitrio illorum ut crucifigeretur.

Accipientes autem Ieſum milites, exuerunt eum purpura, & induerunt eum ueſtibus proprijs, & abduxerunt eum baiulantem ſuam crucem ut crucifigerent. Exeuntes autem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tem inuenerunt quendam prætereuntem, hominem Cyrenæum, nomine Simonem, uenientem ex agro, patrem Alexandri & Rufi. Hunc apprehendentes coegerunt, ut tolleret crucem eius. Et impoſuerunt illi crucem, ut portaret poſt Ieſum. Sequebatur autem illum multa turba populi ac mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum. Conuerſus autem ad illas Ieſus dixit: Filiæ Hieruſalem nolite flere ſuper me, ſed ſuper uobis ipſis flete & ſuper filijs ueſtris. Quoniam ecce uenient dies in quibus dicent: Beatæ ſteriles & uentres qui non genuerunt & ubera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite ſuper nos, & collibus, operite nos: quia ſi in humido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? Ducebantur autem & alij duo cum eo facinoroſi, ut interficerentur.

Et ducunt eum in locum qui dicitur hebraicè Golgata, quod eſt ſi interpreteris, caluariæ locus. Et ibi dederunt ei acetum ſiue myrrhatum uinum cum felle mixtum bibere. Et cum guſtaſſet, noluit bibere.

Et crucifixerunt eum in Golgata, & cum eo duos latrones, unum à dextris & alterum à ſiniſtris eius, medium autem Ieſum, Et impleta eſt ſcriptura quæ dicit: Et cum iniquis deputatus eſt. Erat autem hora tertia dum crucifixerunt eum.

Ieſus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

IESVS autem dicebat, Pater remitte illis neſciunt enim quid faciant.

Scripſit autem & titulum Pilatus, id eſt, inſcriptionem cauſæ illius, & poſuerunt ſuper crucem ad caput Ieſu, Erat autem ſcriptũ. *IESVS NAZARENVS REX IVDAEORVM*, Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt, quia prope ciuitatem erat locus, ubi crucifixus eſt Ieſus: Et erat ſcriptum literis Hebraicis, Græcis & Latinis. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudæorum, Noli ſcribere, Rex Iudæorum, ſed quod ille dixerit: Rex ſum Iudæorum. Reſpondit Pilatus, Quod ſcripſi, ſcripſi.

Milites ergo cum crucifixiſſent Ieſum, acceperunt ueſtimenta eius, & fecerunt quatuor partes, unicuiq; militi partem, & tunicam. Erat autem hæc tunica inconſutilis, à ſummo contexta per totum. Dixerunt ergo inter ſe, Ne ſcindamus eam, ſed ſortiamur de illa cuius ſit, ut ſcriptura impleretur quæ ſcripta eſt per Prophetam, dicens: Partiti ſunt ſibi ueſtimẽta mea, & ſuper ueſtem meam miſerunt ſortem. Sedentes autem ſeruabant eum ibi. Et milites quidem hæc fecerunt. Et populus ſtabat ſpectans.

Stabant autem iuxta crucem Ieſu mater eius, & ſoror matris eius Maria uxor Cleophæ & Maria Magdalene. Cum uidiſſet ergo

Ieſus

Ieſus matrem ac diſcipulum aſtantem, quem diligebat, dicit matri ſuæ, Mulier ecce filius tuus. Deinde dicit diſcipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam diſcipulus in ſua.

Qui autem præteribant, conuicia iaciebant in eum, mouentes capita ſua, & dicentes, Væ qui demoliris templum & in tribus diebus extruis. Serua temetipſum, Si filius Dei es, deſcende de cruce. Similiter & ſummi ſacerdotes illudentes inter ſeſe cum ſcribis & ſenioribus & populo dicebant, Alios ſeruauit, ſeipſum ſeruare non poteſt. Si hic eſt ille Chriſtus, rex Iſraël, ille Dei electus ſeruet ſeipſum, deſcendatq; nunc de cruce, ut uideamus & credamus ei. Confidit in Deo, liberet eum nunc ſi uult eum. Dixit enim, Filius Dei ſum. Idipſum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo exprobrabant conuiciantes ei. Illudebant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei, atq; dicentes, Si tu es rex ille Iudæorum, ſaluum te fac. Vnus autem de his qui pendebant facinoroſorum, conuicia dicebat in eum, dicens: Si tu es Chriſtus teipſum ſerua & nos. Reſpondens autem alter, increpabat eum, dicens: Ne tu quidem times Deum, quod in eadem damnatione es? Et nos quidem iuſte, nam digna factis recipimus, hic uero nihil mali geſſit. Et dicebat ad Ieſum, Domine memento mei

cum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

cum ueneris in regnum tuum. Et dixit illi Ieſus Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo.

Ab hora uero ſexta tenebrę factæ ſunt ſuper uniuerſam terram uſq; ad horam nonam, & obſcuratus eſt Sol. Et circa horam nonam clamauit Ieſus uoce magna, dicens, Eli, eli, lamma azabthani? quod eſt, ſi quis interpretetur, Deus meus, Deus meus, cur deſeruiſti me? Quidam autem illic ſtantium cum audiſſent dicebant: Ecce Heliam uocat iſte. Sciens autem Ieſus quod omnia iam conſummata eſſent, ut conſummaretur ſcriptura, dicit, Sitio. Vas igitur erat poſitum aceto plenum, & continuo accurrens unus ex eis, cum acceptam ſpongiam impleſſet aceto & hyſſopo, impoſuit harundini, obtulitq; ori eius, ut biberet, & cum cæteris dicebat, Sinite, uideamus an ueniat Helias ad deponendum eum. Cum ergo accepiſſet Ieſus acetum, dixit, Conſummatum eſt. Et iterum clamauit uoce magna, dicens: Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum. Et cum hæc dixiſſet, inclinato capite tradidit Spiritum.

Et ecce uelum templi ſciſſum eſt medium in duas partes à ſummo uſq; ad imum, & terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt, & monumenta aperta, & multa corpora ſanctorum, qui dormierant ſurrexerunt, & egreſſi è monu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

mentis poſt reſurrectionem eius, uenerunt in ſanctam ciuitatem & apparuerunt multis.

Centurio autem qui aſtabat ex aduerſo illi, & qui cum eo erant cuſtodientes Ieſum, uidentes quod ſic emiſſo clamore expiraſſet, uiſoq́ terræ motu, & his quæ facta fuerant, timuerunt ualde, & glorificauerunt Deum, dicentes. Vere hic homo iuſtus erat & filius Dei. Et omnes turbæ eorum qui ſimul acceſſerant ad ſpectaculum iſtud, & uiderant quæ contingebant, percutientes pectora ſua reuertebantur.

Stabant ibi omnes noti eius procul, & multæ mulieres quæ ſecutæ erant eum à Galilæa, hæc uidentes. Inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi parui & Ioſe mater, & Salome mater filiorum Zebedæi, quæ etiam, cum eſſet in Galilæa, ſecutæ fuerant illum, & miniſtrauerant ei, aliæq́ complures, quæ ſimul à Galilæa aſcenderant cum eo Ieroſolymam.

Iudæi ergo, quoniam paraſceue erat, ut non remanerent in cruce corpora Sabbato, (erat magnus dies ille Sabbati) rogauerunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura & tollerentur. Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius, qui crucifixus eſt cum eo, Ad Ieſum autem cum ueniſſent, ut uiderunt eum iam mortuum, non fre-

gerunt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

gerunt eius crura, ſed unus militum lancea latus eius fodit,& continuo exiuit ſanguis & aqua. Et qui uidit teſtimonium perhibuit,& uerum eſt teſtimonium eius. Et ille ſcit quod uera dicit,ut & uos credatis. Facta ſunt enim hæc ut ſcriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo.Et rurſus alia ſcriptura dicit, Videbunt in quem pupugerunt.

Poſt hæc autem cum ueſpera facta eſſet, quoniam erat paraſceue quæ præcedit Sabbatum, uenit Ioſeph Arimathienſis, oriundus ab Arimathæa ciuitate Iudæorum, uir diues, Senator bonus & iuſtus, qui non conſenſerat conſilio & facto eorum. Erat enim & ipſe expectans regnum Dei. Nam & diſcipulus erat Ieſu, ſed occultus propter metum Iudæorum. Hic ſumta audacia ingreſſus eſt ad Pilatum,& petijt ab eo, ut tolleret corpus Ieſu. Pilatus autem admiratus eſt ſi iam mortuus eſſet. Et accerſito ad ſe Centurione interrogauit illum, an iamdudum mortuus fuiſſet. Et cognita re ex Centurione,donauit corpus IESV ipſi Ioſeph, iubens reddi illum. Et Ioſeph mercatus eſt ſindonem. Venit autem & Nicodemus, qui uenerat primum ad Ieſum nocte, ferens mixturam myrrhæ & aloës, ad libras ferme centum. Acceperunt ergo corpus Ieſu depoſi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tum,& inuoluerunt illud in ſindone munda, obuinxeruntq́ linteis cum aromatibus, ſicut mos eſt Iudæis ſepelire. Erat autem in eo loco, ubi crucifixus eſt, hortus, & in horto monumentum Ioſeph nouum, quod is exciderat in Petra, in quo nondum quiſquam poſitus erat. Ibi ergo quia paraſceue erat Iudæorum, & ſabbatum illuceſcebat, quod in propinquo eſſet monumentum, poſuerunt Ieſum. Et aduoluto ſaxo ingenti ad oſtium monumenti abierunt. Erat autem ibi Maria Magdalene & Maria Ioſe, ſedentes contra ſepulcrum, & aliæ mulieres, quæ & ipſæ uenerant cum Ieſu de Galilæa, ſpectantes, ubi & quemadmodum poſitum erat corpus eius.

Reuerſæ uero parauerunt aromata & unguenta, ac ſabbato quidem quieuerunt ſecundum præceptum.

Poſtero autem die, quæ ſequitur poſt paraſceuen, conuenerunt principes ſacerdotum & Phariſæi ad Pilatum, dicentes: Domine recordati ſumus, quod impoſtor ille dixit adhuc uiuens, Poſt tres dies reſurgam. Iube ergo muniri ſepulcrum uſque in diem tertium, ne quando ueniant diſcipuli eius & furentur eum, dicantq́ plebi, ſurrexit ā mortuis & erit nouiſſimus error peior illo priore. Ait illis Pilatus, Habetis cuſtodiam. Ite, munite ſicut ſcitis. Illi autem abeuntes munie-

munierunt ſepulcrum obſignato lapide, adhibitis cuſtodibus.

ENARRATIO TEXTVS.

CVM nullum opus ſit magis admirandum, quàm opus redemtionis, quæ eſt Paßio & mors Domini noſtri Ieſu Chriſti, iuxta dictum Petri in prioris primo: Non redemti eſtis caducis rebus auro & argento: ſed precioſo ſanguine agni immaculati & incontaminati, nempe Ieſu Chriſti, decet nos carißimi fratres & ſorores, ſummo ſtudio incumbere, ut huius mirandi operis hiſtoriam cognoſcamus, præſertim cùm nobis commendatur in Articulis fidei noſtræ, ubi profitemur nos credere in filium Dei dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui eſt paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus & mortuus &c. idq; in eum finem, ut ex noticia hiſtoriæ, in nobis fides per Spiritum ſanctum excitetur: unde fiat, ut huius mirandi operis fructus ad nos pertingat.

Cæterùm quò diſtinctius & clarius de hoc admirando opere dicere poßim: diuidam totam doctrinam de paßione Domini in tres locos ſeu articulos, qui ſunt:

I. Quotupliciter Dominus eſt paſſus.
II. Paßionis Domini æſtimatio & fructus.
III. Pia & ſalutaris meditatio Paßionis Domini.

DE PRIMO.

Quia nos peccauimus anima & corpore, & debuit fieri ſatisfactio pro utroq; , Dominus noſter

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Ieſus Chriſtus paſſus eſt & anima & corpore: Idcircò dicam de utriusq; paßione, animæ uidelicet & corporis Domini.

Quòd ſit in anima paſſus teſtatur ipſe & uoce & ſigno. Voce, cùm dicit: Triſtis eſt anima mea uſq; ad mortem: & in cruce: Deus meus, Deus meus cur deſeruiſti me? Huc pertinet & prophetia Dauid de Chriſto: Dolores inferni circumdederunt me, id eſt, maximis doloribus afficiebar. Signo teſtatur dolorem apud ſepulcrum Lazari Iohan. 11. & in horto. Apud ſepulcrum, cùm cogitat tyrannidem Diaboli in genus humanum, & generis humani miſeriam: Nam omnes dolores animi, quos perpeſſus eſt Chriſtus 33. annis uſq; ad mortem eius, ſunt pars paßionum quibus afficiebatur filius Dei. In horto teſtatur maximam fuiſſe animæ ſuæ triſtitiam, dum præ doloris acerbitate ſudauerit ſanguineas guttas. Naturale quidem eſt, quòd homo lacrimet & ſudet interdum in ingenti dolore, audito ſubitaneo malo: ſed nullus unquam inuentus fuit, qui ſudorem ſanguineum præ dolore ſudauerit: nemo enim tantum dolorem ſuſtinere poſſet.

Si quæritis cauſas huius ingentis doloris, ſcitote non unam eſſe, ſed multas: quarum hæ ſunt præcipuæ.

PRIMA: cogitatio tyrnanidis in humanum genus, & maximæ miſeriæ, qua omnes homines propter defectionem à Deo premebantur.

SECVNDA: cogitatio iræ Dei, quam ipſe ſuſtinere

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſuſtinere debuit, propter peccata noſtra, quæ in ſe recipit. Tametſi enim ipſe fuit immunis ab omni peccato: tamen in ſe recepit reatum peccatorum totius mundi. Vnde Iohannes: Agnus Dei tollit, id eſt, in ſuo corpore geſtat, peccata mundi, ſenſit igitur uerè filius Dei iram Patris: qui ſenſus tantum dolorem in ſanctiſsima anima excitauit, quòd ſanguinem ſudauerit.

TERTIA: cogitatio ſupplicij, quod in ſanctiſsimo ſuo corpore mox ſequenti die, ſe perpeſſurum præuidit, & contumeliæ qua afficeretur.

QVARTA: cogitatio ingratitudinis maximæ partis orbis terrarum. Præuidit enim fore, quòd multi ſapientes, multi potentes, & alij omnino eſſent hoc ſuum ſupplicium pro illis redimendis ſuſceptum aſpernaturi, imò ſe & ſuos perſecuturi: præuidit etiam quòd maxima pars eorum, qui Chriſtianum nomen portant, ſuis ſceleribus effecturi eſſent, ut hoc ſuo beneficio ſe ipſi ingrati priuarent. Hæ quatuor cauſæ acerbiſsimum dolorem in corde Chriſti excitârunt.

Hunc dolorem Domini & nos cogitare debemus, quò ad fidem & pietatem excitemur, ne cum ingrato mundo pereamus.

Hæc ſint breuiter dicta de animæ Chriſti cruciatu: nunc de corporis ſupplicio dicam. Etſi enim corporis ipſius cruciatus incepit in præſepi, quando matri Domini nullus erat locus in diuerſorio, & poſtea cùm octaua à natiuitate ſua die,

ſanguinem in circumciſione effudit: & deinde uſque ad tempus, quo uictima eſt factus in ara crucis pro nobis: Hoc tamen tempore dicam de eo ſupplicio quod ſuſtinuit poſtremum. Etſi autem iam ex Hiſtoria, quam recitaui, facilè à quouis intelligi poteſt, quàm uarijs modis ſit afflictus in ſanctiſſimo ſuo corpore Dominus: tamen quod latè in Hiſtoria ſparſum eſt, in breuem ſummam contraham & diſtribuam pro ratione locorum, in quibus eſt affectus ſupplicio. Sunt autem hæc loca: hortus, domus Caiphæ, ſacerdotum conciliabulum, domus Herodis, prætorium, golgata, hoc eſt, locus extra urbem, ubi ſumebatur ſupplicium de latronibus.

Quid paſſus eſt in horto? Oſculo traditus eſt: manus militum in eum iniectæ ſunt: comprehenſus eſt & uinctus: tanquam fur & latro abductus eſt: ubi & illum omnes ipſius diſcipuli deſeruerunt.

Quid paſſus eſt in domo Caiphæ? Illuditur falſis teſtimonijs & conuicijs obruitur, & à miniſtro ſacerdotis alapa cæditur.

Quid patitur in concilio ſacerdotum? falſis teſtimonijs grauatur, illuditur, expuitur in faciem eius, colaphis cæditur, obtecta facie percutitur, et iubetur uaticinari quis illum percuſſerit.

Quid patitur in domo Herodis? Contemtum tyranni & totius aulæ ipſius, & in extremi contemtus teſtimonium, indutum Ieſum ueſte ſplendida remiſit Herodes ad Pilatum.

Quid patitur in prætorio? Illic accuſatur: pro

ducuntur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ducuntur aduerſus eum falſi teſtes: petitur ut crucifigatur: à militibus Pilati induitur purpura in maiorem contemtum: corona ſpinea imponitur capiti ipſius: datur arundo in dexteram eius: & genuflexione illuditur hoc ſcommate, Aue rex Iudæorum: expuebatur in faciem eius, dabantur illi alapæ, percutiebatur ſanctißimum caput eius fuſtibus, & tandem ad petitionem ſacerdotum & totius populi adiudicatur cruci, mortis generi contemtißi no.

Quid patitur iam condemnatus? Imponitur humeris ipſius lignum crucis, in quod erat affigendus: crucifigitur inter duos latrones, ut ipſe inter eos maximè facinoroſus iudicetur: crucifixo datur uinum myrrhatum cum felle mixtum: & tandem in his grauißimis cruciatibus moritur. Hinc apparet quàm acerbum ſupplicium ſuſtinuerit filius Dei Dominus noſter Ieſus Chriſtus.

Sed quarum rerum nos admonebit ſupplicij grauitas? ſanè multarum, & præcipuè quatuor.

PRIMVM enim magnitudo iræ Dei aduerſus peccatum conſpicitur: peccatum enim noſtrum ita prouocauerat iram Dei, ut non potuerit placari niſi per Filium Dei, qui humana natura aſſumta, noſtram uicem ſuſtinet, & ſatisfacit iuſticiæ Dei.

SECVNDO hîc conſpicitur fœditas peccati: Nam pro delicti qualitate ſupplicia quoq; uariant. Latro rota punitur, fur patibulo, homicida gladio, puer delinquens uirga, uerùm filius Dei turpißi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

mam mortem & execrabilem in lege Dei perpeſſus eſt, qua re ſignificatur, quàm abominabile ſit peccatum in conſpectu Dei.

TERTIO conſpicitur hîc humiliatio filij dei, qui infra omnes creaturas deiectus fuit: qua humiliatione teſtatur amorem ſuum erga genus humanum, cuius redimendi cauſa tanta ſuſtinuit.

QVARTO conſpicitur horrendum & implacabile odium Iudæorum aduerſus ſibi miſſum ſaluatorem. Tametſi autem nihil eſt hîc factum præter conſilium Dei: Nam longè antea paſsio Chriſti eſt præfigurata & prædicta à ſanctis Dei Prophetis, ut Petrus dicit in prioris primo: tamen Iudæi hoc non fecerunt, ut Dei conſilio obtemperarent: ſed ut ſuo odio ſatisfacerent. Ea enim eſt mundi natura, quòd eos qui ſcelera acerbius reprehendunt, è medio ſublatos cupiat, quò licentius peccare liceat. Hæc ſint breuiter dicta de primo loco:

DE SECVNDO.

Vidimus qualis fuit Chriſti paſsio, nunc quod ſecundo loco promiſi, oſtendam quæ ſit paſsionis Chriſti æſtimatio coram Deo, & quis fructus inde proueniat.

Quæ eſt ergo eius æſtimatio coram Deo? Paſsio Domini noſtri Ieſu Chriſti eſt ſacrificium propiciatorium, in quo æternus filius Dei homo factus & ſacerdos perpetuus à Deo conſtitutus, obtulit ſe per ſpiritum æternum æterno Patri, ut iſta ſua oblatione placaret iram Dei, & ſatisfaceret pro culpa & pœna

pœna humani generis, ut omnes, qui in illum credunt & crediturі ſunt, per eundem ſanctificentur ad uitam æternam, iuxta illud Ioan. 17. pro illis ſanctifico me ipſum. Hinc patet quæ ſit æſtimatio paſſionis Domini, & quid fructus inde ad nos homines proueniat, modò in Chriſtum uiua fiducia recumbamus. Chriſtus mediator inter nos & Deum conſtitutus, ſacrificio ſuo, id eſt, morte & paßione placat iram Dei, ipſe ſacerdos ſeipſum offert Deo, idq; ut nos à reatu damnationis liberet. Videmus proinde quinq; eſſe in hoc ſacrificio. 1. Sacerdos eſt ipſe Chriſtus. 2. Victima ſeu res quæ offertur eſt ipſe ſacerdos. 3. Deus eſt cui hoc ſacrificium offertur. 4. Mundus eſt pro quo fit hæc oblatio. 5. Pactum & fœdus eſt, quòd hæc oblatio fidelibus tantùm cedat in ſalutem.

Sed quî fieri poteſt, ut unius Chriſti mors ſit ſatisfactoria pro totius mundi peccatis? Ecce agnus Dei, inquit Iohannes, qui tollit peccata mundi: nam ex indiuidua & ineffabili unione diuinæ & humanæ naturæ in una perſona eſt dignitas, æſtimatio & meritum infinitum omnium operum & paßionum Chriſti. Cùm ergo dicitur, filius hominis redemit nos per meritum paßionis ſuæ, opus infiniti precij, & ualoris nominatur, quia is filius hominis, qui eſt paſſus, etiam eſt Deus. Item mors hominis eſt ſatisfactio, quia eſt mors hominis qui eſt Deus. Obedientia filij hominis eſt noſtra iuſticia, quia eſt obedientia hominis, qui eſt Deus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ta filius hominis remittit peccata, quia eſt Deus. Caro Chriſti eſt cibus uitæ, quia eſt caro hominis, qui eſt Deus. Tametſi autem diuina natura in Chriſto non eſt paſſa, ſed humana tantùm, ut Petrus ait: Chriſtus eſt paſſus carne, tamen paßio eſt perſonæ, adeò ut quicquid contumeliæ factum eſt humanitati Chriſti, id totum in contumeliam perſonæ ceſſerit, iuxta illud: Dominum gloriæ crucifixerunt: unde Eccleſia confitetur filium Dei paſſum eſſe, quia in humana natura aſſumta eſt paſſus.

Quæ ſit æſtimatio paßionis Domini coram Deo dictum eſt, & quis ſit eius fructus in genere: nunc autem quò fructus paßionis Domini conſpiciatur melius, eum in partes diſtribuam: ſunt igitur hi fructus.

PRIMVS, Deo præſtita eſt obedientia. Philip. 2. Humiliauit ſeipſum factus obediens uſq; ad mortem crucis.

SECVNDVS, Diabolus eſt uictus: In hoc (inquit Iohannes) apparuit Chriſtus, ut deſtruat opera Diaboli, iuxta primam promißionem: ſemen mulieris conteret caput ſerpentis.

TERTIVS, homo à peccatis ſaluatus eſt & iuſtificatus. Ecce, inquit Iohannes, agnus Dei qui tollit peccata mundi. Item Rom. 4. Mortuus eſt propter peccata noſtra. 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo, hoc eſt, Chriſtum fecit pro peccato hoſtiam, ut ipſius iuſticia nos iuſtificemur corã Deo.

Quar=

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

QVARTVS, æquatio Iudæorum & gentium, iuxta illud Epheſ. 2. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit utraq; unum, & interſtitium maceriæ ſoluens, inimicicias per carnem ſuam, legem mandatorum in decretis abolens, ut duos conderet in ſemetipſum in unum nouum hominem, faciens pacem, ut reconciliaret ambos in uno corpore Deo per crucem.

QVINTVS, Mors abolita eſt, Hoſeæ 13. Ero mors tua ô mors. Breuiter Chriſti uictima eſt noſtra redemtio. Nam eſt precium perſolutum pro nobis, quo Deus placatus eſt, homo redemtus, Diabolus uictus, atq; adeò omnia in cœlo & in terra uni capiti Chriſto ſubiecta ſunt Epheſ. 1.

DE TERTIO.

Pia & ſalutaris meditatio Paſsionis dominicæ ad ſex partes reuocari poteſt, quas Chriſtiani non tantùm hoc tempore: uerùm toto ſuæ uitæ tempore meditari debent. Harum enim partium pia meditatio non ſolùm confutat eos, qui in Papatu putant ſe ſatisfeciſſe officio, ſi toties dominicam orationem & ſalutationem Angelicam recitauerint, procumbentes coram idolis erectis in ſuperſtitioſum cultum: uerumetiam mirum in modum pios confirmat & conſolatur, proponam igitur ordinè ſex partes huius meditationis.

PRIMA: ueniet nobis in mentem, quantum neceſſe ſit iram Dei fuiſſe ob peccatum hominum, quæ non potuit placari ullius creaturæ opere: ſed

neceſſe

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

neceſſe fuerit unigenitum filium Dei mori, quò irã Dei hac iuſta pro peccato ſatisfactione ſoluta placaret.

SECVNDA: ueniet nobis in mentem, quàm immenſa & imperueſtigabilis fuerit miſericordia Dei patris, qui potius uoluit filium unigenitum ſuſtinere acerbiſsimam mortem, quàm genus humanum à ſe conditum perdere. Fortè cogites Deum potuiſſe alia ratione genus humanum liberaſſe. Tu quis es, qui Deum uis docere quid potuerit: cogita de iuſticia Dei & miſericordia ſimul: ut enim miſericordia mouit illum ad ſaluandum: ita iuſticia eum mouit ut fieret iuſta iniuriæ compenſatio. Homo peccauit, debuit ergo aut perire aut ſatisfacere: non autem potuit purus homo ſatisfacere iuſticiæ Dei, neq; debuit alius quàm homo: Sapientia ergo Dei hîc inuenit ex miſericordia remedium, ut filius Dei æternus fieret homo, quò & poſſet, quia Deus, & deberet, quia humanam naturam in ſe recepiſſet, ſatisfacere iuſticiæ Dei. Ita in Chriſti paſſione apparet mixta cum miſericordia iuſticia, & utramq; temperauit ſapientia.

TERTIA: ueniet in mentem ſummus & inenarrabilis amor filij Dei erga genus humanum, qui uoluit in ſe deriuare iram Patris ac ſuſtinere tam ignominioſam mortem: idq; pro inimicis ſuis, ut Paulus teſtatur Rom. 5.

QVARTA: ueniet tibi in mentem uera ratio, qua tibi poſsit applicari fructus paſsionis domini-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

dominicæ, ut tibi ſit ſalutaris. Fit autem hæc applicatio, uerbo, fide, & Sacramento. Verbo offertur quaſi manu Dei beneficium paßionis Domini, ubi & quoties prædicatur Euangelium Ieſu Chriſti, & miniſtri uerbi uice Dei omnibus, qui audiunt Euangelium, fructum paßionis Domini oſtendunt. Deinde cùm ita offertur quaſi manu Dei beneficium paßionis Domini, debet fide recipi quaſi manu quadam hominis, quam fidem Spiritus ſanctus efficit in hominibus audientibus & obtemperantibus Euangelio: præterea Sacramento utroq;, Baptiſmo & Cœna Domini obſignatur, ac eius uis & uſus tanq̃ in tabellis pingitur, quemadmodum heri audiuimus. Cum igitur recitas articulum fidei de paßione Domini, firmiter ſtatue, & certißimè crede, quòd pro te mortem filius Dei ſubierit, quod cùm feceris, mortis Domini es particeps, adeò ut tota Chriſti obedientia, tua ſit abſolutio à peccato & tua iuſticia. Eſt autem duplex obedientia in Chriſto conſideranda: Obedientia crucis, & obedientia legis, quæ eius erat perfecta impletio. Vt obedientia crucis eſt expiatio peccati: ita obedientia legis nobis imputatur in iuſticiam, Rom. 5.

QVINTA: cùm ita participes ſumus effecti paßionis Domini per fidem, in mentem nobis ueniet, qualis nam ſit ſors piorum in hac uita. Quemadmodum enim Chriſtus eſt paſſus: Ita uult & reliquos pios pati, ut ſint conformes imaginis filij Dei: Vnde Paulus Romanorum ſexto, Ideò enim compatimur,

timur, ut unà cum illo glorificemur.

SEXTA: *ueniet nobis in mentem quid Chriſtus à nobis, quos ſuo ſanguine redemit, requirat: nam cùm iam ab ipſo redemti ſumus, debemus ei obedire. Quid uult ipſe? 1. ut renunciemus hoſti ipſius* Diabolo. *2. ut fugiamus peccatum, ne rurſus ſcientes & uolentes* Deum *noſtris peccatis offendamus. 3. ut ſanctitati & pietati ſtudeamus, & ſeruiamus illi in uero timore omnibus diebus uitæ noſtræ: quod ſi fecerimus, finem fidei reportabimus ſalutem animarum æternam, quam donet nobis* Deus Pater *per* Ieſum Chriſtum Dominnm *noſtrum,* AMEN.

HISTORIA RE- *SVRRECTIONIS DO-*

MINI NOSTRI IESV CHRISTI *ex collatione quatuor* Euangeliſta*rum concinnata.*

CVM prȩteriſſet Sabbatum, Maria Magdalene, & altera Maria quæ Iacobi dicitur, & Salomone, & Ioanna, & cæteræ quæ cum eis erant, quæ uenerant cum Ieſu de Galilæa, emerunt & parauerunt aromata, ut uenirent & ungerent Ieſum. Nam ſabbato quieuerant ſecundum præceptum.

Veſpera

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Veſpera autem ſabbatorum quæ luceſcit in unam ſabbatorum, id eſt, mane profundo crepuſculo cum adhuc eſſent tenebræ primo die ſabbatorum, ueniunt exorto ſole ad monumentum, portantes quæ parauerant aromata.

Et ecce terræ motus factus eſt magnus, Angelus enim Domini deſcendit de cœlo, & accedens deuoluit lapidem ab oſtio, ſedebatq; ſuper eum. Erat autem aſpectus eius fulgur, & ueſtimentum eius candidum ſicut nix. Præ timore autem eius concuſſi ſunt cuſtodes, & facti ſunt uelut mortui.

Mulieres autem dicebant ad inuicem,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Quis reuoluet nobis lapidem ab oſtio monumenti? Nam erat magnus ualde. Et cum reſpexiſſent, uident lapidem eſſe reuolutum à monumento. Et ingreſſæ in monumentum, non inuenerunt corpus Domini Ieſu. Currit ergo Maria Magdalena, ut hæc nunciet. Et factum eſt dum mulieres mente conſternatę eſſent de hoc, quod non inueniſſent corpus Ieſu, ecce duo uiri ſteterunt iuxta illas in ueſtibus fulgurantibus. Cum expauiſſent autem & declinarent uultum in terram, dixerunt ad illas. Quid quæritis uiuentem cum mortuis? Non eſt hic, ſed reſurrexit. Recordamini ut dixerit uobis cum adhuc in Galilęa eſſet, dicens, quod oportuerit filiũ hominis tradi in manus hominũ peccatorũ, & crucifigi, & die tertio reſurgere. Et recordatæ ſunt uerborum eius, & regreſſæ à monumento, nunciauerunt poſtea hæc omnia illis undecim & cæteris omnibus, Et dicebant ad Apoſtolos hæc, & uiſa ſunt apud illos ceu deliramentum uerba illarum, neq; crediderunt illis. Cum uero currit Maria Magdalena (ut dictum eſt) uenit ad Simonem Petrum, & ad alterum diſcipulum quem amabat Ieſus, & dicit illis, Suſtulerunt Dominum ẽ monumento, & neſcimus ubi poſuerint eum.

Surgens ergo Petrus exijt & ille alius diſcipulus, & uenerunt ad monumentum. Currebant

rebant autem duo ſimul, & ille alius diſcipulus præcurrit citius Petro, uenitq́ prior ad monumentum, & cum ſe inclinaſſet, uidit poſita linteamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus ſequens eum, & introiuit in monumentum, Et uidit linteamina ſola poſita, & ſudarium quod fuerat ſuper caput eius, non cum linteaminibus poſitum, ſed ſeparatim inuolutum in unum locum. Tunc ergo introiuit & ille alius diſcipulus, qui prior uenerat ad monumentum, uiditq́ & credidit. Nondum enim nouerant ſcripturam, quod oportuiſſet eum à mortuis reſurgere. Diſcipuli ergo abierunt rurſus ad ſemetipſos. Et Petrus mirabatur, quod acciderat.

Maria autem ſtabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret, inclinauit ſe in monumentum, & uidit duos Angelos amictos albis ſedentes, unum ad caput, & alterum ad pedes, illic ubi poſuerant corpus Ieſu. Dicunt ei illi, Mulier quid ploras? Dicit eis, ſuſtulerunt Dominum meum, nec ſcio ubi poſuerunt eum. Hæc cum dixiſſet conuerſa eſt retrorſum, & uidet Ieſum ſtantem, nec ſciebat quod Ieſus eſſet, dicit ei Ieſus: Mulier quid ploras? quem quæris? Illa exiſtimans quod hortulanus eſſet, dicit ei: Domine ſi tu aſportaſti eum, dicito mihi ubi poſu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

eris eum, & ego eum tollam, Dicit ei Ieſus: Maria, Conuerſa illa dixit ei: Rabboni, quod dicitur Magiſter. Dicit ei Ieſus: Noli me tangere, Nondum enim aſcendi ad patrem meum, Sed uade ad fratres meos & dic eis, aſcendo ad patrem meum & patrem ueſtrum, & Deum meum & Deum ueſtrum. Hæc eſt illa Maria Magdalene, de qua Ieſus eiecerat ſeptem dæmonia, cui cum ſurrexiſſet apparuit primum, mane primo die ſabbati. Illa autem profecta renunciauit diſcipulis, qui cum illo fuerant, lugentibus ac flentibus, quod uidiſſet Dominnm, & ea dixiſſet ſibi. Et illi cum audiſſent quod uiueret ac uiſus eſſet ab illa, non crediderunt.

Ingreſſæ autem mulieres in monumentum, uiderunt adoleſcentem ā dextris, amictum ſtola candida, & expauerunt. Erat autem Angelus Domini At ille dicit eis: Nolite timere uos, ſcio enim quod Ieſum Nazarenum qui crucifixus fuit quęritis, Non eſt hic, ſurrexit enim ſicut dixit, Venite & uidete locum ubi poſuerunt Dominum. Et abeuntes, cito dicite diſcipulis eius & Petro, quod ſurrexit ā mortuis, & ecce præcedit uos in Galilæam, illic eum uidebitis ſicut dixit uobis. Ecce dixi uobis. Et abeuntes celeriter fugerunt ā monumento cum timore & gaudio magno, & currebant, ut renunciarent diſcipulis

lis eius, Habebat autem illas tremor & ſtupor, necꝫ cuiquam quicquam dicebant, time bant enim. Cum autem iſſent ad renunciandum diſcipulis eius, ecce Ieſus occurrit illis dicens: Auete. Illæ autem acceſſerunt & tenuerunt pedes eius & adorauerunt eum. Tunc ait illis Ieſus: Nolite timere, Ite renunciate fratribus meis ut eant in Galilæam, & ibi me uidebunt.

Quæ cum abijſſent ecce quidam ē cuſtodibus uenerunt in ciuitatem, ac renunciauerunt principibus ſacerdotum omnia quę acciderant, Et congregati cum ſenioribus, conſilio habito, pecuniam copioſam dederunt militibus, dicentes: Dicite, Diſcipuli eius nocte uenerunt, & furati ſunt eum nobis dormientibus. Et ſi hoc auditum fuerit à præſide, nos perſuadebimus ei, & ſecuros uos faciemus. At illi accepta pecunia, fecerunt ſicut erāt edocti, & diuulgatus eſt hic ſermo apud Iudæos uſcꝫ in hodiernum diem.

ENARRATIO TEXTVS.

HOc feſtum ſummum omnium feſtorum eſt, in quo proponitur nobis Articulus de reſurrectione Domini ex mortuis, idq; tertio die, iuxta ſcripturas, qui per ſuam glorioſam reſurrectionem, ut uictor mortis, peccati, Diaboli: ita redemtor omnium, qui in ſe credere non recuſauerint, factus eſt. Solet autem in hoc feſto dici ex Hiſtoria reſurre-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ctionis, de beneficio ſeu fructu eiuſdem & de uſu: quæ omnia hoc præſens Euangelium continet: Narratur ab Angelo quòd Chriſtus reſurrexerit, Hæc eſt hiſtoriæ ſumma: iubentur mulieres non timere, Et eſt fructus huius beneficij: ac mulieres Chriſtum excitatum quærunt, quarum exemplo nobis ſalutaris reſurrectionis Domini uſus commendatur, quare non fruſtra Paulus Timotheo ſcribens, ait, Memento quòd Ieſus Chriſtus reſurrexit à mortuis. Nam ut dicit idem Apoſtolus Rom. 10. ſi in corde tuo credideris, quòd Deus eum ſuſcitauit ex mortuis, ſaluus eris. Cæterùm quò nobis hic articulus fidei noſtræ reddatur confirmatior, tres locos tractabo in hac concione, qui ſunt.

I. Quotuplex ſit probatio reſurrectionis Domini.
II. Cur tertia die reſurrexit.
III. Quis ſit reſurrectionis Chriſti fructus.

DE PRIMO.

Triplici teſtimoniorum genere confirmatur reſurrectio Domini: nam ſunt teſtimonia antecedentia, coniuncta & conſequentia, de quibus ordinè dicam.

Vt antecedentia teſtimonia reſurrectionis domini diligenter expendamus, admonet Chriſtus Lucæ 24. ubi ita ait: Sic ſcriptum eſt, & ſic oportuit Chriſtum pati & reſurgere tertia die, & prædicari in ipſius nomine pœnitentiam & remiſsionem peccatorum omnibus gentibus. Sed ubi hoc ſcriptum eſt? Ipſe reſpondit & ait: In Moſe, Prophetis

&

& Pſalmis de me ſcriptum eſt. Proinde in Moſe Prophetis & Pſalmis debemus quærere teſtimonia antecedentia reſurrectionis Domini.

In Moſe eſt duplex genus teſtimoniorum de reſurrectione Domini: Nam & claris dictis prænunciatur, & figuris multis adumbratur. Clara ſunt hæc dicta: Semen mulieris conteret caput ſerpentis, id eſt, Chriſtus diabolum ſuperabit, quod non fieri potuit, niſi per reſurrectionem Chriſti ex mortuis: nam ſi Chriſtus manſiſſet in ſepulcro, diabolus uictor fuiſſet Chriſti. Donec etenim iacuit in ſepulcro Chriſtus, nulla Chriſti uictoria, id eſt, nullus triumphus erat: Verùm dum aperto ſepulcro prodijt de ſepulcro uiuus Dominus, ſe uictorem Satanæ & triumphatorem declarauit. Huc & illud dictum pertinet: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes terræ. Vt ergo in morte maledictio: ita in uita Chriſti benedictio conſpicitur. Adumbratur etiam figuris in Moſe. Adam dormiens & poſtea excitatus, figura fuit morientis & reſurgentis Chriſti. Sic enim ait Auguſtinus: præfigurata eſt in protoplaſta Adam CHRISTI reſurrectio, quia ſicut ille poſt ſoporem ſurgens Euam de latere ſuo fabricatam agnouit: ita CHRISTVS è morte reſurgens, ex uulnero lateris ſui ædificauit Eccleſiam. Iſaac quoq; impoſitus rogo ut cremaretur, liberatus tamen per Angelum, typus fuit Chriſti oblati in cruce, & poſtea è morte exemti uirtute diuina. Ioſeph coniectus in carcerem & po-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſtea eductus ad ſummos honores figurabat mortem & reſurrectionem Domini.

In Prophetis quoq; ſunt & dicta & figuræ de hac reſurrectione, de qua loquitur Iſaias cap. 53. Si poſuerit pro peccato animam ſuam, uidebit ſemen longæuum, & uoluntas Domini in manu eius dirigetur. Daniel apertè dicit Chriſtum occidendum, & tamen perpetuò regnaturum. Hoſeas quoq; dicit, tertia die uiuificabit nos. Figuræ inter multas ſunt hæ. Samſon obſeratis portis clauditur in ciuitate: Dominus obſignato clauditur monumento. Samſon fractis ſeris ſubtractiſq; portis ſecurus euadit: Chriſtus ruptis inferni poteſtatibus liber egreditur. Sicut perit nauis, niſi Ionas perditum detur: ita perit mundus, niſi Chriſtus patitur. Et ſicut Ionas fuit in uentre piſcis tribus diebus & poſtea in terram eiectus eſt: ita Chriſtus triduum in terra erat & poſtea uiuus de ſepulcro prodijt.

In Pſalmis quoq; ſunt teſtimonia & figuræ reſurrectionis Chriſti. Pſalmus 2. totus agit de regno & ſacerdotio Chriſti. Pſalmus 15. Non dabis ſancto tuo uidere corruptionem. Pſal. 22. concionatur de paßione Domini & reſurrectione. Pſal. 110. De torrente in uia bibet, propterea exaltabit caput. Idem Dauid adumbrat mortem & reſurrectionem Domini. Dauid toties fugiens & tandem ad regnum euectus, typus fuit humiliationis Chriſti & glorificationis per reſurrectionem. Huiuſmodi probationes mortis & reſurrectionis Domini, multæ ſunt in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

in Moſe, Prophetis & Pſalmis, ſed pauca recitaui ob temporis anguſtiam. Huc accedit quòd Chriſtus ſæpiſsimè præmonuit ſuos de ſua morte & reſurrectione.

Coniuncta teſtimonia ſunt etiam duplicia, nempe clara dicta & ſigna. In hoc Euangelio Angelus dicit: ſurrexit & non eſt hîc. Signum conſpicitur, uacuum ſepulcrum: terræ motus, oſtendit ſe Dominus primùm Magdalenæ: Deinde pluribus Apoſtolis: tùm 500. fratribus: & 40. diebus cum ſuis uerſatur diſcipulis, & tandem multis conſpicientibus uiſibiliter aſcendit in cœlum.

Conſequentia teſtimonia ſunt etiam duplicia, uox Apoſtolorum, ac totius Eccleſiæ uox confitentis Chriſtum ſuum Dominum & mediatorem. Deinde ſunt ſigna quoq;. Internum eſt ſpiritus Chriſti in corde credentium qui illis teſtimonium reddit, quòd Chriſtus uiuat, Externa ſigna ſunt Baptiſmus & cœna: nam Baptiſmo figuratur mors, ſepultura, reſurrectio Chriſti, ut Paulus docet Rom. 7. Cœna Domini quoq; reſurrectionem Chriſti nobis commendat. His teſtimonijs antecedentibus, coniunctis & conſequentibus, qui non credit, olim uidebit iudicem in nubibus uenturum, quem hîc in terra non agnouit ſaluatorem.

DE SECVNDO.

Cur tertia die ſurrexit? Cur non diſtulit ad extremum diem, ut nos unà cum illo ſurgeremus? Tertia die reſurrexit primùm propter prophetias, fu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

it enim prædictum ab Hoſea Propheta & præfiguratum in Iona, ut tertia die reſurgeret. Deinde ut ſatisfaceret ſuis promiſſionibus: promiſit enim diſcipulis, quòd poſtquam eſſet traditus gentibus & illuſus ab illis occideretur, & tertia die reſurgeret. Non autem anteuertit tertium diem, ut omnibus conſtaret eum uerè mortuum fuiſſe. Oſtendit ergo ſe iacens in ſepulcro 40. horis uerè mortuum. Cur autem non diſtulerit reſurrectionem in extremum diem, in promtu ſunt grauiſſimæ cauſæ.

PRIMA quia ſcriptum erat: Non dabis ſancto tuo uidere corruptionem. Non enim debuit corpus Chriſti in ſepulcro putreſcere. 1. quia erat ex caſtiſſimæ uirginis ſanguine factum operante Spiritu ſancto. 2. quia dum uerſarctur in mundo illud purum & incontaminatum ſeruauit: indignum proinde fuiſſet tale corpus fieri uermium eſcam.

SECVNDA cauſa, cur non diſtulit reſurrectionem, eſt ſpes noſtra: ita enim Petrus ait, Benedictus Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui regenuit nos in ſpem uiuam per reſurrectionem Chriſti ex mortuis.

TERTIA cauſa, ut eſſet primus reſurgentium: ut enim Adam erat primus qui apparuit in mortali corpore, propter peccatum: ita Chriſtus primus debuit apparere immortali corpore iuſtificante & ſanante noſtra corpora ab æterna morte.

Tametſi autem omnes reſurgemus, & alij quidam præter Chriſtum reſurrexerunt; tamen maximum

ximum diſcrimen eſt inter Chriſti reſurrectionem & aliorum. Primùm enim Chriſtus reſurrexit propria uirtute: id nemo præter illum ſolum potuit unquam facere. Deinde alij qui excitati ſunt, ut filius uiduæ, filia Archiſynagogi & Lazarus, ac alij ſurrexerunt iterum morituri: at Chriſtus reſurrexit ad immortalitatem. Præterea differt Chriſti reſurrectio ab aliorum reſurrectione fructu & efficacia. Chriſtus enim uirtute ſua excitat alios, id quod erat ſignificatum in horto ubi erat ſepultus, & reſurrexit iam oriente ſole. Poſtremò & tempore differt Chriſti reſurrectio à noſtra: Chriſtus enim, ut iam oſtenſum eſt & ſymbolum profitetur, ſurrexit tertia die, noſtra uerò reſurrectio differetur ad extremum diem: Tum enim apparebit æterna uita & ſempiterna iuſticia, quam daturus eſt omnibus ſuis, id eſt, in ſe credentibus. Hæc ſint dicta de ſecundo loco, cur Chriſtus reſurrexerit tertia die, quomodo illius reſurrectio à noſtra differat, ut per reſurrectionem Chriſti uiuam ſpem concipiamus æternæ & incorruptibilis hæreditatis in cœlo.

DE TERTIO.

Iam tertius locus de fructu reſurrectionis Chriſti reſtat, qui eſt copioſior & abundantior, quàm ut humana lingua explicari poßit. Paulus dicit omnia per Chriſtum eſſe inſtaurata in cœlo & in terra. Primùm enim Chriſtus prodiens de ſepulcro, apparet uictor, triumphator mortis, inferni

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

& ſatanæ,atq; ita ſatisfacit promiſsioni olim de illo editæ: ſemen mulieris conteret caput ſerpentis: quod explicans Iohannes ait: Chriſtus apparuit ut deſtruat opera Diaboli. Verùm quantum ad nos homines, propter quorum ſalutem de cœlo deſcendit, factus homo, mortuus eſt & reſurrexit, quadruplex fructus reſurrectionis Chriſti ſpectandus eſt. Nam reſurrectio Chriſti.1.eſt noſtra iuſtificatio.2. eſt uirtus qua in nobis domatur peccatum.3.Exemplum nouitatis uitæ & cauſa. 4. eſt cauſa noſtræ reſurrectionis eiusq; pignus certiſsimum: de hoc quadruplici fructu ordinè dicam.

PRIMVS itaq; fructus reſurrectionis Domini eſt iuſtificatio noſtri, de quo fructu Paulus Rom. 4.Mortuus eſt propter peccata noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtri.Et Daniel cap. 9. Auferetur iniquitas & adducetur ſempiterna iuſticia. Quanti autem precij ſit hic fructus perpendendum eſt, quò nobis magis dulceſcat. Nos naſcimur in peccato & rei iræ Dei Epheſ.2. nos omnes natura filij iræ ſumus:peccati ſtipendium eſt mors, Rom.6.ab hac morte per reſurrectionem Chriſti liberamur: nam per Chriſtum abſoluimur à reatu peccati,atq; adeo à morte æterna. Hinc illud in Apocalypſi: Beatus & ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima, in his ſecunda mors non habet poteſtatem: ſed erunt ſacerdotes Dei et Chriſti, & regnabunt cum illo. Vt enim prima mors per Adam eſt; ita reſurrectio prima eſt per Chriſtum.

Huc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Huc & illud: Beati qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine agni, ut ſit poteſtas eorum in ligno uitæ & per portas intrent ciuitatem.

SECVNDVS fructus reſurrectionis Domini eſt, quòd ea ſit uirtus quæ in credentes transfunditur, qua fit ut poßint à uicijs ad uirtutem pergere. Hæc uirtus nobis in baptiſmo confertur & confirmatur cœna Domini, modò nos ipſi nobis non defuerimus. Porrò hæc uirtus ſentitur in ijs tantùm, qui ex immortali ſemine ſunt regeniti, 1. Petri 1. capite.

TERTIVS fructus eſt exemplum: nam, ut Paulus inquit, Chriſtus reſurrexit, ut nos in nouitate uitæ ambulemus: qui ergo uicijs ſuis indulgent, qui uiuunt ſceleratè & impurè, teſtantur ſuo facto quòd Chriſtum contemnant: Cuius reſurrectio nobis, ut uitæ degendæ ſpeculum propoſita eſt, Nam illi exiſtimant Chriſtum flagellatum, ſpinis coronatum, fudiſſe ſanguinem in ara crucis, ut liceat ipſis indulgere omnibus furoribus, tyrannidi, ſuperbiæ, libidinibus, & hoc pacto, quantum in ſe eſt, de nouo crucifigunt filium Dei. Nos igitur qui non ſolùm dici: uerumetiam eſſe cupimus qui dicimur, hoc eſt, Chriſtiani, id quod res eſt cogitemus, uidelicet quòd Chriſtus mortuus ſit pro peccato expiando eorum, qui illum fide recipiunt, & in uera pœnitentia uiuunt, per mortificationem ueteris hominis, & uiuificationem noui hominis. Quatuor ſunt mala, quibus grauantur homines, ignorantia, reatus peccati,

uicia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uicia & concupiſcentiæ ingenitæ, & metus damnationis æternæ. Contra ignorantiam Chriſtus eſt nobis ſapientia, dum nos per Euangelium docet de ſua erga nos uoluntate: niſi enim uerbo Dei de uoluntate inſtrueremur, perpetuis tenebris noſtra mens inuolueretur, q̃ tenebræ luce Euangelij depellũtur.

Contra reatum peccati eſt Chriſtus nobis iuſticia: nam ipſius obedientia nobis imputatur credentibus, ut iam non peccatores: ſed ut iuſti in Dei conſpectu appareamus.

Contra uicia & concupiſcentias carni ingenitas Chriſtus eſt nobis ſanctificatio, dum uirtute ſuæ reſurrectionis per Spiritum S. nos ſanctificat.

Contra metum damnationis æternæ, eſt Chriſtus nobis redemtio. Hæc quatuor Chriſti beneficia Paulus coniungit 1. Cor. 1. his uerbis: Chriſtus factus eſt nobis à Deo ſapientia, iuſticia, ſanctificatio & redemtio: qui ergo extremum & ultimum beneficium expetit, debet per priores, tanquam per gradus ad illud properare, ubi enim Chriſtum didicit, debet in eum credere: ubi credit, debet eius Spiritu ſanctificari, id eſt, exemplo reſurgentis Chriſti, nouam uitam uiuere. Hanc nouam uitam tandem ſequetur plena liberatio in extremo iudicio, quando reddet unicuiq; iuxta facta ſua: Sit ergo hic tertius fructus reſurrectionis Domini, de quo modò dixi, uidelicet, ut in noua uita iuxta ipſius exemplum uiuamus. Hinc illud Pauli, ſi ſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt ſapite, &c.

Quartus

QVARTVS fructus reſurrectionis Domini eſt, quòd ſit & cauſa & pignus noſtræ reſurrectionis, qua animæ mortuorum coniungentur rurſus corporibus, in ſecundo Chriſti Aduentu, cùm ueniet iudicaturus uiuos & mortuos. Hinc Paulus 1. Cor. 15. prolixè diſputat, & hoc argumentum tractat: Chriſtus reſurrexit à mortuis, ergo & nos reſurgemus. 1. Theſſal. 4. Nam ſi credimus, quòd Ieſus mortuus eſt & reſurrexit, ſic & Deus eos qui obdormierunt, per eum abducet cum illo. Et Ioan. 5. Veniet hora, in qua omnes qui in ſepulcris ſunt audient uocem eius & prodibunt, qui bona egerunt, in reſurrectionem uitæ, qui uerò mala fecerunt, ad reſurrectionem iudicij. Hìc fit mentio duplicis reſurrectionis, ſcilicet uitæ & iudicij. Reſurrectio uitæ eſt, quæ promittitur ijs, qui benè fecerunt. Reſurrectio iudicij eſt, quam comminatur ijs, qui malè fecerunt. Huc & illud Pauli Rom. 10. Hoc eſt uerbum fidei quod prædicamus: ſi confeſſus fueris ore tuo Dominum Ieſum, & credideris in corde tuo, quòd Deus eum ſuſcitauerit ex mortuis, ſaluaberis, id eſt, reſurges ad reſurrectionem uitæ & ſalutis æternæ.

Atq; hæc ſunt breuiter dicta de reſurrectione Domini: unde primùm confirmanda eſt fides noſtra de reſurrectionis Articulo. Deinde confutandus eſt error Iudæorum, qui negant Chriſti reſurrectionem. Tum admonebimur de fructu reſurrectionis, ut per eam & nos à peccato in hac uita

reſur-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

reſurgamus, & tandem in extremo die reſurgamus ad reſurrectionem uitæ per Chriſtum Dominum noſtrum, cui cum Patre & Spiritu ſancto ſit honor, laus & gloria in ſecula ſeculorum Amen.

FERIA SECVNDA

PASCHATOS, *Lucæ* 24.

ET ecce duo ex illis ibant eodem die in caſtellum, quod aberat ſpacio ſtadiorum ſexaginta ab Hieruſalem, nomine Emaus, & ipſi confabulabantur inter ſe de his omnibus quæ acciderant. Et factum eſt dum confabularentur ac diſputarent, & ipſe Ieſus ap-

propin-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

propinquans ibat unã cum illis. Cæterum oculi eorum tenebantur ne eum agnoſcerent, in alia enim forma apparuit eis. Et ait ad illos, Qui ſunt hi ſermones quos confertis inter uos ambulantes,& eſtis triſtes? Ac reſpondens unus,cui nomen Cleophas,dixit ei, Tu ſolus peregrinus es Hieroſolymis, qui ignores quæ facta ſunt illic his diebus? Quibus ille dixit, Quæ? & dixerunt ei,de Ieſu Nazareno, qui fuit uir Propheta, potens opere & ſermone coram Deo & toto populo,& quomodo eum tradiderunt ſummi Sacerdotes et Principes noſtri in condemnationem mortis, & crucifixerunt eum. Nos autem ſperabamus eum eſſe illum, qui redemturus eſſet Iſraël. Atqui ſuper hæc omnia tertius dies eſt hodie quod hæc facta ſunt. Sed & mulieres quædam ex nobis attonitos reddidere nos, quę diluculo peruenerunt ad monumentum, & non inuento corpore eius,uenerunt dicentes ſe etiam uiſionem Angelorum uidiſſe,qui dicerent eum uiuere. Et abierunt quidam eorum, qui erant nobiſcum ad monumentum, & ita repererunt ſicut mulieres dixerant, ipſum uero non uiderunt. Et ipſe dixit ad eos, O ſtulti & tardi corde ad credendum in omnibus quę locuti ſunt Prophetæ. Nonne hæc oportuit pati Chriſtum & intrare in gloriam ſuam? Et exorſus à Moſe & omni-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

bus Prophetis,interpretabatur illis in omni. ſcripturis quæ de ipſo erant. Et appropinquauerunt caſtello quo ibant. Et ipſe præ ſe ferebat ſe longius ire. Et coegerunt illum,dicentes, Mane nobiſcum, quoniam uergit ad ueſperam & inclinatus eſt dies. Et intrauit ut maneret cum illis.Et factum eſt dum accumberet cum eis, accepit panem, & benedixit ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti ſunt oculi eorum, & agnouerunt eum, & ipſe euanuit à conſpectu eorum. Et dixerunt inter ſe, Non'ne cor noſtrum ardebat in nobis, dum loqueretur nobis in uia,&aperiret nobis ſcripturas.

Et ſurgentes eadem hora regreſſi ſunt Hieroſolymam, & inuenerunt congregatos undecim &eos qui cum illis erant,dicentes,Surrexit Dominus uere & apparuit Simoni, Et ipſi narrabant quæ geſta erant in uia, & quomodo fuiſſet agnitus ipſis ex fractione panis nec his illi crediderunt. Erat autem ueſpera die illo qui erat unus ſabbatorum, & fores erant clauſæ, ubi erant diſcipuli congregati, propter metum Iudæorum.

ENARRATIO TEXTVS.

SVmma huius Hiſtoriæ eſt, quòd Chriſtus eodem die,quo reſurrexerat,apparuerit duobus diſcipulis proficiſcentibus Emaus(fuit autem Emaus ui-

cus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

cus duobus ferè miliaribus diſtans à Hieruſalem) Et cum illis diſſeruerit de Meßia, quos cùm inſtruxiſſet atq; illis fractione panis ſe notum reddidiſſet, euanuit ab illorum oculis. Verùm illi iam certi facti de reſurrectione ipſius, mox redeunt Hieroſolymas atq; omnia quæ acciderant, narrauerunt diſcipulis undecim. Vt autem nos hanc Hiſtoriam intelligamus facilius, eam diſtribuã in quatuor partes: quæ ſunt.

I. Quid egerint hi duo diſcipuli antequam Chriſtus ad eos uenerit in itinere.

II. Colloquium Chriſti & diſcipulorum in uia.

III. Quid acciderit in domo.

IIII. Quid fecerint illi diſcipuli inſtructi à Domino.

Hæ partes ſingulæ habent ſuas doctrinas & admonitiones, quas in ſingularum explicatione oſtendemus.

DE PRIMA PARTE.

Duo ex illis ipſo die, quo reſurrexerat Dominus, ibant in caſtellum, quod erat in ſpacio ſtadiorum 60. quæ faciunt ſeptem millia paſſuum, & paſſus quadringentos, hoc eſt, plus minus duo milliaria. Hæc occaſio fuit colloquij: & cùm ita irent colloquebantur de Chriſto. Hinc duo nos diſcamus. Primùm occaſionem non negligendam eſſe excercendæ pietatis. Deinde ubi hanc nacti fuerimus, non eſſe alienis negocijs & friuolis interrumpendam. In his diſcipulis uidemus tria, 1. Signum pietatis.

2. Fidei infirmitatem. 3. Admirationem eorum quæ acciderant.

Quòd de Chriſto & eius geſtibus ſint locuti piè, ex eo conuincitur, quòd iſto ſuo colloquio Chriſtum ad ſe alliciant. Infirmitas fidei fuit quòd tametſi antea prophetias de Chriſto audierant: tamen tardiores fuerant ad perfectè credendum: Ita fides Chriſtiana habet ſuam conceptionem & ſuam teneritudinem, quæ fouenda eſt donec adoleſcat colloquijs de Chriſto. Admirati ſunt quoq; de ijs quæ acciderant: nihil enim maiori admiratione dignum eſt, quàm mortuum de ſepulcro uiuum prodire. Hæc admiratio erat mixta ſpe & metu, ſeu aſſenſu & dubitatione: quemadmodum enim carnis ſenſus & rationis iudicium ad dubitandum ſolicitauit eos, ita igniculus fidei, qui in ipſis erat, reſtitit dubitationi, etſi admodum languidè. Ita fit ſæpè in Chriſtianis. Caro una ex parte adoritur, & hominem in diffidentiam pertrahere conatur: Spiritus ex altera parte ſe carni opponit, nunc languidius, nunc fortius. Verùm ne ſuccumbat ſpiritus, colloquijs de Chriſto, id eſt, meditatione & auditione Euangelij, alijsq; pijs exercitijs eſt excitandus. Hoc ergo exemplo confirmatur dictum Prophetiæ Iſaiæ 42. qui ait de Chriſto: Arundinem quaſſatam non perfringet, nec linum fumigans extinguet, in ueritate proferet iudicium. Hæ duæ ſimilitudines docent, quomodo Chriſtus agit cum ſuis, in quibus aliquam pietatis ſcintillulam repererit.

Arundi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Arundinis quaſſatæ ſimilitudine ſignificat ſe nolle eos, qui ſemifracti ſunt, frangere omnino & conterere, ſed leuare potius & ſuſtinere, ut quid boni in ipſis erit, conſeruet atq; adaugeat. Hi duo diſcipuli ſemifracti fuerunt & non procul à caſu, adeò uento carnis agitabantur: ſed Chriſtus ne cadant ſua ſubleuat gratia. Deinde Metaphora lini fumigantis ſumta eſt à lychnis, quæ propter fumum quem edunt, non extinguuntur, modò adſit qui manum admouet, ita ubicunq; emicat aliqua pietatis ſcintilla, Chriſtus adeſt & eam fouet atq; excitat, ut clarius ardeat, ſicuti in his duobus diſcipulis uidemus. Hinc maxima nobis haurienda eſt conſolatio. Etſi nos infirmi homines uacillamus ac claudicamus, tametſi iam quaſſati aut luxati ſumus, tamen nos non ſtatim abijcit quaſi prorſus inutiles, ſed diu perfert, quoad firmiores & conſtantiores reddiderit, modò horum diſcipulorum exemplum imitemur.

DE SECVNDA PARTE.

Et factum eſt cum fabularentur & inter ſe quærerent, ipſe Ieſus appropinquans ibat cum illis. *Hoc Chriſti factum, Primùm confirmat promiſſionem Chriſti, quæ eſt: ubicunq; fuerint duo uel tres congregati in nomine meo, in medio eorum ſum: quod tametſi non fit corporaliter ſemper, tamen uerè ſpiritualiter, id quod hac ſua corporali præſentia uult ſignificare. Hinc ergo diſcamus de quo in priori Hiſtoriæ huius parte admonui, quòd*

quicunq; piè de Chriſto inquirunt, aperiunt Chriſto ianuam ad ſe iuuandos, ac ipſum doctorem ſuis pijs exercitijs accerſunt, ſicuti contrà prophani homines impuris ſuis ſermonibus, ei ianuam, quò minus ad ſe ueniat, occludunt. Hoc confirmatur, non ſolùm hoc exemplo: uerumetiam dicto Prophetæ Iſaiæ 66. Ad quem reſpiciam? niſi ad pauperculum & contritum ſpiritu & trementem ſermones meos.

Sed quid eſt quod dicit Euangeliſta: Oculi eorum tenebantur ne eum agnoſcerent. Hinc monemur de noſtra imbecillitate: neq; enim oculi noſtri neq; aures ſuo funguntur officio, niſi eam facultatem eis diuina conceſſerit clementia: ſi ita ſe habet res cũ oculis corporeis, multò magis de oculis mẽtis uerum eſt. Hinc tria diſcamus: Vnum, quòd nullæ ſint ſenſuum aut mentis noſtræ uires, niſi facultas illis diuinitus detur. Alterum, ne noſtra mente & noſtris ſenſibus abutamur in contumeliam creatoris: quod ſi fecerimus, metuenda eſt pœna, ne omnem mentem & ſenſum nobis adimat. Tertium, ut ab eo petamus & illuminationem & conſeruationem ſenſuum, in ipſius gloriam.

Et ait illos: qui ſunt hi ſermones, quos confertis ad inuicem ambulantes & eſtis triſtes. Hæc ſatis oſtendunt, quod antea dixi, eos uerſatos fuiſſe inter metum & ſpem, ſed tantum metum non ſuperaſſe. Verùm Dominus hìc uacillantes confirmat quod Paulus dicit: Dominus non ſinit uos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed faciet cum tentatione

etiam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

etiam euaſionem, ut poßitis ſuſtinere. Hic duo illi diſcipuli ſuccubuiſſent, & illorum fides fuiſſet extincta tentatione, id quod illorum triſtitia teſtatur, niſi Chriſtus mox adueniſſet & illorum ruinam erexiſſet: horum exemplo & Chriſti facto, & nos conſolemur & erigamus.

Et reſpondens unus, cui nomen Cleophas, dixit: tu ſolus peregrinus es in Hieruſalem, & non cognouiſti quæ facta ſunt in hiſce diebus? Miratur Cleophas, quòd ſolus ignoret, quod toti ciuitati notum erat, & omnibus qui illuc ad feſtum paſchæ confluxerant peregrinis.

Quibus ille. Quæ? De Ieſu Nazareno &c. Reſponſio Cleophæ quatuor habet. 1. Confeßio eſt de Chriſto, & teſtimonium qualis nimirum fuit: qui (inquit) uir Propheta, potens in opere & ſermone coram Deo & omni populo.

Hæc deſcriptio tria de Chriſto habet. Primo loco quòd Chriſtus ſit Propheta, id eſt, doctor uoluntatis Dei à Deo miſſus. Deinde quòd non fuerit uulgaris Propheta: ſed potens in opere & ſermone, id eſt, excellens uitæ ſanctimonia & docendi facultate. Tertiò additur, coram Deo & hominibus, quo ſignificatur Chriſtum ita Propheticum munus obiiſſe, quòd ſe ſanctè in omnibus geſſerit tanquam ſub Dei oculis. Hæc Chriſti confeßio magna fuit, etſi non plena. Phariſæi, ſacerdotes ſummi, Pilatus, Herodes Chriſtum tanquam blaſphemum occiderunt: Hi diſcipuli eum à Deo miſſum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

teſtantur, unde nos hanc hauriamus doctrinam, quòd in religione non ſit ſequendum potentum iudicium: ſed uerbi Dei regulam. Illi offenſi erant externa ſpecie Chriſti: hi ueritatem Dei ſecuti ſe quantum potuerunt blaſphemis iſtis oppoſuerunt.

SECVNDVM, quod eſt in Cleophæ reſponſione, eſt narratio Domini: in qua, & à quibus ſit damnatus, & quo mortis genere ſit affectus teſtatur. Summi, inquit, ſacerdotes & principes noſtri in damnationem mortis eum tradiderunt. Hoſtes Chriſti apertè pronunciat ſummos ſacerdotes & principes: unde & nos monemur, palàm accuſare eos qui Euangelium perſequuntur, ut Papa facit & multi tyranni in orbe terrarum. Deinde quo mortis genere ſit afflictus indicat, cùm inquit, & crucifixerunt eum, Quo mortis genere nullum fuit ignominioſius in mundo: quo tamen non eſt abſterritus Cleophas, quò minus illum pro uiro ſancto habuerit.

TERTIVM, quod eſt in Cleophæ reſponſione, eſt confeßio fidei in Chriſtum. Nos, inquit, ſperabamus quod ipſe eſſet redemturus Iſrael, fatetur apertè Cleophas ſe in Chriſtum credere, quē ſummi ſacerdotes occiderunt: atq; hæc eſt indoles ueræ fidei: qui enim fide credit ad iuſticiam, ore confitetur ad ſalutem.

QVARTVM, quod eſt in reſponſione Cleophæ, eſt fidei imbecillis confirmatio ex promißione Chriſti, & teſtimonio mulierum, uiſione Angelorum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

lorum & diſcipulorum quorundam teſtificatione. Nam cùm tertium diem nominat Cleophas, id facit ideò, quia Dominus promiſerat ſe tertio die reſurrecturum. Hanc promißionem completam credit, etſi inter ſpem & metum iactatur: ſed contra metum adhibet fidei fomenta, ne prorſus extinguatur. Quòd autem corpus à mulieribus non fuiſſe repertum narrat, & oblatam illis Angelorum uiſionem indicat, & quòd de ſepulcro uacuo dixerant mulieres, uirorumq; teſtimonio idem fuiſſe probatum, eò pertinet, ut ſibi certò perſuadeat Chriſtum reſurrexiſſe. Ita pius homo inter fidem & metum dubius, fidei adhibet fulcimenta, & contra metum pro ſua uirili luctatur.

Sed quid ad hæc Dominus? O ſtulti, inquit, & tardi corde ad credendum omnibus, quæ locuti ſunt Prophetæ: Hic primùm fides noſtra habet quod à Chriſto diſcat. Chriſtus reprehendit quidem in illis diſcipulis cùm diſcendi, tùm credendi tarditatem, ſed non abijcit imbecilles: ſed ſuo more eos potius paternè caſtigat & imbecilles iuuat, ne metu fracti fidei igniculum extinguant. Venit enim ut medicus eſſet infirmorum, non ut infirmos terrore occideret. Hinc nos diſcamus, quòd Chriſtus non uelit quenquam abijcere, qui exiguam & imbecillem fidem habet, modò eam confirmari & augeri per uerbum Dei permittat. Sed quid reprehendit in his duobus diſcipulis? Duo. Ignorantiam ſeu diſcendi ignauiam, & tarditatem ad credendum Prophetis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ignauia impediuit intellectum: tarditas remorata eſt fidem. Etſi enim habuerunt perexiguam fidem: tamen oportuit eos maiores progreſſus feciſſe, qui non ſolùm ab ineunte ætate Prophetarum uaticinia de Chriſto audiuerant, ſed & ipſum Chriſtum prædicentem, quo mortis genere erat afficiendus, & quòd tertio die iterum uiuus de ſepulcro erat egreſſurus. Hîc & noſtra taxatur ignauia, qui per tot annos audimus Euangelium, inter quos tamen multos inuenire eſt, qui nondum didicerunt ſymbolum Apoſtolicum, quibus admodum metuo, niſi maturè reſipiſcant.

Poſtquam Chriſtus reprehendit, incipit docere, quod eſt boni magiſtri, ait igitur: Non'ne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam? Hæc Domini docentis propoſitio eſt, Cuius hic ſenſus eſt: Chriſtus debuit iuxta Prophetarum uaticinia pati mortem crucis, & poſtea excitatus à mortuis in ſuam gloriam intrare. Pati quidem debuit propter peccata noſtra: reſurgere uerò propter iuſtificationem noſtri Rom. 4. Cùm ergo fatimini me Chriſtum eſſe, debetis etiam ex Prophetis ſcire, quòd me oportuerit mori & reſurgere à mortuis. Hoc etiam ex Moſe & Prophetis oſtendit: ſed Euangeliſta quibus ſcripturæ locis hoc fecit non explicat. Non eſt tamen dubium quin promiſsionem de Chriſto primùm Adæ propoſitam expoſuerit, quæ eſt: Semen mulieris conteret caput ſerpentis, & huiuſmodi alias multas, quales heri

audiuiſtis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

audiuiſtis. Moſes mandato Deo erexit Æneum ſerpentem in deſerto, in quem qui aſpexerunt, à ſuis ſanabantur plagis: quem typum Chriſtus explicans Iohan. 3. ait: Sicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto: ita oportet filium hominis exaltari, ut omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat uitam æternam. Verùm cùm hæc ex Moſe & Prophetis recitat, appropinquãt pagum, quò iter inſtituerant, & ille finxit ſe longius ire, at illi cogunt eum & rogant ut apud ſe maneat, Hinc nos diſcamus, quo in loco habere debeamus eos, qui nos errantes obiurgant, & in uiam ſanæ doctrinæ reuocant. Non hîc rurſus obiurgant Chriſtum & eum ſtultum uocant: ſed agnoſcunt ſuam ſtulticiam & præbent ſe dociles ei, quòd de errore ſuo & ſtulticia liberentur. Hoc omnes faciunt pij: contrà, impij fremunt & aduerſus eos inſaniunt, qui ſe in uiam reuocare conantur monſtrato eorum errore, ſicuti nuper audiuimus Iudæos feciſſe.

DE TERTIA PARTE.

Iam quid in domo geſtum ſit, ſequitur: Et factum eſt (inquit Euangeliſta) dum diſcumberet cum eis, accepit panem & benedixit ac fregit, & porrigebat eis. Et aperti ſunt oculi eorum & cognouerunt eum. Hîc exponit Euangeliſta quòd diſcipuli agnouerint Dominum in fractione panis: nam quoties Dominus ſumebat cibum, habuit & peculiarem modum precandi & ſingularem geſtum porrigendi panem: quæ cùm

ſæpè

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſæpè in Chriſto animaduertiſſent, agnouerunt ipſum, qui iam excitatus à mortuis, eundem morem ſeruauit, quem antea. Quemadmodum itaq; diſcipuli hoc geſtu agnoueruut Chriſtum: ita nos eius exemplo diſcamus, quoties pane ueſcimur, ipſi uitæ autori gratiarum actionem offerre, quæ nota nos à prophanis hominibus diſcerneret.

Porrò agnitus Chriſtus euanuit ab oculis eorū: ipſi uerò ſuauius de eo iam colloquuntur quàm antea. Non'ne (inquiunt) cor noſtrum ardebat in nobis in uia, dum loqueretur nobis & aperiret nobis ſcripturas. Hìc obſeruemus fructū uerbi Dei in hominibus. Etſi autem Chriſtus iam non apparet corporaliter & nobis loquitur: tamen loquitur nobis per miniſtros uerbi, ſicut ait: Qui uos audit, me audit. Quis eſt ille fructus? Qui autem uerbū Dei auribus & corde audit, in eo ignis quidam incenditur, & incipit ardere cor eius: ut ergo qui hunc ardorem in corde ſuo non ſentit, quando uerbum Dei audit, habet aures, ſed non ad audiendum, & cor, ſed non ad intelligendum: idq; ſuo proprio uicio, quia Spiritui ſancto reſiſtit: ita qui hunc ardorem ſentit in ſuo corde, habet teſtimonium loquentis ſpiritus Chriſti in ſe, & quòd ueram uiuamq; fidem habeat: Quare monemur, ut in timore Dei ſumma cum reuerentia & deſiderio uerbum Dei audiamus.

DE QVARTA PARTE.

Et ſurgentes eadem hora regreſſi ſunt in

Hieru-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Hieruſalem, & inuenerunt congregatos undecim &c. *Hæc docent quòd ardor ille, qui in nobis ad prædicationem uerbi accenditur, non ſit ocioſus: ſed ſe mox etiam foris oſtendat: nam qui Chriſtum uerè nouit, is etiam cupit ut alij etiam ipſum agnoſcant, ut multi ſimul eum prædicare poßint. Vt talis ardor in nobis accendatur, faxit ſaluator noſter Ieſus Chriſtus, cui cum Patre & Spiritu ſancto ſit honor in ſecula, Amen.*

FERIA TERTIA PASCHATOS, *Lucæ* 24.

DVM autem hæc loquuntur, uenit Ieſus ipſe, diſcumbentibus illis, & ſtetit in

medio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

medio eorum & dicit eis, Pax uobis. Et exprobrauit illis incredulitatem ſuam & cordis duritiem, quod ĳs qui ſe uidiſſent reſurrexiſſe non credidiſſent. Expauefacti uero & conterriti exiſtimabant ſe ſpiritum uidere. Et dixit eis, Quid turbati eſtis & cogitationes aſcendunt in cordibus ueſtris? Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipſe ſum. Contrectate me & uidete, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me uidetis habere. Et cum hæc dixiſſet, oſtendit eis manus ac pedes & latus ſuum. Gauiſi ſunt ergo diſcipuli uiſi Domino. Adhuc autem illis non credentibus, & prę gaudio mirantibus, dixit eis, Habetis hic aliquid edulĳ? At illi obtulerunt ei partem piſcis aſſi & aliquid de fauo apiario, Et accepit & in conſpectu illorum comedit, Et dixit ad eos, Hæc ſunt uerba quæ locutus ſum ad uos, cum adhuc uobiſcum eſſem, quod neceſſe foret impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & Prophetis & Pſalmis de me, Tunc aperuit illorum mentem, ut intelligerent ſcripturas, Et dixit eis, Sic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati & reſurgere ā mortuis tertia die, & prædicari ſub nomine eius pœnitentiam ac remiſſionem peccatorum in omnes gentes, initio facto ab Hieroſolymis. Vos autem eſtis teſtes horum. Et dixit eis iterum, Pax uobis. Sicut miſit me Pater,

ter, ita & ego mitto uos. Hæc cum dixiſſet, flauit in eos, & dicit eis.: Accipite Spiritum ſanctum, Quorumcunq; remiſeritis peccata, remittuntur eis, quorumcunq; retinueritis, retenta ſunt.

ENARRATIO TEXTVS.

HÆC eſt quinta apparitio Domini ipſo die Paſchatos, qua apparuit diſcipulis confabulantibus de ipſo. Primùm enim apparuit Mariæ Magdalenæ, è qua ſeptem eiecit dæmonia. 2. Apparuit mulieribus redeuntibus à ſepulcro. 3. Apparuit Petro. 4. Cleophæ & ſocio eius. 5. Vt hic textus habet, undecim diſcipulis de illo confabulantibus.

Loci duo.

I. *Salutatio Chriſti & teſtimonia quibus probatur eius reſurrectio.*

II. *Neceßitas mortis & reſurrectionis Chriſti, et eiuſdem uſus, uidelicet quòd oporteat in eius nomine prædicari pœnitentiam & remißionem peccatorum omnibus gentibus.*

DE PRIMO.

Ieſus ſtetit in medio eorum & dixit eis: Pax uobis. *Diſcipuli mœſti loquuntur de Chriſto, qui illis adeſt iuxta promißionem: ubicunq; fuerint duo uel tres congregati in nomine meo, ego ero in medio illorum. Etſi enim id non ſemper fit corporaliter: tamen uerè fit. Non enim unquam faciet contra ſuam promißionem. Quid autem affert quando uenit, oſtendit eius ſalutatio, qua hic*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſuos mœſtos conſolatur diſcipulos. Nam cùm datus eſt Chriſtus mœſtis in conſolationem, hîc pacem offert dicens: PAX VOBIS. Hæc pax, quam ſuis optat, non eſt uulgaris, ſed diuina: non mundi, ſed regni cœlorum inter Deum & hominem. Verùm ut nos intelligere poßimus, quantum ſit bonum hæc pax quam Chriſtus ſuis offert, copioſius exponam, quæ in huius pacis conſideratione concurrunt: unde huius pacis plenam deſcriptionem colligemus.

Quia pax ſancitur inter partes dißidentes, primùm ſpectandum eſt, quænam ſint partes dißidentes. Sunt autem duæ: Deus & homo. Deus felix & beatus eſt ſine homine, homo miſer & damnatus eſt ſine Deo: ergo Deus non opus habuit ut pacem cum homine quæreret, ſed homo ſine pace cum Deo extremè miſer eſt, atq; ideò nulla re magis opus habet, quàm pace cum Deo.

Deinde cùm partes dißident, neceſſe eſt aliquam offenſam præceßiſſe. Hæc offenſa non à Deo, ſed ab homine initium ſumit. Quænam eſt illa offenſa? Peccatum. Hoc peccatum fuit quædam à Deo proditoria defectio ad diabolum cui ſe homo ſubiecit. Quanta autem ſit hæc offenſa facilè æſtimare eſt ex eius magnitudine, multitudine, turpitudine & pœna. Magnitudo eſt quòd creatura creatorem offendit & contemſit, qui hominis ſummum bonum fuit. Multitudo ex eius fructibus ſpectatur. Turpitudo ex horrenda contaminatione humani generis, quæ ſecuta eſt hanc offenſam. Pœna, maledictio

&

& damnatio, ut taceam innumeras calamitates & ærumnas, quibus humanum genus in hac uita tantum non oppreſſum eſt.

Cognita offenſa quæ fecit nos Dei hoſtes, tertio loco mediator conſiderandus eſt, qui certè debuit eſſe talis qui & Deum offenſum placare poſſet, & qui illatam iniuriam iuſtè compenſaret. Deum offenſum creatura non potuit placare: iniuriam compenſare Deus non debuit: Quærendus igitur fuit talis mediator, qui & potuit per potentiam & debuit per naturam. Cùm talis non potuit haberi, æternus Dei filius altera perſona in trinitate uenit in mundum & aſſumſit humanam naturam, & factus eſt homo, Ieſus Chriſtus. Hîc Ieſus Chriſtus coniunctus eſt Deo Patri diuinitate, & homini per humanitatem: Quare potuit ut Deus, debuit ut homo, qui noſtram cauſam in ſe recepit.

Hic mediator compenſauit iniuriam: nam noſtrum reatum in ſe recipit, pro quo pœnas luit in ara crucis, ac ita ſatisfecit iuſticiæ Dei. Verùm quia nos adhuc manemus peccato coinquinati, Chriſtus tota ſua uita in hoc mundo legi Dei obediuit perpetuò plenè & perfectè, quam iuſticiam credentibus imputat, ut ſint iuſti in Dei conſpectu: atq; ita uictima ſua iram Dei placat, & obedientia ſua nos ueſtit, ut iuſti appareamus in conſpectu Dei.

Facta compenſatione, reconciliatio inter Deum & hominem inita eſt: nam Pater placatus eſt per obedientiam filij.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Verùm quia in omni reconciliatione neceſſe eſt inter eos, qui reconciliantur, aliquod pactum intercedere hoc quoq; in hac cum Deo pace conſtituta conſpicitur: Nam ut ex parte Dei eſt liberalis & paterna miſericordiæ promißio, iuxta illud: Ero Deus tuus & ſeminis tui poſt te. Item: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui: Viuo ego nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat; ita ex parte hominis eſt fides, qua paterna promißio accipitur, quaq; adoptamur in filios Dei per unigenitum filium Ieſum Chriſtum.

Cæterùm quia in pactis adhiberi ſolent obſignationes, neq; hæ in hoc ſummo pacto amiſſæ ſunt. Sunt autem triplices obſignationes. Prima eſt iuramentum Chriſti: Amen amen dico uobis, qui credit in me habet uitam æternam. Secunda eſt obſignatio per Sacramenta, Baptiſmum & Cœnam Domini, quæ ſunt firmißima pacti inter DEVM & hominem ſigilla, quæ nunquam uiolabuntur, niſi homo ſua culpa abiecerit fidem. Tertia obſignatio eſt Arrhabo ſpiritus, qui teſtimonium dat ſpiritui noſtro, quòd ſimus filij Dei. Huc etiam illud pertinet 2. Cor. 1. obſignauit nos & dedit Arrhabonem ſpiritus in cordibus noſtris. Hæ ſunt obſignationes & ſigilla, quibus pax inita inter Deum & hominem obſignatur & confirmatur, ut rata ſit.

Præterea, ne quis exiſtimet hanc pacem ad paucos quoſdam pertinere, obſeruanda eſt eius promulgatio, quæ eſt uniuerſalis: Chriſtus enim aſcen-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſurus in cœlum mandatum dedit diſcipulis, ut hanc pacem proclamarent per uniuerſum orbem: ita enim ait: Ite *in mundum uniuerſum, & prædicate* Euangelium *omni creaturæ.* Pertinet *igitur hæc pax ad omnes qui uocem* Euangelij *recipiunt & in* Chriſtum *credunt, perſeuerantes uſq; in finem.* Nam *ita ait* Dominus*:* Beatus *qui perſeuerauerit uſq; ad finem: non eſt enim ſatis benè incepiſſe, niſi quis quotidianos faciat progreſſus.*

Si quæris huius gratißimæ pacis fructus, inuenies plurimos in hac uita, & poſt reſurrectionem. In *hac uita habes huius pacis beneficio acceſſum ad* Deum *tanquam ad* Patrem *clementißimum per* Ieſum Chriſtum. Ita *enim inquit* Paulus*:* Fide *iuſtificati pacem habemus cum* Deo *per* Ieſum Chriſtum*, per quem & acceſſum habemus ad gratiam hanc, in qua ſtamus. Secundus huius pacis fructus, eſt bona conſcientia: antea enim peccati conſcientia nos uexat: uerùm poſtquam hanc pacem ſentimus, conſcientia bona & læta redditur, ſicut latronis in cruce, quando audiuit,* Hodie *eris mecum in* Paradiſo. Ad *eundem modum cùm audimus in* Euangelio *annunciari remißionem peccatorum credentibus, conſcientia credentium redditur tranquilla.* Cum *hac bona conſcientia coniunctum eſt gaudium ſpiritus, quo efficitur ut in medijs afflictionibus gloriemur, ut inquit* Paulus. Verùm *hæc gloriatio, & hoc gaudium ſpiritus augetur meditatione uerbi, oratione, uſu ſacramentorum, & alis pijs*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

is pijs exercitijs. Hunc fructum & quartus ſequitur, nimirum fraterna dilectio. Cùm enim intelligimus, & fide ſentimus nobis Deum communem Patrem, per communem mediatorem nobis reconciliatum, incipimus nos inuicem diligere, tanquam huius theſauri communes hæredes. Hunc quartum fructum ſequitur quintus, qui eſt lætus diſceſſus ex uita, quemadmodum Simeon conſpecto autore huius pacis Chriſto ait: Nunc dimitte ſeruum tuum in pace, quia uiderunt oculi mei ſalutare tuum.

Poſt reſurrectionem, huius pacis fructus erit perpetua iucunditas, perpetua lætitia & fruitio conſpectus Dei & ſanctorum omnium, qui uixerunt inde uſq; ab initio mundi: hunc fructum nemo in hac uita ſatis cogitare poteſt.

Poſtquam iam dictum eſt fuſius quæ in hac pace concurrunt: nunc contraham in breuem ſummam ſeu deſcriptionem, quæ ſit hæc pax. Pax igitur inter Deum & hominem eſt mutuus conſenſus Dei & hominis, Dei quidem hominem propter Chriſtum in gratiam recipientis: hominis uerò oblatam gratiam fide recipientis ac obedientiam erga Deum ſeriò promittentis. Hæc ſint dicta de pace, quam Chriſtus hîc offert, non ſolùm diſcipulis undecim, qui tum aderant: uerumetiam nobis & omnibus, qui hanc pacem uolunt recipere, cum illis per Euangelij prædicationem offertur. Poſt hanc pacificam ſalutationem ſequitur in textu, quomodo ſe Chriſtus probauerit uerè à mortuis reſurrexiſſe,

C

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

& id ita prænunciatum in Moſe, Prophetis, & in Pſalmis oſtendit. Verùm quia de his die paſchatos & heri audiuiſtis : nunc tantùm de neceßitate & uſu mortis & reſurrectionis Chriſti dicam.

DE SECVNDO.

Sic ſcriptum eſt,& ſic oportebat Chriſtum pati & reſurgere à mortuis tertio die,ac prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum omnibus gentibus initio facto ab Hieroſolymis.

Primùm ergo cùm dicit : ſic ſcriptum eſt, uult ut non ratio: ſed ſcriptura apud nos ualeat,quoties de regno Dei ſit quæſtio. Vbi autem hoc ſcriptum ſit,addit inquiens:Neceſſe eſt impleri omnia in lege Moſis,& in Prophetis & in Pſalmis. Cùm igitur quæritur de ſalute, conſulendus eſt Moſes, legendi ſunt Prophetæ, & cognoſcendi ſunt Pſalmi, deinde ſcripta Euangeliſtarum & Apoſtolorum. Quicquid cum iſtis ſcriptis pugnat repudiandum eſt, tanquam à Satana profectum.

*Quid ſcriptum eſt? quòd oportuerit ſic pati Chriſtum & reſurgere ex mortuis tertio die. Cùm dicit,*SIC OPORTEBAT,*neceßitatem mortis & reſurrectionis Chriſti indicat.*

Quare ergo oportebat? 1. Vt impleretur ſcriptura, quæ mentiri nequit. Vt enim Deus manet in æternum: ita eius uerbum in æternum manet, & Chriſtus dicit: Cœlum & terra tranſibunt, uerba autem mea non tranſibunt. 2. Oportebat hoc fieri,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quia ita Deus decreuit. Nullo enim pacto fieri poteſt, ut quod Deus certò conſtituit, non procedat. 3. Oportebat Chriſtum pati propter hominum redemtionem à pœnis æternis, quas ſuis peccatis meruerant: niſi enim Chriſtus fuiſſet paſſus, nos in peccatis ſub ira Dei manſiſſemus. 4. Oportebat Chriſtum pati propter gloriam qua poſtea coronandus erat. 5. Oportebat Chriſtum pati, in noſtri inſtructionem & conſolationem: is cùm caput ſit, debuit præcedere cùm in cruce, tùm in gloria. 6. Oportebat Chriſtum pati, ut figuris reſponderet ueritas: multæ enim figuræ ueteris teſtamenti, mortem & reſurrectionem Chriſti repræſentabant, de quibus dictum eſt die Paſchatos. Breuiter, ut uno uerbo omnia complectar, Chriſtus paſſus, mortuus & excitatus eſt, ut placaretur Deus offenſus, ſaluaretur genus humanum, & deſtrueretur regnum Diaboli.

Habemus quanta fuerit neceſsitas mortis & reſurrectionis Chriſti, iam audiamus, quis ſit fructus & uſus huius admirandi operis. Id quod Dominus hiſce uerbis exponit: Et prædicari in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum omnibus gentibus. Ex his primùm colligitur, quid ſit Euangelium, & quæ eius ſumma. Euangelium eſt prædicatio pœnitentiæ & remiſsionis peccatorum propter Chriſtum. Summa Euangelij eſt, quòd liberatio à peccatis & ſalus contingat per ſolum Ieſum Chriſtum. Verùm ut planius nobis euadat, quanta beneficia nobis offeruntur per Euangelium

gelium, quæ omnia ſub his Chriſti uerbis latent, paulò copioſiorem deſcriptionem ex ſcripturis adferam.

Euangelium eſt uniuerſalis prædicatio, in qua annunciatur liberatio à maledictione legis & ira Dei, & proclamatur remiſsio peccatorum, ſalus ac uita æterna credentibus in filium Dei propter eiuſdem uictimam, ſecundum promiſsiones olim patribus factas, ut perpetuò gloria bonitatis Dei prædicetur, utq; porrò dignos Euangelio fructus edant homines per Chriſtum liberati, tandemq; uita fruantur æterna.

In hac deſcriptione primùm ſignificatur à quibus malis per Euangelium liberamur, nempe à maledictione legis, iuxta illud Gal. 3. Chriſtus factus eſt pro nobis execratio: hoc eſt, execrationem, quam nos meruimus noſtris peccatis, is in ſe recepit, ut nos fieremus hæredes iuſticiæ & benedictionis. Hoc etiam teſtatur Paulus 2. Cor. 5. ubi ita ait: Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. Hoc eſt, Chriſtus qui immunis erat ab omni peccato, factus eſt reus pro nobis: ergo rectè dictum eſt nobis per Euangelium annunciari liberationem à maledictione legis. Deinde, quia cũ maledictione legis etiam ira Dei erat coniuncta, liberamur etiam ab ira Dei, cùm credimus Euangelio. Qui non credit (inquit ueritas) ira Dei manet ſuper eum: proinde qui credit, non amplius eſt ſub ira: ſed ſub gratia. Iam ubi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

gratia regnat, nulla uis eſt tyrannidis Diaboli, nullus ſtimulus mortis æternæ, nullus metus inferni: ab iſtis ergo malis liberationem prædicat Euangelium.

Sed quæ bona ſunt quæ annunciat? Annunciat remiſsionem peccatorum, ſalutem & uitam æternam. Nos rei peccati ſumus natura maledicti & damnati ad mortem æternam: ſed iam Chriſtus in ſuo Euangelio annunciat nobis remiſsionem peccatorum, ſalutem, & uitam æternam, quæ bona nobis meruit ſua morte & glorioſa reſurrectione.

Habemus à quibus malis liberamur per Euangelium & quæ bona nobis offeruntur per idem: nunc ſequitur, quibuſnam contingant iſta bona, nimirum credentibus in filium. Hoc multis probatur ſcripturæ teſtimonijs: Qui credit, inquit Chriſtus, habet uitam æternam. Vt hanc præcedit remiſsio peccatorum: ita cum ea coniuncta eſt ſalus. Et Petrus dicit fidei noſtræ finem eſſe ſalutem animarum. Hoc ipſum hîc ſignificatur cùm dicitur: oportet prædicari pœnitentiam, q a ſcilicet ob peccatum perpetratum dolemus confugimus ad Chriſtum, qui ait: non ueni uocatum iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Poſt hæc ſequitur, cuius beneficio tanta bona conſequimur, propter uictimam Chriſti, id eſt, propter mortem & reſurrectionem Chriſti. Vnde Paulus Rom. 4. Mortuus eſt propter peccata noſtra & excitatus propter iuſtificationem noſtri.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Et ne quis nouam doctrinam exiſtimet Euangelium eſſe, adieci in definitione, ſecundum promißionem olim patribus factam, nam & Adamo poſt lapſum facta eſt promißio, Geneſ. 3. & ſæpè poſtea repetita eſt & inculcata partibus ſpacio 4000. annorum, donec Chriſtus in carnem uenit.

In fine adduntur fines. 1. liberatio à legis ſententia per Chriſtum. 2. ut liberati fructus dignos Euangelio edant. 3. ut prædicent hoc tantum beneficium. 4. ut tandem plenam redemtionem conſequantur in uita æterna per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, cui cum Patre & Spiritu ſancto laus, honor, & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA PRIMA POST PASCHA, Iohan. 20.

CVM ueſpera eſſet die illo, qui erat unus Sabbatorum, & fores eſſent clauſæ, ubi diſcipuli erant congregati propter metum Iudæorum, uenit Ieſus, ſtetitq́; in medio & dicit eis, Pax uobis. Et cum hæc dixiſset, oſtendit eis manus ac latus ſuum. Gauiſi ſunt ergo diſcipuli uiſo Domino. Dixit ergo eis iterum, Pax uobis. Sicut miſit me Pater, ita & ego mitto uos. Hæc cum dixiſſet flauit in eos, & dicit eis: Accipite Spiritum ſanctum, Quorumcunq; remiſeritis peccata, remittuntur eis: quorumcunq; retinueritis retēta ſunt.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Thomas autem unus ex duodecim,qui dicitur Didymus,non erat cum eis quando uenit Ieſus. Dixerunt ergo alij diſcipuli: Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Niſi uidero in manibus eius ueſtigium clauorum,&mittam digitum meum in ueſtigium clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. Et poſt dies octo iterum erant diſcipuli eius intus,& Thomas cum eis. Venit Ieſus ianuis clauſis,& ſtetit in medio, & dixit: Pax uobis. Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, & uide manus meas, & admoue manum tuam,& immitte in latus meum, & noli eſſe incredulus, ſed credens. Reſpon-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſpondit Thomas & dicit ei: Dominus meus, & Deus meus. Dicit ei Ieſus: Quia uidiſti me Thoma, credidiſti, beati qui non uiderunt, & crediderunt. Multa quidem & alia ſigna fecit Ieſus in conſpectu diſcipulorum ſuorum, quæ non ſunt ſcripta in libro hoc, hæc autem ſcripta ſunt, ut credatis quòd Ieſus eſt Chriſtus ille filius Dei, & ut credentes uitam habeatis per nomen eius.

ENARRATIO TEXTVS.

HOC *Euangelium continet partem Hiſtoriæ, quam ſcripſit* Iohannes *Euangeliſta de reſurrectione* Domini, *in qua parte, uiſibili & carnali præſentia, uoce, facto, & ſignis teſtatur* Dominus *ſe à mortuis reſurrexiſſe*: Et *commendans diſcipulis miniſterium uerbi, prædicat beatos fore qui in ſe crediderint.* In *fine textus, additur cauſa finalis totius ſacræ ſcripturæ: ita enim inquit,* Hæc *ſcripta ſunt ut credatis, & ut credentes uitam habeatis in nomine eius.* C*æterùm quia ſatis dictum eſt ſuperiori ſeptimana de reſurrectione* Domini, *nolo pluribus de ea hac uice agere: ſed dicam de tribus alijs locis, qui in hoc continentur* Euangelio.

Loci:

I. De *miniſterio uerbi & poteſtate* Eccleſ*iæ.*

II. De Th*omæ confeßione.*

III. De *fine ſacræ ſcripturæ.*

DE PRIMO.

Verba

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Verba textus de uerbi miniſterio & poteſtate Eccleſiæ ſunt hæc. Pax uobis: ſicut miſit me Pater,& ego mitto uos. Hæc cum dixiſſet, inflauit, & dixit eis: accipite Spiritum ſanctum, Quorumcunq; remiſeritis peccata,remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt. *Hic habemus pauca uerba, ſed efficacia, quæ continent copioſam doctrinam, quam omnes Chriſtiani ſcire debent. Quare uos hortor ut ſitis attenti, quò hanc doctrinam percipere poßitis, quò autem id fiat commodius, diſtinguam hæc uerba, quibus miniſterium inſtituitur, in quatuor partes.* PRIMA *pars:* Pax uobis. SECVNDA *pars:* Sicut miſit me Pater,ita ego uos mitto. TERTIA *pars:* Inflauit & dixit: Accipite Spiritum ſanctum. QVARTA *pars:* Quorumcunq; remiſeritis peccata remittuntur eis, & quorumcunq; retinueritis retenta ſunt: *de his quatuor partibus ordinè dicam.*

PRIMA *pars nempe ſalutatio,* PAX VOBIS, *conſolatur non ſolùm diſcipulos qui tum aderant, uerumetiam animum addit omnibus, qui ſunt & qui futuri ſunt miniſtri uerbi in* Eccleſia. *Qui miniſterium uerbi in ſe recipit, ſtatim habet hoſtem* Diabolum,*qui perpetuò ipſius doctrinæ & uitæ inſidiatur. Si doctrinam corrumpere non poteſt, uitam contaminare ſtudet,ut quod uerbis docet quis factis neget. Si uitam non poteſt diabolus polluere, doctrinæ inſidiatur, ut homines decepti erronea*

doctri-

doctrina damnentur. In multis & doctrinam & uitam contaminat. Deinde habet miniſter uerbi etiam mundum aduerſus ſe, qui nunc tyrannide, nunc hypocriſi, nunc ſophiſtica ſe adoritur, ut officio ſuo non rectè fungatur.

Quid faciet miniſter uerbi in tantis periculis? Conſolabitur ſe hac Chriſti uoce: PAX VOBIS, & ſimul orabit Deum, ut ſe in hac pace contineat, ne uel doctrina, uel moribus curſum Euangelij impediat: pluris faciet pacem Chriſti, quam omnes mundi delicias & amicicias. Hæc ſit ergo conſolatio miniſtrorum Euangelij, qui pugnare debent aduerſus Diaboli inſidias, mundi tyrannidem, hypocriſin & Sophiſticen.

SECVNDA pars eſt: Sicut miſit me Pater, ita ego mitto uos. Quomodo Pater miſit filium? Pater miſit Filium, ut regnum diaboli aboleret, iuxta illud: Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Item Chriſtus apparuit ut deſtruat opera Diaboli. Quid? An non ſolius Chriſti eſt conterere caput ſerpentis? An non ſolius Chriſti eſt deſtruere opera Diaboli? Verè ſolius Chriſti eſt: ſed in hoc tanto opere, opus eſt duabus machinis: uictima & doctrina. Chriſtus eſt miſſus ut ſolus ſua uictima iratum patrem placet, & diabolum ſuperet. Deinde quia hoc beneficium hominibus per doctrinam offertur, deſtruxit etiam opus diaboli per doctrinam. Proinde Chriſtus miſſus erat ad duo, ad placandum Deum uictima, & ad docendum. Ad pri-

us

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

us illud, ſolus Chriſtus mitti idoneus fuit: ad poſterius, hoc eſt, ad docendum miſſi fuerunt olim omnes Prophetæ & poſtea Apoſtoli & homines omnes, qui legitimè ſunt uocati ad prædicandi munus. Quantum ergo ad docendum attinet, Chriſtus mittit diſcipulos, quemadmodum ipſe erat à Patre miſſus. Hinc duo colligamus. Primùm diſcrimen inter regna mundi & Eccleſiæ adminiſtrationem, ſeu inter gubernatores mundi & gubernatores Eccleſiarum. Miniſtri enim uerbi non mittuntur, ut dominentur in terra: Chriſtus enim nullum dominium ſibi uendicauit, nec mittuntur ad pompas huius mundi quas Chriſtus contemſit, ſed ad docendum Euangelium, ad erigendum regnum Dei, ad ſalutem annunciandam hominibus. Deinde hinc colligendum eſt quæ ſit uerbi, quod prædicant uocati ad miniſterium, autoritas: Sicut pater, inquit, me miſit, ita ego uos, ut non ueſtro, ſed meo nomine loquamini. Huc illud dictum Domini ad diſcipulos, Matthæi decimo, Qui uos audit, me audit: qui uos ſpernit, me ſpernit. Hinc habent, qui docent uerbum, conſolationem: & qui audiunt, grauem admonitionem. Nam cùm docentes uerbum piè in legitima uocatione, patiuntur aliquid ab ingrato mundo, habent ex eo conſolationem, quòd uice Chriſti fungantur, & Chriſtus cum illis iniuriam patiatur, qui ſe ſuo tempore ulciſcetur: Qui uerò audiunt uerbum admonentur primùm de autoritate uerbi: non enim ſecùs audire uerbum debent, quàm

ſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſi Chriſtum ipſum loquentem audirent. Deinde admonentur, ut pios uerbi miniſtros in precio habeant, tanquam Chriſti legatos. Præterea admonentur pœnæ, in quam iuſto iudicio Dei incurrent quicunque uel uerbum prædicatum, uel ipſos miniſtros contemnunt. Debent quoq; miniſtri uerbi cogitare in quem gradum dignitatis ſint euecti, ne uel doctrinæ puritatem inficiant, uel moribus malis à ſe auditores alienent.

TERTIA pars: Et cum dixiſſet, inſufflauit & dixit eis: accipite Spiritum ſanctum. *Hæc uerba ſingularem doctrinam continent. Nam Chriſtus his uerbis oſtendit, unde uerbum, quod prædicatur uoce miniſtrorum, habeat ſuam uim & efficaciam, quæ ſanè non incluſa eſt in uoce miniſtri, nec pendet ex ſanctitate & dignitate hominis: ſed omnis uerbi uis & efficacia ex uirtute ſpiritus Chriſti proficiſcitur: Nam cùm hìc Chriſtus ſufflat in diſcipulos, ac iubet eos accipere Spiritum ſanctum, ſignificat Spiritum ſanctum perpetuò affuturum miniſterio uerbi: Quaſi dixiſſet: Ecce uos eritis miniſtri noui teſtamenti, qui Eccleſiam mihi in mundo ædificabitis, per prædicationem Euangelij, & ſcio quàm ſitis imbecilles ad tantum opus peragendum, præſertim cùm Diabolus, mundus & ratio omnium hominum ſe uobis opponet. Quapropter huic ueſtro miniſterio uolo adeſſe Spiritum ſanctum, per quem labor ueſter erit efficax: is enim uirtute ſua faciet, ut uerbum*

meum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

meum quod prædicabitis,non ſit ad uos uacuum rediturum. Hîc utilem doctrinam & admonitionem colligamus. Doctrinam quidem,quòd Spiritus ſanctus ſit alligatus uerbo, & uelit per illud eſſe efficax. Conſolationem uerò,qua & qui docent,& qui audiunt ſe erigant præſentia Spiritus ſancti aduerſus ſuæ ſalutis hoſtes.

QVARTA pars: Quorum remiſeritis peccata,remittuntur eis, & quorum retinuetis,retenta ſunt. His uerbis inſtituit & ſancit ſpiritualem illam Eccleſiæ poteſtatem,quam uocamus poteſtatem clauium, & oſtenditur clauis qua aperitur & clauditur regnum cœlorum.

Verùm ut hæc utiliſsima doctrina clarè ab omnibus intelligi poſsit, uolo iam in quædam puncta diſtinguere, quæ ſunt: unde ſit poteſtas Eccleſiaſtica,quid ſit, penes quem ſit,& in quo conſiſtat. His punctis benè intellectis, nemo erit qui non dextrè intellecturus ſit, quænam res & qualis ſit poteſtas Eccleſiaſtica.

Vnde ergo eſt hæc poteſtas? A Deo per Ieſum Chriſtum.Si enim hominem ſpectes,eſt miniſterium purum: At ſi Chriſtum, ſublimis eſt poteſtas, qua nulla in terra maior, uel utilior, uel dignior exiſtit: Nam Chriſtus ſedens ad dexteram Patris in ſolio Maieſtatis ſuæ, hanc poteſtatem adminiſtrat. Qui igitur hanc poteſtatem contemnit,& eius fructu priuatur, & eſt in filium Dei contumelioſus.

Quid eſt poteſtas Eccleſiæ? Eſt poteſtas remittendi

tendi & retinendi peccata,hoc eſt,prædicandi Euangelium, cui qui credit aperitur regnum cœlorum, qui uerò non credit, ei oſtenditur eſſe clauſum.

Penes quem eſt hæc poteſtas? Penes Eccleſiam: quando Petro & alijs Apoſtolis Dominus dedit claues, apud ipſam Eccleſiam claues has depoſuit, à qua miniſtri habent claues, tanquam ancilla claues ſuæ heræ habet.

In qua re conſiſtit poteſtas clauium? In efficacia Spiritus ſancti, qui in uerbo & per uerbum eſt efficax, & fidem in auditoribus uerbi operatur: ita uerbum eſt ueluti una clauis, quam adhibet miniſter uerbi, & fides eſt altera clauis, quam adhibet Spiritus ſanctus, quæ claues cùm adhibentur aperitur regnum cœlorum.

His ita explicatis uerba huius textus altius perdendamus. Primùm igitur cùm dicit: QVORVMCVNQVE: ſiſte gradum & de hac uoce QVORVMCVNQVE cogita, 1. quòd promiſsio gratiæ ſit uniuerſalis: hanc uniuerſalem promiſsionem opponito tentationi de particularitate, & te in uniuerſalem promiſsionem includito. Deinde hanc uocem QVORVMCVNQVE multitudini peccatorum oppone. Cùm igitur tentaris ad deſperationem ob peccatorum tuorum multitudinem, ueniet in mentem hæc Domini promiſsio: QVORVMCVNQVE &c. Non dicit, ſi pauca peccata quis perpetrauerit, aut ſi multa: neq; dicit, ſi

Iudæus eſt, ſi Græcus, nobilis, ignobilis, diues aut pauper: ſed dicit QVORVMCVNQVE. Præterea hic locus monet, quòd & publicè & priuatim poßit fieri abſolutio. Sic Deus tria millia hominum publicè abſoluit. Item priuatim Cornelium, ſicut & Nathan Propheta Dauidem. Generali illa abſolutione utuntur miniſtri uerbi quoties Euangelium prædicant. Speciali quando ratio hæc poſtulat, hoc eſt, quando aliquis priuatum colloquium cum miniſtro uerbi expetit, confirmandæ ſuæ fidei cauſa.

2. Ponitur in textu PECCATA ſine addito, quare omnia peccatorum genera hîc intelligi debent, quæ ſunt quatuor. 1. uicioſitas naturæ. 2. pullulantes rami ex mala radice. 3. peccata errore commiſſa. 4. peccata uoluntaria. Nullum planè peccatum eſt, quod non ignoſcitur, ſi uenia propter Chriſtum petatur.

3. Verbum REMITTERE obſeruandum eſt, pro quo Matthæus habet ſoluere. Iubet Dominus ut diſcipuli peccata remittant & ſoluant. Remittant quidem ut debitum: ſoluant uerò ut onus prægrauans. Peccata ſiquidem ſunt debita, quia ut debita obligant ad ſolutionem: ita peccata ad ſatisfactionem pœnæ niſi fiat remißio. Sunt & onera peccata, quia ut onus graue portantem deprimit, ut tandem ſub eo cadat: ita peccata maledictionis onere & legis ſententia opprimuut, donec Chriſtus uenerit & onus in ſe leuauerit. Sed quid? poteſt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

teſt'ne homo peccata ſoluere & remittere? Deus dicit Iſaiæ 43. Ego ſum, ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas, & peccatorum tuorum non recordabor. Hoc teſtimonium conuincit quòd ſolus Deus remittit peccatum. Rurſus cùm hîc dicit Dominus, Quorumcunq; peccata remiſeritis, erunt remiſſa in cœlo. Reſpondeo, Chriſti dictum manifeſtè indicat duplicem eſſe remiſſionem, unam in terris à miniſtris uerbi: Alteram in cœlo, quæ à ſolo Deo fit. De hac poſteriori loquitur Iſaias. Breuiter, Deus ut Dominus: miniſtri uerbi, ut ſerui & nuncij remittunt, qui Domini ſui uoluntatem annunciant, quæ remiſſio fit uoluntatis Dei annunciatione. Hoc probatur Num. 6. ubi ita ait Dominus: Sacerdotes ponent nomen Domini ſuper filios Iſraël, ſed ipſe benedicam: ſoluere ergo ſacerdotis, eſt indicare culpam à Deo remiſſam.

Sed quomodo retinent peccata? uerbo & iuxta uerbum, hoc eſt, quæcunq; peccata indicauerint uerbo Dei eſſe retenta erunt etiam in cœlo. Plura de hac re dixi in feſto cœnæ Dominicæ: Quare nunc ad ſecundum locum pergo, de quo breuiſſimè dicam.

DE SECVNDO LOCO.

De Thoma habemus duo in hac Hiſtoria, nempe incredulitatem & confeſſionem: incredulitatem indicat his uerbis: Niſi uidero in manibus fiſſuram clauorum &c. non credam. Audiuit alios diſcipulos narrantes ſe uidiſſe Dominum: is au-

tem immemor omnium prædictionum Prophetarum *& Chriſti, non credit. Adeò ratio hominis in rebus ſalutis ſe Deo & eius uerbo opponit. Hactenus de eius incredulitate: ſequitur de eius fide & confeſſione.* Poſt dies octo iterum erant diſcipuli & Thomas cum eis in una domo, & uenit Ieſus clauſis ianuis, & ſtetit in medio eorum, & dixit, Pax uobis, & dixit Thomæ, infer digitum tuum huc & uide manus meas &c. & noli eſſe incredulus, ſed fidelis. *Audita uoce Domini, & conuictus manifeſto ſigno, concipit fidem, ex qua hanc promit confeßionem, Dominus meus & Deus meus. A Thoma igitur duo diſcamus, unde fides ſit & qualis uera fidei confeßio. Fides eſt ex uerbo & ſigno, ſicuti nos habemus Euangelium uerißimum Chriſti uerbum, & ſigna duo auguſtißima, Baptiſmum & cœnam Domini. Hæc fides concepta uerbo & confirmata ſigno, ueram edet confeßionem, qualis hæc Thomæ eſt, qui hic clamat, Dominus meus, & Deus meus. Hæc Thomæ confeßio, ſi rectè perpenditur, quatuor continet. Primùm enim agnoſcit Chriſtum eundem hominem eſſe qui ante triduum fuit occiſus à Iudæis. Deinde cùm Deum appellat, eius diuinitatem fatetur. Tum cum non duos Dominos aut duos Deos dicat, agnoſcit unitatem perſonæ. Poſtremò cùm meus Dominus & meus Deus dicit, officium redemtionis profitetur, in quem & ipſe uiua recumbit fide.*

DE TERTIO.

Beati

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Beati qui non uiderunt & crediderunt. *Hæc uniuerſalis doctrina de credentibus eſt obſeruanda : nam hîc Chriſtus diſertè pronunciat beatos qui credunt , etiamſi oculis corporeis non uiderint Chriſtum.* Huc pertinet tota *ſcriptura, ut inquit,* Hæc autem *ſcripta ſunt, ut credatis , quòd* Ieſus *eſt filius* Dei, *& ut credentes uitam habeatis in nomine eius.* Finis *ergo ſcripturæ eſt ut credamus: finis fidei,ut credentes habeamus uitam æternam, quam donet nobis autor uitæ* Ieſus Chriſtus *, cui cum patre & Spiritu ſancto ſit honor in ſecula,* Amen.

DOMINICA SECVNDA POST PASCHA, *Iohan.10.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

EGo ſum paſtor ille bonus. Bonus Paſtor animam ſuam dat pro ouibus. Mercenarius autem, & qui non eſt paſtor, cuius non ſunt oues proprię, uidet lupum uenientem, ac deſerit oues, fugitq́;, & lupus rapit ac diſpergit oues. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius eſt, & oues non ſunt illi curæ. Ego ſum paſtor ille bonus, & cognoſco oues meas, & cognoſcor à meis. Sicut nouit me Pater, ita ego noui Patrem, & animam meam pono pro ouibus. Et alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili, illas quoq; oportet me adducere, & uocem meam audient, & fiet unum ouile, & unus paſtor.

ENARRATIO TEXTVS.

Occaſio, cur hoc Euangelium proponitur in Eccleſia hoc tempore, hæc eſt. Audiuimus in proximo paſchatis feſto, in quem finem oportuerit Chriſtum pati & reſurgere ex mortuis, nimirum ut in nomine eius prædicaretur pœnitentia & remiſsio peccatorum omnibus gentibus: per quam prædicationem, deſtrueretur regnum Satanæ, & erigeretur regnum Chriſti. Hoc autem cùm aliter fieri non poteſt, quàm per fideles uerbi miniſtros, quos ſcriptura paſtores uocat, placuit Eccleſiæ, hoc die proponere Euangelium de ſummo paſtore Ieſu Chriſto, de eius cura ergo oues: idq́; ideò ut fideles uerbi miniſtri huius paſtoris exemplum, in doctrina, uita, & cura pro ouib. imi-

tentur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tentur. Hactenus de occaſione cur hodie præſens Euangelium proponitur. Summa autem Euangelij eſt, quòd ut Chriſtus ſe uerum paſtorem eſſe & curam habere ſuarum ouium profitetur: ita ex aduerſo lupos eſſe teſtatur, qui ouili ſuo inſidiantur, quos uidentes mercenarij fugiunt, ac oues lupis lacerandas relinquunt: contra quorum perfidiam Dominus promittit ſe ſuas oues curaturum, & ſignificat ſe adhuc alias habere oues quas adducet, ut fiat unum ouile & unus paſtor.

Loci tres:

I. De paſtore Chriſto alijſque ueris paſtoribus.

II. De lupo, Mercenario, & fuga mercenarij.

III. De ouibus Chriſti, earum nota & unitate ouilis.

DE PRIMO.

In primo loco de paſtore Chriſto habemus duo: unum, quæ ſit eius indoles, Alterum, quæ ſint eius beneficia erga Eccleſiam. Quantum autem ad Chriſtum paſtorem attinet, ſemper meminiſſe debemus confeſſionis Thomæ, quam ab hinc die octauo audiuimus. Is enim cùm dicit, Dominus meus & Deus meus, Primùm confitetur eum quem alloquitur, eundem hominem eſſe, qui erat crucifixus & mortuus, quem nunc uerè à mortuis reſurrexiſſe agnoſcit. 2. Confitetur eundem hominem eſſe quoq; uerum Deum: Dicit enim, ET DEVS MEVS. 3. Confitetur hunc hominem & Deum unam per-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſonam: non enim dicit Domini mei, ſed Dominus meus. 4. Confitetur hunc θεάνθρωπον (perſonam unicam quæ eſt Deus & homo) eſſe ſuum ſaluatorem: Nam Dominus meus, qui mei curam habet, & Deus meus eſt, qui me in ſuam fidem & gratiam recepit. Confitetur ergo Chriſtum uerum Meßiam et ſaluatorem mundi eſſe, adeoq; uerum illum paſtorem olim promiſſum, de quo Zach. 10. Suſcitabo paſtorem in terra. Hunc Petrus uocat paſtorem & Epiſcopum animarum. Hæc dixi breuiter ex confeßione Thomæ de Chriſto paſtore, ut quæ ſit huius noſtri paſtoris indoles intelligamus: Iam uerba Domini audiamus. Ego (inquit) ſum paſtor bonus. Sed quid paſtor bonus? paſtor bonus ponit animam ſuam pro ouibus ſuis, hoc eſt, paſtor ille bonus eſt, qui adeò ſuas oues diligit, quòd potius uelit mortem oppetere, quàm oues ſuas lacerationi & prædæ furum & luporum relinquere. Hoc promiſſum etiam facto declarauit, qui pro ouibus ſuis turpißimam mortem eſt perpeſſus.

Habemus quantus ſit amor Chriſti erga ſuas oues: Iam ut conſpiciamus beneficia, quæ ex mera bonitate præſtat, ſimilitudinem paſtoris ouium Chriſto paſtori accommodabimus. Quid ergo facit bonus ouium paſtor? 1. colligit oues. 2. præcedit. 3. educit eas in paſcua. 4. paſcit eas. 5. excubias ſuper eas agit. 6. regit. 7. defendit. 8. læſis medetur. 9. errantes caſtigat uirga paſtorea. 10. in ſua reducit paſtor. Hæc omnia beneficia Chriſtus ſpiritualiter Eccleſiæ præſtat. Pri-

PRIMVM ergo Chriſtus paſtor colligit oues. Sed quomodo? per prædicationem Euangelij. Hoc cœpit facere mox poſt lapſum primorum parentum: nam in ſpiritu adfuit Prophetis & multas oues ſibi collegit. Deinde ipſe uenit ut ouem perditam quæreret: & hodie dat prædicatores qui ſuo nomine colligunt oues.

DEINDE præcedit oues. Quomodo? In cruce & in gloria: in cruce quidem, dum uarias in hac uita ærumnas perpeſſus eſt, quas etiam ſanctos experiri neceſſe eſt: in gloria, dum per reſurrectionem à mortuis in gloriam cœleſtem intrauit, quem ſuo tempore ſequentur quotquot eius ueræ oues fuerunt.

TERTIO educit eas in paſcua in amœniſſima prata, ut Dauid Pſalmo 23. loquitur: In paſcuis herboſis accubare me facit, ad aquas refectorias deducit me.

QVARTO, eductas in prata paſcit ſpiritu & uerbo: Spiritu quidem dum intus animum confortat: uerbo uerò dum prædicatur Euangelium, undè concipitur fides in hunc paſtorem.

QVINTO, excubias ſuper eas agit, & tanquam in ſpecula ſedet ut obſeruet, ne quis ex inſidijs oues adoriatur. Hoc autem agit per ſuos Angelos, per fideles uerbi miniſtros, per pium Magiſtratum, breuiter, per bonos rectores in familijs, politijs, œconomijs.

SEXTO, regit, ſcilicet Spiritu, uerbo, & diſci-

plina, unde Dauid: Dominus regit me & nihil mihi decrit, in loco paſcuæ me ibi collocauit.

SEPTIMO, defendit, unde Paulus: ſi Deus pro nobis, quis contra nos? Et Dauid: Etiamſi ambulauero in ualle umbræ mortis, non timebo malum, quia tu mecum es: Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt.

OCTAVO læſis medetur, ut enim oues ſæpè ſpinis & uenenis inficiuntur, quæ à perito paſtore ſanantur: ita Chriſtus paſtor ſuas oues ſpinis malorum morum & ueneno peſtiferæ doctrinæ læſas curat & ſanat, unde Pſalmus 146. Qui ſanat contritos corde & alligat contritiones eorum. Ezech. 34. Ego paſcam oues meas & ego eas accubare faciam, quod perierat requiram, & quod abiectum erat reducam, & quod confractum fuerat alligabo, & quod infirmum fuerat conſolidabo.

NONO errantes caſtigat uirga, dum cruce premit, ac ueluti capiſtrum inijcit. Hoc ſi non faceret bonus ille paſtor, multæ huius mundi delicijs, felici rerum ſucceſſu abducerentur à grege & ſe ipſas in ora luporum conijcerent: unde Dauid de ſe inquit, Bonum eſt mihi Domine quòd humiliaſti me, ut diſcerem iuſtificationes tuas.

VLTIMO in ſua reducit paſtas. In hoc mundo Chriſtus ſuas oues colligit, paſcit, defendit, curat tanquam in deſerto in peregrino regno: uerùm in extremo die ſuas oues in ſua reducet, hoc eſt, in Patriam, ubi pij cum Chriſto perpetua pace & ſecuritate fruentur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Dixi de Chriſto paſtore, eius indole, cura & beneficijs erga oues, id eſt, omnes qui in ſe credunt: nunc aliquid adijciam de paſtoribus, qui ſub illo ſunt conſtituti, ut curam dominici gregis habeant. Et optandum eſſet, ut omnes doctrinam, uitam, & curam erga oues haberent, qualem ſummus ille paſtor: uerùm quia id non fit, obſeruanda ſunt quatuor paſtorum diſcrimina & genera.

VNVM genus eſt eorum, qui benè docent & benè uiuunt, exemplum ſummi paſtoris imitantes. Talis fuit Iſaias, Hieremias, Ezechiel, & alij Prophetæ: talis fuit Paulus, Petrus, tales ſunt hodiè omnes pij parochi & Epiſcopi, qui doctrina, uita, confeßione alijs prælucent: Hi à Dauide & Daniele comparantur ſtellis lucentibus in cœlo, ubi Chriſti ſolis æterno lumine illuſtrantur: Hi, ut Paulus ait, digni ſunt duplici honore, hi ædificant ciuitatem Dei utraq; manu.

SECVNDVM genus eorum eſt, qui malè docent & malè uiuunt. Hi peßimi ſunt, qui utraq; manu templum Dei deſtruunt, quales multos fore his poſtremis temporibus prædixerunt Petrus & Iudas Apoſtoli.

TERTIVM genus eorum eſt, qui benè quidem docent, ſed malè uiuunt. Hi quod dextra manu in Eccleſia ædificant, ſiniſtra rurſus deſtruunt, & ſunt omnino ſimiles fabris lignarijs, qui arcam Noha extruxerunt. Hi enim alijs parantes arcam, per quam à diluuio ſunt lliberati, ipſi in medijs

perie-

perierunt fluctibus. Talis olim fuit Iudas, & hodie multi inueniuntur. Dicunt quidem, facite ſicut docemus, nolite opera noſtra imitari. De his locutus eſt Chriſtus: cùm ſcribæ & Phariſæi ſedent in Cathedra Moſis, qui dicunt facite, nolite facere opera illorum. Horum damnatio iuſta eſt: ſciunt enim & docent facienda, ipſi tamen non faciunt, cùm turpe eſt doctori, cùm culpa redarguit ipſum. Bernardus igitur benè ait: Paſtores debent impinguare pecus ſuis potius quàm alienis exemplis.

QVARTVM genus eſt eorum qui malè docent, ſed benè uiuunt, ita ut publicis criminationibus non ſint obnoxij. Hi hypocritæ ſunt & maximum damnum faciunt. Nam cùm homines admirantur externam morum ſpeciem, facilè etiam pertrahuntur, ut doctrinam amplectentur: ut multi ex uobis in Papatu uidiſtis Monachos, qui non ſolùm ſibi ſancti uiſi ſunt: uerumetiam alijs ſua bona opera uendiderunt: ita & animabus hominum & facultatibus eorum inſidiati ſunt. Dixi de quatuor generibus paſtorum ſeu doctorum in Eccleſia, quorum primum tantùm laudabile eſt, & Chriſti regnum in multorum ſalutem ædificat, idq; iuxta doctrinam & mandatum ſummi paſtoris Ieſu Chriſti.

DE SECVNDO LOCO.

Iam ſequitur ſecundus locus de lupo & mercenario, quorum ille oues Chriſti lacerat & perdit: Hic oues periclitantes, in luporum faucibus relinquit. Ita enim ait textus: Mercenarius autem & qui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

qui non eſt paſtor, cuius non ſunt oues propriæ, uidet lupum uenientem, dimittit oues & fugit, & lupus rapit ac diſpergit oues. Hîc nos ſcire oportet, quis nam ſit ille lupus, de quo Dominus loquitur, & quæ ſit eius in oues inuadēdi ratio, & quando mercenarius fugere putandus ſit.

Quis eſt igitur lupus de quo Dominus hîc loquitur? Eſt Diabolus: Is enim cùm primùm homo conditus erat, eum adoritur, inuadit & in terram proſternit: Ideò hodiè circumit famelicus, quærens quem deuoret, neq; ceſſabit donec hic mundus ſteterit.

Quomodo quæſo inuadit oues Chriſti? Non una uia eas adoritur: ſed ei eſt quadruplex inuadendi ratio: uel enim Sophiſtica, uel tyrannide, uel flagitijs, uel hypocriſi in oues Chriſti impetum facere conſueuit.

Sophiſtica inuadit, quando uel uicia uirtutum titulis ornat, uel pro ueritate Dei errores ingerit, quò miſeras oues Chriſti perdat. Inuocare ſanctos, mereri uitam æternam operibus ſunt grauiſſima uicia: ſed ea tanquam bona opera defendit, & ſic de multis alijs.

Tyrannide inuadit Chriſti oues, quando facit ut uel uictu uel præſidijs præſentis uitæ deſtituantur, uel aperto bello eos adoritur, ut Euangelij puritatem uel turbet, uel prorſus aboleat.

Flagitijs & ſcandalis oues Chriſti inuadit,

quando

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quando multos pertrahit in crimina, per quæ excutitur Spiritus ſanctus, & homines rurſus fiunt Satanæ obnoxij. Quàm multi hodiè hac machina proſternuntur, nemo eſt qui non uidet quo pacto regnant inuidiæ, obtrectationes, potationes, ſcortationes & alia horrenda ſcelera. Hæc cùm uidemus certum teſtimonium habemus Satanæ inuadentis in ouile Chriſti.

Hypocriſi etiam inuadit in ouile Chriſti, quoties ſua externa ſpecie ſanctitatis grauiſsima ſcelera tegit, quemadmodum in Monachis olim factum eſt, & hodiè in ijs fit qui Phariſaiſmum nondum depoſuerunt.

Habemus iam quibus uijs lupus, qui eſt Diabolus, inuadit in ouile Chriſti: iam de mercenarij fuga dicemus: Eſt enim mercenarius cuius non ſunt propriæ oues, atq; ideò fugit, uidens accelerantem lupum.

An non Chriſtus interdum fugit? An non mandauit diſcipulis ſuis, Cùm perſecuti uos fuerint in una ciuitate, fugite in aliam? An non Paulus ipſe fugit cùm demiſſus eſt in corbe per murum? Iam cùm certum ſit, nec Chriſtum lupum fuiſſe, nec Apoſtolos reliquos, neceſſe eſt, ut non de quauis fuga intelligendum ſit, quod Dominus hic de fuga dicit. Verùm ſciendum eſt, quòd ſit fuga corporis & fuga animi: illa interdum licita eſt, hæc non. Sed quænam eſt animi? cùm aliquis ab officio præſtando fugit, & hæc fuga quadruplex eſt, iuxta quadruplicem lupi inuaſi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

inuaſionem in ouile Chriſti. Nam quicunq; uerbi
miniſter ulla de cauſa ſe non opponit ſophiſticæ,ty=
rannidi, flagitijs , hypocriſi, is mercenarius eſt,&
non uerus paſtor. Paſtor enim bonus. 1. opponet ſe
Sophiſticæ , defendendo ueram doctrinam & re=
prehendendo,confutandoq; falſam,ſed mercenarius
ad hanc lupi inuaſionem timet,non audet defendere
ueram doctrinam, ne aliquid de terrenis commodis
amittat. Quare uel conniuet ad falſam doctrinam,
uel ſaltem non ut deberet reprehendit , quod cùm
facit, fugere dicitur, non quidem corpore,ſed ani=
mo,quia officium deſerit.Secundò,Bonus paſtor op
ponet ſe tyrannidi : uerùm quia ſunt duo paſtorum
genera,unum ciuile, alterum Eccleſiaſticum,ut ci=
uilis paſtor armis , ita Eccleſiaſticus precibus op=
ponet ſe luporum tyrannidi.Qui hoc non facit mer
cenarius eſt, non paſtor. Tertiò, bonus paſtor op=
ponet ſe flagitijs reprehendendo & excommuni=
cando eos,qui ſuis moribus Eccleſiam offendunt,
quemadmodum Iohannes reprehendit Herodem ,
Chriſtus Phariſæos , & Prophetæ omnes ſui ſeculi
uicijs ſe oppoſuerunt. Diabolus fideli adulterium
perſuaſit, perſuaſit inceſtum,auariciam, libidines,
potationes. Hîc paſtor bonus non timet homines,
ſed Deum,& hominum uicia ex officio carpit.Con
trà mercenarius , de ſua quiete ſolicitus non audet
aperire os. Si reprehendit, in genere id facit,non
audet reos in faciem obiurgare cum Prophetis
alijsq; ueris paſtoribus. Sed poſſit aliquis talis
merce=

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

mercenarius obijcere. Ecce hîc ſum, non fugi. Reſpondet Auguſtinus: Quia tacuiſti, fugiſti: tacuiſti, quia timuiſti. Quartò, bonus paſtor opponet ſe hypocriſi, quando detrahit laruam externorum hypocritarum, & oſtendit quàm turpis ſit facies peccati: ſed mercenarius lupum hunc fugit, non audet offendere quenquam, ne in hominum odium incurrat.

Iam quæſtio excutienda reſtat, num fuga corporalis ſemper ſit licita. Ad quam reſpondeo: Paſtor aliquis qui de loco in locum fugit, uel rei augendæ gratia, uel tædij cauſa, uel ob ingratitudinem hominum, certè mercenarius eſt & non paſtor. Verùm ſi Tyranni perſequuntur & inſidiantur uitæ alicuius, licet pio paſtori fugere manus tyranni, ut poſtea, ſi id fieri poteſt, reuerſus magis proſit uiuus, quàm mortuus prodeſſe potuit: uerùm hîc pietas regula eſſe debet.

DE TERTIO LOCO.

Tertius locus eſt de ouibus Chriſti, earum nota, & quòd ſit unum ouile & unus paſtor. Oues Chriſti ſunt omnes, qui Chriſtum audiunt & eum ueluti oues ſequuntur, in uera ſimplicitate, innocentia, manſuetudine & obediētia. Neq; aliæ notæ ſunt ouium Chriſti, quàm pietas erga Deum, caritas ergo proximum, in uita puritas & in uocatione ſancta quædam cura & induſtria. Quòd autem dicit ſe alias oues habere, quæ adducendæ ſunt in idem ouile, ſignificat ex gentibus & Iudæis unam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

eſſe ſanctam Eccleſiam catholicam. Et *ſimul modum, quo adducentur oues, exprimit, cùm ait:* Et audient uocem meam. *Prædicatio ergo* Euangelij, *& prædicati* Euangelij *fides facit, ut ouili Chriſti aggregemur. Qui ex hoc loco ſtatuunt fore, quòd ante iudicium tantus ſit futurus conſenſus in uera religione, ut nullæ ſint futuræ hæreſes, nulla ſchiſmata, toto cœlo errant: nam omnia uaticinia Prophetarum contrarium docent.* Et *Chriſtus cùm dicit:* Putatis'ne cùm uenerit filius hominis, *quòd ſit inuenturus fidem ſuper terram, ſignificat ob perſecutiones fore, ut plurimi à fide deficiant, & quò propior eſt dies* Domini, *eò magis ſæuit* Diabolus *ut Sophiſtica, tyrannide, flagitijs, &* Hypocriſi *puſillum Chriſti gregem turbet: Quare nos oremus Chriſtum paſtorem animarum noſtrarum, ut ipſe uelit nos in tantis periculis defendere in ſui nominis gloriam. Cui cum* Patre *&* Spiritu *ſancto ſit honor, laus & gloria in ſecula,* Amen.

DOMINICA TERTIA
POST PASCHA, *Iohan. 16.*

PVſillum, & non uidebitis me, & iterum puſillum, & uidebitis me, quia ego uado ad Patrem. Dixerunt ergo quidam ex diſcipulis eius inter ſe: Quid eſt hoc quod dicit nobis, puſillum, & non uidebitis me, & rurſus puſillum, & uidebitis me, & quia ego ua-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

do ad Patrem? Dicebant ergo: Quid eſt hoc quod dicit, puſillum. Neſcimus quid loquatur. Cognouit autem Ieſus, quōd uellent ipſum interrogare, & dicit eis? De hoc quæritis inter uos, quōd dixi, Puſillum & non uidebitis me, & iterum puſillum, & uidebitis me. Amen amen dico uobis, plorabitis & lamentabimini uos, mundus contra gaudebit. Vos autem mœrore afficiemini, ſed mœror ueſter uertetur in gaudium. Mulier cum parit, dolorem habet, quia uenit hora eius: cum autem peperit puerum, iam non meminit anxietatis, propterea quod gaudeat hominem eſſe natum in mundo. Et uos

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

igitur nunc quidem mœrorem habetis, ſed iterum uidebo uos,et gaudebit cor ueſtrum, & gaudium ueſtrum nemo tollet à uobis. Et in illo die me non interrogabitis quicquam.

ENARRATIO TEXTVS.

HOc Euangelium pars eſt concionis Chriſti, quam habuit pridiè antequam pateretur, in Cœna coram diſcipulis ſuis, in qua concione multa docuit. Nam de officio ſuo,morte, cruce, reſurrectione,& glorificatione uerba fecit. Deinde de Eccleſia diſſeruit, quæ ſit, & quæ ſit eius in hoc mundo fortuna futura: quòd ſit habitura aduerſarios qui eam impugnent: quòd fide tandem ſit ſuperatura omnes ſuas ærumnas,ad quam partem etiam præſens Euangelium pertinet. Conſolatur enim diſcipulos ſuos,quos mœſtos animaduertit ex prædictione ſuæ crucis: prænunciat fore, ut excitatus à mortuis, rurſus ſit eos uiſurus: & addit pulcerrimam de muliere parturiente ſimilitudinem, cum qua ſimilem fortunam experietur Eccleſia: quemadmodum enim triſtis puerpera conſolationem maximam capit, ex prole nata: ita Eccleſia eluctata è præſentis uitæ ærumnis, plena tandem gloria cum Chriſto fruetur,modò in eius fide uſq; ad finem conſtans perſtiterit. Loci tres.

I. *Præmonitio Chriſti de ſua morte & reſurrectione.*

II. *Infirmitas Apoſtolorum adeoq; omnium mortalium.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

III. *Crux Eccleſiæ in hoc mundo & eiuſdem glorioſa ac læta liberatio.*

DE PRIMO.

De morte & reſurrectione Chriſti breuius dicam, quia nuper omnia copioſius audiuimus. Modicum, *inquit*, & non uidebitis me, & iterum modicum & uidebitis me, quia uado ad Patrem. *Hic Chriſtus paulò obſcurius prædicit ſuam mortem & reſurrectionem. Senſus autem eſt*: Modicum & non uidebitis me, *id eſt, mortuus ad triduum in ſepulcro iacebo, ut me non uideatis*: & rurſus modicum & uidebitis me, *hoc eſt, excitatus à mortuis conſpiciar à uobis quadraginta diebus, antequam uiſibiliter aſcendam in cœlum ſublatus nube, è conſpectu ueſtro. Et hoc eſt quod dicit*, quia uado ad Patrem, *id eſt, per mortem tranſitum faciam à cruce ad gloriam cœleſtem. Quid, an non poſt aſcenſionem adeſt ſuæ Eccleſiæ? Imò adeſt iuxta ſuam promißionem uſq; ad conſummationem ſeculi, non quidem corporali modo, ſed ſpirituali. Nam uerbum Dei & gratia Spiritus ſancti, ſunt ſpeculum, in quo Chriſtus uult aſpici: & hic aſpectus ſatis eſt, quo contenti eſſe debemus, donec ipſe ad iudicium uenerit: nam poſtea perpetuò fruemur eius conſpectu.*

Sed cur diſcipulos ſuæ mortis & reſurrectionis admonuit? Multæ ſanè ſunt cauſæ, quarum præcipua eſt quam ipſe aßignat his uerbis: Hæc prædixi uobis, ut cum facta fuerint credatis: *multum*

tum enim confirmantur animi hominum, cùm uidẽt euentum prædictionibus reſpondere. Neq; quicquam magis erexit Apoſtolos, quàm quòd uiderent omnia reſpondere prædictionibus Chriſti: unde & eius diuinitatem intelligere, & eius officium perſpicere potuerunt. Deinde uoluit Dominus his crebris præmonitionib. diſcipulorum ſuorum infirmitati conſulere, idq; eſt fidelis magiſtri, ut habita ratione captus eorum, quos docendos ſuſcepit, illorum ruditati crebris inculcationibus earundem rerum, medeatur. Præterea quoq; ideò prædixit ſuam mortem & reſurrectionem, quò diſcipuli ſcirent eum ſuam præſciuiſſe mortem & reſurrectionem, & libenter uſq; ad mortem Patri obtemperaſſe, ut nos à morte liberaret. Hæc Chriſti concio nobis quoq; accommodanda eſt: nam non diſsimile nobis accidit. Modicum abeſſe à nobis uidetur, dum nos ſine conſolatione relinquit luctantes ſub cruce. Deinde rurſus uidetur, quando per Euangelium nos conſolatur, & ſui Spiritus præſentiam in noſtris precibus teſtatur.

DE SECVNDO.

Ruditas diſcipulorum Chriſti in rebus ſalutis his uerbis deſcribitur. Quid eſt (inquiunt) quod dicit nobis, modicum & non uidebitis me, & iterum modicum & uidebitis me, & quia uado ad Patrem, neſcimus quid loquitur. Valdè mirum eſt quòd toties admoniti, non ſolùm typis, figuris & ænigmatibus: uerumetiam claris

uerbis de morte & reſurrectione Domini, non tamen intelligere potuerint. Quæ huius rei cauſa eſt? Duplex ſanè cauſa eſt. Vna quòd opinio ſemel mente concepta, non facilè euellatur, præſertim ſi altas radices egit. Iudæi atq; adeò ipſi diſcipuli Domini ſomniârunt Chriſti imperium ciuile fore, ut ipſe Chriſtus ſummus imperator, ſubiecto toto terrarum orbe dominaretur, atq; ipſi diſcipuli proximi ab eo eſſent futuri, id quòd ſatis filiorum Zebedæi mater declarauit, quando petijt, ut alter filiorum ſederet Chriſto à dextris, alter à ſiniſtris. Altera cauſa, eſt caligo in toto humano genere, qua fit ut nemo poſsit quæ Dei ſunt percipere, niſi doctorem habeat Spiritum ſanctum. Hinc nos diſcamus, 1. deplorare hanc noſtram cœcitatem. 2. audire frequentius uerbum, quò ab iſta caligine ignorantiæ liberemur. 3. rogare ipſum Deum, ut ipſe nos doceat, iuxta illud Pſal. 25. Deduc me in ueritate tua, & doce me, quia tu es Deus ſalutis meæ: bonus & rectus eſt Dominus, propterea docebit peccatores in uia. Sed nobis cauendum eſt, ne cùm Dominus doceat, aures cordis ad eius uocem occludamus, quemadmodum omnes illi faciunt, qui uerbum Dei ſine fructu audiunt. Qui autem ita aures ſuas ad uocem Dei occludunt, tandem commerentur, ut perpetuò relinquantur in ſua cæcitate & ignorantia. Deus nos conſeruet, ne in hanc ingratitudinis pœnam incurramus, qua uidemus multos eſſe horribiliter punitos. Multos enim inuenias, quos ſi interroges

poſt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

poſt auditam concionem, quid perceperint, non habent uerbum quod reſpondeant: interrogati de ſermonibus habitis in conuiuio aut in placito, poſſunt ſingula referre, ita ut ne unum quidem uerbum eos fugiat. Quæ eſt ratio? In quibuſdam hoc facit naturalis ruditas de rebus ſalutis: in quibuſdam autem & pœna, ut audientes non audiant, & intelligentes non intelligant. Quapropter, cariſsimi, maturè reſipiſcamus, imploremus opem diuinam, & quando ſentimus tædium audiendi & diſcendi uerbum Dei in nobis mox cogitemus, quod Diabolus ſtruat nobis inſidias, mox confugiamus ad orationem, qua petamus à Deo, ut & doceat nos, & ſuo Spiritu faciat ſuo uerbo locum in nobis.

DE TERTIO.

Amen dico uobis quod plorabitis & flebitis uos, mundus autem gaudebit. Vos autem contriſtabimini, ſed triſtitia ueſtra uertetur in gaudium. Idem repetit, quod paulò antè dixit de ſua morte & reſurrectione: nam ſigno propoſito triplici, quid eueniet, indicat, ſed obſcurius. Ploratu diſcipulorum ſignificatur mors Chriſti & ſepultura. Gaudio mundi ſignificatur triumphus Iudæorum occidentium Chriſtum: nam illi mortuo, putabant ſe ſuamq; rempublicam ſecuram fore. At cum ſubiungit, triſtitia ueſtra uertetur in gaudium, ſignificat ſe ex mortuis reſurrecturum, unde rurſus gaudium concipient

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

diſcipuli. Hoc ipſum declarat propoſita ſimilitudine mulieris parturientis, quæ quidem dum parturit, graues dolores ſentit: Verùm poſtquam puerum natum uidet, tantum percipit gaudium, quòd doloris, quem paulò antea ſenſit, prorſus immemor reddatur. Ad eundem modum diſcipuli Domini, mortuo & ſepulto Domino, graues dolores animi ſentiunt: ſed mox excitato ex mortuis Domino, præ gaudio præteriti doloris obliuiſcentur. Atq; hoc eſt, quod dicit: iterum autem uidebo uos, & gaudebit cor ueſtrum, quòd me à mortuis excitatum uidebitis: & gaudium ueſtrum nemo tollet à uobis, id eſt, poſtea non ſum moriturus, ut ex mea morte concipiatis dolorem: ſed perpetuò uiuam, & ita uos Spiritu meo de noticia Dei inſtruam, ut non amplius ſit uobis opus me quicquam interrogare. Ita ſimpliciter uidimus ſenſum textus: Nunc autem hæc omnia ad Eccleſiam omnium temporum transferenda ſunt, quæ in hoc mundo erit ſub cruce, dum impij lætantur: uerùm tandem apparente Chriſto plenum & perfectum gaudium in omni æternitate conſequetur. Nam iſtud triduum, quo Dominus paſſus eſt & excitatus, imago eſt crucis Eccleſiæ, gaudij mundi, id eſt, impiorum perſequentium Chriſtum, & ipſum in ſuis membris occidentium, & glorioſæ liberationis Eccleſiæ, quæ tum futura eſt plena, quando Dominus ueniet in nubibus, cum gloria & poteſtate magna, & aſſumet ſuos ad æterna gaudia, & impios tradet Diabolo æternis pœnis cruciandos. Cùm

Cùm igitur hic locus admonet nos de cruce Eccleſiæ, & eius glorioſa liberatione: Dicam. 1. Quid ſit crux & quàm uaria. Deinde, quæ cauſæ crucis. Tum, diſcrimen inter crucem piorum & ſupplicia impiorũ. Ad hæc, quo animo, pio ſit crux ferenda. Poſtremò, unde conſolatio ſub cruce petenda ſit.

Quid eſt crux? Eſt quæuis afflictio, cui membra Eccleſiæ Chriſti in hoc mundo obnoxia ſunt. Cuius differentiæ quadruplices eſſe uidentur.

1. Nam crux pij hominis uel eſt animi dolor afflictioq́; corporis, idq́; uarijs de cauſis: ut ex accepto damno, triſti amicorum caſu, ſiti, nuditate, carcere, tortura, ut ſanctus Iacob ſummum dolorem animi habuit propter amiſſum filium Ioſeph. Ioſeph corporis afflictionem in carcere expertus eſt: Lazarus extra portam diuitis famem & corporis ulcera ſenſit, & multi pij hodiè, uarijs animi & corporis exercentur ærumnis.

2. Vel eſt pugna acerrima carnis & ſpiritus in pijs: Nam caro ſemper concupiſcit aduerſus ſpiritum, interdum uincit & prorſus uidetur ſpiritum proſternere, ut in Dauide uidemus, qui uictus carnis concupiſcentijs in peſsima ſcelera homicidij & adulterij lapſus eſt, & niſi reuocatus fuiſſet ad pœnitentiam, & rurſus imperio ſpiritus fuiſſet ſubiecta caro, æternùm perijſſet. Hinc Paulus clamat: Quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per Ieſum Chriſtum.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

3. Vel eſt difficultas uocationis in Oeconomia, politia & Eccleſia. Quantam crucem pij etiam mariti & matronæ experiuntur, in educandis liberis, in quærendis neceſſarijs uitæ, nôrunt illi qui hoc experti ſunt. Qui gerunt magiſtratum: ut reges, nobiles, conſules, præfecti, non ſunt immunes à cruce, modò alioqui pij ſint: Ita quoq; pij Epiſcopi, parochi & alij Eccleſiarum miniſtri, ſæpè ex difficultate officij grauem experiuntur crucem.

4. Vel crux eſt certi delicti pœna, ſicut ſunt multæ cauſæ calamitatum Eccleſiæ, de quibus cauſis iam dicam.

Quæ ſunt itaq; crucis Eccleſiæ cauſæ? Quædam cauſæ crucis in nobis ſunt: quædam extra nos. In nobis ſunt tres cauſæ crucis, quarum prima eſt peccatum inhabitans, hoc eſt, originale: hoc peccatum, niſi coërceretur, produceret fructus exitiales. Secunda eſt concupiſcentia inde pullulans, tanquam flamma ex igni, quæ flamma niſi aqua crucis extingueretur, incendium inferni excitaret. Tertia cauſa, in nobis ſunt quotidiani lapſus, quos peccatum originis per ſuas concupiſcentias gignit. Septies, inquit Salomon, in die cadit iuſtus & reſurgit. Hos quotidianos lapſus reprimit crux nobis diuinitus impoſita, ne cum hoc mundo damnemur in peccatis noſtris.

Deinde ſunt & extra nos cauſæ crucis, ſed diuerſæ: Nam Deus ex paterna bonitate, nos ſua uirga uiſitat. Quemcunq; enim recipit, caſtigat, non alio

alio affectu quàm bonus pater. Deinde diabolus inſidiatur Eccleſiæ, ut in Iob uidemus: ſed Deus ei limites præſcribit, ultra quos progredi non ualet. Præterea membra diaboli, hoc eſt, tyranni & mali homines in mundo, qui Eccleſiæ moleſtias faciunt in hac uita. Sunt & aliæ cauſæ crucis, quas omittam, & dicam de diſcrimine crucis piorum & ſupplicij impiorum.

Quod eſt igitur diſcrimen inter crucem piorum & ſupplicia impiorum, poſtquam ſæpè in hoc mundo uidemus pios & impios grauibus ærumnis affici? Sunt ſanè multa diſcrimina.

PRIMVM diſcrimen ſumitur à cauſis efficientibus: Nam ut afflictio piorum proficiſcitur ex paterno amore patris cœleſtis erga filios ſuos, ita ſupplicia impiorum ex ira & furore iuſti iudicis Dei proueniunt, qui ſceleratos punit, ut hoſtes & aduerſarios.

SECVNDVM diſcrimen ſumitur, à cauſis finalibus, pij enim cruce exercentur in illorum bonum: impij uerò ſupplicijs afficiuntur in ipſorum malum, niſi reſipiſcant.

TERTIVM diſcrimen ſumitur ab effectibus: pij enim, ut Iob, Dominum benedicunt & inuocant ſub cruce: impij autem fremunt aduerſus Deum & indignantur: pij erudiuntur, impij confunduntur: pij probantur, impij perturbantur: pij ſub cruce ſperant, impij uerò deſperant.

QVARTVM diſcrimen à tempore petitur.

Pij ad breue tempus, ut poſtea cum capite Chriſto glorificentur: impij uerò perpetuo malo inuoluantur, quorum præſens afflictio præludium eſt æternarum pœnarum in inferno.

QVINTVM diſcrimen à loco ſumitur. Pij in hoc mundo tantùm erudiuntur: impiorum ignis nunquam extinguetur: hîc enim mala cruciantur conſcientia, illic æterna ira Dei obruti, nunquam finienda luent ſupplicia. Ita habemus diſcrimina crucis piorum & afflictionis impiorum: nunc pauca adijciam de conſolatione, qua pij ſe ſub cruce erigere debent.

Vnde ergo petenda eſt conſolatio? 1. Pius qui ſub cruce premitur duo conſiderabit in ſua afflictione, nempe iudicium & miſericordiam. Iudicium quidem, quòd propter ſua peccata puniatur: Ideò Chriſtus dicit, Noli peccare, ne quid deterius tibi accidat. Miſericordiam uerò, quòd ideò puniatur, ut conuertatur & agat pœnitentiam, iuxta illud 1. Cor. 11. Cùm iudicamur à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Fidelis ergo cùm exercetur cruce, ex paterna miſericordia conſolationem petat.

SECVNDO, pius in cruce petet conſolationem ab exemplis, cuiuſmodi multa ad Hebr. 11. recitantur, & Paulus ſæpè nobis proponit exemplum Chriſti, cui nos conformes fieri oportet in cruce, ut olim cum illo glorificemur. Patitur enim pius cum Chriſto, tanquam eius membrum: Nam ut Chriſtus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

paſſus eſt, primùm, ut obediret Patri: deinde, ut uinceret & damnaret peccatum noſtrum, ita & nos Deo obedire debemus ſub cruce, & uincere & damnare peccatum noſtrum: non quidem illud expiando ut ipſe fecit, ſed mortificando.

TERTIO, pius conſolationem petit à finibus crucis, non enim caſtigatur pius cruce ut pereat, ſed ut coërceatur, & ueluti freno quodam retineatur, ne à Deo deficiat.

QVARTO pius conſolabitur ſe ex præſentia Dei: ita enim Deus inquit, Ego tecum ſum in tribulatione. Niſi enim Deus nos ſua præſentia in cruce tueretur, omnino deſponderemus animum, et abijceremus confeßionem.

QVINTO petet pius conſolationem ex promißione liberationis, mitigationis pœnarum, & auxilij diuini. Clamauerunt, inquit Pſalmus, Patres noſtri & exaudiſti eos.

SEXTO petet pius conſolationem ex collatione præſentis afflictionis & futuræ gloriæ: Illa momentanea eſt, hæc æterna. Hæc ſint dicta de cruce piorum. Deus det nobis gratiam, ut ſub cruce Deum uera patientia glorificemus per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, Cui honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA QVARTA POST PASCHA, Iohan. 16.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

VAdo ad eum qui miſit me, & nemo ex uobis interrogat me, quō uadam. Sed quia hæc locutus ſum uobis, mœſtitudo impleuit cor ueſtrum. Sed ego ueritatem dico uobis, expedit uobis, ut ego uadam. Si enim non abiero, conſolator ille non uenit ad uos. Sin autem abiero, mittam eum ad uos. Et cum uenerit ille, arguet mundum de peccato, & de iuſticia, & de iudicio. De peccato quidem, quia non credunt in me. De iuſticia uerō, quia ad Patrem uado, & poſthac non uidebitis me. De iudicio autem, quia Princeps huius mundi iam iudicatus eſt. Adhæc multa habeo, quæ uobis dicam, ſed non po-

teſtis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

teſtis portare nunc. Cum autem uenerit ille, qui eſt Spiritus ueritatis, ducet uos in omnem ueritatem. Non enim loquetur ā ſemetipſo, ſed quæcunq; audierit, loquetur, & quę futura ſunt annunciabit uobis. Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit uobis. Omnia quæcunq; habet Pater, mea ſunt, Propterea dixi, quōd de meo accipiet, & annunciabit uobis.

ENARRATIO TEXTVS.

HOC Euangelium eſt pars concionis Chriſti quam habuit poſt Cœnam, pridiè quàm pateretur, in qua, ut die abhinc octauo admonui, præmonuit diſcipulos ſuos de ſua paſſione, morte, reſurrectione, & de Eccleſiæ perſecutione, conſolatione & ſtatu regni ſui, qualis futurus eſſet uſq; ad conſummationem ſeculi, diſſeruit: idq; in eum finem, ut diſcipuli confirmarentur in fide, & ne abijcerent confeſſionem, propter crucem & ſcandala inde orta inter multos. Iſta cauſa fuit etiam huius concionis, quam recitaui: cuius ſumma eſt, quòd Chriſtus polliceatur Eccleſiæ aduocatum, doctorem & gubernatorem Spiritum ſanctum: unde indicatur diſcrimen inter adminiſtrationem regni politici & regni Chriſti. Illud enim externis opus habet neruis, ut legibus, magiſtratuum ordinibus, publicis pœnis &c. Hoc, uerbo, ſpiritu, diſciplina paterna, & Sacramentis adminiſtratur.

Loci tres:

I. *Vtilitas*

I. Vtilitas & neceſsitas abitus Chriſti ad patrem, in quo regnum Chriſti deſcribitur.
II. Quid efficiat Spiritus ſanctus in mundo.
III. De dicto: Multa habeo uobis dicere, ſed non poteſtis portare modò.

DE PRIMO.

Vado ad eum qui miſit me, & nemo ueſtrum interrogat me, quo uadis? *hoc eſt: Nunc mea mors imminet & uictoria ſuper morte, quam nactus ad Patrem aſcendam. Quòd ita obſcurè loquatur Dominus, ideò facit, ut diſcipulos excitet ad inquirendum de ſua morte & reſurrectione diligentius: uerùm illi nihil minus cogitârunt quàm ut traderetur tam turpi morti, quem illi Meſsiam agnouerant: adeò cœcutit ratio in rebus diuinis, repit hîc in terra, non poteſt rectè de rebus cœleſtibus & de regno Chriſti cogitare.*

Quia, *inquit,* hæc dixi uobis, triſtitia impleuit cor ueſtrum, *hoc eſt, quia auditis me mentionem facere mortis & crucifixionis, triſtitia afficimini: nec enim intelligitis, quid boni mea mors & reſurrectio ſit uobis apportatura.* Sed ueritatem dico uobis: expedit uobis, ut ego uadam, *quaſi dicat: Non cogitabitis de mea morte, quaſi de morte alterius hominis: ſed hoc ſcitote, quòd mea mors, mea reſurrectio, & abitus ad Patrem ſingularem utilitatem uobis adferet. Vtilitas autem hæc in ſumma eſt. Vt Chriſtus natus, circumciſus, oblatus, Doctor factus eſt: ita etiam paſſus eſt*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

& excitatus ex mortuis in noſtram ſalutem, modò firma fiducia in illum recumbamus: unde illud, Roman. 10. Si in corde tuo credideris, quòd Deus excitârit Ieſum ex mortuis, ſaluus eris. Hanc utilitatem abitus Chriſti, non intellexerunt diſcipuli: ſed tantùm ſomniârunt de regno mundano, in quo Chriſtus ut ſummus Monarcha præſideret.

Si enim non abiero Paracletus non ueniet ad uos, quaſi diceret, ueſtra cauſa patiar, ueſtra cauſa reſurgam, ueſtra cauſa uadam ad Patrem, ut inde uobis paracletum, conſolatorem & aduocatum, mittam. His uerbis duo innuit. Vnum, quòd Eccleſia ſit habitura hoſtes in hoc mundo, & quòd ſit exercenda cruce. Alterum, quòd in cruce & perſecutione ſit habitura conſolatorem & aduocatum Spiritum ſanctum, quem ipſe donabit ei. Ita enim ait: Cum autem abiero, mittam eum ad uos. Hæc omnia eò pertinent: ut cùm diſcipuli uideant Chriſtum tradi à Iuda, rapi ad ſupplicia, condemnari ad mortem turpiſſimam, animum aliquo modo erigant, freti his Chriſti promiſſionibus. Hinc & nos petamus conſolationem, quoties in regnis mundi affligimur, & cogitemus diſcrimen inter regnum Chriſti & regnum mundi. In illo eſt Spiritus ſanctus, aduocatus, & conſolator, quem Pater dabit petentibus iuxta promiſſionem Chriſti: Et dabit Spiritum ſanctum petentibus: in hoc afflictio & miſeria.

DE TERTIO.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

In ſecunda parte textus dicit, quid Spiritus ſanctus facit in mundo. Cùm uenerit (inquit) ille arguet mundum de peccato, & de iuſticia, & de iudicio. De peccato quidem, quia non crediderunt in me: de iuſticia uerò, quia ad Patrem uado, & iam non uidebitis me: de iudicio autem, quòd princeps huius mundi iam iudicatus eſt. Hæc Chriſti uerba ad duo tempora referenda ſunt, nempe ad illud quod mox conſecutum eſt aſcenſionem Domini, & ad reliquum totum tempus, uſq; ad conſummationem ſeculi. PRIMVM ergo dicam quomodo intelligenda ſint hæc uerba, reſpectu temporis quod mox conſecutum eſt aſcenſionem Domini, quando Spiritus ſanctus uiſibiliter die pentecoſtis datus eſt Apoſtolis. Primùm dicit: Spiritus ſanctus arguet mumdum de peccato, hoc eſt, ita conuincet mundum reum peccati, ut nihil habeat, quod prætexat. Mundus, id eſt, hoſtes à quibus ſum reiectus, ſpretus, & in crucem adactus, manifeſto ſpiritus teſtimonio, ac propria conſcientia conuictus fatebitur ſe erraſſe, et uehementer peccaſſe, quòd in me non crediderit. Hoc quàm uerum fuerit, oſtendunt illi quos Petrus arguit homicidij Act. 2. Hi enim conuicti de ſuo peccaio, dicunt: Quid faciemus uiri fratres: ita hi ad homicidij confeßionem adacti ſunt, & agnoſcunt ſe uehementer peccaſſe, quòd illum occiderint in quem credere potius debuiſſent.

Deinde arguet mundum de iuſticia. De cuius

iuſticia? Mundi'ne ?Non. Mundus enim nullam ueram iuſticiam habet. De cuius ergo iuſticia ? De Chriſti iuſticia. Conuincet enim Spiritus ſanctus coram mundo, quòd Chriſtus uerè iuſtus fuerit. Hoc ita eſſe, ex ſubiecta ratione patet. Quia, inquit, uado ad Patrem, et amplius non uidebitis me. Hoc eſt: cùm mundus apertè in Eccleſia ſpectabit Spiritum ſanctum, per me in uos effuſum, fateri cogetur me uerè iuſtum fuiſſe, et non blaſphemum & impium, propterea quòd me dicerem Dei filium: Spiritus ſanctus enim teſtabitur de mea innocentia.

Præterea arguet Spiritus ſanctus mundum de iudicio, quia princeps huius mundi iudicatus eſt. Quid hoc eſt? Mundus qui me per ludibrium Chriſtum dixit, & iuſsit ut de cruce deſcenderem, conuincetur per Spiritum ſanctum, quem die pentecoſtes in uos effundam, quòd iniquè iudicârit. Nam Spiritus ſanctus faciet, ut re ipſa intelligant & cognoſcant me Diabolo ſuperato per reſurrectionem, imperium exercere in mundo, cùm nemo uobis reſiſtere poterit. Hic eſt horum uerborum ſenſus, ſi ea ad efficaciam Spiritus in die Pentecoſtes referamus. Neq; tamen ad illud tempus pertinent ita, quin etiam ad totum tempus uſq; ad ſeculi huius conſummationem referri poßint ac debeant, quemadmodum nunc declarabo.

PRIMVM ergo Spiritus Sanctus arguet mundum de peccato, hoc eſt, reum oſtendet peccati. Cuiusnam peccati? quòd, inquit, non credide-

runt in me. An ergo non ſunt alia peccata, quæ arguet Spiritus ſanctus, quàm infidelitas ſeu non credere in Christum? Sanè ſunt infinita & horrenda peccata contra primam & ſecundam Tabulam. Quare ergo hoc ſolùm poſuit? Quia hoc manente, & cætera detinentur, & hoc diſcedente, & cætera remittuntur. Vt ergo cum infidelitate omnia reliqua peccata adſunt: ita ubi fides eſt in Christum, omnia peccata remiſſa ſunt. Nam credenti promittitur uita æterna, quòd non fieret niſi peccata remiſſa eſſent. Hîc ergo uidemus, quàm ſit neceſſarium in Christum credere. Sed quid eſt in Christum credere? Eſt ſtatuere illum eſſe pontificem & regem, quia ſua morte expiauit peccatum, & reſurrectione glorioſa adduxit iuſticiam, ſeu quòd ſuo ſanguine, qui Deus & homo eſt, ſibi Eccleſiam acquiſierit, Act. 20. Hæc fides non eſt opus hominis, ſed Dei: non eſt nata ex natione, ſed ex uerbo Dei. Porrò uerbum Dei eſt duplex: Lex & Euangelium. Lex tollit fiduciam noſtri: Euangelium operatur fiduciam Christi. Lex enim proponit nobis iuſtam uoluntatem Dei, uidelicet ut cuſtodiamus legem alioqui uoluntate Dei damnandi. Euangelium proponit nobis gratioſam uoluntatem Dei, quæ eſt quòd Deus uelit nos remiſſis peccatis, propter Christum in gratiam recipere. Vt ergo ex lege deuenimus in cognitionem noſtræ imbecillitatis, & ex hac in cognitionem uoluntatis Dei iuſtæ, & iudicij, unde & in deſperationem: Ita ex noticia Euangelij deueni=

deuenimus in cognitionem miſericordiæ Dei propter Chriſtum datum,ut fieret uictima, & tolleret peccata omnium in ſe credentium. Ex hac cognitione , operante Spiritu ſancto,concipitur fides, qua abolentur omnia peccata,& offertur Chriſti iuſticia , ut non amplius ut peccatores damnemur , ſed iuſti & filij Dei , in conſpectu eius appareamus. Quibus ut hæreditas uita æterna eſt promiſſa, iuxta illud : Qui credit in filium habet uitam æternam, qui uerò incredulus eſt filio , non uidebit uitam: ſed ira Dei manet ſuper eum. Cur ita? quia in peccato ſuo manet , propter quod ad pœnas æternas obligatus eſt,iuxta illud : Qui non credit in Filium, ira Dei manet ſuper eum. Iræ nomine maledictio & pœna cum damnatione coniuncta ſignificatur. Hinc patet quàm neceſſaria fides ſit & quid efficiat.

Deinde ſequitur.Et arguet mundum de iuſticia, quia uado ad Patrem,& amplius non uidebitis me. Hoc eſt,Spiritus ſanctus arguet mundum, quòd non ſectetur ueram iuſticiam qua coram Deo conſiſtere poſſimus,illa autem iuſticia eſt Chriſti,uidelicet quòd ipſe uadens ad Patrem , illic eſt pontifex & interpellator pro credentibus : nam Chriſtum pati & interpellare apud Patrem eſt credentium iuſticia. Sed quia hoc non ſtatuit infidelis mundus, arguitur à Spiritu ſancto: is enim efficaciter conuincit,quòd non aliunde poſſit hominibus iuſticia contingere, quàm ex imputatione iuſticiæ Chriſti,quæ

illis contingit, qui in ipſum credunt. Hæc ſunt noua & admiranda omnibus ijs, qui iuſticiam fidei non intelligunt: ſed ſomniant ſe iuſtos eſſe, uel externa obedientia legis, uel humanis traditionibus, ut olim Phariſæi & hodiè Papiſtæ faciunt. Hi non intelligunt, quòd omnia opera mundi ſint longè imperfectiora, quàm ut potentiam diaboli & mortem ſuperare poßint. Sed quomodo probatur quòd Chriſti obedientia ſit noſtra iuſticia? Id probatur firmißimis ſcripturæ teſtimonijs. Paulus Rom. 5. Quemadmodum per inobedientiam unius, ſcilicet Adæ, peccatores conſtituti ſunt multi: Ita per obedientiam unius Chriſti, iuſti conſtituentur multi. Hanc Chriſti iuſticiam nobis imputatam habemus, quando in eum credimus, iuxta illud Rom. Corde creditur ad iuſticiam. Item: Credidit Abraham Deo, & imputatum eſt ei ad iuſticiam. Paulus Rom. 3. Arbitramur hominem iuſtificari fide abſq; operibus legis. Hoc ipſum ſignificat hîc Chriſtus, cùm ait: Arguet Spiritus ſanctus mundum de iuſticia, quia uado ad Patrem. Hoc eſt: Spiritus ſanctus non ſolùm me iuſtum conuincet fuiſſe: uerumetiam iuſticiam eorum eſſe, qui in me crediderint, manifeſtabit.

Præterea ſequitur: & arguet Spiritus ſanctus mundum de iudicio, quia Princeps huius mundi iudicatus eſt. Hoc eſt, Spiritus ſanctus conuincet inuito mundo, me Semen illud eſſe, quod promiſſum erat, ut contereret caput ſerpentis, id

tis, id eſt, quod iudicaturum erat principem huius mundi: cùm quo etiam iudicata & damnata ſunt o-nia eius membra: nam ſi caput damnatum eſt, quid poterunt membra? Quare ſæuiat Diabolus contra pios quantùm uelit: nihil tamen poteſt. Inſidiabitur quidem: ſed non proſternet, donec fidem ſeruauerimus firmam & conſtantem. Ita enim ait Iohannes: Hæc eſt uictoria, quæ uincit mundum, fides ueſtra. Per mundum ſignificatur ipſe Satanas, cum uniuerſa ſua cohorte, tyrannis, Sophiſtis, Hypocritis & piaculis. Nam Chriſtus per ſuum Spiritum confudit iudicium Satanæ, qui per ſuos ſatellites condemnat Euangelium. Non enim curſum Euangelij impediet: etiamſi id ſæpiſsimè facere conatur flumine ſanguinis, inde uſq; ab initio mundi, & maximè poſt reſurrectionem Chriſti.

Habemus quomodo Spiritus ſanctus arguet mundum: Nunc breuiter uideamus, quid in Eccleſia faciat. Primùm adeſt efficax in uerbo & Sacramentis. Vbicunq; enim uerbum Dei purè prædicatur, & Sacramenta iuxta inſtitutionem Chriſti adminiſtrantur, illic adeſt & uult eſſe efficax in auditoribus uerbi & participantibus Sacramenta. Qui autem uerbum uel ocioſè audiunt, uel Sacramentis utuntur ſine reuerentia, hi ſe opponunt Spiritui ſancto, & uerbi & Sacramenti miniſterium contemnunt in ſuum proprium malum & damnationem.

Deinde, ut hic textus docet, adeſt Spiritus ſan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ctus Eccleſiæ,ut conſolator, Aduocatus, Doctor ueritatis. Nam nos in hoc mundo premimur uarijs malis,contra quæ opus eſt conſolatore,ne fracti aduerſis,confeßionem abijciamus. Aduerſarius noſter Diabolus quotidiè nos accuſat: quemadmodum Iob accuſauit. Hîc non conſiſteremus ſine aduocato,qui teſtatur nos Deum habere propicium,qui non uelit nos abijcere propter noſtra peccata,modò pœnitentiam egerimus. Deinde multa & profunda ignorantia laboramus,ut non poßimus,quæ Dei ſunt,intelligere. Quare opus habemus doctore Spiritu ſancto, qui nos in omnem ueritatem ducet, iuxta hanc Chriſti promißionem: Cùm autem uenerit Spiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatem.

Venit autem Spiritus ſanctus dupliciter, uiſibiliter & inuiſibiliter. Viſibiliter uenit in Apoſtolos die Pentecoſtes,quemadmodum ſuo tempore audiemus. Inuiſibiliter uenit in corda hominum,quando prædicatur Euangelium,& obſignat ueritatem Euangelij in cordibus auditorum. De utroq; Spiritus aduentu loquitur Chriſtus. Nam quòd in Apoſtolis præceßit uiſibiliter, id ſequitur inuiſibiliter, ubicunq; purè docetur Euangelium.

Sed quò ſpectat doctrina Spiritus ſancti? Non loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunq; audiet loquetur, id eſt, Spiritus ſanctus eandem doctrinam uos docebit,quam ego docui,& quæcunq; uentura ſunt annunciabit uobis: Hoc eſt,quale ſit meum regnum futurum in hac uita & poſt reſurrectionem com-

munem,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

munem, reuelabit uobis: Et me glorificabit, quia de meo accipiet & annunciabit uobis: Hoc eſt, Spiritus ſanctus ſuo teſtimonio & efficacia gloriam mihi à patre datam ſtabiliet, ita ut portæ inferorum nihil præualere poßint aduerſus regnum meum, nunquam enim poterunt meam obſcurare gloriam.

DE TERTIO.

Nunc reſtat ut dicamus de dicto: Adhuc habeo uobis multa dicere: ſed non poteſtis portare modō. Hoc loco abutuntur Papiſtæ, ac ſi Apoſtoli non plenam doctrinam tradidiſſent Eccleſiæ: idq; in eum finem aſtruunt, ut ſuas Miſſas, inuocationem Sanctorum, roſaria, indulgentias, aquã luſtralem, & alias Antichriſti fraudes, confirment. Verùm Chriſtus loquitur ad diſcipulorum captum, & de infirmitate quam habuerunt ante ſuam mortem, & de dono quod accepturi erant poſt reſurrectionem in die Pentecoſtes. Quaſi dicat: Multa dicerem uobis de meo regno & myſterijs alijs: ſed iam nondum plenè edocti eſtis per Spiritum quem ſuo tempore dabo uobis, qui ducet uos in omnem ueritatem, id eſt, in plenã de meo regno cognitionem. Hanc plenam ueritatem conſecuti ſunt Apoſtoli ipſo die Pentecoſtes, quam poſtea ſcriptis tradiderunt. Nos eandem ueritatem petere debemus, & ea ſola contenti erimus, ſi modò diſcipuli Spiritus ſancti eſſe uelimus, cui cum Deo Patre & æterno Filio ſit honor, laus & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

DOMINICA QVINTA POST PASCHA, *Iohan. 16.*

AMen amen dico uobis, quæcunqꝫ petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Hactenus non petiȷſtis quicquam in nomine meo. Petite & accipietis, ut gaudium ueſtrum ſit perfectum. Hæc per prouerbia locutus ſum uobis. Veniet tempus cum iam non per prouerbia loquar uobis, ſed palām de Patre meo annunciabo uobis. In illo die in nomine meo petetis. Et non dico uobis, quōd ego rogaturus ſim Patrem pro uobis. Ipſe enim Pater amat uos, quia uos me ama-
ſtis,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſtis,& credidiſtis,quod à Deo exiuerim. Exiui à Patre,& ueni in mundum,iterum relinquo mundum, & uado ad Patrem. Dicunt ei diſcipuli eius : Ecce nunc apertè loqueris,nec prouerbium ullum dicis. Nunc ſcimus,quod ſcis omnia, nec opus eſt tibi, ut quis te interroget. Per hoc credimus,quod à Deo exiſti.

ENARRATIO TEXTVS.

Sapienter hoc Euangelium hodiè Eccleſiæ proponitur. Continet enim præcipuum Chriſtianorum opus,quod & illorum proprium eſt : ſoli enim Chriſtiani hunc cultum inuocationis præſtare poſſunt. Nam poſtquam proximo die Dominico traditum ſit, quæ ſit uera fides, quæ iuſticia, quod iudicium, breuiter, quodnam ſit regnum Chriſti, & in quibus ſitum ſit : oportunè hoc die, de præcipuo cultu, quem ciues regni Chriſti præſtare poſſunt, qui eſt uera Dei inuocatio, prædicatur. Et quia nullum exercitium piorum eſt magis neceſſarium, quàm oratio, & nullam opus ſit difficilius, quàm rectè orare, uolo hac concione tantùm de oratione dicere : & quò facilius hanc doctrinam intelligagamus,duo de oratione dicam : quæ ſunt.

I. *Quid ſit Chriſtiana oratio & quotuplex.*

II. *Quæ ſint conditiones, quæ in omni oratione adeſſe debent.*

His enim duobus locis explicatis, ſpero ut nemo ſit futurus,modò ſe docilem præbuerit, qui non

planè

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

planè & clarè intelligat, quidnam ſit Chriſtiana oratio, & quàm neceſſariò orandi cultus à nobis requiratur.

DE PRIMO.

Quid eſt ergo Chriſtiana oratio?

Eſt ſupplex eleuatio mentis ad Deum, aliquid à Deo petentis, aut pro acceptis beneficijs gratias agentis. Quòd autem ſit duplex eleuatio mentis ad deum, primùm confirmatur Dauidis teſtimonio, qui precaturus ait Pſalm. 25. Ad te Domine leuaui animam meam. Deinde ex forma precandi nobis à Domino præſcripta: Pater noſter qui es in cœlis. Præterea ex geſtu precantium, qui ſolent oculos in cœlum leuare inter precandum. Hoc igitur ſcire oportet, quòd non ſit tantùm uocis ſtrepitus oratio: ſed quòd ſit eleuatio ſupplex cordis ad Deum, cum qua ſupplici cordis eleuatione uerba quoq; ex ore procedunt.

Sed quotuplex eſt Chriſtiana oratio? Eſt quadruplex. Deprecatio (affbedelſſe) Adoratio (tilbedelſſe) poſtulatio (faarbedelſſe) & gratiarum actio. Hæc quatuor orationis genera breuiter declarabo.

Deprecatio ergo eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua petitur liberatio ab ijs, quæ moleſtiam adferunt. Vt cùm petimus nos liberari à tyrannide, uiolentia, morbis, fame & alijs quæ nobis aſpera uidentur.

Adoratio eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua beneficium aliquod petimus: ut cùm

petimus incrementa fidei, dilectionis, patientiæ, caſtitatis, & cùm petimus ea quibus opus habemus ad huius uitæ ſuſtentationem.

Poſtulatio eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua alius pro alio petit, uel omnes pro ſe inuicem intercedunt, ut cùm oramus pro morbo laborantibus, alijs'ue, qui noſtra prece indigent.

Gratiarum actio eſt ſupplex eleuatio animæ hominis ad Deum, qua Deo gratias agimus, uel pro beneficijs nobis ipſis, alijs'ue præſtitis, uel pro malis nobis alijs'ue ſublatis. Iam tenemus quid ſit Chriſtiana oratio, & quot ſint eius genera: nunc reſtat, ut de piæ orationis perpetuis circumſtantijs dicamus.

DE SECVNDO.

In omni pia precatione, has quinq; perpetuas proprietates & circumſtantias adeſſe oportet: quæ ſunt. 1. affectus cordis in eo, qui precaturus eſt. 2. cogitatio cauſarum, quibus ad orandum impellamur. 3. quisnam ſit inuocandus. 4. per quem exaudiamur. 5. quid petere ab optimo Deo oporteat. Nam hæ circumſtantiæ facient nobis diſcrimen inter inanem Battologiam Ethnicorum, & efficacem precationem piorum. Quare rogo uos cariſsimi, ut diligenter has perpetuas orationis circumſtantias, & diſcatis, & perpendatis.

Prima circumſtantia piæ orationis eſt affectus cordis, ut cor ſit benè compoſitum inter precandum: Nam ſi honeſtas expoſtulat, ut corpus benè com-

nè componamus, quando cum honoratioribus hominibus nobis erit ſermo: multò magis par eſt, ut cùm coram Deo, in conſpectu Angelorum, animus noſter quàm optimè ſit compoſitus. Qualis ergo debet eſſe eius affectus, qui cum fructu inuocare uelit? Primùm omnium exuat omnem cogitationem propriæ gloriæ, dignitatis & meriti. Deinde uerè inopiam ſuam ſentiat, ſtatuatq; ſe prorſus omni ope deſtitutum, niſi Dominus ipſe manus auxiliatrices porrexerit. Tum uera pœnitentia ſe coram Deo proſternat. Poſtremò fiducia promiſsionum diuinarum accendatur ad precandum. Qui enim uel tumet opinione propriæ uirtutis, uel ſuam inopiam non ſentiat, uel uera pœnitentia ſe coram Deo non proſternat, uel fide careat, cum Phariſæo orat, & non cum Publicano, hoc eſt, non orat uerè & efficaciter.

Secunda circumſtantia eſt cauſarum, quibus ad orandum commoueri debemus. Sunt autem multæ cauſæ, ex quibus quaſdam recitabo, quò maius orandi deſiderium in nobis excitetur.

PRIMA cauſa eſt mandatum Dei, cui obedire omnes creaturas decet. Inuoca me (inquit) in die tribulationis. Et Chriſti Apoſtoli ſæpè ad orandum ex mandato Dei nos inuitant. Hanc cauſam diligenter cogitare debemus, quæ in nobis orandi affectum excitet.

SECVNDA cauſa eſt promiſsio: promiſit enim Deus ſe exauditurum preces noſtras, ſicuti in hoc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

hoc Euangelio dicitur: Quicquid *petieritis* Patrem *in nomine meo,dabit uobis.* Item *in Pſalmo,* Inuoca *me in die tribulationis & exaudiam te.* Exaudire *nihil aliud eſt,quàm largiri petita.*

TERTIA *cauſa eſt crux premens,id eſt, ſenſus cùm noſtræ, tùm aliorum inopiæ.* Hic *debemus circumſpicere, quid domi, quid foris nos premit: debemus perpendere pericula publica & priuata: debemus anguſtias Eccleſiæ militantis in hoc mundo contra diabolum & eius membra cogitare,breuiter, omnes neceßitates urgentes in hac uita animo cogitandæ ſunt, quibus ad inuocandum excitabimur.*

QVARTA *cauſa eſt uictoria in tentationibus: unde Iacob.* 1. *iubemur orare quoties tentationibus infeſtamur.* Et *Chriſtus inquit:* Orate,*ne intretis in tentationem.* Non *enim facilè uel inſidijs diaboli, uel improbitate mundi,uel inſtigatione uicioſæ carnis ſuperabitur, qui ſeriò & aßiduè orat.* Hinc *Salomon:*Turris *fortißima nomen domini,hoc eſt, inuocatio* Dei *aduerſus omnia mala tutißimum eſt præſidium.*

QVINTA *cauſa, Satanæ uariæ technæ, qui nobis in doctrina & in moribus inſidiatur.* Paulus Ephe.6. *iubet nos gladium Spiritus,qui eſt uerbum* Dei *ſumere contra Satanam per omnem deprecationem & orationem.*

SEXTA *cauſa, fructus uberrimus orationis crebræ: nam conſuetudo orandi nos in timore* Dei

&

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

& pietate conſeruat. Non enim facilè lapſui eſt expoſitus, qui perpetuis precibus munitus, pietatem seriò meditatur: contrà, qui orandi ſtudium negligunt, uarijs caſibus ſunt obnoxij. Pleriq; qui rapiuntur ad ſupplicia, ignorant formam precandi à Chriſto præſcriptam: & ſi qui nôrunt, interrogati fatentur ſe rarius oraſſe.

SEPTIMA cauſa, exempla ſanctorum, quorum præcipua cura in uita fuit Deum ſeriò inuocare. Iudaicus populus ter in die orauit, manè, meridie, ueſperi. Sic & Daniel fecit, atq; adeò alij multi, quorum laudatur pietas. Sed inter nos multos inuenies, qui loco orationis, non ſolùm manè, meridie & ueſperi: uerumetiam integris noctibus & diebus ſcelera perpetrant, ut molle puluinar Diabolo faciant, quò ſecurius in illorum pectorib. quieſcere poßit. Has grauißimas cauſas ſeriò nos cogitare oportet, quò ueternum noſtrum pellamus, & ad ſeriò inuocandum excitemur.

Sed quidnam his cauſis grauißimis præteritis, inquiunt, Deus ſcit quibus indigemus, & ipſe nobis benè uult: Nam eſt noſter Pater, ergo non opus eſt, ut nos fatigemus precibus. Reſpondeo: uerum quidem eſt, quòd Deus ſciat quibus indigeamus, & uerè eſt noſter Pater, modò eius filij ſimus per fidem, neq; ideò petimus, ut Deum doceamus quod ignoret. Sed rurſus ſciendum eſt, quòd non uult turbari ordinem à ſe inſtitutum. Vt enim inſtituit quòd uelit nos alere cibo & potu, quod tamen poſſet facere

ſine

ſine iſtis medijs : ita uult ut bona, quæ cùm ad ſalutem noſtram, tùm ad huius uitæ ſuſtentationem pertinent, impetremus precibus quæ ex fide manant. Non habetis (dicit Iacob 4.) quia non petitis: petitis & non accipitis, quia malè petitis. Et Chriſtus dicit : Dominus dabit Spiritum ſanctum petentibus, non dicit ociantibus aut ſecurè uiuentibus. Petendum eſt igitur, modò ſalutaria nobis cupiamus. Agnoſcendum eſt utrumq; & Dei bonitas, qui paratus eſt ad dandum petentibus, & noſtra inopia, qui ne Spiritum trahere ualemus, niſi nos ſuſtentet.

Tertia circumſtantia eſt, quiſnam ſit inuocandus: de hac circumſtantia non opus eſſet dicere, niſi inuenirentur adhuc qui ſanctos, neſcio quos, inuocant. Quare dicam breuiter de hac ſummopere neceſſaria circumſtantia. Et diſertè dico, quòd ſolus Deus ſit inuocandus. Hic ſolus Deus eſt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Filius ut idem Deus cum Patre & Spiritu ſancto eſt inuocandus. Deinde eſt etiam inuocandus ut Mediator inter nos & Deum. Quòd ſolus Deus ſit inuocandus, quatuor rationibus confirmatur, quarum prima eſt mandatum: Nam de ſolo Deo inuocando mandatum habemus. Nunc autem cùm nihil placet Deo ſine fide, & fides non poteſt eſſe ſine uerbo: ſequitur neminem eſſe inuocandum, niſi de quo mandatum habemus.

Secunda eſt promiſsio : nulla inuocatio habet promiſsionem, niſi quæ fit ad Deum, igitur temerè inuocamus id, quod non eſt Deus.

Tertia eſt exemplum: nulla exempla ſanctorum habemus, qui ſanctos inuocârunt: Quare nos inſiſtamus illorum ueſtigijs, & nulli deferamus hunc diuinum cultum, niſi cui debetur, hoc eſt, ſoli Deo.

Quarta eſt manifeſta prohibitio: Dominum Deum tuum adorabis, & illum ſolum coles. Quare certiſsimùm tenendum eſt, quòd diabolus inuexerit inuocationem creaturarum, hoc eſt, ſanctorum propter tres fines. Primùm, ut Chriſto ſuum honorem reciperet. Deinde, ut ignominia afficeret demortuos ſanctos: Præterea, ut perirent idolatræ qui ſanctos inuocant. Moneo uos igitur qui adhuc in errore eſtis, ut reſipiſcatis maturè, ne præter expectationem incidatis in manus Dei uiuentis. Neq; iuuat, quòd quidam ſe hoc facere dicant bona intentione: nam omnis intentio hominis in rebus ſalutis eſt mala, niſi quæ regitur uerbo Dei & Spiritu ſancto. Sic enim ipſe Deus dicit: Prauæ ſunt cogitationes hominis à principio. Et Paulus dicit: Animalis homo, (id eſt, qui non habet Spiritum Dei) non percipit ea quæ ſunt Dei.

Quarta circumſtantia: per quem inuocandum. Scriptum eſt enim quòd Deus non exaudiat peccatores: Eſt nobis datus Mediator Ieſus Chriſtus, in cuius nomine inuocabimus, quemadmodum nos hodiè Chriſtus in Euangelio docet, inquiens: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo dabit uobis. Huius ergo fiducia, non noſtra dignitate freti in-

ti in-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ti inuocabimus, certi quòd Deus per ipſum uelit nos exaudire. Verùm quia hæc Chriſti ſententia eſt inſignis & plena conſolatione, uolo eam diſtin‑ctius explicare: nam multas admonitiones utiles continet. Hoc dictum IN NOMINE MEO, *id eſt, propter me & in agnitione & fiducia mei, multa complectitur: Nam docet, monet & conſola‑tur.*

Quid quæſo docet? 1. Excludendam eſſe digni‑tatem noſtram. Non enim freti noſtra dignitate: ſed Chriſti patrocinio inuocabimus. 2. Separandam eſſe à pia oratione Hypocriſin. Phariſæus in ſua oratione multum gloriabatur de ſua ſanctitate: Non ſum, inquit, ut cæteri homines: offero decimas de omnib. quæ poßideo: ieiuno bis in Sabbato. Hîc non in Chriſti nomine inuocauit: ſed fretus ſua ſancti‑tate, uerba fudit inania potius quàm orauit. 3. Glo‑riationem Ethnicam deponendam eſſe. Ethnici enim putârunt ſe exaudiri, cùm ipſi prius id à Deo meruiſſent, ut Agamemnon putauit ſe exauditum iri propter ſuas Hecatombas. 4. Docet diſcrimen inter Chriſtianam orationem & aliorum omnium homi‑num. Sola .n. fides in Chriſtum facit diſcrimen in‑ter orationem Chriſtianorum et aliorum. Turcæ, Iudæi, Ethnici et ſimiles putant ſe quidē inuocare, ſed reuera non inuocant, quia fiducia Mediatoris ſunt uacui, nec agnoſcunt illum Deum eſſe, qui eſt Pater, Filius, & Spiritus ſanctus.

Cuius rei monet hoc dictum, IN NOMINE

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

MEO? Monet nos noſtræ cæcitatis. Nam cùm Chriſtus iubet nos petere in ſuo nomine, non eſt dubium, quin magna ſint illa, quæ ſunt à nobis petenda. Hoc ergo dicto admoniti, aperiamus oculos & circumſpiciamus, quæ publica, quæ priuata: quæ interna, & quæ externa: quæ ſpiritualia, & quæ corporalia bona ſunt petenda à nobis: & contrà quæ mala ſunt deprecanda.

Quomodo conſolatur nos hoc dictum, IN NOMINE MEO? Conſolatur nos contra duo orationis impedimenta maxima, quæ ſunt indignitas & diffidentia. Contra indignitatem enim noſtram, uult nos opponere ſuam dignitatem, cùm ait: Petite in nomine meo. Contra diffidentiam uult nos ſuam promißionem opponere. Verùm multi non accipiunt quod petunt, quia malè petunt, fidem Chriſti negligunt, aërem potius uerberant Battologia inani, quàm cœlum ardenti fidei affectu penetrant. Hi non poſſunt iuſtè conqueri, quòd ſæpè orent, & nihil impetrent. Quare ne in illorum inueniamur numero, ex fide oremus.

Quinta circumſtantia eſt de rebus, quas petere & quas deprecari oportet. Res petendæ ſunt in diſcrimine triplici. Vel enim agitur gloria Dei, uel agitur ſalus noſtra, uel bona ad huius uitæ commoditatem ſpectantia aguntur.

Gloriam Dei ante omnia propagari petimus, iuxta illam precationem: Sanctificetur nomen tuum. Verùm hîc non debemus Deo modum præſcribere:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

bere: ipſe enim ſcit optimè, quo modo ſua gloria illuſtrari poßit: ſed uera fiducia petere, & perſuadere nobis quòd nos exaudire uelit.

Salutem noſtram etiam petimus, ſed abſq; omni conditione, quia habemus uniuerſalem promißionem ſalutis. Omnis enim qui inuocauerit nomen Domini, hic ſaluus erit.

Verùm bona, quæ ad hanc uitam faciunt, petamus cum duplici conditione, uidelicet ſi uel gloriam Dei impetratio eius, quod petitur, non impedit, uel noſtram ſalutem non remoratur.

Ad eundem modum mala, quæ cum his generibus bonorum pugnant, deprecanda ſunt. Primi & ſecundi generis mala ſunt deprecanda ſine conditione: at ea mala, quæ nobis in hac uita moleſta ſunt, deprecanda ſunt cum conditione non impeditæ gloriæ Dei & noſtræ ſalutis: omnia enim gloriæ Dei poſtponenda ſunt. Hæc ſint dicta de oratione. Deus det gratiam, ut radicem agant in cordibus noſtris per Ieſum Chriſtum, cui honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

IN DIE ASCENSIONIS DOMINI, Marci 16.

DIſcumbentibus undecim, apparuit Ieſus, & exprobrauit illis incredulitatem ſuam, & cordis duritiem, quòd his qui ipſum uidiſſent reſuſcitatum non credidiſſent.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Et dicebat eis. Ite in mundum uniuerſum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & Baptizatus fuerit, ſaluus erit. Qui uerō non crediderit, condemnabitur. Porrō ſigna eos qui crediderunt, hæc ſubſequentur. Per nomen meum dæmonia eĳcient, linguis loquentur nouis, ſerpentes tollent, & ſi quid letale biberint, non nocebit eis. Super ægrotos manus imponent, & benè habebunt. Itaq; Dominus quidem, poſtquam locutus fuiſſet eis, receptus eſt in cœlum, & conſedit à dextris Dei. Illi uerō egreſſi prædicauerunt ubiq;, Domino cooperante,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

operante, & ſermonem confirmante per ſigna ſubſequentia.

ENARRATIO TEXTVS.

Hoc feſtum in Eccleſia inſtitutum eſt propter Articulum fidei noſtræ, in quo profitemur nos credere in Ieſum Chriſtum aſcendentem in cœlum, poſtquam à ſua glorioſa reſurrectione 40. diebus cum ſuis diſcipulis fuiſſet conuerſatus. In hoc feſto, ut in alijs, tria ſunt perpendenda. Primùm hiſtoria cum ſuis circumſtantijs. Deindè, beneficium, quod nobis collatum eſt. Poſtremò, uerus uſus & meditatio hiſtoriæ. Hæc tria ſe offerent in enarratione huius Euangelij: cuius ſumma eſt, quòd Dominus 40. die à ſua reſurrectione apparuerit diſcipulis ſuis, quibus, exprobrata illis prius incredulitate & cordis duritie, dat mandatum prædicandi Euangelium per orbem terrarum, & quis fructus ex eo prædicatione ea perueniet ad auditores, modò Euangelium fide receperint, oſtendit. Præterea ut fides prædicationi illorum habeatur, promittit ſe miraculis doctrinam confirmaturum. Hoc dato mandato uiſibiliter in cœlum aſcendit, & ſedèt ad dextram Patris. Verùm diſcipuli, mandato eius obtemperantes, profecti ſunt prædicatum Euangelium, quod Dominus ſequentibus ſignis confirmauit. Hæc Euangelij ſumma eſt. Loci tres:

I. *Reprehenſio Apoſtolorum.*
II. *Inſtitutio miniſterij uerbi.*
III. *Aſcenſio Chriſti in cœlum.*

DE PRIMO.

Quadrageſimo die à reſurrectione apparuit diſcipulis, exprobrauitq́; eis incredulitatem illorum & duritiem cordis, quod his qui uiderant eum reſurrexiſſe non crediderunt. *Duo reprehendit in diſcipulis: Duritiem cordis & incredulitatem, hoc eſt, radicem & eius fructum. Radix eſt duritia cordis, quæ cùm ab origine ſua, tùm à propria uicioſitate ſumit incrementa, & uires: non enim poteſt homo, non afflatus Spiritu ſancto, quicquam eorum intelligere, quæ ſunt Spiritus Dei. Huius peßimus radicis fructus ſunt plurimi & mali. Primus eſt, qui hîc præcipuè taxatur, incredulitas. Ex hac poſtea peßimi pullulant rami, ut inobedientia erga Deum, & quicquid eſt in hac uita ſcelerum & flagitiorum. Ex quibus & radicis uirtus non ſuppreſſa intelligitur, & quanta incrementa incredulitas ſumſerit, animaduertitur. Nam hoc eſt firmißimum indicium, ubi peccatum regnat, illic incredulitas, ueluti imperatrix, cor hominis occupat.*

Præter ea nos hinc diſcamus primùm, ut nos imbecilles, exemplo Apoſtolorum imbecillium, non deſperemus, etiamſi ſtatim non poßimus cœleſtia myſteria percipere. Semper enim Eccleſia habet ſua quædam uulnera, in quæ Dominus noſter ſuum uinum & oleum infundat. Nec eſt quòd quiſquam ſperet ſe omnem imbecillitatem poſſe exuere, donec hoc mortale corpus geſtauerit. Verùm quemadmodum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

dum olim populus Dei, introductus in terram promiſſam, habuit uicinos hoſtes Philiſtæos, contra quos perpetuum bellum geßit: ita nos in Eccleſiam Chriſti introducti, & internos & externos hoſtes habemus, contra quos bellum gerendum eſt nobis, ne ignauia torpeamus. Alterum, quod hìc diſcamus, eſt, ut ex Chriſti facto non abijcientis rudes diſcipulos & imbecilles, cogitemus quàm habeamus clementem Pontificem, qui non abijcit nos propter imbecillitatem, modò aliqua fidei ſcintilla in nobis fuerit. Deinde huius exemplo & nos diſcamus clementer & leniter cum imbecillioribus agere.

DE SECVNDO.

Cùm Chriſtus aſcenſurus in cœlum, mandatum dat diſcipulis, dicens: Euntes in mundum uniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, Qui uero non crediderit, condemnabitur: *Inſtituit modum erigendi ſui regni, & eius regni fructum indicat.*

Duobus modis erigitur regnum Chriſti: Verbo & Sacramento. Eius fructus eſt ſalus ciuium: Contrà, omnes qui non fuerint in hoc regno ciues, damnationis ſententiæ ſubiaceant. Hìc uidemus magnum eſſe diſcrimen inter regni mundi & regni Chriſti adminiſtrationem: neq; id mirum eſt. Mundi enim regnum carnale eſt: Chriſti uerò ſpirituale. Illud legibus hominum: hoc uerbo dei erigitur et conſeruatur.

 Cæte-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Cæterùm quia uerba Domini ſingulares doctrinas continent, uolo ea paulò fuſius & diſtinctius explicare, quò magis animum Chriſti erga nos, & beneficia Euangelij intelligamus.

Primùm dicit: Euntes in mundum uniuerſum. Vides mandatum: mittit enim diſcipulos ſuos, non ad unam aliquam nationem: ſed ad omnes homines latè per orbem habitantes. Hinc diuitias miſericordiæ Dei & precium uictimæ Chriſti æſtimemus. Miſericordia Dei eſt, ut omnes, qui per peccatum damnati erant, audiant uocem filij Dei de ſalute per Chriſtum conſequenda. Neq; enim hoc putandum eſt, quòd Deus uoluerit uocem filij hominis in uniuerſo mundo ſonare, ut fructu eius maxima pars deſtitueretur: ſed potius, ut audientes uiuerent, & ſaluarentur per Chriſtum, modò prædicationem Apoſtolicam fide reciperent.

Hoc clarius explicatur uoce: prædicate ſeu proclamate. Quibus? Omni creaturæ, hoc eſt, omnibus hominibus, abſq; omni conditione perſonarum, nationum, ſexuum. Eſt enim Deus amans hominum, & uult omnium ſalutem, iuxta illud: Vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem ueritatis uenire. Sed quid debent Apoſtoli proclamare? Euangelium, hoc eſt, lætum nuncium deuictis hoſtibus generis humani, qui ſunt peccatum, mors, Diabolus & infernus: de pace facta inter Deum & homines: de ſalute æterna quam credentes in Chriſtum hæreditate conſequentur. Hæc ſumma eſt Eu-

angelij:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

angelij: uerùm ut hæc ſumma intelligatur melius, definitionem uberiorem dabo,quam etiam breuiter ſcripturæ teſtimonijs declarabo.

Euangelium eſt doctrina diuinitus reuelata, in qua annunciatur liberatio à peccato, maledictione & ira Dei, & proclamatur remiſsio peccatorum, ſalus & uita æterna, credentibus in filium Dei, propter eiuſdem filij Dei uictimam, ut bonitas & miſericordia Dei prædicetur, utq; liberati per filium fructos Euangelio dignos ex fiducia filij proferant.

Hæc definitio multa continet, quæ ordinè recenſebimus & confirmabimus.

PRIMVM dixi, quòd Euangelium ſit doctrina diuinitus reuelata, id quod ex eo confirmatur, quod eſt Rom. 16. ubi Paulus Euangelium myſterium abſconditum à ſeculis pronunciat, quibus uerbis apertiſsimè ſignificat, ex humana ratione non pendêre Euangelium. Nam ſi ratio ullo pacto potuiſſet ſuo acumine hanc doctrinam perſpicere, nequaquam myſterium abſconditum à ſeculis dicendum fuiſſet.

DEINDE dictum eſt in definitione, quòd in Euangelio annuncietur liberatio à peccato, maledictione legis & ira Dei. Dicit enim Daniel Propheta Chriſtum ablaturum eſſe peccatum, & Paulus maledictionem legis per Chriſti aduentum, abolitam eſſe docet: Pater cœleſtis de cœlo dicit ſe placatum propter filium. Hoc ueriſsimum eſſe ex-

periuntur

periuntur etiam omnes pij teſtimonium habentes Spiritus ſancti, per quem clamant: Abba Pater. Quod profectò non facerent, niſi certò ſtatuerent, ablatum peccatum, maledictionem legis abolitam, & iram Dei placatam.

TERTIO loco additur, quòd in Euangelio proclametur remiſſio peccatorum, ſalus & uita æterna: ita enim ipſe Dominus ait Luc. 24. Sic ſcriptum eſt, & ita oportebat Chriſtum pati, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum omnibus gentibus. Et in hodierno Euangelio dicit: Qui crediderit ſaluus erit. Et ipſe Dominus dicit: Qui credit in filium habebit uitam æternam. Quid multis? uniuerſa ſcriptura remiſſionem peccatorum, ſalutem & uitam æternam pollicetur omnibus amplectentibus Euangelium.

Verùm quia hæc beneficia non contingunt omnibus: Cain enim, Iudas, Saul & multi alij perierunt, & hodie, pròh dolor, magna pars mundi ruit in æternum exitiũ, additur in definitione QVARTO loco, quòd hæc beneficia contingant credentibus. Clarè enim dicit Dominus: Qui credit in me non peribit: ſed habebit uitam æternam. Ne quis autem hoc ex operum conditione pendêre exiſtimet, Paulus iuſtificari hominem ſine operibus ſcribit, et idem pronunciat uitam æternam donum Dei eſſe per Ieſum Chriſtum, id eſt, contingere credentibus in Chriſtum, non ſuo merito: ſed Chriſti beneficio.

QVINTO additur: propter filij Dei uicti-

mam.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

mam. Sic enim ait Paulus, *Per redemtionem quæ eſt in Chriſto* Ieſu. *Vox enim* ἀπολύτρωσις, *qua* Paulus *utitur, ſignificat redemtionem, quæ fit ſoluto precio pro capitis pœna.* Tale *precium pro nobis ſoluit* Chriſtus, *quando pro nobis factus eſt peccatum, ut nos fieremus iuſticia* Dei *in ipſo,* 2. Cor. 5.

SEXTO *additur: ut bonitas & miſericordia* Dei *prædicentur.* Quod *confirmatur exemplo cohortis* Angelorum *canentis nato* Domino *hunc hymnum:* Gloria in excelſis Deo, & in terra pax, & hominibus bona uoluntas. Hoc *ideò eſſe factum exiſtimemus, ut omnes qui hunc* Chriſtum *agnoſcunt, diſcant caſtiſsimorum* Angelorum *exemplo bonitatem & miſericordiam* Dei *prædicare, præſertim cùm natura clamitet reddendam eſſe gratiam benè meritis.*

POSTREMO *in definitione* Euangelij *additur, ut fructus* Euangelio *dignos edant liberati per* Euangelium. Dicit *enim* Paulus Epheſ. 2. *nos in* Chriſto Ieſu *creatos ad bona opera, in quibus ambulandum eſt.* Et *idem* Paulus *dicit, nos in luce debere ambulare, cùm ſimus lucis filij.* Quomodo *enim, quæſo, conuenit, nos ex ſeruitute peccati exemtos eſſe, & tamen peccati ſeruitute & eius iugo premi?* Apparuit, *inquit* Paulus, *gratia* Dei *ſalutaris omnibus hominibus, ut abnegatis omni impietate & humanis deſiderijs, ſobriè, piè & iuſtè uiuamus in præſenti ſeculo.*

Cùm *igitur firmis rationibus oſtendimus per* Euange-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Euangelium tolli peccatum, maledictionem & iram Dei, & ſuccedere in horum locum iuſticiam, ſalutem & uitam æternam propter Chriſtum, dum in ipſum credimus, & quòd uelit nos Deus, propter hoc beneficium ſuam bonitatem prædicare, ac in tota uita gratitudinem oſtendere, ſequitur Euangelium eſſe, ſicuti dixi, doctrinam diuinitus reuelatam, in qua annunciatur liberatio à peccato, maledictione legis & ira Dei, & proclamatur iuſticia, ſalus & uita æterna, omnibus credentibus in Chriſtum, propter eiuſdem uictimam, ut bonitas & miſericordia Dei prædicetur, & ut liberati per Euangelium dignos Euangelio fructus edant.

Hæc de Euangelio ſint dicta. Quòd autem additur de Baptiſmo, quo beneficium Euangelij applicatur & obſignatur, dicam alio tempore, quod & audiuimus Dominica prima quadrageſima.

DE TERTIO LOCO.

Iam ſequitur locus, qui eſt proprius huius Feſti: nam quòd Dominus in cœlum aſcenderit, narrat Euangeliſta. Quare de aſcenſione Chriſti in cœlum, quæ eſt Articulus fidei noſtræ, pauca dicam, idq; clariſsimè.

In hoc ergo Articulo de aſcenſione Domini ſunt tria nobis in primis ſpectanda. 1. Deſcenſus: nam prius quàm aſcenderit, deſcendet. 2. Aſcenſio. 3. Fructus aſcendentis Chriſti.

In deſcenſu Chriſti de cœlo in terram duo ſpectanda ſunt: Donum & exemplum. Donum quidem, quòd

quòd Chriſtus de cœlo deſcenderit & humanam naturam aſſumſerit, ut per ſuam uictimam, peccata noſtra expiaret. Per Chriſti enim uictimam placatus eſt Pater, & propter mediatorem Chriſtum ita humiliatum, omnes credentes recipiuntur & ſunt filij & hæredes Dei. Ideò enim Dominus deſcendit de cœlo, ideò ſe humiliauit & deiecit, ut nos aſcenderemus ex terris ad cœlos, & ut exaltaremur ad æternam uitam & gloriam. Exemplum uerò ut & nos deſcendamus & humiliemur 1. Pet. 2. Chriſtus paſſus eſt pro nobis, nobis relinquens exemplum, ut ſequamur ueſtigia eius.

Aſcenſus Chriſti in cœlum qualis fuerit, oſtendit ſcriptura. Aſcendit uiſibiliter, corporali & Phyſico motu, & nubes ſuſcepit eum in cœlum. Vnde illud: Aſcendit ſupra omnes cœlos: Eph. 4. Neq; enim aſcendendo humanam naturam in diuinam mutauit, aut ita diffundit, ut ſit ubiq; cum diuinitate.

Fructus aſcendentis Chriſti eſt multiplex, ſicuti ex uarijs ſcripturæ locis colligere eſt facile.

PRIMVS ergo fructus, quòd Chriſtus ſit triumphator ſuorum hoſtium, qui ſunt peccatum, mors, diabolus, infernus. Hos .n. hoſtes deuicit, & ſuper cis triumphum egit, per ſuam glorioſam aſcenſionem. Deleuit peccatum, quando eſt factus uictima pro peccato. Deleto peccato: exarmata eſt mors, nam peccatum eſt aculeus mortis. Deſtructa morte: Diabolus ſuas uires & arma amiſit. Poſtremò quia infernus tantùm eos deuorat, qui ſub peccato,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

to, morte & diabolo ſunt, ſequitur Chriſtum peccati, mortis & diaboli uictorem infernum quoq; deuiciſſe.

SECVNDO aſcendit, ut ſit nobis caput, quod in cœlum prius aſcendit, quo nobis uiam monſtret: unde Iohan. 14. Ego abeo paratum uobis locum, & aſſumam uos ad me.

TERTIO aſcendit, ut de cœlo ſpargat radios ſuæ uirtutis in uniuerſum mundum Eph. 4. Aſcendit ſupra omnes cœlos, ut omnia impleat. Non ergo aſcendit, ut abeſſet: ſed ut præſenti uirtute regat cœlum & terram, & adſit ſuæ Eccleſiæ uſq; ad conſummationem ſeculi.

QVARTO aſcendit, ut det dona hominibus, Epheſ. 4. Ipſe autem dedit, alios quidem Apoſtolos, alios Prophetas, alios Euangeliſtas, alios Doctores. Hoc eſt, aſcendit ut ſit efficax in miniſterio, illud uirtutibus admirandis confirmans & obſignans in cordibus hominum.

QVINTO aſcendit, ut habeamus in cœlo aduocatum. 1. Ioh. 2. Si quis peccauerit, habemus aduocatum apud Patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris.

SEXTO aſcendit, ut ad ſe corda noſtra trahat Matth. 6. Vbi eſt theſaurus tuus, illic & cor tuum. Coloſſ. 3. Si ſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus ſedet ad dexteram Patris: debet ergo noſtra conuerſatio eſſe in cœlo, ubi noſter ſaluator in gloria ſedet, cui cum Patre

&

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

& Spiritu ſancto ſit honor, laus & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA SEXTA
POST PASCHA, Iohan. 16.

CVm uenerit Paracletus, quem ego mittam uobis à Patre, ſpiritus ueritatis, qui Patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Quin & uos teſtes eſtis, quia ab initio mecum eſtis. Hæc loquutus ſum uobis, ne quid offendamini. Alienos à Synagogis facient uos. Sed ueniet tempus, ut quiſquis interficiet uos, uideatur cultum pręſtare Deo. Et hęc facient uobis, quia non nouerunt Patrem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

neq; me. Sed hæc locutus ſum uobis, ut cum uenerit tempus illud, reminiſcamini eorum quōd ego dixerim uobis. Hæc autem uobis ab initio non dixi, quia uobiſcum eram.

ENARRATIO TEXTVS.

EST & hoc Euangelium pars concionis Chriſti, quam habuit ad diſcipulos pridiè quàm pateretur: cuius ſummam nuper audiuimus. Hic autem textus continet promiſsionem aduocati Spiritus ſancti, qui aderit Eccleſiæ, quando ipſa ab impio mundo perſecutionem patietur. Nam Chriſtus futurum eſſe pronunciat, ut tanta rabie ferantur aduerſus Eccleſiam impij homines, & præſertim Iudæi, ut religionis Zelo ruant toto impetu contra pios: adeoq; perſuadeant mundo cultum quendam Dei eſſe pios trucidare, eosq; extra ſuos cœtus eijcere. Huius autem furoris cauſam eſſe ait ignorantiam & cæcitatem, nimirum quòd nec Dei iram aduerſus peccatum agnoſcant, nec beneficia Chriſti intelligant. Loci tres.

I. *Officia Spiritus ſancti & miniſtrorum uerbi in Eccleſia.*

II. *Admonitio, ne pij ſcandalo offenſi abijciant confeſsionem & fidem.*

III. *De cruce piorum & eorum glorioſa liberatione.*

DE PRIMO.

Cum autem uenerit Paracletus, quem ego mittam uobis à Patre, is teſtabitur de me: ſed

&

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

& uos teſtabimini. Hæc uerba primam doctrinam huius Euangelij continent, nimirum quòd Spiritus ſanctus & Apoſtoli, adeoq; eorum ſucceſſores debeant teſtari de Chriſto.

De Spiritu ſancto hæc ſunt colligenda ex textu. 1. quòd ſit unus Deus cum Patre & Filio. 2. quòd ſit diſtincta perſona à Patre & Filio. 3. quòd procedat à Patre & Filio. 4. quòd detur Eccleſiæ à Chriſto. Cur autem datur Eccleſiæ exponitur, nimirum ut ſit Paracletus, ut ſit Doctor ueritatis, ut teſtetur de Chriſto: de quibus officijs breuius ideò dicam, quia hæc ſunt repetenda die Pentecoſtes.

Cur uocatur paracletus ſeu aduocatus? ut hac appellatione innuitur Eccleſiæ perſecutio & accuſatio ſiue condemnatio à prophano mundo: Ita expreßè ſignificatur, quòd non ſit deſerenda à Chriſto tempore perſecutionis: ſed Chriſtus mittat ei aduocatum, nempe Spiritum ſanctum.

Conditiones autem aduocati ſunt quatuor: Prima, ut adſit reo, id eſt, ei qui uim aut iniuriam patitur, ſeu accuſatur ab impio mundo. Secunda, ut cauſam hominis adeoq; totius Eccleſiæ in ſe recipiat tanquam ſuam. Tertia, ut doceat & admoneat errantem, & inſtruat ne cauſa cedat: Quarta, ut conſoletur afflictum: proinde cum Spiritus ſanctus aduocatus dicitur, ſignificatur quòd ſit Eccleſiæ patronus, cauſam eius in ſe recipiat, doceat ac conſoletur Eccleſiam.

Deinde dicit textus, quòd Spiritus ſanctus ſit

futurus Doctor ueritatis: quo nomine primùm indicatur, quòd homines ſuopte ingenio ueritatem ſalutarem aſſequi non poßint. Deinde quòd ueritatis doctrina non ſit legis ſed Euangelij: legis enim doctrinam ratio aliquo modo ſuopte ingenio intelligit. Tum quòd Spiritus ſanctus in docentibus & diſcentibus ſit efficax. Facit enim ut docentes intelligant ueritatem, & diſcentes recipiant. Præterea admonemur, ut hunc doctorem ueritatis imploremus, ut nobis clauem ſcientiæ donet, caueamusq́; ne noſtra impuritate ipſum caſtum Spiritum à nobis pellamus. Nam cùm ſit ſanctus, id eſt, mundus, caſtus & ſanctos efficiens, non habitat in corde impuro, id eſt, in eo quod in ſuis ſordibus ſe inuoluit, & ut ſus in uolutabro ſe coinquinat.

Ad hæc dicit: hic Spiritus ſanctus teſtabitur de me. Cuius officij participes etiam erunt miniſtri uerbi.

Sed quid teſtatur Spiritus ſanctus de Chriſto? & quid de eodem teſtabuntur miniſtri uerbi? Primùm teſtatur Spiritus ſanctus & miniſtri uerbi de Chriſto, quòd ſit uerus Deus ſecundum ſcripturam, unus in diuinitate cum Patre & Spiritu ſancto, ſicuti nos in ſymbolo profitemur. Secundò teſtatur Spiritus ſanctus, quòd Chriſtus ſit uerus homo, iuxta ſymbolum: Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria uirgine. Tertiò teſtatur Spiritus ſanctus, quòd Chriſtus, etſi Deus & homo: tamen unus ſit Dominus, unus Chriſtus, una perſona,

quem-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quemadmodum ſymbolum teſtatur, & Chriſtus ipſe de ſe, cùm ait: Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo filius hominis, qui eſt in cœlo. Quartò teſtatur Spiritus ſanctus de Chriſti officio, quòd ſit pontifex & rex. Pontifex quidem, quia uictima Patrem placauit, qui ſua interceßione nos Deo adducit. Rex uerò, quòd hoſtes noſtros deuicerit, peccatum, mortem, Diabolum, infernum, & ad iudicium ſit uenturus iudicatum uiuos & mortuos. Hæc quatuor Spiritus teſtatur de Chriſto: hæc quatuor nobis in ſymbolo de Chriſto commendantur: Hæc quatuor omnes ſinceri miniſtri Dei teſtabuntur de Chriſto, donec uenerit ad iudicium.

DE SECVNDO.

Hæc locutus ſum uobis, ut non ſcandalizemini. *Significat Chriſtus in quem finem ita multum de Eccleſia, de Spiritu ſancto, de ſua morte & reſurrectione dixerit: nimirum ut his confirmati, ne cum reliquo mundo ſcandalizentur. Hæc admonitio admodum neceſſaria eſt omnibus temporibus: nam mundus eſt plenus ſcandalis. Væh, inquit Chriſtus, mundo à ſcandalis: ſignificans grauia ſupplicia manere eos, qui ob ſcandalum ab Euangelio deficiunt. Vt autem unuſquiſq; noſtrûm rectè iudicare poßit de ſcandalo, plenam doctrinam de ſcandalo proponam.*

Scandalum in genere eſt, quicquid impedit hominem à recto Euangelij curſu: hoc eſt, dictum, uel factum, uel apparentia, ut ita dicam, externa, quòd

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

cuidam, uel cauſa, uel occaſio offenſionis eſt, ut à recto ſalutis curſu, uel impediatur, uel deflectat.

Huius ſcaudali plura ſunt genera. Eſt enim unum ſcandalum, quod datum uocant. Alterum quod acceptum nominatur, quæ qualia ſunt, definitionibus & exemplis declarabo.

Datum igitur ſcandalum, eſt quod oritur aut ex facto dicto'ue in ſe malo, aut ex facto dicto'ue in ſe indifferenti, id eſt, nec bono nec malo, ſed intempeſtiuè commiſſo. Vtrumq; grauiter prohibitum eſt uoce Dei, & Chriſtus pronunciat melius eſſe hominem demergi in medium maris, quàm ulli eſſe ſcandalo. Exempla ſunt hæc: Arrius negauit diuinam naturam in Chriſto, qua re plurimos offendit, & fuit & ſibi & alijs multis cauſa æternæ damnationis. Dauid ſuo adulterio ſcandalo fuit omnibus ſui regni incolis, qui niſi reſipuiſſet, æternùm perijſſet. Contra hoc ſcandalum orat Salomon, cùm inquit: Cuſtodi me à laqueo quem poſuerunt mihi, & à ſcandalo operantium iniquitatem. Hoc ſcandali genere maxima pars mundi offenſa hæret in damnatione, & quotidie multi præcipites dantur in ruinam hoc ſcandalo offenſi, cùm priuatim, tùm publicè. Priuatim offenduntur pueri, ſerui, coniuges. Pueri uident parentes à cultu Dei abſtinere, abſtinent & ipſi: audiunt ipſos parentes iurare, iurant & ipſi eorum exemplo: audiunt eos impudicè loqui, illi mox exemplum imitantur: iniqua enim tenacius hærent; uident potantes, fallentes, iniquè cũ

proximis

proximis agentes, illi quoq; ut diſcipuli eaſdem artes diſcunt: ſed uæh illis per quos hæc ſcandala fiunt. Illi enim ſeminarium Eccleſiæ Chriſti turbine & tempeſtate ſcandalorum deijciunt & calcant.

Hoc domeſticum ſcandalum, eſt ſemen omnium malorum in mundo. Ea enim quæ pueri à parentibus diſcunt, retinent ſenes, & eadem quoq; ſuos pueros docent. Quare parentes qui Deum timent, ſumma cura cauere debent, ne ſuis pueris ſicut ſcandalo: piè igitur loquantur, rectè omnia agant, Deum colant, & ſuos pueros ad ſimile ſtudium inuitent, ac eos in correptione & admonitione Domini erudiant, quemadmodum Paulus monet, & perpetuò meminerint huius dicti Chriſti, quod eſt Marci 9. Quiſquis offenderit unum ex paruis iſtis, qui credunt in me, bonum eſſet ei potius, ſi circumponeretur ſaxum molare circa collum eius, & proijceretur in mare.

Juvenalis. Nil dictu foedum visu, hæc limina tangat intra quæ puer est.

Præterea hoc ſcandalum etiam committitur cùm à magiſtratu, tùm à ſubditis. Vt cùm Hieroboam uitulum adorandum proſtituit in Samaria: cùm idem tyrannide ſanctos Dei Prophetas perſecutus eſt. Eſt autem hoc ſcandalum grauiſſimum in miniſtris Eccleſiarum, cùm illi uel praua doctrina, uel impura uita, multis præbent occaſionem malè loquendi de Euangelio, & pluribus infirmis efficacem occaſionem lapſus præbent: ut ſunt auari, ſcortatores, potatores, homicidæ & alij, qui ſuis moribus offendunt Eccleſiam, qui ſa-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nè à cordatis Epiſcopis deponi deberent, ne ſua ruina plures ſecum in lapſum traherent. Neq; ſubditi hic excuſari debent: uidemus enim qualis ſit mundus: omnes corrupti ſunt. Quis non ebrietate offendit? Quis non temeraria iurandi conſuetudine ſcandalizat? quotus quiſq; non aliquem laqueum ſtruit ad offendiculum?

Verùm quia ſcandalum datum non eſt ſimplex. Aliud enim ex malo datur dicto aut facto. Aliud datur ex facto non in ſe malo, ſed intempeſtiuè facto: ſciendum eſt quòd primum genus abſq; omni conditione fugiendum ſit omnibus quibus ſalus æterna curæ eſt. Verùm quantum ad illud ſcandalum attinet quod datur ex indifferenti re, non ſemper fugiendum eſt, ſed iuxta hoc hominum diſcrimen eſt agendum. Quidam homines ſunt firmi, ut qui iam nôrunt Chriſtianam libertatem: Quidam ſunt infirmi, qui habent initia religionis: ſed non ſunt ſatis edocti de Chriſtiana libertate: Quidam ſunt obſtinati & indociles & contumaces. Primùm genus non offenditur uſu rerum indifferentium, imò potius gaudet de Chriſtiana libertate. Tertium genus offenditur quidem, ſed eos non curabis: ſunt enim hoſtes Chriſti. Neq; ab uſu rerum indifferentium abſtinebis propter ipſos, multò minus abſtinendum eſt à ueris uirtutibus: ut ſunt uerus cultus Dei, uera inuocatio, uera filij confeßio. Neq; à uera doctrina, ſed Chriſti exemplo, inuitis etiam portis inferorum, uerum Euangelium doce et pofitere. Sic enim Chriſtus

ſtus fecit: ſic Prophetæ: ſic Apoſtoli, adeóq; omnes pij omnibus temporibus. Solet communiter dici, quòd qui rectè iudicat, rectè docet & rectè facit, non debeat propter ſcandalũ abſtinere ab eo quod rectum eſt. Hoc ſanè uerißimum eſt, & confirmatur Chriſti & Apoſtolorum exemplis. Verùm de medio genere hominum, hoc eſt, de infirmis, notanda eſt regula Pauli: Priuſquam offendam infirmum meum fratrem, non ueſcar carnibus in æternum. Ad eundem modum de alijs rebus Adiaphoris iudicandum eſt: Nam in omnibus noſtris factis, ratio mutuæ caritatis & ædificationis habenda eſt.

Verùm hoc datum ſcandalum, de quo iam dictum eſt, habet & aliam differentiam à diſcrimine perſonarum ſumtam. Aliæ enim perſonæ in aliqua dignitate conſtitutæ ſunt: aliæ obſcuræ priuatam uitam degentes. Scandalum quod datur à perſona, in aliqua dignitate conſtituta multò eſt eo grauius, quàm quod datur à priuata perſona, quæ non in dignitate aliqua eſt, atq; ideò meretur grauiora ſupplicia, cùm propter perſonam ipſam, quæ ſuum locum in quem à Deo euecta eſt commaculat, tùm propter homines alios, quibus lapſus cauſam præbuit efficaciorem, ſuo exemplo malo. Vt enim quò ingentius fuerit ſaxum cadens ab alta rupe, eò plura fragmenta facit, ita quò dignior fuerit perſona, & in ſublimiori dignitatis culmine conſtituta, eò plures in lapſum ſecum trahit cùm cadit. Vt miniſter uerbi peccans ebrietate, ſcortatione, homici-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

dio, aut alio flagitio, maiori offendiculo eſt, quàm miles, aulicus, aut nauta ſiue ruſticus, atq; ideò maiori pœna coërcendus & puniendus eſt: nam plures ſecum in ruinam trahit. Ad eundem modum de alijs iudicandum eſt. Dauid in regno Iudaico, non ſolus adulter & homicida erat: attamen eius peccatum ob maius ſcandalum inde ortum, in conſpectu Dei aliorum delictis multò fuit atrocius: Quare et grauioribus pœnis, præſertim corporalibus eſt punitus. Multò grauius peccat ebrioſus paterfamilias, quàm ſeruus: Nam ille exemplum domeſticum eſt: hic ut contemtus, non niſi ab improbis in exemplum trahitur. Atq; hactenus de dato ſcandalo.

Acceptum ſcandalum eſt, quod aliquis ſibi ſumit à rectis factis aliorum, aut alijs rebus: & eſt duplex: Humanum & Diabolicum. Humanum partim impiorum, partim piorum eſt. Impiorum quidem, quando impij offenduntur aut rectè factis piorum, aut libero Adiaphororum uſu, aut etiam externa Eccleſiæ forma. Nam cùm impij uident cruce premi pios, & eſſe ueluti reiectamenta in mundo, occaſionem inde maioris ruinæ accipiunt impij: ut Iudæi qui offendebantur humilitate Chriſti & calamitate Eccleſiæ, quemadmodum hodiè offenduntur multi uulneribus Eccleſiæ. Contrà, pij accipiunt ſcandalum, quando uident impios florere: quando Eccleſia à Tyrannis opprimitur: cùm multi innocentes trahuntur ad ſupplicia: cùm hæreſibus turbari Eccleſiam animaduertunt. Verùm hoc ſcandalum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

dalum rurſus ſuperant, partim confirmante eos Spiritu ſancto: partim exemplis Eccleſiæ Chriſti: partim ardentibus precibus. Nec ullum præſtantius eſt aduerſus huius generis ſcandala remedium, quàm opponere perpetuam conſuetudinem Dei, qui in hoc mundo ideò ſinit Eccleſiam ſuam obrui uarijs calamitatibus, ut olim glorificetur cum filio ſuo dilecto Domino noſtro Ieſu Chriſto.

Diabolicum ſcandalum eſt, cùm homines præpoſterè captant, quæ ad peccandi licentiam obtendunt, ut Cham qui abſq; dubio ita proteruè inſultauit patri, ut ſibi impunè peccandi licentiam acquireret. Tales hodiè uidemus permultos, qui uicia ſanctorum Patrum pluſquam ſtudioſè conquirunt, ut inceſtum Loth, ebrietatem Nohæ, concubinatum Abrahæ, adulterium & homicidium Dauid, periurium Petri, durius iugum quòd impoſuit Ægyptijs Ioſeph, rapinam Zachæi, ut ſine pudore ad omnem nequitiam ſe proſtituant: imò ex hominum uicijs quærunt, quomodo ſe obdurent ad Dei contemtum. Quare non immeritò hoc genus ſcandali Diabolicum uocatum eſt, ut quod calumnijs fulcitur in contumeliam Dei.

DE TERTIO LOCO.

Tertius locus eſt de perſecutione ſeu cruce Eccleſiæ. De quo loco uide ſuprà Dominica tertia à Paſchate.

DOMI-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

DOMINICA PENTECOSTES, *Euangelium Iohan.* 14.

SI quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & manſionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, ſermones meos non ſeruat: & ſermo quem auditis non eſt meus, ſed eius qui miſit me Patris. Hæc locutus ſum uobis, apud uos manens. Paracletus autem ille, qui eſt Spiritus ſanctus, quem Spiritum mittet Pater in nomine meo, ille uos docebit omnia, & ſuggeret uobis omnia, quæcunq; dixi uobis. Pacem relinquo uobis, pacem

pacem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

pacem meam do uobis,non quomodo mundus dat,ego do uobis. Ne turbetur cor ueſtrum,neq; formidet. Audiſtis quod ego dixi uobis, Vado,& uenio ad uos. Si diligeretis me,gauderetis utiq;, quod dixerim: Vado ad Patrem, quia Pater maior me eſt. Et nunc dixi uobis, priuſquam fiat, ut cum factum fuerit credatis. Poſthac non multa loquar uobiſcum. Venit enim Princeps mundi huius,& in me non habet quicquam. Sed ut cognoſcat mundus, quod diligo Patrem. Et ſicut mandatum dedit mihi Pater, ſic facio: Surgite eamus hinc.

ENARRATIO TEXTVS.

HOc Feſtum,quod Pentecoſten, id eſt,quinquageſimam uocamus, eſt inſtitutum in memoriam confirmati Euangelij die quinquageſimo à reſurrectione Chriſti. Nam eo die Dominus noſter mittit de cœlo Spiritum ſanctum, qui ſedet ſuper Apoſtolos uiſibiliter inſtar flammæ ignis, qui non ſolùm Apoſtolos in omnem ueritatem, iuxta promiſsionem Chriſti deducit: uerumetiam toti mundo confirmat Ieſum in cœlo eſſe, & inde hoc ſtupendo facto ſuam confirmat doctrinam. Sicut enim quinquageſimo die poſt Paſcha Iudaicum, quod primum comederunt in Ægypto, lata eſt Lex: & eius doctrina magnis miraculis confirmata eſt, quemadmodum ſcribitur Exod. 19. Ita poſt uerum Paſcha, id eſt, poſt occiſum agnum Dei, qui eſt IESVS

Chriſtus,

Levit. 9.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

CHRISTVS, uoluit Deus Euangelium filij ſui confirmare hoc mirando facto, id eſt, uiſibili donatione Spiritus ſancti, quemadmodum in ueſpertina concione fuſius audiemus.

Iam Euangelium dulciſsimum accedamus, quod eſt etiam pars illius longæ concionis, quàm habuit Dominus ad diſcipulos pridiè quàm pateretur. Summa autem textus, quem audiuiſtis, eſt, quòd Chriſtus tradat ueram notam fidei & dilectionis Dei, & eiuſdem fidei & dilectionis fructus, nimirum ut diſcipuli ſint pacatis conſcientijs per Spiritum ſanctum, quem promittit patrem miſſurum in ſuo nomine. Monet etiam Chriſtus de ſua contra Satanam uictoria, ut uel ex hac uictoria cognoſcat Mundus quàm carus ſit Patri. Pertinent autem hæc omnia ad confirmandos dicipulos, ne ſcandalo crucis à confeſsione deficiant.

Loci quatuor.

I. Vera nota fidei & dilectionis Dei.
II. Fructus & uſus ſeruati uerbi Dei.
III. Promiſsio Chriſti de Spiritu ſancto Paracleto.
IIII. De pace quam ſuis promittit Chriſtus.

DE PRIMO.

Si quis diligit me ſermonem meum ſeruabit. Hæc uerba diligenter obſeruemus. Veram enim notam fidei & dilectionis Dei oſtendunt. Qui diligit Chriſtum, libenter ipſum audit: libenter ſeruat, quod audit: libenter facit quod ſeruat.

Hæc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Hæc enim natura coniuncta ſunt. Videmus inter homines hunc morem eſſe, quòd non ſine tædio eos audiant, erga quos non optimè ſunt affecti: Contrà, nihil magis expeti, quàm ut magis audiant cum ſumma animi obſeruantia eos, quos intimè amant, præſertim cùm ſciant ſapienter & prudenter, multa ſalutaria & utilia ab illis dici.

Sed quis eſt ſermo Chriſti? Primùm agere pœnitentiã. Ita enim & eius præco Iohannes Baptiſta, & ipſe ſuam concionem eſt orſus. Hîc eius affectus ergo nos indicatur: Nam ſine pœnitentia impoßibile eſt ſaluari. Vnde dicit: Niſi pœnitentiam egeritis omnes peribitis. Secundò, credere Euangelio, hoc eſt, ſtatuere Chriſtum ſibi talem eſſe, qualis nobis per Euangelium annunciatur, id eſt, ſaluator, iuſtificator & redemtor. Huius fidei finis eſt ſalus animarum 1. Pet. 1. & apud Iohannem: Qui credit in Filium, habet uitam æternam. Tertiò, ex hac fide fructum producere. PRIMVM, pietatem erga Deum ſeu cultum Dei. SECVNDVM, innocentiam uitæ & ſanctificationem animi & corporis. TERTIVM, dilectionem proximi manantem ex uera fide & ſincero corde, & bona conſcientia. QVARTVM, opus uocationis facere in timore, in gloriam Dei & utilitatem proximi. Has omnes uirtutes patientia uera ornat, quæ eſt quædam erga Deum ſub cruce obedientia. Qui meus uult eſſe diſcipulus, inquit Dominus, tollat crucem ſuam & ſequatur me.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Quid? Cur tàm multa requiris, An non ſola fide iuſtificamur & ſaluamur? Verum quidem eſt: Sed diſcernendum eſt inter ſalutis cauſas, & obedientiam quam requirit à ſuis Deus. Sola fide iuſtificamur: ſed iuſtificati noui facti ſumus homines, nempe filij Dei, qui iam exemplo patris nouam & beatam uitam degere debemus.

Verùm hîc quoq; tenendum eſt, quòd ut duplex nota eſt filiorum Dei: ita etiam duplex eſt nota filiorum Satanæ. Nota enim filiorum Dei, alia eſt interna, alia externa. Interna eſt pœnitentia, fides, pietas, bona conſcientia. Externa eſt auditus uerbi, & honeſta conuerſatio inter homines. Nam ut Chriſtus hîc indicat amorem ſui uerbi & auditum, notam eſſe ſuorum diſcipulorum: Ita Petrus honeſtam conuerſationem requirit inter homines, unde Deus glorificari, & Eccleſia ædificari poßit: At nota filiorum Satanæ interna eſt, eſſe ſine pœnitentia, ſine fide, ſine pietate, mala conſcientia, imperium malorum affectuum, externus contemtus uerbi & improba uita. Has notas obſeruate, & unuſquiſq; ſeipſum examinet, utrum ſit inter filios Dei cenſendus, an inter filios Satanæ. Si inter filios Satanæ ſe ſenſerit eſſe, reuocet quàm primum gradum, ne citius opinione præcipitetur in iudicium. Si inter filios Dei ſe intellexerit eſſe, agat gratias Deo, petat incrementa fidei, dilectionis & aliarum uirtutum, petat ſe confirmari Spiritu ſancto, ne Satanæ technis à pio ſanctoq; curſu abducatur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

DE SECVNDO.

Et Pater meus diligit eum: & ad eum ueniemus, & apud eũ manſionem faciemus. Hîc *recitantur dulciſsimi fructus ſeruati uerbi Chriſti.*

PRIMVS *eſt, quòd Pater diligit ſeruantes uerbum Chriſti. Habet enim eos caros in dilecto, Epheſ.1. Hoc quantum ſit bonum, ex eo intelligi poteſt, quòd qui in Chriſtum non credunt, manent ſub ira Dei, iuxta illud: Qui nõ credit in Filium manet ira Dei ſuper eum. Vbi ira Dei eſt, ibi peccatum, mors, damnatio, infernus, diaboli tyrannis, breuiter omne malum. Contrà, ubi amor Dei, ibi uicti hoſtes ſunt, ibi ſalus, ibi gaudium, ibi uita æterna. Cogitemus ergo de hoc primo fructu ſeruati uerbi Chriſti, ut eius cogitatione magis accendamur ad amorem uerbi.*

SECVNDVS *fructus eſt:* & ad eum, *inquit,* ueniemus. *Quo aduentu nullus honor maior eſſe poterit. Si Deus Pater, Filius & Spiritus ſanctus ueniunt ad eum, qui ſeruat ſermonem Chriſti, profectò ſequitur, quòd antea non uenerint ad ipſum: ſed fuerit ſub Diaboli poteſtate, & in regno tenebrarum, ubi mors & damnatio regnant. Magna amicicia eſt, ſi Rex uenit ad ſubditum, magnus honor eſt à maiori uiſitari: ſed huic honori nullus alius conferri poteſt, quòd Deus Pater, Deus Filius, & Deus Spiritus ſanctus ueniunt ad hominem diligentem Chriſtum, & ſeruantem ſermonem eius.*

TERTIVS *fructus eſt, quòd non ſolùm Tri-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nitas ueniat ad hominem ſeruantem ſermonem Chriſti: uerumetiam faciat manſionem apud eum, & in eo maneat. Significat Chriſtus hac dulciſsima promiſsione, audientes uerbum Chriſti & illud ſeruantes eſſe templa Trinitatis, in quibus habitat Pater, Filius & Spiritus ſanctus. Tametſi autem tota Eccleſia, unum Dei templum dicitur: tamen ſinguli Chriſtiani, ſingula Spiritus ſancti templa ſunt. Ecce quàm magnifica eſt hæc promiſsio. Si quis promitteret miſero homini magnum auri theſaurum, meritò ſanè gauderet & exultaret, quòd è paupere & miſero, diues & felix eſſet factus. Verùm hîc longè maximus theſaurus promittitur, nempe inhabitatio Trinitatis in nobis, quæ omnibus theſauris in infinitum præſtantior eſt.

Sed quid facit Pater inhabitans in homine? quid Filius? quid Spiritus ſanctus? Pater homines in quibus habitat ſua potentia, protegit & tuetur aduerſus furores Satanæ, cùm in omnes incredulos plenum imperium exerceat Satan. Filius eoſdem ſua ſapientia & luce docet & illuminat, contra omnes nebulas omnium tenebrarum. Spiritus ſanctus eoſdem ſua ſanctitate ſanctificat, conſecrat & ungit in Prophetas, reges, ſacerdotes & ſanctos Domini. In Prophetas quidem, quia ea uidemus oculis fidei noſtræ, quæ nullus corporalis oculus intueri poteſt: ea audimus auribus fidei, quæ nulla auris corporalis percipere poteſt. De hoc Prophetico munere concionatur Iohel, quemadmodum Lucas etiam meminit

Act.

Actor. 2. In reges, cùm quia Dei filij effecti ſumus per uictoriam Chriſti, tùm quia uirtute Chriſti dominamur morti & inferno, Lucæ. 22. diſpono uobis regnum, quemadmodum Pater diſpoſuit mihi. In Sacerdotes, quia cùm credimus in Chriſtum habemus ius offerendi Deo ſacrificium laudis: habemus libertatem inuocandi Deum, per Chriſtum unicum mediatorem, & ſummum ſacerdotem: habemus autoritatem docendi uerbum Dei, ſed quilibet pro ſuæ uocationis ratione. In ſanctos uerò, quia per fidem in Chriſtum, non aliter reputamur puri, quàm ſi legem perfectè impleuiſſemus. Vide quàm multiplex fructus adfert ſecum obſeruatio & amor uerbi Chriſti: nulla maior dignitas, nulla gloria, nullum decus magis eximium eſſe poteſt. Sed quid hinc diſcemus? ut dignè uiuamus tanto honore, ne noſtra impuritate Deum expellamus è cordibus: ſed potius ipſum perpetuis laudibus celebremus in uera pietate & ſanctificatione. Quòd huius nos monere tanta dignitas debeat, docet Petrus 1. Petri 2. ubi ita ait: Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus quem ſibi Deus ut proprium uendicat, ut prædicetis uirtutes illius, qui è tenebris uos uocauit in admirabilem ſuam lucem. Qui quondam eratis non populus, nunc eſtis populus Dei: qui quondam non conſecuti miſericordiam, nunc eſtis miſericordiam conſecuti. Hinc infert Apoſtolus: Abſtinete ergo à carnis cupiditatibus quæ militant aduerſus animam, &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

conuerſationem ueſtram habete honeſtam inter gentes. Quot igitur beneficia Dei erga nos audimus, tot erunt nobis ſtimuli ad piè ſanctéq; uiuendum. Quare cùm Chriſtus hîc tanta promittit, & cùm diuina Trinitas *in credentibus habitet, demus operam ut ſimus mundi & puri, quemadmodum decet templa* Dei *eſſe: ſimus ſpirituales reges, ut dominemur peccato, & non amplius ſeruiamus ei in concupiſcentijs ſuis: ſimus ſacerdotes, qui* Deo *uiuas hoſtias offeramus, eumq; ex fide Chriſti inuocemus: ſimus ſancti & ſegregati à prophanis mundi turbis, ne in priſtinas ſordes rurſus incidamus.*

DE TERTIO LOCO.

Paracletus autem Spiritus ſanctus, quem mittit Pater in nomine meo, ille docebit uos omnia &c. *Hæc eſt Chriſti promißio, qua pollicetur ſuis Spiritum ſanctum. Antea audiuimus, quæ ſit Chriſtianorum dignitas: nunc quid cum hac dignitate coniunctum ſit audiamus.* Et *quia hæc pro illorum dignitate explicare non poſſumus, uolumus infantum more de ſingulis, quæ hîc dicuntur in hac magnifica promißione, balbutire. Continent igitur hæc pauca uerba ſeptem de Spiritu ſancto puncta, quæ breuiter recitabo, & ad noſtrum uſum accommodabo. Hæc enim puncta cauſas mißi & dati Spiritus ſancti continent.*

PRIMVM *dicitur paracletus: hac de appellatione, etſi nonnihil dixi die abhinc octauo, tamen ea hodie repetere fortè non erit inutile.*

Dicitur

Dicitur itaq; paracletus, hoc eſt, aduocatus, ut adſit afflictis, illos doceat, illos conſoletur, illorum cauſam tanquam ſuam in ſe recipiet, ac tandem nos impellat, ut clamemus ac ex corde dicamus: Abba Pater, Miſerere noſtri propter Filium tuum, quem nobis ſaluatorem dediſti. Atq; hæc eſt prima cauſa dati Spiritus ſancti.

SECVNDA eſt, ut nos uiuificet, atq; ideò dicitur ſpiritus. Eſt autem duplex uita: una naturalis, qua omnia animantia uiuunt: Hæc durat ad breue tempus, nam morte tandem abſorbetur. Alia uita Dei eſt, à qua dicit Paulus alienatos eſſe eos, qui non cognouerunt Chriſtum. Huius uitæ autor eſt ſpiritus ille Chriſti, quem ſuis promiſit diſcipulis. Hæc non eſt momentanea: ſed perpetua, ut quæ Dei æterni propria eſt. Hanc uiuũt omnes, qui in filium Dei credunt, Gal. 2.

TERTIA cauſa miſſi & dati Spiritus ſancti eſt, ut ſanctificet, à quo effectu ſanctus dicitur: ſanctificat autem dum in nobis fidem operatur, dum nos regenerat, dum noſtram mentem, affectus & uoluntatem reformat: breuiter, dum efficit ut ſimus nouæ creaturæ, iuxta Dei uoluntatem uiuentes.

QVARTA cauſa miſſi & donati nobis Spiritus ſancti, eſt, ut inter nos quandam confirmet caritatem: ideò à Patre ad filios mitti dicitur. Vt enim Pater intima ſtorga & caritate complectitur ſuos filios: ita nihil magis expetit, quàm ut filij, Patris ingenium imitantes, fraternam inter ſe colant caritatem.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ritatem. Hoc facere decet eos, qui Deum communem Patrem agnoſcunt: Qui uerò id facere recuſant, illi uel filij nunquam fuerunt, uel turpiter à Patris ingenio degenerauerunt.

QVINTA cauſa miſſi Spiritus ſancti eſt, ut ab illo diſcamus qualiter Pater noſter cœleſtis erga nos affectus ſit. Ideò dicit Dominus: Et docebit uos omnia. Quid? an aliud docebit, quàm quod Prophetæ & Moſes docuerunt? An aliud quàm quod in ſcriptura nobis commendatur? Nullo pacto. Eadem enim docebit. An non ſufficit ſcriptura? Sufficit quidem, quantum ad doctrinam attinet, non quantum ad noſtrum captum: Nam etiamſi millies audiamus uerbum: tamen inefficax eſt, niſi ille intus doceat. Vnctio enim, ut inquit Apoſtolus, docet omnia.

SEXTA cauſa miſſi & donati Spiritus ſancti indicatur hoc dicto, In nomine meo, quo dicto ſignificatur ultimus finis donati Spiritus ſancti, qui eſt, ut in Chriſtum credentes ſaluentur. Nam cùm Chriſtus ſalus noſtra ſit, & Spiritus ſanctus eius nomine mittatur, non eſt dubium, quin noſtræ ſalutis cauſa mittatur.

SEPTIMA cauſa eſt, ut Chriſti ſermonem in nobis confirmet. Ille uos, inquit, docebit omnia: ille ſuggeret uobis quæcunq; dixi. Hæc de Spiritu ſancto im Euangelio noſtro, quod hodiè in Eccleſia legitur, breuiter ſignificantur, plura in Symbolo adhuc breuius notantur: quæ ſunt, quòd ſit uerus

rus Deus, *& quòd tertia perſona in diuinitate, quòd uiuificet & ſanctificet, & quòd in illum uiua fiducia, ut in* Patrem *&* Filium, *recumbere debeamus.* Verùm *de his plura aliâs, & quædam nuper audiuimus.*

DE QVARTO.

Pacem meam relinquo uobis, pacem meam do uobis, non quomodo mundus dat, ego do uobis. *Hæc promiſſio* Chriſti *etiam eſt magnifica, & maior ſanè quàm mundus intelligit.* An *non dicit* Chriſtus, *ſicuti nuper audiuimus, in mundo preſſuram habebitis, & uos eijcient de ſynagogis ſuis? Sic eſt.* Ideò Chriſtus *diſtinguit inter duplicem pacem: pacem mundi & pacem ſuam.* Pax *mundi qualis ſit, nemo non intelligit:* At *pax* Chriſti *qualis ſit, ſoli filij* Dei *intelligunt.* Nam *ea eſt de qua* Euangelium *ſonat, de qua prima* Dominica *à* Paſchate *copioſè dixi.* Verùm *ut breuiter ea repetam: pax* CHRISTI *eſt reconciliatio noſtri cum* Deo, *remiſſio peccatorum, donatio* Spiritus *ſancti, ac uita æterna, iuxta orationem* Eccleſiæ: Deus, *qui corda fidelium* Sancti Spiritus *illuſtratione docuiſti, da nobis, quam mundus dare non poteſt, pacem, & ut corda noſtra ſint tranquilla.* Hanc *pacem donet nobis filius* Dei, *cui cum* Patre *&* Spiritu *ſancto ſit honor & gloria in ſecula,* Amen.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

FERIA SECVNDA
PENTECOSTES, Ioan. 3.

SIc Deus dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat uitam æternam. Non enim miſit Deus Filium ſuum in mundum, ut condemnet mundum, ſed ut ſeruetur mundus per eum. Qui credit in eum non condemnatur: Qui uero non credit, iam condemnatus eſt, quia non credit in nomen unigeniti filij Dei. Hæc eſt autem condemnatio, quod lux uenit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Erant enim

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

enim opera eorum mala. Omnis enim qui mala agit, odit lucem,nec uenit ad lucem,ne arguantur opera ipſius. Qui autem operatur ueritatem,uenit ad lucem, ut conſpicua fiant facta ipſius,quòd per Deum ſint facta.

ENARRATIO TEXTVS.

HEri audiuimus,confirmatum eſſe Euangelium Ieſu Chriſti per ſtupendum miraculum,uidelicet , quòd miſerit Chriſtus de cœlo Spiritum ſanctum uiſibili forma, quem non ſolùm ſenſerunt Apoſtoli,uerumetiam uiderunt omnes qui eo die adfueerunt Hieroſolymis : quemadmodum narrat Lucas Act. 2.Hodie Eccleſia proponit Euangelium,in quo Chriſtus proponit ſummam eius doctrinæ,ad quam confirmandam , datus erat Spiritus ſanctus in die Pentecoſtes. Colloquitur autem Chriſtus cum Nicodemo, qui fuit ex Phariſæis, & princeps Iudæorum , quemadmodum audiemus latius Dominica Trinitatis. Huic proponit Chriſtus in textu , quem legi,ſalutis & damnationis cauſas,monſtratq; unde ſit & ſalutis origo,& unde damnatio ueniat. Dicit Chriſtum ideò datum eſſe , ut credentes per ipſum ſaluentur : reliquos teſtatur hærere in ſua damnatione : quemadmodum clarè uidebimus in textus enarratione.

Loci:

I. Commendatio dilectionis Dei & miſericordiæ ergo homines.

II. Inſtrumentum , quo hominibus applicantur beneficia Chriſti,ſignatur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

III. Conſolatio piorum contra tentationem peccati & iudicij.

IIII. Diſcrimen inter credentes & non credentes.

DE PRIMO.

Sic Deus dilexit mundum ut filium ſuum vnigenitum daret. His paucis uerbis commendatur nobis Dei dilectio & miſericordia: idq; non nudis uerbis: ſed facto omnium maximo. Non eſt enim uera dilectio, quæ uel in corde tantùm latet, uel in lingua ſedet: ſed quæ ex intimo cordis affectu proficiſcens, uoce & facto ſe declarat. Quomodo ergo hîc diligit Deus? Diligit adeo, ut etiam Filium ſuum pro mundo redimendo dederit precium redemtionis, ut ſua morte, morti & damnationi addictos redimeret. De hac Dei dilectione loquitur Paulus Rom: 5. Commendat nobis ſuam caritatem Deus, quòd cùm adhuc eſſemus peccatores, Chriſtus pro nobis mortuus ſit. Et Rom: 8. Si Deus pro nobis quis contra nos? qui etiam proprio Filio non pepercit: ſed pro nobis omnibus tradidit eum. Quotidiè maxima argumenta caritatis Dei erga homines contemplamur in tota uita et rerum gubernatione: Verùm illa caritas, quæ ita in rebus huius uitæ relucet, uix eſt tenuis umbra illius ſummæ dilectionis, qua nos in filio (quē dedit in amariſſimam mortem pro nobis) complectitur. Hæc Dei dilectio habet ſummam miſericordiam coniunctam, de qua in multis locis Moſes, Prophetæ, et Pſalmi concionātur,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

unde pauca teſtimonia deſumam ad nos confirmandos de uoluntate Dei erga nos. Moſes Exod. 34. ita ait: Dominator Domine Deus miſericors, & clemens, & multæ miſerationis, & uerax, qui cuſtodis miſericordiam in millia, qui auſers iniquitatem & ſcelera atq; peccata. Deut. 5. Ego ſum Dominus Deus tuus, & faciens miſericordiam in multa millia diligentibus me, & cuſtodientibus præcepta mea. Eſaiæ 16. Et præparabitur in miſericordia ſolium. Ionæ 4. Scio enim quia tu Deus clemens & miſericors, patiens & multæ miſerationis, & ignoſcens ſuper maliciam. Dauid Pſalm. 32. Miſericordia Domini plena eſt terra. Et Pſal. 102. Secundum altitudinem cœli à terra corroborauit miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe. Item Pſalm. 103. Miſericordia Domini à ſeculo uſq; ad ſeculum ſuper timentes eum, & iuſticia eius ſuper filios filiorum. Item in eodem Pſalmo: Pius & clemens Dominus, lentus ira, & magnus miſericordia, non ſecundum iniquitates noſtras agit nobiſcum, neq; ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis: ſed ſecundum altitudinem cœli à terra præualuit miſericordia eius ſuper timentes eũ. Sicut miſeretur pater filiorum: ita miſeretur Dominus timentibus eum. Huiuſmodi ſunt multa ſcripturæ teſtimonia, quæ nobis dilectionem & miſericordiam Dei inenarrabilem commendant, & eius dilectionis & miſericordiæ amplitudinem, effectum & applicationem monſtrant. Amplitudo enim miſericordiæ Dei in his cernitur,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tur, quòd ſe in millia extendat, quòd impleat terram, quòd excedat cœlum & terram, quòd ſit ueluti Pater miſertus filiorum. Effectus eius ſeu fructus cernitur in eo, quòd tollat peccatum, quòd iuſtificet peccatores, quòd à pœna debita abſoluat. Hæc miſericordia in filio fundata eſt, quia ſua uictima iuſticiæ Dei ſatisfecit, & ſua obedientia erga legem Dei iuſticiam nobis comparauit. Applicatio huius miſericordiæ fit diligentibus Deum, timentib. ipſum, & cuſtodientibus præcepta eius, hoc eſt, credentibus in Chriſtum, qui ex fide nouam obedientiam præſtant. Sed de hac re plura in ſecundo loco dicenda ſunt: Nos hîc uerba textus altius perpendamus. Ita, inquit, Deus dilexit mundum. Quis diligit? Deus. Quem diligit? Mundum. Hîc ſiſte gradum, & de hac uoce cogita. Diligit mundum: ergo ſalutaris ipſius dilectio non ad ſolos Iudæos pertinet: ſunt enim pars mundi. Diligit mundum: ergo non paucos quoſdam de mundo, ut ſanctos & probos, qui in mundo ſunt: imò Chriſtus ideò uenit in mundum, ut peccatores ſaluos faceret. Quid ergo per mundum ſignificat? Omnes homines qui ſunt in mundo. Ecce, inquit Iohannes, agnus Dei tollit peccata mundi. Item, Deus uult omnes homines ſaluos fieri. Quotieſcunq; ergo audimus Deum mundum diligere, cogitemus nos partem mundi eius eſſe quem diligit. Quî fit quòd diligat cùm ſimus peccatores? Deus duo in nobis inuenit. Vnum quod ipſe fecit: Alterum quod à nobis profectum eſt. Quòd

ſimus

ſimus homines conſtantes animo & corpore, ab ipſo eſt: hanc ſuam creaturam diligit Deus. Quòd autem ſimus peccatores, non ab ipſo habemus: ſed à nobis ipſis profectum eſt: hoc odit Deus, & pro hoc expiando dedit Filium, & uult ut illi, qui uolunt miſericordiæ ipſius eſſe participes, hoc in ſe mortificent perpetua pœnitentia. Sed quomodo Deus mundum diligit? ut dederit filium pro eo, nempe ut ipſe mundi peccatum in ſe reciperet, & pro eo moreretur in cruce. Magna ſanè dilectio, qua nulla maior eſſe poteſt. Verùm hîc ratio offenditur, quæ Dei conſilium non intelligit, ac ita obijcit. An non Deus eſt omnipotens? Eſt ſanè. Non'ne omnia quæ uult poteſt? poteſt profectò. An non ergo fuiſſet melius, ſi alio modo ſuam erga homines dilectionem oſtendiſſet? Reſpondet Auguſtinus. Si feciſſet aliter neq; hoc placuiſſet. Placuit, inquit Paulus, per ſtultam prædicationem ſaluos facere credentes. Quare nos, ſepoſito rationis iudicio, dicamus cùm Dauide: Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Deinde hoc ſciendum eſt, quòd Deus non ſolùm ſit omnipotens: uerumetiam iuſtiſſimus, maximè miſericors & ſapientiſſimus. Lapſum erat genus humanum in peccatum. Quid hîc requirebat iuſticia? Certè ut ſecundum peccati magnitudinem puniretur genus humanum. Vt peccatum fuit infinitum (nam eo infinitum bonum offenſum erat) ita requirebat Dei iuſticia, ut uel infinitas pœnas lueret genus humanum, uel fieret iuſta pro pœna compenſatio. Hanc

1 cor: 1.

pſal: 118.

compen-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

compenſationem nemo potuit præſtare, niſi Deus. Verùm quia Deus *non debuit pœnam, aſſumſit humanam naturam filius* Dei, *& in ea ſatisfecit pro peccatis mundi.* Atque *ita* DEVS *ſe non ſolùm omnipotentem: uerumetiam iuſtiſsimum, maximè miſericordem & ſapientiſsimum declarauit. Solus enim ille inuenit uiam, quam ratio inuenire non potuit.* Dedit *filium, qui diuina potentia ſuperauit peccatum, mortem,* Diabolum *& infernum, qui ſua miſericordia nos recepit, qui ſua iuſticia* Dei *iuſticiæ ſatisfecit, qui ſua ſapientia uiam ſalutis inuenit.*

DE SECVNDO.

Vt omnis qui credit in eum non pereat: ſed habeat uitam æternam. Hîc *inſtrumentum proponitur, quo nobis beneficia mediatoris Chriſti applicantur. Verū quia hæc uerba ſunt filij* Dei, *et præcipuus flos ſeu clenodium totius ſacræ ſcripturæ, uolo ea ſingulatim perpendere, et quid doctrinæ ex ſingulis uocibus ſit hauriendum oſtendam.*

PRIMVM *inquit:* Omnis. *Hæc uox,* omnis, *medetur duabus grauiſsimis tentationibus, qaarum una eſt de particularitate: altera dc indignitate propter multitudinem peccatorum. Multi ſunt qui fatentur quidem* DEVM *propicium eſſe multis propter* CHRISTVM *: ſed dubitant, an ad ſe quoque pertineat tantum bonum. Hæc grauis eſt tentatio, cui medetur filius* Dei *hac una uoce,* omnis. *Nam ſi ad omnes ſe non*

exten-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

extenderet beneficium Chri[illegible],nequaq̃ dixiſſet omnis:ſed multi,aut quidam. Demus ergo Chriſto laudem ueritatis, & firmiter unuſquiſq; ſtatuat,Chriſti beneficia ad ſe quoq; pertinere. Deinde alia tentatio oritur ex cogitatione magnitudinis peccatorum,quam augent ærumnæ præſentis uitæ. Huic quoq; medetur Chriſtus hac uoce,omnis. Non .n. dicit omnis iuſtus, uel minora peccata committens, ſed omnis, ſcilicet qui in hoc uaſto mundo inuenitur.Hoc confirmat etiam precium redemtionis. Sanguis Chriſti, inquit Iohannes,emundat nos ab omni iniquitate, id eſt, ab omni eo quod à nobis iniquè perpetratum eſt contra legem Dei. Nemo ergo deſperet propter magnitudinẽ morbi: Medicus Chriſtus ſapiens eſt, & efficax remedium contra omnes morbos habet,ſuam mortem & obedientiam.

DEINDE ſequitur ſecunda uox, Qui credit: qua uoce diſtinguitur genus humanum in duo genera hominum, quorum alij credunt, alij non credunt. Credunt,qui ſtatuunt Chriſtum ſibi propicium eſſe, iuxta promiſſionem: Non credunt,qui condemnant Euangelium, qui nolunt Chriſto fidem adhibere, hi ſua culpa non credunt. Beneficium quidem ſe ad omnes extendit, & omnibus offertur iuxta mandatum Chriſti: ſed tantùm à credentibus accipitur, iuxta mandatum & promiſſionem Chriſti: Euntes in mundum uniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit ſaluus erit. Ecce omnibus offertur beneficium,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

cium: ſed ſoli credentes illud apprehendunt: reliqui uerò ſua culpa pereunt. Tametſi enim Deus ſua miſericordia uult omnes ſaluos fieri: tamen uult iuſto ſuo iudicio perire incredulos, quos ſaluari uoluiſſet, ſi ſalutem fide amplecti non recuſaſſent.

TERTIA *uox eſt,* In eum, *Is enim ſaluatur, qui in eum, id eſt, in* Dei *filium, uerum hominem & ſaluatorem mundi* Ieſum Chriſtum *credit. Quid eſt in eum Credere? eſt deſperare de teipſo, & omnia bona ſperare ab ipſo.*

QVARTA *uox ſequitur,* non pereat. *Hac uoce duo indicantur.* Primùm, *quòd omnes non credentes in Chriſtum damnationis ſententiæ ſubiaceant.* Alterum, *quòd ſolius Chriſti merito homines ſola fide ab hac damnationis ſententia abſoluantur. Eſt ergo hoc maximum beneficium* Euangelij, *liberari à commerito exitio & æterna damnatione.*

QVINTA *uox,* ſed habeat uitam æternam. *Hoc eſt ſummum* Euangelij *beneficium. Mors æterna debetur nobis ex noſtro merito: uita æterna debetur nobis ex Chriſti merito: modò in eum firma fiducia uſq; ad finem recumbamus. Ex his iam firmum diſcrimen colligendum inter Legem & Euangelium: inter opera & fidem. Lex promitit uitam æternam: ſed facientibus legem. Verùm quia nemo legi ſatisfacere poteſt, ſequitur neminem per legem uitam æternam conſequi. Euangelium promittit uitam æternam gratis omnibus qui in Chriſtum credunt, quia Chriſtus pro omnibus*

bus ijs legis iuſticiæ ſatisfecit. Fides igitur accipit gratuitum beneficium, quod Lex offert cum conditione impletæ legis: Verùm nacti hoc beneficium fide, debemus opera facere, non ut illis mereamur cœlum & uitam æternam: ſed ut filij Dei, ipſi ueram obedientiam, & noſtram fidem ex ſuis operibus declaremus in omni pietaie & honeſtate.

DE TERTIO.

Non enim miſit Filium ſuum DEVS in mundum, ut condemnet mundum: ſed ut ſaluetur mundus per ipſum. Qui credit in eum, non condemnabitur: Qui autem non credit, iam iudicatus eſt, quia non credit in nomen unigeniti Filij Dei. *Hæc uerba tertium locum continent, nempe conſol.tionem & terrorem. Illa conſolatur credentes, agnoſcentes ſua peccata: hoc terret contumaces qui in Chriſtum nolunt credere. Cùm autem Dominus facilè uideret, quæ eſſet hominum infirmitas, & maximè eorum, qui uerè ſententiam legis cogitant. Illi enim dum audiunt mortis ſententiæ ſubiacere omnes, qui legi plenam obedientiam non præſtant, non poſſunt non paueſcere ad legis minas: hos igitur conſolatur Chriſtus & ait:* Non miſit Deus filium ſuum, ut condemnet mundum, ſed ut ſaluetur mundus per ipſum. *Loquitur de primo ſuo in mundum Aduentu, qui fuit ad ſaluandum peccatores agentes pœnitentiam. Hac enim dulci inuitatione uſus eſt: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

rati eſtis & ego reficiam uos. Item, Non ueni uocare iuſtos: ſed peccatores ad pœnitentiam. Quotquot ergo uoci Chriſti obtemperant & pœnitentiam agunt, liberi ſunt à iudicio condemnationis. Ita enim ait ueritas, qui credit in eum non iudicatur, ſcilicet iudicio condemnationis. Hæc promiſsio conſolabitur nos aduerſus legis & conſcientiæ ſententiam. Is enim qui futurus eſt iudex uiuorum & mortuorum, dicit clara uoce: qui credit in eum non iudicatur. Huius promiſsionis fiducia aduerſus minas legis, terrores mortis, flammas inferni, tyrannidem diaboli in hora mortis erit nobis neceſſaria: non enim fieri poteſt ut ipſa æterna ueritas mentiatur. Hactenus de conſolatione credentium: De terrore eorum, qui nolunt Euangelio credere, ſequitur. Qui autem non credit, iam iudicatus eſt, quia non credit in nomen unigeniti filij Dei. Quid? An non ergo aliud futurum eſt iudicium? Imò ad iudicandum ueniet filius hominis ſuo tempore, quemadmodum promiſit. Quid ergo eſt quod dicit, Iam iudicatus, id eſt, condemnatus eſt? Hoc dicto oſtendit qualesnam ſunt omnes filij Adam ſine fide, id eſt, ſine Chriſto Mediatore, uidelicet quòd ſint iudicati, id eſt, condemnati, ſcilicet quantum ad cauſam attinet & materiam. Cauſa enim & materia damnationis in ipſis eſt, quæ eſt transgreſsio Legis diuinæ, & contumax rebellio aduerſus Deum. Præterea legis ſententia, olim à Deo creato primo homine propoſita, & deinde re-

petita

petita in monte Sina eſt, quòd maledictus ſit omnis qui non obedierit Deo iuxta ipſius mandatum. Ad hanc maledictionem obligati ſunt omnes qui non credunt in filium Dei, qui ſolus eorum maledictionem in ſe recepit qui in ſe crediderint. Hoc ita eſſe ſignificant quæ ſequuntur: Hoc eſt autem iudicium, quod lux uenit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Hoc eſt, ideò homines condemnabuntur, quia lucem filij Dei fide non receperunt: ſed potius in ſua ignorantia permanere uoluerunt, idq; ideò, quia eorum opera erant mala.

DE QVARTO.

Omnis enim qui malè agit odit lucem, & non uenit ad lucem, ut non arguantur opera eius. *Fures cùm furari uolunt tenebras amant: ita homines qui nondum ad benè agendum ſunt nati per fidem Chriſti, toto impetu ad malè agendum feruntur, ideò lucem* Euangelij *oderunt: cùm contrà, qui ſincerè agit, benè ſibi conſcius, uenit ad lucem, id eſt, ſua opera manifeſtè facit, non ueretur hominum conſpectum. Id eſt, qui uenit ad Chriſti lucem, & eius ſpiritu benefacere didicit, is non manet diutius in ignorantiæ tenebris, ſed ut lucis filius ambulare conatur.* Hinc ergo *diſcamus, primùm differentiam inter credentes & non credentes.* Diſcrimen *enim ab operibus petendum eſt, ſicuti* Dominus *in alio loco ait:* Bona *arbor, bonum fructum facit:* Mala *uerò malum*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

producit fructum. Deinde etiam diſcamus, quòd lux Euangelij non ferat, ut ueteribus tenebris inuoluamur. Huc tot Chriſti adhortationes & Apoſtolorum. Apud Matthæum ait Dominus: Sic luceat lux ueſtra coram hominibus, ut glorificent patrem cœleſtem. Et Paulus ait: Lucis filij eſtis, tanquam in luce ambulate. Ad eundem modum & Petrus: Ad quem accedentes lapidem uiuum, ab hominibus uerò reprobatum, à Deo quidem electum, & honorificatum, & ipſi tanquam lapides uiui ſuperædificamini, domus ſpiritualis, ſacerdotium ſanctum, offerentes ſpirituales hoſtias acceptas Deo per Ieſum Chriſtum: nemo igitur cogitet per Euangelium datam eſſe licentiam peccandi. Euangelium à peccato liberat, quare non uult ut liberati amplius peccati iugo ſe ſubmittant. Si, inquit Saluator, filius uos liberauerit, uerè liberi eritis: Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati. Cùm igitur liberi ſimus per Ieſum Chriſtum, libertate noſtra ita utamur, ut ſimus ſerui non peccati: ſed Dei per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum, cui honor in ſecula, Amen.

mat:5. 1 pet:2.

FERIA TERTIA PENTECOSTES, Iohan. 10.

AMen amen dico uobis, qui non intrat per oſtium in ſtabulum ouium, ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt & latro. Qui autem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tem intrat per oſtium, paſtor eſt ouium. Huic oſtiarius aperit, & oues uocem eius audiunt. Et proprias oues uocat nominatim, & educit eas: Et cum proprias oues emiſerit, ante eas uadit, & oues illum ſequuntur, quia nouerunt uocem eius. Alienum autem non ſequentur, ſed effugient ab eo, quia non nouerunt uocem alienorum. Hoc prouerbium dixit eis Ieſus: Illi autem non cognouerunt quæ eſſent, quæ loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum Ieſus: Amen amen dico uobis, ego ſum oſtium ouium. Omnes quotquot ante me uenerunt, fures ſunt & latrones, ſed non audierunt oues eos. Ego ſum oſtium, per me.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſi quis introierit, ſeruabitur, & ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet. Fur non uenit, niſi ut furetur, & mactet ac perdat. Ego uero ut uitam habeant, & abundantius habeant.

ENARRATIO TEXTVS.

HEri audiuimus de uita æterna, quam conſequimur fide Chriſti: hodie nobis monſtratur uerum oſtium & oſtiarius, ne quis à uera uitæ æternæ ianua aberret, & quærat uiam aliam, aut oſtium per quod ad uitam peruenire non poteſt. Vt autem hunc Euangelij textum melius intelligamus, obſeruanda eſt eius occaſio & ſcopus, unde ſumma ſententiæ colligetur. Occaſio fuit: Chriſtus ſanauit hominem cæcum, qui cæcus à natiuitate fuerat: quo facto ſuam declarauit diuinitatem, & ſe Meßiam olim promiſſum oſtendit. Verùm Phariſæi & Scribæ, qui tùm habebantur paſtores populi Dei, offendebantur, ut qui Chriſto honorem Meßiæ & paſtoris ueri promißi inuidebant: contra quorum impietatem ſe tuetur, & uerum paſtorem eſſe defendit. Scopus ergo eſt, ut monſtret uerum ouile, id eſt, ueram Eccleſiam definiat, cuius ipſe ſolus ſit uerus paſtor. Habemus occaſionem & ſcopum huius concionis: Summa autem eſt, quòd & confutat Scribas, qui ſe pro ueris paſtoribus uenditârunt, & ſe aſſerit uerum paſtorem eſſe, in cuius ouili ſunt quotquot audiunt ipſius uocem & ſe ſequuntur, & ab alienis, id eſt, à falſis paſtoribus diſcedunt.

Joh. 9.

Loci

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Loci duo:

I. *De falſis paſtoribus.*

II. *De uero paſtore & ouili uero.*

DE PRIMO.

Amen amen dico uobis, qui non intrat per oſtium in ouile ouium: ſed aſcendit aliunde, ille fur eſt & latro. *Hæc deſcriptio eſt falſi Prophetæ, & unius propoſito exemplo, omnes falſos Prophetas intelligit. Falſus Propheta eſt qui non intrat per oſtium. Quid eſt non ingredi per oſtium? eſt aliam ſalutis uiam proponere, quàm ſolum Chriſtum. Quicunq; igitur à Chriſto aberrat, ab oſtio aberrat, & eſt falſus paſtor. Arius negauit Chriſti diuinitatem, aberrauit ergo ab oſtio: eſt enim Chriſtus uerus Deus. Fontinus Chriſti humanitatem negauit, aberrauit igitur ab oſtio: eſt enim Chriſtus homo uerus. Sabellius poſuit in Chriſto duas perſonas, aberrauit igitur ab oſtio: eſt enim Ieſus Deus & homo unus Dominus & unus Chriſtus. Papiſtæ dicunt quòd non ſolo Chriſti merito ſaluemur, errant igitur ab oſtio: Chriſtus enim ſolus mundi ſaluator eſt. Phariſæi & Papiſtæ obtrudunt nobis humanas traditiones loco Euangelij, quare ab oſtio aberrant, & intrant in ouile, id eſt, in Eccleſiam per aliam doctrinam, quàm Moſis, Prophetarum, Pſalmorum & Apoſtolorum: hoc enim eſt aſcendere aliunde. Obſeruemus igitur hinc ueram notam falſorum Prophetarum, quæ eſt aliunde, quam per uerum Chriſti*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Euangelium, & per Chriſtum ipſum aſcendere in ouile, & ſumere ſibi docendi officium. Hi falſi doctores ſunt fures & latrones. Latrones dupliciter ſunt: Primùm, quia ſentiebant ſuam doctrinam ſatis eſſe ad ſalutem, & eam eſſe quæ ſola paſceret, cùm tamen non ſit intellectus uerbi niſi aperiente Chriſto & ueluti recludente oſtium. Secundò, quia nouas etiam traditiones comminiſcebantur, quas putabant ad ſalutem conducere: Quemadmodum etiam à Papiſtis factitatum eſſe manifeſtum eſt, qui hoc opus, hanc miſſam, hoc roſarium, hanc inuocationem ſanctorum, hunc ordinem docuerunt ſalutem mereri. Fures præterea ſunt: quia primùm dolo ueram doctrinam auferunt. 2. Cor. 11. ſicut Serpens Euam ſeduxit aſtutia. Deinde, quia poſtquam ueram doctrinam ſuffurati ſunt, obtrudunt impiam doctrinam, qua manus impiorum confortant & contriſtant cor iuſti, Ezechielis 13.

Sed quid eſt quod poſtea in textu ſequitur: Quotquot ante me uenerunt fures ſunt & lanes? Non'ne Moſes, Elias, Eſaias, Heliſæus, Hieremias, Daniel, & multi alij uenerunt ante Chriſtum? ſi uenerunt ante ipſum, fuerunt fures & latrones, ſicuti hìc Dominus clarè pronuciat. Illi uenire dicuntur ante Chriſtum qui ſine Chriſto ueniunt, qui ſine ipſius doctrina, & ſpiritu ueniunt: uerùm ſancti Dei Prophetæ uenerunt cum Chriſti ſpiritu & doctrina: ergo non ante Chriſtum uenerunt, nec fuerunt fures & latrones: ſed ueri paſtores ouilis Chriſti.

Chriſti. Hinc rectè Auguſtinus: cum illo ueniunt qui cum uerbo Dei ueniunt. Ego, inquit, ſum uia, ueritas & uita. Si ipſe eſt ueritas, cum ipſo ueniunt qui ueraces fuerunt. Quotquot ergo ueniunt ſine illo ſunt fures & latrones, id eſt, ad furandum & occidendum ueniunt ſpontè. Fures quidem ſunt, quia quod alienum eſt ſuum eſſe dicunt. Latrones, quia & quod ſunt furati, occidunt. Videte ergo quantum periculum ſit à falſis doctoribus: oues Chriſti ſibi uendicant, ut fures: eaſdem occidunt, ut latrones. Meritò ergo Chriſtus in Euangelio hortatur omnes, ut caueant ſibi à Prophetis falſis, id eſt, à falſis paſtoribus, qui ueritatem Dei non adferunt.

DE SECVNDO.

Qui autem intrat per oſtium paſtor eſt ouium. Hìc de bono paſtore agit, & definit bonum paſtorem eſſe, qui per oſtium intrat. Sunt autem quatuor genera bonorum paſtorum. Primùm enim Deus ipſe paſtor ſuarum ouium dicitur, iuxta illud Hierem. 22. Ecce ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas eieceram eas, & conuertam eas ad rura ſua, & creſcent, & multiplicabuntur. Item Pſal. 23. Dominus paſtor meus, nihil mihi deerit, in loco paſcuæ me collocauit. Deinde, Chriſtus Deus & homo eſt etiam paſtor uerus, ſicut in hoc Euangelio teſtatur & nuper audiuimus. Ego ſum paſtor bonus: quod inde probauit, quòd ſuas oues uita redimeret. Tertium genus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

paſtorum, ſunt pij doctores, de quibus loquitur Dominus apud Hieremiam: Suſcitabo inter eos paſtores & paſcent. Et Chriſtus Petrum paſtorem facit, cùm ait: paſce oues meas. Quartum genus paſtorum eſt magiſtratus ciuilis. Vnde Dauid rex, paſtor populi dicitur: & olim reges paſtores populorum dicebantur. Verùm de primo & ultimo genere paſtorum non loquitur Dominus in hoc Euangelio: ſed tantùm de medijs generibus, hoc eſt, de ſeipſo & alijs pijs doctoribus Eccleſiæ: De quibus nonnihil dicam: ſed breuius, quia nuper de hac materia dictum eſt, Bonus igitur paſtor in genere eſt: Primùm, qui intrat per oſtium, id eſt, qui cum Chriſto uenit & adfert uerum Euangelium, quemadmodum Prophetæ & Apoſtoli olim fecerunt, & hodie omnes quotquot ſincerè docent Euangelium. 2. paſcit oues, non caduco, ſed ſalutari pabulo, ſcilicet uiuifico uerbi Dei. 3. oſtiarius hic aperit, id eſt, Chriſtus facit, ut uerbum ſit efficax & proficiat ouibus ad ſalutem. Niſi enim Chriſtus aperit, fruſtra laboratur, nec oues efficaciter paſcuntur. 4. proprias oues uocat nominatim, hoc eſt, nouit ſuas oues, amat & cura ſingulari complectitur. 5. uadit ante eas. Quomodo? Doctrina, uita & cruce. Debet enim bonus Paſtor eſſe forma gregis in doctrina, uita & cruce. 6. oues illum ſequuntur, ſcilicet in doctrinæ puritate, in uitæ ſanctimonia, & patientia ſub cruce. Sed quare oues ſequuntur illum? 1. Quia uocem eius agnoſcunt. 2. Quia ab alieno fugiunt:

nam

nam eius uocem non nouerunt. Habemus hîc deſcriptionem non ſolùm ueri paſtoris: uerumetiam uerarum ouium, quæ in uno ſunt ouili ſummi paſtoris Dei. Quid eſt ouile? Eſt Eccleſia Catholica. Quæ ſunt oues? omnes qui uocem paſtoris audiunt, eum ſequuntur & fugiunt ab alienis paſtoribus, qui reuera non ſunt paſtores: ſed fures & latrones. Hîc tenendæ ſunt differentiæ ueræ Eccleſiæ, & falſæ Eccleſiæ. Veræ Eccleſiæ propriæ notæ ſunt hæ, quas qui non habet, ſciat ſe non eſſe de ouili Chriſti.

Quæ ſunt iſtæ notæ ueræ Eccleſiæ ſeu ueri ouilis Chriſti? Prima eſt uox incorrupta doctrinæ cœleſtis, iuxta illud: oues meæ uocem meam audiunt. 2. uſus Baptiſmi integer. 3. uſus cœnæ Dominicæ iuxta Chriſti inſtitutionem. 4. uſus clauium iuxta mandatum Chriſti. 5. crux. 6. mutua ouium Chriſti caritas. 7. mutuæ pro ſe inuicem preces. 8. conſeruatio miniſterij uerbi. Hæ ſunt ueræ notæ Eccleſiæ Chriſti, quas paucioribus uerbis comprehendere licet: ut diſcamus primam notam eſſe ouiũ Chriſti, incorruptam Euangelij uocem. Secundam, legitimum uſum ſacramentorum. Tertiam, obedientiam erga miniſterium uerbi. In his enim tribus continentur octo illæ quas poſui.

Habemus in genere, quis ſit bonus paſtor, & quæ ſint ueræ oues: nunc ea accommodemus ad exempla. Primùm ad Chriſtum ſummum paſtorem & eius oues. Deinde ad alios uerbi miniſtros qui ſub Chriſto paſtore, etiam dicuntur paſtores.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Chriſtus probat ſe bonum paſtorem eſſe ex eo, quòd uitam ſuam ponat pro ouibus: is enim de cœlo deſcendit, ut quæreret quod perierat, ut ſanaret quod languidum erat, & conſolidaret uulnera ouibis à lupis inflicta. Hic præceßit oues doctrinæ puritate, uitæ innocentia & cruce: hic paſcit oues ſaluifico pabulo Dei, id eſt, uerbo Euangelij: hic oues errantes colligit: hic lupos pedo ſuo arcet. Breuiter nihil carius habet ſalute ſuarum ouium. Huius oues ſunt Abel, Abraham, Iſaac, Iacob, Dauid, Ioſeph, Anna, Maria, Simeon & multi alij, qui relicto errore, uoci Chriſti præbuerunt aures, eum ſequentes in doctrina, uita & cruce, quem etiam ſuo tempore ſequentur in gloria. Si enim cum illo patimur, cum illo glorificabimur. Huius oues ſunt hodie quotquot Euangelio credunt, & Chriſtum uera confeßione & pietate colunt.

Quem autem fructum oues Chriſti à ſuo paſtore, qui & oſtium eſt & oſtiarius, expectabunt, Chriſtus oſtendit, cùm inquit: Per me ſi quis introierit, ſaluabitur & ingredietur & egredietur & paſcua inueniet. Hoc eſt, ſi quis relictis tenebris, me lucem ſecutus fuerit, ingredietur ſcilicet fide, & egredietur confeßione, pietate & caritate, & paſcua inueniet, ſcilicet per uerbum uitæ in hoc mundo & æternam beatitudinem in futura uita.

Deinde ſunt boni paſtores omnes pij miniſtri uerbi, qui exemplum Chriſti in paſcendis ouibus

ſequun-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſequuntur. Talis fuit Helias, talis Hieremias, talis Eſaias,tales Apoſtoli , tales hodiè omnes qui Chriſtum ſincerè prædicant,& oues præcedunt doctrina,uita & cruce,qui lupos non fugiunt: ſed arcent ab ouili Chriſti gladio ſpiritus & ardentibus precibus. Hi etiam habent proprias oues, eos qui eorum uocem audiunt,ac ipſos ſequuntur in doctrina, pietate & patientia. Quid? an non oues ad ſolum Chriſtum pertinent? Pertinent quidem. Quomodo ergo dicit eas paſtorum eſſe qui eas paſcunt? Sunt paſtorum ſi curam ſpectes: ſolius uerò Chriſti,ſi poſſeſſionem & uerum dominium.Is enim ſuo precioſo ſanguine ſibi oues ſuas acquiſiuit. Verùm quia nuper etiam audiuimus concionem de paſtore & ouibus,nolo hîc plura dicere: ſed commendo uos omnes ſummo paſtori noſtro Ieſu Chriſto, cui cum Patre & Spiritu ſancto ſit honor & gloria in ſecula, Amen.

DOMINICA TRINITATIS, *Euangelium Iohan. 3.*

ERat homo ex Phariſæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorum. Hic uenit ad Ieſum nocte,& dicit ei: Rabbi, ſcimus quod à Deo ueneris magiſter. Nemo enim poteſt hæc ſigna facere, quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo. Reſpondit Ieſus,& dixit ei:Amen amen dico tibi:Niſi quis natus fuerit è ſuper-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nis, non poteſt uidere regnum Dei Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo poteſt homo naſci cum ſit ſenex? Num poteſt in uentrem matris ſuæ it erum introire ac naſci? Reſpondit Ieſus: Amen amen dico tibi, Niſi quis natus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt introire in regnum Dei. Quod natum eſt ex carne, caro eſt, & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt. Ne mireris quod dixi tibi, Oportet uos naſci ē ſupernis. Spiritus ubi uult, ſpirat, & uocem eius audis, ſed neſcis unde ueniat, & quo uadat: ſic eſt omnis qui natus eſt ē ſpiritu. Reſpondit Nicodemus & dixit ei: Quomodo poſſunt hæc fieri? Reſpondit Ieſus & dixit ei: Tu es ille Magiſter Iſraëlis, &

hæc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quod ſcimus, loquimur, & quod uidimus, teſtamur, & teſtimonium noſtrũ non accipitis. Si terrena dixi uobis & non creditis, quomodo ſi dixero uobis cœleſtia, credituri ſitis? Et nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit ē cœlo, filius hominis, qui eſt in cœlo. Et ſicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat uitam æternam.

ENARRATIO TEXTVS.

Hoc feſtum meritò noſtri ſymboli ſeu fidei feſtum dicī poterit. Eſt enim inſtitutum, ut doceatur in Eccleſia *de* Deo, *qui eſt unus & uerus in eſſentia, trinus in perſonis, & de eius erga* Eccleſiam *beneficijs.* Nam *poſtquam ſuperioribus dominicis de Chriſto, eiusq́; beneficijs, de dilectione* Patris *mittentis filium in mundum, de miſsione Spiritus ſancti ad confirmandum Chriſti* Euangeliũ *dictum eſt: commodum iudicauit* Eccleſia *hæc omnia ſimul cōiungere, & de ijs hoc docere: quò breuiter in memoriam, quæ fuſius declarata ſunt, reuocētur.* Proponit *autem* Eccleſia *hunc textum* Euangelicum, *quem audiuiſtis, ſapienti conſilio:* Nam *in eo beneficia* Dei *erga* Eccleſiam *proponuntur.* Vt *enim* Pater *filium mittit, ut fiat uictima pro peccato, ita Spiritus ſanctus datur, qui credentes ad uitam æternam regenerat.* Eſt *ergo ſumma præſentis* Euangelij, *quòd regenerati fide Chriſti, ſint hære-*

des

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

des uitæ æternæ, beneficio & merito Chriſti, quem pater miſit. Vt autem certum teneamus ordinem, in hac concione dicam,

I. De noticia Dei.

II. De ſpirituali regeneratione.

III. De conſolatiſsimo Chriſti dicto: Sicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto: ita oportet exaltari filium hominis &c.

DE PRIMO.

Cùm noſcere Deum ſit uita æterna, operæ precium eſt, ut homines ad ueram noticiam Dei aſpirent. Eſt autem noticia Dei duplex. Vna eſt gentilis, naturalis, & Philoſophica, & hæc eſt imperfecta. Nam mundi ſapientes, qui uerbo Dei non erant inſtituti, in quatuor errârunt. 1. in ſubſtantia. 2. in perſonis. 3. in prouidentia. 4. in uoluntate. Epicurei ab omnibus exploduntur, qui negârunt ullum Deum eſſe. Sapientes, qui unum Deum ſunt confeſsi, errârunt in ſubſtantia: nam non putârunt hunc eſſe Deum, qui eſt Pater, filius & Spiritus ſanctus. Nec rectè iudicârunt de perſonis. Prouidentiam Dei quidam ſuſtulerunt: quidam uniuerſalē negârunt: putârunt enim Deum maxima curare, non autem hæc terrena. Voluntatem Dei de gratuita miſericordia ignorârunt prorſus: at quòd punire uelit aliquando contumaces propriæ conſcientiæ teſtimonio admonebantur. Sed unde gentes hanc qualemcunq; noticiam Dei habuerunt? Dauid & Paulus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

lus ex creatura eas hanc de Deo noticiam habuiſſe teſtantur. Paulus enim Rom. 1. ait: Id quod de Deo cognoſcitur, manifeſtum erat ipſis: Deus enim eis manifeſtauit. Nam quæ eius ſunt inuiſibilia, dum per res creatas intelliguntur, ex creatione mundi peruidentur, æterna ſcilicet eius tùm potentia, tùm diuinitas, ad hoc, ut ſint ipſi inexcuſabiles. Dauid dicit: Cœli enarrant gloriam Dei & opera manuum eius annunciat firmamentum: Hoc eſt, Cœlum quod uidemus oſtendit Deum opificem. Summa autem cognitionis Philoſophicæ de Deo huc redit. Primùm homo res conditas contemplans huc perducitur, ut aliquem eſſe fateatur, à quo hæc omnia ſint condita, & cuius uirtute adminiſtrentur cuncta: inde uerò ad æternam eius potentiam ac diuinitatem peruehatur neceſſe eſt. Siquidem eum, qui omnia condiderit, rebus omnibus conditis antiquiorem, ac proinde æternum eſſe oportet: & incredibilis iſta uis, quæ tantæ moli regendæ ſufficiat, excellentior ſit neceſſe eſt quauis alia etiam præſtantiſsima uirtute. Idipſum autem eſt, quod Deum uocamus, qui rurſus niſi unus ſit, certè neq; is ſit, qui omnia condiderit, neq; qui omnia adminiſtret, ac proinde nec æternus neq; omnipotens, deniq; nec Deus fuerit. Hæc ſumma noticiæ Dei eſt, apud mundi ſapientes: Cuius noticiæ uſus eſt triplex. Primus, ut homines Deum ex creaturis agnoſcant. 2. ut agnitum uenerentur. 3. ut non colentes Deum agnitum ſint inexcuſabiles. Primus & ſecundus propri-

us eſt finis noticiæ Dei. Tertius eſt acceſſorius hominum culpa. Altera noticia Dei eſt ex ſcriptura ſeu ex uerbo Dei, quæ noticia ſummatim in ſymbolo continetur Apoſtolico, quæ eſt, ut credamus eſſe unum Deum: ut credamus eſſe tres perſonas in una diuinitate: ut cognoſcatur uoluntas Dei, & eius erga Eccleſiam beneficia: ut modus à nobis intelligatur, per quem beneficiorum ſanctæ Trinitatis participes fieri poßimus.

Verùm ut hæc Dei noticia plenior à nobis haberi poßit, quatuor membra de hac ſalutari Dei noticia proponam & explicabo: quorum primum erit confirmatio, quòd tantùm ſit unus Deus. Secundum, oſtenſio quòd ſint tres perſonæ in una diuinitate. Tertium, quid in ſingulis perſonis ſit ſpectandum. Quartũ, quinam ſit ſalutaris uſus noticiæ Dei.

PRIMVM, confirmatio petenda eſt ex teſtimonijs. Teſtimonia autem confirmantia unitatem Dei ſumam ex Moſe, Prophetis, Pſalmis & Apoſtolicis ſcriptis. Moſes Exod. 20. Deut. 5. ait: Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, non habebis alios Deos coram me. Deut. 6. Audi Iſraël: Dominus Deus noſter Deus unus eſt. Eſaiæ 43. Ante me non eſt formatus Deus & poſt me non erit: Ego ſum ego ſum Deus, & non eſt abſq; me Saluator. 44. Ego primus & nouißimus, & abſq; me non eſt Deus. Pſalm. 18. Quis Deus præter Iehouah, & quis fortis præter Deum noſtrum Paulus 1. Cor. 8. ſcimus quòd non ſit alius Deus quàm unus. 1. Tim. 2. unus eſt

eſt Deus. Hæc teſtimonia & multa alia, unũ eſſe Deum euidenter conuincunt, id quod etiam Catholica confitetur Eccleſia, dum ait: Credo in Deum unum.

SECVNDVM de perſonis: eſſe autem tres perſonas in una diuina natura, non multiplicata: ſed una numero manente, ratio non capit: Quare potius hoc myſterium eſt uenerandum, quàm ſcrutandum. Hinc Bernardus: ſcrutari hoc temeritas eſt, noſſe uerò uita eſt æterna. Et Salomon: ſcrutator maieſtatis opprimitur à gloria. Quare hîc rationem noſtram ſub uerbo Dei captiuam teneamus, & ſcripturæ teſtimonijs de tanto myſterio credamus. Cur autem Eccleſia credat tres eſſe perſonas in una diuina natura, hæc eſt ratio: Vnus tantùm eſt Deus, quod iam multis teſtimonijs probatum eſt: Pater eſt Deus, Filius eſt Deus, Spiritus ſanctus eſt Deus: ergo Pater, Filius et Spiritus ſanctus unus eſt Deus. Quòd autem Pater ſit Deus, ſimiliter filius & Spiritus ſanctus, probatur quadrupliciter, 1. ex claris ſcripturæ uerbis. 2. ex operibus. 3. ex cultu qui debetur Patri, Filio & ſpiritui ſancto. 4. ex Eccleſiæ perpetuo conſenſu.

Clara ſcripturæ uerba ſunt Matth. 3. Pater ſonat de Cœlo: Filius ſtat in fluuio: Spiritus ſanctus deſcendit, ut columba ſuper Chriſtum. 1. Iohan. 5. Tres ſunt qui teſtimonium perhibent in cœlo, Pater uerbum & Spiritus ſanctus, & hi tres unum ſunt.

Deinde idem opera oſtendunt. Pater creat, Filius creat, & Spiritus ſanctus creat: Pater iuſti-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ficat, filius iuſtificat, & Spiritus ſanctus iuſtificat: Pater omnia gubernat, filius omnia gubernat, & Spiritus ſanctus omnia gubernat. Hæc opera creationis, iuſtificationis, & gubernationis Dei ſunt propria. Quare cùm hæc Patri, Filio & Spiritui ſancto communiter tribuantur, diuinam eorum naturam fateri neceſſe eſt.

Idem confirmat & cultus. Pater inuocatur, filius inuocatur, Spiritus ſanctus inuocatur: nunc autem ſolus Deus inuocandus eſt, & in ſolum Deum credere licet: Quare Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus Deus unus eſt.

Huc & teſtimonium Eccleſiæ pertinet. Hæc eſt autem fides Catholica, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate ueneremur, non confundentes perſonas, nec ſubſtantiam diuidentes. Nam alia eſt perſona Patris, alij filij, alia Spiritus ſancti.

TERTIVM de ijs quæ ſpectanda ſunt in perſonis. In perſonis ſpectanda ſunt quinq;. 1. eſſentia. 2. perſona. 3. perſonalis diſtinctio. 4. opus. 5. uoluntas.

Eſſentia ſeu natura eadem eſt Patris, Filij & Spiritus ſancti. Non eſt enim aliud Pater, aliud filius, aliud Spiritus ſanctus: Nam una eſt diuina eſſentia & natura ſimplex, atq; ideò dicitur Pater eſſe in filio & Spiritu ſancto, Filius in Patre & Spiritu ſancto, Spiritus ſanctus in Patre & Filio.

ALTERVM, quod ſpectandum eſt in Trinitate, eſt perſona, uidelicet quòd alia ſit perſona Patris, alia Filij, alia Spiritus ſancti. In hac perſona-

rum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

rum Trinitate, nihil eſt prius, nihil poſterius, nihil maius, nihil minus: idq; nec tempore, quia omnes perſonæ ſunt coæternæ, nec natura, quia omnes ſunt unius & eiuſdem eſſentiæ, nec dignitate, quia ſunt coæquales, nec intellectu, quia ſimul intelliguntur.

TERTIVM, quod eſt ſpectandum in perſonarum Trinitate, eſt perſonalis diſtinctio. Hîc primùm obſeruandum eſt, quomodo Deus à creaturis diſcernatur: Deindè, quomodo perſonæ diuinæ à ſe inuicem diſtinguantur. Diſtinctiones, quibus Deus à creaturis diſtinguitur, ſunt hæ. 1. in una & indiuidua natura non multiplicata, ſunt tres perſonæ. 2. Deus eſt mens æterna. 3. Deus eſt creator. 4. Deus eſt in mundo & ſupra mundum. 5. Deus eſt in omni loco & in nullo loco. Hæ quinq; proprietates ſoli Deo competunt, & nulli creaturæ.

Perſonæ à ſe inuicem diſtinguuntur duplicibus proprietatibus, interioribus & exterioribus. Interiores ſunt gignere, naſci procedere. Solus Pater gignit filium: ſolus filius naſcitur è Patre: ſolus Spiritus ſanctus procedit ab utroq;. Exteriores proprietates ſunt, mittere & mitti. Solus Pater mittit: Filius & Spiritus ſanctus mittuntur, ſed diuerſimodè. Filius miſſus aſſumſit humanam naturam, in qua uictima factus eſt: Mittitur Spiritus ſanctus in corda, ut nouam lucem in cordibus incendat.

QVARTVM, quod in perſonis conſiderandum dixi, eſt opus Trinitatis. Hîc obſeruanda eſt regula Auguſtini, Opera diuinitatis ad extra ſunt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

indiuiſa: ſed ſeruata cuiuſq; perſonæ proprietate. Pater creat, Filius creat, Spiritus ſanctus creat. Pater regenerat, Filius regenerat, & Spiritus ſanctus regenerat. Sed Pater creat per Filium, & res creatas Spiritus ſanctus conſeruat: Pater regenerat in Filio per Spiritum ſanctum.

QVINTVM, quod conſiderandum in perſonis dixi, eſt uoluntas: quæ qualis ſit docent. 1. facta præterita & præſentia. 2. præcepta. 3. comminationes & promiſsiones legales. 4. promiſsiones Euangelij. 5. exempla. 6. ἀπροσωποληψία, ſeu quòd non ſit acceptor perſonarum. Hæc omnia ſimul docent, quòd Deus iraſcatur peccantibus, & uelit eos punire, & quòd uelit peccatum remittere omnibus ad mediatorem confugientibus, & dare eis uitam æternam, nulla nationum aut populorum habita ratione.

Iam uſus reſtat qui eſt multiplex. Primùm igitur hæc rectè formabunt iudicium noſtrum de Deo. Talem enim Deum agnoſcere debemus, qualem ſe patefecit uerbo & teſtimonio, iuxta uerſiculum: Ecce Deum credas quod de ſe prædicat ipſe. Secundò hæc docent nos rectè ſentire de creatione, quæ eſt opus totius Trinitatis. 3. Rectè ſentire de reparatione generis humani, quæ eſt etiam opus totius Trinitatis, ut ſuprà dictum eſt. 4. Hæc confirmant Articulos fidei noſtræ de Deo & Trinitate. 5. Hæc nos ad rectè inuocandum inſtruunt. Inuocatio enim in hunc ſolum Deum eſt dirigenda, qui eſt Pater,

Filius

Filius & Spiritus ſanctus. 6. Nos hæc monent ut ſolicitè & ſanctè uiuamus, tanquam in Dei conſpectu. Hæc ſint de Deo & Trinitate dicta, quæ omnia in ſymbolo noſtro breuiter indicantur.

DE ~~TERTIO~~. Secundo.

Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt intrare in regnum Dei. Hæc eſt ſecunda doctrina quam propoſui, quæ ut melius intelligatur, duo ſunt obſeruanda. Primùm cum quo loquatur Chriſtus. Alterum, quæ fuerit huius dicti occaſio. Qualis autem fuerit cum quo locutus eſt Chriſtus, exponit textus. Fuit uir honeſtus & nobilis: fuit princeps Iudæorum: fuit Phariſæus, qui uixit inculpatè ſecundum legem. Occaſio autem fuit hæc. Nicodemus uenit ad Chriſtum nocte, qui ut Phariſæus iudicauit ſe iuſtum ex legis operibus, ſacrificijs & ſabbatiſmis: quare mirabatur Iohannem nouam doctrinam proponere de iuſticia & Baptiſmo, quam ipſe legis doctor ignorabat. Huius igitur iudicium præuenit Chriſtus hoc dicto: Niſi quis natus fuerit denuo, non poteſt intrare in regnum Dei. Ad hæc uerba ſtupeſcit Nicodemus & ait: Quomodo poteſt homo cum ſit ſenex iterum naſci? cui Chriſtus: Amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non poteſt intrare in regnum DEI. Hîc Chriſtus dicit ſe non de carnali natiuitate, quemadmodum eum intellexit Nicodemus, loqui: ſed de ſpirituali, quam neceſſari-

am eſſe eo probat, quòd prior noſtra natiuitas eſt immunda. Quod natum (*inquit*) eſt ex carne, caro eſt. *Id eſt, quicquid naſcitur in hac uicioſitate naturæ, immundum & reum eſt, atq; ideò regni* Dei *non eſt capax. Huc addit modum regenerationis*: Spiritus ubi uult ſpirat, & uocem eius audis, ſed neſcis unde ueniat, aut quo uadat: ſic eſt omnis qui natus eſt ex ſpiritu. *Hoc eſt, quemadmodum uentus tùm primùm ſentitur, quando ſpirat, tametſi nemo nouit unde ueniat, aut quò uadat: ita ſpiritualis hæc regeneratio fit occulto quodam modo uirtute Spiritus ſancti, quæ cùm facta eſt, ſentitur per noui hominis nouos motus.*

Verùm ut hæc intelligamus, obſeruanda ſunt organa & inſtrumenta huius ſpiritualis natiuitatis. 1. Semen huius natiuitatis eſt uerbum Euangelij, *quod annunciatur uoce miniſtrorum. 2. Spiritus ſanctus, qui in prædicatione* Euangelij *eſt efficax, operatur fidem, qua & aſſentimur uerbo* Dei, *& ſtatuimus nobis* Deum *eſſe propicium propter filium, & ſimul innouat naturam ad nouam obedientiam. 3. Cùm hæc beneficia accipiuntur fide, tanquam in agrum cordis, homo regenitus mox ſentit in ſe motus Spiritus ſancti: aqua foris adhibetur, tanquam ſigillum internæ regenerationis, & teſtimonium collatæ gratiæ Chriſti. Huius regenerationis effectus conſpiciuntur in mente, in affectibus, in uoluntate, in externis operibus. Nam mens luce* Dei *illuſtratur, affectus purgantur, uoluntas fit promta, &*

obedi-

obedientia noua omnium uirium incoatur: breui-ter, qui credit regenitus eſt.

DE TERTIO.

Sicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſer-to, ita oportet exaltari filium Dei, ut omnis qui credit in eum non pereat: ſed habeat ui-tam æternam. *Hiſtoria exaltati ſerpentis in deſer-to eſt in quarto libro Moſis cap. 21. quam figuram hic Chriſtus ad ſuam perſonam applicat, dicens:* Sicut Moſes exaltauit ſerpentem. *Hoc Chriſti dictum multa continet.* PRIMVM *enim aperte teſtatur, quòd lex non tollat peccatum: nam ſi lex tolleret peccatum, non opus eſſet expiatione per uictimam Chriſti. Deinde cur ſit datus Meßias, & cur filius Dei aſſumſerit humanam naturam indi-cat: datus eſt enim ut exaltaretur in cruce, & ita per eum ſalus mundo contingeret. Præterea oſten-dit hoc dictum, Chriſti regnum ſpirituale eſſe & æternum. Tum docet qualis ſit iuſticia, qua conſi-ſtimus coram Deo, ſeu quomodo participes reddi-mur beneficiorum Chriſti, uidelicet cùm credimus in Chriſtum exaltatum, id eſt, mortuum in ara cru-cis. Poſtremò dulcißima eſt conſolatio hic propoſi-ta, quòd gratia hæc, quæ eſt in cœlum aditus, offe-ratur omnibus: Id quod indicat uniuerſalis parti-ticula* OMNIS *qui credit. Nos igitur bonam ſpem concipiamus de ſalute, quæ omnibus offertur per Ie-ſum Chriſtum, cui cum Patre & Spiritu ſancto ſit honor in ſecula ſeculorum, Amen.*

Num: 21.

DOMINICA PRIMA POST TRINITATIS, EVANGELIVM *Lucæ* 16.

HOmo quidam erat diues, qui induebatur purpura & byſſo, et epulabatur quotidie ſplendide. Erat autem quidam mendicus, nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius hulceroſus, cupiens ſaturari de micis, quæ cadebant de menſa diuitis. Sed & canes ueniebant, ac lingebant hulcera eius. Accidit autem ut moreretur mēdicus, & deportaretur ab Angelis in ſinum Abrahæ. Mortuus eſt autem & diues, ac ſepultus eſt, atque in tartaro ſublatis oculis ſuis, cum eſſet in tormentis, uidit Abraham eminus, & Lazarum in ſinu eius. Et ipſe clamans dixit, Pater Abraham, miſerere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti ſui in aquam, ac refrigeret linguam meam, quia crucior in flamma hac. Dixit autem Abraham. Fili recordare quod receperis bona tua in uita tua, & Lazarus ſimiliter mala. Nunc autem hic ſolatio fruitur: tu uero cruciaris. Et ſuper hęc omnia inter nos & uos hiatus ingens firmatus eſt, ut ij, qui uolunt hinc tranſire ad uos, non poſſint, neque iſtinc huc tranſcendere. Ait autem: Rogo ergo te Pater, ut mittas eum in domum patris mei: habeo enim quinque fratres, ut

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tres, ut teſtificetur illis, ne & ipſi ueniant in hunc locum cruciatus. Ait illi Abraham: Habent Moſen ac Prophetas, audiant illos. At ille dixit, Non Pater Abraham, ſed ſi quis ex mortuis ierit ad eos, reſipiſcent. Ait autem illi: Si Moſen & Prophetas non audiunt, neq; ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent.

ENARRATIO TEXTVS.

A Dominica Aduentus huc uſq;, propoſita eſt doctrina de ſingulis Articulis fidei noſtræ: nũc in ſequentibus dominicis, uſq; ad Dominicam Aduentus, proponitur de miraculis Chriſti, & fidei natura uerisq; fructibus: idq; ideò, ut miraculorum doctrina confirmetur Euangelij ueritas & doctrina de fide, & fructibus eius nos ad bona opera excitemur. Docet autem Chriſtus de bonis operib. quinq; modis. 1. Interdum enim ſimplici doctrina eſt contentus, ut cùm dicit: Eſtote miſericordes: agite pœnitentiam, facite fructus pœnitentia dignos. 2. Interdum ſuum exemplum proponit, quod ſuos uult imitari, ut cùm dicit: Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde. 3. Interdum proponit parabolas, ut de bono uillico, de uirginibus decem, de ſemine in terram iacto, quales multæ ſunt paßim in Euangelicis hiſtorijs. 4. Interdum minis utitur, ut cùm dicit: Niſi abundauerit iuſticia ueſtra, plus quã ſcribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Item, uæ uobis Scribæ, Phariſæi, hypocritæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

critæ &c. 5. Interdum proponit præmia & pœnas in illuſtribus exemplis, quemadmodum hoc Euangelio facit. Breuiter, nihil non agit Dominus, ut ſuos honeſtæ uitæ ſtudioſos faciat.

Iam accedamus ad hodiernũ Euangelium: Cuius ſumma eſt, quòd Chriſtus Dominus propoſitis duobus exemplis, dehortetur ab impietate & crudelitate aduerſus pauperes, & exhortetur ad pietatem & conſtantiam in ferendis ærumnis huius uitæ. Nam ut diuitis Epulonis exemplo docet, quæ pœna maneat impios: ita pauperis Lazari exemplo hortatur ad pietatem & honeſtam uitam in timore DEI. Vſus ergo erit, ut diuites & crudeles erga ſuos proximos, uideant, tanquam in tabula, quas pœnas olim luent, ſi non reſipiſcant maturè. Deinde, ut pauperes pij & afflicti in hac uita huius pauperis Lazari exemplo ſe erigant, & patienter expectent liberationem & beatam requiem, ſi in fide ad mortem perſeuerauerint.

Loci tres:

I. Deſcriptio huius Epulonis, cum ſuis doctrinis.

II. Deſcriptio Lazari, cum ſuis conſolationibus,

III. Dictum Domini: habent Moſen & Prophetas.

DE PRIMO.

Homo quidam erat diues, qui induebatur purpura & byſſo. In hoc primo loco quatuor

ſunt

ſunt obſeruanda: quæ ſunt, 1. generalis reprehenſio eorum, qui ſunt crudeles in pauperes. 2. cauſa damnationis huius diuitis. 3. uerus uſus diuitiarum. 4. ſtatus animarum impiorum poſt hanc uitam.

PRIMVM ergo cùm hic Epulo damnatur, in genere reprehenduntur omnes, qui ſunt duri in pauperes, & qui cùm ipſi affluunt diuitijs, nulla cura pauperum tanguntur, quales multi ſunt in mundo. Hæc reprehenſio etiam ad eos pertinet, qui neq; conſilio, neq; re miniſterium uerbi, aut egentia Eccleſiæ membra iuuant, quare unuſquisq; apud ſe cogitet, & huius Epulonis damnatione admonitus ſapere diſcat.

Cauſæ damnationis huius Epulonis non ſunt diuitiæ & ſplendor ueſtium & deliciæ in cibis, modò temperatæ fuiſſent, quod ex ipſo Euangelio patet: nam pauper Lazarus in diuitis Abrahami ſinum receptus eſt. Si enim diuitiæ fuiſſent efficaces cauſæ damnationis, damnatus fuiſſet & Abraham: damnatus fuiſſet Dauid, & multi reges, & alij qui diuites fuerunt. Verùm diuitiæ, ſplendor & huiuſmodi alia, occaſio poſſunt eſſe damnationis, quando uidelicet homines iſtis abutuntur in contumeliam Dei & contemtum proximi, in ſuperbiam & luxum. Sed quæ fuerunt cauſæ damnati huius Epulonis? tria horrenda mala quæ in textu diſertè notantur: quorum primum fuit ſecuritas carnalis, quæ habuit ſecum hæc mala, quòd non egerit pœnitentiam, quòd nullum ſenſum iudicij & iræ Dei habuerit,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

habuerit, quòd nulla cura officij tangeretur. Nam hæc perpetuò ſecum habet carnalis ſecuritas. Alterum malum, propter quod damnatus fuit hic Epulo, erat luxus & crapula, quibus & corpora & animæ grauantur, ne quid poßint homines de rebus ſuæ ſalutis cogitare. Tertium malum, quod cauſa fuit damnati Epulonis, erat neglectus Lazari, quæ res ſatis indicat, quòd nullam fidem habuerit: ubi enim fides uera eſt, non poteſt in miſeros & egenos eſſe crudelitas. Propter has tres cauſas damnatus eſt Epulo, cuius exemplo multi quotidie ad damnationem certam properant, qui ſuis diuitijs ſecuritatem, crapulam & neglectum membrorum Chriſti fouent. Quare ſi nobis ſalus cordi eſt, maturè reſipiſcamus, caueamusq; ne donis Dei in noſtram perniciem abutamur.

TERTIO loco ex hoc exemplo colligendum eſt per contrarium, quis ſit uerus uſus diuitiarum, qui uerus uſus in his quatuor eſt poſitus.

PRIMVS eſt, ut conferamus partem noſtrarum facultatum ad conſeruationem miniſterij, quem uſum confirmat primum finis hominis: eſt enim homo conditus, ut Deum agnoſcat et celebret. Quare & bona quæ habet, ad iſtum finem referenda ſunt. Deinde hunc uſum confirmant ſæpius repetita mandata Dei. Deus enim mandat, ut Eccleſiam noſtris facultatibus iuuemus. Præterea hunc uſum ſtabiliunt piorum regum & ſanctorum exempla, qui nihil in uotis magis habuerunt, quàm ſu-

is di-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

is diuitijs miniſterium uerbi ornare, & conſeruare. Contra hunc primum & pium diuitiarum uſum peccant multi: inter quos ſunt primùm, qui ſuas diuitias conuertunt ad ruinam miniſterij, quemadmodum multi tyranni olim & hodie faciunt. Deinde, qui auferunt bona Eccleſiaſtica & ſibi occupant. Tum etiam, qui ex ſuis facultatibus nihil conferunt ad conſeruandum miniſterium uerbi. Præterea & illi, qui uel precibus, uel artibus alijs bona Eccleſiaſtica ad ſe honeſto titulo transferunt, quaſi eſſent Eccleſiæ miniſtri, cùm ſint prorſus canes muti, qui nec unquam ſeruierunt Eccleſiæ, aut Reipub. nec poſſunt unquam ſeruire, uentres pigri, & beſtiæ inertes, qui tamen Prælati, Canonici & uicarij & Abbates ſalutari uolunt.

SECVNDVS uerus & legitimus diuitiarum uſus eſt, ut earum partem conuertamus ad conſeruandam & ornandam Rempublicam, in qua uiuimus. Sunt enim Reſpublicæ Eccleſiæ hoſpitia: quibus etiam gratitudinem debemus, etiamſi alia commoda ad nos non peruenirent. Contra hunc uſum multi peccant, ut ſunt: qui iuſta tributa non ſoluunt: qui iniuſta exigunt: qui tributa non conuertunt ad rerumpublicarum conſeruationem, ſed ad luxum & crapulam.

TERTIVS uſus rectus & legitimus diuitiarum eſt, ut unusquiſq; ſuum ſtatum honeſtè tueatur ſine ſordibus. Contra quem peccant primùm, qui potationibus, commeſſationibus, ueſtibus ſuo

ſtatui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſtatui non conuenientibus ſuas res abliguriunt, quemadmodum multi faciunt. Deinde etiam auari, qui ſordibus ſuis oblectantur, & ſuum ſtatum honeſtè, ut decet, non tuentur, qui & malè ueſtiuntur, & malè edunt, cùm interim eorum pecunia ærugine corrumpatur in arca.

QVARTVS *diuitiarum uerus uſus & legitimus eſt, ut partem aliquam in pauperes erogemus, & maximè in eos, qui cum paupertate pietatem coniunxerunt. Eſt enim hæc potiſsima cauſa, cur* Deus *ſinit eſſe pauperes inter nos, ut faciat periculum, an ipſius miſericordiam imitari uelimus, iuxta mandatum* Chriſti: *Eſtote miſericordes, ſicut* Pater *ueſter cœleſtis miſericors eſt. Cõtra hũc uſũ etiam multi peccant cum hoc diuite* Epulone, *cuius olim in ſupplicijs erunt ſocij, qui ipſum magiſtrum crudelitatis erga egenos in hoc mundo ſint ſecuti.*

QVARTVM *ſequitur, quod in* Epulonis *exemplo conſiderandum dixi, uidelicet, qualisnam ſit ſtatus animarum eorum, qui ex hac uita ſine fide diſcedunt.* Nam *cùm* Chriſtus *dicit diuitem* Epulonem *apud inferos ſublatis oculis uidiſſe* Abrahamum *eminus, & petiuiſſe intingi extremum digiti* Lazari *in aquam, ad refrigerãdam linguam ſuam, depingit tabulam, quæ ſtatum animarum impiorum poſt mortem repræſentant: in qua hæc notantur. 1. ſummus cruciatus & conſcientiæ perpetuus uermis. 2. memoria crudelitatis quam exercuerant in miſeros. 3. uotum recreationis per eorum officia*

in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

in quos in hac uita crudeles erant. 4. quòd non ſit futurus finis tormentorum, & quòd fruſtra expetatur ulla in tormentis refectio. Quod enim hîc Dominus per colloquium Epulonis & Lazari depingit propter noſtrum captum, id ipſe Epulo in ſua conſcientia ſenſit, quam Dominus, qui omnia nouit, ignorare non potuit. Hæc igitur impietatis pœna ad ſeriam pœnitentiam inuitet, ne inuiti ad pœnam pertrahamur.

DE SECVNDO.

Et erat quidem mendicus nomine Lazarus, qui iacebat ad ianuam eius, ulceribus plenus, cupiens ſaturari de micis, quæ cadebant de menſa diuitis, & nemo dabat. *In hoc Lazari exemplo multa ſunt obſeruanda, unde nos et doctrinam & conſolationem capere poterimus.*

PRIMVM *hîc confirmatur concio Petri, qui dicit iudicium à domo Deo incipere: punit enim ſuos in hac uita Deus, ut tanquam freno quodam retineantur in officio. Si enim omnia ſuccederent illis ex uoto, ebrij facti felici rerum ſucceſſu, à pietate deflecterent ad impietatem. Vnde Moſes de populo Iudaico dixit: Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexit ad ludendum, hoc eſt, in idolatriam & alia ſcelera lapſus eſt. Quare memores ſimus dicti Pauli 1. Corint. 11. Cùm iudicamur, id eſt, affligimur, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Ad paternum igitur Dei animum reſpiciamus, quoties duris afficimur in hac uita, & cru-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ce admoniti timeamus Deum piè & innocenter ui-
uendo.

DEINDE hoc exemplo Lazari docemur non omnes coram Deo miſeros eſſe, qui in hac uita ſunt calamitoſi: nec econtrà omnes placere Deo, qui in hac uita uidentur felices & beati. Lazarus in hac uita miſer fuit: ſed Deo erat carus. Epulo in hoc mundo felix: ſed Deo diſplicebat. Quæ cauſa? Lazarus timuit Deum ex uiua fide: Epulo autem Deum non timuit, fide enim uacuus erat.

TERTIO, in Lazaro uidemus exemplum prouidentiæ Dei. Iacet contemtus & ſpretus: uerùm cùm nunc abſq; omni conſolatione iaceret, uenerunt canes & linxerunt ulcera eius: quo ſignificatur, quòd Deus non ſinat pios ita calamitatibus obrui, quin conſolationes ærumnis admiſceat. Neq; enim dubium eſt, quin prouidentia Dei factum ſit, ut canes uenirent & lingerent ulceroſum in maiorem damnationem diuitis Epulonis & familiæ eius. Nam familia Domini ſui impietatem eſt imitata: textus enim dicit, & nemo dabat ei.

QVARTO obſeruemus hìc communem ſortem piorum & impiorum. Moritur Epulo, moritur & Lazarus. Mors quidem utriq; eſt communis: ſed non mortis euentus. Epulo enim per mortem ad miſeriam tranſijt: Lazarus uerò ad felicitatem peruenit.

QVINTO hìc obſeruetur in Lazaro Angelorum miniſterium. Epulo uiuum Lazarum con-
temſit:

temſit: ſed mortui animam Angeli deportant: qui in uita contemtus erat, in morte curatur & honoratur ab Angelis Dei. Neq; hoc in ſolo Lazaro accidit: ſed quod de illo legimus, commune eſt omnibus. Nam ut piorum animæ Deo curæ ſunt: ita à ſanctis Angelis in portum ſalutis & felicitatis deportantur.

SEXTO in Lazari exemplo uidemus qualis ſtatus ſit animarum piorum poſt hanc uitam. Deportatur Lazarus in ſinum Abrahæ. Quid eſt ſinus Abrahæ? Sicuti Abraham ideò pater fidelium dictus eſt, quia penes ipſum depoſitum fuit æternæ uitæ fœdus, quod fideli cuſtodia ſeruatum filijs ſuis primùm, deinde cunctis gentibus quaſi per manus tradidit: Filij eius uocantur, quicunq; eiuſdem promiſsionis ſunt hæredes: Ita poſt mortem dicuntur in eius ſinum colligi, quia eiuſdem cum eo fidei fructum percipiunt. Nam quemadmodum filij, dum ueſpere ab operibus diurnis domi congregantur & ueluti in ſinu paterno fouentur, ita pij poſt labores exhauſtos in hac uita, poſt mortem colliguntur in beata requie, ubi benè & beatè habent uſq; ad reſurrectionem mortuorum. Hic Abrahæ ſinus uocatur etiam Paradiſus, ut in illo Chriſti dicto ad latronem, hodie eris mecũ in Paradiſo: ubi eſt iuxta Pſalmum, abundantia lætitiarum ex uultu Dei & perpetuæ iucunditates in dextra eius. Breuiter, beati qui in Domino moriuntur, quia perpetuò cum Domino erunt & perpetuo gaudio fruentur.

Porrò quantum ad colloquium Abrahæ & E-

pulonis attinet, ſciendum eſt, quòd iſta acciderunt ſpiritualiter. Ita enim apud ſe cogitauit Epulo in tormentis, & tale reſponſum accepit iſte in propria conſcientia.

SEPTIMO obſerua in Lazaro imaginem Ecclesiæ in hac uita. Eſt enim afflicta & contemnitur à potentibus & diuitibus huius mundi.

DE TERTIO.

Habent Moſen & Prophetas, audiant illos. Hæc grauiſſima eſt admonitio in primis utilis. Hoc enim dicto multi damnantur.

PRIMVM damnatur omnis qui Moſen & Prophetas non recipit. Nam hi dati ſunt diuinitus, ut ad Deum nos ducant & ſalutis uiam monſtrent. Qui ergo hos non recipit manet in ſua damnatione.

SECVNDO damnantur recipientes, ſed tamen pluris facientes humanas traditiones, & potius uitam inſtituunt iuxta præcepta hominum, quã iuxta præcepta Dei, contra apertum Dei interdictum. Ita enim ait apud Hieremiam cap. 20. In præceptis meis ambulate, & non in præceptis Patrum ueſtrorum.

TERTIO damnatur hîc Gregorius Papa, Anabaptiſtæ & alij Enthuſiaſtæ, qui nouas de cœlo reuelationes quærunt, ac magis fumis uicioſi & melancholici cerebri, quàm uoci cœleſti credunt: imò relinquunt uerbum & prorſus abijciunt.

QVARTO, diſcamus hinc magnifacere doctrinam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ctrinam Moſis, Prophetarum & Apoſtolorum, quæ lucerna nobis erit ad æternam ſalutem, modò eius ductum ſequamur: nullum enim habet mundus præſtantius clenodium, quàm uerbum Dei. Hoc Dauid pluris fecit, quàm aurum præſtantiſſimum: hoc Lazarus in mundo pauper diues erat coram Deo: hoc Iob in medijs ærumnis ſe erexit. Quare & nos cariſſimi, amemus uerbum Dei, ſciamus eſſe inſtrumentum, quo nobis offertur theſaurus omnium precioſiſſimus Chriſtus Ieſus, & per illum uita æterna, quam donet nobis Pater cœleſtis per eundem Ieſum Chriſtum, cui honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA SECVNDA TRINITATIS, Lucæ 14.

HOmo quidam apparauerat cœnam magnam, & uocauit multos, miſitq́; ſeruum ſuum hora cœnæ, ut diceret inuitatis: Venite, quia iam parata ſunt omnia. Et cœperunt ſimul omnes excuſare. Primus dixit ei: Villam emi, & neceſſe mihi eſt exire & uidere illam, rogo te, habe me excuſatum. Et alter dixit, Iuga boum emi quinq́;, & eo ad probandum illa, rogo te, habe me excuſatum. Et alius dixit, Vxorem duxi, & ideo non poſſum uenire. Ac reuerſus ſeruus, renunciauit hæc Domino ſuo. Tunc iratus paterfamilias, dixit ſeruo ſuo: Exi cito in plateas &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uicos ciuitatis, & pauperes ac debiles, clau-
doſq; & cæcos introduc huc. Et ait ſeruus:
Domine, factum eſt, ut imperaſti, & adhuc
locus eſt. Et ait Dominus ſeruo: Exi in uias
& ſepes, & compelle intrare, ut impleatur do-
mus mea. Dico enim uobis, quod nemo ui-
rorum illorum qui uocati ſunt, guſtabit cœ-
nam meam.

ENARRATIO TEXTVS.

Sicuti proximo die Dominico, *impedimentum ſalutis eſſe contemtum proximi in* Epulone *oſtenſum eſt: ita in hoc* Euangelio*, aliud impedimentum cauendum docemur, ne uidelicet noſtras poſſeſſiones & negocia, curasq; rerum mundanarum pluris faciamus, quàm* Euangelium Chriſti*, ne'ue ſinamus nos commodis & uoluptatibus huius mundi impediri & occupari, quò minus ueniamus ad cœnam, ad quam per* Euangelij *prædicationem uocamur.*

Porrò occaſio huius parabolæ, fuit uox cuiuſdam Phariſæi *in conuiuio, ad quod* Chriſtus *erat inuitatus. Nam cùm* Chriſtus *pronunciaſſet retributum iri in reſurrectione iuſtorum ijs, qui ſunt liberales erga pauperes,* Phariſæus Chriſti *ſermonem approbaturus ait: beatus qui comedit panem in regno* Dei. *Verùm quia* Chriſtus *huius* Phariſæi*, & maximæ partis gentis* Iudaicæ *mores peruerſos & præpoſterum ſtudium uidit: proponit hanc parabolam, in qua &* Iudæorum *iuſtam reiectionem,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nem, & gentium gratuitam receptionem pingit. Cuius parabolæ ſcopus & finis eſt, ne ſinamus huius uitæ res caducas nobis impedimento eſſe, quò minus in cœnam cœleſtem inuitati per Euangelium ueniamus. Loci quatuor.

I. Magnitudo miſericordiæ Dei pingitur in hac cœna.

II. Ingratitudo mundi notatur in ijs qui uocati recuſant uenire.

III. De coactione, quomodo cogat & per quos.

IIII. Comminatio pœnæ eorum, qui Euangelium non recipiunt.

DE PRIMO.

Quanta ſit miſericordia Dei erga genus humanum, multis indicijs oſtenditur. Nam non ſolùm uox Dei: uerumetiam ingentia Dei beneficia erga totum mundum, & præcipuè erga Chriſti Eccleſiam ineffabilem miſericordiam Dei teſtantur. Miſericordia (inquit Dauid) Domini plena eſt terra. Argumentum maximum huius miſericordiæ eſt datus filius, ut mundum in extremam miſeriam dimerſum redimeret, idq; per ſuam mortem & paſſionem, quò homines ab hac miſeria liberati, donarentur æterna uita, quæ hîc cœna magna dicitur, & in Matthæo nuptiæ regis: ad quam cœnam magnam homines uocantur, ex mera Dei miſericordia, quò in ea ſaturentur delicijs ſpiritualibus in omni æternitate.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Verum ut nobis magis dulceſcant lauticiæ huius cœnæ, circumſtantias, quæ in textu notantur, proponam ſeorſum, & quid doctrinæ & admonitionis ex ſingulis petendum ſit dicam.

PRIMA itaq; circumſtantia in hac cœna ſpectanda, eſt de eo, qui ad hanc cœnam inuitat: nam inde eius æſtimatio dependet. Quis ergo inſtruit hanc cœnam? Num rex aliquis mundanus? Non: Imò magnifacienda eſſet eius regis liberalitas & laude extollenda miſericordia, qui miſeris & pauperibus regale conuiuium et magnificè inſtructum pararet. Sed quis eſt? Deus Pater cœleſtis Dominus dominantium & rex regum, ſolus diues & lauticijs abundans. Hæc circumſtantia bonitatis & miſericordiæ Dei clariſſimum teſtimonium eſt.

SECVNDA circumſtantia eſt, quòd hic Paterfamilias Deus ad cœnam inuitet. Sed quid cœnæ nomine ſignificatur? Ipſum Euangelium eaq; omnia quæ cum Euangelio coniuncta ſunt: ut eſt ſalus & uita æterna. Vide quanta miſericordia hic relucet. Sed quæ ratio eſt appellationis? Cur hæc tanta bona, cœna dicuntur? Id fit ſanè non ſine magnis cauſis, quarum de numero ſunt tres præcipuè. PRIMA, quia Euangelium æternum gaudium, & nunquam finienda bona promittit. Vt enim cœna in extrema diei parte apponitur: ita bona quæ Euangelium offert, poſt multos exhauſtos in ærumnis huius uitæ labores, credentibus ex mera Dei miſericordia donabuntur. SECVNDA cauſa eſt, quia ſicut

ueſpera,

ueſpera, quando cœna inſtrui ſolet, eſt finis diei: ita ætas, in qua per miniſterium prædicationis omnes ad Epulas diuinæ cœnæ inuitantur, extrema eſt. TERTIA, quia Euangelium extrema uox Dei eſt in mundo, poſt quam nulla alia eſt expectanda: ſicut cœna ultimum in die cibum proponit. Nunquam enim alia de cœlo ſonabit uox Dei: ſed hæc eadem Euangelij uox ſonabit uſque ad iudicij extremi diem.

TERTIA circumſtantia eſt in hac uoce MAGNA, qua commendantur nobis diuitiæ miſericordiæ Dei: non enim Deus unum & alterum regem & ſapientem inuitat ad ſuam cœnam: ſed totum mundum. Non prætermittit pauperes, non diuites negligit, non nobiles excludit, non ruſticos aut ciues à ſuo conuiuio arcet, non paruos contemnit, non magnos faſtidit: ſed omnes promiſcuè per orbem ſparſos homines inuitat ad magnam illam cœnam: nam textus & magnam cœnam eſſe, & multos inuitatos teſtatur.

QVARTA circumſtantia eſt de modo inuitationis. Modus exprimitur hiſce uerbis: Et miſit ſeruum ſuum hora cœnæ, ut diceret inuitatis. Hic ſerui nomine intelliguntur Prophetæ, Apoſtoli & omnes pij Doctores, quos inde ab initio mundi miſit Deus inuitatum ad hanc cœnam. Ad hanc cœnam ipſe Deus Patriarcham Nohe inuitauit. Hic inuitatus reliquum mundum uice Dei uocauit. Deinde cùm ob ſuam ingratitudinem mundus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

diluuio periiſſet, inuitatur uoce Dei Abraham ad hanc cœnam. Præterea cùm mundi malicia creuiſſet ſuper terram, unum populum peculiarem elegit Deus, in quo ſæpè excitauit Prophetas, ut ad hāc cœnam inuitarent: idq́; continuauit paterfamilias, donec proprium filium miſit Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, quem inuitati ſuſpenderunt in crucem. Qui excitatus à mortuis, miſit Apoſtolos in uniuerſum mundum, ut ad hanc lautiſsimam cœnam omnes gentes inuitarent.

QVINTA circumſtantia eſt de hora cœnæ. Quænam eſt iſta hora? Tempus gratiæ & tempus gloriæ. Tempus gratiæ eſt, quo annunciatur hominibus liberalitas & miſericordia patrisfamilias, quod in tres partes diſtribuitur: In promiſsionem, exhibitionem, & tempus ſecutum exhibitionem. Promiſsionis tempus fuit inde ab Adam uſq; ad Chriſtum natum ferè 4000. annorum. Deinde exhibitionis tempus erat, dum Chriſtus ipſe in carne hîc in terris uerſatus eſt, prædicauit, obtulit ſeipſum precium redemtionis pro inuitatis ad hanc cœnam. Tempus ſecutum exhibitionem eſt inde à miſsione Apoſtolorum in mundum uniuerſum uſq; ad diem iudicij: in quo tempore & nos ſumus, et inuitamur ad hanc cœnam uoce miniſtrorum uerbi. Tempus gloriæ eſt æternitas, quando in cœleſti gloria accubabimus non ſolùm cum Abraham et Iſaac: ſed cum Deo Patre, Deo Filio, Deo Spiritu ſancto, et fruemur æterno gaudio & lætitia in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

Sexta

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

SEXTA *circumſtantia eſt inuitandi forma.* Venite (*inquit*) quia parata ſunt omnia. Hoc *eſt, ut in* Baptiſtæ *&* Chriſti *inuitatione uidemus: agite pœnitentiam &* credite Euangelio: *appropinquat enim regnum cœlorum. Hæc inuitatio requirit pœnitentiam, hoc eſt, prioris uitæ mutationem, ut diſcedamus à malo & faciamus bonum, & requirit fidem, id eſt, ut credamus hanc cœnam nobis apponi, non noſtrum ob meritum, ſed ex mera miſericordia propter filium, qui nobis à* Deo *datus eſt ſapientia, iuſticia, ſanctificatio, redemtio.* His *enim donis & ueluti ueſtibus filij* Dei *in cœnam æternæ uitæ intrabimus.* Nam *ſapientia ſua* Chriſtus *mentes noſtras reformat: iuſticia ſua nos ornat, cũ in eum credimus: ſanctificatione ſua nos purificat, ac tandem recipit in ſuum cœnaculum, ubi erit perpetua redemtio, gloria et felicitas. Atq; hactenus de primo loco, in quo commendatur nobis miſericordia* Dei, *quæ eſt à progenie in progeniem ſuper omnes timentes eum, ut uirgo mater* Domini *canit.*

DE SECVNDO.

Sed omnes cœperunt uno animo ſe excuſare: Recuſârunt *enim uenire ad cœnam hanc cœleſtem.* Quemadmodum *enim ſus pluris facit cœnum in quo ſe commaculat, quàm aurum aut precioſas gemmas: ita homines ſordibus ſuis inuoluti fugiunt ſplendorem tantæ cœnæ.* Qua *in re, tria deploranda ſunt mala:* Miſeria *generis humani, maxima ingratitudo, & corruptum iudicium.*

Miſeria

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Miſeria eſt quòd peccatis & maledictione oppreßi homines, non ſolùm non eluctari de ſuis malis conantur: uerumetiam ipſis ſordibus delectantur: tantum abeſt, ut remedium quærant. Atq; hoc eſt, quod *Chriſtus dicit:* Nemo uenit ad me, niſi quem Pater *traxerit.* Ingratitudo eſt, *quòd homines inuitati ad ad gratuitam cœnam, id eſt, gratuitam liberationem à peccato, ab ira* Dei, *à maledictione legis, ab inferno, à* Diabolo, *ad remißionem peccatorum, ad fauorem* Dei, *ad iuſticiam, ad cœlum, ad* Deum, *ut cum illo beati uiuant in omni æternitate: recuſant tamen uenire.* Quis *hanc ingratitudinem ſatis deplorare poteſt.* Corruptum iudicium *eſt, quòd homines pluris faciant finita bona, quàm æterna: pauca, quàm multa: caduca, quàm firma: terrena, quàm cœleſtia: conſeruantia hanc uitam ad modicum tempus, quàm conſeruantia animam & corpus in æterna uita. Stultus'ne iudicatur, qui præfert lutum auro? Sanè ſtultißimus, ut qui nihil rectè iudicare poßit.* Multò *ſtultior eſt, imò in infinitum ſtultißimus, qui præfert mortem uitæ, peccatum iuſticiæ, infernum cœlo, diabolum* Deo: Breuiter, *infinita mala infinitis bonis.* Hoc *noſtrum corruptißimum iudicium agnoſcamus, & petamus noſtras mentes noua luce reformari, ut rectè intelligamus, quæ uerè bona ſunt: ordinatè appetamus, quæ rectè iudicamus, & uſq; ad finem perſeueremus in quærendis ijs, quæ ordinatè appetimus.*

Poſtquam *autem hæc in genere dicta ſunt de miſeria*

ſeria generis humani, de ingratitudine ſumma & corruptiſſimo iudicio hominum: textum uideamus qui uarios modos excuſationis continet. Primùm dicit: Et omnes cœperunt una ſententia recuſare. Hoc eſt maxima pars mundi ingrata contemſit gratuitò oblatum beneficium. Primus ergo dixit: Agrum emi, neceſſe habeo exire & uidere eum, rogo te, habe me excuſatum. Hîc deſcribitur primum genus hominum excuſantium ſe, quo ſub genere omnes continentur, qui potentia ſua freti recuſant uenire ad hanc præclaram cœnam. Neq; tamen potentia eſt efficax cauſa huius excuſationis: ſed occaſio tantùm in ijs, qui ſuam potentitiam à Deo eſſe non agnoſcunt, qui ſua potentia nituntur, hoc eſt, baculo arundinis. Nam cùm peccatum, mors, infernus, Diabolus inuadit, hominum potentia non ualet: hîc enim ſola potentia ualet, nempe Euangelium Chriſti, quod Paulus definit eſſe potentiam Dei ad ſalutem omni credenti. Quòd autem hæc potentia, & agrorum poſſeſſio non ſit efficax cauſa recuſatæ huius opiparæ cœnæ oſtendunt exempla: potens fuit Dauid, & habuit agros plurimos: potens fuit & Nero, & habuit agros. Quorum ille inuitatus ad nuptias uenit, hic recuſauit. Quare? Quia ille uſus eſt potentia in gloriam Dei: hic eadem eſt abuſus in ſui interitum. Nam ea deceptus recuſauit uenire ad hanc cœnam. Hîc ergo monemur rectè uti agris noſtris, ne ſint nobis impedimento, quò minus ad hanc cœleſtem cœnam ueniamus: exempla omitto.

Alter

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Alter uerò dixit: Iuga boum emi quinq; & proficiſcor ad probandum ea: rogo te habe me excuſatum. *Hîc deſcribitur alterum genus hominum excuſantium ſe, quò minus ad cœnam uenire poßint: ſub hoc genere continentur diuites huius mundi. Quid? an diuitiæ ſunt cauſæ efficaces huius recuſationis? Nequaquàm. Fuit Abraham diues, fuit & Epulo diues, de quo nuper audiuimus: ſed Abraham non impeditus eſt ſuis diuitijs. Nam pluris fecit hanc cœnam, quàm terrenas diuitias. Contrà, Epulo ebrius fuit ſuis diuitijs, atq; ideò uenire recuſauit. Sunt enim diuitiæ quando à malis poßidentur, ueluti eſca, qua illecti capiuntur & necantur: ideò Chriſtus dicit eas ſpinas eſſe: & difficilè pronunciat diuitem poſſe intrare regnum cœlorum. Plato Philoſophus rectè dixit, diuitias cæcas eſſe ſine prudentia, & acutùm cernere, quando ſequuntur prudentiam. Ita & nos poſſumus dicere, diuitias ſpinas eſſe ſine pietate, & roſas quando pietatem ſequuntur. Nam pij diuites ſuis diuitijs ueluti roſis quibuſdam ornant miniſterium uerbi, ornant Reſpublicas & propriam domum. Quicunque ergo huius mundi diuitias habet, det operam, ut earum adminiſtratrix ſit pietas & caritas, ut in ſanctis Patriarchis & regibus, alijſq; multis pijs et ſanctis hominibus uidemus.*

Et alius dixit: duxi uxorem, propterea non poſſum uenire. *Hîc deſcribitur tertium genus hominum recuſantium uenire ad hanc cœnam: quo*

ſub genere continentur omnes, qui huius mundi uoluptatibus dediti Euangelium Chriſti non curant. Ducere uxorem non eſt per ſe aut malum, aut cauſa recuſationis: ſed tantùm occaſio in quibuſdam, qui non rectè utuntur dono Dei. Abraham habuit uxorem & multi pij, qui tamen non propterea recuſârunt obtemperare Euangelio: Quare coniuges dent operam, ut Chriſtum ſecum habeant, caueant ne occaſionem mali à bono ſumant. Hactenus audiuimus tria genera hominum excuſantium ſe, quòd non uenirent inuitati ad hanc cœleſtem cœnam: ſed ex his intelligemus omnia quæ hominibus impedimento ſunt, cur Euangelio non auſcultent.

DE TERTIO.

Seruus reuerſus domum, nunciat patriſamilias quæ reſponderunt, & rurſus miſſus multis collectis pauperibus & claudis, iubetur cogere homines, ut intrent, quo impleatur domus conuiuij. In hac coactione nobis proponitur ſumma conſolatio. Deus .n. non ſolùm promittit, non ſolùm inuitat multos, non ſolùm mandat: ſed cogit & compellit intrare ſuam cœnam. Sed quomodo compellit? Multis ſanè modis. Parentes in familia cogent ſuos domeſticos, & diſciplina domeſtica aſſuefacient eos, ut Chriſtum audiant, piè & ſanctè uiuant. Hinc illud Pauli: Educate pueros in diſciplina & correptione Domini. Magiſtratus ſimiliter coget edictis, bonis ordinationibus, exemplo, ſublatione Idololatriæ: quemadmodum Eze-

chias

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

chias & Theodoſius fecerunt, qui inſtrumenta Idololatriæ ſuſtulerunt. Omnium autem maximè miniſtrorum uerbi eſt cogere comminationibus & obiurgationibus, quemadmodum Chriſtum, Prophetas & Apoſtolos feciſſe legimus.

DE QVARTO.

Nemo uirorum illorum, qui uocati fuerunt & recuſarunt uenire, guſtabunt cœnam meam. *Hoc eſt, omnes contemtores Euangelij excluduntur de uita æterna. Nam ira Dei manet in omnes, qui non credunt in Filium. Hæc ſumma eſt quarti loci.*

Cæterùm uſus totius hodierni Euangelij triplex eſt. Primus, ut conſiderata magnitudine miſericordiæ Dei, gratias agamus Deo per Ieſum Chriſtum. Secundus, ut caueamus ne ullo prætextu nos ſubducamus ab obedientia erga Euangelium. Tertius, ne exemplo potentum, diuitum & uoluptariorum ſeducamur, & ruamus in proprium exitium: ſed potius totis uiribus demus operam, ut in hanc cœleſtem cœnam, includamur, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, cui cum Patre & Spiritu ſancto ſit honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA TERTIA
POST TRINITATIS, *Lucæ 15.*

ACcedebant ad Ieſum omnes publicani & peccatores, ut audirent illum. Et mur-

mura-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

murabant Phariſæi ac ſcribæ, dicentes: Hic peccatores recipit, ac cibum capit cum illis. Dicebat aũt ad illos parabolam hanc, dicens. Quis ex uobis eſt homo, qui habet centum oues, & ſi perdiderit unam ex illis, non'ne relinquit nonaginta nouem in deſerto, & uadit ad illam quæ perierat, donec inueniat eã. Et cum inuenerit eam, imponit in humeros ſuos gaudens, ueniensq́; domum, conuocat amicos & uicinos, dicens illis: Gaudete mecum, quia inueni ouem meam quæ perierat. Dico uobis, quod ita gaudium erit in cœlo ſuper uno peccatore reſipiſcente, magis quã ſuper nonaginta nouem iuſtis, qui non indi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

gent pœnitentia. At quæ mulier habens drachmas decem, ſi perdiderit drachmam unam, non'ne accendit lucernam,& uerrit domum,quæritq́ diligenter,donec inueniat? Et cum inuenerit, conuocat amicas & uicinas, dicens: Gaudete mecum, quia inueni drachmam quam perdideram. Ita dico uobis, gaudium erit coram Angelis Dei, ſuper uno peccatore reſipiſcente.

ENARRATIO TEXTVS.

Occaſio hodierni Euangelij hæc eſt. Cùm tanta eſſet bonitate Dominus noſter præditus, ut neminem quantumuis afflictum & magnum peccatorem faſtidiret, imò potius omnes ad ſe inuitaret, iuxta illud Matthæi 11. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos: factum eſt quòd ipſi publicani, cognita hac miſericordia & bonitate, ad eum uenirent, quò gratiæ omnibus liberaliſſimè oblatæ participes fierent. Atq; ideò Chriſtus non uoluit eos tantùm uoce conſolari ſed facto & conuerſatione. Inuitatus proinde ab ijs uenit & comedebat cum illis: idq́ue ea de cauſa, ut eos Deo Patri lucrifaceret, hoc eſt, conuerteret eos à uijs ſuis peſſimis ad ueram & ſalutarem pœnitentiam, quò à maledictionis reatu abſoluti hæredes fierent uitæ æternæ per Ieſum Chriſtum. Hoc Chriſti factum obſeruantes Phariſæi, ut erant ſuperbi, tumentes ſua Phariſaica, i. falſa iuſticia, murmurãt, ac tacitè Chriſtum uiolatæ legis diuinæ accuſant.

Sed

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Sed quid ad hæc Chriſtus? utroſq; docet. Publicanos quidem, quòd uenerit ſaluatum peccatores. Phariſæos uerò cur cum peccatorib. conuerſetur: unde colligitur Chriſti regnũ pugnare cũ Phariſæorum opinione & Satanæ regno. Nam ut Chriſti regnum eſt miſericordia et remiſsio peccatorũ, adeò ut Angeli in cœlo gaudeant ſuper ſingulis peccatorib. pœnitentiam agentibus: ita Satanæ regnum eſt crudelis immanitas & peccati inundatio quædam. Loci duo:

I. *Murmur Phariſæorum, & cur Chriſtus ſit conuerſatus cum peccatoribus.*

II. *Docetur parabolis duabus, cur Chriſtus in hunc mundum uenerit, & quid nos facere oporteat, modò ſaluari uelimus.*

DE PRIMO.

Appropinquabant ei publicani & peccatores, ut audirent eum, & murmurabant Scribæ & Phariſæi, dicentes: hic peccatores recipit & manducat cum illis. *Hîc proponuntur nobis duo hominum genera, & eorum diuerſa ſtudia. Vnum publicanorum & peccatorum, qui Chriſtum accedunt, ut illum audiant, ut ad ipſius ouile aggregentur & ſaluentur. Poſtquam.n. audiuerunt Chriſtum nullos peccatores reijcere: ſed omnibus gratiam, modò pœnitentiam agere non recuſarent, offerre, ipſum accedere non dubitârunt, ſpe magna ſalutis concepta. Alterum Phariſæorum & ſcribarum. Hi Chriſti factum & miſericordiam erga peccatores improbârunt, atq; ideò murmurârunt,*

dicentes: hic peccatores recipit & manducat cum illis.

Porrò huius Phariſaici murmuris plures ſunt cauſæ, quarum nonnullas recitabo, ut uideamus quo ſpiritu ſint locuti, nosq́; caueamus, ne ſimili morbo laborantes, aliorum ſalutem impedire uideamur.

PRIMA ergo cauſa eſt Diaboli inuidia, quæ propria eſt Diaboli et membrorum eius. Hæc enim eorum cordibus infixa efficit, ne uidere poſsint Chriſtum & publicanos unà conuerſari. Tanta enim inuidia erga publicanos laborârunt, quòd noluerint eos bonorũ conuerſatione emendari. Huius generis Phariſæi plures ſunt hodiè quàm qui Phariſæorum titulum agnoſcunt.

SECVNDA cauſa murmuris fuit intolerabilis ſuperbia in Scribis & Phariſæis, qua ut canes publicanos ſpreuerunt, adeò ut cibum capere cum illis, aut domum eandem cum illis intrare recuſarint.

TERTIA cauſa murmuris fuit opinio iuſticiæ & ſanctitatis. Nam ut ſe iuſtos, tantùm ex paternis obſeruationibus & ſacrificijs, reliquosq́; ut iniuſtos contemſerunt (ut ille qui ait: Non ſum ſicut cæteri peccatores, nec ut ille publicanus, ieiuno bis in Sabbato &c.) ita eos, qui hanc ſanctitatis laruam non habuerunt, ſtrenuè tanquam anathemata & res abominabiles aſpernabantur.

QVARTA cauſa fuit ſtudium Chriſto infamiæ notam inurere. Nam uulgo perſuadere conaban-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nabantur Chriſtum talem eſſe, quales eſſent illi cum quibus uerſaretur.

QVINTA cauſa fuit zelus legis diuinæ, ſed falſus. Mandatum enim legis ſuo murmuri prætexuerunt: lex enim præcipit Exod. 23. ne conuerſentur cum Inſulis terræ. Item Exod. cap. 34. præcipitur, ne unquam cum habitatoribus terræ illius amiciciam iungerent, ne ipſis foret in ruinam, hoc eſt, ne illorum praua corrupti conſuetudine idololatræ efficerentur & prophani legis diuinæ contẽtores. Nam, ut Paulus inquit, modicum fermentum corrumpit totam maſſam, & ut eſt in uerſiculo quodam: Morbida facta pecus totum corrumpit ouile. Vt una à liuore alterius liuorem contrahit: ſic & malo conſortio homines facilè deteriores fiunt. Sicuti & Medea quodam in loco dicit: Malarum fœminarum ingreſſus me malam reddidit. Huc & illud Salomonis: Qui tetigit picem, coinquinabitur ab ea. Item: qui communicauerit ſuperbo, induet ſuperbiam. Et Syrac: Omnis homo ſibi ſimilem ſociat. Huiuſmodi ſcripturæ teſtimonia multa haud dubiè congeſſerant Phariſæi, ut Chriſtum infamarent.

Sed quid dicemus ad iſtas ſcripturæ ſententias? pleræq; ex illis habent adiunctas cauſas prohibitæ cum peccatoribus conuerſationis, & ut ſummatim dicam, prohibent adducta ſcripturæ teſtimonia, ne infirmi, qui facilè deteriores fieri poſſint, conuerſentur cum ijs, qui conuerti nolunt, ſed potius in hoc totis incumbant uiribus, ut alios, ſibi nequitiæ

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſuæ ſocios adiungant. Primum non potuit Chriſto conuenire: non enim erat infirmus, ut peccatorum conſuetudine contaminari poſſet, quare interdictũ legis non in illum quadrat. Dicit .n. diſertè lex, unde reliqua dicta manant: Ne fortè peccare te faciant in me, ſi ſeruieris dijs eorum, quod tibi certè erit in ſcandalum. Alterum non conuenit in publicanos, quibus cum Dominus hìc conuerſatus legitur. Non enim Chriſtum uoluerunt ſibi ſuæ nequiciæ ſocium adiungere: uerùm accedebant, ut audirent illum, & ex auditu fidem conſecuti ſaluarentur. Cùm ergo & Chriſtus motus miſericordia conuerſetur cum illis, ut eos adducat in ſtabulum ouium, unde aberrârunt: & publicani ſitientes ſalutem cupiant ſubleuari ab onere peccatorum ſuorum, quod ſenſerunt grauiſsimum eſſe, iniuſtè aduerſus Chriſtum murmurant: quos in uiam reuocare conatur propoſitis his parabolis: una de centum ouibus, altera de decem drachmis.

Iam ex ijs, quæ dicta ſunt ad criminationes Phariſæorum, oritur quæſtio. Nam poſtquam reſponſum eſt, ſcripturas, quæ malorum conſuetudinem damnant, ad infirmos pertinere, quæri poteſt, cùm nos infirmi ſimus, quid nos facere oporteat, an omnino & perpetuò fugere debeamus Phariſæos. Ad hanc quæſtionem reſpondeo. Sunt fugiendi, & non ſunt fugiendi. Imbecilles qui conſcij ſunt ſuæ imbecillitatis, quòd uidelicet ſint faciles & proni ad lapſum edocti propria experientia, ipſi fugient conuerſa-

uerſationem eorum, à quibus ſibi metuunt, ne illorum pice inquinentur & ſcabie inficiantur. Nam, ut dicit Iuſtinus martyr, mens hominis ex malorum conſuetudine ſcabiem quandam ſibi acquirit et multis malis ſuccis impletur. Hoc Patrumfamiliarum, magiſtratus, & miniſtrorum uerbi officiorum eſt, ut caueant, ne tales ferantur, quorum conuerſatione ſimplices reddantur deteriores. Paterfamilias nullum ſeruum debet ferre in ſua familia, qui pueris ſuis ſit ſcandalo. Magiſtratus gladio coërcebit blaſphemos. Miniſtri uerbi obiurgationibus primùm caſtigabunt impuros: quòd ſi nihil iſta uia proficiunt, debent eos eijcere de Eccleſia per excommunicationem, ut pij & ſimplices ſciant, quòd ſibi cauere debeant ab iſtorum conuictu. Quòd autem huiuſmodi fugiendi ſint, docet & hoc Pauli dictum, 2. Theſſal. 3. Denunciamus autem uobis fratres per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut ſubducatis uos ab omni fratre, qui inordinatè ſe gerit, & non ex tradita doctrina quam accepit à nobis. Hoc ergo ſit dictum de infirmis, qui omnino ſibi cauere debent ab improborum conſortio. Verùm quantum ad eos attinet, qui benè ſunt inſtituti, & qui in officio ſunt publico, quorum intereſt oues errantes ad Chriſtum adducere, illi poſſunt, imò debent nonnunquam cum improbis conuerſari, ſicut Medicus conuerſatur cum ægroto, non ut ipſius ægroti ſcabie inficiatur, ſed ut ſua arte & curandi peritia eum ſanitati reſtituat. Ad eundem mo=

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

dum non modò licet, uerumetiam neceßitas officij, & fides in miniſtris uerbi requirit, ut improborum maliciam retegant & ſanent quantum quidem fieri poteſt: uerùm ſi morbus fuerit incurabilis, ſequentur medicorum exemplum, & quod curare non poßint, amplius non curent: ſed Deo totam rem cum dolore committant.

DE SECVNDO.

Quis ex uobis homo qui habet centum oues &c. *Hac parabola docet Chriſtus duo. Vnum cur in mundum uenerit: Alterum, quod ex priori pendet, cur conuerſetur cum peccatoribus: unde ſequitur confutatio murmurantium Phariſæorum. Cur in mundum uenerit, docet exemplo Paſtoris. Nam quemadmodum paſtor in deſertum uadit, ut quærat ouem amiſſam: ita Chriſtus in mundum uenit, ut homines per peccatum in deſertum abductos quærat. Deinde quia officium eſt Chriſti, quærere peccatores, ut reuocentur ad ſalutem, quod ſanè fieri non poteſt, quin cum eis conuerſetur: hinc ſequitur improbandum eſſe murmur Phariſæorum aduerſus Chriſtum, qui eum à legatione ſua abſterrere uoluerunt, ne ſanarentur infirmi. Aptè ergo alibi teſtatur: Non ueni uocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Hæc ſumma eſt parabolæ de ouibus: eandem rem proponit parabola de muliere quærente pecuniam amiſſam. Iam parabolam de ouibus particulatim uideamus, quò nobis fiat dulcior, perſpecta Chriſti paſtoris ſolicitudine pro nobis.*

Homo

Homo ille habens centum oues Chriſtus Ieſus eſt, uerus paſtor, qui animam ſuam pro ouibus poſuit, Iohan. 10.

Per ouem errantem intelliguntur omnes qui ſe in deſerto uagari intelligunt, id eſt, agnoſcunt ſe peccatores & cupiunt recipi, ſicut hic publicani fecerunt. Agnouerunt ſe peccatores, audiuerunt famam de uero paſtore, atq; ideò ab illo recipi uoluerunt, dum audiunt: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, ego reficiam uos. Atq; ita textus nobis paradigna ouis errantis proponit in publicanis, qui uocem Chriſti audientes ad ipſum ueniunt ac ſuum errorem agnoſcunt.

Per nonaginta nouem oues intellige omnes homines in mundo, qui cùm hæreant in ſuis peccatis & damnatione: tamen hoc non animaduertunt, imò ſe iuſtos & beatos putant, atq; ideò Chriſtum audire recuſant. Putant enim ſe iuſtiores eſſe, quàm ut Chriſto iuſto opus habeant: putant ſe magis ſanos, quàm ut Chriſti medici opera indigeant. Quòd hi per nonaginta nouem oues intelliguntur, ipſe textus apertè conuincit. Nam nonaginta nouem oues conferuntur Scribis & Phariſæis, id eſt, hypocritis qui ſe iuſtos gloriabantur. Habemus quis ſit paſtor, quæ ſit ouis errans, & quæ nonaginta nouem non errantes: Iam uideamus. 1. Quando errare cœpit ouis. 2. Quomodo uenit paſtor errantem quæſitum. 3. Quomodo inuentam reportet in ſtabulum, ſanet et paſcat. 4. Quid acciderit inuenta oue.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Quando ergo errare cœpit ouis? Primùm cùm abducta eſt per lupum in deſertum. Hoc eſt, cùm *Satan primos parentes à* Deo *abduxit.* Deinde *quoties reuocati homines à uijs ſuis peßimis ſunt rurſus inſidijs Satanæ abducti ab ouili. Ita & hodie, quoties à recta ſalutis uia, uel in doctrina, uel in moribus flectimus, erranti oui comparamur.*

Quomodo uenit Chriſtus *paſtor quæſitum ouem errantem? uenit primùm in ſpiritu, idq́; in ſanctis* Prophetis *&* Patriarchis*, quoties eos excitauit, ut hominibus uiam ſalutis monſtrarent. Sic uenit miſſo* Moſe*, miſſo* Helia*,* Heliſæo*,* Iſaia *& alijs multis.* Deinde *uenit in carne, quando aſſumſit humanam naturam & eſt pro nobis paſſus.*

Quomodo quærit, & quæſitam reportat in ſtabulum? Quærit errantem ouem prædicatione Euangelij*, dum iubet prædicari* Euangelium*: & reportat in ſtabulum, quando credentes in* Eccleſiam *congregat. Subijt enim in deſertum & inuentam ouem impoſuit humeris, hoc eſt, credentes in ſe merito ſuæ crucis in* Eccleſiam *perduxit.*

Quomodo reportatam ouem in ſtabulum ſanat & paſcit? Sanat omnes contritiones eius ſuo ſanguine, dum credentes in ſe abſoluit à reatu, & donat ſua iuſticia. Paſcit dum donat eos Euangelij *pabulo, & eos fouet ſuo* Spiritu. *Hæc beneficia paſtoris erga ouem errantem maxima ſunt.*

Sed quid accidit inuenta oue? Conuocat amicos & uicinos, dicens: Congratulamini mihi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quia inueni ouem meam quæ perierat. Quid *autem hoc ſit exponit,cùm ait:*Dico uobis quod ita gaudium erit in cœlo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente, plus quam ſuper nonaginta nouem iuſtis qui non indigent pœnitentia. *Ecce quid accidit quando peccator pœnitentiam agit. Ipſi Angeli Chriſto paſtori congratulantur. Gratulantur autem Angeli in cœlo propter tria. Primùm quia homines cum illis conditi ſunt ad celebrandum Deum, quod non poteſt fieri ab illis, qui non agunt pœnitentiam: Illi enim omnes laudes Dei, quantum in ſe eſt, impediunt. Deinde, quia uident regnum augeri per acceſſionem nouorum ciuium. Tertiò, quia nihil magis illis gratum eſt, quàm uideant regnum Satanæ aboleri,quod ſit cùm homines pœnitentiam agunt. Sed quinam ſunt illi nonaginta nouem iuſti, qui non indigent pœnitentia? an ullus igitur eſt abſq; peccato?Certè nullus eſt ſine peccato. Omnes enim aberrârunt & inutiles facti ſunt. Sed peccatores ſunt triplices.Sunt.n.peccatores qui ſe iuſtos eſſe putãt, & propterea dicuntur non opus habere pœnitentia: quod ſanè de ipſorũ de ſeipſis iudicio eſt intelligendum.Nam reuera nullus eſt,qui nõ indiget pœnitentia.Deinde ſunt peccatores,qui ſciũt ſe habere peccata & nihilo minus pergunt in peccatis,nõ morantes accuſantem legem Dei. Sunt quoq; peccatores,qui agnoſcunt peccatum, id eſt,oderunt peccatum, atq; ideò agunt pœnitentiam & confugiunt*

ad

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ad Chriſtum. Primum & ſecundum genus intelli-guntur per nonaginta nouem: per tertium intelli-gitur una errans ouis. Nonaginta nouem non agen-tium pœnitentiam ſimilitudinem referũt ſcribæ & Phariſæi. Publicani referunt ouem illam unam er-rantem. Quid hîc docemur? Maximam eſſe multitu dinem eorum qui pereunt, & minimam eſſe quæ recipitur, id eſt, uix unum ex centum ſingulis. Hinc illa Chriſti querela: Multi ſunt uocati, ſed pauci electi, id eſt, probi, qui uocanti Chriſto per ſuum Euangelium obtemperant. Hoc in exemplis uide-mus. Ante diluuium maxima pars mundi ſecuta eſt Caini nequiciam, adeò quòd tantùm octo homines reperti ſint iuſti, qui per arcam ſaluati ſunt. Dein-de rurſus per multos annos Melchizedech & Abra ham ſoli fuerunt pij ferè. Præterea ex magnis illis ciuitatibus Sodoma & Gomorrha & alijs, ſolus Loth cum ſuis filiabus euaſit, reliquis propter ſua peccata incendio interemtis. Neq; aliter hodie fit: à plurimis contemnitur Euangelium, à paucißimis recipitur. Hoc ergo periculo admoniti agamus pœ-nitentiam, ne cũ maxima parte ingratißimi mundi pereamus. Dominus clemens eſt ad nos recipiendos: Angeli expectant reſipiſcentiam: noſtra propria ſalus agitur, quã Chriſtus omnib. peccatorib. offert agentibus pœnitentiam, cui honor in ſecula Amen.

DOMINICA QVAR-TA TRINITATIS, Lucæ 6.

Eſtote

ESTOTE miſericordes, ſicut & Pater ueſter miſericors eſt. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini. Remittite, & remittetur uobis. Date, & dabitur uobis: Menſuram bonam & confertam, & concuſſam atq; exundantem dabunt in ſinum ueſtrum. Eadem quippe menſura qua metimini, metientur alij uobis. Dicebat autem illis ſimilitudinem: Numquid poteſt cæcus cæcum ducere? Non'ne ambo in foueam cadunt? Non eſt diſcipulus ſupra, magiſtrum ſuum, perfectus autem omnis erit, ſi ſit ſicut magiſter ipſius. Quid autem uides feſtucam in oculo fratris tui, trabem autem, qui in oculo proprio eſt, non animaduertis? Aut quomodo potes dicere fratri tuo: Frater, ſine eijciam feſtucam quæ in oculo tuo eſt, ipſe in oculo tuo trabem non uidens? Hypocrita, eijce primum trabem ex oculo tuo, & tunc perſpicies, ut eijcias feſtucam, quæ eſt in oculo fratris tui.

ENARRATIO TEXTVS.

HÆC Chriſti concio pertinet ad tertiam pœnitentiæ partem. Scitis enim quòd ſint tres partes: Contritio, Fides, & noua obedientia. Contritio peccatum agnoſcit, deteſtatur ac fugit: Fides ad Chriſtum confugit, qui à peccato liberat, & credentes iuſtificat: Noua obedientia uerſatur in quatuor, quæ ſunt: pietas erga Deum, ſanctimonia uitæ

cuiuſq;

cuiusq; apud ſeſe, caritas proximi, et diligentia uocationis ad quam quiſq; uocatus eſt. Cùm autem hæ ſunt partes nouæ uitæ, proponit Chriſtus in hoc Euangelio exhortationem ad caritatem erga proximum, quam hîc per ſuas partes deſignat: & quoniam ueluti prima eius proles eſt miſericordia erga proximū, hortatur ad miſericordiam, per quam intelligit omnia officia quæ nobis alij alijs in hac uita debemus: Quicquid enim alter alteri debet, cùm ſoluerit, non amplius debet, excepta una caritate, quam non ita poſſumus reddere, quin ſemper ſimus debitores. Vnde Paulus Rom. 13. *Nihil cuiquam debeatis niſi mutuam dilectionem. Vt autem hoc* Euangelium *clarius intelligamus :* Duo dicam.

I. *Quæ ſint dilectionis ſeu miſericordiæ opera, quæ nobis hîc commendantur.*

II. *Quæ ſint rationes, quibus Chriſtus nos hîc hortatur ad præſtandam miſericordiam id eſt, opera caritatis proximo.*

DE PRIMO.

Eſtote miſericordes &c. *Cùm filius* Dei *ſuos diſcipulos hortatur ad miſericordiam, ſignificat et quo affectu erga nos mutuò eſſe debeamus, & quòd in hac uita ob multas infirmitates alij aliorum opera indigeant. Quod præceptum ſi hodiè amplecterentur, qui Chriſtiani dici uolunt, minus eſſet diſſenſionum & minus calamitatum. Volumus quidem omnes diſcipuli Chriſti dici : ſed nemo uult facere quod præcepit. Famulus imperio ſui heri obedit,*

ancilla

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ancilla oculos ſuos habet intentos in matremfami-lias: imò nemo eſt qui non magis ſuis in mundo ſu-perioribus auſcultat, quàm multi, qui Chriſtiani di-ci uolunt, ſuo Chriſto Deo & ſaluatori obtempe-rant, qui pro illis pependit in cruce, & cœlum me-ruit. Sed quæ eſt cauſa? quia uerbis tantùm ſunt Chriſtiani, non corde. Qui enim uerè Chriſtianus eſt, nihil prius in uotis habet, quàm ut Chriſto ſuo, à quo et nomen et ſalutem habet, obtemperet. Qua-re uos moneo, ut depoſita illa carnali ſecuritate Chriſto obtemperetis, & diligenter obſeruetis ex hoc Euangelio, quæ officia à nobis erga proximos noſtros requirat. In genere quidem requirit dilecti-onem, ſicuti ait ad diſcipulos ſuos: Diligite uos in-uicem, ſicuti ego dilexi uos: in hoc cognoſcent, quòd diſcipuli mei ſitis, ſi uos mutuò dilexeritis. Nihil aliud hîc requirit, cùm ait: Eſtote miſericordes. Qui enim diligunt, miſericordes ſunt, Et qui ſunt miſericordes, diligunt: ita fons aquam, & aqua fon-tem oſtendit. Verùm ideò potius hoc loco Chriſtus uſus eſt miſericordiæ uocabulo, quia indolem ueræ dilectionis monſtrat.

Hæc miſericordia, quæ ex dilectione proficiſci-tur, & à Chriſto ſuis diſcipulis in hoc Euange-lio commendatur, quatuor partibus conſtat: qua-rum prima in ipſo corde eſt, quæ eſt candor & Philanthropia quædam, qua & candidè de proxi-mo ſentimus, & ſemper meliora de ipſo ſperamus. Hunc candorem notat Chriſtus per contrarij re-

motionem,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

motionem, cùm inquit: nolite iudicare. Hinc Apoſtolus 1. Cor. 13. Caritas non cogitat malum. Atq; hic ſenſus primæ partis miſericordiæ eſt. Non eſt ergo quòd quiſquam hoc dicto, nolite iudicare, exiſtimet tolli uel iudicium de diſcrimine uirtutum & uiciorum in hominibus, uel officium patrisfamilias, præceptoris, magiſtratus ciuilis & miniſtri uerbi, uel debitam fraternam correptionem, qua alius alium errantem in uiam ex mandato Chriſti reuocare debet: ſed tantùm libidinem animi, qua ſumimus nobis officium malè de alijs ſentiendi contra caritatis regulam. Quantum enim ad iudicium attinet diſcriminis honeſtorum & turpium, regula eſt nobis lex Dei firma & immota: Quicquid enim lex Dei dicit turpe aut honeſtum, id nos quoq; tale iudicare debemus. Qualis enim eſſet inſenſibilitas iſta non diſcernere? Debemus ergo iudicare & diſcernere inter Neronis tyrannidem, & Fabricij clementiam: atq; ita de cæteris. Patresfamilias habent mandatum inſtituendi proles ſuas in diſciplina & correptione Domini. Item, Salomon uult parentes caſtigare ſuos pueros: Et Heli ſacerdos punitus eſt propterea, quòd cùm uideret filios ſuos Ophnì & Phinees malè ſe gerere, cùm in cultu diuino: nam meliores partes ſacrificiorum furati ſunt, tùm in uita, nam libidine ſe contaminârunt, nõ eos iudicio paterno caſtigârit. Hinc manifeſtum eſt, quòd dictum Chriſti non tollat patrumfamilias officium, quod ſanè exercere non poſ-

ſunt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſunt ſine iudicio, & diſcrimine rectè & ſecùs factorum. Præceptores præterea quid facerent ſine iudicio ? Alij enim diſcipuli ſunt uerberibus cogendi, ut faciant officium : alijs ſufficit admonitio: illorum quidem ignauia caſtiganda : horum uerò induſtria eſt laudanda : Hîc quæſo non iudicio præditus eſſe debet Pædagogus pius? Neq; aliter de magiſtratu iudicandum eſt. Punire debet malos & tueri bonos, quod ſanè fieri nequit ſine iudicio : & Deus cùm approbat magiſtratum, manifeſtè iudicium eius probat, cùm ſine iudicio magiſtratus tantùm inanis ſit titulus. Miniſtri uerbi alios recipient in Eccleſiam, alios excludent, an non illis conceditur iudicandi facultas? alios conſolari debent, alios increpare : quod ſanè requirit magnum iudicium. Quantum ad fraternam caſtigationem attinet, manifeſta eſt præceptio Chriſti Matth. 18. Si peccauerit frater tuus te conſcio, uade & argue eum inter te & ipſum ſolum. An non hîc cuilibet Chriſtiano mandatur iudicandi officium? Ita ſanè eſt. Quare cùm Chriſtus dicit: NOLITE IVDICARE, non tollit neceſſaria officia ſuperiorum in hac uita, nec eneruat diſciplinam Eccleſiaſticam: ſed tantùm cohibet petulantiam hominum, qui uel corrupto iudicio, malè de proximis ſentiunt, uel citra fidem & caritatem ius cenſorium ſibi in alios uendicant, quod uiciũ pleriq; cùm inſectantur in alijs, ſibi impunè permittũt. Vix ullus ſe iuſtè excuſare poteſt.

SECVNDA pars miſericordiæ, quam Chri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſtus erga proximum requirit, notatur his uerbis: Nolite condemnare, quo dicto requirit, ut benignè & amanter de proximo loquamur renunciantes turpiſſimo illi uicio, quo proni ſumus de alijs malè loqui & eos innocenter condemnare: Breuiter uult Chriſtus ut uoce & lingua noſtra quæramus proximi honeſtum nomen & incolumitatem. Pertinet quoq; hoc dictum ad priuatam condemnationem, qua alius alium ex malicia condemnat, non ad officia magiſtratus & miniſterium uerbi, qui Dei ſententiam ex officio illis demandatam pronunciant ſæpè in malos. Sic Petrus Ananiam & Saphyram, ut eſt in actis Apoſtolorum, condemnauit: ſic Paulus Alexandrum & Hymenæum: ſic Chriſtus pronunciauit ſententiam damnationis in hypocritas, cùm diceret: Væh nobis Scribæ, Phariſæi & Hypocritæ: ſic cùm condemnamus Antichriſtum, pronunciamus iudicium Dei in ipſum. Sed hîc caueat unuſquiſq; ne ſine uerbo Dei ex petulantia potius quàm uerò iudicio condemnet.

TERTIA pars miſericordiæ eſt iniuriam ei qui nos offendit condonare. Hoc exigitur hoc uerbo: Dimittite. Nam cùm ſint multæ mutuæ offenſiones, quas ſi nobis inuicem non condonaremus, non poſſet ulla tranquillitas eſſe, imò rumperetur uinculum humanæ ſocietatis: Quàm hoc officium ſit neceſſarium omnibus pijs, ex precationis forma quam Chriſtus nobis præſcripſit, facilè eſt iudicare, illic enim iubemur orare: Dimitte nobis debita

noſtra,

noſtra,ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.
Hanc adiectionem, ſicut & nos dimittimus debito=
ribus noſtris, eſſe ſummè neceſſariam docet para=
bola de debitore decies mille talentorum Matth.18.
Simile eſt,inquit,regnum cœlorum homini regi,qui
ponit rationes cum ſeruis ſuis. Quemadmodum e=
nim hic Rex ſupplici ſeruo condonauit totum de=
bitum, gratis ex mera liberalitate: ita Deus Pater
confugientibus in uera pœnitentia ad Chriſtum,
condonat gratis ex mera liberalitate omnia debita,
id eſt,peccata. Verùm ſicut Rex ille ſeruum ingra=
tum & durum aduerſus conſeruos, reuocat ad pœ=
nam, & quod antea ſupplicanti condonauit, iam à
contumaci & duro in conſeruos repetit: ita Deus
Pater poſtquam recepit gementes in gratiam, uult
nos imitari ſuum exemplum benignitate erga pro=
ximum, ut ipſi in nos peccanti condonemus, idq;
exemplo Patris cœleſtis.

Hîc oritur obſcura quæſtio. Si condonandum
eſt ijs,qui nos offenderunt, uidetur conſequi, quòd
accuſare quenquam ob factam nobis iniuriam non
liceat. Ad hanc quæſtionem ſic reſpondeo. Diſtin=
guendum eſt inter ipſam accuſationem, & id quod
homines mali accuſationi adijciunt. Accuſare qui=
dem per ſe non eſt uicioſum: nam Paulus 1. Corint.
16. permittit Chriſtianis arbitros & iudicia. De=
inde Euangelium non abolet politicam ordinatio=
nem. Præterea Deus in ſuo populo conſtituit iu=
dices,qui cauſam inter fratrem & fratrem iudica=

 rent,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

rent, quod ſanè fieri non fuiſſet neceſſe, niſi licuiſſet accuſare. Certum eſt igitur quòd accuſare per ſe, modò læſus quis ſit, & iniuria affectus, non ſit interdictum Chriſtianis. Verùm quantum ad id, quod homines accuſatione adijciunt, ut ſunt multi uicioſi affectus, intemperantia, ulciſcendi libido, inimicicia, pertinacia & ſimiles, ſciendum eſt quòd iſti affectus ſint prorſus abijciendi, modò Chriſtianus eſſe uelis. Deinde diſcernendum eſt inter eum qui læſit ſeu rem tuam retinet, & deprecatur culpam & reſtituit quod iniuria tenebat, & inter eum, qui uel læſit & rem tuam retinet, & pergit lædere & rem tuam occupare. Vt illi deprecanti condones Chriſti præceptum & caritas ſuadet: & hunc accuſes petendo non tàm uindictam, quàm magiſtratus defenſionem, Chriſtus permittit, & multi ſancti ſuis exemplis confirmant. Eſt præterea diſcernendum inter eum qui te ſolum offendit, et eum qui Deum offendit & Eccleſiam turbat. De illo intelligendum eſt Chriſti præceptum, non de hoc. Nam Caritas Dei & proximi requirit, ut quantum potes, tollas quæ cultum Dei impediunt, & ſcandalo ſint Eccleſiæ. Breuiter, uera fides & caritas ſatis docebunt, quando accuſare ſit uicium & quando rectè factum.

QVARTA pars miſericordiæ ſignatur hiſce uerbis: Date & dabitur uobis. Hoc præcepto exigitur, ut indigenti proximo conſilio & opere adſimus. Conſilio quoties illum à recto aberrare uidemus:

demus: opere uerò aliâs dando Eleemoſynam largius, aliâs mutuando hilariter, etiamſi ſimile officium ab eo non expectemus. Nam mutuare cum expectatione alicuius officij uiciſsim præſtandi uulgare officium eſt, etiam inter Ethnicos & peccatores, qui nondum ſunt in familiam Chriſti per Euangelium uocati. Hactenus de miſericordia, quam ex dilectione & Chriſti mandato debemus proximo, & de partibus eius quæ ſunt quatuor, uidelicet: benè ſentire de proximo: benè de eodem loqui: erranti noxam condonare, & indigenti, conſilio & opere adeſſe: nunc breuiter de ſecundo loco dicemus.

DE SECVNDO.

Quinq; argumentis utitur Chriſtus in hac exhortatione ad miſericordiam, & ad ea officia quæ ſunt præſtanda proximo, quæ nunc ordinè recenſebo.

PRIMVM notatur his uerbis: Sicut Pater ueſter miſericors eſt. Id eſt, exercendo miſericordiam reſpicite ad Patrem ueſtrum cœleſtem: debent enim parentum mores ac facta eſſe norma uiuendi filijs. Cùm ergo uidemus Patrem noſtrum cœleſtem ſummè miſericordem eſſe, decet ut eius imitemur exemplum. In hoc argumento plures circumſtantiæ ſunt perpendendæ. 1. quòd Pater noſter cœleſtis ſit omnipotens, nullius indigens, & tamen nobis miſeris tantam præſtiterit miſericordiam. 2. quòd nos ſimus miſeri peccatores. 3. quòd ille cœleſtis Pater nos ex mera miſericordia recipit in gratiam. 4.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quòd nos natura filij iræ eramus, Ephe. 2. 5. quòd hæc ſit eius uoluntas, ut filij ipſius effecti paternum imitemur exemplum. 6. ut quemadmodum ille nobis benefecit gratis: ita et nos alijs gratis præſtemus quod niſi fecerimus horribiliter peccamus. 1. contemnimus eius mandatum. 2. degeneramus ob ipſo. 3 polluimus nos ſceleribus quæ ſunt opera filiorum Satanæ. 4. abijcimus fidem. 5. proximus noſter noſtra culpa miſer iacet, cuius miſeria tangi deberemus. Hæc perpendant qui Chriſtiani eſſe uolunt.

SECVNDVM argumentum ſumitur ab utilitate, quæ ad nos ipſos uenit. Nolite, inquit, iudicare & non iudicabimini: nolite condemnare & non condemnabimini: Dimittite & dimittetur uobis: Date & dabitur uobis. Hîc partes illas miſericordiæ, quas requirit, promiſſionibus ſuis confirmat. Propoſitio officij eſt: Nolite iudicare. Promiſſio mercedis: ſeu confirmatio propoſitionis eſt: & non iudicabimini, & ſic de alijs. Senſus ergo eſt. Qui candidè de alijs ſentit, is quoq; ſentiet idem ſibi ab alijs præſtari: qui benè de alijs loquitur, idem expectabit ab alijs: qui condonat benignè, is inueniet facilitatem ſimilem, ſi is aliquando offenderit: qui conſilio & opere indigentibus adeſt, is uiciſſim indigens ſentiet auxilium, idq; me efficiente. Verum contrà: qui malè ſentit de alijs, idem expectabit: qui malè loquitur, malè audiet: qui iniuriam uindicat, iniuriam patietur: qui negat conſilium & opem indigenti, is quoq; indigens

digens fruſtra opem ab alijs expectabit.

TERTIVM argumentum his uerbis proponitur: Nunquid poteſt cæcus cæcum ducere? Non'ne ambo in foueam cadũt? quaſi diceret. Quemadmodum ſe habet dux cæcus ad cæcum ducendum: ita ſe habet homo malè docens & uiuens, ad eos quos doctrina & uita ducere deberet. Sed quando cæcus ducit cæcum, uterq; in foueam cadit: proinde qui perperam docet & malè uiuit, eſt alijs & ſibi occaſio lapſus. Vt igitur hoc malum uitetur, rectè agendum eſt cùm in doctrina, tùm in moribus.

QVARTVM argumentum ſignatur his uerbis: non eſt diſcipulus ſupra magiſtrum: perfectus autem omnis erit, ſi ſit ſicut magiſter eius. Boni diſcipuli exemplum ſui magiſtri imitari debent: proinde cùm Chriſtiani ſint diſcipuli Chriſti, decet ut uita & moribus, quantum quidem id fieri poteſt, exprimant.

QVINTVM argumentum petitur à conſideratione propriorum erratorum. Quid uides feſtucam in oculo fratris &c. Feſtuca in oculo fratris eſt erratum fratris leue: trabs in tuo eſt erratum magnum. Debet ergo unuſquiſq; ſua potius uicia conſiderare, quàm aliena, & prius ante ſuam ianuam, ut dici ſolet, purgare. Quod, ut uerè faciamus, donet nobis Chriſtus, cui cum Patre & Spiritu ſancto honor & gloria in ſecula, AMEN.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

DOMINICA QVINTA POST TRINITATIS, *Lucæ 5.*

FActum eſt autem, cum turba immineret Ieſu, ut audiret uerbum Dei, & ipſe ſtabat iuxta ſtagnum Genezareth, & uidit duas naues ſtantes ad ſtagnum, piſcatores autem deſcenderant ex illis, & abluebant retia In-greſſus autem in unam nauem, quæ erat Simonis, rogauit eum, ut à terra abduceret puſillum. Et ſedens docebat de naui turbas. Vt ceſſauit autem loqui, dixit ad Simonem. Duc in altum, & laxate retia ueſtra in capturam. Et reſpondens Simon dixit illi: Præceptor,

per

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

per totam noctem laborantes,nihil cepimus, tamen tuo iuſſu laxabo rete. Et cum hoc fe-ciſſent, concluſerunt piſcium multitudinem copioſam. Rumpebatur autem rete eorum. Et annuerunt ſocijs qui erant in altera naui,ut uenirent & adiuuarent ipſos. Et uenerunt, atq; impleuerunt ambas naues, ita ut merge-rentur. Quod cum uideret Simon Petrus ac-cidit ad genua Ieſu, dicens: Diſcede à me Domine, quia homo peccator ſum. Stupor enim circumdederat eum,& omnes qui cum illo fuerant, ſuper captu piſcium quem cepe-rant: ſimiliter autem Iacobum & Iohannem filios Zebedæi,qui erant ſocij Simonis. Et ait ad Simonem Ieſus: Ne metuas, poſthac ho-mines capies. Et ſubductis in terram naui-bus, relictis omnibus, ſecuti ſunt eum.

ENARRATIO TEXTVS.

Occaſio huius Euangelij hæc fuit: Turba aui-da uerbi Dei eſt ſecuta Chriſtum quocunq; perrexit,ut ipſum audiret: in quem cùm turba ue-luti incumberet præ uiſendi & audiendi ſtudio, cogitur nauem Petri ingredi,atq; ex ea docere tur-bam. Verùm ut ſuæ doctrinæ fidem faciat,iuſſit eis ut retia dimitterent, qui antea conqueſti erant ſe tota illa nocte fruſtra laboraſſe: quod cùm feciſſent, magnam multitudinem piſcium ceperunt, adeò ut ne duo quidem nauigia piſces caperent. Hoc mira-culo confirmati ſpectatores, & doctrinam eius re-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ceperunt, & ipſius diuinam potentiam agnoue-runt. Et cùm Petrus miraculo edoctus metueret, erigitur à Domino, & accipit promiſsionem, ut poſtea eſſet futurus piſcator hominum. Hæc eſt ſumma præſentis Euangelij, quæ eò pertinet, ut non ſolùm exemplo huius turbæ doceamur, primùm quærendum eſſe regnum Dei: uerumetiam ut confirmemur de potentia Chriſti. Oſtendit enim Chriſtus quòd habeat curam ſuorum, declarat quòd nemo quicquam in ſua uocatione præſtare poſsit, niſi ipſe laboranti adſit ac operi ueluti manum adhibeat, quemadmodum dicit: Sine me nihil poteſtis facere. Et Pſalmus ait: Niſi Dominus ædificauerit domum, fruſtra uigilat qui cuſtodit eam.

Loci quatuor.

I. Neceſsitas audiendi uerbum Dei commendatur in exemplo huius turbæ, quæ adeò auidè Chriſtum audiuit.

II. Imago Eccleſiæ, doctorum & auditorum uerbi.

III. Miraculum præſens, & eius uſus.

IIII. Exemplum Petri cùm in captura piſcium, tùm in agnitione Chriſti imitandum.

DE PRIMO.

Factum eſt autem, cum turba irrueret ad eum, ut ipſum audiret. Exemplum huius turbæ docet Euangelium auidè audiendum eſſe. Neq; enim adeò auidè ſecuta fuiſſet hæc turba Chriſtum, niſi eius doctrinam ſummè neceſſariam eſſe intellexiſſet.

Sequitur

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Sequitur ergo Chriſtum hæc turba, non ut obſeruet ipſum: non ut in uerbis comprehendat: non ut irrideat, quemadmodum Scribæ, Phariſæi & Hypocritæ fecerunt: ſed ut audiat uerbum Domini & ſalutis pane ſaturetur. Eſt enim uerbum Dei panis cœleſtis, cuius dulcedo eſt ſupra mel & fauum, ut in Pſalmo dicitur: Concurrit igitur hæc turba tanquam famelici ad eum, qui largam aliquam Eleemoſynam diſtribuit: idq; non immeritò. Quemadmodum enim corpus ſaturatur pane corporeo, quia eſt corporeum & ipſum: ita anima pane ſpirituali, qui eſt uerbum Dei, alitur: ipſa enim ſpiritualis eſt. Deinde, ut appetitus cibi eſt ſignum ſanitatis, & faſtidium eiuſdem, ægrotantis & languentis corporis indicium eſt: ita appetitus uerbi Dei eſt animæ benè ſe habentis ſignum: & econtrà, uerbi DEI faſtidium arguit animæ languentis ægritudinem. Imitari ergo nos debemus (ſi nos uerbi faſtidium capit) eos qui corpore ægro ſunt. Vt enim illi Medicos conſulunt, ut dato pharmaco conualeſcant, & cibum appetant: ita nos (ſi uerbum Dei faſtidit & ad illud nauſeat anima noſtra) debemus Chriſtum Medicum quærere noſtris precibus, ut ille animas noſtras ſui uerbi, hoc eſt, panis ſalutaris capaces reddat: ne fame uerbi Dei deſtituti pereamus. Verbum enim Dei eſt cibus cœleſtis, hoc eſt, panis uitæ & potus, de quo qui bibit non ſitiet in æternum, Iohan. 4.

Cæterùm

Cæterùm ut cum hac turba poſsimus eſurire panem uitæ & ſitire potum cœleſtem, cogitanda eſt huius cibi neceſsitas, qua perſpecta, nemo non hunc cibum expetet, niſi qui ſuam ſalutem omnino non curat obcæcatus & dementatus à Diabolo.

PRIMA neceſsitas hæc eſt, quòd neceſsè ſit mori omnem animam, quæ ad finem uſq; deſtituetur hoc cibo cœleſti. Nam primùm uitam conſequimur, quando ex uerbo fidem concipimus. Deinde uerbum eſt cibus fidei, quo ipſa alitur & nutritur. Hæc neceſsitas confirmatur Domini dicto: Qui non crediderit morietur. Fides enim aliunde non eſt, quàm ex auditu uerbi Rom. 10.

DEINDE ſine hoc cibo manet homo ſub ira Dei. Qui non credit (inquit Chriſtus) ira Dei manet ſuper eum.

PRÆTEREA hic cibus eſt qui confortat ad uitam æternam. Hinc Paulus: Euangelium eſt potentia omni credenti ad ſalutem.

POSTREMO, ut uno uerbo dicam, uerbum Dei ſemen eſt incorruptibile, ſicuti Petrus Apoſto-
1 pet: 1. lus docet, quo regignimur & naſcimur per gratiam filij Dei, qui antea propter primorum parentum peccatum & noſtrum nati eramus filij iræ. Vt ergo natura naſcimur filij iræ, id eſt, damnationis ad mortem æternam: ita gratia per ſemen uerbi Dei naſcimur filij gratiæ, id eſt, benedictionis ad uitam æternam. Qui enim credunt ſunt filij Abrahæ & hæredes

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

hæredes promißionis. Proinde ſi ſalus animæ noſtræ: ſi euaſio mortis, iræ Dei, & damnationis: ſi dignitas, qua adoptamur in filios Dei, nos moueat, ſimus auidi uerbi Dei, illud audiamus & conſeruemus, idq; non ſolùm exemplo huius turbæ: uerumetiam totius Eccleſiæ, quæ nihil magis expetit, quàm ſatiari hoc uerbo Dei.

DE SECVNDO.

Aſcendens Ieſus unam nauim, in qua ſedens docuit turbam ſtantem in littore. *His uerbis pulcerrimè pingitur ſtatus Eccleſiæ militantis & fluctuantis in hoc mundo: In qua pictura obſeruanda ſunt tria. Nauis ipſa: Chriſtus ſedens in naui: & turba ſtans in littore. Nauis ipſa adumbrat Eccleſiam: Chriſtus notat omnes ſinceros doctores: turba ſtans in littore ſignificat uerbi auditores. Iam quemadmodum nauis in mari orta tempeſtate horribiliter concutitur: ita nihil in mundo magis concutitur quàm Eccleſia: id quod totius mundi hiſtoria docet. Quàm triſtis fuit concußio huius nauis, quando Cain ſuum fratrem occîdit. Deinde in Sodoma ſanctus Loth: & Abraham in peregrinationibus ſuis. Præterea Eccleſia Dei quantum eſt concuſſa primùm in Ægypto, & deinde 40. annis, ut taceam de perſecutionibus quas Eccleſia perpeſſa eſt omnibus temporibus, ſub iudicibus, ſub regibus, in captiuitate Babylonica. Et ut omittam alia, de noſtro tempore dicam, quantum concutitur Eccleſia ab ijs qui uolunt ciues Eccleſiæ uideri: alij*

hæreſibus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

hæreſibus tanquam horrendis tempeſtatibus ab ipſo diabolo emißis in eam impetum faciunt. Quid non Sacramentarij, quid non alij ſectarij, Anabaptiſtæ, libertini faciunt, ut hanc nauiculam Petri euertant? pontifices eam hæreſeos condemnant: Iudæi derident: Turca aſpernatur: ciuilis magiſtratus apud multos ſeditionis eam inſimulat, quemadmodum in Hiſtoria impij Achab legimus, qui Heliæ ſanctißimo Prophetæ hæc uerba obiecit: an non is es qui turbas Iſraël? Quid dicam de noua inuadendi Eccleſiam ratione, quam ipſi inuenerunt, qui Euangelici eſſe & dici uolunt? Impiè & ſacrilegè bona quæ pertinent ad conſeruandum miniſterium uerbi conuertunt in prophanos uſus. Atq; adeò Satanas cum omnibus ſuis membris in hoc incumbit, ut fluctuantem Chriſti Eccleſiam euertat: ſed fortior eſt Chriſtus, quàm ut portæ inferorum aduerſus eam præualeant.

Dixi de Eccleſiæ fluctuatione: unde & quanta ſint miniſtrorum uerbi pericula facilè eſt intelligere. Vt enim Chriſtus in naui ſedet: ita & illi maximam periculorum molem ſuſtinent & multi ad grauißima rapiuntur ſupplicia. At turba ſtat in littore, hoc eſt, maxima pars auditorum ſunt extra periculum: nam cùm oritur aliqua tempeſtas, uel ſe occultant, uel prorſus diſcedunt. Hæc ſint breuiter de concußione Eccleſiæ dicta.

DE TERTIO.

Et dixit Dominus ad Simonem: Duc in altum

altum & dimitte retia ad capturam. Tunc reſpondens Simon, ait illi: Magiſter per totam noctam laborantes nihil cepimus, tuo tamen iuſſu laxabo rete. Et cum hoc feciſſent concluſerunt multitudinem copioſam &c. *Hæc deſcriptio miraculi eſt. Petrus deſperans de piſcibus, iuſſu Chriſti dimittit rete, & cepit copioſam multitudinem, ita ut duo nauigia eos ferre non potuerint. Etſi autem hoc miraculum editum eſt cùm ad confirmandam doctrinam Chriſti, tùm ad fidem ſpectatorum roborandam: tamen ſuo quodam modo ad nos quoq; pertinet. Nam quicqd præſcriptũ eſt, in noſtrã doctrinam præſcriptũ eſt, ut per patientiam & conſolationem ſcripturarũ ſpem habeamus. Dicam itaq; quomodo nobis ſeruiat præſens miraculum.*

PRIMVM *certificabit nos hoc miraculum de ueritate Euangelij: eſt enim ueluti authenticum ſigillum, quo Deus Pater Euangelium filij ſui obſignat. Nam quidquid miraculorum Chriſtus, Prophetæ, Apoſtoli unquam ediderunt, eò ſpectat, ut doctrinam confirmet. Ita et in Marco & in Epiſtola ad Hebr. legimus. Marcus ait cap. 16. Dominus cooperatus eſt Apoſtolis & confirmabat uerbum ſequentibus ſignis. Ad Hebr. 2. Doctrina ſalutis confirmata eſt Deo conteſtante ſignis & prodigijs, & uarijs efficacijs, et Spiritus ſancti diſtributionibus.*

SECVNDO *hoc præſens miraculum conuincit*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uincit quòd Chriſtus non ſolùm ſit hominum terræq; Dominus: ſed etiam maris: unde fides noſtra hanc concipiet fiduciam, ut ſtatuat nihil uel in mari poſſe huic potenti Domino reſiſtere, quin poſſit ſuos potenter ab omni periculo cripere: ſicuti Ionam Prophetam ex ore Cœti eripuit ſua diuina uirtute. Non eſt igitur quòd formidemus uel diabolorum, uel hominum, uel maris crudelitatem: modò uiua fide in Chriſtum recumbamus. Vnde Iohannes: hæc eſt uictoria, quæ uincit mundum, fides ueſtra.

Ad hæc docet præſens miraculum, unde laboris noſtri benedictio & incrementum rerum proueniat. Petrus tota nocte laborauerat, ſed fruſtra. Quare? quia benedictionem ex ſua induſtria & non ex fonte benedictionis Chriſto quæſiuit: Verùm poſtquam iuſſu Chriſti ſoluit retia, cepit magnam piſcium multitudinem: quo docemur quòd omnis benedictio ex uerbo Chriſti pendeat. Contra hoc peccant quatuor genera hominum.

PRIMVM increduli, qui exiſtimant omnem benedictionem pendere ex proprio labore, aduerſus quorum ſtulticiam Dauid cecinit Pſalmum: Niſi Dominus ædificauerit domum, fruſtra uigilat qui cuſtodit eam.

DEINDE impij, qui ex uſuris & malis artibus, hoc eſt, ex benedictione Satanæ putant rerum & ſubſtantiarum prouenire incrementa: & profectò multi uidentur inde diteſcere. Sed contrà Salomon dicit: Benedictio Domini diuites facit. Neq; enim

enim ſtatim aliquis rectè diues dicitur, cùm multa poſsideat. Aliud eſt panis: aliud robur panis. Multi panem habent, & alia bona: quorum alij ijs uti non poſſunt: alij ijs ad luxum & ſuperbiam abutuntur: alij inde ſe quotidiè ingurgitant: alijs ſunt inſtrumenta libidinum, & tyrannidis exercendæ. Qualis, quæſo, hæc eſt benedictio? Contrà, pius qui mediocres habet facultates, ſuis rebus utitur in gloriam Dei, ſubſidium aliorum, & prædicat datorem bona conſcientia.

TERTIVM genus hominum, qui hîc peccant, eorum eſt, qui poſtquam audiuerunt ex benedictione Domini rerum incrementa eſſe, fiunt remiſsiores, & negligunt ſuæ uocationis laborem, cùm Dauid in Pſalmo contrà dicat: Beatus uir qui timet Dominum & in mandatis uolet nimis: labores manuum tuarum manducabis: Beatus es & benè tibi erit. Hîc Dauid rerum ordinem præſcribit agendi. Primo loco eſt timor Dei. 2. deſiderium & ſumma uoluptas in Dei mandato. 3. labores uocationis commendantur. 4. additur promiſsio: & benè tibi erit. Hanc regulam ſi multi ſequerentur hodiè, ſentirent Domini benedictiōnem.

QVARTVM genus hîc peccantium, eorum eſt, qui nec Deum inuocant, quando eius benedictione utuntur: nec eius auxilium implorant: nec agunt ipſi gratias pro ſua benedictione.

Diſcamus ergo hîc ex præſenti miraculo & laborandum eſſe, & laboris ſucceſſum & benedictio-

nem à ſolo Deo eſſe in quocunq; ſtatu aliquis fuerit. Si quis præſit alijs ut magiſtratus, præfectus, pater familias, ita cogitet: laborem ſtrenuè in timore Dei: Deum colam, & inuocem, ut meis laboribus adſit. Colonus quando arat ſuum agrum, quando ſeminat, quando conuehit in horreum, Deum habeat præ oculis, ſciat omnem benedictionem à Domino eſſe, illum inuocet, ut ſibi laboranti adeſſe uelit, & benedictionem ſuam largiri. Ita etiam concionator faciat, doceat, admoneat, exhortetur: ſed iuſſu Chriſti in timore Dei. Sed obijcies fortè: ego officium facio, colo agros, prædico Euangelium, inſtituo familiam, ſed fruſtra. Nullum habet ſucceſſum mea induſtria. Diſce hîc à Petro quid tibi deſit. Petrus laborauit fruſtra, donec aſſumſit Chriſtum in nauem ſecum. Proinde tu exemplo Petri credito Chriſto, noli remiſſus eſſe, ſed in nomine Chriſti laborato & uidebis benedictionem Domini.

Sed uideo (ais) peßimos quoſq; fortunatißimos eſſe, & contrà pios ſæpè uideo miſerrimos. Reſpondeo? Reſpice finem. Quare hoc reſponſum Dauidis, quod eſt in Pſalmo 36. obſerua. Vidi (inquit) impium fortem & uireſcentem, inſtar lauri uiridis, & tranſiui, & ecce non fuit, & quæſiui eum, & non eſt inuentus. Ita omnis gloria impiorum eſt ueluti fumus pertranſiens. Contrà, qui timet Dominum non commouebitur in æternum. Exempla habemus. Vbi quæſo nunc ſunt gigantes illi glorioſi? abſorpti ſunt diluuio. Vbi diues epulo? in tormentis iacet. Contrà,

ubi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ubi Abraham? Vbi Dauid? Vbi pauper Lazarus? In cœlo, ubi uera beatitudine fruuntur: horum exempla imitemur.

DE QVARTO.

Quod cum uideret Simon, procidit ad genua Ieſu dicens: exi à me Domine, quia homo peccator ſum. Hîc uide quid Petro & ſocijs eius acciderit ex iſta piſcium captura, Petrus timet horribiliter & iubet Chriſtum, à ſe exire. Quid? an non potius debuiſſet dicere: mane apud me Domine, ut felix ſit nobis piſcatura? Petrus ut ſe peccatorem miſerum: Ita Chriſtum ex miraculo iuſtum & diuina potentia præditum agnoſcit. Quare & ipſe ad genua procumbit. Cupiunt quidem homines Dei præſentiam, ſed mox ubi adeſſe intelligitur, conſcientia eos reos peccati peragente, fugiunt & timent donec diuina uoce eriguntur, & ſentiunt contra peccati conſcientiam conſolationem: quemadmodum hîc Dominus timentem erigit dicens: Noli timere, ab hoc tempore homines capies. Hîc non ſolùm erigit Petrum, uerumetiam eum eligit in Apoſtolum, ut ſuo tempore uerbo prædicationis homines capiat. Nam ut piſces reticulo: ita homines uerbo prædicationis capiuntur, & de mari peccatorum in Eccleſiam Chriſti colliguntur, ut non moriantur: ſed ut æternùm beati uiuant, per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum, cui honor, laus, & potentia in ſecula ſeculorum, Amen.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

DOMINICA SEXTA
POST TRINITATIS, *Matth. 5.*

DIco uobis: Niſi abuudauerit ueſtra iuſticia plusquam ſcribarum & Phariſęorum, non poteſtis ingredi in regnum cœlorum. Audiſtis, quod dictum ſit ueteribus, Non occides: quisquis autem occiderit, obnoxius erit iudicio. At ego dico uobis, quod quisquis iraſcitur fratri ſuo temerè, obnoxius erit iudicio. Quicunq; uero dixerit fratri ſuo Racha, obnoxius erit concilio. Quiſquis autem dixerit, fatue, obnoxius erit gehennæ incendio. Itaq; ſi obtuleris munus tuum ad aram,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

aram, & illic recordatus fueris, quod frater tuus habeat aliquid aduerſum te, relinque illic munus tuum coram altari, & abi, prius concilieris fratri tuo, & tum ueniens offer munus tuum. Habeto beneuolentiam cum aduerſario tuo cito, dum es in uia cum illo, ne quando te tradat aduerſarius iudici & iudex te tradat miniſtro, & in carcerem conijciaris. Amen dico tibi, non exibis illinc, donec perſolueris extremum quadrantem.

ENARRATIO TEXTVS.

HIC *textus eſt pars concionis, quam habuit Chriſtus in monte ad diſcipulos, quos recens elegerat, in qua, ut ſummatim dicam, eos docet, q̃ non ſoluendæ legis gratia uenerit: ſed implendæ.* Et *quoniã* Phariſæi *legis interpretes peruerſè & malè legem*Dei *interpretati ſunt,*Chriſtus *eorum errorũ corrigit ac legem interpretatur. Illi enim legis doctrinam ad externa facta pertinere putârunt: contrà,* Chriſtus *ad intimos animorum receſſus eam pertinere conuincit.* Deinde *præſcribit* Chriſtus *in eadem concione formam* Eleemoſynæ *dandæ, ieiunij rationem, & precandi modum.* Q*uæ omnia eò ſpectant, ut homines intelligant, quàm procul abſint à legis* Dei *perfectione, & quàm neceſſarius fuerit* Chriſti *aduentus, in quem omnis qui credit, uindicatur à iure legis & damnationis.*Hæc *ſint dicta de ſumma concionis* Chriſti *quam habuit in monte.*Ve*rùm particula eius concionis, quæ hoc die in* Eccle=

ſia proponitur, ſicuti audiuiſtis, reprehendit Pha*riſaicam iuſticiam,& propoſito legis* Quinto *præcepto, oſtendit quantum aberrârunt in interpretando legem* Phariſæi. *Nam ut hi putârunt ſatis eſſe hominem manu non occidere: ita* Chriſtus *non ſolùm reos huius legis pronunciat, qui homicidium externum committunt: uerumetiam omnes qui cogitant aliquid aduerſus proximum, ſicuti mox audiemus.* Loci duo.

I. *De triplici iuſticia,* Phariſaica, *legali, &* Chriſtiana.

II. *Explicatio præcepti quinti.*

DE PRIMO.

Niſi abundauerit iuſticia ueſtra pluſquam Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. *Vt hæc ritè intelligamus, neceſſe eſt dicere de triplici iuſticia: de* Phariſaica, *quàm* Chriſtus *hîc reprehendit: de legali iuſticia quam* Deus *ſua uoce nobis commendat: & de* Chriſtiana *iuſticia, qua ſola conſiſtemus coram* Deo.

Phariſaica *iuſticia deſcribitur* Mat. 15. *Cuius deſcriptionis hæc ſunt peculiaria capita.* PRIMVM *accuſant* Chriſtum*: tantum abeſt, ut eum redemtorem agnoſcant.* DEINDE, *omnia faciunt in hoc, ut ſpectentur ab hominibus: ſunt hypocritæ, apparent foris religioſi & ſancti: cùm interim ſint hoſtes* Dei *& omnium piorum, quos ut rabioſi canes inſectantur.* TVM, *irrita faciunt præcepta* Dei *propter traditiones hominum.* Nam *in locum præ*-

ceptorum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ceptorum Dei ſubſtituunt mandata hominum, ut Deus illis colatur, uelit nolit. Hæc maxima contumacia in Deum eſt. Nam hîc non ſolùm contemnitur Deus, et plus tribuitur humanæ ſtulticiæ, quàm ſapientiæ Dei: uerumetiam traditionibus humanis ſtudiũ pietatis erga Deum aboletur, & opera caritatis extirpantur. AD HÆC, appropinquant deo labijs & cor eorum longè eſt ab illo. PRÆTEREA, dicuntur comedere domos uiduarum, dum eas ſub ſanctimoniæ ſpecie auarè ad ſe pertrahunt. HVC ACCEDIT, amant primos accubitus, qua re notatur eorum ſuperbia. POSTREMO, claudunt regnũ cœlorum ante homines dum falſa interpretatione legis homines à fide Chriſti abſtrahunt. Breuiter, ſunt ſimiles ſepulcris dealbatis, ut Chriſtus ait: foris .n. apparent ſancti, intus uerò ſcatent impuris affectibus. Exemplum habemus in Phariſæo, qui aſcendit in templum cum publicano, qui non ſolùm gloriatus eſt de ſuis bonis operibus, ieiunio & decimis, uerumetiam proximo ſuo detraxit, ita apertè totam legem Dei primam & ſecundam tabulam transgreſſus, & nihilominus putauit ſe iuſtum, & ſuis operibus meruiſſe cœlum. Ex his quæ hactenus dicta ſunt, hanc iuſticiæ Phariſaicæ deſcriptionem poſſumus colligere. Iuſticia Phariſaica conſiſtit in externis moribus, uacans timore Dei & fide in Deum, quæ ut à Deo pro ſuis operibus cœlum expectet: ita ab hominibus larua fictæ ſanctitatis laudem uenatur. Non eſt igitur mirum, quòd Chriſtus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

dicat: Niſi abundauerit iuſticia ueſtra plusquã ſcribarum et Phariſęorum, non ingrediemini in regnum cœlorum. *Hæc ſint dicta de Phariſaica iuſticia: iam de legali iuſticia pauca dicamus.*

De legali iuſticia quatuor dicam. 1. Quid ſit. 2. An quiſquam iuſtificetur lege. 3. Quis ſit uſus legis. 4. Quomodo lex credentibus in Chriſtum ſit abrogata.

Iuſticia legalis eſt obedientia perfecta, pura & perpetua erga legem Dei: *ſeu eſt perpetua & perfecta dilectio* Dei *& proximi. Ita enim lex dicit:* Diliges Dominum *Deum tuum ex toto corde, ex tota anima, ex omnibus uiribus, & proximum tuum ſicuti teipſum.* Neq; *enim lex* Dei, *quæ eſt regula iuſticiæ legalis, requirit externam obedientiam tantùm: ſed ab omni homine requirit perfectam puram & perpetuam obedientiam erga* Deum, *& ſimul promittit uitam & ſalutem obedientib. & cõminatur mortem æternam hanc obedientiam non præſtantibus.* Non *eſt contenta externa larua: ſed requirit cor purum, affectus congruentes cum lege* Dei, *uoluntatem promtiſſimam erga* Deum. Deinde *in omnibus uiribus, interioribus & exterioribus plenam & perpetuam harmoniam congruentem ad uoluntatem* Dei. *Huiuſmodi iuſticiam à lege requiri patet ex interpretatione Chriſti, & ex illo* Pauli *dicto: Lex eſt ſpiritualis, ego autem carnalis: requirit ergo ſpiritualem obedientiam.*

Habemus qualis ſit legis iuſticia: iam ſecundo loco

loco quæritur, an ullus in toto humano genere hac legali iuſticia poßit iuſtificari. Ad quam quæſtionem ſimpliciter reſpondeo, quòd nemo unquam poſt lapſum Adæ extiterit præter ſolum Chriſtum, qui legis obedientia eſt iuſtus factus coram Deo, id quod quatuor rationibus confirmabo.

PRIMA: Natura humana eſt impura & peccati contagione fœdata, non ergo magis poteſt pro producere puram obedientiam erga Deum, quàm turbulentus & fœdatus fons producat puram & limpidam aquam: & quàm arbor putrida bonos fructus producat. Vnde Ieſa. 64. clamat omnem iuſticiam noſtram eſſe ſimilem impurißimo panno.

SECVNDA: Omnes homines experiuntur obedientiam, quam præſtant erga legem Dei, habere quatuor conditiones cum lege Dei pugnantes. Primùm enim hominum obedientia eſt temporanea, ſed lex Dei requirit perpetuam. Deinde eſt contaminata. Impurum enim eſt cor hominis, unde proficiſcitur. Tertiò eſt imperfecta. Non .n. præſtatur iuxta exactam legis regulam. Quartò eſt fucata malis opinionibus.

TERTIA: Scriptura diſertè pronunciat nullum iuſtum eſſe lege, ne unum quidem. Et Dauid inquit: ſi iniquitates obſeruaueris Domine, quis ſuſtinebit? Item, non iuſtificabitur in conſpectu tuo (ſcilicet per opera legis) ullus homo.

QVARTA: Si iuſtificari poſſent homines ex operibus legis, non opus haberemus iuſticia Chriſti.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Hinc Paulus Gal. 2. Si ex operibus eſt iuſticia, Chriſtus fruſtra mortuus eſt. Eſt enim ille mortuus propter peccata noſtra & excitatus propter iuſtificationem noſtri. Hinc iam patet, quòd nullus habeat eam iuſticiam quam lex requirit.

Iam ſequitur tertia quæſtio de uſu legis, quis ſit. Vſus legis diuinæ eſt triplex: ſcilicet externus, internus, & ſpiritualis. Externus pertinet ad hunc externum hominem, ut honeſtè in hac uita uiuamus, quem uſum habet communem cum ciuilibus & humanis legibis. Internus pertinet ad ueterem hominem, nam nobis lex reuelat iram Dei monſtrato peccato. Spiritualis uſus pertinet ad nouum hominem, ut fide incoëmus obedientiã Deo præſtare ſecundum ſuam legem, quantum quidem fieri poteſt in hac corruptione, quæ obedientia Deo grata eſt propter fidem in Chriſtum.

Sequitur quarta quæſtio. Cùm enim pia mens audit legem pronunciare maledictos omnes, qui non præſtant legi perfectam obedientiã, incipit legis ſententiam metuere. Hîc proinde ſciendum eſt, quòd Dei lex ſit pijs abrogata & prorſus abolita, quantum quidem ad maledictionem attinet. Chriſtus enim maledictionem legis in ſe pro nobis, modò in Chriſtum credimus, recepit. Vnde Paulus: Chriſtus factus eſt pro nobis maledictum. Et Ioh. 3. Omnis qui non credit in filium, ira Dei manet ſuper eum. Et in Epiſtola: ſanguis Ieſu Chriſti emundat nos ab omni iniquitate, id eſt, à maledictione quæ

nobis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nobis pro iniquitate noſtra deberetur. Atque ita habemus breuiter dictum, quænam ſit legalis iuſticia: quòd legis operibus nemo iuſtificetur: Quis ſit legis uſus: & quatenus lex Dei abrogata ſit: Nunc de iuſticia Chriſtiana pauca dicenda ſunt, ut intelligamus qua in re Phariſaicæ præferenda ſit.

Iuſticia Chriſtiana eſt obedientia Chriſti credenti imputata. Iuſtus enim Euangelicè is dicitur, cui Deus peccata condonat, & imputat iuſticiam filij ſui et acceptat gratis ad uitam æternam. Quicunq; enim credit in Chriſtum, dum à reo fit non reus, & ab iniuſto fit iuſtus ob Chriſti iuſticiam ſibi imputatam, dicitur iuſtificari. Quòd autem iuſticia Chriſti imputetur credenti, probatur multis ſcripturæ dictis. Qui credit in eum, qui iuſtificat impium, imputatur fides eius ad iuſticiam. Et Rom. cap. 5. Quemadmodum inobedientia unius hominis multi conſtituti ſunt peccatores: ita obedientia unius Ieſu Chriſti multi conſtituentur iuſti. 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo. Quòd autem ad hanc Euangelicam iuſticiam non requirantur opera legis, probant multa teſtimonia. Rom. 3. Arbitramur hominem fide iuſtificari abſq; operibus legis. Et Gal. 2. ſcimus quòd non iuſtificetur homo ex operibus legis, ſed ex fide Ieſu Chriſti, & nos in Ieſum Chriſtum credimus, ut iuſtificaremur ex fide, & non ex operibus legis. Hinc iam cõcluditur, quòd iuſtificatio Chriſtiana ſit credentis perſonæ in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

næ in Chriſtum abſolutio à peccato, imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio ad uitam æternam gratis propter Chriſtum.

Hæc breuiter ſint dicta de triplici iuſticia: nunc pauca addam de diſcrimine: & primùm dicam quomodo Chriſtiana iuſticia differat à legali iuſticia. Deinde quomodo à Phariſaica.

PRIMVM ergo diſcrimen inter legalem iuſticiam & Chriſtianam eſt, quòd legalis ex operibus legis ſit: Euangelica uerò ſine operibus legis. SECVNDVM, quòd legalis ſit operantis, & Euangelica ſit credentis. TERTIVM quòd legalis non imputetur gratis, ſed ſit ex merito propriæ obedientiæ: Euangelica uerò imputetur ſine merito propriæ obedientiæ. QVINTVM, quòd legalis ſit formalis, ut quæ ex iuſtis actionibus hominis formetur: Euangelica uerò imputatiua ſit, cùm iuſtæ Chriſti actiones credenti imputantur. Proinde iuſtificari dicitur legaliter, qui ab iniuſto fit iuſtus ob ſuam iuſticiam & legis impletionem, iuxta illud: Qui fecerit ea homo uiuet in eis: Sed Euangelicè iuſtificari dicitur, qui à reo fit non reus ob iuſticiam Chriſti, quæ fide apprehenditur. Iuſticia legalis eſt perfecta obedientia hominis erga legem Dei: ſed Chriſtiana ſeu Euangelica iuſticia eſt obedientia Ieſu Chriſti, imputata credenti. Iuſtus legaliter eſt, qui iuſtè agit iuxta legis ſententiam: ſed iuſtus Euangelicè dicitur, cui Deus peccatum condonat, imputat iuſticiam Chriſti & acceptat ad uitam æ-

ternam

ternam gratis propter Chriſti. Iuſtificatio legalis eſt approbatio hominis coram Deo ob integritatem & perfectionem ſuæ obedientiæ erga legem Dei: ſed iuſtificatio Chriſtiana ſeu Euangelica, eſt approbatio hominis coram Deo ob integritatem & perfectionem obedientiæ Chriſti erga Deum Patrem.

Habemus diſcrimen inter iuſticiam Chriſtianam & legalem: nunc uideamus, quomodo Chriſtiana iuſticia Phariſaicam iuſticiam excedit. Excedit autem Chriſtiana iuſticia Phariſaicam his quatuor. Cauſa: qualitate: effectu: fine. Cauſa Chriſtianæ iuſticiæ eſt Deus, Chriſti meritum & fides apprehendens oblatum beneficium: ſed cauſa Phariſaicæ iuſticiæ eſt Hypocriſis hominis, ignorantia iuſticiæ Dei & externa traditionum humanarum obſeruatio. Qualitas iuſticiæ Chriſtianæ eſt in Chriſto obedientia & impletio legis: ſed iuſticiæ Phariſaicæ qualitas externa tantùm larua eſt fictæ & mentitæ ſanctimoniæ. Effectus iuſticiæ Chriſtianæ eſt nouitas ſpiritus, timor Dei, uera pietas, inuocatio, uera humilitas, patientia et incoata obedientia erga legem Dei, adeò quòd fide iuſtificatus homo, nihil magis in uotis habeat, quàm ut Deo obtemperet: breuiter, ſumma eius uoluptas in lege Domini eſt, poſtquam ſcit damnationem ſublatam eſſe Chriſti merito: ſed iuſticiæ Phariſaicæ effectus, eſt ſuperbia, gloriatio coram Deo, ſuperſtitio, contemtus proximi, breuiter talis eſt fructus, qualis

arbor

arbor. Non enim poteſt mala arbor bonum fructum facere. Finis iuſticiæ Chriſtianæ eſt habere pacem cum Deo, acceſſum ad Deum, gloriam deo tribuere, & tandem uitam æternam conſequi gratis propter Chriſtum: ſed finis Phariſaicæ iuſticiæ eſt ſibi ipſi laudem tribuere, Deo eripere, & apud homines gloriari, quam tandem ſequetur horribilis pœna, niſi fiat ad Dominum conuerſio. Hæc iam ſint dicta de triplici iuſticia & earum differentijs, quas tenere admodum utile eſt.

DE SECVNDO.

Quintum præceptum, non occides, interpretatur Dominus, ut Phariſæorum falſam interpretationem confutet. Illi tantùm putauerunt externum homicidium prohiberi: at Chriſtus penitius legem introſpicit, & tria alia addit præter externum homicidium. Audiuiſtis (inquit) quod dictum ſit antiquis: non occides, quiſquis autem occiderit, tenebitur iudicio, id eſt, quicunq; hominem occiderit reus erit coram iudicio: loquitur enim hîc de externo homicidio & eius pœna, quæ eſt damnatio ciuilis per legem. Iudicium dicebatur, in quo Triumuiri ſedebant, quando cauſarum dijudicatio erat facilis. Qui enim externum homicidium manu perpetrauit, ſententia legis reus erat mortis, quam ſententiam pauci potuerunt pronunciare. Hîc tantùm loquitur de iudicio humano ex legis ſententia. Iudicium enim ſpirituale ſatis notum fuit, quod erat maledictio. Sequitur interpretatio.

At

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

At ego dico uobis: Qui iraſcitur fratri ſuo, reus eſt iudicio. *Hîc iram ponit inter genera homicidij.* Hanc *prohiberi quinto præcepto non animaduerterent* Phariſæi. *Quare dicit:* At ego dico uobis, *quaſi diceret, Phariſæi uolunt, quòd ſolus is uiolet quintum præceptum, qui manu ſua occîdit hominem: ſed ego dico uobis, quòd plus requirat iſta lex.* Nam *prohibet etiam iram, quæ nō proficiſcitur ex iuſta cauſa, & tendit ad bonum finem.*

Deinde addit & aliud peccatum quinti præcepti: & quicunq; dixerit fratri ſuo Racha, *id eſt, qui ullo ſigno ſignificat proximi contemtum, eſt reus coram concilio. Præterea qui dixerit fratri ſuo fatue, reus eſt gehennæ, id eſt, qui conuicijs & contumelijs obruerit proximum, reus eſt legis diuinæ, atq; adeò obnoxius pœnis inferni.* Breuiter, quinto *præcepto prohibentur. 1. omnia cogitata, quibus malè de proximo cogitamus. 2. omnia ſigna contemtus proximi. 3. omnia dicta acerba in proximum, ut conuicia, ludibria. 4. externum homicidium:* Et *contrà, omnia opera mandantur quæ cum his pugnant, ut candidè iudicare de proximo, ſignis oſtendere candorem erga proximum, benè loqui de proximo, & eius perſonam defendere & tueri aduerſus iniuriam.*

Cæterùm ut Chriſtus oſtendat, quàm ſit neceſſarius amor proximi, & quàm ſit pernicioſa iniuria qua proximus afficitur, duo conſilia, quæ argumenta continent duo, proponit.

Vnum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Vnum ſumitur à damno, in quod incurrit homo iniurius proximo coram iudicio diuino. Alterum, à damno, in quod incidit coram iudicio humano, qui proximum læſit.

Prius ſic habet: Si obtuleris munus tuum ad altare &c. Proponit exemplum, quod conueniebat iſti tempori & iſti populo, ſtante Republica Moſis. Eſt autem dicti huius hæc ſententia. Deus non iudicat tuum munus ſibi gratum & acceptum, ſi fratrem tuum odis: hoc eſt, nullus cultus Deo eſt acceptus, qui ab eo præſtatur, qui caritate erga proximũ eſt uacuus. Sed quæ eſt huius Regulæ ratio? Deo nihil gratum eſt, quod ab eius hoſte proficiſcitur, ἄδωρα τὰ τῶν ἐχθρῶν δῶρα. Iam aũt Iohannes dicit: Si quis dixerit, diligo Deum, & odit fratrem, mendax eſt. Nam dilectionis Dei fructus perpetuus & naturalis eſt dilectio proximi. Qui (ait Dominus) diligit me, ſeruat mandata mea. Vbi ergo fructus hic non adeſt, arborem quoq; abeſſe certum eſt. Quicunq; ergo proximum non diligit, fruſtra Deo ſacrificium offert.

Oratio in ſcriptura ſacrificium eſt: ſed fruſtra oras, ſi odis proximum. Gratiarum actiones ſunt uituli labiorum, quos ſi uis Deo placere, reconciliare prius cum proximo & poſtea ex fide offerto. Crux eſt ſacrificium modò fide temperata fuerit: Nam ſine fide eſt iuſtum peccati ſupplicium. Sabbatiſmus eſt Deo gratus cultus: ſed contaminatur proximi odio. Eleemoſyna in ſcriptura dicitur ſacrificium boni

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

boni odoris: ſed Paulus dicit: Si inſumſero totam ſubſtantiam in pauperes, & caritatem non habeam, nihil ſum. Atq; *ita de omni opere, quod* Deus *requirit, iudicandum eſt.* Hîc *unuſquiſq; ſeipſum examinet, & non adhibeat doloſam ſtateram.*

SECVNDVM *ſic habet:* Habeto beneuolentiam cum fratre tuo, cum adhuc in uia es &c. *Qui offendit & lædit proximum, incurrit in manus magiſtratus, & conijcietur in carcerem, unde non eximetur, donec pro damno ſatisfecerit. Quare ne hoc fiat, maturè tibi reconciliandus eſt proximus.* Cùm *itaq; ſine caritate & fruſtra* Deum *colis, & in periculum coram* Magiſtratu *incidis, conſultum eſt, ut ſis proximo carus.* Huc *accedit ſententia* Dei: *Iudicium abſq; miſericordia ſentiet, qui non fecit miſericordiam: huc parabola pertinet de debitore, cui* Dominus *condonauit totum debitum, &c.*

Cæterùm Papiſtæ *ex hoc loco ſuum purgatorium extruunt, de quo hodiè in ſuis templis concionantur: Quibus reſpondeo.*

1. *In his uerbis nulla fit mentio purgatorij: ſed carceris, in quem conijcitur à* Magiſtratu, *qui proximum læſit.*

2. *Quia confugiunt ad allegoriam, ſciant ſe infirmo niti fundamento.* Primùm *enim nulla allegoria eſt recipienda, niſi quæ expreſſo uerbo confirmari poteſt. 2. nulla allegoria quæ pugnat cum* Analogia *fidei eſt probanda. 3. nulla allegoria, in qua*

uel eſt aliquid abſurdi, uel ex qua aliquid abſurdi ſequitur, eſt admittenda. Huic proinde præcepto *cùm nullus ſatisfacere poßit, agamus pœnitentiam, confugiamus ad* Chriſtum, & *deinde conemur* Deo *iuxta hoc præceptum obedire, quantum fieri poteſt per auxilium* Chriſti, *cui gloria in ſecula ſeculorum,* Amen.

DOMINICA SEPTIMA POST TRINITATIS, *Marci.* 8.

IN diebus illis, cum turba admodum multa eſſet, nec haberent quod manducarent, accerſitis ad ſe Ieſus diſcipulis ſuis, ait illis: miſeri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

miſericordia tangor erga turbam, quia iam triduo manent apud me, nec habent quod edant, & ſi dimiſero eos ieiunos in domum ſuam, deficient in uia. Quidam enim ex eis ē longinquo uenerant. Et reſponderunt ei diſcipuli ſui: Vnde iſtos quis poterit hic ſatiare panibus in ſolitudine? Et interrogauit eos: Quot panes habetis? Illi uero dixerunt, Septem. Et præcepit turbæ diſcumbere ſuper terram. Et acceptis ſeptem panibus, cum gratias egiſſet, fregit, deditq́; diſcipulis ſuis, ut apponerent. Et appoſuerunt turbæ. Et habebant piſciculos paucos, & cum benedixiſſe, iuſſit apponi & hos. Comederunt autem & ſaturati ſunt, ac ſuſtulerunt quę ſuperfuerant fragmentorum ſeptem ſportas. Erant autem qui comederunt ferme quatuor mille, & dimiſit illos.

ENARRATIO TEXTVS.

HOC *anni tempore proponitur iſtud* Euangelium*, quia eſt meßis: idq; ideò ut admoneamur, quòd fruges & fructus terræ generentur* Dei *benedictione: unde admonebimur gratitudinis erga* Deum *pro iſto munere. Statuere igitur abſq; omni dubitatione debemus, quòd* Deus *terræ naſcentia nobis largiatur, ad huius uitæ ſuſtentationem quibus reuerenter uti debemus tanquam donis,* Dei *manu nobis porrectis & datis, idq; in* Dei *gloriam, proximi utilitatem & ſtatus noſtri ſuſtentationem.*

Porrò ſumma Euangelij eſt, quod præterquam quòd Chriſtus hoc miraculo probet ſe uerum Meßiam eſſe, præditum diuina potentia, etiam oſtendat ſe habere curam eorum, qui ſe ſequuntur, iuxta promiſſionem ipſius. Quærite primùm regnum Dei & iuſticiam eius, & reliqua adijcientur uobis. Loci tres:

I. *Sors eorum qui Chriſtum ſequuntur in hac uita.*

II. *Affectus Chriſti erga eos qui ſe ſequuntur.*

III. *Recta utendi Dei donis ratio.*

DE PRIMO.

Cum turba multa eſſet nec haberet quod ederet &c. *In hac turba tanquam in tabula oſtenditur nobis, qualisnam ſit ſors eorum, qui Chriſtum ſequuntur in hoc mundo. Per multas enim tribulationes ad regni cœleſtis poſſeßionem peruenire oportet. Hæc turba uenit in deſertum, ubi non eſt panis: ſed famis, periculum, mors. Eandem fortunam experientur omnes, qui Chriſtum ſequi uolũt: ideò non fruſtra Chriſtus iubet, ut qui uelit ſuus diſcipulus eſſe, abneget ſemetipſum, tollat crucem ſuam & ſequatur. Et Paulus: Omnes qui uolunt piè in Chriſto uiuere perſecutionem patientur. Verùm ſit Deo gloria, ſors tamen noſtra melior eſt, quàm eorum qui in mundo beati uidentur. Nam finis & exitus erit lætus: ideò Chriſtus ait: Beati qui lugent, quia conſolationem accipient.*

Sed quæ cauſa eſt, quòd diſcipuli Chriſti in hoc mundo affligantur? hoc mirum non eſt. Quod præ-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ceßit in capite, ſequetur in membris, donec hic mundus ſteterit: idq́; ideò quia ſunt in deſerto, hoc eſt, in mundo inter membra Satanæ: quæ Chriſtum & eius membra ferre non poſſunt. Id quod olim prædictum fuit: Semen ſerpentis mordebit calcaneum ſeminis mulieris: hoc eſt, Satan cum ſuo ſemine perſequetur Chriſtum & eius membra. Nam ubi Satan uidit creſcere Chriſti regnum & ſuum deſtrui, fremit & iraſcitur, & tanquam ſaucius leo inſurgit aduerſus oues Chriſti, ut eas deuoret. Hoc eſt quod Petrus dicit: Diabolus tanquam Leo rugiens circumit quærens quem deuoret. Leo enim amißis catulis & præterea famelicus, in quæuis quæ ei obuiam fiunt inſurgit, ut uaſtet, deuoret & perdat. Simile ſtudium eſt Satanæ, quando uidit ſe ſuos catulos amittere, id eſt, eos, qui prius fuerunt ſub eius poteſtate, conuerti ad Chriſtum, armat ſuos ſatellites aduerſus Eccleſiam, ut alij eam oppugnent Hypocriſi, alij Sophiſtica, alij tyrannide, alij ſcandalis & ſchiſmatibus: quemadmodum omnibus temporibus fecerat, & hodie non ceſſat: & ſi aliud non poteſt, conatur eam fame necare in deſerto. Verùm Chriſtus contrà regnũ quod ſuo ſibi acquiſiuit ſanguine fortiter tuetur, dat Spiritum ſanctum, dat panem, excitat pios Doctores, qui pabulo cœleſti eam paſcant, & in medijs periculis adeſt opitulator, quemadmodum hoc præſenti facto declarat: uſq́; adeò furioſus Satan & rabioſi hoſtes Eccleſiæ non præualebunt aduerſus eum. Nam ipſe excubias a-

git ſuper Eccleſiam, & eam ſtrenuè tuetur. Nec eſt quod quiſquam aliter exiſtimet Chriſtum hodie affectũ eſſe erga ſuam Eccleſiam, quàm fuit erga hanc turbam. Tametſi enim non ſemper Eccleſiam ſuam uiſibilibus miraculis defendit: tamen ſpiritualiter inuiſibiliterq; non minora miracula hodie edit in gubernanda Eccleſia. Non eſt enim perſonarum apud ipſum reſpectus, ſed fidei & bonæ cauſæ. An non magnum miraculum eſt, quòd illum unicum uirum beatum Lutherum, Satan & totus mundus aduerſus ipſum armati, non potuerint pilum capitis eius mouere? An non magnum miraculum eſt hodiè quòd pontifex cum florentiſsima mundi parte non poſsit ECCLESIAM abolere? Conatur quidem Papa curſum Euangelij flumine ſanguinis martyrum impedire, ſed quò plures occiderit, eò plures quaſi ex eorum ſanguine naſcuntur, ſicuti in Hiſpania & Gallia hodiè uidere eſt.

Muniamus ergo nos contra furores Satanæ & potiſsimum contra ſcandalum deformitatis & paupertatis Eccleſiæ: nec deficiamus à Chriſto propter ulla terriculamenta Satanæ: nec abijciamus confeſſionem, etiamſi famem nos in hoc deſerto pati ſit neceſſe, nec ſinamus nos moueri corũ exemplo, qui propter perſecutionem & famem diſcedunt à Chriſto quemadmodũ populus Iudaicus fecit, dum fame & perſecutionibus à uicinis hoſtibus premeretur. Ita enim Hieremiæ Prophetæ contumelioſè reſtiterunt, quemadmodum legitur Hiere. 44. Sermonem,

quem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quem locutus es ad nos in nomine Domini,non audiemus ex te : ſed faciendo faciemus omne uerbum, quod egreditur de ore noſtro , ut ſacrificemus reginæ cœli (id eſt,Soli) & libemus ei libamina, ſicuti fecimus nos & Patres noſtri in urbibus Iuda & in plateis Ieruſalem, & ſaturati ſumus panibus & benè erat nobis , malumq; non uidimus. Verùm ex eo tempore , quo ceſſauimus ſacrificare reginæ cœli & ei libare libamina , indiguimus omnibus, & gladio & fame conſumti ſumus. Sed quid reſpondet illis Hieremias ſanctus ille Propheta ? Non ita eſt , inquit , ſed propter abominationes ueſtras & multa ſcelera uos punit Deus , & quòd nolueritis ambulare in præceptis Domini. Ad eundem modum hodiè multos inuenies,qui ob famem,caritatem annonæ & alia incommoda , uolunt deficere à Chriſto & eius Euangelio. Dicunt enim, quando habuimus miſſas , quando Monachos aluimus , quando ſanctos inuocauimus , abundauimus omnibus bonis: ſed poſtquam hæc noua doctrina uenit , plurima cũ illa mala uenerunt: non eſt tantus timor Dei(inquiunt) minor eſt inter homines caritas : maiora & frequentiora diſsidia : maior tyrannis : omnia cariora ſunt. Ita ſe homines excuſant , ne ſequantur Chriſtum. Sed ſi uis ſcire cauſas horum malorum, ego dicam. Seruus ſciens uoluntatem Domini (inquit Chriſtus) uapulabit plagis multis. Nos ſcimus quod rectum eſt , & non facimus. Ideò Deus nos punit pluribus plagis. Deinde & aliæ ſunt cauſæ,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nempe tyrannis Diaboli, qui magis ſæuit in Eccleſiam Chriſti, quàm in alios cœtus mundi, idq́; Deo permittente, ut probentur electi, id eſt, ut periculũ faciat de ijs, qui uerè Chriſto adhærent, & eum corde colunt & non labijs. Vos igitur adhortor propter Chriſtum & propriam ueſtram ſalutem, ut malorum hominum blaſphemis uocibus non permittatis uos corumpi, ut à Chriſto deficiatis, propterea quòd oporteat illum in deſertũ ſequi, ubi eſt crux, ubi eſt fames, ubi ſunt lupi, ubi mille mortis pericula: Imò potius mentes noſtras in cœlum leuemus ubi Chriſtus ſedet ad dexteram Patris in gloria cœleſti. Neq; enim alia uia nos in cœlum perueniemus quàm ipſe, qui eſt caput & nos membra. Is in hac uita famem & frigus, & alia dura paſſius eſt: hæc & nos patienter feramus: quod ſi fecerimus, olim cum illo glorificabimur.

DE SECVNDO.

Et ait Dominus ad diſcipulos: miſereor ſuper turba, quia ecce iam triduo ſuſtinent me, nec habent quod manducent. Et ſi dimiſero eos ieiunios in domum ſuam, deficient in uia. His uerbis deſcribitur affectus Chriſti erga turbam ſe ſequentem. Dolet corporis famem: multò magis putandus eſt dolere animæ famem. Nam ut anima corpore multò eſt nobilior: ita animæ fames multò eſt pernicioſior. Quid facit ergo miſericors Dominus? Corpus alit corporali cibo, animam ſpirituali: corpus pane terreno, animam pane cœleſti,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

leſti, hoc eſt, uerbo Dei. Hic ratio noſtra, quæ uult ſapere in rebus diuinis, etſi ſtulta eſt quærit. Quid? an non Chriſtus eſt Deus? cur igitur non ſtatim edito miraculo illos pauit? aut ſine pane illos ſuſtentauit? Noluit ordinem naturæ ſine magna cauſa mutare. Ordo autem diuinitus inſtitutus eſt, ut quemadmodum corpus pane: ita anima alatur & ſuſtentetur uerbo Dei. Et hoc eſt quod dicitur in Moſe: Non in ſolo pane uiuit homo, ſed ex omni uerbo, quod procedit ex ore Dei. Non ergo uult, ut aliquid contra hunc diuinum ordinem expectemus: ſed ut ipſius diuina miſericordia nitamur; expectantes ab eo auxilium in tempore oportuno. Hunc diuinum ordinem phanatici inuertunt. Scribitur de duobus Eremitis, qui, cùm incidiſſent in latrones, nec haberent quod ederent, grauem famem ſunt perpeßi: quorum tandem latrones miſerti, panes eis præbuerunt comedendum. At illorum unus ait: non comedam niſi panis mihi diuinitus detur. Alter accepit cum gratiarum actione & comedit: & paulò pòſt, qui expectauit de cœlo panem, mortuus eſt fame: & alter euaſit incolumis, qui non miraculum expectauit, ſed tanquam ex manu Dei ſumſit panem ſibi à latronibus oblatum. Anabaptiſtæ hodiè etiam hunc ordinem inuertunt. Chriſtus iußit prædicari Euangelium, ut illo alatur anima tanquam pane ſpirituali: ſed Anabaptiſtæ, contemto uerbo, nouas reuelationes expectant ſine uerbo. Vnde fit, ut in laqueos Diaboli incidant, qui ſe conuertit in Angelum lucis

m 5 ut eos

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ut eos præcipitet in damnationem. Vt ergo ordinem diuinitus inſtitutum non inuerteret, Chriſtus differt miraculum:Sed tandem uincit affectus,quem erga ſuos habet pluſquam paternum.Nam qualis ſit Chriſti affectus erga ſuos, non ſolùm Euangeliſta in hoc Euangelio oſtendit, cùm dicit: Miſericordia commoueor erga turbã: uerumetiam Propheta Iſaias cap. 49. pulcerrima figura oſtendit: Nunquid (inquit) obliuiſci poteſt mater infantis ſui, ut non miſereatur filij uteri ſui? & ſi illa oblita fuerit,ego tamen non obliuiſcar tui. Ecce in manibus meis deſcripſi te. Hunc affectum Chriſti erga ſuos etiam parabola de filio prodigo pingit. Quid dicam de ſimilitudinibus & parabolis? Crux Chriſti oſtendit qualem Chriſtus habuerit erga ſuos affectum. Adeò enim nos amauit adhuc hoſtes,quòd ignominioſiſſimam mortem pro nobis redimendis ſubierit. Sed quò hæc ſpectant? Primùm eò, ut induamus filialem affectum erga Deum Patrem & Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Deinde, ut agnito eius erga nos amore, nihil ſit nobis in uita carius, nihil dulcius, nihil precioſius, quàm eius uoluntati nos totos ſubijcere, ac ipſius uoci obtemperare: in qua re conſiſtit perfectio Chriſtiana in hac uita. Ita legimus partem noſtrum Abrahamum feciſſe, qui poſtquam audiſſet à Domino: Ambula coram me & eſto perfectus, accipit mandatum, ut filium ſuum unigenitum Iſaac, quem peperit ei Sara in ſenectute, mactaret. Sed quid ille? Mox uoluntati Domini obediuit,

&

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

& inſtructa lignorum ſtrue filium mactare uoluit: ſed Angelus Domini eum retraxit. Hoc facto Dominus ait ad Abraham: Iam ſcio quòd times me. Videmus hîc in Patre noſtro Abraham, quo fuerit erga Deum obedientiæ ſtudio, qui ne filio ſuo unigenito parcere uoluit: ſed mactare ad mandatum Domini. Sed pròh dolor, multos inuenies qui ne unum quidem affectum iuſſu Dei clementiſsimi Patris iugulare uolunt, tantum abeſt ut Patris Abrahæ exemplum imitari cupiant. Præterea, affectus Chriſti paternus erga nos debet nos admonere ſimilis beneuolentiæ & amoris erga fratres. Exemplum dedi uobis (inquit) diligite uos inuicem, ſicuti ego uos dilexi.

DE TERTIO.

Miraculum hoc præſens, quo Deus ſeptem panibus & paucis piſciculis alit quatuor millia hominum, eò ſpectat, ut confirmet ueritatem Euangelij Chriſti & augeat fidem turbæ præſentis, de quo plura iam non dicam: ſed uolo nonnihil de modo rectè utendi donis Dei loqui, quò nos excitemur ad gratitudinem erga Deum, & rectè utamur benedictione Domini.

PRIMVM ergo hoc obſeruandum eſt, quòd in manibus Chriſti orantis & gratias agentis Patri cœleſti creſcat panis: unde docemur omnem benedictionem à Domino eſſe, quemadmodum Paulus 1. Timoth. 4. docet, cùm ait: Omnis creatura Dei bona eſt. Hîc paululum ſubſiſte, & cogita res,

quas

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quas habes, cibum & potum eſſe Dei creaturam, non tuam creaturam: Quare furem agis, ſi ab inuito quicquam abſtuleris: quod facis quoties uteris creaturis Dei ſine gratiarum actione & inuocatione Dei. Quicquid enim habes tanquam tuum, alienum eſt & illicitum, niſi illud ab eo petas. Hinc eſt quòd Chriſtus doceat ſuos orare: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Vide hîc. Idem panis dicitur noſter & Dei. Noſter eſt, quando labore partus eſt iuſto: Dei eſt, quia ipſius eſt creatura, qua non licet tibi uti, niſi antea eam ab ipſo petieris. Propterea Paulus etiam addit: ſanctificatur enim per uerbum Dei & precationem. Sanctificatur, id eſt, eius uſus fit nobis purus & licitus, ut ipſa creatura uti poßimus conſcientia bona. Sed quomodo ſanctificatur? per uerbum & precationem. Per uerbum quidem fidem intellige, quam uerbum requirit. Ex uerbo enim fide apprehenſo duo profitemur nos credere. VNVM, creata eſſe omnia hominum cauſa à Domino pro immenſa ac infinita ſua ſapientia. ALTERVM, nos ex eorum eſſe numero qui ius illud iuſtæ in reliqua animantia dominationis in Adamo deperditum, per gratiam in Chriſto reciperimus, ut hanc uitam tueamur, quam ipſius amplificandæ gloriæ impendamus. Hanc fidei profeßionem ſequitur oratio, ut nobis det Dominus, ut bona conſcientia dapibus ab ipſius manu acceptis cum omni timore ac reuerentia frui poßimus. Poſtremò gratiarum actione, repetitis etiam precibus,

bus, conuiuia noſtra claudemus : ita nobis ſanctifi=cantur cibi. Verùm ij, quibus non hoc pacto ſancti=ficantur cibi, duplicem iniuriam faciunt. PRI=MVM *enim* Deum *ſpoliant ſuo honore, quem non inuocant & agnoſcunt datorem omnium bonorum eſſe.* DEINDE *creatura* Dei *in uita abutūtur: unde* Paulus *dicit, creaturam uanitati ſubiectam eſſe.* A *qua uanitate* Deus *apud* Oſeam *cap. 2. promittit ſe liberaturum creaturam.* Etſi *autem hæc, quæ iam dicta ſunt, ſatis mouere nos poſſunt, ut rectè u=tamur creaturis* Dei *exemplo* Chriſti, *tamen ut magis noſtra ſocordia uincatur, rationes quaſdam recitabo, quæ nos commouebunt.*

PRIMA: *ipſe* Chriſtus, *qui omnia condidit, petijt & egit gratias, quoties donis* Dei *fuit illi u=tendum: multò magis id nos decet facere, qui pror=ſus mendici ſumus in conſpectu* Domini.

SECVNDA: *pulli coruorum ſuo more inuo=cant, &* Dominus *eos paſcit. Vnde* Dauid *dicit,* Do=*minum dare eſcam pullis coruorum inuocantibus eum. Coruus enim pullos ſuos implumes non agno=ſcit pro ſuis, quare eos deſerit: ſed* Dominus, *ne pe=reant, uermiculis illos alit donec nigreſcant: tum enim mater redit & agnitos alit.*

TERTIA: *Turcæ bis in die conueniunt ante prandium & cœnam, petituri benedictionem* Do=*mini, & nos Chriſtiani negligimus.*

QVARTA: *Ethnici ſemper ſua prandia in=ceperunt à ſacrificijs & inuocatione, tametſi rectè inuocare non potuerunt.* Quinta,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

QVINTA: Eccleſia inde uſq; ab initio mundi uſura donis Dei incepit à benedictione. Nihil enim inuocatione fuit illi frequentius. Nam precibus noſtris Deum inuitamus ad noſtra prandia, cui ſit honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA OCTAVA TRINITATIS, *Matth. 7.*

CAuete uobis à pſeudoprophetis, qui ueniunt ad uos in ueſtitu ouium, ſed intrinſecus ſunt lupi rapaces. A fructibus ipſorum agnoſcetis eos. Nunquid colligunt de ſpinis uuam, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

arbor bona fructus bonos facit: putris autem arbor fructus malos facit. Non poteſt arbor bona fructus malos facere, neq; arbor putris fructus bonos facere. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, exciditur, & in ignem conijcitur. Igitur ex fructibus ipſorum agnoſcetis eos. Non quiſquis dicit mihi, Domine, Domine, introibit in regnum cœlorum, ſed qui fecerit uoluntatem patris mei, qui in cœlis eſt.

ENARRATIO TEXTVS.

Occaſio huius Euangelij duplex fuit. Vna erat doctrina Chriſti, quam in 5. 6. 7. capite propoſuit Dominus. Altera, falſorum doctorum apud Iudæos uanitas: qui partim deprauabant doctrinam Moſis & Prophetarum, partim abolebant. Mandat ergo omnibus Dominus, ut & diſcant quæ recta ſunt, & caueant à corruptelis falſorum doctorum. Proinde hîc Dominus Medicus animarum, imitatur fideles corporum Medicos. Nam ut illi poſtquam ueram medicinam tradiderunt, quæ noxia ſunt cauenda docent: ita filius Dei ſaluator ac Medicus noſter, primo quidem loco præſcribit animæ ſalutarem medicinam: poſtea uerò, quæ cauenda ſunt, monet. Summa autem huius Euangelij hæc eſt, quòd ut fugiendi ſint falſi Prophetæ, qui ex fructibus ſuis agnoſci poſſunt: ita uera pietas non ſita ſit in uana religionis profeſſione: ſed in uera pœnitentia & conuerſione.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Loci tres:

I. *Mandatum uitandi falſos Prophetas.*

II. *Falſorum Prophetarum deſcriptio.*

III. *Præmonitio Chriſti:* Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, ſed qui facit uoluntatem &c.

DE PRIMO.

Cauete à falſis Prophetis &c. *Hoc mandatum Chriſti uniuerſale eſt, quod ad omnes homines pertinet: quare diligenter perpendendum eſt & obſeruandum. Verùm in hoc mandato tria ſunt ſpectanda: Neceßitas: obligatio: & uſus, de quibus ordinè dicam:*

Neceßitas ſanè maior eſt, quàm uulgus intelligit. Nam Diabolus hoſtis Chriſti & humani generis inimicus, nihil non facit, ut uel regnum Chriſti prorſus aboleat, uel deformet ſcandalis. Ad quod utitur uarijs technis ſuo more. Aut enim doctrinam ſanam prorſus tollere conatur, quemadmodum in Turcia fecerat: aut eam corruptelis ſuis deprauare nititur, quemadmodum in Paradiſo fecit, & poſtea omnibus temporibus: aut Sacramenta mutilat & peruertit, ſicuti in Papatu & in multis locis fecerat: aut mores & uitam hominum, ſuo ueneno inficit. Scripturam igitur & ſanam doctrinam inuadit, ut unum ad minimum ex his quatuor obtineat. 1. Vt perſuadeat nobis, quòd non ſimus curæ Deo. 2. Vt tentemus aliquid contra noſtram uocationem

*tionem facere.3.Vt inſtituamus cultum contra man=
datum* Dei. 4.*Vt omni turpitudine & iniuſticia in=
uoluamur.Quoduis horum effecerit hoſtis iſte,ho=
mines captiuos tenet.* Nam qui Dei *prouidentiam
negat,* Epicureus *damnatus eſt: qui uocationem ſu=
am fraudulenter* obit,*infideli deterior eſt : qui cul=
tum inſtituit contra* Dei *interdictum,* Deum *con=
temnit,& eſt* Diaboli *potius,quàm* Dei *ſeruus : qui
uitam turpem uiuit,ſeruus eſt peccati, & ſtipendi=
arius mortis & Satanæ. Sed quid remedij eſt con=
tra hæc mala?Doctrinæ puritas,& abſtinere à fal=
ſis* Prophetis. *Doctrinæ enim puritas nos* Deo *eſſe
curæ docet, adeò quòd* Dominus *in numero habeat
omnes pilos capitis noſtri:eadem nos retinet in uo=
catione noſtra : & formam ueram colendi* Deum
tradit: Præterea *ueræ ſanctimoniæ ac uitæ incul=
patè tranſigendæ regulam continet.*

SECVNDVM, *quod ſpectandum admonui
in hoc primo loco,eſt obligatio. Quæri autem po=
teſt,an hæc obligatio ſit omnium,aut tantùm guber
natorum* Eccleſiæ. *Multi enim putant ſe excuſari,
ſi eis obtemperent qui habent ordinariam uocatio=
nem: quibus* Propheta Ezechiel *cap. 3. imò ſpiritus*
Chriſti,*qui in* Ieremia *loquitur, reſpondet his uer=
bis : Speculatorem dedi te domui* Iſraël, *& audies
ex ore meo uerbum, & annunciabis eis ex me. Si
ego dixero ad impium ,morte morieris,& non an=
nunciaueris ei , neq; locutus fueris , ut auertatur à
uia ſua impia & uiuat : ipſe impius in iniquitate*

n *ſua*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſua morietur: ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem tu annunciaueris impio, & ille non fuerit conuerſus ab iniquitate ſua & uia ſua impia: ipſe quidem in iniquitate ſua morietur: tu autem animam tuam liberaſti. Hoc Prophetæ dictum ſatis oſtendit errare eos, qui putant ſatis eſſe, ſi ſuis parochis obtemperauerint, ſiue benè ſiue malè doceant. Si ſic eſſet, Turcæ & Ethnici eſſent ſaluandi, quorum multi ſuis obtemperârunt Doctoribus. Sciendum eſt igitur obligari omnes, ut falſos Prophetas fugiant tanquam ſuæ ſalutis peſtes. Nam mandatum Chriſti eſt manifeſtum, quòd hîc datur omnibus: loquitur enim turbis. Et Iohan. 1. Epiſtolæ 4. ait: Ne cuiuis ſpiritui credatis: ſed probate ſpiritus, an ex Deo ſint, quoniam multi Pſeudoprophetæ exierunt in mundum. Et Chriſtus dicit: Oues meæ uocem meam audiunt. Sed quid hîc facit tyrannus Papa? Dicit ad ſe & ſuos raſos pertinere dijudicationem doctrinæ. Quid, quæſo, impudentius cogitari aut dici poteſt? an non hoc eſt ſponſæ Chriſti imperare, & dominium ſibi uſurpare in ſortem Domini contra prohibitionem Petri Apoſtoli, cuius ſucceſſorem ſe eſſe gloriatur? Iohannes Baptiſta dicit ſe miniſtrum ſponſæ eſſe: ſed Papa uult ſponſæ dominari. Chriſtus cupit ſibi ſponſam ſeruari caſtam: ſed Papa eam nefando adulterio contaminat: proponit ei doctrinas dæmoniorum, quibus adulterari diſcit. Paulus dicit: Deſponſaui uos uni uiro, ut uos uirginem caſtam exhibeam

hibeam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

hibeam Chriſto.' Hæc deſponſatio fit per fidem puriſsimi & caſtiſsimi uerbi Dei: *Sed* Papa, *qui ſe* Petri *ſucceſſorem gloriatur, hanc uirginem mille adulterijs conſpurcat: quando eam abducit ab amplexu Chriſti ſponſi ad idololatrias uarias & cultum ſanctorum.*

TERTIVM, *quod ſpectandum propoſui in hoc primo loco, eſt uſus huius prohibitionis:* Cauete à falſis Prophetis: *qui uſus ſanè eſt multiplex.*

PRIMVM *enim hæc prohibitio monet fore in Eccleſia falſos doctores: quòd* Dominus *etiam ſignificauit parabola de homine mittente bonum ſemen in agrum, & inimico, qui uenit & in eundem ſeminauit zizania.* Tanta *enim eſt rabies* Diaboli, *ut nunquam quieſcat, quin uerbum* Dei *corrumpere conetur: quod facere cœpit ſtatim conditis primis parentibus in* Paradiſo: *& hodiè (pròh dolor) in toto terrarum orbe graſſatur.* Hoc *cùm ſcimus, diligentiores nos eſſe & cautiores oportet.*

SECVNDO, *hæc prohibitio:* Cauete à falſis Prophetis, *excitare nos debet ad acrius ueræ doctrinæ ſtudium: unde* Paulus *optat, ut* Philippenſes *creſcant in omni cognitione.* Et Chriſtus *dicit: Scrutamini ſcripturas, & diſcite à me. Si uos manſeritis in ſermone meo, uerè diſcipuli mei eſtis, & cognoſcetis ueritatem, & ueritas liberabit uos.*

TERTIO, *hæc prohibitio conuincit, quòd Eccleſia & poſsit deponere falſos doctores, & in*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

eorum locum ſubſtituere ueros doctores. Fruſtra enim iuberemur à falſis Prophetis abſtinere, niſi eos deponere liceret ab officio & docendi munere, & ueros miniſtros in eorum locum ſubſtituere. Laudandi igitur ſunt pij Reges & Principes, qui de reformatione Eccleſiarum & conſeruatione miniſterij uerbi ſunt ſoliciti.

QVARTO oſtendit & hæc prohibitio, quomodo ſint accipienda uerba eorum qui docent. Si uera docent, audiendi ſunt non ſecùs atq; Deus ipſe. Ita enim ait Dominus: Qui uos audit me audit, qui uos ſpernit me ſpernit. Si falſa docent, ſunt non ſecùs atq; Satan ipſe fugiendi. Nam ut Satan Euam ſeduxit mala doctrina: ita qui falſa docent, homines à gratia Dei, imò à regno cœleſti deturbant, quemadmodum in Papatu factum eſſe nemo non nouit.

DE SECVNDO.

Qui ueniunt ad uos in ueſtitu ouium, ſed intus ſunt lupi rapaces. In huius loci declaratione quinq; ordinè uidebimus. 1. Vnde ueniant falſi Prophetæ & quò. 2. Quæ ſint illorum in ſcriptura appellationes: unde periculi magnitudo intelligi poteſt. 3. Quæ ſit externa ſpecies falſorum doctorum. 4. Quodnam ſit illorum ſtudium, quæ intentio. 5. Quas habeant notas, unde à ueris Prophetis diſcerni queant.

Si quæris unde ueniunt & quò? breuiter reſpondeo: ueniunt à Satana excitati, idq; in uineam Domini, hoc eſt, in Eccleſiam. Exempla ſunt multa. In

parùam

paruam illam Eccleſiam Adam, Euæ, Abelis, uenit falſus Doctor Cain, qui armatus à Satana, proprium fratrem tandem propter diuerſam religionem occîdit. Deinde multi ſunt ſecuti falſi Prophetæ uſque ad Diluuium, quo & ipſi falſi doctores, & ipſorum diſcipuli ſunt puniti. Mox à diluuio rurſus Satan miſit falſos Doctores in Eccleſiam, qui adeò uineam Domini uaſtârunt, quòd ueritas Dei ſolummodo manſerit apud paucos quoſdam de familia Sem. Sic & poſtea uſq; ad Chriſtum ſemper in Eccleſiam falſi doctores ſubintrârunt, & ſæpiſsimè penes ipſos fuit ſumma rerum adminiſtratio, cùm politica tùm Eccleſiaſtica. Reſuſcitato Chriſto, multi uenerunt falſi Prophetæ, et omnib. temporibus fuerunt plurimi. Papa tandem uerus Antichriſtus innumeros emiſit hæreticos, Monachos potiſsimum, qui miſerrimè Eccleſiam Chriſti falſa doctrina lacerârunt. Et hodiè paſsim ſunt falſi doctores. Breuiter, ubicunq; Chriſtus ſuum bonum ſemen iacit in agrum, ibi Satan mox addit ſuum ſemen zizaniorum. Chriſtus igitur non fruſtra hortatur, ut caueamus à falſis Prophetis.

Scimus unde ueniant falſi doctores & quò ueniant: iam ut periculi magnitudo perpendatur, quædam ex ipſorum nominibus recitabo. 1. uocantur generali nomine falſi Prophetæ, id eſt, tales qui uidentur eſſe ueri Doctores, habentes ordinariam ſucceſsionem & poteſtatem, & ſunt nihilominus mendaces, ut qui in locum ueræ doctrinæ, Satanica

mendacia & humana ſomnia ſubſtituunt, quales in Papatu fuerunt multi. 2. A Iohanne Apoſtolo uocantur ſpiritus mali, tùm quòd à Satana, qui malus eſt, ſint miſsi, tùm quòd ſint alijs occaſio mali & damnationis. 3. A Iuda Apoſtolo uocantur nubes ſine aqua, ſimiles Cain, Balaam & Chore. Væh ipſis, inquit, nam uiam Cain ingreſsi ſunt, & deceptione mercedis, qua deceptus fuit Balaam, effuſi ſunt, & contradictione Chore perierunt. 4. Vocantur à Paulo canes, cùm quia lacerant uerbum Dei, tùm quia oues ab ipſo ouili Chriſti arcent. 5. Vocantur mali operarij, quia malè laborant, & finis laboris eorum eſt, cùm ipſorum exitium, tùm eorum damnatio, qui eis auſcultant. 6. Vocantur ab Apoſtolo Iohanne Antichriſti, non quòd negant Chriſtum, ſed quia doctrinam Chriſti peruertunt, & uita, ſua Chriſto aduerſantur. 7. A Paulo uocantur inimici crucis Chriſti, quia non tribuunt ſalutis principium, medium & finem unius Chriſti merito. In hoc Euangelio dicuntur lupi, ſed habentes laruam ouinam, hoc eſt, ſimulantes ſe homines manſuetos eſſe: ſed fraudibus tamen occultè in ouile Chriſti inſtar lupi inſilientes, lacerantes & occidentes oues Chriſti falſa doctrina, & ſimulata ſanctimonia.

Sed quæ eſt externa ſpecies falſorum doctorum, Veniunt, inquit Chriſtus, in ueſtitu ouium, Loquitur hîc Dominus non in genere de omnibus malis doctoribus: ſed tantùm de uno genere. Nam quidam ſunt, qui benè docent & malè uiuunt: quidam

qui malè

qui malè docent, & malè uiuunt: quidam qui malè docent, & benè uidentur uiuere. De hoc tertio Prophetarum genere hîc Dominus loquitur. Nam ex his maximum eſt periculum.

Quodnam eſt eorum ſtudium? Hoc docet Chriſtus pulcra imagine, cùm eos dicit lupos eſſe. Vt lupus hoc ſtudet, ut oues ab ouili auertat. Deinde ut abigat in ſyluam. Tertiò, ut deuoret & perdat: ita falſi Prophetæ oues, id eſt, pios & manſuetos homines, fraudibus conantur abducere à uera Eccleſia, & abigere in deſertum, ubi non eſt pabulum uerbi Dei, ut eis dominentur, & ad poſtremum trucident non tàm corpora, quàm animas. Quàm hoc uerum ſit, docet Turcia à ſuo malo Propheta decepta: docet Papatus ab Antichriſto Romano in errorem præcipitatus: docent multæ nationes quæ à Libertinis & Anabaptiſtis in horribiles furores ſunt abductæ.

Sed dicis: Quomodo poſſum ego rudis imperitus in hac opinionum uarietate iudicare, qui ſint ueri & qui falſi doctores? Vt poßimus iudicare & diſcernere inter paſtorem & lupũ, Chriſtus nobis lupi notas monſtrat & ſuis proprijs notis falſos doctores delineat. Veniunt, inquit, ad uos in ueſtitu ouium. Videntur, ſi laruam externam reſpicis, ſanctißimi, imò Angeli Dei: Verùm ſi laruam detrahis, lupos agnoſces, primùm quia non ſonant uocem Chriſti, imò alieno ſono abducunt oues Chriſti à ſuo uero ouili in deſertum, ut hominum conſcien-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tias occidant & animas eorum perdant. Atq; hæc eſt una nota. Addit præterea & aliam, cùm ait: à fructibus eorum cognoſcetis eos. *Hìc diligenter cauendum eſt, ne folia pro fructu agnoſcas. Mala interdum arbor habet ſpecioſa folia: & rurſus bona nonnũquam fructum quidem copioſum habet, ſed folia non ita ſpecioſa. Sed quinam ſunt ueri Prophetarum fructus? Sunt triplices: Cultus, doctrina, mores conformes doctrinæ. Verus Propheta cultum, doctrinam, & mores habet iuxta præſcriptum uerbi Dei. Falſus Propheta habet cultum ab hominibus excogitatum, doctrinam humanarum traditionum & mores externè quidem honeſtos: ſed meram hypocriſin redolentes.*

DE TERTIO.

Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum: ſed qui facit uoluntatem Patris mei qui in cœlis eſt, ipſe intrabit in regnum cœlorum. *Hoc Domini dictum duplicem doctrinam continet: unam de damnandis, alteram de ſaluandis. Loquitur autem de ijs, qui in externa Eccleſiæ ſocietate ſunt: nam de alijs non dubium eſt, quin damnentur. Sed quinam damnantur? qui gloriantur de Chriſto, & non faciunt uoluntatem Patris cœleſtis. Quinam ſunt illi? qui iactant fidem quam non habent, id eſt, profitentur fidem ſine pœnitentia & pia uita: hos damnari pronunciat Chriſtus: neq; id mirum eſt. Nam huiuſmodi horribiliter peccant. Primùm peccant*

mendacio,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

mendacio, quia Deo mentiuntur. 2. Contumelia, quia abutuntur ſanguine Chriſti, effuſo pro nobis, non ut indulgeamus omnibus furoribus libidinum & tyrannidis: ſed ut deleatur peccatum & Deo ſanctificemur. 3. peccant furto, quia ſpoliant Deum ſuo honore. 4. homicidio, quia primùm ſeipſos falſa perſuaſione, deinde & proximum occidunt malo exemplo. 5. prophanant templum Spiritus ſancti. Quinam ſaluantur? Qui faciant uoluntatem Patris cœleſtis. Verùm hîc multi impingunt. 1. Qui gentes ſaluari dicunt, qui honeſtè in mundo uiuunt: quos confutat hoc dictum: Qui non credit ira Dei manet ſuper eum. 2. Qui dicunt ſuam regulam eſſe uoluntatem Dei, contra quos Chriſtus dicit: Fruſtra me colunt docentes mandata hominum. 3. Qui dicunt legem eſſe uoluntatem Dei: quod quidem uerum eſt: ſed ſi qui hanc uoluntatem facerent, ſaluarentur, tum nemo ſaluaretur. Quæ eſt ergo uoluntas, quam facientes ſaluantur? Chriſtus reſpondet Iohan. 6. Hæc eſt uoluntas Patris, ut credant in eum quem miſit ille. Sic enim dicit Dominus: Qui credit in filium, habet uitam æternam. Hæc fides habet ſecum pietatem & caritatem germanos ſuos fructus, quos edunt pij per Ieſum Chriſtum, cui gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA NONA
TRINITATIS, Luc. 16.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

IEſus dicebat ad diſcipulos ſuos: Homo quidam erat diues, qui habebat diſpenſatorem, & hic delatus eſt apud illum, ut qui diſſiparet bona ipſius. Et uocauit illum, & ait illi: Quid hoc audio de te? Redde rationem diſpenſationis tuæ. Non enim poteris poſthac diſpenſare. Ait autem diſpenſator intra ſe: Quid faciam, quia Dominus meus aufert à me diſpenſationem? Fodere non ualeo, mendicare erubeſco. Scio quid faciam, ut cum amotus fuero à diſpenſatione, recipiant me in domos ſuas. Conuocatis itaque ſingulis debitoribus Domini ſui, dicebat primo: Quantum debes Domino meo? At ille dixit: Centum batos olei. Dixitque illi: Accipe cautionem tuam, & ſede cito & ſcribe quinquaginta. Deinde alteri dixit: Tu uerò quantum debes? Qui ait: Centum coros tritici. Ait illi: Accipe cautionem tuam & ſcribe octoginta. Et laudauit Dominus diſpenſatorem iniquum, quod prudenter feciſſet. Quia filij huius ſeculi prudentiores ſunt filijs lucis in natione ſua. Et ego uobis dico: Facite uobis amicos ex mammona iniuſto, ut cum de feceritis, recipiant uos in æterna tabernacula.

ENARRATIO TEXTVS.

Hortatur Chriſtus in hoc Euangelio ſuos diſcipulos ad beneficentiam erga proximum,

idq;

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

idq́; parabolico exemplo: cuius ſumma hæc eſt. Oeconomus alicuius hominis prædiuitis eſt ſolicitus, quid ſibi amoto ab officio fiat: multò magis Chriſtiani, qui ſunt Oeconomi Dei in uarijs donis, debent eſſe ſoliciti quid ſibi eueniat, reddita ratione, id eſt, ubi ex hac uita exceſſerint. Verùm ut Oeconomus quærit ſibi amicos mammona iniquitatis, qui ſe amotum ab officio recipiant: Ita Chriſtiani ſuis bonis & donis obſtringant ſibi pauperes qui ſuo teſtimonio in æterna tabernacula ſe recipiant. Hæc Euangelij præſentis eſt ſumma: uerùm, ut nobis in inſtructionem uberiorem cedat, quatuor tractabo locos. Loci quatuor:

I. Reprehenſio abuſus donorum Dei.

II. Beneficentiæ erga pauperes cauſæ.

III. Querela quòd filij huius ſeculi ſint prudentiores filijs lucis.

IIII. Vſus diuitiarum, & merita bonorum operum.

DE PRIMO.

Cùm textus hîc proponit nobis diſpenſatorem, qui diſsipauit bona Domini ſui, in uniuerſum reprehenditur abuſus donorum Dei. Nam quis eſt qui donis ſibi à Deo collatis non magna ex parte abutitur? Hoc quale ſit aliquot exemplis declarabimus. Sapientia data eſt alicui, ut alios imperitos & rudes iuuet ac regat conſilijs: ſed nunc dolo & impoſturis ſeruit. Diuitiæ conferuntur ad Eccleſiæ membra fouenda: at nunc inutilibus pompis & ſumtibus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſumtibus impenduntur. Lingua conceſſa eſt homini, ut ea utatur ad docendum quæ honeſta & pia ſunt, & ad ferendum ueritati teſtimonium: ſed nunc quid fit? maledictis, conuicijs, periurijs, obtrectationibus & blaſphemijs ancillatur. Vires collatæ ſunt ad iuſticiæ & rerum bonarum defenſionem: at nunc tyrannorum præſidia ſunt, quibus utuntur ad euertendam ueritatem, ad euertendas honeſtas respublicas. Ad eundem modum, alia dona Dei ſunt in magno abuſu, qui abuſus ſanè non aliundè proficiſcitur, quàm ex his fontibus.

PRIMVM, peccatum quod in nobis habitat huiuſmodi germina producit, & quò minus fuerit ſpiritus imperio ſubactum, eò plura mala progignit. Eſt enim omnium malorum camarina profundiſsima, quæ in totum in hac uita expurgari nequit

DEINDE, ipſe diabolus aduerſarius noſter ſitiens damnationem noſtram inſidiatur hominibus, & quærit mille perdendi uias, ut regno Chriſti, in hoc mundo abolito, uel in anguſtiſsimum redacto, ſuum regnum ſtabiliat.

TVM, peſsima mundi exempla, quibus incitamur ad imitationem. Mala enim conſuetudo, ut quidam ait, pabulum eſt nequiciæ. Et Paulus ait: Exiguum fermentum corrumpit totam maſſam.

AD HÆC, hoc malum etiam auget gubernatorum negligentia, qui homines non cogunt diſciplina ſeueriori ad rectè faciendum officium. Verùm nos qui Chriſtiani dici gloriamur, deberemus

retineri

retineri in officio, harum rerum cogitatione.

PRIMVM *mandatum* Dei *perpetuò nobis in animo fixum commonefaceret nos de officio.* DEINDE, *honeſtas ipſa & uirtutis decus nos extimularet, ne turpiter donis* Dei *abuteremur.* TERTIO *loco rei dignitas ſtimulos adderet. Quid enim dignius filijs* Dei *eſt, quàm ut ſe conforment ad exemplum clementißimi patris.* QVARTO *loco uocatio noſtra. Sumus enim uocati ad ſanctitatem, ut & nos ſancti ſimus, & ſanctus ſit rerum, quas* Dominus *nobis conceßit, uſus: hæc cogitare ſeriò debemus.*

DE SECVNDO.

Cùm totum hoc Euangelium *proponitur, ut nos ad beneficentiam erga proximos noſtros excitemur: dicam de beneficentia hæc ordinè. Primùm cauſas recitabo, quibus ad beneficentiam nos excitari oporteat. Deinde de fructibus. Tum de beneficentiæ modo iuxta certas regulas.*

Deus *in lege magnam rationem uidetur proponere, cùm dicit: Diligas proximum tuum ut te ipſum. Quaſi dicat: hæc una ratio eſt cur nos mutuò diligamus, quòd homo homini ſit proximus. Cuius dilectionis pulcerrimum exemplum proponitur in Samaritano, qui hominem, qui inciderat in latrones, adeò ſolicitè & diligenter curauit. Beneficentia igitur præſtanda eſt homini ab homine, quia homo homini proximus eſt: idq; multis rationibus. 1. ratione creationis: idem enim* Deus *creauit nos homi-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

homines. Nunc uidemus quanta ſit in multis animantibus pietas, quæ ſe mutuis officijs iuuant & alunt, ut in ciconijs uidere eſt. 2. homo homini eſt proximus ratione ſimilitudinis: nam omnes homines ad Dei ſimilitudinem conditi ſunt, & habent omnes eandem humanam naturam. 3. homo homini proximus eſt ratione communis uitæ & humanæ ſocietatis. Atq; hæc triplex ſocietatis ratio eſt nobis communis, non ſolùm cum omnibus Chriſtianis: uerumetiam cum omnibus in mundo hominibus, Ethnicis & Iudæis. Verùm Chriſtianus Chriſtiano proximus eſt, primùm ratione myſtici corporis. Nam omnes, qui in Chriſtum credimus, Chriſtum induimus & eius membra ſumus, & ipſe caput noſtrum, & uiuimus ex eodem ſpiritu Chriſti. Hæc ſanè ſocietatis ratio, meritò nos ad mutua officia præſtanda excitaret, ſi ſeriò de hac ſocietate & myſtica coniunctione noſtri in uno corpore cogitaremus, tum profectò, quemadmodum manus famulatur reliquis membris, & ſic alia alijs: ita & nos propter hanc myſticam copulam, in uno corpore nos mutuis officijs perſequeremur. 2. Chriſtianus Chriſtiano eſt proximus ratione regenerationis, quia in filios Dei patris renaſcimur. Cùm igitur fratres uterini in hac uita ſibi inuicem officia communicant, multò magis id nos decet, qui Deum communem patrem interpellamus, & dicimus: Pater noſter qui es in cœlis. 3. Chriſtianus Chriſtiano eſt proximus ratione uocationis: Nam ad unitatem ſpiritus in uinculo

culo pacis uocati ſumus Epheſ. 4. 4. Chriſtianus eſt Chriſtiano proximus ratione futuræ gloriæ: nam omnes ex fide eandem immortalitatis gloriam expectamus, ubi ſocij erimus in omni æternitate, deum unanimiter celebrantes.

Hæc ſint dicta de cauſis beneficentiæ mutuæ inter homines: ſed fines qui ſunt? quatuor ſunt præcipui. 1. gloria Dei. Hîc finis meritò filios Dei moueret ad beneficentiam. 2. ſubleuatio indigentis proximi, qui eſt caro noſtra. 3. Exemplum quo alij ædificentur & inuitentur ad ſimilem beneficentiam. 4. præmium: nam Chriſtus ait: qui dederit uni ex meis diſcipulis meo nomine hauſtum frigidæ aquæ, non perdet mercedem ſuam.

Verùm quia de beneficentiæ modo quæri poteſt, de eo etiam nonnihil adijciam. Salomon Prouerb. 5. Bibe aquam de ciſterna tua, & fluentia de medio putei tui, fontes tui deriuentur foras: ſint tibi ſoli & non alienis tecum. Hîc tria coniungit, Primum, ut ipſe tuis bonis fruaris. Secundum, ut communices alijs. Tertium, ut ſis ipſe Dominus tuarum facultatum: non uno die omnia profundas. Breuiter, uerbum Dei, fides & caritas, ubi ſunt, regulæ certiſsimæ eſſe poſſunt. Sed de hac re plura ubi de uſu diuitiarum agetur.

DE TERTIO LOCO.

Filij huius ſeculi prudentiores ſunt filijs lucis in generatione ſua. Hæc eſt querela grauiſsima, quòd filij huius ſeculi ſunt prudentiores filijs

lijs

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

lijs lucis in generatione ſua. Hoc eſt, homines prophani magis ſunt ſoliciti pro acquirendis temporalibus, quæ tantùm ſpectant ad præſentem uitam, idq; ad breue admodum tempus, quàm Chriſtiani ſunt ſoliciti pro bonis cœleſtibus acquirendis æternùm duraturis. Hæc deploranda ſanè cæcitas eſt. Corpus curatur, anima negligitur. Quàm uerum hoc Chriſti dictum ſit quis non uidet? Da mihi ruſticum, qui non magis eſt ſolicitus pro acquirenda poſſeſsione & alenda familia, quàm Chriſtianus aliquis eſt pro acquirendis theſauris cœleſtibus. Mercator nauigat mare, experitur multa pericula ſæpè damnum magnum facit, patitur frigus & æſtum, idq; non una hora, non uno die, non uno anno, ſed toto uitæ tempore, tantùm ut terrenas corradat poſſeſsiones: at Chriſtianus uix patitur unius horæ moram, ut uerbum Dei audiat, ut Sacramentorum diſtributioni interſit. Multas horas conſumunt in nugamentis & fabulis: uix una hora, imò uix minima horæ particula uacat Deum inuocare, & cum Ieſu Chriſto in orationibus noſtris colloqui. Sed quæ ſunt huius cæcitatis cauſæ? duæ ſunt præcipuæ. Vna quæ & aliorum malorum cauſa eſt, uidelicet corruptio humanæ naturæ, quæ facit ut homo ſit pronior ad malum, quàm ad bonum. Altera cauſa huius cæcitatis eſt, quia bona terrena ſunt ſenſibilia, & ideò fortius mouent animum, quia bonum non mouet niſi cognitum: unde Auguſtinus: Inuiſa, id eſt, non uiſa diligere poſſumus, incognita

nequa-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nequaquam. Senſibilia autem ſunt magis cognita, quàm ſpiritualia, quia ſenſibilia ſunt cognita per experientiam, ſpiritualia tantùm per fidem. Quid ergo faciendum eſt? conabimur abundare in cognitione rerum cœleſtium, quò etiam abundemus in eorum ſenſu. Quare Paulus optat Philippenſibus, ut abundent in cognitione & ſenſu, ad hoc, ut ſint ſinceri & abſq; offendiculo ad diem uſq; Chriſti.

DE QVARTO.

Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant uos in æterna tabernacula. *Mammona iniquitatis dicitur, uel quia diuitiæ ſunt irritamenta malorum, uel quia ſunt falſæ & mendaces opes. Nam dici non poſſunt mammoma iniquitatis, quia iniuſtè ſunt partæ: nam Eleemoſyna ex iniuſtè partis, Deo non placet. Porrò duo ſunt nobis hoc loco excutienda. Vnum, doctrina de diuitijs: Alterum, quid ſit quòd dicat:* Cum defeceritis recipient uos in æterna tabernacula.

Tametſi autem ante octo ſeptimanas cùm Euangelium de Epulone & Lazaro explicarem, dixi nonnihil de diuitijs: tamen nunc breuiter integram doctrinam de diuitijs repetam. Nihil enim prohibet bonam cantilenam canere ſæpius. Dicam autem de diuitijs tria.

PRIMVM *quænam rationes acquirendarum diuitiarum licitæ ſint.*

SECVNDVM, *qualiter nos Deus erga diuitias uelit eſſe affectos.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

TERTIVM, quis diuitiarum rectus & legitimus uſus.

Quantum itaq; ad legitimas rationes acquirendi diuitias attinet, omnium primùm incoandum eſt à regula Chriſti Mat. 7. Quærite primùm regnum Dei & iuſticiam eius. Prima igitur & præcipua cura eſſe debet animæ, ut illa ſit in Deo diues. Deinde, quia hæc uita opus habet adminiculis, iuxta Dei ordinationem quæri poſſunt facultates, licetq; ijs, quæ ad uitam cultumq; neceſſaria ſunt, quærendis operam dare, idq; non ſolùm ſanctorum exemplis: uerumetiam mandato Dei confirmatur. Deus enim benedictionem promittit piè laborantibus. Tertiò, lucrum, quod nobis laborantibus accedit ex benedictione Dei, capiendum eſt, tanquam ex manu Dei: neq; malis artibus uti debemus quibus facultates aliorum ad nos trahamus: fructum præterea laboris noſtri tanquam iuſtam mercedem percipere licet. In contractibus abſint fraudes & falla-ciæ: apertè & ſimpliciter agamus omnia ea fidelitate, quam ipſi ab alijs uellemus requirere: ſit labor legitimus in legitima uocatione, ut bona conſcientia gloriari poßimus, nos in ullius fraudem nihil egiſſe.

Hactenus de recta ratione acquirendi diuitias: Nunc quomodo affectos nos eſſe decet erga partas diuitias breuiter exponam. Singularis enim ars adhibenda eſt, ne diuitiæ partæ nobis in ſpinas & laqueos conuertantur. Quod ne fiat, Dauidis & Pauli ſe-

li ſequamur conſilia, quorum ille quidem Pſalmo 6. ait: Si affluant diuitiæ, noli cor apponere. Hîc ueró 1. Tim. 6. Diuitibus in ſeculo præcipito, ne efferantur, ne'ue ſperent in diuitiarum incertitudine: ſed in Deo uiuo. Eſt itaq; præcipuum, ne diuitiarum huius ſeculi cupiditate ducamur: ne ijs animũ aut fiduciam adijciamus: eas à nobis abdicare ſimus parati, quoties & quando Deo libuerit: ſiue habeamus eas, ſiue ijs careamus, tanquam res caducas & fragiles reputemus: & ſolam benedictionem Dei omnibus rebus mundi anteferamus, abſit fallax ſpes in incertas diuitias, abſit ſuperbia & contẽtus pauperum, adſit ſpes in diuitiarum largitore, adſit pius humiliſq; animus.

Atq; ita habemus quomodo erga diuitias nos affectos eſſe oportet: Nunc pauca de uero diuitiarum uſu adijciam. Dixi cùm Euangelium de Epulone tractarem quadruplicem eſſe legitimum diuitiarum uſum: quorum Primus eſt, ut ſeruiant gloriæ Dei, promouendæ religioni & conſeruando miniſterio uerbi. Si enim nati ſumus, ut Deum glorificemus, profectò huic rei quicquid habemus ſeruire debet. Secundus uſus eſt, ut eas, in quibus uiuimus, respublicas iuuemus & ornemus noſtris facultatibus. Qua de cauſa tributa hilari animo ſoluenda ſunt. Tertius uſus eſt, ut ipſi nos, pro conditione noſtri ſtatus, honeſtè alamus: noſtram familiam foueamus: ut domus noſtra pro facultatum ratione honeſtè conſeruetur, ſine fœda

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

auaricia & ſtulta profuſione. Quartus & poſtremus uſus eſt, ut fontes noſtri, iuxta Salomonis conſilium, deriuentur foras: hoc eſt, ut liberales ſimus erga pauperes: diuites in bonis operibus: quò multi noſtris bonis gaudere poßint, nobiſcum Deo patri *Domini noſtri* Ieſu *Chriſti gratias agentes, qui abundè ſuppeditat omnia.* Contra hunc quadruplicem *uſum diuitiarum, multi peccant, quemadmodum audiuimus in* Euangelio *de* Epulone *diuite & pauperé* Lazaro.

Dixi *de diuitijs:* Nūc *reſtat* explicare, *quid ſibi uelit dictum:* ut cum defeceritis recipiant uos in æterna tabernacula. *Non'ne ſolus Chriſtus recipit credentes in cœleſtia tabernacula? quomodo ergo hîc dicitur, quòd pauperes, quos fecerimus nobis amicos de mammona iniquitatis, ſint nos recepturi in æterna tabernacula? Primùm, manifeſtum eſt Chriſtum hoc loco dirigere ſermonem ad credentes. Nam in principio textus ſcribitur:* Et dixit Ieſus diſcipulis ſuis, *id eſt, iuſtificatis & habentibus uitam æternam in Chriſto. Deinde, manifeſtum & hoc eſt, quòd uita æterna ſit donum* Dei *per Chriſtum Ieſum: ſequitur ergo alium modum eſſe quo pauperes eos, qui in ſe liberales fuerunt, recipiant in uitam æternam, quàm quo Chriſtus recipit. Quomodo ergo recipient in æterna tabernacula? Vt teſtes & approbatores fidei noſtræ: nam ex fructibus de fide iudicant, qua ſola ſciunt homines ſaluari. Eadem ſententia alijs uerbis ſæpè*

in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

in ſcriptura proponitur. Deus reddet unicuiq; iuxta opera ſua, non quòd opera mereantur cœlum: ſed quia ſunt indicia fidei & timoris Dei:*ſicut contrà, mala opera ex incredulitate proficiſcuntur. Simus ergo memores huius dicti, & eo nos excitemus ad beneficentiam erga proximum, imitantes exemplum Chriſti ſaluatoris noſtri: cui honor & gloria in ſecula ſeculorum,* Amen.

DOMINICA DECIMA TRINITATIS, *Luc. 19.*

ET ut appropinquaſſet Ieſus ciuitati, uidens eam, fleuit ſuper illam, dicens: Si cognouiſſes & tu, & quidem in iſto die tuo, quæ ad pacem tuam pertinent, curares. Nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. Quia uenient dies in te, & circundabunt te inimici tui uallo, & cingent te & coanguſtabunt te undique, & ſolo æquabunt te, & filios tuos qui in te ſunt. Et non relinquent in te lapidem ſuper lapidem, eō quod non cognoueris tempus uiſitationis tuæ. Et ingreſſus in Templum, cœpit eĳcere uendentes in illo, & ementes, dicens illis: Scriptum eſt, Domus mea domus precationis eſt, uos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. Et docebat quotidiē in Templo. Principes autem Sacerdotum & ſcribæ quærebant illum perdere et

primores plebis, nec inueniebant quid facerent. Totus enim populus pendebat ab ore eius, cum audiret illum.

ENARRATIO TEXTVS.

DVæ ſunt partes huius Euangelij, quarum una docet quid egerit Chriſtus extra ciuitatem Hieruſalem: Altera, quid poſtquam in ciuitatem eſt uentum, in Templo egerit. Extra ciuitatem, ciuitatis futuram calamitatem deflet, & ſimul uaticinatur de totius urbis & populi interitu: quare & ſuum affectum erga genus humanum oſtendit, & quanta ſit ira Dei in peccatores non agentes pœnitentiam clarè indicat. Deinde ingreſſus Templum reprehendit abuſum templi: eijcit ementes & uendentes in templo: teſtatur templum eſſe domum orationis, id eſt, domum dicatam Deo & eius cultui: nec decere hanc domum prophanis negocijs prophanare. Sunt autem (ut dixi) duæ partes huius textus: Vna de fletu Chriſti, & uaticinio eiuſdem de uaſtatione urbis & interitu populi. Altera de facto Chriſti in templo. Sed hæ duæ partes plures in ſe locos & doctrinas continent, quare de ijs ſigillatim dicam.

DE PRIMA PARTE.

Huius primæ partis loci ſunt duo, qui ſunt:

I. *Vaticinium Chriſti contra ciuitatem Hieruſalem, cum ſuis circumſtantijs.*

II. *Huius partis uſus in noſtra Eccleſia.*

DE

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

DE PRIMO.

In hoc primo loco multæ concurrunt circumſtantiæ, quæ ſunt: 1. affectus Chriſti erga genus humanum. 2. uaticinium ipſum. 3. tempus uiſitationis. 4. unde poterant agnoſcere tempus uiſitationis. 5. quare non agnouerint tempus uiſitationis ſuæ. 6. pœna neglectæ uiſitationis. 7. mora uiſitationis.

PRIMA: uidens Chriſtus ciuitatem, fleuit ſuper illam. Hîc Chriſti fletus illuſtre teſtimonium eſt miſericordiæ Dei erga humanum genus. Nam non ſecùs Dominus noſter, quàm piiſſimus pater ſuorum liberorum, quos æquè ac ſe diligit, perditionem deplorat. Quæ ſanè perditio habet nullam aliam cauſam, quàm ingratitudinem erga Euangelium. Quî enim fieri potuit, ut filius Dei, qui uerus homo natus in hoc fuit, ut ſua uictima ab æterna damnatione genus humanum liberaret, non de tanta hominum ingratitudine doleret, quos ad ſalutem ab initio creauit, & poſtea miſſis Prophetis & Apoſtolis ad pœnitentiam reuocauit.

SECVNDA: Quia uenient dies ſuper te, & circundabunt te inimici tui uallo, & prement te undique, & ad terram proſternent te, & filios tuos qui in te ſunt. Hîc Chriſtus uaticinatur de calamitate, quæ ſuperuentura erat ſuper Hieruſalem: quæ quidem calamitas 40. anno poſtea ipſis contigit. Huius calamitatis hiſtoriam diuidam in tres partes, quarum prima erit aſsignatio eorum, quæ contigerunt ante deuaſtationem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

urbis. Secunda, enumeratio malorum quæ in obſidione experti ſunt ciues. Tertia, notatio calamitatis quæ ſecuta eſt urbis direptionem.

Quid contingit ante deuaſtationem urbis? Multa ſanè, quibus Deus iſtum populum ad pœnitentiam reuocare uoluit, ut uaticinia, ſigna, prodigia, præſagia. Vaticinia, ut hoc Chriſti uaticinium, de quo audiuimus, cuius & Zacharias cap. 12. meminit his uerbis: Et erit in die illa, ponam Ieruſalem lapidem oneris cunctis populis. Omnes qui eleuabunt eam lacerando lacerabuntur, & colligentur aduerſus eam omnia regna terræ.

Prodigia quoq; præceſſerunt. Integro anno apparuit Cometa ſuper ciuitatem Ieruſalem repræſentans ignitum gladium: Currus bellici & equites in cœlo uiſi ſunt concurrere.

Signa: Ianua templi noctu ſpontè aperta eſt: uox in templo audita eſt, migremus hinc, migremus hinc.

Præſagia: Homo plebeius, Ieſus nomine, clamauit in plateis, uox ab occidente, uox ab oriente: qui quò magis caſtigabatur à Magiſtratu, eò magis clamauit. His uaticinijs, prodigijs, ſignis & præſagijs inuitauit Dominus populum Iudaicum ad pœnitentiam, ſed fruſtra: quare ſecuta eſt grauiſſima pœna.

De pœna ergo dicamus. Primo die azymorum incepit obſidio, & perdurauit uſq; ad octauum diem Septembris. Mox oritur in ciuitate inteſtina ſeditio:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ditio: qua amici & conſanguinei ſe mutuis uulneribus trucidant: ex cadaueribus mortuorum oritur grauiſsima peſtis, adeò ut ne mortui quidem ſepeliri potuerint. Accedit fames, quæ tanta fuit, quòd matres proprios liberos comederint: & ut de alijs rebus turpiſsimis taceam, in ſeditione ciuili, in qua conciderunt duo millia hominum, incenditur & penitus incendio uaſtatur: poſtea ab hoſtibus prima ciuitatis pars capitur: deinde altera, tandem tota ciuitas uenit in hoſtium poteſtatem.

Poſt obſidionem tantus contemtus ſuperati populi fuit, quòd ſeptem millia de nobilioribus & præcipuis ſint deputata publicis & ſeruilibus operibus, & multi ſpectaculis publicis ſunt reſeruati. Multitudo interfectorum præter illos, qui peſte perierant in ciuitate, fuit nonaginta ſeptem millium: qui erant infra annum 16. à militibus uenditi ſunt. Honeſtæ matronæ & uirgines ſtupratæ ſunt à militibus. Poſtea rurſus ſub Domitiano *noua eſt orta perſecutio, nam* Domitianus *inquirebat omnes qui* Dauidem *uel* Chriſtum *ulla propinquitate attigerunt. Hæc de pœna corporali ſecuta cōtemtum filij* Dei *ſint dicta: cum qua coniuncta erat pœna ſpiritualis in conſcientia & tandem cruciatus æternus in inferno ſecutus eſt.*

TERTIA: Si cognouiſſes & tu & quidem in hac die. *Tempus uiſitationis eſt quo* Deus *uiſitat, aliâs ad puniendum peccatores, aliâs ad benefaciendum pijs, idq́; multis modis. Verùm potiſsi-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tiſsimum tempus uiſitationis miſericordiæ Dei, *fuit tempus prædicationis Chriſti, quando & illos & totum mundum inuitauit ad pœnitentiam, offerens gratiam & uitam æternam pœnitentibus.* De hoc *tempore loquitur* Dominus.

QVARTA: *Vnde poterant Iudæi cognoſcere tempus uiſitationis ſuæ? Multa habuerunt præclara argumenta.* 1. Miracula potentiam Chriſti manifeſtârunt. *Si, inquit, mihi non creditis, credite operibus meis: illa enim de me perhibent teſtimonium.* 2. Daniel *hoc uiſitationis tempus apud* Babylonios *prædixit.* 3. *Iam translatum erat regnum* Iuda, *iuxta uaticinium* Iacob, Gen. 48. Non *auferetur ſceptrum de* Iuda *donec ueniet* Silo, *id eſt, Semen mulieris qui eſt Chriſtus* Dominus. 4. *Ne offenderentur paupertate Chriſti, admoniti erant à* Zacharia Propheta, *qui cap.* 9. *ait:* Ecce Rex *tuus ueniet pauper.* 5. Teſtimonium Iohannis *de Chriſto.* 6. Vox Dei *patris ſuper Chriſtum in* Baptiſmo *& in monte.* Hæc *& multa alia poterant* Iudæos *certificare de Chriſti præſentia & tempore uiſitationis eius.*

QVINTA: *Sed quare non cognouerunt tempus uiſitationis ſuæ, qui adeò multis ſignis erant admoniti?* Duo *fuerunt uelamina: unum carnale, alterum ſpirituale.* Carnale *quidem, quia irretiti mundi uoluptatibus, illecebris, & curis, non poterant conſiderare ea quæ ad animæ ſalutem ſpectant: ſed cogitârunt, ſicuti ſcribitur* Sap. 2. Exiguum

guum & cum tædio eſt tempus uitæ noſtræ, & non eſt refrigerium in fine hominis, & non eſt qui agnitus ſit reuerſus ab inferis. Venite fruamur bonis quæ ſunt, & relinquamus ubiq; ſigna lætitiæ, nam hæc eſt pars noſtra. Sic irretitus fuit diues Epulo, quem quidem ſcribunt ciuem fuiſſe Hieroſolymitanum: ſic & ille qui dixit (cùm iam horrea ſua plena frugibus uideret) fruere nunc anima mea delicijs. Sed quid accidit illi? In medijs delicijs uocatus eſt ad pœnam. Spirituale uerò uelamen fuit, de quo hîc loquitur Chriſtus. Et Paulus Rom. 1. Tradidit eos in reprobam mentem. Et Theſſ. 2. Dedit illis efficacẽ errorem, ut credãt mendacio, qui ueritati noluerũt obedire. Atq; ita iuſtum eſt Dei iudiciũ.

SEXTA: Pœna neglectæ uiſitationis, quæ eſt duplex: Carnalis & temporalis, Spiritualis & æterna. Ad pœnas temporales & carnales pertinet iſta horrenda urbis uaſtatio: Item omnes calamitates in humano genere, quæ calamitates nos meritò admonere deberent pœnitentiæ.

SEPTIMA: cauſa dilatæ pœnæ. Hanc Paulus Rom: 2. explicat, dum ait diuitias bonitatis Dei et longanimitatem inuitare nos ad pœnitentiam: Deus enim tardus ad iram, id eſt, ad uindictam, idq; ideò ut nos tandem agnitis peccatis noſtris, ingemiſcamus & confugiamus ad Chriſtum uera fiducia.

DE SECVNDO.

Cùm Paulus dicit, Omne quod ſcriptum eſt, in noſtram doctrinam ſcriptum eſſe, uideamus quis ſit huius doctrinæ uſus. Pri-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Primùm itaq; nos, qui in Chriſtum credimus & ſumus Ieruſalem Dei ſancta, audiamus uocem Chriſti deflentis peccata noſtra, & diſcamus quomodo erga nos ſit affectus. Deinde agnoſcamus tempus uiſitationis noſtræ, quia nos uiſitauit Deus in hoc regno mirabiliter. Primùm ſuo uerbo: quod ſanè purè in omnibus Eccleſijs Daniæ proclamatur. Sed quia parum fuimus Euangelio obedientes, uiſitauit nos bello, fame, peſte, & ſingulos uarijs modis. Verùm ſi non egerimus pœnitentiam, idq; maturè, uiſitabit nos rurſus bello, peſte, fame, & tandem nos omnino delebit. Agamus igitur pœnitentiam: promittamus emendationem: amplectamur Euangelium Chriſti: breuiter, piè & ſanctè uitam inſtiamus, ut poßimus euadere in die iræ.

DE SECVNDA PARTE.

Et ingreſſus in Templum &c. In hac ſecunda huius Euangelij parte ſunt quatuor circumſtantiæ potißimum obſeruandæ.

PRIMA, impietas Pontificum. Templum Salomonis fuit ordinatum propter has cauſas: non ut exerceatur mercatura in eo: ſed ut illic uerbum Dei doceretur, & in illud populus Dei côueniret et oraret: quemadmodum ipſe Salomon inquit in dedicatione Templi: Quodcunq; orauerit populus tuus in loco iſto (id eſt in templo hoc) exaudies in loco tabernaculi tui in cœlo, & cùm exaudieris, propicius eris. Præterea fuit ordinatum lege, ut iuxta templum fierent mactationes ſecundum legem.

Contra

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Contra hæc omnia fecerunt Phariſæi *&* Pontifices *Contemſerunt enim uerbum* Dei, *exercuerunt prophanas mercaturas, imò, ut ipſe* Chriſtus *inquit, fecerunt ex templo* Dei *ſpeluncam latronum*. *Trucidantur homines à latronibus, ut latrones occiſorum bona ad ſe conuertant*: Pontifices *autem falſa doctrina ac praua interpretatione ſcripturæ multa hominum millia trucidârunt, dum illorum animas ſacrilegè priuârunt æterna beatitudine*. Hinc *ſatis liquet, quàm fuerint iſti pontifices impij in* Deum: *qui non ſolùm ipſi contemſerunt uerbum* Dei: *uerùm etiam alijs occaſio fuerunt contemtus, contumaciæ & tandem perditionis.*

SECVNDA, *eiectio ementium & uendentium de* Templo. Chriſtus *enim eijcit ementes & uendentes, idq́; externa ui: quo facto, primùm teſtatur ſe improbare impietatem* Phariſaicam. *Deinde declarat ſe uerum regem & pontificem eſſe iſtius populi*: Regem *quidem, quòd manum admoueat ad tollendam impietatem, quemadmodum* Ezechias *fecit, cùm tolleret æneum ſerpentem propter idololatriam populi*: Pontificem *uerò, quia ueram doctrinam defendit, & reprehendit* Phariſaicas *corruptelas*. Prætere*a hæc eiectio fuit paterna quædam admonitio de futura templi deuaſtatione, niſi reſipiſcerent*. Ad *hæc, facto hoc admonet de pœna, in quam incurrent omnes impij, qui abuſi fuerint templo* Dei, *nimirum quòd à* Chriſto *aliquando ſint à templo eijciendi*. Hinc

prætere a

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

præterea diſcant utriq; : magiſtratus dico & gubernatores Eccleſiarum. Illi quidem manu & externa ui tollere impietatis inſtrumenta: hi uerò gladio ſpiritus, hoc eſt, uerbo Dei amputare omnem ſuperſtitionem quantùm quidem fieri poteſt. Sic fecit beatus Theodoſius, qui omnes imagines & idola de templis ſuſtulit. Sic fecit piiſſimus princeps Iohannes Fridericus dux Saxoniæ. Horum exemplum imitatus eſt ſanctiſſimæ memoriæ Rex Daniæ Chriſtianus eius nominis tertius, cuius beneficio adhuc Scholæ & Eccleſiæ in hoc regno gaudent.

TERTIA eſt de templo Dei: quod eſt duplex, manufactum ſeu uiſibile, & ſpirituale ſeu non manu factum. Vtrũq; eſt domus orationis. Domus mea, inquit Chriſtus, eſt domus orationis. Vſus manufacti templi præcipuè in his poſitus eſt, primùm, ut ſit locus publicus, in quo doceatur & audiatur uerbũ Dei. Deinde, ut illuc adminiſtrentur Sacramenta. Tum, ut illic conueniant pij, oraturi pro communibus neceſſitatibus. Poſtremò, ut ſit locus in quo fiat publica confeſſio religionis. Sed quid fit in Papatu? pro uerbo Dei traditiones hominum obtrudunt: pro myſteriorum Dei diſtributione, ſacrilegia horrendiſſima proponuntur: uenale habent cœlum: miſſam pro uiuis & mortuis iactant: ſpoliant Eccleſiam Sacramentis, contaminant Sacramenta ſuis blaſphemis additamentis: faciunt ex loco publicæ confeſſionis Euangelij, conciliabulum hypocritarum, qui conſpirant aduerſus Euangelium Chriſti. Hæc ſint dicta

de

de manufacto templo. Non manufactum & ſpiritu-tuale templum eſt, cùm tota Catholica Eccleſia, tùm ſingula eius membra. Ita .n. Paulus ait ſcribens Corinthijs: An neſcitis quòd templum Dei ſanctum ſitis uos? Imò Chriſtus ipſe architectus huius templi ait: Si quis ſermonem meum audit, ad eum ueniemus & manſionem apud eum faciemus. Proinde & tota Eccleſia, & ſingula eius membra templum Dei dicuntur & ſunt. Huius templi fundamentum eſt filius Dei: fundamentum enim aliud nemo ponere poteſt, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Ieſus Chriſtus Dominus noſter. Hoc templum erigitur à filio DEI: ædificatur à Prophetis, Apoſtolis, miniſtris uerbi, à pio magiſtratu, à ſanctis Patribusfamilias, prout Dominus ſingulis dederit ædificandi gratiam. Hoc templum purgatur & conſeruatur ſanguine CHRISTI. Huius templi oſtiarius eſt Spiritus ſanctus, quando precibus & fide ianua eius pulſatur. Neq; hoc templum ocioſum eſt. Nam in eo iugis eſt celebratio DEI, oratio perpetua, oblationes ſanctæ, cultus DEI (ut uno uerbo dicam) indefeſſus: huic enim ſancto uſui dicatum eſt hoc ſanctum DEI templum. Verùm homines qui indulgent ſuis libidinibus, ſuæ tyrannidi, uſuræ, fraudibus, non ſolùm hoc templum DEI prophanant, eiecto oſtiario Spiritu ſancto, expulſo Chriſto architecto: uerùm etiam fiunt templa Satanæ, in quibus ſanguis CHRISTI contumelia afficitur; uerbum DEI ludibrijs exponitur; in locum

piarum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

piarum precum ſuccedunt inuocationes ſanctorum, execrationes, blaſphemiæ, contumeliæ, & ,ut uno dicam uerbo, laudes Satanæ illic perſonant.

Sed quid nos commonebit, ut templũ Dei *eſſe cupiamus?* 1. Dignitas. *Quæ enim maior gloria eſt quàm eſſe templum ſanctæ* Trinitatis? 2. Vtilitas: *nam hoc pacto tranſitur à Satanæ delubro (ubi mera mors & damnatio regnant) ad domum* Dei *& æternam felicitatem.* 3. *Finis conditionis hominis.* Conditi *.n. ſumus, ut ſimus templa* Dei. *Contrà, cogitandum eſt, quàm indignum ſit, et quàm magnum ſacrilegium, hoc templum ſceleribus ullis contaminare.* Proinde *conandum totis uiribus eſt, ut præſtemus* Deo *in ſuo templo uerum cultum, & offeramus ſacrificia labiorum noſtrorum, hoc eſt, gratiarum actionem, & thura cordis noſtri, hoc eſt, fidem & innocentiam.*

QVARTA, *mundus longè aliter iudicat de ijs qui templa* Dei *ſunt, quàm uerbum* Dei. *Mundus iudicat præclaros, potentes, ſapientes, diuites in hoc templum recipi: ſed contrarium docet uerbum* Dei *& monſtrat exempla.* Tametſi *autem nullus reijcitur propter claritatem generis, potentiam, ſapientiam, diuitias: tamen plerunq; fit, ut tales huius mundi negocijs impediti minus de hoc ſpirituali templo cogitent.* Exempla *ſunt* Cain *&* Abel. Deinde Eſau *&* Iacob. Ita *ſemper diligit* Deus *infirma huius mundi, ut quæ fortia ſunt pudefaceret. Sed hoc nos non mouebit.* Chriſtus *enim dicit:* Noli

timere

timere puſille grex: placuit enim Patri dare uobis regnum, cui per Chriſtum cum Spiritu ſancto ſit honor in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA VNDECIMA TRINITATIS, Luc. 18.

IEſus dixit ad quoſdam qui in ſe confidebant, quōd eſſent iuſti, & aſpernabantur cęteros, parabolam iſtam. Duo homines aſcendebant in Templum, ut precarentur: unus Phariſæus, alter Publicanus. Phariſæus ſtans, hæc apud ſe orabat: Deus gratias ago tibi, quod non ſim ſicut cęteri homines, raptores, iniuſti, adulteri, uelut etiam hic Publicanus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Ieiuno bis in Sabbato, decimas do omnium quæ poſſideo. Et Publicanus procul ſtans, ne oculos uolebat ad cœlum attollere, ſed percutiebat pectus ſuum, dicens, Deus, propicius eſto mihi peccatori. Dico uobis, deſcendit hic iuſtificatus in domum ſuam magis quàm ille. Quia omnis qui ſe extollit, humiliabitur, & qui ſe humiliat, extolletur.

ENARRATIO TEXTVS.

Occaſio huius Euangelij fuit, quòd poſtquam Chriſtus docuiſſet de efficacia orationis & forma orandi, uoluit etiam illuſtria exempla proponere, in quibus & efficacis orationis, & hypocriticæ oſtentationis naturam depingeret. Nam cũ nemo ritè orare poteſt, niſi idem ſit prius iuſtus ex fide Chriſti, fit ut multi ſe iuſtos putent, & propterea ſe rectè orare arbitrentur: Quare neceſſe fuit diſcernere inter uerè iuſtos, & eos qui iuſticiam ſimulant. Qui enim uideri uolunt iuſti, & non ſunt tamen, illi nequaquam inuocant: Verùm quia agnitis peccatis ſuis agunt ſeriam pœnitentiam, hi fide iuſti effecti, ſoli efficaciter & uerè orare poſſunt. Ea itaq; de cauſa Dominus hîc nobis proponit duas imagines: quarum una eſt hypocriticæ orationis: altera ueræ & piæ inuocationis. Phariſæus, qui putauit ſe pium & iuſtum, & non fuit, hypocriticam orationem nobis agnoſcendam præbet: Contrà, miſer Publicanus, proſternens ſe coram Deo & agno-

ſcens

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſcens ſuas ſordes, & nihilominus confugiens ad miſericordiam, ueræ et ſalutaris orationis formã ſuo exemplo præbet. Loci tres.

I. De iuſticia legis & Phariſaica uanitate.
II. De iuſticia Chriſtiana & uera pœnitentia.
III. Iudicium Chriſti de Phariſæo & Publicano.

DE PRIMO.

Dicebat ad quoſdam qui in ſe confidebant tanquam iuſti &c. Hic neceſſe eſt dicere de legis iuſticia: quæ ſit: quis ſit eius uſus, finis, & ius. Nam inde intelligemus quantum Phariſæi aberrant à uera iuſticia.

Quæ eſt legis iuſticia? Eſt perfecta obedientia omnium membrorum noſtrorum interiorum & exteriorum erga legem Dei, cordis, affectuum, uoluntatis, ori. Breuiter, omnium potentiarum et uirium corporis & animi: quam obedientiam non oportet eſſe momentaneam, ſed perpetuam: non inanem, ſed perfectam & abſolutam: non contaminatam, ſed puram & caſtam: qualis ab Adam præſtari potuit ante lapſum, et qualis à ſanctis Angelis in cœlo præſtatur. Quòd talem deceat eſſe legis iuſticiam, cùm Moſes, tùm Chriſtus docent his uerbis: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex toto robore, & omnibus uiribus tuis, & proximum tuum ſicut teipſum. Deinde, quia ipſe purus, ſanctus & caſtus eſt, nihil poteſt illi placere, niſi purum, ſanctum & caſtum. Et qui hanc iuſticiam præſtant, ſoli habent promißionem legalẽ.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Leuit: 18.

Sic enim ait Moyſes: Qui fecerit ea homo uiuet in eis. Hanc obedientiam perfectam & perpetuam qualem Lex requirit, nullus homo, excepto ſolo Chriſto, unquam præſtitit. Quare omnes, qui ſe hac legis iuſticia iuſtos putant, non tantùm cæci ſunt & arrogantes: uerùm etiam blaſphemi in Legem Dei, quam metiuntur ſuo modulo, & non uoce Dei. Quòd autem nullus legi Dei ſatisfacere poßit nuper dixi, et nunc breuiter idem nobis in memoriam reuocabo. Primùm, noſtra membra interiora & exteriora, quibus exequi obedientiam erga legem deberemus, ſunt mutila & horrenda quadam ataxia uiciata, ita ut nihil rectè exequi poßint. Deinde lex peccati tanquam fortißimus gigas noſtra membra occupat, etiam quando renati ſimus, ut non poßimus præſtare quæ uolumus. Hinc diuus Paulus clamat: ô infelix ego homo, quis liberabit me de corpore morti obnoxio. Item alio loco: Velle quidem adeſt mihi, ſed perficere non inuenio. Item: Non quod uolo bonum, hoc facio, ſed quod non uolo malum, hoc ago. Ita regenerati promtam quidem uoluntatem habent, ſed exequendi quod uolunt uiribus deſtituuntur, adeò domeſticus noſter hoſtis eſt importunus, & nos à bono retrahit. Quid dicemus ergo de illis, quorum uoluntas nondum eſt reformata, quales ſunt omnes qui nondum ſunt regenerati? Huc accedit quòd Lex Dei ſit ſpiritualis: nos uerò carnales. Ita enim Paulus iam fidelis dixit: Lex ſpiritualis, ego autem carnalis uenditus ſub peccato.

Rom: 7.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

peccato. Hinc facilè uidere eſt, quòd à nobis legi debita obedientia præſtari non poßit. Quî enim fieri poteſt, ut caro ſpiritualem iuſticiam præſtet? Multas alias & plures rationes nuper adduxi quibus oſtendi neminem in hac uita perfectam legi obedientiam præſtare poſſe. Quid ergo fiet? hîc uocem legis primùm audies. Quid illa dicit? Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus quæ ſcripta ſunt in libro legis. Hîc audis legis ſententiam: Hæc legis uox te humiliet coram Deo et prorſus proſternet, ut agnoſcas et fœditatem tui peccati, & iuſtam damnationem. Quid hîc faciendum? Poſſumus'ne hanc legis maledictionem declinare? non potes tuis uiribus: quare tibi uel pereundem eſt, uel quærendum remedium cōtra hāc legis damnationem: quod ſanè non eſt aliud, quàm ſolus Ieſus Chriſtus: qui ideò uenit in mundum, ut in ſe maledictionem legis reciperet, & omnes in ſe credentes liberaret à iure legis, id eſt, à damnatione, quam lex minatur transgreſſoribus ſuis. Hæc proinde maledictio extendit ſe ad omnes homines qui non audiunt Chriſtum, & ueſtiuntur eius iuſticia, ut illa ornati appareant in conſpectu Dei. Nam Chriſtus eſt finis legis in iuſticiam omni credenti, Rom. 10. Hæc de legis iuſticia ideò à me dicta ſunt, ut oſtendam quàm uani fuerunt Phariſæi iſti, qui ſe iuſtos confidebant, & aſpernabantur cæteros tanquam prophanos et iniuſtos. Sed quænam cauſa eſt, quòd hic Phariſæus cum ſua turba confidat ſe eſſe iuſtum? cæcitas in cauſa fuit.

Deut. 27.

Adeò enim cæcus erat, quòd non uiderit legis mentem, imò uelamen tantùm Legis uidit, & non introſpexit in legis adytum, quemadmodum textus huius Euangelij ſatis indicat: ait enim: Gratias ago tibi, quia non ſum ſicuti cæteri homines, raptores, iniuſti, adulteri, aut ſicuti hic Publicanus. Literam igitur legis uidit, non ſpiritum, hoc eſt, tantùm in externis operibus hæſit, non ſpiritualem, quem requirit lex, ſenſum cõſiderauit.

Verùm ut hæc nobis clarius ponantur ob oculos, uideamus. 1. qualia ipſius opera fuerint. 2. conferamus ea cum lege Dei. 3. colligamus inde quid illi defuerit. 4. quàm multis peccatis reus conſtrictus fuerit, etſi ſe iuſtum coram hominibus uenditaret.

Opera huius Phariſæi fuerunt ſine fide, profecta ex mera incredulitate & arrogantia. Iam cùm ſcriptura apertè dicit: Sine fide impoßibile eſt placere Deo: quis tam amens eſt ut iſtam externam laruam iuſticiam uocet?

Opera quæ iactat conferamus cùm Lege Dei. Lex requirit puram obedientiam: hîc ex impuriſſimo corde promit conuicia in Deum & in proximum. Lex iubet proximum diligere: is accuſat, idq́; corã tribunali Dei. Quid multis? Nihil ex Dei præſcripto fecerat. An nõ eſt magnũ, nõ eſſe raptorem? non iniuſtum? non adulterum? ieiunare & dare decimas? iſta quidem non ſunt contemnenda. Sed hîc Phariſæus bona, quæ fecerat, miſerè contaminauit philautia & ſuperbia.

Quid

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Quid ergo illi defuit? fons bonorum operum fides Chriſti, quæ per caritatem operatur. Vbi autem hæc non eſt, quantumuis ſpecioſum uidetur opus, Deo tamen gratum eſſe nequit: imò potius abominatio eſt coram Deo, præcipuè quia accedit opinio iuſticiæ, ſicuti uidemus in hoc Phariſæo.

Vidimus unde profecta fuerunt opera huius Phariſæi, & quantum diſtent à legis iuſticia, & quid illi defuerit: nunc quàm grauiter peccârit, & quàm iniuſtus fuerit uideamus. Primùm auſus eſt Deum accedere & interpellare ſine timore Dei, ſine fide, ſine pœnitentia, ſine mediatore Chriſto, per quem ſolum patet aditus ad Patrem. Eſt'ne hoc graue ſcelus? Imò hîc totam primam tabulam uiolat, & tanquam pedibus conculcat. Deinde auſus eſt puluis & cinis gloriari coram Deo, cùm tamen ſcriptum ſit: Innocens coram te non eſt innocens, quanta quæſo hæc ſuperbia? Nónne tametſi & Deum & homines deſpicit: ſe tamen iuſtum ſimulat? Tertiò abuſus templo Dei, quod erat ordinatum ad deprecanda peccata publica & priuata. Sed quid hic facit è templo? prætorium in quo accuſat alios. Quartò, totam ſecundam tabulam inuadit, & uiolat contra caritatis naturam, quæ peccata proxmi aut curare, aut tegere ſolet, quid facit? Non ſum, inquit, ſicuti cæteri homines, raptores, iniuſti, adulteri: *imò hoc uidebatur ei parum. Quare cùm in ſupremo loco templi eſſet, reſpicit à tergo & uidet miſerum Publicanum orantem, quem mox, ubi eum*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uidit, accuſat corã tribunali Dei. Neq; ſum, inqt, ſicut iſte Publicanus. Hic ſi uerè pius fuiſſet, gratulatus fuiſſet publicano cũ Angelis Dei, qui gaudẽt in cœlo ſuper uno peccatore pœnitẽtiam agente. Verũ cùm accuſat pœnitentem, ſatis arguit ex quo ſpiritu loquebatur. Debebat meminiſſe dicti Ieſus Syrach: Hominem auertentem ſe à peccato ne deſperis. Omnis enim in correptione ſumus, id eſt, obnoxij uarijs caſibus. Qui ſtat uideat ne cadat, inquit Apoſtolus. De ieiunio & decimis huius hypocritæ hoc tantùm dico. Ieiunium, quo carnis ferocia domatur, eſt res non mala: uerùm ſi ieiunes ut merearis aliquid à Deo, tuum ieiunium ſit abominatio Deus enim non uult coli humanis traditionibus: ſed iuxta legis ſuæ regulam. De decimis hæc dico, quòd Deus ita ordinauit in ſua republica, ut ſacerdotes leuitica tribus haberent unde uiuerent. Et Chriſtus dicit: Dignus eſt mercenarius mercede ſua: & non obligabis os boui trituranti.

DE SECVNDO.

Quemadmodum in Phariſæo uidimus, qualis ſit iuſticia Phariſaica: & eius uanitatem oſtendimus ex collatione ad legis iuſticiam: Ita nunc ſequitur ſecunda doctrina de iuſticia Chriſtiana, quæ nobis in hoc publicano, tanquam in uiua quadam imagine repræſentatur. Verùm quia ſcriptura duobus modis de uirtutibus docet, nimirum regula, & exemplo: uolo primùm uidere quid ſcriptura dicat de iuſticia Chriſtiana. Deinde idem oſtendam in publica-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

publicani exemplo, ut ita regula confirmetur exemplo.

Quantum autem ad regulam iuſticiæ Chriſtianæ attinet, hæc ſunt clara dicta. Paulus *Rom.* 3. *Omnes peccauerunt & priuantur gloria* Dei, *iuſtificantur autem ipſius gratia, per redemtionem quæ eſt in* Chriſto Ieſu, *quem propoſuit* Deus *propiciatorium per fidem in ſanguine eius.* Mox *in eodem capite:* Arbitramur *hominem iuſtificari fide abſq; operibus legis.* 2. *Corinth.* 5. *Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia* Dei *in ipſo. Rom.* 5. *Sicut unius hominis inobedientia multi ſunt conſtituti peccatores: ita unius rurſus obedientia iuſti conſtituentur multi.* Et de Abrahamo: Credidit Abraham Deo, *& imputatum eſt ei ad iuſticiam.* Et Dauid: Beati *quorum remiſſæ iniquitates, & tecta ſunt peccata.* Huiuſmodi *ſunt infinita dicta in ſcriptura de iuſticia* Chriſtiana. *Sed hæc pauca propoſui, ut inde generalem doctrinam de iuſticia* Chriſtiana *colligam.*

PRIMUM *ergo ex his teſtimonijs colligitur, quòd* Chriſtiana *iuſticia non ſit ex operibus, tametſi iuſtificatus iam benè operari incipit.* Hoc *ergo primùm tenendum eſt, quòd opera excludantur ita, ut non ſint huius iuſticiæ cauſæ: ſed effectus & fructus, ut poſtea dicam.* 2. *ex his dictis colligitur quòd* Chriſtiana *iuſticia non ſit obedientia in ipſis, ſed in* Chriſto. 3. *quod hæc* Chriſti *obedientia donetur homini, ut ea, & non ſua, ſit iuſtus.* 4. *quòd quiſquis*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

crediderit, huius iuſticiæ Chriſti fiat particeps, ita ut illi imputetur tanquam ſua. Chriſtus enim eſt finis legis in iuſticiam omni credenti. 5. quòd quia peccatores ſumus, reconciliemur Patri per Chriſtum, quem Pater propoſuit propiciatorem. 6. quòd pro peccatis credentium effuſus ſit ſanguis Chriſti, ita ut iuſticiæ Dei ſeu legis ſit ſatisfactum. 7. ex omnibus collectis efficitur, quòd hæc iuſticia Chriſtiana conſtet abſolutione à peccato, imputatione iuſticiæ Chriſti, & acceptatione ad uitam æternam, gratis propter Chriſtum. Hæc eſt ſumma doctrinæ Eccleſiæ Chriſti de Chriſtiana iuſticia: unde efficitur quòd Chriſtiana iuſtificatio ſit abſolutio à peccato, imputatio iuſticiæ Chriſti, & acceptatio ad uitam æternam, gratis propter Chriſtum. Verùm hoc præterea tenendum eſt, quòd fides ipſa, qua iuſtificamur, ſit efficax, & producat fructus Deo gratiſſimos per Ieſum Chriſtum. Vbi autem hic fructus non conſpicitur, uix illic fides inuenitur. Nam cùm credimus, ſimul renaſcimur in nouos homines, ut nouam Deo obedientiam præſtemus.

Iã hanc ipſam doctrinam de Chriſtiana iuſticia uideamus in exemplo Publicani. Primùm (ut textus ait) ſtetit à longè. Indignitate enim ſua territus, non audebat cum Phariſæo in conſpectum maieſtatis diuinæ prodire. Sic & Petrus procidens ad genua Chriſti ait: Exi à me, quia homo peccator ſum. Similiter & Centurio: Domine non ſum dignus, ut intres ſub tectum meum. Hæc trepidatio in conſcientia

tia hominis oritur ex noticia legis: ad cuius normam cùm homo ſua facta examinat, cogitur exclamare, homo peccator ſum. Deinde non audet leuare oculos. Hîc notatur pudor publicani ob turpitudinem peccati ſui. 3. percutit pectus, quo ſignificatur lucta cum diffidentia & deſperatione. 4. cùm inquit, Deus &c. ſignificatur ad ſolum Deum confugiendum eſſe pro peccatis abolendis. Hactenus cum peccato, cum legis damnatione, cum diffidentia luctatum eſt: qua lucta uera contritio declaratur. Nunc ſequitur quomodo ſit eluctatus ab iſto ueluti inferno. Nam cùm dicit: Deus propicius eſto mihi peccatori, erigit ſe fide contra deſperationem. Nam hîc animo recolit promiſsiones de Chriſto, quòd Deus uelit eſſe peccatoribus propicius, qui agentes pœnitentiam ad Chriſtum uera fiducia confugiunt. Ille enim eſt propiciatio pro peccatis noſtris. Cùm ita ſe erigit, ſibi peccatum, & Deo miſericordiam tribuit: ſe ægrotum agnoſcit, & Deum medicum: opponit miſericordiam peccato: ac ita ſtatuens Deum ſibi propicium eſſe, iuſtificatur ſola fide. Ad eundem modum Daniel fecit: Tibi Domine iuſticia, nobis autem confuſio faciei.

Atq; ita ex hoc Publicano diſcere poſſumus primùm rationem ueræ pœnitentia & iuſticiæ Chriſtianæ. Nam ut uera pœnitentia eſt uerus dolor ob peccatum: ita Chriſtiana iuſticia eſt abſolui à peccato, cùm Deum uera fiducia accedimus, ſicut ſuprà dixit. 2. poſſumus ab illo diſcere, qualis debeat

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

eſſe uera oratio. Debet enim ex intimo animo pro-ficiſci in timore Dei, & niti propiciatione, quæ eſt in Chriſto Ieſu. 3. debemus à Publicano diſcere ſub-miſſè nos gerere cùm coram Deo, tùm coram ho-minibus.

Viuendum'ne igitur eſt more Publicanorum? ſanè ita eſt, quatenus agunt pœnitentiam, quemad-modum hic fecit. Vt enim Phariſæus iſte non eſt contemtus propter externa opera honeſti, quæ fe-cit: ſed quia confidebat in opera: ita Publicanus hîc non eſt laudandus ob peccata quæ fecerat: ſed pro-pter pœnitentiam, quæ ſecuta eſt: Imò habemus ab utroque quod utiliter diſcamus. Cum utroq; eun-dum eſt in templum: cum utroque agendæ ſunt Deo gratiæ: cum utroq; orandum eſt: A Phariſæo ho-neſta externa opera facere: A Publicano animi pie-tatem & ueram fidem adferre diſcamus.

DE TERTIO.

Dico uobis: Deſcendit hic iuſtificatus in domum ſuam & non ille. Hîc habemus iudici-um Chriſti de Phariſæo & Publicano. Publicanus (inquit) deſcendens de templo, in domum ſuam re-dijt iuſtificatus fide. Phariſæus autem non redijt iu-ſtus: ſed potius condemnatus. Hoc confirmat gene-rali ſententia: Quia omnis qui ſe exaltat hu-miliabitur, & qui ſe humiliat exaltabitur. Phariſæus ſe exaltauit exiſtimans ſe iuſtum legis operibus, quæ nulla habuit: ideò humiliatus eſt ſen-tentia damnationis. Publicanus ſe humiliauit pec-

cati

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

cati confeßione, humili inuocatione, fiducia in miſe-ricordiam Dei per Chriſtum, ideò exaltatus eſt gratia abſolutionis & gloria beatitudinis. Huius exemplo ut & nos humiliemur faxit Chriſtus, cui cum Patre & Spiritu ſancto ſit gloria in ſecula, Amen.

DOMINICA DVODECIMA TRINITATIS, *Marci 7.*

IEſus rurſum egrediens de finibus Tyri ac Sidonis, uenit ad mare Galilææ, per medios fines Decapolis. Et adducunt ei ſurdum, impeditæq; linguæ, & deprecantur eum, ut

imponat

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ut imponat illi manum. Et cum apprehen-diſſet eum de turba ſeorſim, miſit digitos ſu-in auriculas eius, & ſputo emiſſo, tetigit lin-guam eius, ac ſuſpiciens in cœlum, ingemuit & ait illi: Ephata, quod eſt aperire. Et ſtatim apertę ſunt eius aures, & ſolutum eſt uincu-lum linguæ eius, ac loquebatur rectè. Ac præ-cepit illis, ne cui dicerent. Sed quò magis ille eis præceperat, hoc potius amplius præ-dicabant, & ſupra modum ſtupebant, dicen-tes: Benè omnia fecit, & ſurdos fecit audire, & mutos loqui.

ENARRATIO TEXTVS.

HOc Euangelium continet unum ex miraculis Domini, quibus ipſe oſtendebat potentiam, uoluntatem & officium ſuum. Potentia oſenditur in eo, quòd imperet omnibus rebus creatis, aliâs mari, aliâs uentis, aliâs Diabolis, aliâs morbis, ut hîc. Voluntas indicatur ex eius promttudine ad iuuandum: eſt enim promtiſsimus ad opē ferendam omnibus inuocantibus ſe. Officium, quòd ſit ſaluator iuxta nomen ſuum, quod eſt Ieſus. Hæc tria in ſin-gulis ferè Chriſti miraculis conſpiciuntur, quibus nos rectè uti diſcamus. Potentia ſiquidem Chriſti Domini, aduerſus mundi tyrannidem, Sophiſticam & hypocriſin, atq; adeò aduerſus totum Satanæ regnum uti debemus. Voluntatis cognitionem oppo-namus aduerſus carnis noſtræ peruerſam uolunta-tem & iudicium. Officij cogitatione muniamus nos

aduerſus omnes Antichriſtos, *qui* Chriſtũ *ſuo officio ſpoliare uolunt.* Hæc tria, *ut in ſpeculo quodã contẽplari licet in præſenti* Euangelio. Hic *ſurdus & mutus tenetur captiuus à* Diabolo: *ſed quid ad hoc* Chriſtus? Potentiam *ſuam declarans, aperit aures eius, & linguam ſoluit inuito & repugnante* Diabolo. Deinde, *cùm hunc calamitoſum & miſerum iuuat, oſtendit ſe affici eius calamitate, atq; ita uoluntatem ſuam erga ipſum indicat.* Poſtremò *declarat officium, dum ſe promtum ad hunc iuuandum & alacrem exhibet. Significat enim hoc facto miſſum eſſe ſe, ut afflictos & calamitoſos iuuet.* Habemus *quid* Chriſtus *oſtendit in ſuis miraculis:* Iam *ſummam præſentis* Euangelij *uideamus.* Chriſtus *adductum ſurdum & mutum ad ſe ſanat: quo facto ſignificatur, quòd* Chriſtus *uenerit in mundum, ad iuuandos eos, qui ad ſe ueniunt, iuxta illud:* Omnis *qui inuocauerit nomen* Domini, *ſaluus erit.*

Loci tres.

I. Exemplum *illorum qui hunc ſurdum & mutum ad* Chriſtum *portant.*

II. Factum *& miraculum* Chriſti.

III. Fructus *huius miraculi apud ſpectatores.*

DE PRIMO.

Exiens iterum de finibus Tyri &c. Antequam *ueniamus ad primam doctrinam, obſeruanda eſt præſentis miraculi occaſio, quæ fuit profectio* Chriſti *& locus profectionis.*

Profectio *ipſa indicat, quàm ſedulus* Dominus *in ſuo*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

in ſuo officio, & quàm auidè ſitierit ſalutem noſtram. Locus oſtendit, quòd etiam gentes uelit ſuorum beneficiorum fieri participes. Venit enim quærere quod perierat.

Iam primam doctrinam uideamus. Adducunt ei ſurdum & mutum: & deprecantur eum, ut imponat illi manus. Hîc duo obſeruanda ſunt: Primùm, quid faciant hi baiuli. Deinde quid petant. Quid faciunt? Apportant ad Chriſtum ſurdum & mutum. His paucis uerbis Chriſtiana uita deſcribitur: quam deſcriptionem rectè intelligere noſtra intereſt, ut poßimus illorum exemplum dextrè imitari. Primùm enim Chriſtum agnoſcunt Meßiam: Deinde fidem in ipſum habent: utrumq; declarant hoc facto. Nemo enim Chriſtum accedit ut ſaluatorem, & eum inuocat, niſi qui in ipſum credit. Vt enim nemo credit, niſi qui audit: ita nemo inuocat, niſi qui credit, Rom. 10. Hac ratione fides concepta ex uerbo uitæ, eſt Chriſtianorum ſalus & iuſticia.

Eſt'ne ocioſa hæc fides? Non. Hîc eius triplex fructus indicatur. Primus eſt confeßio: nam hîc ſuo facto & uoce confitentur Chriſtum. Quemadmodum enim corde creditur ad iuſticiam: ita ore fit confeßio ad ſalutem. Secundus eſt inuocatio Chriſti. Sunt enim fides & inuocatio ita connexæ, ut citius calorem ab igne ſepares, quàm eas à ſe inuicem diuellas. Tertius fructus fidei eſt dilectio fraterna, quã hi baiuli corde, opere, & ore declarant, hunc afflictum & miſerum Chriſto apportantes.

Vides

Vides iam quales fuerunt hi baiuli: & uides'ne totam uitam Chriſtianam in illorum facto, tanquam in tabella depictam? Sed quare hoc factum & ſcriptum eſt? ut ego & tu habeamus exemplum pietatis erga Deum & caritatis erga proximum. Hæc eſt forma ueræ Chriſtianæ uitæ. In Chriſtum itaq; cum his nos credere oportet: Chriſtum cum his confiteri neceſſe eſt: eundem cum his inuocare fides poſtulat: proximum præterea horum exemplo corde, ore & opere, diligere & iuuare decet. Quodnam, quæſo, maius dilectionis opus, quàm hominem captiuum ſub Diaboli poteſtate, afflictum & miſerum, & coram hominibus ſpretum extremeq; contemtum adducere ad Chriſtum, & tantam curam pro aliena ſalute ſuſcipere?

Hîc diſcant diuites, pauperes, nobiles, ignobiles, ciues & ruſtici quid illos deceat, modò non fruſtra Chriſtianum titulum iactare uelint. Vnuſquiſq; pro ratione ſuæ functionis conetur quàm plurimos Chriſto adducere, cum inuocare, & ſolicitudinem piam ſuſcipere pro aliorum ſalute.

Hîc oritur quæſtio. Hic ſurdus fidem non habuit: non enim potuit uerbum audire, unde fides concipitur: ſanatur tamen à Chriſto ob alienam fidem: uidetur ergo quòd homo aliena fide ſaluari poßit. Reſpondeo, Chriſtus aperit linguam muti, & inuocatus dat infirmo fidem, quam nactus infirmus ſua propria, non aliena fide ſaluatur. Deinde diſcernendum eſt inter corporalia beneficia & ſalutem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

æternam. Corporalia beneficia pij poſſunt etiam impijs à Deo impetrare: ſalutem autem non poſſunt ipſis impetrare, niſi ipſi quoq; prius fidem ex uerbo Dei conceperint. Niſi enim pij impetrare poſſent impijs beneficia corporalia, nõ poſſet ſtare mundus in hoc tantorum ſcelerum & ſcandalorum diluuio.

Hæc dicta ſunt de facto horum baiulorum, & eius utili imitatione: iam quid à Chriſto petierint uideamus. Deprecabantur eum (inquit textus) ut imponat illi manum: nam per impoſitionem manuum obſeruârunt Chriſtum antea multis contuliſſe ſanitatem. Verùm ut iſtum ritum nos intelligamus, quatuor de impoſitione manuum ſunt obſeruanda.

1. Quàm antiqua ſit hæc conſuetudo impoſitionis manuum.
2. Quorum fuerit alijs manum imponere.
3. Ad quid & in quem finem manus impoſitæ ſint.
4. Quæ ſit manus ratio ſymbolica.

Quantùm ad antiquitatem ritus imponendi manus attinet, ſcriptura oſtendit quòd à Patribus ſit hæc conſuetudo accepta. Legimus enim Geneſ. 48. quòd Patriarcha Iacob manus impoſuerit filijs Ioſeph, Manaſſeh & Ephraim. Quæ conſuetudo poſtea lege Iudæis commendata eſt: & peruenit hic ritus uſq; ad tempora Chriſti, qui & ipſo uſus eſt, & uſum illius ad Apoſtolos ſuos tranſmiſit. Quòd autem manuum impoſitioni coniuncta fuerit oratio,

patet

patet ex 19.cap. Mat. ubi ſcribitur, quòd oblati ſint pueri Chriſto, ut manus eis imponeret & oraret.

Habemus quàm ſit antiqua conſuetudo manuum impoſitio: iam quorum fuerit alijs imponere manus uideamus: id quod ex facto Iacob & aliorum colligitur. Mos enim erat, ut maiores minoribus, parentes liberis, ſacerdotes populo manus imponerent. Fuit enim ſolennis ceremonia, quæ penes illos erat, qui præeminebant autoritate.

Sed quem in finem iſte ritus inſtitutus erat? Quintuplex finis è ſcriptura colligi poteſt. 1. Quòd benedicendi ſeu orandi cauſa factum ſit, ut Matth. 19. & Marci 7. oſtenditur. 2. Offerendi cauſa: ſolebant enim ſacerdotes manus imponere capitibus uictimarum. 3. Sanandi gratia, ſicuti Chriſtus ſæpè ſuas manus impoſuit ſanaturus, qui ſibi offerebantur. 4. Vt precando conferretur Spiritus ſanctus, ut in Actis Apoſtolicis legimus. 5. In conſecratione miniſtrorum uerbi manus imponebantur ijs, qui ordinabantur ad miniſterium.

Iam de ſymbolo manuum nonnihil adijciamus. Qui benedixerunt impoſitis manibus fungebantur uice DEI: manus ſignificabant auxilium & fauorem Dei: impoſitio manuum ſignificabat eum, cui imponebantur manus, eſſe ſub fauore & protectione Dei, & benedici à Deo. In benedictionibus optabatur auxilium & fauor Dei: in ſacrificijs hoſtiæ dicabantur Deo: in ſanationibus manus Dei ſe exeruit, dum ſanitati reſtituit ſua poten-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tia ægrotos: ſimiliter in donationibus Spiritus ſancti, manus ſignificabant præſentiam Dei: in conſecrationibus ſacerdotum, hæc erat ſignificatio impoſitionis manuum, quòd qui ordinabantur, dicarentur Deo tanquam hoſtiæ, probarentur Deo & ordinarentur ad opus diuinum. Hæc ſint dicta de primo loco, nempe de facto horum baiulorum & impoſitione manuum: nos autem obſeruemus breuiter, quid confirmet hic locus, quid confutet, & cuius nos moneat. Confirmat quòd filij Dei ſpiritu Dei ducantur & exerceant ſe pietate & caritate. Confutat eos, qui fidem inanem iactant ſine uera pietate erga Deum, & caritate erga proximum. Monet nos, ut præſtemus opera fidei interna et externa, modò uelimus inter filios Dei cenſeri.

DE SECVNDO.

Secunda doctrina, quam propoſui, eſt de facto & miraculo Chriſti. Vt autem hoc factum intelligamus, quædam ſunt de miraculis Chriſti obſeruanda. Prophetæ, Chriſtus & Apoſtoli ediderunt miracula, ut doctrinam, quam docuerunt, confirmarent à Deo eſſe, & ut homines conuicti miraculis de ueritate Dei, crederent & credentes ſaluarentur. Hos præcipuos fines fuiſſe miraculorum oſtendit Iohannes Euangeliſta cap. 2. ubi ita ait: Hoc principium ſignorum fecit Ieſus in Cana Galilææ, & manifeſtauit gloriam ſuam, & crediderunt in eum diſcipuli. Hîc duo ſignantur fines: gloria Chriſti, & fides Apoſtolorum. Gloria autem Chriſti potentiam

tentiam diuinam, affectum erga genus humanum et officium doctrinæq; ipſius certitudinem complectitur. Verùm diſcernendum eſt inter Prophetas, Apoſtolosq; & Chriſtum. Prophetæ & Apoſtoli non ſua uirtute ediderunt miracula: ſed diuina Chriſti uirtute, cuius ſpiritus per os eorum loquebatur. Chriſtus uerò ſua propria potentia edidit miracula. Quare ut Prophetæ & Apoſtoli ſuis miraculis declarârunt ſe fuiſſe Chriſti ſeruos: ita Chriſtus ſuis miraculis ſe Dominum & Deum ipſorum oſtendit. Verùm ſi quæris, cur hodiè non etiam edantur miracula à miniſtris uerbi: ſcies quòd miracula, poſtquam confirmârunt gloriam Chriſti, & ueritatem Dei, defuncta ſint ſuo munere: quare non amplius ſunt expectanda miracula, ſed contenti eſſe debemus doctrina Prophetica & Apoſtolica, quam Deus olim multis confirmauit miraculis. Hæc ſint de miraculis dicta in genere: Nunc ad hodiernum miraculum deſcendamus, in quo ſunt multæ circumſtantiæ obſeruandæ, quarum ſingulæ ſingularem doctrinam & admonitionem continent.

PRIMA: Chriſtus apprehendit eum de turba ſeorſum. *Sed quare hoc fecit? propter duo: ſcilicet tempus & ſignificationem. Propter tempus quidem, quia nondum uoluit ſuum regnum propalari toti mundo. Nondum enim peregerat hoſtiam: nondum fregerat interſtitium, quod erat inter Iudæos & gentes: quod poſtea factum eſt, quando armauit diſcipulos hoc mandato: Ite in mundum uni-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uerſum, prædicate Euangelium omnibus gentibus. Propter ſignificationem uerò, quia qui Chriſtũ deſiderat medicum, debet à turba malignantium diſcedere. Nulla enim eſt conſenſio Chriſti cum Belial.

SECVNDA: Miſit digitos ſuos in aures eius. *Hoc ſanè non fruſtra factum eſt. Nam & eo ſigno declarauit precium carnis ſuæ quam aſſumſit, ut eius uictima humanum genus reſtitueretur priſtinæ ſanitati, quam per peccatum amiſerat, & ſignificat ſuum uerbum nec audiri nec intelligi poſſe, niſi aures digito Chriſti aperiantur, id eſt, niſi Spiritus ſanctus cordis noſtri aures aperiat.*

TERTIA: Et expuens tetigit linguam eius. *Hoc ſymbolo ſignificat & loquendi facultatem à ſe eſſe, & quòd per media uelit in Eccleſia eſſe efficax.*

QVARTA: Suſpexit in cœlum. *Hoc geſtu ſignificat ſuum animum ad Patrem cœleſtem eleuatum eſſe, quem precatus eſt non ſolùm pro hoc: ſed pro omnibus afflictis. Oratio enim non eſt tàm oris ſonis, quàm cordis ſupplex eleuatio ad Deum: quæ cordis eleuatio ſymbolo oculorum ſuſpicientium in cœlum ſignificatur. Vnde Dauid: Ad te Domine leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis. Cuius & nos monemur cùm dicimus: Pater noſter qui es in cœlis.*

QVINTA: ingemuit. *Magnum certè neceſſe eſt eſſe propter quòd tantus heros ingemiſcat. Non ergo ſolùm in hunc mutum, quem unico nutu liberare à ſuo malo poterat, reſpexit: ſed intuetur*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

in hæc quinq;. 1. peccatum, quod cauſa eſt omnium calamitatum in humano genere. 2. in tyrannidem Diaboli, qui ita oppreſſerat genus humanum: cum qua tyrannide ſe bellum initurum nouit. 3. in legis maledictionem, quam in ſe reciperet, quò nos abſoluamur à reatu. 4. in amariſsimam ſuam mortem, quam erat perpeſſurus pro toto humano genere. 5. in maximæ partis mundi ingratitudinem, præuidebat enim, quòd multi ſuum beneficium eſſent contemturi prorſus: multi ignauia ſua eſſent neglecturi: adeò ut minima pars mundi ſua beneficia in ſalutem amplecterentur.

SEXTA: alloquitur hunc mutum & dicit, Ephata, hoc eſt, tu aperire. Non fruſtra hîc Marcus hebraica uoce eſt uſus. Hac enim uoce primùm indicat Chriſtus, quæ ſit ſua diuina potentia, qui uerbo & imperat, & facit quæ uult: unde fides noſtra non ſolùm de diuinitate Chriſti confirmatur: uerumetiam omnes eos in tuto eſſe intelligit, qui ſub eius imperio ſunt, & ſe eius fidei committunt. 2. hac uoce indicatur quanta ſit uerbi Dei efficacia, præſertim ubi uera fide apprehenditur. 3. quòd nemo ſaluari poſsit ſine Chriſti uerbo, quo imperat nobis quæ decent à nobis fieri. 4. hoc mandato APERIRE ſignificat, quòd uoluntas hominis requiratur in ſalutis negocio, non quòd uoluntas non reformata manu Dei poſsit, aut uelit: ſed ne, cùm mouetur & formatur à Spiritu ſancto, Spiritui ſancto repugnet. 5. quòd opus ſalutis ſit to-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tum Chriſti,nõ hominis,quemadmodum Hebraicum *uocabulum indicat.*

SEPTIMA: Et ſtatim apertæ ſunt aures eius,& ſolutum eſt uinculum linguæ eius, & loquebatur rectè. *Hoc ipſum miraculum eſt & beneficium Chriſti erga hunc afflictum hominem. Quo miraculo indicatur, quòd ad iuſſum Chriſti et ad prædicationem uerbi ipſius ſoluamur à catenis Diaboli, ne amplius illis conſtricti teneamur. Hoc miraculum,ut ſummatim repetam, confirmat quòd Chriſtus & poßit & uelit iuuare omnes afflictos, qui ad ſe afferuntur & ſuam opem implorant. Deſtruit eorum errorem, qui Chriſtum tanquam ſeuerum iudicem fugientes, ſanctos inuocant: Monet præterea nos,ut in calamitatibus cõſtituti ad Chriſtum ſolum fide & inuocatione fugiamus.*

DE TERTIO.

Et præcepit illis ne cui dicerent: Quantò autem magis eis præcipiebat,eò magis prædicabant & admirabantur. *Chriſtus prohibet ne patefacerent hoc factum: huius mandato obtemperaſſe oportuit: Quare bonum,quòd ſecutum eſt, non illorum inobedientiæ, ſed Chriſti bonitati adſcribendum eſt. Voluit enim hoc factum latêre uſq; ad ſuam reſurrectionem.*

Sed quis fructus manauit ex hoc Chriſti miraculo? Primùm ſpectatores conceperunt fidem in Chriſtum. Deinde prædicabant hoc factum & Deum glorificabant: quæ Dei glorificatio ultimus fi-

nis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nis eſt omnium operum Chriſti. Sed quid eſt Deum prædicare? Dei prædicatio oritur ex noticia Dei, quæ in his ſita eſt: ut rectè iudices de diuina ſubſtantia & diuinis perſonis, ut ſtatuas eum fontem omnium bonorum: ut ad eum per Chriſtum confugias in omni neceßitate: ut palàm tuam fidem cum his confitearis: ut tuo exemplo præluceas alijs, quò multi tuo exemplo moti ad Chriſtum confugiant, cui cum Patre, & Spiritu ſancto ſit honor in ſecula, Amen.

DOMINICA XIII. TRINITATIS, Lucæ 10.

CONuerſus Ieſus ad diſcipulos ſeorſim, dixit: Beati oculi, qui uident, quæ uos uidetis. Dico enim uobis, quod multi Prophetæ & reges uoluerunt uidere, quæ uos uidetis, & non uiderunt, & audire, quæ uos auditis, & non audierunt. Et ecce quidam legiſperius ſurrexit, tentans illum, dicens: Magiſter, quid faciendo uitam æternam poſſidebo? At ille dixit ad eum: In lege quid ſcriptum eſt? Quomodo legis? Ille reſpõdens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex toto anima tua & ex totis uiribus tuis, & ex toto mente tua: & proximum tuum ſicut teipſum. Dixit'que illi: Rectẽ reſpondiſti, Hoc fac & uiues. Ille autem uolens iuſtificare ſe ipſum, dixit ad Ieſum. Et quis eſt meus proximus? Reſpondens autem Ieſus dixit: Homo quidam deſcendebat ab Hieroſolymis in Hiericho, & incidit in latrones, qui etiam deſpoliauerunt eum ueſtibus, ac uulnerib. inflictis, abierunt ſemimortuo relicto. Accidit autem ut ſacerdos quidam deſcenderet eadem uia, uiſoq; illo, præterijt. Similiter & Leuita, cum iret iuxta locum, cum acceſſiſſet ac uidiſſet eum, prætérijt. Samaritanus autem quidem iter faciens, uenit ad eum, & uiſo eo, miſericordia motus eſt, & accedens obligauit uulnera eius, infundens oleum ac uinum, & imponens illum in

ſuum

ſuum iumentum, duxit in diuerſorium, & curam eius egit. Et poſtero die egrediens, depromtos duos denarios dedit hoſpiti & ait ei. Curam illius habe, & quodcunque præterea inſumſeris, ego cum rediero, reddam tibi. Quis ergo horum trium uidetur tibi proximus fuiſſe illi, qui incidit in latrones? At ille dixit: Qui exercuit miſericordiam in illum. Ait igitur illi Ieſus: Vade & tu fac ſimiliter.

ENARRATIO TEXTVS.

Dvæ ſunt partes huius Euangelij: in quarum priori agit Chriſtus cum ſuis diſcipulis de uera beatitudine, docetq́; in qua re ea conſiſtit, nimirum in ſui cognitione: in poſteriori diſputatur de recta uia uitæ æternæ, de lege Dei, de dilectione Dei & proximi: ubi paradigmate propoſito docet quis ſit proximus habendus.

Loci quatuor:

I. *Quæ ſit uera beatitudo.*

II. *Quæſtio Legisperiti de conſequenda uita æterna, cum Chriſti reſponſione.*

III. *Summa capita legis diuinæ.*

IIII. *De parabola qua docetur quis ſit nobis proximus.*

DE PRIMO.

Ieſus conuerſus ad diſcipulos ſeorſim, dixit: Beati oculi qui uident quæ uos uidetis: Dico enim uobis, quod multi &c. *Hîc docet*

Chriſtus,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Chriſtus, quænam ſit uera beatitudo, & quodnam ſit uerum & ſolidum gaudium hominis in hac uita, uidelicet uidere filium Dei. Si ergo ſoli illi ſunt beati, qui filium Dei uident, ſequitur nullos ſuis operibus & meritis beatitudinem conſequi. Quare hæc Chriſti uiſio meritò expetenda eſt.

Verùm ſciendum dupliciter filium Dei uideri, nempe in hac uita & futura. In hac uita uidetur tripliciter. 1. carnaliter tantùm. 2. carnaliter & ſpiritualiter ſimul. 3. ſpiritualiter tantùm.

Carnaliter tantùm uidit maxima pars Iudaicæ gentis, quæ tamen damnata eſt: proinde carnalis Chriſti uiſio non eſt per ſe ſalutaris: imò cedit potius in maiorem damnationem. Herodes uidit Chriſtum, Pilatus ſimiliter, Iudas & Caiphas, & multi impij alij, quorum interitus docet non eſſe ſalutarem uiſionem Chriſti externam, ubi non eſt uera fides in Chriſtum.

Carnaliter & ſpiritualiter ſimul uiſus eſt Chriſtus à Magis, Maria, Simeone, Zacharia, Zachæo, Apoſtolis, & multis alijs, quorum uiſio fuit illis ſalutaris, quia non ſolùm Chriſtum externis oculis uiderunt, ſed etiam lumine cordis: quod manifeſtè conſpicitur in illa muliere, quæ Chriſti pedes lotos lacrimis ſuis abſterſit capillis, quæ à Chriſto audit, peccata ſua eſſe remiſſa, propter fidem quam in ipſum habuit. De hac uiſione præcipuè loquitur hìc Dominus, cùm ait: multi Prophetæ & reges cupierant uidere quæ uos uidetis, & non uiderunt.

Spiri-

Spiritualiter tantùm uidit Chriſtum, omnis qui credit in eum: Ita enim Chriſtus ipſe interpretatur, cùm dicit: Sicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto: Ita oportet exaltari filium hominis, ut omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat uitam æternam. Sic uidit Chriſtum Abel in ſuo ſacrificio: ſic Abraham, de quo teſtatur Chriſtus dicens: Abraham uidit diem meum & gauiſus eſt. Sic hodiè nos Chriſtum uidemus quotquot in ipſum credimus. Quòd autem, qui ita Chriſtum uident, ſint beati, teſtatur hoc dictum Domini ad Thomam: Beati qui non uiderunt & crediderunt. Nam in Euangelio ipſum uidemus, ubi facie ad faciem nobis apparet, ut in imaginem eius transformemur.

Hactenus de primo genere uiſionis & eius partibus, quo Chriſtus in hoc mundo uidetur? Altera uiſio ſequitur, quæ eſt in futura gloria, ubi illum perfectiſsimè uidebimus, & perpetua lætitia afficiemur fruentes ipſius dulciſsimo conſpectu.

Sed qua de cauſa pronunciat beatos qui Chriſtum uident? Primùm, quia Chriſtus eſt uerbum uitæ, ſine quo nulla eſt ſalus expectanda. Hoc enim uitæ uerbum ab æterna morte liberat credentes. Nam ut qui Chriſtum non uidet & potiſsimum oculis fidei, in carcere & ſub manu Diaboli manet: ita qui Chriſtum uidet, uictor eſt mundi, atq; omnium malorum, iuxta illud Iohannis: Hæc eſt uictoria, quæ mundum uincit, fides ueſtra. An non uidemus multos pios malè in hac uita habere & rapi ad gra-

uiſsima

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uiſsima ſupplicia? Reſpondeo. Sunt beati propter euentum. Eſt enim futura lætiſsima liberatio ab omnibus malis, quibus pij obruuntur in hac uita. Ideò Chriſtus dicit in Matthæo: Beati qui lugent, quoniam conſolationem accipient.

DE SECVNDO.

Quidam legis interpres ſurrexit, tentans eum & dicens: Magiſter, quid faciendo, uitam æternam poſſidebo? Ille reſpondit: Diliges Dominum Deum tuum &c. Et ut in Matthæo habetur: Si uis ad uitam ingredi ſerua mandata. Vt hoc Chriſti reſponſum rectè intelligamus, obſeruandum eſt, eſſe duo genera hominum, cum quibus Chriſtus agit. Quidam enim ſunt hypocritæ: quidam agunt ſeriam pœnitentiam. Hypocritæ ſuperbi & tumidi opinione propriæ iuſticiæ, putant ſe non opus habere Chriſto: atq; ideò eum perſequuntur: nunc tentando illum: nunc calumniando ipſius doctrinam: nunc perſequendo ipſum. Hi cùm quærunt uiam ſalutis, monſtrat eis legem, & dicit: Si uis ad uitam ingredi, ſerua mandata. Qui uerò pœnitentiam agunt, & quærunt à Chriſto ſalutis uiam, non mittuntur à Chriſto ad Legem & Moyſen, ſed ad ſe eos recipit, & iubet eos in ſe credere. Quod cùm faciunt, donat eis ſuam iuſticiam, ne maledictioni legis ſint obnoxij. Hoc exemplis illuſtrabimus. Phariſæus, de quo nuper audiuimus, iuſtus ſibi uiſus eſt, ſed iniuſtus à Chriſto eſt pronunciatus, eò quòd legis iuſticiam, quam iactitauit, non habuit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

habuit. Contrà, Publicanus qui peccata ſua ſecum in Templum attulit, quæ illic deflet, & confugit ad miſericordiam, iuſtus deſcendit in ſuam domum. Si iuſtus, uitæ quoq; æternæ hæres erat. Apud Matthæum interrogat Legisperitus Chriſtum & dicit: Quid faciam ut poßideam uitam æternam. Reſpondit Chriſtus: Si uis ad uitam æternam ingredi, ſerua mandata. Contrà, miſer Latro peccator in cruce agit pœnitentiam, & ex fide inuocat Chriſtum, cui Chriſtus dicit: Hodiè eris mecum in Paradiſo, id eſt, in uita æterna. In hoc Euangelio accedit etiam Legis interpres, tentaturus Dominum, & ait: Quid faciendo uitam æternam poßidebo. Cui Dominus reſpondit: Diliges Dominum Deum tuum, & proximum ſicut teipſum. Quod perinde eſt, ac ſi dixiſſet: Si uis ad uitam ingredi, ſerua mandata. At mulieri peccatrici Lucæ 7. ait: Fides tua te ſaluam fecit. Atq; ita Chriſtus cum duobus generibus hominum agit, pro quorum uarietate monſtrat rectam in cœlum uiam.

Quare uiam per Legem monſtrat, cùm nemo unquam per illam uiam poßit in cœlum uenire? Quia eſt uia rectißima in cœlum, iuxta illud: Qui fecerit ea homo, uiuet in eis. Hanc ergo monſtrat Chriſtus ſuis contemtoribus. Quicunq; enim Chriſtum contemſerit, aut peribit æternùm, aut Legi ſatisfaciet, quod eſt illi impoßibile. Deinde eſt alia uia in cœlum, quæ tantum patet ijs, qui in Chriſtum, qui uia eſt in cœlum, credunt.

DE TERTIO.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis uiribus tuis, ex tota cogitatione tua, & proximum tuum ſicut teipſum. *Hæc eſt ſumma Legis diuinæ & epitome Decalogi. In utroq; horum præceptorum quatuor ſunt ſpectanda. 1. Affectus qui ab homine requiritur erga Deum & proximum. 2. Obiectum, nempe Deus & proximus. 3. Cauſæ obedientiæ ſeu dilectionis Dei & proximi. 4. Modus dilectionis.*

Affectus, quem requirit Lex, eſt dilectio, quæ placere non poteſt, niſi ſit ſincera & careat omni hypocriſi. Nihil enim poteſt placere Deo quod eſt fucatum: quia ipſe eſt abſq; omni fuco, ſanctus, purus & ſincerus.

Obiecta, hoc eſt, res circa quas uerſari debet affectus dilectionis ſunt Deus & proximus.

Cauſæ dilectionis Dei & proximi ponuntur in præcepto. Deus enim diligendus eſt, quia eſt Deus et Dominus noſter: proximus uerò quia eſt proximus noſter.

Modus dilectionis etiam exprimitur. Deus enim ex toto corde, ex tota anima, ex tota cogitatione eſt diligendus: proximus eſt diligendus, ut te ipſum diligis. Verùm, quæ breuiter notauimus, fuſius ſunt explicanda.

Dilectio ſeu caritas in genere eſt intimus affectus rem quampiam amanter & beneuolè complectendi,

ſtendi, adeò ut animus eius ſtudio ardeat, cupiatq; ei quàm optimè. Hæc caritas duplex eſt: Vna Dei erga creaturam, Altera creaturæ erga Deum, & alias res. Dei erga creaturam caritas rurſus eſt duplex. Vna uniuerſalis, qua complectitur omnem ſuam creaturam, eam ſuſtentat & continet, ut ſuum ſtatum tueatur: hæc caritas dicitur etiam uniuerſalis miſericordia. Altera eſt peculiaris, qua Deus ex intimo cordis affectu Eccleſiam ſuam caram habet in filio: hac motus filium dedit, iuxta illud: Sic Deus dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum daret: hac motus Spiritus ſanctum donat: hac motus conſeruat Eccleſiam: breuiter, hæc caritas facit, ut ſe totum ſuæ Eccleſiæ donet. Huius dilectionis Dei cogitatio conſolabitur nos contra ſententiam Legis, contra accerbitatem crucis, contra tentationes in mortis articulo. Hæc etiam dilectio Dei facit, ut Deus caſtiget ſuos filios & rurſus afflictos ſanet.

De caritate Dei erga creaturam dixi: Iam ſequitur de caritate creaturæ erga Deum & homines, atq; res alias. Hæc caritas eſt affectus intimus, quo Deus diligendus eſt ab homine, & ſecundum Deum proximus perinde ut nos ipſi. Eſt itaque & hæc creaturæ caritas duplex: Vna qua Deum proſequimur: altera qua creaturam. Ea autem caritas qua creaturas complecti nos decet, plures habet gradus: quorum Primus eſt, quo fratres neceſſitudine ſpiritus Chriſti nobis coniunctos diligimus.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Secundus,quo eos, qui aliqua neceßitudine carnali nobis deuincti ſunt,proſequimur.Tertius,quo reliquos ignotos amamus. Quartus,quo inimicis benefacere laboramus. Quintus, quo reliquas creaturas ſingulas pro ſuæ dignitatis ſtatu complectimur.

Quæ cauſæ ſunt dilectionis Dei *, ſeu cur* Deum *diligemus? Etſi ſatis ex præcepto cognoſci poteſt: tamen altius cauſas repetam & diſtinguam. Dilectio itaq; hominis erga* Deum*. 1. accenditur ex memoria beneficiorum* Dei *erga nos,& ex cogitatione immenſæ dilectionis ipſius, qua nos proſequitur. 2. augeri debet ex uiuo ſenſu fauoris* Dei *erga nos, quem omni momento experimur. 3.inprimis inflammari debet ex ſpe & fiducia promiſſorum bonorum.Hæ cauſæ ſunt in uerbis his :* Dilige Dominum Deum tuum. *Eſt Dominus, id eſt,defenſor:* Deus*, gubernator & ſaluator :* Tuus,*ut omnia bona ab eo expectes.*

Habemus utcunq; qualis res ſit dilectio Dei,*qua homo* Deum *diligere debet. Deinde,& cauſas uidimus ſed modus dilectionis quis eſt? is in textu expreſſus eſt his uerbis:* ex toto corde tuo, ex tota anima, ex totis uiribus, ex tota cogitatione. *Hæc uox* TOTO *tria ſignificat, quæ coniuncta eſſe debent caritati hominis erga* Deum. *Primùm, quòd caritas hominum erga* Deum *debeat eſſe perfecta:deinde,pura: tum,perpetua.Ex toto ergo corde* Deum *diligere dicuntur, qui perfectè, purè,&*

perpetuò ardent dilectione Dei: ita ut illum ſolum timeant, in illum ſolum confidant, in ſolum ſpem collocent. Ex tota anima dicuntur diligere Deum homines, cùm ipſorum uoluntas eius uoluntati diuinæ perfectè, purè, & perpetuò in omnibus reſpondet: id quòd precamur fieri, cùm dicimus: Fiat uoluntas tua. Ex totis uiribus diligitur, cùm omnia membra interiora & exteriora perfectè, purè, & perpetuò ſe ad obſequendum Deo conuertunt. Ex tota cogitatione diligitur, cùm nullum interuallum ſentitur, quo non diligitur Deus purè, perfectè, & ſanctè. Hic modus eſt ſolidæ dilectionis Dei, quæ in nullo mortalium unquam fuit poſt lapſum, niſi in ſolo Chriſto: licèt quædam eius tenuia principia ſunt in renatis. Cuius ſigna ſunt quatuor.

PRIMVM, obedientiam erga Deum omnibus rebus mundi anteferre, iuxta illud: Qui diligit me præcepta mea ſeruabit, & Pater meus diliget eum.

SECVNDVM, reuerenter in timore Dei ſacra myſteria tractare.

TERTIVM, exemplo alios ad diligendum Deum inuitare.

QVARTVM, ipſum proximum propter Deum diligere. Vbi hæc quatuor concurrunt, illuſtria habes ſigna incoatæ caritatis erga Deum: quæ indies in renatis noua incrementa ſumere debent.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Dixi de primo capite Legis, nempe de dilectio-ne erga Deum: nunc de ſecundo dicam, uidelicet de dilectione proximorum. De qua hæc tria obſeruen-tur: cauſæ dilectionis, modus,& ordo. Cauſæ duæ ſunt præcipuæ: Vna mandatum Dei: Altera natu-ra, quia homo homini proximus eſt. Mandatum Dei eſt, ut diligamus alter alterum. Chriſtus præcipit: Diligite uos inuicem. Huic mandato non obedire grauiſsimum ſcelus eſt. Altera cauſa eſt natura, ui-delicet quòd homo homini ſit proximus, idq́; multis modis: Ratione creationis: ratione ſimilitudinis: ra-tione regenerationis: ratione communis uitæ: & ratione futuræ gloriæ, de quibus coniunctionis gra-dibus nuper dictum eſt.

Quomodo eſt diligendus proximus? Reſpondet Dominus: Dilige proximum tuum ut teipſum. *Quomodo autem quiſq; ſeipſum diligat, à ſeipſo di-ſcat.*

Ordo dilectionis antè indicatus eſt, ut maximè diligantur, qui nobis ſpiritu Chriſti coniuncti ſunt. Deinde ſecundo loco, qui nos aliqua neceſsitudine carnali attingunt. Tertiò, inimici etiam diligendi ſunt, quemadmodum Chriſtus docet Mat. 5. & Chri-ſtus hîc paradigmate propoſito, explicat. Hæc ſint dicta de legis duobus capitibus, quibus neminem ple nam præſtare obedientiam poſſe manifeſtum eſt: & nuper quatuor rationibus oſtendi.

Neq; tamen ideò fruſtra hæc lex eſt propoſita. Primùm enim hîc docemur qualis fuerit integer homi-

hominis ſtatus ante lapſum. Tùm enim homo potuit huic legi ſatisfacere. Deinde hìc intelligimus quanta ſit deprauatio naturæ, cùm uidemus quàm procul abſimus à perfecta legis obedientia. Tùm monemur, ut cognita imbecillitate & immunditia noſtra confugiamus ad Chriſtum, qui eſt perfectio legis in iuſticiam omni credenti. Ad hæc, erudimur quis ſit finis legis, & quæ ſint ſumma capita religioſæ uitæ, in qua nos exercebimus. Poſtremò hinc admonemur, ut cogitemus, qualis ſit futura obedientia ſanctorum Angelorum & hominum in uita æterna.

DE QVARTO.

Ille autem uolens iuſtificare ſeipſum, dixit ad Ieſum: & quis eſt meus proximus? *Cùm hic Legis interpres aliud reſponſum accepiſſet quã expectauit, ne cõfuſus uideretur tacere, opinione iuſticiæ legis tumẽs quærit, quisnã ſit ſuus proximus: cui longè aliud reſponſum dat Chriſtus, quàm expectauit: & ut eliciat confeßionem ab ipſo Legiſperito proponit longam parabolam, & ait:* Homo quidam deſcendebat ã Ieruſalem in Iericho &c. *Sed cùm omnis homo ſit alteri proximus cur non ſimpliciter reſpondit. Homines omnes ſibi inuicem ſunt proximi? Hæc reſponſio uiſa fuiſſet & facilior & breuior? hoc fecit Dominus, ut corrigeret malam Phariſæorum & Legiſperitorum interpretationem. Hi enim interpretabantur legem hoc pacto. Dilige amicum tuum, & odi inimicum tu-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

um. Horum ergo iudicio, qui amici erant, ſibi etiam proximi iudicabantur : quem errorem Chriſtus Mat.5. refutat, & docet inimicos etiam diligendos eſſe. Quia igitur de amicis conuenit inter Chriſtum & Legisperitum, nam uterq; confitebatur amicos diligendos eſſe. Chriſtus conatur efficere, ut Phariſæus inimicos in numero proximorum confiteatur. Omnes enim homines aut amici, aut inimici nobis ſunt. Amicos pro proximis habere fatetur Phariſæus: Verùm quia de inimicis eſt quæſtio, Chriſtus proponit parabolam hanc de Iudæo & Samaritano, hoc eſt, de duobus, qui acerrimi hoſtes ex profeſſione fuerunt. Iudæus enim extremè odit Samaritanũ, & tanq̃ canem habebat: nec Samaritanus hoc ignorare potuit. Sed quid fit? Iudæus incidit in latrones, ſpoliatur, uulneratur, relinquitur ſemiuiuus. Venit hìc Samaritanus poſt Iudæos, qui uulneratum præterierunt, & non moti ſunt eius calamitate, & fert miſero opem : præſtat ei caritatis officia, imponit eum in iumentum ſuum, portat in diuerſorium, habet eius curam : tranſigit cum hoſpite, ut illum amanter & benè foueat: promittit ſe ſoluturum ſi quid ultrà in eius curationem expoſuerit. Quis horum, *inquit Chriſtus,* uidetur tibi fuiſſe proximus illi: Leuita'ne qui præterit? an Sacerdos, aut hic Samaritanus? Reſpondit Phariſæus: Qui fecit miſericordiam in illum. Et ait illi Ieſus: Vade & tu fac ſimiliter. *Fatetur Phariſæus Samaritanum præſtitiſſe ſaucio*

carita-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

caritatis officia, ideoq́; proximum eius rectè dici, Vnde conficitur hæc reſponſio, quòd omnis homo ſit homini proximus. Verùm, ut deprimat ſupercilium Phariſæi, iubet illum ire & imitari Samaritanum: quo dicto oſtendit Phariſæum procul abeſſe à perfectione Legis. Quare nos Samaritanum imitemur quantùm poſſumus per Chriſti gratiam, cui cum Patre ſuo & Spiritu ſancto ſit honor, laus, & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA XIIII. TRINITATIS, Lucæ 17.

FActum eſt, dum iret Ieſus Hieroſoly-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

mam, tranſibat per mediam Samariam & Galilæam. Et cum ingrederetur quendam uicum, occurrerunt ei decem uiri leproſi qui ſteterunt procul, intentaq; uoce dixerunt: Ieſu præceptor miſerere noſtri. Quos ut uidit, dixit illis: Ite oſtendite uos ſacerdotibus. Et factum eſt, ut inter eundum mundati ſint. Vnus autem ex illis, ut uidit quod mundatus eſſet, regreſſus eſt, cum magna uoce glorificans Deum. Et procidit in faciem ad pedes eius, gratias agens ei. Et hic erat Samaritanus. Reſpondens autem Ieſus, dixit: Non'ne decem mundati ſunt? Nouem autem illi ubi? Non ſunt reperti qui redierint, ut darent gloriam Deo, niſi hic alienigena. Et ait illi: Surge, uade, fides tua te ſeruauit.

ENARRATIO TEXTVS.

Svmma huius Euangelij eſt, quòd Chriſtus ſit uerus Meßias Deus & homo, qui ſola ſua potenti uoluntate poteſt iuuare quos uult, uult autem iuuare omnes, qui ad ſe confugiunt, quemadmodum horum decem leproſorum exemplum oſtendit. Hos enim non contemnit, ut multi alij: ſed ſuum paternum erga eos animum declarat, dum inuocantes ſanat & liberat à morbo cùm fœdißimo, tùm contagioſißimo. Neq; aliter affectus eſt erga ullos, quàm erga hos miſeros, modò horum exemplo ipſius opem implorent. Diſcamus ergo & nos intuentes in hos leproſos, qualem habeamus Põtificem, nimi-

nimirum non ſolùm talem, qui noſtris afficiatur calamitatibus: uerùm etiam eum qui potenti ſua uoluntate, quos ſuam ſentit implorare opem, iuuare poßit, & ab omni miſeria uindicare. Quemadmodum enim diſcedentes hos, imò iam abſentes purgat: ita etiamſi coràm non aſpiciatur, iuuare poteſt: Quare accedamus ad eum firma fiducia in omnibus neceßitatibus noſtris, certi quòd ſimus auxilium inuenturi in tempore opportuno. Hæc breuiter ſint dicta de ſumma & uſu huius Euangelij.

Loci tres:

I. *De his decem* Leproſis.

II. *Cur eos mittat* Dominus *ad ſacerdotes.*

III. *De gratitudine huius Samaritani & ingratitudine nouem reliquorum.*

DE PRIMO.

In prima huius Euangelij *doctrina, quam de leproſis propoſui, hæc ordinè dicam: quàm contemti fuerint leproſi in populo* Iſraëlitico: *quid horum factum nos doceat: quomodo multi ſpirituali lepra infecti opus habeant medico* Chriſto: *& quid ex* Chriſti *facto de ipſius affectu erga nos colligamus.*

Leproſi apud Iudæos *immundi habebantur & indigni qui inter* Iſraëlitas *uerſarentur, idq́; propter fœdißimum & contagioſißimum morbum, quo contaminati erant: & circumferebant ex mandato legis diuinæ ſigna opprobrij & luctus, quibus admonebantur ſuæ impietatis & flagitiorum, propter quæ in talem miſeriam incidiſſent.* Numeran-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Leuit: 13.

tur autem in Leuitico quinq; notæ, per quas ab alijs hominibus dignoſcerentur, ne ipſorum contagione polluerentur. Vna, fuit ueſtis diſſoluta. Altera detectum caput. Tertia, os uelatum, Quarta, habitatio ab hominum conſuetudine ſeparata. Quinta, publica proclamatio qua immundi proclamabantur, ut qui indigni eſſent, qui inter Iſraëlitas conuerſarentur. Hîc facilè eſt cogitare, in quanto dolore fuerint, & quàm miſera fuit illorum conditio: tamen in his malis poſiti confugiunt ad Chriſtum. Vnde nos remedia contra triplicem tentationem colligamus, quarum prima prouenit ex cogitatione miſeriæ & fœditatis peccati noſtri. Secunda ex indiſpoſitione noſtra, quòd non ſimus ſatis compoſiti ad compellandum tantum Heroa, hoc eſt Saluatorem noſtrum Ieſum Chriſtū. Tertia manat ex cogitatione meritorum, quæ nulla habere nos animaduertimus. Exemplo enim horum Leproſorum non ſinamus nos his rebus abſterreri, quò minus ad unicum noſtrum medicum & ſaluatorem confugiamus.

Iam uideamus quid hi decem leproſi fecerint. Cum ingrederetur (*inquit textus*) Dominus in uicum quendam, occurrerunt ei decem uiri leproſi, qui ſteterunt à longè & leuauerunt uocem, dicentes: Ieſu præceptor miſerere noſtri. *Hîc habemus exemplum in leproſis ueræ humiliationis, fidei, inuocationis & confeſsionis.*

Quòd ſtent à longè humiliationis ſignum eſt: nam propter morbum ſuum, & morbi cauſam pec-

catum

catum ſe in animo proſternunt coram Deo, agnoſcunt ſuam miſeriam, peccati turpitudinem, iuſtiſſimam legis ſententiam damnatoriam aduerſus ſe: atq; ita uerè humiliantur coram Deo: quæ humiliatio primus eſt gradus ad gloriam, ſicut ſuperbia primus gradus eſt ad ignominiam, quod & Dominus ipſe teſtatur, cùm ait: Omnis qui ſe exaltat humiliabitur, qui autem ſe humiliat, exaltabitur. Horum ergo exemplum & nos imitemur, & nos proſternamus in uera pœnitentia coram Deo: quod ſi fecerimus, fiet nobis ſecundum Chriſti dictum: Qui ſe humiliat, exaltabitur.

Quòd accedunt Chriſtum fidei teſtimonium eſt, quam ex auditu famæ ipſius habuerunt. Audiuerant enim abſq; omni dubio hanc dulciſſimam uocem Chriſti, qua tam paternè omnes ad ſe inuitat, & omnibus ſuam gratiam offert: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam uos, & inuenietis requiem animabus ueſtris. Hanc uocem: Venite omnes qui laboratis, audiuerunt & conceperunt ſpem, ut ſe non excluderet, qui ſe omnibus benignè offerret. Quare concepta fiducia, erigunt ſe & Chriſtum accedunt. Horum exemplo, quo paterna promiſſio confirmatur, & nos excitemur ad benè ſperandum de Chriſto in omnibus noſtris ærumnis.

Huius fidei fructus ſequitur inuocatio. Ita enim orant: Ieſu præceptor miſerere noſtri. In hac ſua ardentiſſima oratione, Primùm agnoſcunt ſe nulla habere

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

habere merita: ſed potius horrenda peccata. Nam qui dicit MISERERE, nullum iactat meritum, nullam ſentit dignitatem, imò potius confitetur ſuam indignitatem, & ſe agnoſcit indignum beneficio. Deinde in hac oratione agnoſcunt Chriſtum uerum Meßiam eſſe, uictorem mortis & omnium calamimitatum: agnoſcunt ipſum mitem & miſericordem, qui afflictis non addit afflictionem, ſed potius medetur afflictis & eos ſanat. Hoc exemplum orandi & nos imitemur, & uerè Chriſtum talem cogitemus & inuocemus, qualem illum in hac ſua oratione deſcribunt.

Habemus etiam in his leproſis exemplum confeßionis, quæ nunquam poteſt ab oratione auelli, & ſanè confeßio Chriſti non carebat periculo eo tempore. Potentißimi enim & ſapientißimi perſequebantur Chriſtum & confeßionem eius prohibuerunt, quemadmodum legimus Iohannis 6. Vbi Phariſæi obiurgant cæcum, cui uiſum reſtituerat Dominus, propterea quòd Chriſtum ſit confeſſus. Verùm nos imitemur exemplum horum leproſorum. Nam tametſi grauis uideatur afflictio, quæ propter confeßionem ſubeunda eſt: tamen ſalus, ad quam ten dit confeßio, maior & certior eſt, quàm ullis terriculamentis ab ea deficiamus.

Dixi de lepra corporali, & horum leproſorum laudabili facto: nunc breuiter lepram ſpiritualem deſcribam, & eius remedia tradam. Lepra ſpiritutualis eſt labes & contagio mentis, cordis & affectuum

ctuum hominis: ita ut nulla pars in homine ſit pura & munda. Hæc lepra habet etiam notas ſuas, quarum prima eſt ſeparatio à domeſticis Dei & cœtu ſanctorum Angelorum & hominum. Secunda eſt caput detectum, hoc eſt, nuditas à donis Spiritus ſancti, plena opprobrio: de qua apud Ezechielem: Nuda eras & confuſione plena. Tertia, eſt os uelatum, hoc eſt, fœdus halitus & ſpiritus peſtifer peßimorum colloquiorum, quæ ex impuro proueniunt corde. Quarta, habitatio ab hominum conſuetudine ſeparata, qualis eſt diuitis epulonis, qui habitat procul à beatorum domo. Quinta, publica proclamatio, hoc eſt, legis maledictio, quæ publicè proclamatur in omnes, qui non agunt pœnitentiam, hoc eſt, in ſpiritualiter leproſos.

Sed quid eſt remedij contra hanc lepram ſpiritualem? nulla humana arte eſt curabilis. Vnicus eſt medicus qui eam purgare poteſt, qui eſt Ieſus Chriſtus: ad quem ſi leproſus uenerit, & ſe coram illo humiliauerit, inuocans eum & petens ſanationem, mox hic ſapientißimus medicus ſanguine ſuo primùm abluit ſordes huius ſpiritualis lepræ: deinde ſuo ſpirituali oleo fouet affecta membra, donec plenè ſanantur. Hic igitur adeundus eſt fidei pedibus: huius pharmacum, quod uoce Euangelij offertur, cordis ore, id eſt, fide recipiendum eſt: & ab eo impetrandum eſt oleum illud efficax, quo uires amiſſæ reparantur: atq; cauendum ita, ne hoc ſalutari pharmaco uerbi Dei, & oleo ſalutari Spiritus ſan-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

cti amißis, rurſus in lepram incurramus: quod ſi fecerimus, difficilior erit poſtea curatio. Nam poſtquam aliquis morbus nimis altas radices egit, maiori cum difficultate curatur.

DE SECVNDO.

Quos ut uidit dixit eis: Ite & oſtendite uos ſacerdotibus. *Quos ſolo nutu abeuntes ſanauit, hos ad ſacerdotes mittit: qui tametſi improbi et auari erãt, tamen miniſterio fungebantur diuinitus inſtituto. Sed quare illos ad Sacerdotes mittit? multæ & magnæ cauſæ fuerunt.*

PRIMA, *Vt ita probaret fidem illorum an ſuo uerbo & promißioni crederent. Solet enim Deus uarijs modis ſuorum in fide conſtantiam explorare: non quidem in eorum damnum aut malum: ſed ut fides explorata & ueluti igni tentationum decocta fiat probatior. Ita Abrahami fides eſt explorata, dum iubetur ire mactatum unigenitum filium: ſic explorata fides mulieris Syrophœniſſæ, & multa ſunt exempla ut Iob, Ioſeph, Dauid & aliorum omnium.*

SECVNDA, *ut hoc ſuo facto miniſterium publicum diuinitus ordinatum approbet. Habebant enim Sacerdotes mandatum cognoſcendi & iudicandi de lepra: qui benè purgatos reciperent in cœtum publicum, alijs excluſis. Nam ſi ſecùs feciſſet, uideretur Moſaicam legem uiolare, ad quam non ſoluendam, ſed implendam præſtandamq; uenerat.*

TER-

TERTIA, *quia Lex & ſacerdotium fuerunt teſtimonium de Chriſto, quemadmodũ ipſe ait: Lex & Prophetæ ferunt teſtimonium de me. Nam quòd ſacerdotibus iniunctum erat, ut iudicarent de lepra accepta oblatione pro leproſi ſanati purgatione, typus fuit uirtutis Chriſti, qui non ſolùm de lepra iudicare, ſed eam emundare poteſt: idq́; proprij corporis uictima & precioſo ſanguine.*

QVARTA, *ut ex miraculo diſcerent ſacerdotes uerè adueniſſe Meßiam. Sic enim prædixit Eſaias, quòd Chriſtus ſuam præſentiam declararet ſtupendis miraculis, inter quæ etiam numeratur hoc, quòd cæcos illuminaret & leproſos purgaret. Sacerdotes igitur, uiſo hoc miraculo diuino, debebant ex prophetia Eſaiæ concluſiſſe, Ieſum filium Mariæ uerum fuiſſe Meßiam olim Patribus promiſſum, præſertim cùm omnes prophetiæ de aduentu Chriſti in hoc tempus collimarent.*

QVINTA, *ut ſacerdotes hoc miraculo conuicti de aduentu Chriſti ueri Meßiæ, mitterent ſuos auditores & populum ad Chriſtum corporum & animorum medicum peritißimum: quòd tamen non fecerunt, ne quid ſuo quæſtui diſcederet. Habent multos æmulatores hoc tempore præſertim in Papatu.*

SEXTA, *ut hi leproſi teſtimonio ſacerdotum recepti, ſuam gratitudinem oſtenderent erga Deum & ordinarium miniſterium.*

Cæterùm præter has ueras cauſas, propter

quas

quas miſit Chriſtus hos leproſos ad ſacerdotes, Papiſtæ finxerunt aliam, nimirum, ut ſacerdotibus confiteamur peccata noſtra, enumeremus omnia peccata cum omnibus ſuis circumſtantijs: quod ſanè impoßibile eſt. Textum proinde hunc detorquent Papiſtæ in peregrinum ſenſum, & ſua allegoria fabricant laqueos, quibus miſeræ conſcientiæ horribiliter conſtringuntur. Atq; ita ex conſolantißimo Euangelio conſcientiarum carnificinam faciunt. Quid? Non ergo priuata confeßio eſt retinenda? Eſt ſanè: ſed non propter hanc allegoriã: neq; more Papiſtico, qui omnium peccatorum enumerationem tanquam iudices exigunt, & negant ullam fieri remißionem, ſi non fiat plena enumeratio peccatorum, quæ nemo, ut teſtatur Dauid, intelligit, tantùm abeſt, ut ea quis enumerare poßit.

Sed quæ ſunt cauſæ, cur retinetur confeßio auricularis in noſtris Eccleſijs: Propter eius utilitates, quæ ſunt maximæ.

PRIMA, ut in priuato iſto colloquio inſtituantur rudes & ignari, qui opus habent inſtructione in Catechiſmo.

SECVNDA, ut in ea iuuenũ & adoleſcentum exploretur profectus. Nam boni eſt paſtoris, non ſolùm publicè pietatis doctrinam tradere: uerùm etiam eius officium requirit, ut Pauli exemplo domi experiatur, quouſq; ſui auditores in pietate profecerint. Nam in iſto priuato colloquio ſegnes ſtimulis excitabit: eorum, qui multum profecerunt

diligentiam

diligentiam laudabit & ad ſimilem perſeuerantiam excitabit.

TERTIA, *in hoc priuato colloquio exigitur ratio fidei ab ijs, de quorum fide ac religione iuſta poteſt haberi dubitatio.*

QVARTA, *in eo colloquio infirmæ conſcientiæ doctrina, conſilio & conſolatione iuuantur, præſertim cùm aliquo ſcrupulo conſcientiæ perplexæ teneantur.* Hi *enim ſibi rectè conſulunt, ſi ad ſuos paſtores ſe recipiunt, ut erigantur ac conſolationem capiant.*

QVINTA, *tametſi qui uerè in Chriſtum credit, abſolutus eſt à peccato: nam cùm peccatum ſit defectus à lege* Dei *& uoluntate, cum obligatione ad æternam mortem & damnationem, abſolutus abſq; dubio eſt omnis, qui credit promiſsioni gratuitæ, iuxta illud:* Qui *credit in filium habet uitam æternam: ex quo ſequitur ueram abſolutionem eſſe liberationem hominis credentis, ab obligatione ad æternam mortem & damnationem: tamen prodeſt etiam omnibus priuatim audire* Euangelium, *quo annunciatur miniſtri ore remiſsio peccatorum credentibus & hæreditas regni cœlorum,* Nam *tum demum aperitur regnum cœlorum, quando* Euangelium *prædicatum fide recipitur.*

DE TERTIO.

Vnus autem ex illis, uidens quōd mundatus eſſet, regreſſus eſt cum magna uoce, glorificans Deum, & cecidit in faciem ante Ieſum

gratias agens. In hoc Samaritano uidemus pulcerrimum gratitudinis & gratiarum actionis exemplum. Verùm, ut nos eius excitemur exemplo, dicam nonnihil de uera gratiarum actione hoc ordine. Primùm, quæ ſit, & quas habeat cauſas. Deindè, quæ ad eam requirantur: & poſtremò, pro quibus rebus gratias agere nos oporteat.

Quantùm ad primum attinet, uera gratiarum actio eſt agnitio & confeßio beneficiorum acceptorum, unà cum gratitudine mentis & prædicatione bonitatis Dei. Hoc clarè in Samaritano noſtro apparet: agnoſcit ſe mundatum à ſua lepra: hoc publicè confitetur: ac grata mente ad Chriſtum redit, ei gratias pro beneficijs agens & prædicans eius bonitatem. Hæc uera gratiarum actio habet cauſas. 1. noticiam Dei benefacientis. 2. noticiam ſui. 3. perceptum beneficium. 4. affectum ardentem fide & prædicatione Dei, quæ omnia uidemus in hoc Samaritano. Huc accedunt exempla, quæ ad hanc gratitudinem nos excitabunt.

Habemus quæ ſit gratiarum actio, & quas habeat cauſas: iam quæ ad eam requirantur uideamus. Requiruntur autem duo. 1. uirtutes quæ nunquam à uera gratiarum actione ſeparari poſſunt. 2. legitimus modus gratiarum actionis. Virtutes præcipuæ ſunt duæ: ueritas & iuſticia: Veritas, ut candidè & apertè agnoſcit benefactorem Deum (ut hic Samaritanus facit) ita excludit hypocriſin & mendacium. Hypocriſin quidem, ut non ore tan-

tùm

tùm agas gratias, ut Phariſæus fecit, ſed mente & uoce ſimul. Mendacium quidem, ne Deo aſſcribas ſucceſſum in rebus turpibus: ut ſi latro uellet Deo gratias agere pro optimo ſpolio, & adultera pro lepido amatore. Iuſticia excludit ſuperbiam & abuſum rei: & econtrà admonet gratitudinis, humiliationis & inuocationis.

Modus agendi gratias & huius Samaritani exemplo, & hoc Pauli dicto: Gratias ago Deo per Ieſum Chriſtum, ſatis indicatur. Cùm enim ait Apoſtolus per Ieſum Chriſtum, primùm ſignificat quòd in gratiarū actione fides debeat prælucere. Deinde ut agnoſcamus nos per Chriſtum accepiſſe beneficium. Tum, ut omnia ad gloriam Dei referamus. Poſtremò, ut & ſciamus noſtram gratitudinem per Chriſtum placere, & quòd acceſſum habeamus ad Patrem per eundem Ieſum Chriſtum, ut pro acceptis beneficijs gratias agamus.

Iam quæſtio ſequitur, pro quibus ſint agendæ gratiæ. Iob pro plagis acceptis agit gratias: hîc Samaritanus pro plaga ablata agit gratias: Vnde ſequitur, quòd & pro malis & pro bonis ſint agendæ gratiæ, ſed diuerſimodè.

Pro malis quidem cùm ages gratias, ut pro cruce & alijs ærumnis, quatuor facies. 1. onus premens admonebit te peccati & pœnitentiæ. Nam eſt teſtimonium iudicij Dei propter peccatum. 2. crucem & quamuis aliam calamitatem accipies tanquam optimi Patris uirgam erudientis te &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

caſtigantis, ne cum emorigeris pereas. 3. pro hac paterna caſtigatione agas ſeriò deo gratias. 4. ſupplex petes aut liberationem à premente onere, aut mitigationem cum conditione non impeditæ gloriæ Dei & propriæ tuæ ſalutis.

Pro bonis ages gratias cum perpetua gratitudinis promiſsione. Hæc de uera gratiarum actione dicta ſint. Sed, pròh dolor, unus ex decem redit, alij nouem accepto beneficio abeunt ingrati. Vnde Dominus: Non'ne decem mundati ſunt, & nouem ubi ſunt? non eſt inuentus qui rediret & daret gloriam Deo, niſi hic alienigena. *Hîc uides exemplum horrendæ ingratitudinis eorum, qui recens acccepti beneficij ſunt obliti. Tales ſunt pleriq; in mundo. Sed quid illis factum eſt? excuſſa fide manſerunt in damnatione, cùm interim hic Samaritanus audit:* Surge, uade, quia fides tua te ſaluum fecit. *Hûc & nos ſequamur ad noſtrum ſaluatorem unicum, qui eſt Chriſtus dominus, cui cum Patre ſuo & Spiritu ſancto ſit honor, laus & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.*

DOMINICA XV. TRINITATIS, *Matth. 6.*

NEmo poteſt duobus Dominis ſeruire, Aut enim hunc habebit odio, & alterum diliget: aut huic adhærebit, & alterum negliget. Non poteſtis Deo ſeruire & mammonæ.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

monæ. Propterea dico uobis,ne ſitis ſoliciti uitæ ueſtræ,quid eſuri ſitis aut bibituri, neq; corpori ueſtro , quibus indumentis uſuri. Non'ne anima pluris eſt,quàm cibus,& corpus pluris quàm indumentum? Vertite oculos ad uolatilia cœli, quia nõ ſerunt,neq; metunt, neq; conuehunt in horrea, & Pater ueſter cœleſtis alit illa. Non'ne uos longè præcellitis illa? Quis autem ex uobis ſolicitè cogitando, poteſt addere ad ſtaturam ſuam cubitum unum? Ac de indumento quid ſoliciti eſtis? Cognoſcite Lilia agri quomodo creſcant, non laborant, neq; nent, attamen dico uobis, ne Salomonem quidem in uniuerſa

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

gloria ſua ſic amictum fuiſſe,ut unum ex his. Quod ſi gramen agri, quod hodie cum ſit, cras in clibanum mittitur, Deus ſic ueſtit, An non multò magis uobis id faciet: ô parum fidentes, ne ſitis igitur ſoliciti, dicentes, quid edemus,aut quid bibemus,aut quibus operiemur? Nam omnia iſta gentes requirunt. Nouit enim Pater ueſter cœleſtis, quōd opus habeatis his omnibus, Quin potius quærite primum regnum Dei, & iuſticiam eius, & hæc omnia adijcientur uobis. Ne ſitis igitur ſoliciti in craſtinum, nam craſtinus dies curam habebit ſuiipſius. Sufficit ſua diei afflictio.

ENARRATIO TEXTVS.

HOC *Euangelium pars longæ iſtius concionis eſt, quam Chriſtus habuit coram diſcipulis ſuis Mat. 5.6. & 7. cap. In qua parte auariciam & diffidentiam damnat, ut quæ ſtare non poſſunt cum cultu* Dei. Nemo enim, *inquit*, poteſt duobus dominis ſeruire. *Deinde multis argumentis à prouidentia* Dei *ſumtis dehortatur à prophana & Ethnica cura rerum huius uitæ: quæ cura partim oritur ex ignoratione prouidentiæ* Dei, *partim, ab innata diffidentia. Poſtremò ſuis firmam & certam regulam præſcribit:* Quærite primum regnum Dei,& cætera adijcientur uobis. *Verùm, ne quis ignauiæ hoc dictum patrocinari exiſtimet, addit:* ſufficit enim diei malicia ſua. *Hæc Euangelij ſumma*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſumma eſt : nunc quoſdam locos proponemus, qui ſunt.

I. *Sententia Domini* : Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire.

II. *Quanta ſit prouidentia & cura* Dei *pro nobis.*

III. *Mandatum & promiſsio Chriſti:* Quærite primum regnum Dei, & cætera adijcientur uobis.

DE PRIMO.

Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire, Aut enim unum odio habebit,&alterum diliget &c. *Per duos Dominos,quibus Chriſtus dicit neminem ſeruire poſſe, intelligere debemus res duas,quæ ita ſibi inuicem ſunt aduerſariæ, ut unà eſſe nequeant: ſed ubi una earum fuerit,alteram cedere neceſſe ſit. Qualia ſunt, exempli gratia, uicia & uirtutes: cœleſtia & terrena: caro & ſpiritus:uerus cultus* Dei *& idololatria,ſub qua continetur auaricia: Deus & diabolus.* De *quib.*Paulus *ita pronunciat : quæ eſt conuenientia Chriſti & Belial. Quòd aũt nemo poſsit huiuſmodi dominis ſeruire in promtu eſt ratio: quia contraria imperant & exigunt à ſuis ſeruis : idcirco ſi huic obtemperas, mox facis contra alium, & contrà.* Populus Iſraël *(ſicuti habetur* 3.Reg. 18) *uoluit* Domino *uero* DEO *ſeruire &* Baal *ſimul: quorum errorem corrigens* Helias Propheta, *ait ad eos :* Vt *quid claudicatis*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

in duas partes. Si Dominus eſt Deus, ſequimini eum, ſi autem Baal, ſequimini eum, quaſi diceret: Vos uultis duobus Dominis ſeruire, qui uobis contraria imperant, quod fieri non poteſt abſq; alterius contemtu. Nam cùm Baal colitis, Deum fœdo adulterio offenditis. Hoc uicium in eodem populo reprehendit Hoſeas Propheta. Sed homines ita ſibi conſultum uolunt. Ethnici quidem Deum & Diabolum coluerunt: illum album, hunc nigrum pingentes: interrogati cur iſtud facerent, reſponderunt. Deum colimus, ut nobis benefaciat: Diabolum uerò ueneramur, ne nobis malè faciat. Ad eundem modum hodiè quidam ſuperſtitionem Papiſticam retinent magna ex parte, & nihilominus uerbum Dei & ueram religionem ſe amplecti ſimulant. Hodiè & nos auariciæ & uentri ſeruire uolumus, & ſimul nos ueros ueros Dei cultores eſſe gloriamur. Verũ hoc fieri non poteſt. Qui Diabolum colit, Deo renunciauit: qui Papiſticam idolomaniam amplectitur, fontem uerbi Dei turbauit: qui auariciæ ſeruit, Dei cultor eſſe nequit: id quod Dominus in hoc Euangelio potiſſimum monſtrare conſtituit. Quî ſic? quia Paulus Timotheo ſcribens, ait: Qui uolunt diteſcere, incidunt in tentationes & laqueos diaboli, & deſideria multa & inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum auaricia: quam quidam appetentes aberrârunt à fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis. Hîc Paulus graphicè ingenium auariciæ

1 Timoth: 6

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

riciæ depingit, cum qua ex diametro pugnat pietas & cultus Dei. Habent enim contrarios effectus. Qui auariciæ ſeruit, incidit in laqueos Diaboli: qui Deo ſeruit, perrumpit laqueos Diaboli: Auaricia demergit hominem in interitum & perniciem, cultus Dei inde liberat: auaricia à fide abducit, cultus Dei in fide retinet: auaricia implicat hominem doloribus multis, cultus Dei hominem ad æterna gaudia introducit: Auaricia eſt radix omnium malorum, cultus Dei eſt fons omnium bonorum. Non igitur mirum eſt quòd Chriſtus dicat: Nemo poteſt Deo ſeruire & Mammonæ. Nam inter ſe pugnant & diuerſa ſectantur ſtudia. Deus imperat, ut conſulas commodis fratris tui: ſed auaricia ſuadet, ut tibi uiuas, ut in diuite Epulone uidemus. DEVS imperat, ut ex tuis facultatibus largiaris egenti: Mammon iubet, ut per fas & nefas rapias aliena. Deus uult, ut ſis ſobrius: Mammon imperat luxum & uoluptates. Verùm hîc notandum eſt, quòd Dominus non neget aliquem poſſe habere diuitias, & ſimul ſeruire Deo. Nam Abraham habuit diuitias, Dauid, Ioſeph in Ægypto, Ezechias, Ioſias, Theodoſius, Cornelius & multi alij, qui nihilominus Deo ſeruierunt. Quare? quia non ſeruierunt diuitijs, ſed diuitiæ ipſis famulabãtur. Ideò dominus diſertè dicit: Nemo poteſt ſeruire Deo & diuitijs. Seruire diuitijs quid eſt? Eſt cor apponere, ut Dauid loquitur: eſt per fas & nefas opes cumulare: eſt cum iniuria opes proximi retinere, & non

iuxta Dei conſilium iſtas diſpenſare, eſt diuitiarum cumulandarum gratia à fide & timore Dei deficere, & uarias cumulandi diuitias uias quærere. Verùm cùm auariciæ præcipua cauſa ſit prophana ſolicitudo uentris, Chriſtus iſtam cauſam conatur auellere. Imitatur enim peritos medicos, qui cùm morbum aliquem curare inſtituunt, indicato morbi periculo, radices & cauſas morbi prius expellere ſatagunt.

DE SECVNDO.

Ne ſitis ſoliciti uitæ ueſtræ quid manducetis, neq; corpori ueſtro quid induamini. *His uerbis Chriſtus non prohibet piam & ſanctam curam, ſed Ethnicam & prophanam. Ne igitur quis putet hoc Domini dictum patrocinari ſocordiæ: dicam pauca (priuſquàm ad argumenta uenero, quibus nos Dominus uocare à prophana et illicita cura conatur) de cura licita & illicita. Neceſſe eſt enim hic cautum eſſe, & diligenter alteram ab altera diſtinguere. Nam ut nulla maior peſtis eſt ueri cultus Dei, quàm Ethnica et prophana cura & ſolicitudo: ita nihil magis optandum, quàm ut unuſquiſq; ſolicitè ambulet coram Deo in uocatione ſua. Sciendum eſt igitur triplicem eſſe curam: Vna prophana eſt & Ethnica: Altera neceſſaria & ſancta. Tertia mixta ex illis. Media eſt non ſolùm licita: ſed ſancta & neceſſaria, adeò ut qui hanc non habeat, inter filios Dei cenſeri nequeat.*

Impia ſeu Ethnica & prophana ſolicitudo &

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

cura eſt, quæ oritur ex diffidentiæ & prouidentiæ Dei ignorantia. Hæc Ethnica cura in Euangelio hodierno uoce filij Dei damnatur, & interdicitur filijs Dei multis adhibitis argumentis, quemadmodum poſtea uidebimus. Hæc cura prophana et prohibita interdum carnis dicitur, cùm quia ex carnis corrupto iudicio ſine fide proficiſcitur, tùm quia ſcopum habet carnalem, nimirum præſentis uitæ quietem & ſecuritatem.

Solicitudo, quam dixi neceſſariam, piam & ſanctam, ſine qua nemo poteſt cenſeri inter filios Dei, commendatur nobis ſcripturæ teſtimonijs & multis ſanctorum exemplis. Rom. 12. dicitur: qui præeſt in ſolicitudine. 1. Tim. 5. Si quis ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem abnegauit, & eſt infideli deterior: Abraham, Iſaac, Iacob piam ſuæ familiæ curam habuerunt: Ioſeph in Ægypto ſeptem annorum curam piè in ſe recepit ad imperium Pharaonis, poſtquam prædixiſſet de ſeptem fertilibus annis & alijs ſeptem ſterilibus, qui fertiles illos ſequerentur: Daniel in Babylonia: pij Reges & Prophetæ in populo Dei non tanta geſſerunt ſine hac ſancta cura. Paulus 2. Cor. 11. Coloſſ. 2. Theſſ. 2. ſuam ſolicitudinem pro Eccleſia teſtatur: ſic reges pro ſuis regnis, Patresfamilias pro ſuis familijs: miniſtri uerbi pro ſuis auditoribus: præceptores pro ſuis diſcipulis, Breuiter, ſinguli in ſua uocatione ſanctam curam habere poſſunt, imò debent, ſi ritè ſuo fungi officio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

gi officio uelint. Verùm ne hæc ſancta & neceſſaria cura ullo uicio contaminetur, ſciendum eſt quinq; ad eam requiri: quorum primum eſt mandatum Dei. Mens enim pia nihil aggredi debet ſine mandato Dei. Honeſta igitur erit uocatio, cuius pia & ſancta cura eſſe debet. Deinde, cura illa ſancta à fide proficiſci debet. Nam ſine fide Deo nihil placere poteſt. Tertiò, quia niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra uigilat qui cuſtodit eam, adhibenda eſt inuocatio & gratiarum actio. Inuouocatio quidem, qua auxilium Dei petamus: gratiarum uerò actio, qua ſucceſſum Deo tribuamus, & non noſtræ prudentiæ aut dignitati. Eſt ſiquidem optimum remedium aduerſus ſolicitudinis Ethnicæ tentationem, precibus ardentibus ad Deum confugere: id quod Paulus docet Philip. 4. his uerbis: De nulla re ſoliciti ſitis, ſed in omni re per precationem & obſecrationem cum gratiarum actione petitiones ueſtræ innoteſcant apud Deum. Quartò, cura noſtra principaliter debet tendere in gloriam Dei. Etſi enim noſtræ domus incolumitas ſpectari poteſt: tamen principalis finis erit gloria Dei. Quintò, ſi parum cura noſtra & labor uotis reſpondeat, ſubmittamus nos paternæ uoluntati Dei in uero timore & humilitate, iuxta conſilium Petri dicentis: Humiliamini ſub potenti manu Dei, ut uos exaltet in tempore exaltationis, omnem ſolicitudinem ueſtram proijcientes in eum, quoniam ipſi cura eſt de uobis. Et Pſal. 54. Iacta ſuper Dominum cu

ram

curam tuam, & ipſe te enutriet, & non dabit in æternum fluctuationem iuſto.

Mixta cura eſt, quæ partim pia apparet, partim prophana conuincitur: ut cùm curamus quidem quæ officij noſtri ſunt, id quod Deus à nobis ſeriò requirit: ſed propter innatam in nobis dubitationem de prouidentia Dei limites tranſgredimur, ac in officium Dei ſacrilegè irrumpimus: ut cùm paterfamilias rectè & piè inſtituit liberos, familiam ſuam curat, ſed nimia trepidatio & anxietas ad impatientiam impellit, quando uotis non reſpondet labor & cura ipſius. Iactet igitur pius hanc curam in Dominum, & ſtrenuè faciat officium, nec ſinat ſuam piam curam Ethnica diffidentia conſpurcari, quò abiecta Ethnica diffidentia & anxietate pax nobis internè conſtet, ac erga homines ſimus modeſtiores & manſuetiores, cum quibus eidem Domino ſeruiamus, excuſſo iugo Mammonæ & Ethnicæ ſolicitudinis. Hæc dixi de triplici ſolicitudine, ut ſciamus à qua Dominus dehortetur nos in hoc Euangelio. Non .n. dehortatur à pia & ſancta cura, qualem & ipſe omnium maximè ſuſtinuit, ſed à prophana & Ethnica. Quibus autem id faciet argumentis, id nunc ex textu uidebimus. Ponuntur autem hîc ordinè ſex argumenta, quibus confirmatur prouidentia & cura Dei pro nobis, quare decet ut Ethnicam ſolicitudinem, quæ ex ignoratione prouidentiæ Dei proficiſcitur, abijciamus.

PRIMVM, Non'ne anima plus eſt quàm

eſca,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

eſca,& corpus plus quàm ueſtimentum? *Hoc eſt,ſi Deus id quod maius eſt ſine ueſtra cura dedit, quare non daret quod minus eſt: ſi ergo ſine ueſtra cura dedit animam & corpus,quæ magna ſunt,cur non daret uictum & amictum, quibus iſta indigēt, ut perſiſtant & non collabantur, præſertim cùm ipſe hæc omnia in noſtros uſus condiderit.*

SECVNDVM: Reſpicite uolatilia cœli, quæ non ſerunt, neq; metunt, neq; congregant in horrea ſua &c. *Hoc eſt, Pater cœleſtis alit aues cœli, quæ uobis longè ſunt inferiores,ſi dignitatis gradum reſpicitis,cur non uos,quos ad imaginem ſuam creauit, aleret. Hoc argumento Dauid ſe conſolatur,dum inquit;Qui das eſcam pullis coruorum inuocantibus eum.*

TERTIVM: Quis ueſtrum cogitans poteſt adijcere ad ſtaturam ſuam cubitũ unum: & de ueſtimentis quid ſoliciti eſtis? *Quaſi diceret,uana iſta ſolicitudo ueſtra eſt. Deus dat ſtaturam corporis ſine tua cura, cur non daret ueſtimentum ſine prophana diffidentia de Deo, quaſi is tibi adeſſe in tuo labore recuſaret.*

QVARTVM: Cõſiderate Lilia agri quomodo creſcunt. *Lilia in agris ſuccum ex terra attrahunt,ita antea diſponente Domino:& ita pulcrè ueſtiuntur, adeò ut ne Salomon in omni gloria ſua coopertus ſit ſicut unum ex iſtis. Cùm hoc Deus præſtat Lilijs, quæ breui marceſcent,& comburentur, cur non uos ueſtiret, quos ad æternam uitam creauit.*

Quin=

QVINTVM: Hæc omnia gentes inquirunt. *Quaſi dicat, uos olim more gentium ignari eratis prouidentiæ* Dei *& uacui fide: ſed nunc ſcitis Deum curam pro uobis habere, cur igitur* Eth*nica diffidentia neceſſaria uitæ quæritis?*

SEXTVM: Scit Pater ueſter quod his omnibus indigeatis. *Hæc diligenter nota.* Non *dicit: ſcit* Deus *tremendus* Zelotes *conditor cœli & terræ, uiſitans iniquitatem in filios, ſed dicit, ſcit* Pater*: cuius* Pater*? ueſter. Qualis? cœleſtis.* Hîc *quia cœleſtis eſt, eſt & optimus & omnipotens & ſapientiſsimus: quia optimus, uult dare quæ bona ſunt: quia omnipotens, poteſt quæ uult, dare: quia ſapientiſsimus, nouit quomodo, quid, & quando dare conueniat.*

DE TERTIO.

Quærite primum regnum Dei & iuſticiam Dei & cætera adijcientur uobis. *In hoc breui dicto Chriſti ſunt duo, Mandatum & promiſsio. Mandatum quidem eſt,* Quærite primum regnũ Dei & iuſticiam Dei. *Promiſsio uerò,* & cætera adijcientur uobis. *Primo ergo loco mandatum uideam. Deinde promiſsionem.*

Mandatum eſt, ut quæramus regnum Dei *& iuſticiam* Dei*.* Hîc *quæritur qualenam ſit regnum* Dei*, & quæ* Dei *iuſticia. Deinde quis quærendi modus.* Regnum Dei *triplex in ſcriptura eſt, ſcilicet: potentiæ, gratiæ & gloriæ.* Potentiæ *regnum non iubet nos quærere, ſed gratiæ, unde eſt tranſi*-

tus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

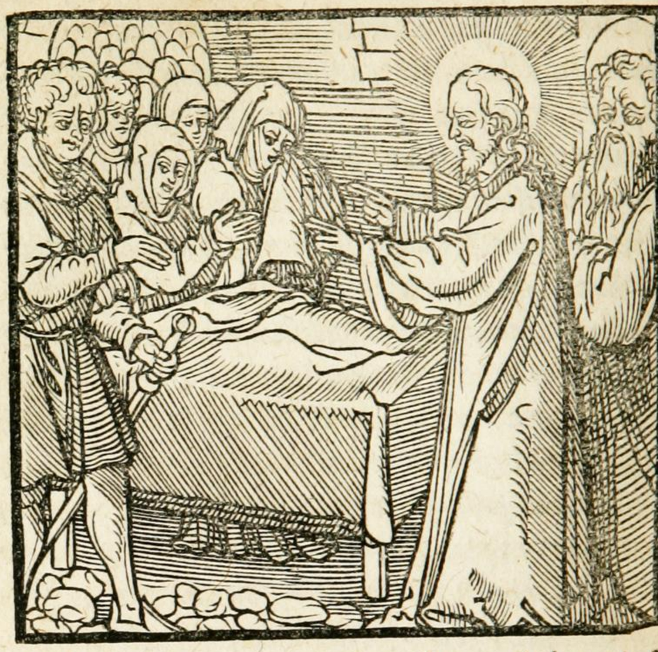
tus ad regnum gloriæ. Quodnam eſt regnum gratiæ? Eſt in quod ex mera gratia recipimur, dum credimus Euangelio. Nam Euangelium eſt ueluti Præconis uox, qua inuitamur ad hoc regnum: de hoc loquitur Chriſtus alibi: regnum Dei inter uos eſt. Hoc ergo regnum eſt gratia Dei, quam Euangelium Chriſti offert: promiſsio eſt ianua: introductor Spiritus ſanctus, qui nos ſanctificat & regenerat lauacro aquæ per uerbum. Breuiter, hoc gratiæ regnum eſt miſericordia, remiſsio peccatorum, gaudium conſcientiæ, liberatio à regno Satanæ. Quæ eſt iuſticia Dei quam iubet nos quærere? ea abſq; omni dubio eſt noua uita & obedientia, quam Deus à filijs ſuis requirit.

Promiſsio eſt: & cætera adijcientur uobis. Hoc eſt, quæ pertinent ad huius uitæ ſuſtentationem donabuntur uobis. At Paulus, id quod nemo dubitat, ſedulò quæſiuit regnum Dei, qui tamen 2. Corinth. 11. conqueritur ſe fame & ſiti laboraſſe. Deinde ſanctus Iacob laborat frumenti & aliorum uictualium inopia, adeò quòd cogatur cum tota familia ire in Ægyptum, ne cum ſuis fame pereat: uidetur ergo hæc Chriſti promiſsio uana eſſe. Reſpondeo. Promiſsio Chriſti non fallit: ueritas enim mentiri nequit. Nam Chriſtus, qui eſt medicus noſter, non ignorat quando apponenda & quando detrahenda ſunt remedia. Non tàm noſtram imprudentiam, quàm ſuam ſapientiam conſulit. Hoc proinde pro certo habeamus, quòd ſuos non deſeret. Quòd autem nobis aliquando

aliquando neceſſaria deſunt, multæ ſunt cauſæ. 1. ut exerceamur patientia. 2. ut interdum noſtra peccata iſtis plagis puniantur. 3. quia ſæpè ſuperflua quærimus, iuſtè & rectè neceſſarijs caremus. 4. propter abuſum rerum quas habemus. 5. quia non agimus gratias. 6. quia diffidimus Deo. *7. quia interdum bona, quæ accipimus, noſtro ſtudio & induſtriæ magis, quàm* Deo donanti *aſſcribimus. Quare ſi uolumus benedictionem* Domini *, confiteamur & faciamus cum* Propheta, *qui ait:* Tua *ſunt omnia* Domine *, & quæ de manu accipimus tibi reddimus.* Hîc *ut fatetur* Propheta *omnia* Dei *dona eſſe: ita omnia in laudem* Dei *conuertit: quod ut nos quoq; faciamus donet nobis* Pater *cœleſtis, per* Ieſum *Chriſtum, cui gloria in ſecula ſeculorum,* AMEN.

DOMINICA XVI. TRINITATIS, *Lucæ 7.*

IEſus ibat in ciuitatem, quæ uocatur Naín, & ibant cum eo diſcipuli eius multi, turbaq́; copioſa. Cum autem appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris ſuæ. Et hæc uidua erat, & turba ciuitatis multa cum illa. Quam cum uidiſſet Dominus, miſericordia motus ſuper eam, dixitq́; illi: Noli flere. Et acceſſit, tegitq́; loculum. Porro qui portabant, ſubſtiterunt. Et ait: Adoleſcens tibi dico, ſurge, &

reſedit qui erat mortuus, & cœpit loqui, & dedit illum matri ſuę. Accepit autem omnes timor, & glorificabant Deum dicentes: Propheta magnus ſurrexit inter nos, & Deus uiſitauit plebem ſuam. Et exiꝯt hic rumor in uniuerſam Iudæam de eo, & omnem finitimam regionem.

ENARRATIO TEXTVS.

PAulus Apoſtolus ſcribens Romanis dicit: Quæcunq; ſcripta ſunt, in noſtram doctrinam ſcripta ſunt, ut per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habemus: Quapropter cùm legimus hodiernum Euangelium dulciſsimum, ſciamus quòd non ſolum ad illã uiduam de Naim pertineat, uerùmeti-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uerumetiam ad totum genus humanum. Chriſtus.n. in hoc Euangelio teſtatur de ſua diuina potentia, de affectu ſuo ergo afflictos, & de officio ſuo. Primùm ſiquidem teſtatur ſe Dominus omnipotentem eſſe, dum morti, quæ eſt aculeus peccati imperat. Deinde teſtatur ſuum affectum erga nos, dum huius mulieris ærumnis afficitur: teſtatur ſuum officium eſſe, ut deſtruat opera diaboli. Ideò enim in mundum uenit, quemadmodum Moſes, prophetæ, ipſe Chriſtus & Apoſtoli teſtantur. Hæc in genere conſideranda ſunt in hoc Euangelio. Cæterùm quò nos inde maiorem percipiamus fructum, tres locos proponam, quos in hac concione tractabo.

I. Qualis ſit affectus Chriſti erga nos.

II. Præſentis miraculi declaratio cum ſuis circumſtantijs.

III. Imago totius generis humani.

DE PRIMO.

Narrat Euangeliſta Hiſtoriam de quodam adoleſcente mortuo, cuius funus efferebatur, ut ſepeliretur: quod cùm uideret Dominus, miſericordia motus eſt. Nam dum hanc afflictam mulierem intuetur, altius cogitat. Venit illi in mentem lapſus humani generis, tyrannis Diaboli, calamitatum magnitudo, quibus humanum genus propter peccatum premitur. Cogitat ſuum officium eſſe, ut has munitiones Satanæ deſtruat. Vidit enim in hac muliere exemplum humanæ miſeriæ, quæ ipſum de lapſu hominis & de ſuo officio admonuit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Duo ergo ex hoc loco colligamus: unum, quales nos ſumus: Alterum, qualis Chriſtus erga nos. Nos ſumus reuera miſeri afflicti, & damnati, nec poſſumus noſtri uiribus è tantis malis eluctari Chriſtus eſt Deus & homo: qui uenit, ut ſaluet quod perijt: qui hîc ſuum affectum declarat erga genus humanum. Neq; .n. aliter affectus eſt erga nos, quàm erga hanc uiduam. Afficitur huius calamitatibus, afficitur & noſtris: hanc iuuat, uult et nos iuuare. Hoc eſt planè quod Apoſtolus dicit,
Heb:4 *Hebræis ſcribens. Habemus pontificem, qui condolere poteſt noſtris infirmitatibus. Imò maiorem affectum erga nos habet, quàm hæc uidua habet erga unicum ſuum filium, quem hîc plorans comitatur ad ſepulturæ locum. Ita enim Propheta ait: Nun-*
Esa: 49. *quid poteſt mulier obliuiſci infantis uteri ſui, & ſi illa oblita fuerit ego non obliuiſcar tui.*

Sed quæ cauſæ ſunt huius ineffabilis dilectionis Chriſti erga nos, qui ſumus multis ſceleribus & ſordibus defœdati? certè hîc nullum eſt noſtrum meritum nulla ex nobis dignitas: ſed ſunt quatuor cauſæ quibus filius Dei mouetur, ut tanta nos complectatur beneuolentia.

PRIMA *eſt affectus paternus: nam ab ipſo conditi ſumus: proinde iure creationis ipſius ſumus. Et tametſi nos plenos ſordibus & ſceleribus nouit: tamen aliquid de ſuo in nobis adhuc reperit, nimirum quòd ſimus ipſius creatura. Miſereris omnium Domine (inquit ſapiens) & nihil odiſti eorum quæ feciſti.*

Secunda

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

SECVNDA, *dignitas creationis: nimirum quòd ad* Dei *imaginem conditi ſimus, iuxta illud:* Faciamus *hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Et *quia hæc imago ex potiſsima ſui parte abolita per peccatum erat, ipſe* Dominus *uenit, ut eam rurſus repararet: quod fit, dum in ipſum ue-ra fide intuentes transformamur in imaginem* Dei.

TERTIA, *finis creationis.* Creati *enim nos ſumus, ut ſimus templum* Dei, Deum *celebrans.* Etſi *autem hoc templum erat iam peccato propha-natum, tamen materia adhuc reliqua erat, ex qua* Chriſtus *nouum templum extrueret.*

QVARTA, *deſtructio regni* Satanæ, *ad quod deſtruendum* Dominus *in mundum uenit & huius deſtructionis ſpecimen quoddam editum eſt hoc miraculo.* Chriſtus *ſæpè congreſſus eſt cum* Satana, *ſæpè illum in fugam uertit: quem tandem uicit re-ſurgens ex mortuis.* Hæc *uictoria* Chriſti *in ex-tremo die cernetur perfecta, quando extremus hoſtium mors abolebitur.* Hæ *quatuor cauſæ moue-runt* Dominum *noſtrum, ut aſſumta carne fieret homo: & in carne, hoc eſt, in humana natura, in anima et corpore pateretur pro humano genere.*

Tametſi *autem hic* Chriſti *affectus nobis ſæpè commendatur uerbo* Dei, *multis comprobatur mi-oaculis, atq; adeò obedientia ipſius filij* Dei, *qui rbediens fuit* Patri *uſq; ad mortem crucis: tamen tria ſunt, quæ nobis aliud perſuadere moliuntur:*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Lex, conſcientia, calamitatum moles, qua obruimur in hac uita. Hæc enim nos à Chriſto abiectos clamitant.

Lex dicit: Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt libro Legis: & nemo non eſt, qui ſe non uidet infinitis modis legem transgreſſum eſſe. Intueamur in Euam, quæ ob unũ præceptum uiolatum maledictionis ſententiæ ſubiacuit. Quid nos quoties Deum offendimus?

Hanc legis ſententiam confirmat conſcientiæ trepidatio, quæ eſt inſtar mille teſtium, ſicuti in Prouerbio dicitur: conſcientia mille teſtes. Huc illud Poëtæ. Conſcia mens, ut cuiq; ſua eſt, ita concipit intra pectora pro meritis ſpemq; metumq; ſuis. Et diuus Bernhardus ait: Mala conſcientia delictorum noſtrorum ipſa teſtis eſt, ipſa iudex, ipſa tortor, ipſa carcer, ipſa accuſat, ipſa iudicat, ipſa damnat. Quid quæſo grauius eſt, quàm talem nocte dieq; ſuo geſtare in pectore teſtem. Huius conſcientiæ teſtimonio multi uicti ſibi ipſis uitam ademerunt, dum hanc accuſantem & teſtantem aduerſus ſe ferre nõ potuerunt.

Accedit moles calamitatum, quæ ſententiam legis & conſcientiæ confirmant. Contra has tres grauiſsimas tentationes, in uera pœnitentia opponamus Ieſum Chriſtum. Is uenit in mundum, ut maledictionem legis tolleret, peccatum aboleret, omnes calamitates credentium in ſe, conuerteret in gloriam, ſed

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſed ita tamen, ut omnia ordinatè fiant. Eſt hîc deſertum uaſtum, unde tranſeundum eſt nobis in patriam. Populus Iſraël non ſtatim uenit in requiem promiſſam. Ioſeph in Ægypto non ſine carcere ad tantam dignitatem peruenit. Chriſtus non ſine cruce, morte & ſepultura intrauit in gloriam. Quapropter & nos per crucem oportet intrare in gloriam. Ita enim Paulus ait: Si patiemur cum illo, etiam cum illo regnabimus. Qui certamen fugit, fruſtra coronam expectat. Nemo, inquit Apoſtolus, coronabitur, niſi qui legitimè certauerit. Idem ait: Salui facti ſumus ſpe. Opponamus ergo maledictioni legis Chriſtum, qui pro nobis factus eſt maledictum. Opponamus conſcientiæ accuſanti, Chriſtum abſoluentem à peccato. Si filius uos (inquit) liberarit, uerè liberi eritis. Opponamus præſentis uitæ ærumnis crucem Chriſti & conſilium Dei, qui uult nos eſſe conformes imagini filij ſui. Breuiter, in uera pœnitentia et fide confugiamus ad Thronũ gratiæ, Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum. In hoc uno inueniemus auxilium in tempore oportuno. Is enim ait omnibus in ſe credentibus: Noli timere puſille grex, quia placuit Patri dare uobis regnum. Atq; ita non ſinamus ullam rem in cœlo, in terra, in inferno, perſuadere nobis, quòd Chriſtus ſit aliter affectus erga nos, quàm fuit erga hanc uiduam. Proinde hinc diſcamus longè aliud Dei iudicium eſſe quàm mundi. Deus & Mediator noſter Ieſus Chriſtus non reijcit more mundi calamitoſos & miſe-

Rom: 8.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

roſ,ſed omnes recipit, quotquot ad ſe ueniunt,iuxta ipſius promiſsionem : Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego refocillabo uos,& inuenietis requiem animabus ueſtris.Præterea hinc diſcant uiduæ piæ, qualem habeant patronum, aduocatum, & conſolatorem : Diſcant & hinc gubernatores Eccleſiarum non auerſari miſeros & calamitoſos : diſcat magiſtratus Chriſti exemplo, non ſpernere, non reijcere, non damnare miſeros & calamitoſos, ſed eos amanter potius fouere & conſolari. Deinde diſcamus nos mutuò caritatis affectu & officijs pijs proſequi. Hæc ſint dicta de prima huius Euangelij parte: Sequitur ſecunda.

DE SECVNDO.

In præſentis miraculi declaratione multæ circumſtantiæ ſunt : quarum ſingulæ habent ſuam doctrinam,quare eas ordinè cum ſuis doctrinis & admonitionibus recitabo.

PRIMA : Cum efferebatur funus, ſequebatur uidua mater,& turba ciuitatis cum ea. *Hîc duo uidemus : quorum primum eſt honor & pompa funebris. Honeſtè demortui corpus deducunt ad ſepulturæ locum: ſic & ſancti Patres fecerunt. Abraham honorificè ſuam uxorem ſepelijt. Ioſeph cum magna turba deducit funus Iacob Patriarchæ. Iacob & Eſau honorificè patrem Iſaac ſepeliunt. Breuiter,apud omnes pios magnus fuit honos ſepulturæ : idq; propter ſpem reſurrectionis corporum,et futuram immortalitatis gloriam. Hoc ſancto-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſanctorum patrum exemplum imitatur Eccleſia hoc tempore : tametſi multos inuenies, qui ſuos mortuos abijciunt tanquam cadauera porcorum. In noſtris funerib. huiuſmodi ſolennitas adhibetur: Pij præſentes ſequuntur funus : canitur : pulſatur: prædicatur aliquando.

Qui ſequuntur funus. 1. ſuum amorem teſtantur erga mortuum. 2. hoc facto edunt exemplum fidei ſuæ de reſurrectione mortuorum. 3. admonentur quòd ſuo tempore (quando uiſum fuerit Domino) ſequantur, & his mundi calamitatibus per mortem ualedicant.

Deinde canitur, idq; ut Pſalmis pijs conſolentur uiui, & ut agant Deo gratias pro eo qui mortuus eſt, ſi in confeßione uera diſceßit.

Pulſatur non ſolùm, ut conuocetur populus ad deducendum funus: uerumetiam ut uiui admoneantur tubæ Dei, qua in extremo die omnes mortui excitabuntur.

Poſtremò prædicatur, ut qui deducunt funus, aliquid doctrinæ & conſolationis contra mortem ſecum domum reportent. Hæc breuiter ſint dicta de prima circumſtantia, & de pompa funebri, quæ apud nos ſeruatur.

SECVNDA, Dominus dicit uiduę: Noli flere. Hîc quæritur, num liceat deflere mortuos. Exempla ſanctorum et ſcriptura fletum ſuper mortuos admittunt: Deut: ultimo totus populus in deſerto defleuit Moyſen mortuum: Abraham defle-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uit Saram uxorem ſuam: Ioſeph uir ſanctus multos dies defleuit Patrem Iacob: Dauid luget filium Ammon: Iſraël Samuelem: Martha Lazarum. Ipſe Dominus etiam defleuit Lazarum. Ieſus Syracides capite 38. ait: Fili in mortuum produc lacrimas & quaſi dira paſſus incipe plorare, & ad iudicium contege corpus ipſius, & non deſpicias ſepulturam ipſius. Sed Ieremias cap. 22. ait: Nolite deflere mortuos. Et Chriſtus hic dicit mulieri, noli flere. Has antilogias Paulus conciliat 1. Theſ. 4. ubi ait: Nolite autem ignorare fratres de dormientibus, ut non contriſtemini, ſicuti cæteræ gentes, quæ ſpem non habent. Prohibetur ergo luctus Ethnicus, qui nullam ſpem habet conſolationis per reſurrectionem mortuorum: & conceditur luctus moderatus, qualem habent, quibus conſolatio eſt propoſita.

Sed dicamus breuiter, poſtquàm in conſolationis mentionem incidimus, unde Chriſtiani ſe conſolari poſſunt in morte ſuorum amicorum. 1. cogitent uoluntatem Dei cui obtemperandum eſt. 2. cogitent uniuerſalem conditionem. Omnibus enim nobis ſemel moriendum eſt. 3. cogitent iuſticiam Dei. Quid enim iuſtius, quàm ut qui dedit uitam, rurſus ad ſe eam recipiat & conſeruet, quando uiſum fuerit. 4. cogitent Dei ſapientiam, qui nouit ſolus, nobis'ne magis expediat uiuere an mori. Multos enim è medio tollit, ne uel ipſi peiores fiant, uel plures ærumnas in hac mortali uita perpetian-

petiantur. 5.cogitent mortuum liberatum eſſe ab omnibus ærumnis huius uitæ. 6.cogitent fruſtra magnum luctum ſuſcipi pro ijs,qui luctu reuocari non poſſunt. Ita Dauid 2. Reg. 12. *ſe conſolatus eſt:luxit ægrotante puero, quo mortuo ſurrexit, ſe lauit & comedit. 7. cogitent immodicè lugentem corpori ſuo nocere, & ita in* Deum *peccare. 8. cogitent non mortuo inuidendam immortalitatis beatitudinem.* Beati *enim, (ait ſcriptura) qui in* Domino *moriuntur. 9. cogitent reſurrectionem* Chriſti *& noſtram quæ in extremo fiet die. Hæc enim cogitatio commune remedium eſſe debet, non ſolùm aduerſus dolorem, quem pro mortuis concipimus: uerumetiam contra omnes calamitates animi & corporis.* Verùm *obijcit aliquis. Solatio uitæ ſum deſtitutus,ergo non ipſum qui mortuus eſt, ſed teipſum & iacturam, quam inde habes, defles.* Naturale *eſt flere.* Verum *eſt: ſed uincat gratia naturam. Hæc ſint breuiter in hac ſecunda circumſtantia addita de conſolatione in morte carorum.*

TERTIA: *tangit* Dominus *loculum,in quo iacuit hic mortuus: quo tactu indicat ſuum corpus organum fuiſſe acquirendæ nobis uitæ & ſalutis.*

QVARTA: *loquitur adoleſcenti & ait:* Tibi dico adoleſcens,ſurge. *Ita etiam puellam excitauit,ut in* Marco *habetur: ſic &* Lazarum *quatriduanum, ut eſt in* Iohanne. *Hîc docemur,quòd &* Chriſtus *ſit potentior morte,& quòd uerbum ipſius ſit uerbum uitæ & ſalutis.*

Quin-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

QVINTA: Mortuus ſurgit ad uocem Chriſti & hoc miraculum eſt. Surrexit qui erat mortuus: cœpit mox loqui: & Dominus dedit illum matri ſuæ.

SEXTA: Accepit omnes timor & glorificabant Deum dicentes: Propheta magnus ſurrexit in nobis, & Deus uiſitauit plebem ſuam, & exijt hic ſermo in uniuerſam Iudæam de eo. Hîc duplex fructus miraculi deſcribitur. Vnus attingit præſentes auditores: alter manauit ad alios, ad quos huius miraculi rumor peruenit. Præſentes ſpectatores hinc fidem conceperunt, unde timuerunt Deum, uero cultu glorificârunt Deum, agnouerunt Meßiam ueniſſe quem & confeßi ſunt. Deinde hic rumor peruenit ad alios, qui fuerunt in Iudæa & finitima regione, qui & ipſi conceperunt fidem in Meßiam: Et hodiè iſte rumor ad nos uenit, unde agnoſcamus Chriſtũ eſſe uerum Meßiam, eſſe potentiorem morte: concipiamus in ipſum fidem: prædicemus Deum corde, uoce, confeßione & moribus: ita futurum eſt, ut olim læti per ipſum ad æternam uitam excitemur.

DE TERTIO.

Diuus Ambroſius imaginem Eccleſiæ hîc proponi dicit: quæ quia noſtras conditiones pingit, digna eſt explicatione. Vidua, inquit, ſignificat Eccleſiam: adoleſcens mortuus quemlibet peccatorem uiuentem ſine pœnitentia: Loculus notat corpus peccati: Vidua lamentatur ſuum filium mortu-

um,

um, hoc eſt, Eccleſia ob impœnitentiam ſcelerato-rum lamentatur, & rogat Chriſtum, ut ipſos moueat & ad ſe pertrahat ſuo uerbo & ſpiritu. Chriſtus igitur iubet, ut ſiſtant baiuli. Peccator enim à quatuor baiulis geſtatur ad infernum, qui ſunt 1. ſpes diuturnioris uitæ. 2. conſideratio alienæ culpæ. 3. præſumtio diuinæ miſericordiæ. 4. adulatio ſocietatis prauæ. Si aūt uis reſurgere à morte peccati, neceſſe eſt, ut audias Chriſtum qui iubet baiulos ſiſtere. Primùm ergo depones fiduciam longioris uitæ, quia uita incerta eſt, ſicuti multorum experientia docet: & periculum in promtu eſt, ut uidere eſt in diuite Epulone. Deinde non debes alienam uitam tibi proponore imitandam: ſed exemplo Abraham Deo te ſubijcies confides in illum, emendabis mores, ſciens quòd errantium multitudo neminem ſit excuſatura in iudicio. Non iuuit Adam quòd diceret: mulier, quam dediſti mihi, dedit mihi de pomo. 3. depone præſumtionem miſericordiæ Dei. Nam hæc præſumtio eſt magnus Dei contemtus, Rom. 2. 4. reijce adulatores, qui te ad mala ſolicitant. Quo facto recumbe in Chriſtum uiua fiducia, & ipſe te uiuificabit ad æternam uitam, quam donet nobis Chriſtus, cui ſit honor in ſecula Amen.

DOMINICA XVII.

TRINITATIS, *Lucæ* 14.

ACcidit, ut introiret Ieſus in domum cuiuſdam principis Phariſæorum ſabba-

to

to ad capiendum cibum. Et ipſi obſeruabant eum. Ec ecce homo quidam hydropicus erat ante illum. Et reſpondens Ieſus, dixit ad legiſperitos & Phariſæos, dicens: num licet ſabbato ſanare? At illi tacuerunt. Ipſe uero apprehenſum ſanauit eum ac dimiſit. Et reſpondens, ad illos dixit: Cuius ueſtrum aſinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die Sabbato? Et non poterant ad hæc reſpondere illi. Dicebat autem & ad inuitatos parabolam, intendens quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad illos. Cum inuitatus fueris ab aliquo ad nu-

ptias,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ptias, ne accumbas in primo loco, ne quando honoratior te ſit inuitatus ab illo, & ueniens is, qui te et illū uocauit, dicat tibi, da huic locum, & tunc incipias cum rubore extremū locum tenere. Quin potius cum uocatus fueris, uade, accumbe in nouiſſimo loco, ut cū uenerit qui te inuitauit, dicat tibi, Amice, aſcende ſuperius. Tunc erit tibi gloria coram ſimul diſcumbentibus. Quia omnis, qui ſe extollit, deijcietur, & qui ſe deijcit, extolletur.

ENARRATIO TEXTVS.

Occaſio huius Euangelij fuit hæc. Chriſtus à Phariſæo quodam ad prandium inuitatus, obſeruatur à diſcumbentibus, idq; ideò, ut habeant quod accuſent, uel in dictis uel in factis Chriſti. Hæc enim eſt improbitas mundi, ut quemadmodum uicia palliant uirtutum larua: ita honeſta facta & ueram uirtutem infamia proſcindere nō uerentur: Tanta eſt malicia hominum. Verùm Chriſtus eorum improbitate nequaquàm abſterretur, ſed obtinet antiquum, ac officium ſuum exerit in medio hoſtium, nobis relinquens exemplum, ut in rectè factis non deſinamus progredi, etiamſi totum mundum nobis aduerſum animaduerterimus. Miſerum itaq; hunc Chriſtus ſanat, potentiam ſuam diuinam, promtiſſimam iuuandi uoluntatem erga miſeros, & officium ſuum, ob quod in mundum uenerat, declarans. Deinde ueram Sabbatiſmi rationem explicat,

& facto

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

& facto ſuo ueluti definit uerum Sabbatiſmũ. Quare ut ſimul arguit & Phariſæorum ſuperbiam & in ſcripturis inſcitiam : ita ad ueram humilitatem hortatur. Hæc de ſumma præſentis Euangelij. Loci autem ſunt tres.

I. De Sabbato atq; eius ueris operibus.

II. De miraculo, quo confirmatur uerus uſus Sabbati.

III. De uera humilitate.

DE PRIMO.

Cùm Dominus Sabbato inuitatus eſſet à quodam Phariſæo, & offerretur hydropicus quidam ante illum, quærit ab illis, qui ſibi plus alijs ſapere uidebantur, nunquid liceat Sabbato curare. Ideò autem hanc quæſtionem proponit, quia ſicuti alias ſcripturas ſuis corruptelis, ita etiam Sabbatiſmum infecerant Phariſæi. Verùm quia quæſtio eſt de Sabbato, nos doctrinam integram de Sabbato proponemus, & quatuor ordinè dicemus. 1. cur Deus Sabbatum inſtituerit. 2. quiſnam ſit uerus uſus Sabbatiſmi Iudaici. 3. qualia noſtra feſta eſſe deceant. 4. de ueris Eccleſiæ ceremonijs & earum finibus.

Cur ergo Deus Sabbatum inſtituit? Quinq; cauſæ præcipuæ numerantur : quarum prima eſt, ut eſſet perpetuum ſymbolum quietis Dei poſt creationem mundi, quem ſex diebus cum omnibus ſuis ornamentis & contentis creauit. Hæc cauſa aſſignatur Geneſ. 2. ubi Moſes ait Dominum præcepiſſe Sabbatum ſanctificari, quia eo die à creatione quieuit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tur: ſeptimus dies eſt Sabbatum Domini: ſex enim diebus fecit Doinmus Deus cœlum & terram. Secunda cauſa inſtituti Sabbati fuit,ut eſſet figura & antitypon ſabbatiſmi Chriſti. Figurabat enim Sabbatum, quòd Chriſtus uerum Paſcha & noui cœli & nouæ terræ creator requieſceret in ſepulcro die Sabbati, & ageret uerum Sabbatiſmum. Quapropter ſeuerè præcepit populo Iudaico ut Sabbatum obſeruarent. Et ſapientiæ ſuæ conſilio inſcrutabili ordinauit,ut Chriſtus uerus agnus Paſchalis in ipſo die Paſchatos mactaretur & occideretur, & proximum Sabbatum requieſceret in ſepulcro. Tertia,fuit etiam inſtitutum Sabbatum,ut eſſet ſymbolum promiſsionis. Promiſit enim Deus ſuo populo Sabbatiſmum,id eſt,requiem,Iſa.14.Et erit in die illa cùm requiem tibi dederit Deus à labore tuo, & à confuſione tua, & à ſeruitute dura,qua antea ſeruiſti. Triplicem autem requiem expectabit populus Dei. Primam à labore præſentium ærumnarum in hac uita. Secundam à tentationibus quibus nos propria concupiſcentia & diabolus adoritur. Tertiam à ſeruitute diaboli, ut ille nunquam poſsit nos redigere in ſuam ſeruitutem,& durum iugum. Quarta,ut eſſet certum tempus docendi,& diſcendi uerbum Dei,ſeu ut eſſet tempus,in quo fieret publica Religionis profeſsio, in qua pij conſolationem caperent & rudes erudirentur ad pietatem. Iſaiæ 58.Si uocaueris Sabbatum delicatum: tunc delectaberis ſuper Domino.Iob cap. 22. Tunc ſuper omni-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

potentem delicijs afflues & eleuabis ad Deum faciem tuam. Non enim ad ludendum & potandum: ſed ad laudandum & orandum Deum inſtitutum eſt Sabbatum. Vnde Auguſtinus uerè dicit, tali die minus malum eſſe arare, quàm ludere. Quinta politica eſt, quæ populo Dei Deut. 5. commendatur his uerbis: Obſerua diem Sabbati, ut requieſcat ſeruus tuus & ancilla tua & tu. Et poſtea: non facies in eo quicquam operis, tu, & filius, & filia tua, ſeruus & ancilla, bos & aſinus & omne iumentum tuum, Atq; ita habemus & ueras cauſa: & uerum uſum Sabbati Iudaici. Etſi autem Iudaicum Sabbatum unà cum alijs ceremonijs Moſis abolitum eſt & abrogatum, quantum ad ſeptimæ diei ſeptimanæ obſeruationem attinet: tamen quantum ad uſum attinet eſt perpetuum, utpote quod et iuris diuini & naturalis eſt. Vt enim Deus uult coli & ſuum uerbum ſonare: ita natura dictat omnino neceſſarium eſſe, ut ſit quoddam tempus ſacris rebus deſtinatum. Neceſſe eſt igitur certos ordinari dies, in quibus fiant publici congreſſus certis horis, & doceatur diſcaturq; uerbum Dei, quò omnia fiant in Eccleſia ordinatè & decenter, ut Paulus Corinth. docet.

Porrò in noſtris feſtis duo ſunt obſeruanda: Vnum quid ſit uitandum: Alterum, quid ſit faciendum. Vitanda ſunt tria. 1. Externus labor, idq; ideò ut animus totus poßit uacare cultui diuino, hoc eſt, ut uacet audire uerbum, illud diſcere & meditari. Proinde magiſtratus officium eſt curare, ne ſerui-

libus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

libus operibus impediatur cultus Dei iſto tempore Verùm hìc ſciendum eſt, quatuor eſſe exceptiones, quæ laborantes iſto tempore excuſant. 1. Neceßitas: Nam & Dominus excuſat diſcipulos ſuos uellicantes ſpicas die ſeptimo Matth. 12. 2. Vtilitas Eccleſiæ, ſicut ſacerdotes fecerunt in die Sabbati omnia, quæ in Eccleſia uidebantur neceſſaria, non impediti Sabbati religione. 3. proximi utilitas & ſalus, quare & Dominus curat hunc hydropicum die Sabbati. 4. ſuperiorum autoritas, quibus obtemperandum eſt. Verùm ſuperiores caueant, ne ſe ſuperiorem offendant, dum inferiores ſe nimiùm grauant.

Habemus quæ ſunt in noſtris feſtis uitanda: nunc quid in illis faciendum ſit uideamus. PRIMVM itaq; , quoniam Iudæi occupati erant in mactandis ſacrificijs & offerendis, mactemus & nos ſacrificia propriorum corporum & offeramus uitulos labiorum noſtrorum: agamus ſeriam pœnitentiam: glorificemus Deum corde, ore, confeßione & moribus: offeramus thymiana cordis noſtri, id eſt, fidem & ſpem: offeramus ſacrificium beneficentiæ, quo ſacrificij genere (ut inquit Apoſtolus ad Hebræos) exhilaratur Deus: ſimus ad dandam Eleemoſynam impigri: foueamus Eccleſiæ imbecillia membra: ſanemusq; ea quantum id fieri poteſt, idq; exemplo Chriſti aliorumq; ſanctorum, qui ſe in ueris Sabbati operibus exercuerunt.

Reſtat ut nonnihil dicamus de ceremonijs. Ceremoniæ ſunt ritus & ordinationes ad regendam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Eccleſiaſticam politiam inſtitutæ. Hæ ſi ſunt licitæ (de impijs enim ceremonijs nihil dicam) aut habent apertum uerbum Dei, ut baptiſmus & cœna Domini, aut faciunt reuera ad conſeruandam doctrinam & politiam Eccleſiaſticam, & ſunt à Senatu Eccleſiaſtico ordinatæ, uel à pio magiſtratu. Hæ ceremoniæ duos habent fines. Sunt enim ordinatæ decori & ordinis gratia. Decori partes ſunt duæ: prior eſt, ut excitemur ad pietatem illis adminiculis: Poſterior, ut modeſtia & grauitas in pietatis tractatione eluceat. Ordinis partes ſunt tres. PRIMA, ut præſidentes habeant certam regulam agendi. SECVNDA, ut auditores aſſueſiant ad obedientiam & diſciplinam. TERTIA, ut benè compoſito Eccleſiæ ſtatu paci & tranquillitati conſulatur. Hæc ſint breuiter de ceremonijs pijs dicta & eorum finibus & finium partibus.

DE SECVNDO.

Secunda doctrina, quam proponit hoc Euangelium, eſt de miraculo, quo ſanatus eſt hydropicus. In hoc Euangelio ſunt quatuor obſeruanda: Quæſtio, ſanatio, defenſio facti, & uſus.

Quæſtio ab ipſo Chriſto proponitur, an liceat Sabbato curare. Ad hanc nihil reſpondent Phariſæi. Si enim negaſſent licere, uiſi fuiſſent crudeles in miſerum hydropicum. Si affirmaſſent, transgreſſores legis ſe eſſe timuiſſent. Tacent igitur, ut explorent quid Dominus uelit facere. Si non ſanaſſet, dixiſſent illum uel non potuiſſe, uel noluiſſe huic

afflicto

afflicto opem ferre. Si ſanaſſet, putarent ſe habuiſſe iuſtam cauſam accuſandi Chriſtum, tanquam transgreſſorem Sabbati, adeoq; legis diuinæ contemtotorem. Hîc utrinq; eſt periculum. Sed Dominus non moratus illorum ſophiſticam, apprehendit hunc miſerum hydropicum, eum ſanat, intuentibus Phariſæis, atq; ſanum demittit. Quo facto, ut in principio dixi, declarauit potentiam, uoluntatem, & officium ſuum. Nunc ſequitur tertio loco defenſio facti. Cuius, inquit, ueſtrum bos aut Aſinus in puteum cadit & non extrahit illum die Sabbati. Quaſi dicat, aut licet curare hominem in die Sabbati aut non licet. Si licet: cur me obſeruatis tanquam legis transgreſſorem, ſi hoc facio? Si non licet: cur aſinos & boues ſeruatis uos die Sabbati? quid illi contrà? & non poterant (inquit Euangeliſta) ad hæc reſpondere. Sed quis uſus eſt hydropici huius ſanati à Chriſto? Duplex, Vnus generalis, de quo dixi, uidelicet ut hoc miraculo Chriſtus oſtenderet ſuam potentiam, uoluntatem, officium, ueritatem ſuæ doctrinæ, & inde fides in ſpectatoribus confirmaretur. Alter ſpecialis. Nam hîc hydropicus ex ſua haud dubiè intemperantia inciderat in hunc morbum. Quare & nos diſcamus quòd Chriſtus non contemnit eos, qui ſe ſua culpa coniecerunt in morbos, modò hunc hydropicum imitentur, hoc patiuntur ſe ab illo tangi et ſanari, hoc eſt, ſi cordis affectu Chriſtum accedant, ſi ipſius uerbo credunt, agunt pœnitentiam, agnoſcunt iuſtam iram Dei, ſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Chriſti meritum precantur culpæ condonationem & plagæ aut ſanationem, aut mitigationem.

DE TERTIO.

Dicebat autem ad inuitatos, qui primos accubitus elegerunt: cum inuitatus fueris ad nuptias &c. Vt hac parabola ſuperbiam damnat: ita ueram humilitatem quæ eſt rariſſima uirtus docet: de qua hoc ordine dicam. Primùm, quid ſit humilitas. Deinde, quot ſint eius genera. Tertiò, quas habeat cauſas, cùm efficientes, tùm impedientes. Quarto loco, quis ſit fructus & quæ præmia ueræ humilitatis.

Quantum ad primum attinet, ut ſciamus quid ſit humilitas, debemus uidere quos ſcriptura humiles uocet. Vocat autem Paulus humiles, quos Chriſtus uocat pauperes Spiritu, quales ſunt qui omnes propriæ uirtutis, ſapientiæ & iuſticiæ fiducia, exinaniti, quicquid boni eſt ad ſolum Deum referunt. Proinde humilitas eſt uirtus, qua ueriſſima noſtri agnitione nobis ipſis uileſcimus, omnis propriæ uirtutis ſapientiæ, iuſticiæ fiducia exinaniti, nos coram Deo proſternimus, ac in eo ſolo omnia bona per Chriſtum quærimus. Illuſtre exemplum eſt in Magdalena, in latrone, in publicano, in Dauide & alijs multis ſanctis. Hæc uera eſt humilitas, de qua Chriſti promiſſio eſt intelligenda: Beati pauperes ſpiritu. Habemus quid ſit humilitas: iam quotuplex ſit uideamus. Eſt itaq; humilitas duplex: una, qua

coram

coram Deo nos proſternimus: altera, qua coram hominibus nos ſubmittimus: ſed cauendum eſt, ne ſuperbia laruam humilitatis inducat, quam ſi homo detrahere non poteſt, Deus certè eam pudefaciet. Sed, illa larua omiſſa, dicamus de uera humilitate, quæ Deum & hominem reſpicit. Humilitas coram Deo eſt uerus timor Dei, ex agnitione noſtræ infirmitatis & bonitate Dei erga nos natus: qualis fuit humilitas Manaßis in carcere, qui poſteaquam genua corporis propter anguſtiam carceris flectere non potuit, flexit genua cordis. Ita Abraham ſe humiliauit, quando ſe puluerem & cinerem fatebatur. Vera humilitas coram hominibus eſt uera dilectio, qua nos nemini præferimus ſuperbè, ſed omnibus nos ſincerè accommodamus. Huius humilitatis exemplum maximum habemus in filio Dei, cuius exemplum, ut imitemur monet Paulus Philip. 2. Ita humilis fuit beata uirgo, Anna prophetiſſa & multi alij.

Iam de cauſis, ſicuti promiſi tertio loco, dicendum eſt, quæ ſunt ſanè multæ. PRIMA, Mandatum Dei. Primùm enim præceptum requirit humilitatem erga Deum: tota ſecunda tabula requirit humilitatem erga hominem. SECVNDA, Exemplum Chriſti, unde Paulus Philip. 2. Hoc ſentite in uobis, quod & in Chriſto, qui cùm eſſet Deus, aſſumſit formam ſerui. TERTIA, Conſideratio tui ipſius, quid fueris ante ortum, quid ſis ab ortu ad occaſum, quid futurus ſis poſt hanc uitam.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Fuiſti ſemen & ſanguis in utero materno, iam es in deſerto miſeriarum huius uitæ, & tandem eſca eris uermium. QVARTA, quòd bona, ſi quæ habes, non tua ſint, ſed Dei, tibi in aliorum bonum collata. Si ergo inde ſuperbis, aut malè eis uteris, pœnæ tibi horribiles metuendæ ſunt. QVINTA, cogitatio quòd Deus poßit tibi auferre quicquid habes donorum, ſi illis abuſus fueris, & illi ſoli laudem non tribueris. SEXTA, quòd multi qui minora dona uidentur habere, quàm tu, ſæpè utiliorem operam collocent Reip. & Eccleſiæ, quàm tu. Nam ut Deus eſt robur panis: ita uis, qua aliquid gratum illi ſit, Atq; iſtæ ſunt cauſæ ſex, quæ coniunctæ ueram humilitatem efficiunt: quam impediunt duo mala: contentio & inanis gloria. Quare Paulus Phil. 2. ait: nihil ex contentione aut inani gloria, ſed per humilitatem alij alios ſe ipſis exiſtiment excellentiores. Qui enim contendendi libidine laborant, ut deſtituuntur caritate: ita uera humilitate ſunt uacui: & ex diametro pugnat cum humilitate inanis gloria. Habemus iam, quid ſit humilitas, quotuplex & quas habeat cauſas: nunc ſequitur, quod quarto loco promiſi me dicturum, de eius præmijs & germanis fructibus.

Qui uerè humilis eſt triplicem fructum, Primùm coram Deo, ſecundum coram hominibus, tertium in ſeipſo conſequetur.

Coram Deo hic primus fructus eſt, quòd uerè humilis habeat Deum in ſe habitantem: Vnde Iſaias

57. in ſancto habitans, cum contrito & humili ſpiritu. Et 66. Ad quem reſpiciam, niſi ad contritum ſpiritu & trementem ſermones meos. Luc. 2. Deus exaltat humiles. 1. Petri 5. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus dat gratiam.

Coram hominibus percipit humilis hunc fructum. Quemadmodum ſuperbus ab omnibus contemnitur: ita uerè humilis ab omnibus honoratur: cum honeſtum nomen & fama comitatur.

In ſeipſo hos percipit humilis dulciſsimos fructus 1. humilitas eſt mater pudiciciæ & patientiæ. 2. eſt uia ad ſapientiam, Prouerb. 11. Vbi eſt humilitas, ibi & ſapientia. 3. eſt cuſtos timoris Dei & fidei. 4. eſt opitulatrix inuocationis & ueluti exauditionis in domino conciliatrix. Pſal. 101. Proſpexit Dominus in orationem humilium. 5. humilitatem gloria comitatur, Matth. 5. Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum, Mat. 24. Qui ſe humiliauerit, exaltabitur. Prou. 29. Humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria, non quòd humilitas iſta mereatur: ſed quòd iſta contingant humilibus propter humilitatem Chriſti, cui gloria in ſecula ſeculorum Amen.

DOMINICA XVIII.

TRINITATIS, Math. 22.

CVm audiſſent Phariſæi, quod obturaſſet Ieſus os Saducæis, conuenerunt in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

unum, & interrogauit eum unus ex eis, legis doctor quiſpiam, tentans eum, & dicens: Magiſter, quod eſt mandatum magnum in lege? Ait illi Ieſus: Diliges Dominum Deum tuum eſt toto corde tuo, & in tota anima tua & in tota mente tua. Hoc eſt primum & magnum mandatum. Secundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum perinde atq; teipſum. In his duobus mandatis tota lex & Prophetæ pendent. Congregatis autem Phariſæis, interrogauit eos Ieſus dicens: Quid uobis uidetur de Chriſto? cuius filius eſt? Dicunt ei: Dauid. Ait illis: Quomodo ergo Dauid in ſpiritu uocat eum dominum? dicens:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

dicens: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos, ſubſellium pedum tuorum. Si ergo Dauid uocat eum Dominum, quomodo filius eius eſt? Et nemo poterat ei reſpondere quicquam, neq; auſus fuit quiſquam ex eo die eum amplius interrogare.

ENARRATIO TEXTVS.

HOc Euangelium continet ſummam doctrinæ Chriſtianæ, uidelicet doctrinam legis & Euangelij. Phariſæus proponit quæſtionem de lege, Chriſtus rurſus de Euangelio: ſed diuerſo conſilio. Phariſæus enim de lege interrogat tentandi & calumniandi cauſa: Chriſtus aũt eo animo quærit de Euangelio, ut errantes Iudæos & Phariſæos deducat in ueram legis & Euangelij cognitionem. Illi enim quia putârunt homines ex legis operibus iuſtificari, Euangeliũ contemſerũt putantes non eſſe opus alia doctrina ad ſalutem conſequendam, quã legis, quorum errorem confutat Chriſtus, Vide hic Chriſti bonitatem. Tametſi Phariſæi ex malicia interrogant: tamen Chriſtus ex officio reſpondet & tradit abſolutam doctrinam de lege & Euangelio. Proinde ſumma huius Euangelij eſt, quòd Chriſtus totam legem & Prophetas reuocet ad hæc duo capita, quæ ſunt dilectio Dei & dilectio proximi. Deinde de Meßia quærit, hoc eſt, de ſeipſo, ut oſtendat qualis ſit, nimirum Deus & homo, qui ideò promiſſus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

miſſus erat patribus, ut deſtrueret opera diaboli, & benedicerentur in ipſo omnes cognationes terræ, qui ſacerdos effectus iram Dei placaret, ſoluto precio pro nobis. Loci tres:

I. De Saducæis, quibus Dominus os obſtruxit.

II. Quæſtio de legis ſumma & norma cultus Dei.

III. Quæſtio de meßia.

DE PRIMO.

Phariſæi audientes, quod ſilentium impoſuiſſet Sadducæis, conuenerunt in unum. *Tametſi Phariſæi & Sadducæi inter ſe diuerſam religionem, & diuerſas opiniones defendebant: Tamen in hoc conueniunt, quòd utriq; ſe Chriſto opponant. Herodes & Pilatus fuerunt hoſtes: uerùm in hoc conueniunt, quòd ambo cupiant Chriſtum è medio ſublatum. Ita impietas conſpirat aduerſus Chriſtum & eius ſanctum Euangelium. Quantum autem ad id, quòd dicit Chriſtum ſilentium impoſuiſſe Sadducæis, attinet, ſciendum eſt, quòd Sadducæi, qui negârunt animas uiuere poſt mortem & ſuſtulerunt reſurrectionem mortuorum, Chriſtum impugnârunt, ut uel ſuæ ſententiæ ſubſcriberet, uel exponeretur ridendus rudi populo, qui ab iſtis doctoribus erat ſeductus. Adorti ſunt ergo Chriſtum hoc modo: ſi reſurrectio mortuorum erit, multa incommoda, multa dißidia, & magnæ abſurditates ſequentur. Hoc ita probare*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

conantur. Mulier quædam apud nos fuit, quæ nupſerat ſeptem uiris, uni poſt alterum: iam ſi futura eſt reſurrectio mortuorum, reſurget iſta mulier, reſurgent & ſeptem mariti, quos habuit illa. Iam ſi unus ex illis ei adhæreſerit, alij mouebũt ei lites, ſi omnes ſimul cum illa unà habitauerint, nihil erit mulieri moleſtius & uiris difficilius. Cùm igitur hæc abſurda ſequerentur reſurrectionem mortuorum malè aſſeritur reſurrectio mortuorum. Hæc fuit eorum ratiocinatio, quorum officium erat rectè populum inſtituere de ſpe uitæ æternæ, à qua perfidè homines auocant, & tamen iuſti uideri uolunt. Sed his Chriſtus os obſtruit, & ita ſilentium imponit, ut conuicti uerbis Chriſti nõ habeant quod dicant. Hos ergo reprehendit, confutat & docet. Reprehendit quòd ignorent ſcripturam, & tamen uoluerint eſſe ſcripturæ doctores. Confutat manifeſtè propoſito exemplo: Deus eſt Deus uiuorum: Deus eſt Deus Abraham, Iſaac & Iacob: Ergo Abraham, Iſaac & Iacob uiuunt. Sed illi uiuunt: uiuunt, aut ſecundum corpora, aut animas: non ſecundum corpora, quia illorum ſepulcra noſtis, igitur ſecundum animas quas uos mori cum corpore falſò dicitis. Nunc autem animæ uiuunt, ut ſuo tempore redeant in corpora, ut qui bona fecerant in hac uita, mercedem recipiant, & qui mala, luant ſupplicia iuſta. Hæc ſumma eſt confutationis. Quid docet? Duo. Vnum, quòd mortui reſurgant potentia & uir tute Dei, cui nihil impoßibile eſt. Potuit ex nihilo

omnia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

omnia creare, cur non poterit animas ad corpora reuocare, præſertim cùm illud & decreuerit & ipſius iuſticiæ & gloriæ interſit. Paulus Phil. 3. ait: nos expectamus ſaluatorem de cœlo Chriſtum Ieſum, qui transfigurabit noſtra contemta corpora, ut fiant conformia glorioſo corpori ipſius per eam potentiam, qua poteſt ſibi omnia ſubijcere.

Cùm igitur ratio noſtra incipit diſputare de reſurrectione, opponamus illi quatuor. Decretum dei, omnipotentiam Dei, iuſticiam, & gloriam Dei.

Decretum, quia ordinauit & propoſuit ſe uelle excitare mortuos. Hoc decretum, quia Deus eſt immutabilis, nunquam antiquabit. Et extant huius decreti quædam exempla. Chriſtus Dominus reſurrexit à mortuis: Enoch uiuus in cœlum translatus eſt: Helias in curru ardenti in cœlum uiuus ſubuectus eſt.

Omnipotentia opponatur rationi, quæ putat impoßibilem eſſe reſurrectionem mortuorum. Si enim non poßit facere quæ decreuit, non eſſet omnipotens. Si non omnipotens, neq; Deus dici poſſet.

Iuſticia eſt, ut reddat benè meritis præmia, & impijs ſupplicia. Iam uidemus quòd in hac uita, pijs ut plurimum malè ſit, impijs uerò benè. Sed nunc cum iuſticia Dei requirit, ut benè bonis ſit & malis malè, & id non fit in hac uita, neceſſe eſt aliam uitam reſtare, in qua Deus iuxta ſuæ iuſticiæ normam pijs uitam æternam, impijs uerò infernales pœnas reddat.

Gloria

Gloria Dei etiam opponenda eſt Sadducæorum opinioni & rationi noſtræ. Deus condidit hominem in ſuam gloriam, ut ſe perpetuò prædicet & glorificet: quod ſanè non fieri poſſet, niſi eſſet reſurrectio mortuorum.

Præterea docet Chriſtus Sadducæos de ſtatu hominum poſt reſurrectionem. Non erit illic uſus coniugij, non erit procreatio ſobolis, ſed uiuent perpetuò in omni æternitate caſti ſicut Angeli Dei. Quare non eſt metuendum bellum inter maritos multos, qui unam & eandem uxorem unus poſt alium in hac uita habuerunt. Hæc ſint dicta de Sadducæis, confutatione errorum eorum, & confirmatione noſtri de reſurrectione mortuorum: cuius fidem in nobis confirmabunt, decretum Dei immutabile, potentia, qua ſibi omnia ſubijcere poteſt, iuſticia, qua reddit unicuiq; iuxta facta ſua, gloria, quæ illi redditur à ſanctis in omni æternitate.

DE SECVNDO.

Procedit Phariſæus, interrogat Chriſtum quodnam ſit ſummũ legis præceptum. Dominus reſpondet: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex totis uiribus tuis, hoc eſt maximum & primum mandatum. Secundum eſt huic ſimile: Diliges proximum tuũ ſicut teipſum, In his duobus mandatis tota lex & Prophetæ pendent. *Id eſt, quicquid Prophetæ & Moſes de uero cultu Dei docent, ſub his duobus capitibus*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

continentur. Cùm nuper Dominica decimatertia Trinitatis & ſæpè aliâs de lege Dei dixi, quæ ſit: quis eius uſus: quòd nemo poßit ei ſatisfacere: & quomodo pijs ſit abrogata, nolo hîc eadem repetere, ſed duo dicam: Vnum cur Chriſtus ſecundum mandatum de diligendo proximo, dicit ſimile eſſe primo, de diligendo Deo. Deinde, quia Chriſtus dicit, totam legem & Prophetas in his duobus mandatis pendêre, idq; ideò, quia quicquid Moſes & Prophetæ docuerunt de cultu Dei, his contineatur: dicam pauca de uero cultu Dei, ut nobis certa eius ratio conſtet.

Quantum ad primum attinet, ſciendum eſt, quòd ſecundum præceptum de amando proximo non dicatur ſimile primo uel ordine, uel obiecto, uel gradu dilectionis. Nam ordinè primum præceptum prius eſt. Obiectum primi præcepti eſt Deus, ut ſecundi præcepti obiectum eſt homo proximus. Gradus dilectionis requirunt, ut ſummum bonum maximè ametur: deinde reliqua quæq; ſuo ordine iuxta ſuæ dignitatis gradus. Non eſt ergo ſecundum primo ſimile ordine, obiecto, aut gradu dilectionis. Quomodo ergo eſt ſimile? Primùm affectu dilectionis, quia utrumq; requirit puram dilectionem. Deinde obligatione. Nam utrumq; nos obligat uel ad obedientiam, uel ad pœnam. Poſtremò conſecutione obedientiæ. Qui enim dicit ſe diligere Deum & proximum ſuum odit, mendax eſt, ait Apoſtolus Iohannes. Hoc ſit breuiter dictum, quomodo ſecundum

dum præceptum ſit ſimile primo de diligendo Deo: *nunc de uero cultu* Dei *dicam, quoniam de dilecti-one* Dei *& proximi præcepta materiam cultus* Dei *continent.*

Vt igitur doctrinam de uero Dei *cultu melius intelligamus, quatuor quæ ad eius explicationem faciunt ordinè dicam. 1. tradam regulam ad quam exigendus & probandus eſt cultus* Dei. *2. oſtendam cultus* Dei *ſolidum fundamentum. 3. quodnam opus rectè dici poßit cultus* Dei *aperiam. 4. indicabo, quinam homines uerum cultum* Deo *præſtare poſſunt.*His *quatuor ritè cognitis conſtabit nobis quænam ſit uera colendi* Deum *ratio.*

Quantum ergo ad regulam cultus Dei *attinet, hoc ſtatuatur pro generali & immota regula, quòd nullus cultus* Deo *placeat, niſi quem ipſe inſtituit.* Hanc *regulam non omnes recipiunt, quare nobis eſt firmis fundamentis munienda.* Primùm *itaq;* Deus *apud Iſaiam* Prophetam, *& Chriſtus in* Euangelio *hanc regulam confirmat his uerbis: fruſtra me colunt docentes doctrinas mandata hominum.* Et Spiritus *ſanctus per os* Pauli Coloſ. *2. damnat omnem cultum, quem homines ſibi fingunt.* Et Dominus *apud* Ieremiam *dicit: in præceptis meis ambulate.* Deinde *impoßibile eſt placere* Deo *ſine fide. Cultus autem præſtatur, ut placeat: quare ex fide fieri eum neceſſe eſt: ex fide autem fieri nequit, niſi habeat mandatum & manifeſtum uerbum.*Fides *enim ex uerbo pendet.*His *certißimis rationibus ita con-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

firmatur regula cultus Dei, *ut qui contradicere pergit, ſtultior eſſe uideatur, quàm qui negat ſolem exortum eſſe, cùm ſit clariſſimus dies.* Hanc *igitur regulam firmiter teneamus, nec ſinamus eam à nobis extorqueri ulla ſophiſtica.*

Huius regulæ uſus eſt multiplex. 1. *hac regula ſtabilitur autoritas legislatoris.* Vbi *enim in repub. liberum eſt unicuiq; condere leges, uileſcit autoritas ſuperioris* Domini. Hanc *autoritatem ſibi uendicat* Dominus *in præcepto primo, cùm inquit:* Ego *ſum* Iehoua Deus *tuus &c.*

Secundus uſus huius regulæ eſt, quòd liberet hæc regula ab errore, ne erremus in colendo Deo.

Tertius eſt, quòd impediat ſuperſtitiones & petulantiam hominum in excogitandis nouis cultibus.

Hactenus de regula cultus Dei *ſit dictum, uidelicet quòd nullus cultus* Deo *placeat, niſi quem ipſe inſtituit, & de huius regulæ confirmatione uſuq;: nunc quod ſecundo loco propoſui, breuiter dicam de fundamento cultus* Dei.

Fundamentum autem hoc poſitum eſt cùm in cognitione Dei *uera, tùm in cognitione noſtri ipſorum.* Cognitionem Dei *conſequimur uerbo & teſtimonio uerbo addito.* Vtrumq; *enim nos docet.* 1. *quòd* Deus *ſit fons omnis uirtutis ſapientiæ, iuſticiæ & ueritatis.* 2. *quòd illi omnis gloria tribuenda ſit.* 3. *quòd ad iuuandum ſit promptiſſimus.* 4. *quòd uelit omnes ad ſe confugere in quouis periculo.* Cognitionem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

onem noſtri conſequimur ex duabus rebus: ex conſideratione imaginis Dei, ad quam homo creatus eſt, & ex præſentium uirium noſtrarum æſtimatione. Conſideratio imaginis deducit nos ad cogitationem finis, propter quem creati ſumus homines rationales, monſtratq; officium, in quo nos perpetuò occupari decet, nimirum ut referremus imaginem Dei in omni ſanctitate & puritate. Æſtimatio præſentium uirium cogit nos fateri, quòd nequaquàm debitum officium præſtare ualeamus. Pertinet igitur hæc duplex cognitio eò, ut Deo quidem omnem gloriam tribuamus: nobis uerò omnem gloriandi materiam adimamus: monſtratq; nobis hæc cognitio noſtras ſordes & imbecillitates. His ita explicatis de regula cultus Dei & eius uero fundamento: accedam ad illud, quod tertio loco propoſui, & clarè definiam quis ſit cultus Dei.

Eſt itaq; cultus Dei opus mandatum à Deo, factum ex fide, in celebrationem gloriæ Dei principaliter. Hîc primùm indicatur quæ opera ſint cultus Dei, nempe ſola illa quæ Deus in lege ſua præcepit, quemadmodum ex regula ſuprà tradita clarè liquet. Deinde additur fides, unde opus debet procedere. Eſt enim illa omnis operis boni effectrix: idq; ideò, quia nullum opus poteſt placere Deo, niſi prius perſona placeat: placet autem perſona fide. Sacrificat Cain: ſacrificat Abel. Vterque habuit mandatum Dei: ſed ſacrificium Cain non fuit cultus Dei, ſicut Abelis fuit. Quare? quia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Cain fidem non habuit, Abel uerò habuit. Dant eleemoſynam Cornelius Actor. 9. & Phariſæus. Vterq; mandatum habuit: ſed opus Cornelij fuit cultus Dei, quod ex fide profectum eſt: Phariſæi uerò fuit abominatio, qua perſona Deo non placuit. Duo ruſtici arant agros, hic Deus cultum tribuit arans in timore Dei, expectans benedictionem à Deo: Alter non placet, quia fide & timore Dei uacat. Vterq; tamen habet mandatum operis: in ſudore uultus tui ueſceris pane tuo. Ancillæ duæ præſtant obedientiam ſuæ heræ fortè in uerrendo pauimento, et ambæ habent mandatum Dei: ſed illa, quæ fidem ad laborem affert, cultum Deo reddit: quæ uerò fide deſtituitur, facit quidem quod debet ex officio, ſed eius opus cultus Dei dici non poteſt.

Præterea opus mandntum, & ex fide factum debet tendere in gloriam Dei principaliter. Hoc confirmatur Iſaiæ teſtimonio: omnem qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creaui eũ, formaui eum, feci eum. Sed quid eſt Deum glorificare? Breuiter, eſt illi omnem gloriam tribuere & eum corde, ore, confeßione & moribus celebrare.

Sequitur quod quarto loco me dicturum promiſi, ſcilicet quinam poßint Deo uerum cultum præſtare. Hoc tametſi ex ſuperioribus colligi poteſt, tamen illud hîc breuiter dicam. Illi ſoli Deum colere poſſunt, qui habent ad illum acceſſum: ſoli autem filij Dei habent ad illum acceſſum: Quare illi poſſunt ſoli Deo uerum cultum præſtare. Sunt autem

filij,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

filij, omnes qui credunt in nomen eius Iohan. 1. & hi per fidem acceſſum habent ad Patrem Rom. 5. Et ea de cauſa Chriſtus docens ſuos orare, iubet dicere: Pater noſter qui es in cœlis, ſignificans tantùm filios inuocare poſſe. Hæc de uero cultu Dei ſint dicta, cuius ſumma continetur dilectione Dei, & dilectione proximi: nunc reſtat ut dicam de tertia doctrina.

DE TERTIO.

Quid uobis (*inquit*) uidetur de Chriſto cuius filius eſt? Dicunt ei, Dauidis eſt filius. *Phariſæi putârunt ſe iuſtos eſſe lege: quod ſi uerum fuiſſet, fruſtra Chriſtus promiſſus fuiſſet. Sic enim Paulus Galat. capite 2. ait: Si iuſticia eſt ex lege, Chriſtus fruſtra mortuus eſt. Quærit igitur Dominus de Meßia, id eſt, Chriſto, ut ea mentione excitet eos ad cognoſcendum & meditandum finem legis, & cogitandum cur Meßias eſſet promiſſus. Quòd ſi rectè feciſſent ita fuiſſent ratiocinati: Meßias eſt promiſſus, ut tollat peccatum, ſicut ipſe Iſaias teſtatur: ipſe languores noſtros tulit. Geneſ. 15. In ſemine tuo benedicentur gentes. Ergo neceſſum eſt, ut non tantùm ſit homo filius Dauid: uerumetiam Deus Dominus Dauidis, quemadmodũ et Pſalmus teſtatur: Dixit Dominus Domino meo. Ex hac ratiocinatione et rectè de lege & rectè de Chriſto iudicaſſent, & Chriſtum ut uerum ſaluatorem fuiſſent amplexi, cui ſit honor in ſecula ſeculorum, Amen.*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

DOMINICA XIX.
TRINITATIS, *Math. 9.*

IEſus ingreſſus nauem, traiecit, ac uenit in ſuam ciuitatem. Et ecce adduxerunt illi paralyticum in lecto decumbentem. Cumq; uidiſſet Ieſus fidem illorum, dixit paralytico Bono animi eſto fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam è ſcribis dicebant intra ſeſe, Hic blaſphemat. Et cum uidiſſet Ieſus cogitationes illorum dixit: Quare uos cogitatis mala in cordib. ueſtris? Vtrum enim eſt facilius dicere, Remittuntur tibi peccata, an dicere, Surge & ambula? Vt autem ſciatis, quod

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quod poteſtatem habeat filius hominis in terra remittendi, peccata, tunc dicit paralytico, Surge, tolle tuum lectum, & abi in domum tuam Et ille ſurrexit, abijtq́; in domum ſuam. Turbæ uero quæ uiderant, admiratæ ſunt, & glorificauerunt Deum, qui dediſſet poteſtatem talem hominibus.

ENARRATIO TEXTVS.

HOC Euangelium continet unum ex miraculis, quibus Dominus ſuam potentiam, uoluntatem & officium teſtatur, & ſimul confirmat ſuæ doctrinæ certitudinem. Narratur enim in præſenti Hiſtoria quomodo Chriſtus paralyticum ſanet quod factum non excipiunt auditores eodem modo. Phariſæi enim blaſphemant: turba uiſo miraculo admonetur de præſentia Dei: confirmatur de Chriſti doctrina: unde non ſolùm timorem & fiduciam concipit, uerumetiam ueros edit fidei fructus & prædicat bonitatem Dei. Eſt proinde hoc Euangelium, ueluti pictura quædam, in qua regnum Chriſti in hoc mundo depingitur in quo ſunt qui infirmos ad Chriſtum deducunt. Sunt etiam qui murmurant, ut Phariſæi omnibus temporibus. Sunt quoq; qui ueré timent Deum, eumq́; ob ſua facta glorificant. Inter hos uarios auditores ſtat in medio Chriſtus, recipit ad ſe uenientes, neminem ob miſeriam contemnit, ſanat uulnera, remittit peccata, ac ſuo S.S. ueluti balſamo precioſiſsimo, liuores noſtros

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

mitigat & ſanat. Hæc *ſumma & hic ſcopus eſt hodierni* Euangelij, *quod docendi cauſa, in tres diuidam locos.*

I. *De ijs qui hunc paralyticum in lecto iacentem ad* Chriſtum *portant, ut ſanet ipſum.*

II. *Murmur* Phariſæorum *accuſantium* Chriſtum, *& eius defenſio.*

III. *Miraculorum* Chriſti *finis & uſus.*

DE PRIMO.

Et aſcendens Ieſus in nauiculam &c. Hic *omnium primum animaduertenda eſt occaſio miraculi hîc à* Domino *editi*. Chriſtus, *inquit, aſcendit in nauiculam, transfretauit & uenit in ſuam ciuitatem, id eſt, Capernaum.* Illic *enim frequentius erat.* Quæ *cauſa fuit huius profectionis? fuerat in terra* Geraſenorum, *ubi dæmoniacum curauit, & cùm dæmones peterent, ut ſibi liceret in porcos intrare,* Dominus *annuit, & ita grex porcorum ruit in mare præceps & ſuffocatus eſt.* Hoc *cùm uiderent incolæ, uenerunt ad* Ieſum *rogantes ipſum, ut à ſe diſcederet.* Pluris *enim ſuos fecerunt porcos, quàm* Chriſtum *cum ſuo* Euangelio: *qui ſanè hodie multos ſocios habent, quos iure uocare poſſumus* Geraſenitas. Duo *ergo hîc obſeruentur:* Vnum, *quod nobis uitandum proponitur.* Alterum, *quod omnibus pijs imitandum commendatur.* Vitanda *eſt ingratitudo* Geraſenorum, *qui pluris petaſonem, quàm ſalutem fecerunt.* Quorum *ſimiles maxima*

pars

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

pars eorum eſt, qui Chriſtiano nomine gaudent. Imitanda nobis proponitur induſtria Chriſti, qui quamuis occaſionem nactus, pomeria ſui regni dilatare ſtuduit. Vt enim hac ſua profectione oſtendit, quantum hominum ſitiat ſalutem: ita nobis omnibus commendat ſuo exemplo in officio diligentiam.

Iam ſequitur prima huius Euangelij pars. Et ecce offerebant ei paralyticum in lecto iacentem, & uidens Ieſus fidem illorum dixit paralytico: Confide fili, Remittuntur tibi peccata tua. In hac prima huius hiſtoriæ parte habemus quatuor, quæ obſeruare utile fuerit. Primum exemplum baiulorum. 2. paralyticus ipſe. 3. reſpectus Chriſti in fidem eorum. 4. quomodo excipitur paralyticus à Chriſto.

In baiulis ex certis indicijs prodit ſe illorum fides, quæ ita ardet ubicunq; uerè eſt, ut nullis cineribus eius flamma ſuffocari poßit. Hæc fides uel inde concepta erat, quòd ipſum docentem & ſanantem prius uiderant, uel ex fama, quæ ad eos peruenerat de factis Ieſu, ſumma eſt quòd ſibi perſuaſerint, quòd afflictos reciperet & iuuaret. Hæc uiua horum baiulorum fides quintuplicem fructum edit: quorum primus eſt confeßio Chriſti, quam tum confiteri in tanta hoſtium rabie fuit arduum & rarum. Secundus, inuocatio quæ non magis abeſſe poteſt à fide, quàm calor ab igni. Omnia enim uota credentium, quæ nunquam intermittuntur, ſunt in-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uocationes. Tertius, fortitudo animi, quòd ſe expoſuerint periculo uitæ propter cõfeßionem Chriſti: Nam Phariſæi, ſcribæ & præcipui homines in iſto populo perſequebantur omnes, qui Chriſto aliquid honores tribuerunt. Quartus, dilectio proximi, qua ſincerè proximum ſuum complexi ſunt. Quintus, labor & moleſtia propter ſalutem proximi. Nam non ſolùm portant illum, quod fuit caritatis intimæ: uerumetiam cùm rectà ad Chriſtum propter turbam uenire non poſſent, aſcendunt tectum & per tabulatum demittunt languentem: quod factum non caruit periculo.

Quid nos hinc diſcemus? Cum his baiulis uel inuito mundo confiteamur Chriſtum: inuocemus ipſum, cùm pro nobis ipſis, tùm pro alijs: exponamus nos periculo propter ueritatem Euangelij, ſi res ita poſtulauerit: intimè diligamus proximum, non ſolùm affectu, ſed opere etiam: & nullos detrectemus labores, modò eis prodeſſe ualeamus.

ALTERVM, quod in hac prima parte obſeruandum dixi, eſt ipſe paralyticus, in quo tria ſunt obſeruanda. Morbus, morbi cauſa, & quòd ſe ad Chriſtum portari uoluerit. Morbus fuit paralyſis, quæ eſt ubi alterum latus aut dextrum, aut ſiniſtrum ſenſum & motũ perdit. Morbus ſanè grauißimus, quo totum officium hominis impeditur. Cauſa morbi duplex: Vniuerſalis, quæ eſt peccatum originis in omnibus hominibus, & ſpecialis, quæ ortum habuit uel ex intemperantia, uel à grauiori aliqua

pertur-

perturbatione animi. Quòd autem ſe ad Chriſtum portari uoluerit, ſignificat ſe fidem habere in Chriſtum, quemadmodum & ipſi qui illum portârunt.

Hoc exemplum paralytici imitemur & nos. Morbum noſtrum internum & externum agnoſcamus, peccatum noſtrum fateamur, & cum hoc paralytico ſinamus nos ad Chriſtum unicum medicum portari.

TERTIVM, quod in hac prima parte conſiderandum admonui, eſt quòd Ieſus uiderit fidem illorum, hoc eſt, baiulorum & paralytici. Vnde hæc diſcamus: primùm, quo ſit erga nos Chriſtus affectu. Non enim aliter eſt erga nos quàm erga hunc paralyticum affectus. Nam non eſt perſonarum acceptor Dominus. Deindè, quòd Chriſtus non tam magnitudinem peccatorum reſpiciat, quàm fidem. Hæc impetrat à Chriſto ſalutaria animæ & corpori. Quamuis autem exiſtimem hanc paralyticum aliquam ſcintillulam fidei habuiſſe: tamen non repugno, ſi quis dicat baiulos habuiſſe fidem & non ipſum paralyticum. Non eſt enim inſolens beneficia corporalia, imò etiam ſpiritualia impetrari aliena fide. Vt enim aliquis ſua ſapientia poteſt efficere, ut alius euadat ſapiens: ita qui credit, ſua fide poteſt alijs fidem impetrare. Verùm ſicut nemo eſt ſapiens aliena ſapientia, ſed ſua: ita nemo ſaluatur aliena fide, ſed ſua propria. Hîc ergo diſcamus et orare pro alijs, ut gratia Dei illis augeſcat, & petere ab alijs, ut ſuis nos precibus Deo commendent. Multum .n. ualet deprecatio iuſti.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

QVARTVM, quòd in hac prima parte ſpectandum propoſui, eſt modus, quo hunc paralyticum excepit, qui hiſce uerbis exprimitur: Confide fili: remiſſa ſunt tibi peccata tua. Hîc duo perpendantur: Vnum, cur ita exceperit hunc afflictum: alterum, excipientis oratio.

Hic paralyticus petit liberationem à morbo corporis: cur ergo dicit, remiſſa ſunt tibi peccata tua? Magnæ ſunt profectò & graues cauſæ.

PRIMA eſt, ut doceat morbos ſtipendia peccati eſſe, ut Paulus dicit: ſtipendium peccati mors. Et Chriſtus Iohan. 5. dicit cuidam quem ſanauerat: Ecce ſanus factus es, caue ne poſthac pecces, nequid deterius tibi eueniat. Et 1. Cor. 11. Propter irreuerenter uſurpatam Domini cœnam, multi fuerunt mortui & multi infirmi.

SECVNDA, ut doceat unde ſit incoanda curatio corporis, nimirum ab animo, cuius maculæ prius ſunt expurgandæ, quàm adhibeas corporis medicinam. Seruemus igitur hunc in noſtris morbis curandis ordinem. Primùm agnoſcamus morbum: Deinde agamus pœnitentiam & petamus propter Chriſtum remiſſionem peccatorum: tum utamur medijs ordinatis in timore Dei, & cum gratiarum actione: & agnoſcamus medicum miniſtrum Dei eſſe, qui uice Dei manum uobis curandis adhibebit.

TERTIA, ut hac oratione Phariſæos arguat, qui nec de ſua perſona, nec officio ſincerè iudicârunt.

runt. Semper enim ſunt, qui in operibus Dei *quærunt, quod cauillentur: quod nos monebit, ne officium noſtrum minus diligenter obeamus.*

QVARTA, *ut hanc occaſionem nactus plenius doceret de ſua perſona, affectu erga homines, & officio ad quod erat à* Patre *in mundum miſſus.*

Iam expendamus orationem Domini. *Ait enim paralytico:* fili confide, remittuntur tibi peccata tua. *Hæc uerba filij* Dei *ſunt, quare diligenter ſunt expendenda. Hæc uox* FILI *opponenda eſt deſperationi, quam ei morbus præſens perſuadere uoluit.* Vox CONFIDE *opponenda eſt maledictioni, quam mala conſcinetia miſero conata eſt perſuadere.* PECCATA, *inquit,* TVA. *Hîc gratia ſuperabundat peccatum.* Vox REMITTVNTVR *opponenda eſt ſomnio ſatisfactionis meritorum & iuſticiæ legis.* Remittuntur, *inquit,* peccata: *beneficium gratiæ huic miſero uoce ſua accommodat.* Habemus *ergo hîc doctrimam ſalutis, remiſſionis peccatorum, iuſtificationis & adoptionis.* Hæc *enim beneficia perpetuò cohærent ita connexè, ut à ſe inuicem diuelli nequeant.* Fidem *requirit: credenti remittit peccatum: abſolutum à peccato adoptat in filium, & ut iuſtum acceptat, quem iuſtificauit etiam glorificabit collata æternæ ſalutis beatitudine.* Nec *eſt alia ratio ulla conſequendi ſalutem, quàm quæ in hoc exemplo nobis commendatur.* Paralyticus *tria facit, agnoſcit peccatum ſuum; agnoſcit ſe iuſtè puniri ob peccatum: confidit*

in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

in filium Dei. *Chriſtus rurſus tria: Remittit pecca-tum, adoptat in filium, & acceptat ad uitam æter-nam. Tu hoc exemplum imitare. Agnoſce ſeriò pec-catum: agnoſce iuſtum* Dei *iudicium: & confidito in filium, & uerè ſenties, quòd Chriſtus ſua benefi-cia ſit tibi collaturus. Hæc ſint de prima huius Eu-angelij doctrina dicta: ſequitur ſecunda.*

DE SECVNDO.

Et ecce quidam de ſcribis dixerunt intra ſe, hic blaſphemat. Et cum uidiſſet cogitati-ones eorum, dixit: ut quid cogitatis mala in cordibus ueſtris? *Hîc ſcribarum murmur & Chriſti reſponſio docent quomodo regnum Chriſti & Satanæ inter ſeſe concurrunt. Habemus hîc duo: quorum alterum eſt accuſatio ſcribarum accuſan-tium Chriſtum: Alterum eſt Chriſti iuſtiſsima de-fenſio. Accuſatio ſcribarum hæc fuit. Iſte blaſphe-mus eſt. Quare? quia dicit ſe remittere peccata, quod ſolius* Dei *eſt. Eſt enim uſu ſcripturæ blaſphe-mia creaturæ tribuere, quod eſt* Dei *proprium: Iam dimittere peccatum eſt* Dei *proprium, quod uel ex Iſaia conſtat, ubi Dominus per os Prophetæ ait: Ego ſum, ego ſum qui iniquitates tuas deleo propter me, et peccatorum tuorum non recordabor ultrà. Hinc iam immota conſequentia exiſtimant ſe concludere Chriſtum blaſphemum eſſe hoc modo. Quicunq; ſibi tribuit quod* Dei *eſt proprium eſt blaſphemus. Iſte Ieſus ſibi tribuit, quod eſt* Dei *proprium. Igitur iſte Ieſus eſt blaſphemus. Et profectò uera fuiſſet ratio-*

cinatio,

cinatio, ſi Chriſtus fuiſſet ſcribis ſimilis, hoc eſt, ſi merus homo eſſet & non Deus. Videte quæſo quantò ſunt noſtri Papiſtæ & Monachi deteriores his ſcribis. Scribæ uerbo Dei edocti defenderunt hanc propoſitionem: Nemo poteſt remittere peccatum niſi ſolus Deus. Verùm Papiſtæ remiſsionem peccatorum tribuunt ſanctorum meritis, miſsis & indulgentijs: qui non communicant gratis: ſed uendunt magna pro pecunia. Mirabile ſanè mercatorum genus. Vendunt quod non habent: uendunt fumos uerborum & accipiunt aurum, ementibus promittunt cœlum, ſed conferunt infernum.

Sed quid dicemus de miniſtris uerbi? Remittunt'ne illi peccatum? Non remittunt ipſi, ſed annunciant remiſsionem peccatorum omnibus, quos inuenerint ſimiles huic paralytico eſſe, non dant de ſuo, ſed offerunt alienum mandato Chriſti, offerunt remiſsionem peccatorum uoce Euangelij. Quicunq; hanc uocem fide recipiunt, remiſsionem peccatorum accipiunt abſq; omni dubio. Dicit enim Chriſtus, qui uos audit, me audit.

Sed quid Chriſtus ad hanc accuſationem facit? Viſis cogitationibus eorum dixit, Quid cogitatis mala in cordibus ueſtris? Quid eſt facilius dicere: Remittuntur tibi peccata tua, an dicere ſurge & ambula. Hic Chriſtus tria facit. 1. uidit cogitationes eorum, quod eſt ſolius Dei. Vnde ſcribæ debebant cogitaſſe, quòd Chriſtus plus eſſet, quàm merus homo, nemo enim hominum poteſt al-

terius

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

terius ſcire cogitationes. Solus enim ſpiritus Dei ſcrutatur profunda cordium. 2. arguit eos. Quid, inquit, cogitatis mala in cordibus ueſtris? quaſi diceret: Vos de me peruerſè cogitantes peccatis. Notemus ergo quòd malæ cogitationes ſint peccata. 3. ſigno uiſibili confirmat occultam ſuam diuinitatem, quaſi diceret, uos dicitis: Qui tribuit ſibi quod eſt ſolius Dei, eſt blaſphemus. Nomini enim Dei & famæ nocet. Hoc ſanè uerum eſſe fateor. Sed quòd me Deum eſſe non creditis, erratis: quare uos blaſphemi eſtis, non ego. Vt autem hoc oſtendam & conuincam me uerum Deum eſſe, hunc paralyticum ſolo nutu ſano: quod ſanè diuinæ eſt potentiæ. Si hoc poſſum diuina potentia, cur non etiam peccata remitterem? Quis poteſt morbum penitus tollere, niſi qui morbi cauſam tollit? Iam ueſtris oculis uidetis me morbum tollere. Cur non etiam creditis me poſſe auferre peccatum morbi cauſam? ita Chriſtus ad facta ſua prouocat, quæ de ipſo teſtimonium ferunt. Ita enim apud Iohannem dicit: ſi mihi non creditis, credite operibus meis, quæ teſtimonium perhibent de me. Ex hac ergo ſecunda doctrina tria diſcamus. 1. perpetuam pugnam eſſe inter regnum Chriſti & Satanæ: ſemper enim murmurat Satan & uarias technas excogitat, ut Chriſti regnum inuadere poßit, iuxta illud: Tu inſidiaberis calcaneo eius. 2. Chriſtum ſua ſapientia & potentia ſuperare potentiam & conſilia Satanæ iuxta illud: non eſt ſapientia, non eſt conſilium aduer

ſus

ſus Dominum. 3. ut nos ei ſubijciamus, & eum uerum Deum agnoſcamus & confiteamur cum omnibus, qui in uera pœnitentia ad illum confugiunt.

DE TERTIO.

Videntes autem turbæ timuerunt & glorificarunt Deum. Hic habemus effectum & fructum huius miraculi apud ſpectatores, quem fructum Euangeliſta ſua hiſtoria ad nos transfert. Sæpè de miraculis Chriſti dictum eſt, ideò hic pauca dicam. Chriſtus hoc miraculo confirmauit ſuam diuinam potentiam, ſuam paternam uoluntatem erga homines, ſuum officium, quod eſt ſaluare, ad quod eſt miſſus, & ueritatem ſuæ doctrinæ obſignauit tanquam authentico ſigillo & regio. Deinde in auditoribus concepta eſt fides, timor Dei è fide manauit & ex fide Deum glorificauerunt corde, uoce, confeſſione, & moribus. Hinc ergo & nos iſta quatuor de Chriſto colligamus, ac unà cum his ſpectatoribus concipiamus fidem, timeamus Deum glorificemusq; eum, qui eſt laudandus in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA XX. TRINITATIS, Matth. 22.

SImile factum eſt regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio ſuo. Et emiſit ſeruos ſuos, ut uocarent inuitatos ad nuptias, & nolebant uenire. Rurſum emiſit alios

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſeruos,dicens: Dicite inuitatis: Ecce prandium meum paraui,tauri & altilia mea mactata ſunt,& omnia parata,uenite ad nuptias.Illi autem neglexerunt & abierunt,alius in uillam ſuam , alius uero ad negociationem ſuam.Reliqui uero tenuerunt ſeruos eius,&contumelijs affectos occiderunt.Rex autem cum audiſſet, iratus eſt, & miſſis exercitibus ſuis, perdidit homicidas illos , & ciuitatem illorum ſuccendit. Tunc ait ſeruis ſuis. Nuptiæ quidem paratæ ſunt , ſed qui inuitati erant, non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus uiarum & quoſcunq; inueneritis, uocate ad nuptias. Et egreſſi ſerui eius in uias , congregauerunt omnes quotquot inuenerunt , malos pariter ac bonos,& impletæ ſunt nuptiæ diſcumbentibus. Ingreſſus autem rex,ut uideret diſcumbentes , ubi uidit illic hominem non ueſtitũ ueſte nuptiali,ait illi : Amice,quomodo huc intraſti,non habens ueſtem nuptialem? At ille obmutuit.Tunc dicit rex miniſtris:Ligatis pedibus & manibus eius, mittite eum in tenebras exteriores,ibi erit fletus & ſtridor dentium. Multi .n. ſunt uocati,pauci uero electi.

ENARRATIO TEXTVS.

Quod Chriſtus perpetuò facit,id etiam in hodierno Euangelio facit.Nã ut bonus & fidelis Pater ſuos liberos ad uitã honeſtã hortatur, idq; uarijs modis: Ita Chriſtus Dominus & Pater futuri

ſeculi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſeculi non una uia contentus eſt, ſed multas tentat, quò ſuos in officio retineat. Aliâs.n. id agit blandis uerbis, ut cùm apud Mat. 11. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis & ego reficiam uos. Aliâs paternis promiſsis, ut cùm dicit: qui uenerit ad me dabo illi aquam uiuam. Aliâs muneribus, cùm præſentia cõfert beneficia. Aliâs minis, ut cũ dicit Marci 12. ueniet & perdet colonos iſtos, & dabit uineã ſuam alijs. Ad eundem modum in hoc Euangelio, partim minis agit, propoſito paradigmate. Minatur enim extrema ijs, qui recuſauerint ad ſuas uenire nuptias induti ueſte nuptiali: partim promiſsionibus, quòd uenientes & ornatos ueſte nuptiali uelit magnificè excipere & benè tractare. Proinde huius Euangelij ſumma eſt, quòd Christus requirat à ſuis uitam adeò ſancta uocatione dignam, & minetur ijs horrenda ſupplicia, qui in Eccleſia uixerint ſine pœnitentia & ſanctificatione, quæ ueſtis illa nuptialis eſt, quã hic ſponſus requirit. Loci tres:

I. Explicatio parabolæ nuptiarum.

II. Reprehenſio eius qui in nuptijs ſedet ſine ueſte nuptiali.

III. Querela Chriſti: multi ſunt uocati pauci electi.

DE PRIMO.

Simile factum eſt regnum cœlorum homini Regi. Vt autem quò nobis fiat dulcius præſens Euangelium, ſimilitudinis huius partes uideamus, quæ ſunt multæ.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

PRIMA: Regnum cœlorum hoc loco ſignificat Eccleſiam congregatam uoce Euangelij, quod à Petro uocatur gens ſancta & regnum ſacerdotum, genusq́; electum.

SECVNDA: homo rex ſignificat Deum Patrem cœleſtem, quem Paulus Regem Regum & Dominum dominantium appellat.

TERTIA: regis filius eſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, de quo inquit: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Hunc Dei filium Dauid ſponſum nominat ornatum decoro ſancto.

QVARTA: huic filio Pater nuptias fecit, quando noſtra cauſa eum naſci uoluit ex beata uirgine, qui tanquam ſponſus, ut loquitur Dauid, de thalamo ſuo procedit. Hic Eccleſiam ſibi tanquam ſponſam adiunxit & eam ſibi deſponſauit, iuxta hoc Hoſeæ Prophetæ dictum: ſponſabo te mihi in ſempiternum, & ſponſabo te mihi in iuſticia & iudicio & in miſericordia et in miſerationibus, & ſpõſabo te mihi in fide, & cognoſces Dominum. Hæ nuptiæ, quantum ad humanum genus attinet incoatæ ſunt per ſponſalia, mox creatis primis hominibus. Deus enim dum condidit hominem ad ſui cognitionem & amorem, dum ornauit primos parentes iuſticia originali, impreſſa in eis imagine Dei, hæc ſponſalia celebrauit. Verùm hæc ſponſalia mox ſunt uiolata artibus Satanæ, qui hominem ad nepharium adulterium pellexit, ut deficeret à ſuo uero ſponſo ad turpiſſimum adulterum diabolum: quam

iniuriam

iniuriam ſponſus contemtus ultus eſt, dum adulteram nudam ſtatuit, ablata imagine regis & detractis ornamentis nuptialibus. Sed ô admirandam bonitatem ſponſi, ſponſam ſibi ademtam & fœdiſſimè pollutam redimere ſtatuit: atq; ita ſtatim ſpem huius redemtionis facit Pater ſponſi, data promiſſione ſeminis, tandem quando uenit plenitudo temporis, emittit Pater ſuum filium, natum ex Maria uirgine, factum ſub lege, ut ſponſam quæ ſub maledictione legis erat redimeret: quod factum eſt quando ſe ipſum precium ſtatuit, quo redemta eſt & erepta è manibus adulteri Satanæ.

Quantum autem ad ſingulos homines attinet, initiantur per fidem & baptiſma, quemadmodum ipſe ſponſus ait: Deſponſabo te mihi in ſempiternum & deſponſabo te mihi in iuſticia & iudicio & miſericordia & miſerationibus, & deſponſabo te mihi in fide & cognoſces Dominum.

In hac deſponſatione duo in uniuerſum ſpectanda ſunt: Vnum eſt pactio ſponſi & eius promiſſio: Alterum pactio ſponſæ qua ipſa obligatur ſuo ſponſo. In pactione ſponſi ſunt tria. 1. beneuolentia & amor ſponſi gratuitus quo ipſam ſponſam abſq; omni eius merito complectitur. 2. ſignificatio durationis coniugij inter Chriſtum ſponſum & Eccleſiam ſponſam. Deſponſabo te mihi, inquit, in perpetuum. Manet igitur perpetuus Eccleſiæ ſponſus. 3. Enumeratio dotum, quas ſuæ ſponſæ largitur ſponſus Chriſtus, & numerantur hîc quatuor: Iuſticia, iudicium,

pietas & miſeratio. Iuſticia propria ſponſam ſuam ornat, dum remiſſis peccatis, illi ſuam imputat obedientiam, qua ſponſa decora apparet, & pulcra in conſpectu Patris ſponſi. Iudicio eam ab iniuria uindicat, tuetur, ac errantem in uiam reuocat. Pietate, hoc eſt, uera ſtorga coniugali eam amplectitur. Eſt enim pietas hîc caritas ex intimis animi receſſibus promanans. Miſerationibus eandem proſequitur, dum quotidiana condonat errata & eius calamitatibus afficitur. Hæc quatuor ſunt in pactione ſponſi. Verùm in pactione à parte ſponſæ duo ſunt: Agnitio beneficij cum celebratione Dei, & fides qua recumbit ſponſa in ſponſi pectus, & ab eo omnia bona promiſſa abſq; omni diffidentia expectat. Ex hac mutua pactione, nos doctrinam, conſolationem & fiduciam concipiamus, ne fracti ullis aduerſis ab hoc ſponſo deficiamus, qui ſuam ſponſam nunquam deſerit, niſi illa prior fidem coniugij perfidè uiolauerit. Deinde hîc etiam diſcimus, quòd quicunq; fidem Chriſti non habet, non ſit Chriſti, ſed eſt nephario adulterio pollutus. Hinc patet quàm uerè dixerit Iohannes in ſua Apocalypſi. Beati qui ad cœnam agni uocati ſunt.

QVINTA: Quinam ſint inuitatores ad has magnificas nuptias obſeruandum eſt. Primũ itaq; Deus æternus ſponſi Pater ſua uoce ad has nuptias inuitat. Deinde multi ſancti Patres ante diluuiũ. Poſt diluuium Nohe, Melchizedech: Ioſeph & Moſes in Ægypto: Sancti Prophetæ & reges in terra Canaan, Da-

an: Daniel in Iudæa. Poſt hos uenit paranymphus Iohannes Baptiſta et digito monſtrauit ſponſum, qui & ipſe cum Apoſtolis clamauit & inuitauit ad has nuptias dicens: Venite, omnia parata ſunt.

SEXTA: Apparatus nuptialis eſt conſiderandus. Vt enim in nuptijs hominum mactantur tauri, oues, boues & feræ: ita hîc quoq; nuptiarum apparatus inſtituitur ſplendidiſſimus. 1. panis non corruptibilis, ſed uiuus de cœlo nobis apponitur, de quo qui ederit, non eſurit in æternum. 2. potus adeſt aqua uitæ. Ita enim ipſe ſponſus ait: ſi quis biberit ex aqua, quam ego dabo, non morietur. 3. corpore ſuo & ſanguine fatigatos nos refocillat ſponſus. 4. ornat nos ſuis ueſtibus, dum ipſum per Baptiſmum induimus. Ita enim Spiritus ſanctus ait per os Pauli: Quotquot baptiſati ſunt Chriſtum induerunt. 5. bellaria ſunt fructus de arbore uitæ, unde uires ſponſa habitura eſt, ut nunquam moriatur.

SEPTIMA: Illi autem, inquit textus, recuſarunt uenire. Quid? Quæ eſt hæc ingratitudo? Inuitati nolunt uenire? Quid impediuit eos? 1. Hoſpes illorum domeſticus peccatum inhabitans. Hic hoſpes ſuis illecebris detinet eos, quò minus ad has nuptias inuitati ueniant. 2. hoſtis ſponſi, hoc eſt, diabolus uias occupat omnes, & intercludit uarijs modis acceſſum ad nuptias. 3. negocia uaria. Alius enim uillam, alius boues, alius uxorem, alius aliud curat: Reliqui uerò tenuerunt ſeruos eius & occiderunt. Hoc ueriſſimum eſſe docet mundi hiſtoria.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Ad has nuptias inuitauit Abel, ſed Diabolus emiſſo ſuo ſatellite Cain, ipſum occîdit. Ad has centum & uiginti annos inuitauit Nohe, ſed ab inuitatis deriſus contemnitur. Ad has Ioſeph in Ægypto inuitauit, ſed ab impudica adultera accuſatus in carcerem conijcitur. Ad has inuitauit Moſes, ſed multa patitur ab inuitatis. Ad has nuptias inuitant Patriarchæ & reges ſanctiſſimi, ſed illorum uox ſpernitur. Tandem uenit Paranymphus ipſe Iohannes, ſed ab Herode trucidatur. Ad has inuitat ipſe ſponſus filius Dei, ſed in patibulo crucis ſuſpenditur. Ad has inuitant Apoſtoli, & deinde omnes pij miniſtri uerbi, quos Diabolus adortus, partim Sophiſtica, partim tyrannide, partim hypocriſi necare contendit. Adeò maxima pars mundi ingrata recuſat ad has filij Dei nuptias uenire.

OCTAVA: Quid rex ad hæc? Primùm iraſcitur, quòd ſanè non mirum eſt. Vidit enim ſe contemni & ſuas nuptias ab ijs, qui quicquid habent boni uelint nolint, ei acceptum ferre coguntur. 2. punit corporaliter: id quod mundus ingratus, quem per diluuium occîdit Dominus, expertus eſt. Hoc Sodomiticum incendium teſtatur: hoc excidium Hieroſolymitanum conuincit. 3. punit ſpiritualiter in hac uita tenebris & ignorantia, poſt mortem æternis ſupplicijs. Exempla huius pœnæ ſunt Græcia, Turcia, Italia & maxima florentiſſimaq; pars totius orbis terrarum. Hoc ſeriò, ſed fruſtra reſipiſcens in inferno teſtatur diues ille Epulo, qui illic æternis pœnis cruciatur.

Nona

NONA: *An rex nuptias, quas inſtituerat, propter hominum ingratitudinem intermittit?* Minimè *ſed ait ſeruis ſuis:* Nuptiæ *quidem paratæ ſunt, ſed qui erant inuitati non erant digni.* Hoc *etſi de gratitudine totius mundi intelligi poteſt: tamen potiſsimum* Chriſtus *hîc agit de* Iudæorum *ingratitudine, quibus hac oratione comminatur excluſionem à nuptijs filij* Regis.

Ite ergo ad exitus uiarum & quoſcunq; inueneritis uocate nuptias. *En liberalitatē huius regis.* Iubet *inuitare ad nuptias filij omnes abſq; conditione gentis & perſonarum.* Loquitur *enim de uocatione gentium ad* Euangelium. Et *diligenter obſeruandum eſt, quòd dicit: quoſcunq; inueneritis uocate ad nuptias.* Sed *quando hoc dictum eſt miniſtris ſponſi?* Quando *Chriſtus dixit:* Ite *in mundum uniuerſum & prædicate* Euangelium *omni creaturæ, qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit, qui uerò non crediderit condemnabitur.*

DECIMA: *& egreſsi ſerui eius in uias, congregauerunt omnes, quos inuenerunt bonos & malos, & impletæ ſunt nuptiæ diſcumbentibus.* Hoc *factum eſt poſt diem* Pentecoſtes, *poſtquam armati fuerunt Apoſtoli Spiritu ſancto, & deinde uſq; in hunc diem per* Euangelij *miniſtros.*

DE SECVNDO.

Intrauit autem Rex, ut uideret diſcumbentes, & uidit hominem non ueſtitum ueſte nuptiali, & dicit ei: Amice, quomodo huc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

intraſti, non habens ueſtem nuptialem? Hic *locus primùm docet, quòd in cœtu* Eccleſiæ *uiſibili debeant mali commixti eſſe bonis, uſq; ad extremum diem: id quod etiam parabola de zizanijs docet.* Nec *eſt ſperanda talis* Eccleſia *in hac uita, qualem* Anabaptiſtæ *fingunt. Eſt enim Eccleſia perſimilis agro in quo creſcit cum zizanijs triticum. Quemadmodum enim triticum manet ibi triticum, etſi plurimum zizaniæ ſubinde oriatur:* Ita Eccleſiæ *ſancta manet, tametſi quædam habeat putrida membra. Sunt quidem* Eccleſiæ *menbra quotquot profitentur Chriſti religionem: ſed alia ſunt uiua, alia mortua. Viua ſunt, qui uiuam habent fidem. Mortua ſunt, qui religionem profitentur ſine uiua in Chriſtum fiducia. Qui autem ſunt extra uiſibilem* Eccleſiæ *cœtum, hoſtes doctrinæ, nec uiua nec mortua membra ſunt.*

Sequitur, quòd rex ingreſſus uiderit hominem non indutum ueſte nuptiali. Quænam eſt iſta nupti ptialis ueſtis? Hoc *neceſſarium eſt ſcire, ut nuptiarum Chriſti dulcedine perpetuò frui liceat.* In *extremo die in conſpectu huius regis ſtabunt duo genera hominum, quorum alij recuſarunt uenire ad has nuptias, quales ſunt* Turcæ, *& impij* Iudæi *& multæ prophanæ gentes hodiè.* Horum *neminem ha bere ueſtem nuptialem manifeſtum eſt, quorum tamen multi ciuilem honeſtatem amant. Quare iſta externa ciuilitas* Ariſtidis, Fabricij, Fabij Maximi, *Catonis, nequaquam eſt ueſtis iſta nuptialis, quam*

hîc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

hic requirit. Alij uenerunt ad nuptias, hoc eſt, ad prædicationem Euangelij ſe in externum Eccleſiæ cœtum receperunt. Verùm hi ſunt unius generis. Quidem enim ſuis operibus fidunt & putant ſuam turpitudinem tectam ueſtitu operum ſuorum. An hic ueſtis nuptialis eſt? nequaquàm: nam excluduntur à nuptijs. Nemo autem qui ueſtem nuptialem adfert, à nuptijs excluditur. Alij nulla habent opera niſi mala: ſed gloriantur de fide & iactant ſe fideles eſſe, & hanc ſuam uanam gloriationem exiſtimant ueſtem eſſe nuptialem, ſed fruſtra. Dicit enim Dominus de talibus hypocritis: non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum: ſed qui Patris mei uoluntatem facit, qui in cœlis eſt. Alij uerè credunt, hoc eſt, qui mortificant carnem & uiuunt Spiritu, agunt pœnitentiam & innocentiam meditantur. Hi ſoli ueſtem nuptialem habent. Siue ergo fidem uiuam, ſiue ſanctificationem dixeris ueſtem nuptialem, non erraueris. Nam uocatio ad nuptias ut fidem: ita ſanctificationem ueram requirit. Quòd aūt hæc ſit ueſtis nuptialis, in Abele, Abrahamo, Magdalena & alijs multis ſanctis apparet. Neq; mirum eſt huiuſmodi uiuā fidem ueſtē nuptialem eſſe. Nā qui credit, eius peccatum remiſſum eſt, ei ira Dei ablata eſt, is filius Dei eſt. Nam ſcriptum eſt: dedit poteſtatem filios Dei fieri quotquot credunt in nomen eius. Qui credit in eum, habet uitam æternam. Deinde credenti imputatur iuſticia Chriſti, qua homo ornatus

apparet

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

apparet iuſtus in conſpectu Dei. Verùm hic cauendum eſt, ne laruam aliquam pro uera ueſte ſimas, id eſt, ne inanem fiduciam pro uera & uiua fide iactes. Si uis ergo eius notas habere, ſcito has eſſe. Vbicunq; eſt uera fides, ibi ſimul adeſt pœnitentia, uerum odium peccati, ueri terrores, rurſus conſolatio in corde accenſa per Spiritum ſanctum ſtudium gloriæ Dei promouendæ inter homines, officia caritatis, ſeu, ut uno uerbo dicam, uera ſanctificatio, quæ non eſt aliud, quàm ſeparatio à prophanitate mundi per mortificationem carnis & applicatio ad Deum per uiuificationem ſpiritus. Hæc ſanctificatio ubicunq; eſt, in perpetua lucta eſt poſita. Nam caro militat aduerſus ſpiritum. Sanctificatio hæc non uno perficitur momento: ſed toto uitæ tempore creſcit: id quod uita ſanctorum facilè docere poteſt. Hæc ſint dicta de ueſte nuptiali.

Sed quid quæſo fiet eis qui hanc ueſtem non habent? Hoc textus his uerbis docet: ligatis manibus & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & ſtridor dentium. Tenebræ exteriores notant ſupplicia & triſtitias quæ ſunt extra regnum Dei, nempe in inferno. In has tenebras miſſus eſt diues Epulo, & omnes quotquot ueſte nuptiali non inueniuntur induti eò conijcientur.

DE TERTIO.

Multi ſunt uocati, pauci uero electi. Hoc Chriſti dictum duo continet, nempe prædicationem miſericordiæ & bonitatis Dei (qui omnes uocat ad

nuptias

nuptias filij ſui. Neq; ullos uocare putandus eſt, quos non uult intereſſe nuptijs filij ſui) & querelam de ingratitudine maximæ partis totius mundi. Multi ſunt (inquit) uocati. Iuſsit enim ſponſus, ut Apoſtoli irent in orbem uniuerſum & uocarent ad nuptias has, omnes, & ut ſuprà dixit: Vocate ad nuptias quoſcunq; inueneritis. Sed pauci ſunt electi, id eſt, pauci habent ueſtem nuptialem. Electi enim dicuntur, qui ab alijs ſegregati ſunt & præ alijs ſunt eximij. Ideò Petrus dicit, Chriſtianos electos eſſe in ſanctificationem ſpiritus, ideſt, ut ſpiritu ſint ſancti. Deus quidem uult omnes homines ſaluos fieri, ut Paulus docet, & parabola hæc oſtendit, imò Chriſti uox Matth. 11. hoc conuincit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis ego reficiam uos. Hoc dictum opponamus omnibus hoſtibus gratiæ Dei. Si ergo Deum reſpicis, Deus uult omnes homines ſaluos fieri & ad cognitionem ueritatis peruenire, & uocat omnes promiſcuè ad nuptias filij ſui. At ſi homines reſpicis, pauci ſunt electi, id eſt, pauci auditum Euangelium fide recipiunt & ſpiritu ſanctificantur. Quare cauſa damnationis non eſt in Deo: ſed in nobis ipſis quærenda eſt. Quoties uolui (inquit Chriſtus) congregare filios tuos, & noluiſti. Ecce duo hìc habes: Chriſtus uoluit: Ieruſalem noluit. Monemur proinde hoc dicto, quòd non ſatis ſit audire Euangelium: ſed obtemperare Euangelio oportet. Nam ideo prædicatur, ut Petrus docet, ut mortificemur ſecundum carnem, & uiuamus ſecundum ſpiritum.

Hæc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Hæc ſint dicta de hodierno Euangelio: ex quo diſcamus Deum nos non ad perditionem, ſed ad beatitudinem creaſſe, & omnia quæ ad ueram beatitudinem ſpectant gratis præparaſſe. Deinde quòd qui damnantur ſua damnentur culpa, ut qui nolint Euangelio obtemperare. Quare ſi nobis ſalus curæ eſt, induamus ueſtem nuptialem, & meditemur ueram ſanctificationem per Ieſum Chriſtum Dominũ noſtrum, cui cum Patre & Spiritu ſancto ſit honor in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA XXI.

TRINITATIS, Iohan. 4.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ERat quidam regulus,cuius filius infirmabatur Capernaum. Hic cum audiſſet, quod Ieſus adueniſſet à Iudæa in Galilæam, abĳt ad eum, & rogabat eum,ut deſcenderet ac ſanaret ipſius filium,ſiquidem is agebat animam. Dixit ergo Ieſus ad eum : Niſi ſigna & prodigia uideritis,non creditis. Dicit ad eum regulus: Domine,deſcende prius quam moriatur filius meus. Dicit ei Ieſus: Vade filius tuus uiuit. Credit homo ſermoni,quem dixerat ei Ieſus,& ibat.Iam autem eo deſcendente , ſerui occurrerunt ei, & nunciauerunt, dicentes: Filius tuus uiuit. Sciſcitatus eſt ergo horam ab eis,in qua melius habuiſſet. Et dixerunt ei : Heri hora ſeptima reliquit eum febris. Cognouit ergo Pater, quod illa hora erat , in qua dixiſſet ſibi Ieſus , filius tuus uiuit. Et credidit ipſe,& domus eius tota. Hoc iterum ſecundum ſignum edidit Ieſus , cum ueniſſet à Iudæa in Galilæam.

ENARRATIO TEXTVS.

HOc Euangelium docet nos,quò ſit in omnibus huius uitæ calamitatibus fugiendum : nimirum ad omnis ſalutis & felicitatis fontem Ieſum Chriſtum: *quod etiam* Iſaias *monet cùm ait:* Haurietis *aquas de fontibus ſaluatoris.*Ad *hunc fontem nõ pedibus,ſed affectibus: non ratione,ſed fide accedendum eſt.* Docet *præterea hoc* Euangelium, *quàm promtus ſit* Chriſtus *ad iuuandum,qui nullũ,qui ad*

ſe

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſe uenit, dimittit ſine conſolatione. Non enim aliter eſt affectus erga quenquam, quàm erga hunc regium uirum & aulicum de aula Herodis: quem non ſolùm uerbo conſolatus eſt, uerumetiam miraculo eum iuuit. Summa propterea Euangelij in illud Ioëlis dictum includitur: Omnis, qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit. Loci tres:

I. De humanis calamitatibus, earum cauſa & remedio.

II. De increpatione, qua Chriſtus hunc regium increpat.

III. Veræ fidei natura & indoles.

DE PRIMO.

Erat aulicus quidam cuius filius infirmabatur. Hîc mœſtus Pater & ægrotus filius mundi calamitates nobis ob oculos ponunt: quæ ſicuti ſunt pœnæ peccatorum: ita etiam ueluti conciones quædam ſunt iudicij diuini, quibus ad pœnitentiam inuitamur, ſicuti hic aulicus mœſtus propter filij morbum ſentit ſuum peccatum & illud deplorat. Huc pertinet illud Iſaiæ: Anguſtia erit illis diſciplina. Verùm ut bonitatem Dei erga nos conſideremus melius, dicam quibus modis Deus potiſſimum ſoleat nos ad pœnitentiam inuitare: ſunt autem præcipui ſex modi.

PRIMVS: proponit doctrinam legis, qua tanquam in tabula pingit peccata noſtra: oſtendit mentis cæcitatem: dubitationem de prouidentia Dei, de promiſſionibus & comminationibus; oſtendit affe-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ctuum impuritatem: oſtendit cordis fœtorem, uoluntatis auerſionem à Deo & omnium uirium ataxian. Deinde in ſecunda legis tabula, iniuſticiam noſtram erga homines & impuritatem affectuum noſtrorum, adeò ut ſi quid iuſti in tota noſtra uita antequam ad Chriſtũ conuerſi fuerimus appareat, id ſit non ſecùs quàm pannus tabe & impuriſsimo ſanguine fœdatus: id quod Iſaias conqueritur his uerbis: omnes iuſticiæ noſtræ tanquam pannus ſordidiſsimus. Has noſtras ſordes ideò nobis lex proponit, ut earum fœtore admoniti agamus pœnitentiam, & diſcedamus à uijs noſtris peſsimis.

SECVNDVS: magnitudo calamitatum internarum, quas nemo ſatis deſcribere & deplorare poteſt, neq; ullius hominis tanta calamitas unquam fuit, quin aliquis noſtrûm poſsit in eam incidere, ſicuti piè monet Ambroſius, cùm ait: aut ſumus, aut fuimus, aut poſsumus eſſe quod hic eſt. Quanta fuit calamitas Adam, qui non ſolùm uidit unum filium alterum occidere: uerumetiam uidit nongentis annis triſtiſsimorum nepotum ſuorum lapſus. Quantus fuit cruciatus in animo Dauidis cùm ſtupra filiarum, fratricidia filiorum uidit? quid dicam de paucis? omnes homines morſum ſerpentis ſentiunt, qui morſus aliò non ſpectat, quàm ut inde agnoſcamus, iuſtiſsimum iudicium Dei & confugiamus ad ueniam per ueram pœnitentiam. Manaſſe rabioſè inſurrexit aduerſus Eccleſiam Dei 2 5. annis, & ſe horrendis modis contaminauit: nec unquam cogi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

taſſet de agenda pœnitentia, niſi in Babylonicum carcerem fuiſſet abductus: ubi anguſtia carceris dedit illi intellectum. Ibi enim ex calamitatum magiſterio doctus, flectit genua cordis & ueniam peccatorum ſupplex petit, quam & impetrat.

TERTIVS: proponit nobis Deus aliena exemplo, tragicos lapſus & multorum horrenda ſupplicia, ut illis admoniti agamus pœnitentiam. Omnes enim lapſus hominum, qui in Hiſtorijs ſacris & prophanis proponuntur, eò pertinent, ut nos cautos reddant. Cain lapſus in peccatum obrutus eſt æternis pœnis: Saul deficit à Deo & nõ reuerſus eſt per pœnitentiam, ſed eſt ira Dei oppreſſus. Multi hodiè ab Euangelio deficientes, incidunt in laqueos Diaboli: unde nunquam extricare ſe poſſunt. Quare horum horrendis lapſibus & triſtiſsimo ſupplicio admoniti, agamus maturè pœnitentiam, ne Deus iratus nos abijciat: & ſimus memores dicti Poëtæ: felix quem faciunt aliena pericula cautum.

QVARTVS: concionatur aliquando Deus per tempeſtates, terræmotum, horrendos aſpectus in cœlo, quales uiſi ſunt ante deſtructionem Ieruſalem: ut cometæ inſtar gladiorum, quales uidit hæc ætas permultos, quorum admonitu niſi egerimus pœnitentiam in pœnas incidimus grauiſsimas. Hoc anno, qui eſt à natiuitate Chriſti 1561. uiſus eſt in cœlo uir cruci affixus, habens in capite coronam ſpineam. Pluit ſanguis, & alia multa quotidiè conſpiciuntur. Quoties ergo offeruntur nobis huiuſmodi

modi uiſa cœleſtia, ſciamus Deum inuitare nos ad pœnitentiam his ſymbolis ſuæ iræ. Cùm autem Dominus dicit: nolite à ſignis cœli metuere, uult ut agamus pœnitentiam, ne mala quæ minantur ſigna nos obruant. Nam omnia pœnitentibus cooperantur in ſalutem.

QVINTVS: proponitur nobis mors filij Dei in qua Deus oſtendit maximam ſuam iram aduerſus peccatum: & ſimul inuitat ad pœnitentiam. Is enim in cruce expandit brachia ſanguine madida, & inuitat totum mundum ad pœnitentiam, & offert gratiam omnib. pœnitentiam agentibus. Quicunq; ergo differt pœnitentiam contemnit filium Dei, ſuo tempore pœnas horrendas luiturus.

SEXTVS: incertus uitæ huius exitus. Vita enim noſtra ſimilis bullæ eſt, & flori, qui eſt in agro, qui hodie floret, cras in ignem mittitur. Huius uitæ imbecillitatem proponit nobis etiam diuus Iacobus. Vidimus multos, qui ſine pœnitentia uixerunt, ſubitanea morte tolli, adeò ut locus ad pœnitentiam non ſit illis relictus. Securis (inquit) Iohannes) ad radicem arborum poſita eſt. Et Salomon dicit: ſi ceciderit arbor ad auſtrum aut ad aquilonem, in loco, in quem ceciderit ipſa arbor, ibi erit, id eſt, talis iudicaberis, qualem te in hora mortis inuenerit iuſtus iudex.

Ecce quot modis Dominus nos ad pœnitentiam inuitat. Ipſe ait: Nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Hanc ſuam uoluntatem

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

declarat, cùm tot modis adeò paternè nos ad pœnitentiam inuitat: quæ ſanè ad pœnitentiam inuitatio ad omnes ſpectat.

Sed Paulus dicit, Deum non multos ſapientes ſecundum carnem, non multos potentes, non multos præclaro genere natos elegiſſe: ſed idem dicit: Deus uult homines omnes ſaluos fieri. Quomodo ergo non eligit? Dicitur Deus eos non elegiſſe, non quia non uoluit eorum ſalutem, ſed propter euentum, hoc eſt, quia ſapientia huius mundi, potentia & claritas generis multos ineſcat & abſtrahit ab obedientia Euangelij. Dauid fuit diues & potens: fuit etiam diues & potens Nero: quorum ille non eſt ineſcatus ſuis diuitijs & potentia, ut deficeret ab Euangelio: hic uerò qui pluris fecit præſentem fortunam quàm futuræ uitæ gloriam, à diuitijs ſuis damnationis materiam ſumſit, Iſaac fuit claro genere natus, fuit & Iſmaël clarus: ſed non utriq; fuit par ſtudium. Iſmaël enim claritate ſui generis contentus promiſsiones ſpreuit: contrà, Iſaac fide promiſsionis iuſtificatus & ſaluatus eſt. His exēplis clarè docetur, quòd Dominus neminem abijciat propter dona quæ in ipſum cumulauit. Nam potentiæ, diuitiæ, claritas generis, bona Dei dona ſunt, quibus qui rectè utitur felix eſt: Qui uerò male, ſua culpa uertit ſibi dona Dei in damnationis inſtrumenta. Conſilium ergo Pauli amplectamur, modò nobis ſalus curæ eſt. Is enim ita dicit 1. Corinth. 7. Qui utuntur hoc mundo ſint tanquam non utentes. Vult

Chriſtiani

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Chriſtiani hominis animum rebus terrenis non occupari, ut nos à uia recta uitæ abducant. Sic nos uult uiuere, quaſi ſingulis momentis migrandum ſit ab hac uita. In omnibus ergo rebus præſentis uitæ corda habeamus erecta ad meditationē uitæ cœleſtis. Huc illud Pauli: quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus ſedet ad dexteram Patris.

DE SECVNDO.

Dixit Ieſus ad eum: Niſi ſigna & prodigia uideritis, non creditis. Hîc Chriſtus increpat aulicum & uirum, qui fuit in magna dignitate & ſingulari autoritate apud Herodem: quod tamen rarò fecit Chriſtus, præſertim cùm homines triſtes petentes opem ad ſe uenirent. Hinc nos diſcere debemus, non eſſe adulatores aulæ & dicere placentia: ſed exemplo Chriſti ulcus tangere, ut dolor ſentiatur, ut poſtea felicior cura adhiberi poßit. Quantum autem ad hanc Chriſti increpationem attinet, ſciendum eſt, quòd increpet Deus aliâs ut Iudex, aliâs ut Pater: ut ſit alia increpatio iudiciaria, alia paterna. Iudiciaria, qua ut Iudex increpat impœnitentes, ut ſcribas, Phariſæos, Hypocritas, qualis illa apud Matth. Væ uobis ſcribæ, Phariſæi & Hypocritæ. Hæc horrenda eſt comminatio æternæ damnationis, cui ſubiectus eſt totus mundus, qui contemnit Euangelium, iuxta illud: qui non credit, iam iudicatus eſt. Hæc increpatio nos meritò mouere debet, ut fugiamus peccata, ne incidamus in manus Dei uiuentis, & noſtra culpa ab-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

abiecti æternùm pereamus. Hîc leuemus oculos, ac mores mundi uideamus.

Multi alieni à pietate uideri non uolunt, ſed ſpe diuturnioris uitæ procraſtinant pœnitentiam. Multi decipiuntur ſtoicis imaginationibus & dicunt: ſi ſum prædeſtinatus ad uitam æternam, non eſt quod ego magnopere ſim ſolicitus: ſiue benè ſiue malè agam, Deus decretum ſuum propter mea ſcelera non mutabit. Hæc horrenda eſt blaſphemia. Primùm, quia hoc horrendo dicto Deo fit ſumma iniuria, qui neminem uult damnari, ſed ſaluari, idq́; per ſalutem, id eſt, Ieſum Chriſtum, quem fide amplecti oportet. Non iuſsit Dominus prædicari Euangelium huic uel illi, ſed omnibus promiſcuè, & addit conditionem: Qui crediderit ſaluus erit, qui non crediderit condemnabitur. Hoc Dei decretum nullum fatum mutabit. Proinde ſic ſentiendum eſt: ut quemadmodum Hector apud Homerum ait: Hoc augurium optimum eſt pugnare pro patria: ita fatum minimè fallax eſt Euangelio credere, modò ſalutem uelis.

Alij, quia audiunt miſericordiam magnam eſſe, uolunt peccare: & quando illis uiſum fuerit pœnitentiam agere. Hæc cogitatio multos proſtrauit & proſternit hodiè. Paulus dicit: Ne ſeducamini: Deus non irridetur. Quicquid ſeminauerit homo, hoc & metet.

Alij multitudinem peccantium ſibi proponunt. Is (inquit) non minus ſalutem ſuam uellet, quàm ego:

Deus

Deus non tantam multitudinem perdet. Sed uide quid acciderit in diluuio. Chriſtus ſpiritu per os Nohæ prædicauit ſpiritibus, hoc eſt, illis quorum animæ nunc ſunt in carcere: ſed maxima pars orbis terrarum Chriſti ſpiritum concionantem audire recuſauit, adeò quòd tantùm octo homines ſeruati ſint. Nihil hîc iuuit malorum multitudo. Quinq; ciuitates, quarum capita fuerunt Sodoma & Gomorra, uocem Loth contemſerunt. Quid iuuit illos multitudo? Non'ne ad unum omnes perierunt, excepto uno uir Loth cum duabus filiabus? Quare caueamus, ne nos turba peccantium à pœnitetnia impediat: fugiamus impiorum uoces, qui nos ad peccandum inuitant meminerimus dicti Chriſti, qui mentiri nequit: niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis.

DE TERTIO.

Et credidit homo ſermoni, quem dixit ei Ieſus & ibat. Hîc primùm obſeruandum eſt, quòd Chriſtus non reiecerit hunc alienum, propterea quòd ipſius fides erat infirma. Reprehendit quidem fidei imbecillitatem, ſed non abijcit. Non enim arundinem fractam diminuit Dominus, nec linum fumigans extinguit, ſed potius ſanat & excitat. Diſcipulos obiurgat ob uacillantem fidem, ſed non eos tanquam indignos à ſe repellit. Nouit enim quæ ſint imbecillitates noſtræ: nouit quantis arietibus concutiatur fides noſtra: nouit quòd in omni homine ſit dubitatio horribilis.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Sed Philippus dicit Eunucho petenti baptiſmũ: ſi perfectè credideris. Ergo ſi baptiſmus conferri nequit ſine perfecta fide, neq; alia beneficia ſunt expectanda. Hic ſunt duæ quæſtiones: una de dubitatione: Altera de perfectione fidei. Quantum ad dubitationem, ita reſpondeo. Fides eſt firma, & infirma: ſed ſecundum diuerſa principia. Si enim carnem reſpicis ſubinde ſuboriuntur dubitationes. Sara, cui promiſſum fuit ſemen, riſit, & ex carnis ſenſu magnam dubitationem habuit. Sic Abraham & multi ſancti, quoties carnis ſenſu tanguntur, dubitare nonnihil incipiunt. Caro enim perpetuò aduerſatur ſpiritui: nec eſt quod quiſquam tantum robur fidei expectet, quin ſubinde carnis arietibus concutiatur. Verùm ſi ſpiritum reſpicis, fides firma eſt, nihil ambigit. Abraham, inquit Paulus, non hæſitauit diffidentia, eò quòd fuerit effœtus, & uxor Sara fuerit ſterilis & natura & ætate, ſed dedit gloriam Deo quòd præſtare poſſet quod promiſerat.

Quomodo perfecta eſt fides? non'ne quotidianis incrementis indiget? Eſt perfecta fides & tamen indiget quotidianis incrementis. Perfectam habuit fidem qui dixit: Credo DOMINE, ſed auge fidem meam. Hoc pulcerrima hac ſimilitudine oſtendi poteſt. Puer recens natus eſt homo perfectus. Vir adultus eſt homo perfectus. Ita eſt cum fide. Fides eſt perfecta, quæ Chriſtum perfectum recipit & apprehendit, ſed opus habet quotidianis incrementis, quò abſoluta fiat ſuis partibus. Sicut puer etſi perfectus

perfectus eſt homo : tamen uictu & alimento indiget, quo iuſtam quantitatem acquirat : ita qui credit opus habet perpetua meditatione uerbi Dei, opus habet pane cœleſti, opus habet potu ſpirituali, quò indies noua incrementa accipiat: id quod in Apoſtolis uidemus. Petrus fidem habuit, quando dixit: quò ibimus, uerba uitæ habes. Verùm hæc Petri fides maiores uires habuit & ueluti adulta fuit die Pentecoſtes, quando ſpiritum Chriſti uiſibiliter nactus prodijt in medium, & Chriſto una concione tria millia hominum adduxit. Ita in cæteris quoq; creſcere debet fides: Cuius ſi ſubſtantiam reſpicis, ſtatim ubi concepta fuerit ex uerbo, eſt perfecta: ſi uerò quantitatem, quotidianis incrementis augeſcit.

Quantum autem ad actiones fidei attinet, pulcerrimè oſtenduntur in hoc aulico. Primùm etenim urget fides hunc aulicum, ut in ſuis calamitatibus ad Chriſtum confugiat, tanquam ad ueriſſimum & peritiſſimum medicum omnium morborum & calamitatum. Deinde eum impellit, ut Chriſtum inuocet, petatq; ab eo auxilium. Adhæc facit, ut non ſtatim Chriſtum deſerat, ubi ad primam petitionem non impetrat quod uult: ſed ut urgeat Chriſtum precando: ut non ſinat ſe aſperiori reſponſo terreri ab eo quem unicum ſaluatorem agnoſcit. Hoc enim dum fit, impetrat à Chriſto quod uult: unde creſcit magis & fit ad petendum alacrior & ardentior, & edit fructus confeſſionis & glorificationis, ſicuti hîc dicitur: & credidit ipſe & domus eius tota.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Hinc ergo ſex fidei proprietates colligere licet, quas habet perpetuas.

PRIMA, fides nos ad Chriſtum in noſtris calamitatibus petitum auxilium impellet: non nouit ſanctos quos inuocet, ſed ſolum Chriſtum, quem agnoſcit unicum mediatorem eſſe inter Deum & hominem.

SECVNDA, ubi Chriſtum acceßit, eum inuocat, non ſua dignitate, ſed eius clementia & miſericordia freta.

TERTIA, non ſi mox non impetrauerit ocioſa quieſcit et deſpondet animum, ſed in orando perſeuerat.

QVARTA, impetrat quod uult: uult autem quod in Dei gloriam cedere poteſt.

QVINTA, poſtquam impetrauit quæ uoluit, magis creſcit & iuſtam quantitatem accipit.

SEXTA, edit fructum confeßionis & prædicationis Dei. Et diligenter obſeruanda eſt hæc clauſula, Credidit ipſe & domus eius tota. Simile refert Lucas de Cornelio. Hinc ergo diſcamus noſtram familiam ad pietatem aſſuefacere, ſimus ei typus & forma doctrinæ, rudes inſtituamus, delinquentes corripiamus, deſides excitemus: Breuiter, omnia faciamus, ut quot ſunt familiæ, tot ſint & Eccleſiæ. Verùm qui nullam curam familiæ habent ut piè inſtituatur, fidem quidem iactare poſſunt: ſed tantùm fumum fidei habent & non ueram fidem, quæ perpetuò frugifera eſt per Ieſum Chriſtum

Dominum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Dominum noſtrum, cui laus & gloria in ſecula ſeculorum Amen.

DOMINICA XXII.

TRINITATIS, *Math.* 18.

ASſimilatum eſt regnum cœlorũ homini regi, qui uoluit conferre rationem cum ſeruis ſuis. Et cum cœpiſſet conferre, oblatus eſt ei unus, qui debebat ei decem millia talentorum. Cæterum cum is non eſſet ſoluendo, iuſſit eum Dominus uenundari, & uxorem eius & liberos, & omnia quæ habebat, ac fieri ſolutionem. Procidens autem ſeruus

ille

ille, adorabat eum, dicens: Domine, eſto patiens erga me, & omnia tibi reddam. Miſertus autem Dominus ſerui illius, abſoluit eum, & æs alienũ remiſit ei. Egreſſus uero ſeruus ille, inuenit unum de conſeruis ſuis, qui debebat ei centum denarios, & iniecta in eum manu, obtorto collo trahebat, dicens: Solue quod debes. Et procidens conſeruus eius, rogabat eum, dicens: Eſto patiens erga me, & omnia reddam tibi. At ille nolebat, ſed abijt & coniecit eum in carcerem, donec redderet debitum. Porro cum uidiſſent conſerui eius quæ fiebant, indoluerunt ualde, & uenerunt, aperueruntq́; Domino ſuo omnia quæ facta fuerant. Tunc accerſiuit illum Dominus ſuus, & ait illi: Serue ſceleſte, totum debitum illud remiſi tibi, cum obſecraſſes me, Non'ne oportuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus eram? Et iratus Dominus eius, tradidit eum tortoribus, quouſq; redderet totum, quod debebatur ſibi. Sic & Pater meus cœleſtis faciet uobis, ſi non remiſeritis ſuo quiſq; fratri de cordibus ueſtris delicta illorum.

ENARRATIO TEXTVS.

OCCASIO *huius* Euangelij *fuit interrogatio Petri, qui Chriſtum interrogat, quoties remittat peccanti aduerſus ſe fratri, an uſq; ſepties. Huic Dominus reſpondet: Non dico tibi uſq; ſepties, ſed*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

es, ſed ad ſeptuagies ſeptem, ſcilicet peccata. Septuagies ſeptem ſunt 490. quo numero ſignificatur, quòd fratri reſipiſcenti toties condonabimus offenſam, quoties in nos peccauerit. Poſuit enim numerum finitum pro infinito. Verùm quia hoc durum uidebatur Petro, Dominus proponit parabolam, cuius hæc eſt ſententia. Deus pater cœleſtis condonat nobis ſæpiſſimè contra ſe peccantibus: Quare nos quoq; fratribus reſipiſcentibus, qui nos læſerunt, condonabimus. Pertinet igitur hoc Euangeli ad tertiam partem pœnitentiæ, uidelicet ad nouam uitam ex fide degendam: cuius nouæ uitæ quædam pars eſt mutua erratorum quæ incidunt condonatio. Quò autē hæc parabola clarius intelligi poſſit rerum collationem inſtituam hoc modo. Quemadmodum homo prædiues creditor habet ſe ad debitorem pauperrimum, ſed humiliantem ſe, proſternentem ſe coram creditore & petente ueniam: ſic ſe habet Deus erga peccatores humiliantes ſe in uera pœnitentia coram Deo, proſternentes ſe et petentes remiſſionem peccatorum propter Chriſtum. Sed creditor diues humilianti ſe debitori debitum condonat. Ergo Deus pœnitenti ex miſericordia condonat omnia ſua peccata. Iam ſicut Deus ſe habet erga peccatores ſæpiſſimè aduerſus ſe delinquentes: ſic habebit ſe Chriſtianus erga fratres ſeu conſeruos ſuos in ſe delinquentes. Proinde ut Deus condonat gratis nobis errata noſtra: ita & nos offenſas, quibus læſi ſumus à fratribus, remit-

temus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

temus. Verùm contrà, quemadmodum creditor habet ſe aduerſus eum debitorem, cui condonauit prius debitum, & poſtea eum crudelem deprehendit aduerſus fratrem ſuum: ſic ſe habet Deus erga eos, quos receperat prius in gratiam: & poſtea reprehendit crudeles erga proximum ſuum. Sed creditor huiuſmodi ingratum hominem reuocat ad rationes reddendas. Ergo & Deus reuocat ad ſeuerum iudicium, qui fuerant duri erga proximos. Proinde condonandum eſt proximo, quotieſcunq; aduerſus nos peccauerit. Loci tres:

I. Vera agendi pœnitentiam ratio.

II. Commendatio miſericordiæ Dei erga peccatores.

III. Officia mutua Chriſtianorum condonare et condonari.

DE PRIMO.

Parabola creditoris & debitoris pulcerrimam agendæ pœnitentiæ rationem proponit, qua non eſt alia illuſtrior in toto nouo teſtamento: Quare omnes eius circumſtantias perpendamus: Quis ſit creditor: Quando exigat rationem: Cur debeamus: Quantum debeamus: Quid faciendum ubi urgeatur ratio: Quomodo ſatisfiat iuſticiæ Dei, quæ efflagitat, ut ſoluatur quod debetur.

Quis eſt creditor? Deus Rex cœleſtis. Is nos donauit multis bonis: formauit nos ad ſuam imaginem, dedit lucem in mente, rectitudinem in corde, & uires interiores & exteriores, quibus potuimus ei obedientiam præſtare. An non

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Annon hæc ſunt abolita per peccata primorum parentum? Verum quidem hoc eſt: ſed dona quæ contulit Adam, ad totam eius poſteritatem pertinebant. Cùm ergo ille noſter parens amiſit dona, & ſe & nos ſecum in mortem coniecit, proinde rectè repetit à nobis Deus, quod in noſtro parēte amiſimus: imò multis modis nos auximus debitum, ut eius ſumma ita magna ſit facta, ut nemo poßit eam ſoluere, etiamſi ſe & ſua omnia uendat.

Quando hic creditor exigit rationem? Etſi autem perpetuò nos huius debiti admonet: tamen potißimum rationem exigere putandus eſt. Primùm, quoties noſtra conſcientia peccati nos coarguit, & ueluti nos ad tribunal Dei prouocat. Deinde, quando Spiritus ſanctus in miniſterio legis uenit, & arguit peccatum, & prouocat ad pœnitentiam niſi fiat ſolutio. Præterea, quando ſigna iræ Dei conſpiciuntur, uel in cœlo, uel in terra. Ad hæc, cùm cruce aut morbo uexamur, quæ ſunt ueluti miniſtri Dei, qui nos ad ſoluendum debitum urgent.

Sed cur peccata uocantur debita? Quoniam quemadmodum debita ciuilia obligant ad ſolutionem: ita peccata ad ſatisfactionem pœnæ, niſi fiat ſolutio.

Cur debemus? hoc iam dictum eſt. Debemus .n. tantum quantum apud parentem noſtrum Adam depoſuit, quod totum amiſimus, & inſuper nouis debitis nos onerauimus, quotidianis transgreßionib. aduerſus Dei ſanctißimam legem, illius in nos iram prouocantes.

Quanta

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Quanta eſt debiti ſumma? Reſpondet creditor, quòd debeas decem millia talentorum, & quòd tu non habeas obulum, tantum abeſt, ut tantum debitum unquam ſoluere poßis. Decem præcepta continent debiti partes. Exigitur à te timor Dei, dilectio, fiducia, patientia, in primo præcepto: quia hanc obedientiam non præſtitiſti & ſoluiſti, debes pœnam. Ita examinandum eſt debitum in ſingulis præceptis primæ & ſecundæ tabulæ: unde magnitudo debiti colligenda eſt.

Sed quid hîc faciendum eſt? Imitari debemus exemplum huius debitoris, qui ſe proſternit coram ſuo creditore, ſe humiliat, petit ueniam, quam & conſequitur. Hoc eſt, Agnoſcemus peccati magnitudinem: dolebimus ex corde, quòd non reddiderimus quod debuimus: & confugiemus fiducia Chriſti ad Patrem cœleſtem petentes ueniam & condonationem debiti: quod cùm fecerimus, habemus promißionem, quòd uelit nos, condonato toto debito, in gratiam recipere. Hoc clarè in præſenti miraculo indicatur: cuius rei nunc aliquot exempla proponam ad nos excitandos.

Mulier peccatrix Lucæ 7. agnoſcens ſuum debitum, confugit ad gratiam & uiua fiducia recumbit in Chriſtum, quam Dominus mox pronunciat conſecutam eſſe condonationem debiti. Ita enim ait: Remiſſa ſunt ei peccata multa. Sed ibi additur: quia dilexit multum. Chriſtus non eam dicit debito ſatisfeciſſe dilectione: ſed poſtquam nacta eſt ſolu-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tionem debiti dilexit: id quod Chriſtus apertè propoſita hac parabola indicat. Nam cùm Phariſæus offenderetur, quòd Chriſtus non reijceret hanc mulierem, tanquam peccatricem, & miniſterium eius non improbaret tanquam impuram, ita eius peruerſum iudicium corrigit. Duo debitores (inquit) erãt cuidam creditori: unus debebat denarios quingentos, alter quinquaginta. Cùm autem illi non eſſent ſoluendo, condonauit utriſq;. Horum igitur dic uter plus diligit? Reſpondens Phariſæus dixit: exiſtimo quòd is cui condonatum plus eſt. At ille dixit ei: rectè iudicaſti & conuerſus ad mulierem, dixit Simoni: uides hanc mulierem. Ingreſſus ſum in domũ tuam, aquam pedibus meis non dediſti, hæc autem lacrimis rigauit pedes meos, & capillis capitis ſui exterſit, oſculum mihi non dediſti, hæc autem non intermiſit deoſculari pedes meos. Oleo caput meum nõ unxiſti, hæc autem unguento unxit pedes meos: Cuius rei gratia dico tibi, quòd remiſſa ſunt peccata eius multa: nam dilexit multum. Cui enim paululum remittitur, paululum diligit. Dixit autem ad eam: remiſſa ſunt tibi peccata tua. Hîc apertè uidemus quòd nacta remiſsionem debiti dilexerit. Nam remiſsionem peccatorum debet noua obedientia ſequi, quæ dilectionis nomine hîc ſignificatur.

Videamus quoq; exemplum Dauidis, in quo conſpiciuntur hi duo motus, quos in peccatrice uidimus: ingens pauor & conſolatio. Nam cùm à Propheta Nathan arguitur de rapta coniuge alterius,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

& de nece mariti, exiſtunt in Dauide horrendi pauores propter magnitudinem debiti ſui, quales pauores ſæpè deſcribit. Non eſt pax oßibus meis à conſpectu peccatorum meorum. Agnoſcit iram Dei aduerſus peccatum: dolet propterea quòd offendit Deum: metuit ſe abijci à Deo, ſicuti antè uiderat horribiliter abijci Saulem: deniq; metuit æternas & præſentes pœnas. Hic fuiſſet dolore extinctus, niſi audiuiſſet conſolationem à Propheta, uice Dei: non morieris, Dominus abſtulit peccatum tuum. Hac audita conſolatione accenditur in eo fides, qua apprehendens abſolutionem, incipit intueri miſericordiam Dei, & in mediatore acquieſcit.

Nuper audiuimus pulcerrimum exemplum in publicano, qui adeò agnouit magnitudinem ſui debiti, quòd ne oculos leuare ſit auſus: tamen audita miſericordiæ Dei magnitudine erigit ſe fide & precatur: Deus propicius eſto mihi peccatori: atq; ita totius debiti gratuitam remißionem accepit.

Hæc exempla nobis proponamus, quæ clarè mõſtrant nobis pœnitentiæ & remißionis peccatorum doctrinam: quòd remißio peccatorum ſit debiti gratuita condonatio, quæ illi contingit qui agit pœnitentiam, & confugit ad miſeriordiam Dei propter Chriſtum. Etſi autem hæc remißio omnino gratuita eſt ſi nos reſpicimus: tametſi Chriſtum reſpicimus, qui pro peccatis noſtris horrenda ſuſtinuit ſupplicia, facta eſt Deo ſufficiens pro debito noſtro ſolutio.

Notemus

Notemus proinde REMISSIONIS uocem, quæ uel unica multiplicem in ſe continet doctrinã. Primùm deſtruit doctrinam monachorum de ſatisfactionibus. Nam ſi ſalus contingit per remiſsionem debiti iuxta Euangelium, quis furor eſt dicere ſalutem contingere propter ſatisfactionem debiti. Nam remiſsio & ſatisfactio ita inter ſe pugnant, ut eidem nequaquam conuenire poſsint. Deinde, omnia merita humana euertit. Quomodo enim quod gratuitum eſt, ex merito eſſe poteſt? Apertè Paulus inquit: Ei qui operatur merces confertur non ex gratia, ſed ex debito: ei uerò qui non operatur, ſed credit in eum qui iuſtificat impium, imputatur fides eius ad iuſticiam. Quemadmodum & Dauid inquit: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates & quorum tecta ſunt peccata. Tertiò, euertit remiſsionis nomen compenſationem, quam Papiſtæ docent, quæ compenſatio debet fieri, ut docent, per peregrinationes, ieiunia, eleemoſynas. Ignem quoq; purgatorij extinguit. Si enim eſt remiſſum debitum cur punitur debitor. Poſtremò remiſsionis uox ianuam gratiæ miſeris peccatoribus aperit, in agone mortis ſalutis eſt portus & omnis cõſolationis fons. Hæc ſint dicta de primo loco.

DE SECVNDO.

Quia hic textus de parabola creditoris, quanta ſit dilectio & miſericordia Dei erga genus humanum, indicat, nonnihil de ea dicam. Eſt autem duplex Dei miſericordia. Vniuerſalis una, qua ſi-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nit ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos: & peculiaris, qua, ut cariſſimus Pater Eccleſiam filij ſui complectitur: de qua Chriſtus Ioh. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat uitam æternam. Nullo maiori teſtimonio potuit cœleſtis pater ſuam erga nos declarare miſericordiam, quàm quòd dederit filium, qui nos à commerita damnatione per mortem ſuam redimeret & daret uitam æternam. Quoties igitur & audimus nominari miſericordiam Dei, hæc cogitemus.

1. Cogitabimus quanta ſit miſeria generis humani priuſquam in gratiam recipiatur. Iacet genus humanum proſtratum & uulneratum à Diabolo, cuius ueneno inſuper infectum, nihil ſpirat præter peccatum, propter quod æternis pœnis eſt obnoxium.

2. Huius miſeriæ cauſæ ſunt cogitandæ, quæ ſunt cùm peccata primorum parentum, tùm noſtræ propriæ ſordes. Etſi enim illorum lapſu obnoxij ſumus ſententiæ damnationis: tamen quotidiè nouis peccatis obligamur ad grauiores pœnas.

3. Philanthropia Dei & clementia erga genus humanum eſt cogitanda. Apparuit, inquit Paulus, Philanthropia & benignitas Dei ſalutaris omnibus hominibus. Quæ potuit maior Philanthropia eſſe, quàm quòd nos non abiecerit propter tantam turpitudinem & fœditatem.

4. Cogitandum eſt Antilytron, hoc eſt, uictima

filij,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

filij, qua ſuccurritur miſeriæ humanæ & peccatũ aboletur. Eum qui nõ nouit peccatũ, fecit peccatum, ut nos fieremus iuſticia Dei in ipſo 2. Cor. 5.

5. Cogitanda eſt uia, per quam nos uenire poſſumus in poſſeßionem miſericordiæ Dei: illa uia monſtrata eſt in primo loco, quæ nulla eſt alia, quàm uera pœnitentia.

6. Cogitandum eſt quouſq; ſe diuina miſericordia extendat, quòd non ad paucos quoſdam pertineat, uel ad homines unius ætatis: ſed promiſcuè ad timentes eum. Ita enim canit beata uirgo edocta ſpiritu Chriſti quem conceperat iam ex Spiritu ſancto: miſericordia Dei à progenie in progeniem timentibus eum, id eſt, omnibus qui agunt pœnitentiã.

7. Cogitanda eſt perpetua gratitudo in tota uita, ut Deum pro tanta miſericordia glorificemus corde, ore, confeßione & moribus.

8. Cogitandum eſt, ut ſoliciti ſimus in tota noſtra uita regenda, ne noſtra culpa tantum bonum amittamus, quemadmodum hic debitor fecit.

DE TERTIO.

Tertiam doctrinam propoſui de mutua condonatione erratorum, quæ incidere ſolent. Nam hæc coniuncta eſt cum fide remißionis peccatorũ. Sunt autem duo cum fide remißionis peccatorum coniuncta, nempe gratia & donum. Gratia eſt ipſa iuſtificatio, qua hominibus credentibus imputatur iuſticia Chriſti remißis peccatis: de hac dictum eſt in primo loco. Donum eſt ipſa donatio Spiritus ſancti,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

qua homo ſola fide iuſtificatus ſimul regeneratur, ſanctificatur, hoc eſt, mortificatur carne & uiuificatur ſpiritu. Mortificatur caro, quando aboletur peccandi conſuetudo: uiuificatur ſpiritus, quando nouam obedientiam Deo præſtare incipimus. Huius uiuificationis quædam particula eſt condonatio mutua, qua alij alijs peccata & offenſas condonant. Quàm ſit hæc condonatio neceſſaria, hodiernum Euangelium apertiſsimè oſtendit, ſicuti in præfatione dixi. Chriſtus iuſsit nos precari: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Vult enim Chriſtus nos imitari Patris ſui exemplum.

Verùm ſunt duo genera hominum, qui nos offendunt: quidam offendere pergunt & non petunt condonationem: quidam poſtquam ſenſerunt ſe offendiſſe, mox ſupplices ueniam petunt. Quantum autem ad illos attinet, qui pergunt offendere, offenſas remittas hoc modo. Depoſito uindictæ affectu eum amare non deſines, quin etiam beneficium rependes loco iniuriæ, quamuis de illo, ut meretur, ſiniſtrè ſentis. Nam cùm Deus hoſtibus nos benè uelle iubet, non ideò protinus exigit, ut probemus in ipſis quæ ipſe damnat: ſed tantùm animos noſtros uult eſſe purgatos. At quantum ad illos attinet, qui poſtquam læſerunt, mox ueniunt & deprecantur ueniam, debemus nos fratres in gratiam recipere, ut de ijs rectè ſentiamus, ſimulq; perſuaſi deletam coram Deo eſſe peccati eius memoriam.

Porrò

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Porrò ſciendum eſt, quòd duplex offenſio contingit inter fratres: una læditur frater à fratre: Altera læditur Eccleſia, ſcandalo, uidelicet, cùm quis malè uiuit & agit, etiamſi noſtræ perſonæ aut rebus nullam inferat iniuriam. Ita læſit inceſtuoſus ille Eccleſiam Corinthiacam, quem reſipiſcentem in gratiam recepit. Hæc condonatio ſeu remiſsio eſt duplex: odium aduerſus eum depones: Deinde confugientem ad gratiam recipies & tanquam fratrem illum complecteris, quem antea fugiſti ne ipſius maculis te inuolueres. Hæc ſint breuiter dicta de tertio loco, qui requirit mutuam con donationem incidentium erratorum inter homines, idq́; exemplo Patris cœleſtis, qui tantum debitum nobis condonauit propter Chriſtum, cui gloria in ſecula ſeculorum Amen.

DOMINICA XXIII.

TRINITATIS, Math. 22.

ABeuntes Phariſæi, conſilium cœperunt, ut illaquearent Ieſum in ſermone. Et ad illum mittunt diſcipulos ſuos cum Herodianis dicentes: Magiſter, ſcimus quod uerax ſis & uiam Dei in ueritate doceas, neq; cures quenquam, non enim reſpicis perſonam hominum. Dic ergo nobis, quid tibi uidetur? Licet cenſum dare Cæſari, an non? Cognita autem Ieſus malicia eorum, ait: Quid me tenta-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tentatis hypocritæ. Oſtendite mihi numiſma cenſus. At illi obtulerunt ei denarium. Et ait ad illos: Cuius eſt hæc imago & ſubſcriptio? Dicunt ei: Cæſaris. Tunc ait illis: Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei, Deo. Et his auditis, mirati ſunt, & omiſſo eo, abierunt.

ENARRATIO TEXTVS.

Conſiliū ſanctorum patrum, qui hunc Euangelium *in* Eccleſia *proponendum iudicârunt, fuit, ut extaret doctrina in* Eccleſia *de diſcrimine ſpiritualis regni Chriſti & regnorum mundi. Deinde, ut ſcirent pij quatenus obediendum ſit politico magiſtratui.*

Occaſio

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Occaſio autem huius Euangelij fuit malicia Phariſæorum, qui iuxta uaticinium Dauidis conſilia inierunt aduerſus Dominum & aduerſus Chriſtum eius, quo ipſius regnum euertant & ſuam ſuperſtitionem ſtabiliant.

Verſatur autem totum Euangelium in hac quæſtione: Iure'ne populus Dei politico & externo magiſtratui eſſe ſubiectus,& ei tributa dare & obedire debet? Chriſtus ad hanc quæſtionem ita reſpondet. Eccleſia ijs omnibus, quibus eſt ſubiecta obedientiam debet. Cùm ergo populus Iudaicus & Deo ſubiectus ſit, nam ab eo in peculiarem populum eſt electus, & Cæſari,qui armis eum ſubiecit, Deo reddere,quod illi debetur,& Cæſari,quæ ſunt Cæſaris debet. Hoc reſponſum eò pertinet,ut doceat Eccleſiam ſuam debere ſubiectam eſſe magiſtratui ciuili,atq; tributa ſoluere & tantiſper obedire, donec aliquid contra uerbum Dei & legem naturæ præcipiat. Loci duo.

I. De hypocriſi & uſitata ingratitudine erga benè meritos.

II. De quæſtione Phariſæorum & de magiſtratu.

DE PRIMO.

Tunc abeuntes Phariſæi, conſilium, inierunt,ut caperent eum in ſermone. Hoſtes Chriſti fuiſſe Phariſæos teſtatur tota Euangelica Hiſtorio. Et tametſi nec in doctrina quicquam,nec in uita erat quod poterant reprehendere: tamen omnes

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quærunt occaſiones, ut innocenti ſint moleſti, eumque traducant, tanquam qui malè doceret & malè uiueret. Hoc perpetuum fuit hypocritarum ſtudium in mundo. Exemplum habemus in Eccleſia Dei hoc die. Monachi et Phariſæi Papiſtici benè nôrunt noſtram doctrinam, quam docemus, ex Moſe, Prophetis & Apoſtolorum ſcriptis deſumtam eſſe, nec aliquid habent quod iure reprehendere poßint in multorum piorum miniſtrorum moribus: tamen uarias excogitant calumniandi artes, mille uias quærunt ad abolendum Euangelium, potius uiderent Turcam regnare quàm Euangelij puritatem conſeruari. Vnde tanta rabies? unde hæc malicia? ſunt ſatellites Satanæ, quare non eſt mirum, ſi in caſtra Chriſti irrumpere conantur. Deinde hactenus fuerunt in magno precio & ſalutabantur ſanctißimi patres: nunc autem detecta illorum hypocriſi uileſcunt, & illorum ſuperſtitio exploſa contemnitur. Totas igitur uires intendunt, ut curſum Euangelij cadaueribus & ſanguine ſanctorum intercludant. Sed Deo ſit gratia, Eccleſia Chriſti eſt ædificata ſuper firmißima rupe, ut portæ & conſilia uiresq; inferorum aduerſus eam præualere nequeant. Hoc proinde cùm ſit perpetuum, non eſt mirandum, quòd hi Phariſæi ſuo faciant more.

Videamus ergo quibus artibus Chriſti regnum inuadant. Euangeliſta noſter quatuor illis tribuit artes, quibus utuntur prius quàm manum admouent. Primum, conſilium. Conſilium, inquit, inierunt.

Eſt enim conſilium actionis fundamentum. Conueniūnt ergo, conferunt ſua nepharia conſilia, & quò quiſq; ſit in conſultando nequior, eò maiorem laudem reportat. Hoc lōgè antè præuidit ſpiritus Chriſti in Dauide, quemadmodum habemus in 2. Pſalmo. Quare fremuerunt gentes & populi meditati ſunt inania. Verè inania, quia Dominus fatuabat conſilia eorum. Deinde notatur hîc, quò omnia ipſorum conſilia tendebant. Vt (inquit Euangeliſta) caperent eum in ſermone. Vt ita captus exponeretur ludibrio populi: infamaretur eius doctrina: uileſceret autoritas: atq; ad extremum raperetur ad ſupplicium, ut contumelioſus in Deum hæreticus & maleficus. Vides ſcopum conſultationis Phariſæorum. Tertio loco ſequitur qualenam inuenerint conſilium. Placuit iſtis bonis conſiliarijs, ut mitterent ſuos diſcipulos cum Herodianis. Aſtutè admodum, ut haberent præſentes teſtes, qui poſſent ipſum apud Herodem traducere, ſi quicquam dixiſſet, quod aliâs minus placuiſſet. Hos diſcipulos egregiè hypocriſi inſtruxerunt, ut eſſent ad fallendum magis idonei. Nulli.n.citius fallunt, quàm qui cùm externam ſanctitatem & comitatē ſimulant, occultè fallere inſtituunt. Quartò deſcribitur horū hypocritarum oratio in hoc modum: Magiſter, ſcimus quod uerax ſis, & uiam Domini uerè doceas, & quod non ſit tibi cura de aliquo. Hoc eſt principium orationis illorum: quod ſanè ſi uerba ſpectes aptiſſimū eſt. Continet enim duo: Primùm agnoſcunt eum ma-

giſtrum,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

giſtrum, deinde tribuunt ei uirtutes, quàs habere oportet fidelem doctorem. Cùm eum uerbis agnoſcunt Dominum, *uolunt non hoſtes, ſed amici, imò diſcipuli uideri, qui magno diſcendi deſiderio teneantur. Cùm tribuunt ei uirtutes, quas uerus* Doctor *habere debeat, fraudulenter ſe inſinuant* Domino, *ut nihil ſibi ab illis periculi eſſe credat. Sed nullum eſt conſilium, nulla prudentia aduerſus* Dominum. *Sed quænam ſunt illæ uirtutes, quas Chriſto tribuunt?* PRIMA *eſt ueritatis ſtudium:* Scimus (*inquiunt*) quod uerax ſis. SECVNDA, *certitudo doctrinæ:* & uiam Dei (*inquiunt*) in ueritate doceas. TERTIA *eſt conſtantia & animi fortitudo:* & non (*inquiunt*) eſt tibi cura de aliquo. *Quare? Quia non reſpicis perſonam alicuius (& hæc eſt quarta uirtus)* Non enim (*inquiunt*) reſpicis perſonam hominum. *Hæ quatuor uirtutes ſunt magnæ & requiruntur ab omnibus* Dei *miniſtris. Veritatis ſtudium facit, ut excuſsis ignorantiæ tenebris, ueritas illuceſcat.* Certitudo do*ctrinæ facit, ne uariæ doctrinæ uentis, & rumorum uanitate fluctuemus. Conſtantia & animi fortitudo inuictum in officio reddit. Quòd non perſonas hominum reſpiciat* Doctor *efficit, ut ueritas non metu aut alia re ſupprimatur.* Has *uirtutes* Dominus *Iohanni Baptiſtæ tribuit: & quòd fuerit eis uerè præditus oſtendit effectus. Nam cùm* Herodes *accepiſſet per uim uxorem fratris ſui* Philippi, *audacter illi reſtitit, non ueritus perſonam, quam ſuſti-*

nuit

nuit Herodes. Dicit enim: Non licet tibi habere uxorem fratris tui: propter quod paulò pòſt raptus eſt ad ſupplicium. Huiuſmodi uirtutes habuit & Helias, qui impio regi reſtitit & apertè illi in os dixit: Tu perturbas Iſraël & domus Patris tui. Verùm hoc qui non faciunt, uerius mercenarij dicendi ſunt quàm ueri paſtores. Hactenus de machinis hypocritarum aduerſus Chriſtum.

DE SECVNDO.

Quæſtio ſequitur, qua ita putant ſe Chriſtum poſſe conſtringere, ut non habeat quò euadat. Licet (inquiunt) cenſum dare Cæſari an non? Hîc putârunt quòd neceſſariò & ſimpliciter alterum ex his duobus eſſet reſponſurus, licere, aut non licere. Si dixiſſet licere: turbam offendiſſet, quia inuita iſtud onus ſuſtinuit, ac ita habuiſſent acceſſum ad ipſum perdendum, deficiente ab eo turba: At ſi dixiſſet non licere: aderant Herodiani, qui mox illum tanquam ſeditioſum rapuiſſent ad pœnam. Quid ergo ad hanc quæſtionem Dominus? Duo facit, Primum obiurgat eos, Deinde ſoluit quæſtionẽ. Cognita, inquit Euangeliſta, Ieſus nequicia eorum ait: Quid me tentatis hyopcritæ. Hîc experiuntur uerum eſſe quod illi antea adulandi gratia dixerunt: non reſpicis perſonas hominum. Quæſtionis ſolutionem hoc pacto inſtituit. Oſtendite mihi numiſma cenſus: at illi obtulerunt ei denarium. Cuius eſt imago hæc (inquit) & ſuperſcriptio? Dicunt ei, Cæſaris. Tunc ait illis:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo. *Quæſtio ſoluta eſt, ita ut nec ueritatem tacuerit* Dominus, *nec anſam calumniandi habuerint* Phariſæi. *Quare confuſi mirati ſunt & abierunt.* Adeò *nullum conſilium, nulla prudentia ualet contra* Dominum.

Sed quid hæc Chriſti reſponſio nos docet? Primùm diſcernit inter regnum Cæſaris & Dei, *id eſt, inter regna mundi &* Eccleſiam. *Deinde diſtinguit inter perſonas, quæ his diuerſis regnis præſunt.* Tum *docet obedientiam præſtandam eſſe in utroq; regno, hoc eſt, ut* Deo *ſuus cultus tribuatur in ſpirituali ſuo regno, & politico magiſtratui debita præſtentur officia.* Hoc loco *dicendum eſſet quid* Deo *debeatur, & quid politico* Magiſtratui: *uerùm quia ſæpius aliâs dictum eſt de cultu* Dei, *hîc de magiſtratu dicam, quò admoneamur quàm piè nos de magiſtratu ſentire oporteat. Dicam igitur quinque de magiſtratu. 1. unde & quid ſit. 2. quæ conditiones boni magiſtratus eſſe debeant. 3. quod officium, quiq; fines ſint adminiſtrationis politicæ. 4. qualenã magiſtratus ius exiſtat in ſubditos & ſubditorũ bona. 5. quid magiſtratui ſuo debeãt ſubditi.*

PRIMVM, *quod propoſui, nempe unde & quid ſit magiſtratus,* Paulus Rom. 13. *declarat, ubi docet magiſtratum à* Deo *eſſe: non enim (inquit) eſt poteſtas niſi à* Deo, *quæ uerò ſunt poteſtates, à* Deo *ſunt ordinatæ. Quod quidem de iure imperij intelligendum eſt, non de confuſione, quæ ſæpè in imperijs*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

rijs propter ſcelera hominum cernitur. Dum itaq; *boni magiſtratus præſunt,* Deum ueluti *propinquum nobis cernimus, & nobis eorum, quos conſtituit, manu imperantem.* Contrà, cùm impij *magiſtratus præſunt, impietas quidem à* Diabolo *& praua uoluntate imperantis eſt: ſed* Deus iratus laxat *frena tyrannis & impijs, ut ita ingratitudinem hominum ulciſcatur.*

Habes unde ſit magiſtratus: quid autem ſit idem Paulus *definit: nempe quòd ſit ordinatio* Dei *ſubditis in bonum, dum honorantur boni & puniuntur mali corporalibus pœnis.*

SECVNDVM, *quod propoſui, fuit de conditionibus boni magiſtratus, quæ* Moſis.12. *quatuor recenſentur, nimirum ut* Iudex *ſeu magiſtratus ſit ſapiens, timens* DEI, *uerax ac minimè auarus. Sapientia gubernat actiones, ne in adminiſtratione per errorem peccet, ac peruertat iudicium.* Timor Dei *efficit, ut* Deum *reſpiciat in omnibus cauſis, caueatq; ne quicquam committat quod illum offendat. Veritas monet, ne falſas legum interpretationes & ſycophantias admittat.* Odium *auariciæ ſinceritatem in iudicando conſeruat.* Vbi *enim munerarij iudices ſunt, actum eſt de æquitate.* Nam *ſi perſonæ acceptio corruptio eſt iudicij, ut nullus ſit æquitati locus, profectò auaricia efficit, ut iudex potius perſonam quàm cauſam intueatur.* Quiſquis *igitur magiſtratu fungens precio ducitur, æquum & bonum perſpicere non poteſt.*

Munere

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Munere enim excæcantur oculi ſapientum & peruertuntur uerba iuſtorum. Hinc eſt quòd auari iudices furum ſocij dicantur ab Iſaia.

TERTIVM, quod propoſui de magiſtratu, fuit de eius officio, de quo nunc agam. Oſtendam autem magiſtratus officium cùm ex teſtimonijs ſcripturæ, tùm per exempla illuſtrium hominum, qui magiſtratu cum laude functi ſunt. Officium magiſtratus in genere eſt, ut ſit cuſtos diuinæ legis, hoc eſt, ueræ religionis conſeruator. Hoc autem officium tum demum exercet pius magiſtratus, cùm exemplo Dauidis, Ioſiæ, Ezechiæ, tollit idolatriam & idololatriæ occaſiones: ut Ezechias æneum ſerpentem diminuit: Ioſias templum purgauit à uarijs idolis: Moſes uitulum confregit: Dauid exhortationibus populum ad uerum cultum Deo præſtandum adduxit. Nam ſi magiſtratus à Deo ordinatus eſt, ut ſit miniſter Dei homini in bonum, debet utique, quæ homini noxia uidet, pro uiribus amoliri, ne reipublicæ bonum & ciuium ſalus impediatur. Deinde curabit magiſtratus exemplo Ioſiæ, ut uera religio proponatur, conſeruetur & propagetur, impijs doctrinis abolitis. Quanquam autem diſtincta ſunt officia magiſtratus ciuilis & miniſterium uerbi: tamen in hoc conuenire poſſunt & debent, ut gloriam Dei & ſalutem generis humani ſimul quærant, ſed ſeruata utriuſq; legitima ratione: hoc eſt, ut magiſtratus ciuilis edicto & gladio, miniſter autem uerbi doctrina, exhortatione, obiurgatione

&

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

& comminatione impietatem tollere, & gloriam Dei quærere conentur. Præterea, quia religio ſine docentibus & diſcentibus conſeruari nequit, Magiſtratus officium eſt ſcholas erigere, ſtipendijs conſeruare, ut docentes & diſcentes pietatis ſtudijs incumbere poßint. Ad hæc, Ezechiæ & regis Niniuæ exempla commonefaciant magiſtratum, uel præſentem, uel imminentem iram Dei ſolennibus ad deum precibus, ueraq; ad Dominum conuerſione auertere ſtudeant. Atq; hæc quidem ad eam partem legis referenda ſunt, quæ ad religionem potißimũ ſpectat. Quantum autem ad externum politicum ſtatum attinet, idem officium eſt magiſtratus boni in ſua republica, quod eſt honeſti patrisfamilias in ſua domo, nimirum ut quemadmodum Pater liberos diſciplina regit, caſtigat contumaces, bonos honore afficit, largitur præmia, breuiter in hoc totus incumbit, ut ſua familia quàm optimè conſtituta uideatur: ita magiſtratus in ſua republica facere debet, ut uerè Pater patriæ dici poßit.

Verùm ſi quis officia magiſtratus numerata ſibi cupiat, is ſciat primum magiſtratus officium eſſe ſtudium pacis, ut in tranquillitate Deum colamus abolitis ſuperſtitionibus, quæ ueram religionem corrrumpunt, ac pietati ueræ ſunt impedimento. Secundum magiſtratus officium eſt, ut ſinguli ſua officia rectè faciant, quòd fieri non poteſt, niſi ubi legum maneat autoritas & executio. Leges enim ferre, quas executio non ſequitur, rerumpublica-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

rum pernicies eſt: quare ut honeſtas leges magiſtratui ferre licet: ita caueat oportet, ne in contemtum ueniat, quod fit quando non ſequitur executio. Tertium officium eſt, ut puniat ſontes, & inſontes tueatur iuxta legum præſcriptum, & prudentem moderationem. Ex his facilè eſt colligere, quinam ſint fines magiſtratus, nimirum quòd ſit ordinatus propter Deum ad Eccleſiæ & rerumpublicarum utilitatem: quare rectè dicitur, quòd gubernatio, religio & propria domus principi curæ eſſe debeant.

QVARTVM, quod promiſi me dicturum, eſt de iure magiſtratus in ſubditos & ſubditorum bona. Zenephon Philoſophus hanc legem tradit magiſtratui: Regula regi non affectus, ſed lex eſſe debet. Vnde ſequitur tantum iuris magiſtratum habere in ſubditos & illorum bona, quantum leges conſentientes Decalogo & legi naturæ permittunt. Habet igitur ius iuxta quartum præceptum imperare ſubditis neceſſaria officia, cùm ad publicam incolumitatem, tùm ad ſingulorum utilitatem facientia.

Reſtat quod quinto loco propoſui de officio ſubditorum erga magiſtratum. Poteſt autem officium ſubditorum erga magiſtratum ad quatuor capita reuocari, ut primum ſit, iuxta quartum præceptũ, honorare magiſtratum, hoc eſt, ſuſpicere & uereri ipſum tanquam miniſtrum & legatum Dei: Ita ut ipſum honores, timeas, candidè de ipſo iudices, errata in meliorem partem accipias, non cum

uulgo

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uulgo magiſtratui detrahas. Nam id ſeuerè prohibetur uerbo DEI: Principi populi tui ne maledicas. Maledictionis uoce omnes calumniæ & detrectationes intelliguntur. Secundum, edictis parẽre, cùm in tributis dandis, tùm in alijs quoq; rebus, quatenus per religionem & legem naturæ liceat. Huc illud Pauli pertinet: Admoneto illos, ut principibus & poteſtatibus ſubditi ſint, ut magiſtratibus pareant, ut ad omne opus bonũ ſint parati. Tertiũ, orare pro magiſtratu. Adhortare, inquit Paulus, ut fiant deprecationes, obſecrationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus in eminentia conſtituis, ut placidam & quietam uitam degamus cũ omni pietate et honeſtate. Quartum, non irrumpere in partes officij magiſtratus: ſed magiſtratui cognitionem deferre, ſi quid ad reipublicæ ſalutẽ pertinere uideatur. Hæc ſint dicta de magiſtratu. Deus det nobis gratiam, ut & Deo uerum cultum & magiſtratui noſtro debita præſtemus officia per Ieſum Chriſtum Dominum, cui gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA XXIIII. TRINITATIS, Math. 9.

PRimas quidam uenit, & adorauit Ieſum dicens: Filia mea modo defuncta eſt, ſed ueni, & impone manum tuam ſuper illam ac uiuet. Et ſurgens Ieſus ſecutus eſt eum, ac diſcipuli eius. Et ecce mulier, quæ ſanguinis

profluuio laborauerat duodecim annos, accedens à tergo, tetigit fimbriam ueſtimenti illius, dixerat enim intra ſeſe: Si tantum tetigero ueſtimentum illius, ero ſalua. At Ieſus conuerſus, ut uidit illam, dixit: Confide filia, fides tua ſaluam te fecit. Et ſalua facta fuit mulier à tempore illo. Et cum ueniſſet Ieſus in ædes primatis, uidiſſetq; tibicines, & turbam tumultuantem, dicit illis: Secedite, non enim mortua eſt adoleſcentula, ſed dormit. Et deridebant illum. Cum autem fuiſſet eiecta turba, introgreſſus tenuit manum illius, & ſurrexit adoleſcentula. Et emanauit rumor hic in totam terram illam.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ENARRATIO TEXTVS.

IN hoc Euangelio clariſsimè deſcribitur, quomodo Dominus noſter opem ferat ſuæ Eccleſiæ ſubiectæ cruci. Quemadmodum enim Chriſtus ſaluator noſter erga hunc primatem & hanc afflictam mulierem eſt affectus: ſic etiam eſt affectus erga me & te, adeoq; omnes, qui horum, hoc eſt, huius primatis & huius mulieris exemplo ad ipſum confugiunt, iuxta illud uaticinium Ioëlis de Chriſto: Omnis qui inuocauerit nomen Dommi ſaluus erit. Cum hoc uaticinio & Chriſti uerba & facta conſentiunt. Verba ſunt: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, ego uos reficiam. Facta multa occurrunt: Cæcos ſanat, leproſos purgat, hunc Iairum & hanc mulierem exaudit, & ſe implorantibus fert opem. Hæc eſt ergo ſumma huius hiſtoriæ, quòd Dominus duo edat miracula: ſanat mulierem, quæ duodecim annos laborauerat morbo: excitat huius Iairi filiam, quæ defuncta erat: utroq; facto ſuum erga omnes animum declarat. Loci tres:

I. Exemplum huius mulieris, eius conditio, fides, inuocatio & ſanatio.

II. Exemplum Iairi, & excitatio puellæ mortuæ.

III. Deriſio, qua Chriſtus ridetur ab hoſtibus ſuis.

DE PRIMO.

Etſi primo loco fit mentio principis Iairi, qui uenit ad Chriſtum: tamen prius dicam de hac muli-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ere patiente fluxum ſanguinis, quia ponitur in medio hiſtoriæ de principe hoc. In hac itaq; muliere quatuor ſunt nobis perpendenda. 1. conditio eius. 2. fides. 3. Inuocatio. 4. eiuſdem à morbo, quo laborauit, ſanatio: quorum ſingula ſingularem doctrinam & admonitionem continent.

Conditio mulieris fuit. 1. fuit mulier ſimplex & timida. 2. duodecim annos fluxum ſanguinis paſſa fuit, unde facilè cogitare eſt, quàm fuerit exhauſta & imbecillis. Qui uno menſe tam graui morbo laborat ſatis miſer & afflictus eſt, quid dicemus de hac, quæ tot annis eſt uexata? 3. addit Marcus quòd multa paſſa ſit à medicis, quorum alij alijs pharmacis miſeriam excarnificàrunt. Huc accedit quòd iam ſuas facultates conſumſerat: unde in hoc grauiſsimo morbo ad mendicitatem erat redacta: neq; tanti ſumtus quicquam profuerunt, imò quotidiè fuit deterius. Morbum hunc corporis morſus conſcientiæ acerbiorem fecerat: Nam cùm ſcriptura dicit eum qui peccat contra Dominum, incidere in manus medici, quid aliud potuit cogitare, quàm Deum ſe abieciſſe. Hæc fuit huius mulieris conditio dura ſatis: morbus corporis, mala cõſcientia, mendicitas, contemtus. An propterea eſt abiecta coram Deo? An propterea Chriſtus eam reiecit? Nequaquam. Venit enim propter afflictos: uenit propter peccatores. Nos ergo huius mulieris exemplo admoniti, erigamus nos in noſtris calamitatibus, agnoſcamus iuſtam iram Dei aduerſus nos propter peccata. Au-

diuimus

diuimus quæ fuerit conditio huius mulieris, ſequitur fides.

Acceſſit retro, & tetigit fimbriam ueſtimenti eius, ſi tetigero (cogitat) tantum ueſtimenti fimbriam eius, ſalua ero. *Hæc uox ſatis declarat qualis fuerit eius fides. Certò ſibi perſuaſit, quòd ſi tantùm tangeret fimbriã ueſtimenti illius conſequeretur ſalutem. Vnde tanta fides? Ex uniuerſali promißione quam ſibi accommodauit. Nouit absq; dubio hanc Chriſti promißionem: Venite ad me omnes etc. Hîc primùm tribuit Chriſto laudem ueritatis. Deinde generale dictum ſibi accommodauit hoc modo. Omnes uocat ad ſe, omnibus promittit opem, uult omnes laborantes reficere: Ego ſum in numero laborantium, ego ſum ex ea turba, quam totam ad ſe uocat: uerè igitur ſtatuo, quòd me uelit iuuare. Videmus quomodo hæc mulier fidem excitauit: Iam hoc ad nos accommodemus.*

Quoties te premit crux internè uel externè, agnoſce iſtam crucem eſſe ueluti concionem quandam, qua tua miſeria et damnatio tibi ob oculos ponitur. Deinde uerbum promißionis & exempla intuere, & cogita Deum non eſſe acceptorem perſonarum: ſed uelle omnium miſereri in Chriſto Ieſu. Hac fiducia Chriſtum inuoca: & ſtatue illum te uerè uelle exaudire & dare quod petis, niſi uenenum petieris, id eſt, niſi petieris id quod tibi non ſit utile, ſeu quod impediat gloriam Dei: & hoc dictum: Venite ad me omnes, tibi applica: quod cùm feceris conſolationem ſenties.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Verùm iſta mulier habuit Chriſtum præſentem, quem oculis uidit: A me procul abeſt. Iſta tentatio eſt carnis, contra quam primùm opponito promiſſionem Chriſti: Ego ero uobiſcum uſq; ad conſummationem ſeculi. Deinde, quòd Dominus Thomæ dixit: Beati qui crediderunt & non uiderunt. Præterea, quòd Chriſtus non ſit acceptor perſonarum: & in aliquot exemplis declarauit, cùm hîc eſſet præſens in carne, quomodo uellet agere cum reliquis ſe inuocaturis.

At ſum peccator magnus. Credo: ſed Chriſtus uenit in mundum peccatores ſaluos facere. Ita dicit primùm ipſe: Non ueni ad uocandum iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. Hoc Paulus repetens ait: Certus ſermo & omni approbatione dignus, quòd Chriſtus Ieſus uenit in hunc mundum ſaluos facere peccatores. Item, Apparuit gratia ſalutaris omnibus hominibus. Deinde intueamur exempla miſericordiæ Dei. Adam coniecerat totum mundum in damnationem, ſed agit pœnitentiam & recipitur: Paulus perſecutus eſt Eccleſiam Chriſti, Petrus negauit Chriſtum, Manaſſes ſe horrendis idololatrijs, & copioſo ſanctorum ſanguine ſe polluerat: ſed reſipiſcentes in gratiam ſunt recepti. Quare declaratur: quàm uerum ſit dictum illud apud Prophetam: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Huc illæ Chriſti aſſeuerationes: Amen amen dico uobis: qui credit in me non peribit, ſed habebit uitam æternam: Has ſententias

& hæc

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

& hæc exempla opponito cogitationi de peccatorum magnitudine, & ſcito miſericordiam excedere peccatum,& gratiam abundare ſupra delictum.

At neſcio an ſim prædeſtinatus? Hæc grauiſsima eſt tentatio ab ipſo Satana profecta. Quis eſt lapſus? Adam cum ſua poſteritate: nam fuimus in illo tanquam in maſſa communi humani generis. Quis accepit promiſsionem? Non'ne Adam? Ergo quemadmodum lapſus es in Adam: ita cum eodem es promiſsionis particeps, modò promiſsionis uerbo fidem adhibere uelis. Deinde clarum eſt Pauli dictum: Deus uult omnes homines ſaluos fieri, & ad cognitionem ueritatis uenire. Huc facit, quòd Chriſtus mandatum uniuerſale dat ſuis diſcipulis: Ite in mundum uniuerſum prædicate Euangelium qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Qui uerò non crediderit, condemnabitur.

At fides eſt donum Dei, quod dat quibus uult? Vide quàm multa caro inuenit, quibus ſibi ipſi uiam ad ſalutem intercludit? fides eſt donum Dei, ſed hoc modo confertur. Proponit tibi uerbum, huic ut credas iubet, & in cogitatione uult eſſe efficax: Sed tu caue ne cum Iudæis reſiſtas Spiritui ſancto, quod Stephanus ſuis obiecit. Chriſtus cùm uideret ciuitatem Ieruſalem, & cogitaret de eius uaſtatione, flens dixit: Quoties uolui te congregare ſicut gallina colligit pullos ſuos, & noluiſti. Ecce Chriſtus uult, nec aliud uult quàm Pater. Quid uoluit? congregare filios Ieruſalem ad ſuum ouile: ſed Ieruſa-

lem noluit, decepta à ſuis ſeductoribus, falſis Prophetis, & ineſcata diuitijs, potentia, uoluptatibus et curis huius, mundi noluit Chriſto ſuo paſtori obedire. Quare ut iuſto Dei iudicio: ita propria culpa perit. Promißionibus igitur diuinis, eisq́; uniuerſalibus freti, & confirmati exemplis, cum hac muliere in noſtris doloribus & cruce confugiamus ad Chriſtum, ita futurum eſt, ut inueniamus auxilium in tempore oportuno. Fidem huius mulieris uidimus: nunc quod tertio loco in hac muliere ſpectandum dixi uideamus, uidelicet qualis fuerit huius mulieris inuocatio.

Sed tacet, loquitur apud ſe, tangit tantùm fimbriam ueſtimenti Ieſu. Nulla hîc auditur oratio. Verum quidem eſt: nulla orantis uerba hîc recitantur, ſed ſunt hîc orationis ſigna & orationis effectus. Signa ſunt quòd accedit, tangit fimbriam, & apud ſe cogitat de eius clementia & intimo cordis uoto miſericordiam ſibi præſtari expetit. Hoc uotum non ſecùs quàm ardentißimas preces exaudiuit Chriſtus. Effectus ſunt conſolatio & ſanatio.

De Moiſe etiam legimus, quòd cùm labia non uiderentur moueri, tamen audit à Domino, quid clamas ad me? unde docemur, quòd oratio, quæ nubes penetrat, non ſit labiorum motus, non ſit uerborum βαττολογία, & multiloquium: ſed potius ſupplex animi eleuatio ad Deum, qua fide Chriſti aliquid à Deo petitur. Hoc etiam confirmatur Dauidis teſtimonio, qui ait: Ad te Domine leuaui animam meam.

Porrò,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Porrò,quia nullus cultus maior eſt quàm rectè Deum inuocare,& oporteat pios perpetuò in hoc cultu occupari, uolo breuiter quædam de recta inuocatione dicere. Dixi paulò antea quid ſit oratio: nunc quas conditiones perpetuò habere debeat oſtendam. Sunt autem quinq; perpetuæ conditiones & ueluti proprietates piæ orationis, quæ ſunt. 1. quomodo noſter animus compoſitus eſſe debeat ad orandum. 2. quid nos ad orandum impellat & urgeat. 3. quis ſit à nobis inuocandus. 4. quo fundamento freti prodeamus in conſpectum Dei oraturi. 5. quid ſit petendum, & quando cum conditione, & quando ſine conditione.

PRIMA: Animus noſter in hunc modum compoſitus eſſe debet. Primùm exuenda eſt omnis cogitatio propriæ gloriæ, ſicut hæc mulier nihil niſi ſordes in ſe agnouit. Deinde inopia ſentiatur, quam ſanè maximam hæc afflicta mulier ſenſit. Tùm in uera pœnitentia homo ſe proſternat coram Deo, idq; potius animo quàm corpore. Id hanc mulierem feciſſe inde apparet, quòd à tergo acceſſerit. Poſtremò, certa fide ad orandum incendatur animus. Nam niſi quis certam fidem attulerit, uerba fundit potius quàm precatur. Huiuſmodi etiam fidem hanc mulierem ad Dominum attuliſſe ex ſuperioribus manifeſtum eſt.

SECVNDA: Cauſæ, quæ nos ad orandum impellent, ſunt multæ. Hæc mulier abſq; dubio cogitauit de mandato Dei, in quo ſeriò à nobis hunc

cultum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

cultum requirit. Deinde promiſsiones non ignorauit, alioqui tanta fiducia ad orandum non prodijſſet. Quicquid (inquit Chriſtus) petieritis in nomine meo Pater dabit uobis. Senſit præterea & Diaboli tyrannidem & ſuam inopiam, unde mota auxilium quærit ab eo, qui ſolus iuuare poteſt. Conſiderauit quoq; exempla: uidit Iairum Dominum inuocaſſe pro filiæ ualetudine, & multa alia exempla cogitauit. His multis cauſis ad precandum eſt excitata. Proinde & nos erigamur ad Deo hunc cultum inuocationis præſtandum 1. mandato Dei. 2. promiſsionibus. 3. cogitatione tyrannidis Diaboli. 4. ſenſu propriæ miſeriæ & inopiæ. 5. ſanctorum exemplis.

TERTIA: Quis inuocandus? ſolus Deus, qui eſt Pater, Filius & Spiritus ſanctus: nec Angeli, nec homines ſunt inuocandi. Hoc enim æternum Dei mandatum eſt: Inuoca me in die tribulationis. Item, Dominum Deum tuum adorabis, & illum ſolum coles. Inuocare enim creaturam ſumma eſt idololatria, propter quam mundus horribiliter punitur, quia talis idololatria in Deum ſumma blaſphemia eſt.

QVARTA: Iure quæritur quo fundamento nixi prodeamus in conſpectum Dei. Nam ſi nos intueamur, confuſio faciei noſtræ nos à precando abſterret. Deinde ſcriptura dicit, Deus peccatores non exaudit. Certum eſt, quòd nemo fretus ſua dignitate poſsit orare. Quare quærendus eſt ille unus

Media-

Mediator inter Deũ & hominem Chriſtus Ieſus, qui ſe pro nobis interpellatorem offert, dum ait: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Huius ergo dignitate habemus acceſſum ad Deum Patrem.

QVINTA: Quid orandum ſit. Triplicia ſunt precanda & triplicia deprecanda. 1. gloriam Dei ſanctificari inter homines precabimur. 2. ſalutem animæ. 3. neceſſaria ad præſentis uitæ conſeruationem: & contrà deprecabimur. 1. quicquid impedit gloriam Dei. 2. quicquid aduerſatur noſtræ ſaluti. 3. quicquid nobis in hac uita moleſtum eſt. Hæc ſtatuamus nos impetraturos, & præſertim quæ primo & ſecundo loco ponuntur. Tertij generis bona & mala deprecari oportet cum conditione non imminutæ gloriæ Dei, aut impeditæ noſtræ ſalutis.

QVARTVM, quod propoſui de hac muliere, eſt eius ſanatio: in qua quid Chriſtus dixerit & egerit, & quid illi acciderit, dicendũ eſt. Quid dixit Chriſtus? Confide filia: fides tua te ſaluam fecit. Et hoc cùm diceret, diuina ſua uirtute mulierem ſanauit. Quid accidit mulieri? & ſalua facta eſt mulier ex illa hora. Hîc habemus multa. 1. quòd qui credunt adoptantur in filios, iuxta illud: Dedit poteſtatem, ut filij Dei fierent, quotquot credunt in nomen eius. 2. qualis ſit affectus Chriſti in afflictos. 3. quòd fides quoduis à Deo impetret. 4. quòd Chriſtus hîc declarat ſuam diuinam potentiam, oſtendit uoluntatem, monſtrat officium, ac ueritatem Euan-

gelij

ac ueritatem Euangelij confirmat. De his propter temporis breuitatem plura non dicam.

DE SECVNDO.

In hoc Iairo primate habemus etiam exemplum fidei, inuocationis, confeßionis, & ſpei. Ecce princeps acceſſit. Hîc habes fidẽ: Et adorabat eum. Habes fidei fructum inuocationem. Hæc duo confeßionem continent. Domine, inquit, filia mea modò defuncta eſt: ſed ueni & impone manum tuam ſuper eam, & uiuet. Ecce quanta cum ſpe precatur. Nos ergo ex hoc diſcamus in noſtris neceßitatibus Chriſtum accedere, illum ex fide inuocare, confiteri, & certò ſtatuere nos ab illo impetraturos, quæ nobis ſalutaria ſunt. Sed quid facit Chriſtus? Sequitur illum, & cùm ueniſſet Ieſus in domum principis, & uidiſſet tibicines & turbam tumultuantem, dicebat: Recedite, & eiecta turba, dixit puellæ: Puella ſurge: & ſurrexit puella, & exijt hæc fama per uniuerſam terram illam. Quia circumſtantiæ huius exempli congruunt ferè cùm exemplo mulieris, ſufficiant hac uice quæ de muliere dixi.

DE TERTIO.

Cum Chriſtus diceret: puella non eſt mortua, ſed dormit, deridebant eum. Hîc tria intueamur. Primùm, quòd mundus non ſolùm ſit ingratus erga Chriſtum benefactorem: uerumetiam derideat ipſum. Quare hoc? quia cæcus eſt mundus, & ideò de Chriſti doctrina & factis non poteſt rectè

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

recte iudicare. Animalis homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei. Caro non niſi carnem ſapit. Sapientia carnis inimicicia eſt cum Deo. Niſi ergo cum mundo uelimus errare & fieri deriſores, audiamus Euangelium, quò mens rectius de operibus Dei inſtruatur. Secundum, quòd hîc non ſolum intueri: ſed etiam mirari oportet, eſt quòd Chriſtus nihilominus pergat in ſuo ſancto propoſito. Non abſterretur uel ſumma ingratitudine mundi, ut ſuam Eccleſiam deſerat. Dominatur in medio inimicorum ſuorum. Tetrium, quod hîc obſeruare docet, eſt Chriſti exemplum. Si ergo deridemur propter confeßionem, intueamur filium Dei, & cõtemnamus iſtos deriſores, qui ſunt diaboli moriones. Non malicia mundi nos turbabit, ſed exemplum filij Dei nos conſolabitur, qui nobis adeſt iuxta ſuam promißionem: Ego ero uobiſcum uſq; ad conſummationem ſeculi. Huic noſtro unico Mediatori unà cum Patre & Spiritu ſancto ſit honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

DOMINICA XXV.

TRINITATIS, Math. 24.

CVM uideritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Daniele Propheta ſtantem in loco ſancto, qui legit, intelligat. Tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes: qui in tecto, non deſcendat, ut tollat quicq; de domo ſua; & qui in agro, non reuertatur ut tol-

ut tollat ueſtes ſuas. Væ autem prægnantibus & lactantibus in illis diebus. Orate autem, ut non fiat fuga ueſtra hyeme, neq; Sabbato. Erit enim tunc afflictio magna, qualis non fuit ab initio mundi, ad hoc uſq; tempus, neq; fiet. Et niſi decurtati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro. Sed propter electos decurtabuntur dies illi. Tunc ſi quis uobis dixerit: Ecce hic Chriſtus, aut illic, nolite credere. Surgent enim Pſeudochriſti, & Pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur (ſi fieri poſſit) etiam electi. Ecce prædixi uobis. Si ergo dixerint uobis, Ecce in deſerto eſt, nolite exire: Ecce in penetralibus, nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & apparet uſq; ad Occidentem, ita erit aduentus filij hominis. Vbicunq; enim fuerit cadauer, illic cõgregabuntur Aquilæ.

ENARRATIO TEXTVS.

HÆc Domini concio continet inſignem admonitionem admodum hoc periculoſo tempore neceſſariam: nam cùm Paulus *dicit: Quæcunq; ſcripta ſunt, in noſtram doctrinam ſcripta ſunt, non eſt quòd putemus hæc propter ſolos* Iudæos *dicta & ſcripta eſſe: ſed potius propter nos, qui iam uiciniores ſumus extremo die, quàm* Iudæi *fuerunt. Eſt autem hæc concio & plena terrore & conſolantiſsima, Nam ſi impios & non agentes pœnitentiam*

tiam

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tiam reſpicis, nulla concio magis terribilis eſſe poteſt: illis enim horrendas pœnas comminatur: ſin autem ad pios & agentes pœnitentiam reſpicis, concio hæc plena eſt conſolatione. Nam his ab omnibus ærumnis liberationem promittit. Cùm hæc, inquit, uideritis, leuate capita ueſtra, quia appropinquat redemtio ueſtra. Porrò occaſio huius concionis, fuit diſcipulorum Chriſti interrogatio duplex, qui ſumta occaſione ex prædictione uaſtationis urbis Ieruſalem, de qua in hoc ipſo capite præcedit uaticinium, quæſiuerunt primùm quando id fieret. Deinde de ſigno aduentus Domini quærunt. Ad has quæſtiones reſpondet Dominus, non ut eorum carnale deſiderium expetebat: ſed prout ipſe ſciuit eorum inſtructioni ad ſalutem utile eſſe. Summa huius concionis eſt, quòd Chriſtus prædicit tempus uaſtationis Ieruſalem, & monſtrat aduentus ſui ſigna ad iudicium. Loci duo.

I. Reſponſio Chriſti & eiuſdem prædictio.

II. Huius doctrinæ uſus.

DE PRIMO.

Reſponſio Chriſti habet duas partes, in quarum priori reſpondet ad primam interrogationem, uidelicet qua interrogârunt diſcipuli, quando Ieruſalem uaſtaretur: in poſteriori ad ſecundam interrogationem, in qua quærunt diſcipuli de aduentu Chriſti ad iudicium.

Prior pars continet ſigna, quæ præcedunt uaſtationem urbis Hieroſolymitanæ, quæ multa hic enu=

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

enumerantur, non ſolùm in textu, quem audiuiſtis, ſed etiam in principio huius capitis.

PRIMVM ſignũ eſt, quòd ueniant Pſeudochriſti, hoc eſt, homines uani, qui mentientur ſe Meßias & ſaluatores eſſe: id quòd etiam accidit. Nam tres præcipui nebulones fuerunt unus pòſt alium, qui magnam multitudinem hominum poſt ſe traxerunt: Teudas, uir quidam Ægyptius, & Simon Magus. Teudas Cuſpio adminiſtrante rempublicam ſuaſit populo, ut acciperent ſubſtantias ſuas & ſe ſequerentur ad Iordanem. Illic enim ſe recepit ſuo nutu diuiſurum aquas, ut ipſi ſiccis pedibus tranſirent, et ita aſſerta libertate ſeruitutem Romanorum declinarent. Cui obtemperans ſtulta turba, ad Iordanis ripam, cùm fruſtra expectaret miraculum, eſt trucidata. Ægyptius ille ſuis ſequentibus ſalutem et requiem promiſit. Verùm illi quoq; deluſi ſuæ temeritatis iuſtas dedêre pœnas. Simon Magus, qui cùm à Petro pecunia non poßit emere donum conferendi uiſibiliter Spiritum ſanctum, & audiuiſſet à Petro: Pecunia tua ſit tecum in maledictionem, excogitauit aliam uiam, quam Diabolicis artibus fucauit, et pietatis laruam eam induit: dixit igitur ſe uirtutem Dei eſſe, cuius præſtigijs multi decepti ſunt. Quare autem id Deus permiſerit Paulus ad Theſſal. reſpondet: quia non uoluerunt credere ueritati, dedit eis
2. Thess: 2. Deus efficacem illuſionem, ut crederent mendacio. Hac pœna digni ſunt, qui ad claram Euangelij lucem ſponte cæcutiunt. Deinde admonitionem conti-

net

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

net textus. Ita enim ait Chriſtus: Videte ne quis uos ſeducat, multi uenient in nomine meo, dicentes, ego ſum Chriſtus. Hæc horribilis Iudaici populi pœna nos admoneat timoris Dei, & reuerentiæ erga Euangelium Chriſti.

SECVNDVM ſignum, quod præcederet uaſtationem urbis Ieruſalem. Audituri eſtis (inquit) bella & rumores bellorum. Huiuſmodi bella multa præceßiſſe uaſtationem Ieruſalem teſtantur hiſtoriæ. Primùm 2000. ob petulantiam militis illudentis genitalibus Iudæorum occiſi ſunt. Deinde latrones publicè graſſabantur, qui gladios ſub pallijs tectos geſtantes, quoſuis obuios trucidârunt. Adhæc Cæſareæ ſunt trucidati 2000. Scytopoli tredecim millia. Aſcaloni 2500. Ptolemaide uiginti millia. Alexandriæ quinquaginta millia. Damaſci decẽ millia trucidati ſunt. Ecce quàm uera fuerit prædictio Chriſti, & quàm grauiter punitus ſit populus Iudaicus ob ſuam ingratitudinem. Quid dicam de fame, de Peſtilentia, & de terræmotu, quæ contigerunt iuxta Chriſti uaticinium? Hæc omnia peccata iſtius populi monſtrant, ſed fuerunt tantùm præludia quædam ad illa mala quæ ſecuta ſunt.

TERTIVM ſignum, perſecutio diſcipulorum. Inuiſi (inquit) eritis cunctis gentibus propter nomen meum. Hæc perſecutio incepit à nece ſanctißimi Stephani, & poſtea quotidiè magis ac magis creuit. Fuit autem diſcipulorum Chriſti affli-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ctio quadruplex. 1. corporum. Nam alij flagellabantur: alij crucifigebantur: alij alio ſupplicij genere afficiebantur. 2. afflictio fuit ex ſcandalo defectionis ab Euangelio. Multi enim perſecutionum acerbitate fracti defecerunt ab Euangelio cum ſummo dolore diſcipulorum Chriſti. 3. afflictio diſcipulorum Chriſti fuit à Pſeudoprophetis, quorum plurimi fuerunt iſto tempore, de quibus Epiphanius ſcribit: ut Simoniani, qui Simonis Magi ſectatores fuerunt: qui Simon poſtea in medio urbis Romæ collapſus interijt. Hos ſequũtur Menandriani, Menandri ſectatores. Saturniliani ſequaces: Baſilidiani, qui Baſilidem quendam imitabantur: Nicolaitæ, qui Nicolai, qui erat unus de ſeptem diaconis, turpitudinem ſectati ſunt: Gnoſtici quorum infiniti fuerunt furores: taceo Ebionem & Cherinthum, qui naturæ diuinæ in Chriſto hoſtes fuerunt. Ecce quàm multa agmina falſorum Doctorum habuerunt, qui ſimplicitate Euangelij filij Dei contenti eſſe noluerunt. Quarta afflictio diſcipulorum fuit petulantia, contumacia & ingratitudo totius populi.

QVARTVM ſignum, & prædicabitur regni Euangelium in uniuerſa terra in teſtimonium omnibus gentibus. Hoc factum eſſe teſtatur Paulus cùm ait: An non audiuerant? atq; in omnem terram exiuit ſonus eorum. Hactenus de ſignis præcedentibus uaſtationem Ieruſalem: nunc in textu typus uaſtationis ſignatur. Cum uideritis abominationem deſolationis quæ dicta eſt à Daniele

Propheta

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Propheta ſtantem in loco ſancto. Tunc qui in Iudæa ſunt fugiant ad montes. *Quaſi diceret, tunc ipſe exercitus, qui uaſtaturus eſt* Ieruſalem, *appropinquabit. Hæc abominatio fuit ſcelerum & idololatriæ populi* Iudaici, *qua totus ferè iſte populus erat infectus. Abominatio quidem dicitur propterea, quòd* Deo, *ut res fœdiſſima, diſplicuit. Deſolationis abominatio dicebatur propter pœnam quæ ſecuta eſt: quæ pœna fuit deſolatio & uaſtatio populi* Iudaici.

Hactenus de prima reſponſione ad priorem diſcipulorum quæſtionem de uaſtatione Ieruſalem*: ſequitur reſponſio ad ſecundam interrogationem quæ fuit de* Chriſti *aduentu, in qua quatuor ſunt ſpectanda.* Primùm, *quòd iubeat cauere ſigna falſa.* Si quis uobis dixerit: Ecce hic Chriſtus aut illic, nolite credere. *Alterum, quòd admoneat diſcipulos, ne per oſcitantiam ſuæ admonitionis obliuiſcantur.* Ecce, *inquit,* prædixi uobis: *quaſi diceret. Velim uos perpetuò huius meæ prædictionis memores eſſe, ne exemplo aliorum obliti mei abijciatis confeſſionem.* Tertium, *quòd aduentus ipſius non ſit futurus in angulis mundi aut in deſerto: ſed quòd ſit conſpicuus toti terrarum orbi.* Sicut, *inquit,* fulgur exit ab oriente, & apparet uſq; ad occidentem: ita erit & aduentus filij hominis. *Non eſt ergo quòd credatis illis qui uenient & mentientur* Meſſiæ *nomen. Quartum, eſt electorum collectio ad* Chriſtum: Vbicunq;, *inquit,* fuerit cada-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uer, illuc congregabuntur & aquilæ. Hoc eſt, quemadmodum Paulus interpretatur: cùm Chriſtus ad iudicium uenerit obuiam rapiemur Chriſto in aërem, & ſic cum eo perpetuò erimus.

DE SECVNDO.

Cùm iſta, quæ contigêre Iudæis, ſigna ſunt eorũ, quæ contingent in extremis diebus, in quos nos incidimus, antè aduentum Chriſti, par eſt ut aſpiciamus ea quæ noſtro ſeculo fiunt, & uideamus quomodo cum iſtis congruant. Inter ſigna ſuprà audiuimus primùm, quòd eſſent uenturi qui ſe Meßiam eſſe fingerent, cui ſimile ante paucos annos in Germania accidit. Nam quidam Hollandus Dauid Georgius nomine finxit ſe Chriſtum, qui multos ſeduxit, qui poſtea mortuus, & deinde effoſſus & cõbuſtus eſt. Fuerunt & alij tùm ex Iudæis, tùm ex alijs, qui malè cũ ſuis ſectatorib. perierunt. Deinde quantũ ad bella attinet & rumores bellorũ, Turcia docet & multæ aliæ nationes, quàm iſtud ſignum benè in hoc ſeculum quadret, & certè metuenda ſunt adhuc grauiora. Tùm quanta ſit perſecutio Eccleſiæ in multis regnis, in Turcia, in Græcia, in Italia, Hiſpania, Hollandia, quotidiani rumores ad nos allati docent. Multæ ſubindè oriuntur ſectæ, maxima eſt ingratitudo mundi erga Euangelium, & corruptiſſimi ſunt plerorumq; mores. His accedit & quartum ſignum aduentus Domini iudicium, quòd prædicetur Euangelium in uniuerſo fere orbe terrarum. Etſi autem id publicè non fiat ubiq; in publico

loco:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

loco:tamen in omnibus regnis mundi ſunt aliqui,qui Euangelium audiunt. Cur prædicatur? nobis in teſtimonium:idq́; dupliciter. Teſtimonium enim ſalutis eſt, ſi Euangelio credimus: teſtimonium iuſtæ noſtræ damnationis erit, ſi fuerimus Euangelio increduli. Vſus iam colligamus prædictionis Chriſti.

PRIMVS eſt, de quo iam dixi, uidelicet quòd iſta omnia contigerunt nobis quoq; in doctrinam, ut indè cogitemus quid immineat ingratiſsimo mundo ante aduentum Domini ad iudicium.

SECVNDVS: Hæc nobis ob oculos ponunt magnitudinem & fœditatem peccatorum noſtrorum, & ſunt ueluti præludia pœnarum, quas ſubſtinebunt qui non egerint pœnitentiam.

TERTIVS: Admonemur hic quæ ultio illos manet, qui ſanguine ſanctorum ſe polluunt. Qui uos perſequitur, inquit Chriſtus, me perſequitur. Quare? Quia propter Chriſti Euangelium & eius confeſsionem iſta fit perſecutio. Nunc lætantur quidam aduerſarij Chriſti cùm malefecerint: Verùm futurum eſt, ut ſatis acerbas luant pœnas effuſi ſanguinis fidelium, qui de terra clamat ad Deum, & expetit uindictam, quam iuſtus iudex reddet illis tempore ſuo, iuxta illud: Mihi uindicta, & ego retribuam, tempore oportuno labetur pes eorum. Dominus differt pœnam, & iuxta diuitias bonitatis ſuæ & longanimitatis inuitat ad pœnitentiam. Non enim delectatur in perditione peccatorũ, ſed mauult omnes reſipiſcere & uiuere, quemadmodum ipſe

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

apud Prophetam teſtatur his uerbis: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Verùm qui hac bonitate diuina abutitur, theſaurizat ſibi iram in die iræ.

QVARTVS uſus huius prædictionis eſt, quòd admoneat nos pœnitentiæ. Chriſtus cùm quidam ſibi referrent, quomodo Pilatus miſcuiſſet ſacrificia Iudæorum ſanguine, & quòd turris Siloë collapſa 13. uiros occidiſſet, ait: Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimiliter peribitis. Nam aſſeuerat hoc non tantùm factum eſſe propter eos qui iſtic perierunt, ſed etiam propter alios, qui eorum caſu admoniti reſipiſcerent. Multò magis calamitas populi Iudaici nos admonebit pœnitentiæ, præſertim cùm cauſa non ſit diſsimilis. Illi enim potiſsimū puniebantur propter religionis contemtum. Quid quæſo hic non eſt ſimile? Quare admoniti caſu Iudaici populi maturè reſipiſcamus, ne prius opinione noſtra incurramus in manus Dei uiuentis.

QVINTVS uſus, quòd ex perſecutione Eccleſiæ, quæ tùm fuit maxima, diſcere debeamus, quòd ciues regni Chriſti in hoc mundo non debeant florere & externo imperio mundi gaudere. Vt enim Eccleſia Chriſti non eſt affixa certo loco: ita ipſius gloria & decus partim in conſcientia piorum eſt, partim in expectatione reuelationis Ieſu Chriſti eſt poſita.

SEXTVS uſus eſt, ut ciuibus regni Chriſti nos adiungamus, non perſecutionum mole abſterri-

ti à

ti à confeßione. Tametſi enim omnes, qui piè in Chriſto uolunt uiuere, patiuntur perſecutionem: tamen Chriſtus eos beatos eſſe pronunciat, quia præſentem afflictionem ſequetur gloria, ad quam nulla patet uia niſi per crucem.

SEPTIMVS, *ut incommodo Iudæorum & damno ſimus cautiores. Ne igitur erremus cum Iudæis, ſequamur lucernam uerbi Dei. Hæc enim nos ſola tutos ab errore facere poteſt. Lucerna, inquit Dauid, pedibus meis uerbum tuum, & lumen ſemitis meis. Et Paulus uult nos uerbum Dei prætendere tanquam facem ardentem.*

OCTAVVS, *ut admoneamur, ut ſuperemi-nentibus malis opponamus nomen Dei, quod eſt turris fortißima. Ita enim Salomon inquit: Turris fortißima nomen Domini, ad quam confugiet iuſtus & ſaluabitur. Hi in curribus (inquit Dauid) hi in equis, nos autem in nomine Domini inuocabimus. Eſt autem nomen Domini ſupplex oratio, quæ ex uera Chriſti fiducia proficiſcitur, quæ fiducia eſt uictoria mundi. Ita enim ait Apoſtolus: Hæc eſt uictoria, quæ uincit mundum, fides ueſtra. Quare ſic? quia Chriſtum inuocat mundi uictorem, Chriſtum præſentem habet, contra quem portæ inferorum nihil poſſunt. Oremus ergo, ne uel mens phanaticis opinionibus inuoluatur, uel fiducia labaſcat in tantis tumultibus.*

NONVS, *ut muniamus nos etiam aduerſus ſcandala, quæ ſunt plurima futura: quæ cùm uenerint,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

rint, meminerimus dicti Chriſti: Ecce prædixi uobis Neq; ſcandala illa ſunt futura eiuſdem generis. Alia enim erunt ſcandala perſecutionis, alia paucitatis confitentium Chriſtum: alia defectionis. Multi enim prorſus in iſtis malis, quæ uentura ſunt, renunciabunt Chriſti nomini eiusq; Euangelio, & rurſus ſe ſubijcient Satanæ: multi erunt autores diuerſarum ſectarum in iſto exiguo cœtu, qui Chriſtum confitebuntur. Contra hoc muniri nos uult Chriſtus: & quia mala præſcita minus nocent, uoluit Chriſtus ſuam Eccleſiam de his præmonitam eſſe.

DECIMVS, ut nos uiuentes in timore Dei expectemus aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui nobis plenam redemtionem adferat: quæ redemtio eſt ueluti omnium beneficiorum Chriſti finis, ad quam alia beneficia deſtinantur. Eſt enim hic ordo beneficiorum Chriſti, qui 1. Cor: 1. deſcribitur his uerbis: Chriſtus factus eſt nobis ſapientia à Deo, iuſticia, iuſtificatio, & redemtio, ut qui gloriatur, in Domino glorietur. Sapientia nobis eſt, cùm nobis reuelat uoluntatem Patris in Euangelio. Iuſticia, quando credentibus Euangelio ipſius iuſticia nobis imputatur. Sanctificatio fit nobis, quando iuſtificati donamur Spiritu ſancto, cuius uirtute iam nouam uitam meditamur. Tandem erit nobis redemtio, quando perfecta ſalus nobis per ipſum continget, cui cum Patre & Spiritu ſancto ſit honor, laus & gloria in ſecula ſeculorum Amen.

IN

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

IN FESTO PVRIFICATIONIS MARIÆ, EVANgelium Lucæ 2.

POſteaquam completi fuiſſent dies purgationis eorum ſecundum legem Moſi, adduxerunt eum Hieroſolymam, ut ſiſterent eum Domino, ſicut ſcriptum eſt in lege Domini, Omne maſculinum adaperiens uuluã, ſanctum Domino uocabitur, & ut darent hoſtiam, ſecundum quod dictum eſt in lege Domini, par turturum, aut duos pullos colũbarum. Et ecce, homo erat Hieroſolymis, cui no-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

cui nomen Simeon, & homo iſte iuſtus & pius, expectans conſolationem Iſrael, & ſpiritus ſanctus erat ſuper eum. Et reſponſum acceperat à Spiritu ſancto, non uiſurum ſe mortẽ, niſi prius uideret Chriſtum Domini. Et uenit per ſpiritum in templum. Et cum inducerent puerum Ieſum parentes, ut facerent ſecundum conſuetudinem legis pro eo, ipſe quoque accepit eum in ulnas ſuas, & laudauit Deum ac dixit: Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundum uerbum tuum in pace. Quia uiderunt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum. Lumen ad reuelationem gentium & gloriam plebis tuæ Iſraël.

ENARRATIO TEXTVS.

IN hoc feſto tractatur pars hiſtoriæ Chriſti, uidelicet quomodo ſit oblatus in Templo *iuxta* Legem: *et quomodo Simeon uir iuſtus agnouerit* Ieſum Ma*riæ filium uerum* Meßiam *eſſe, idq́; ex inſtinctu Spiritus ſancti, à quo reſponſum acceperat, ſe non moriturum, priuſquam uiderent oculi eius Chriſtum* Dominum: *quem cùm uidiſſet, accepit eum in ulnas ſuas, benedixitq́; ei: quo facto, carmine ſuam gratitudinem erga* Deum *oſtendit.* Debemus *autem hîc reuocare in memoriã, quæ hactenus audiuimus de Chriſto, ut eius perpetuam hiſtoriam cognoſcamus.* Audiuimus *itaq; primùm de natiuitate eius glorioſa, quòd natus ſit in* Bethlehem. *Secundò, de*

eius

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

eius circumciſione, quòd octauo die ſit circumciſus. Tertiò, quomodo à Magis ſit agnitus & honoratus. Iam ſequitur eius oblatio in Templo, quæ oblatio ſecundum legem contigit, exactis ſex ſeptimanis ab eiuſdem natiuitate. Loci tres.

I. *Oblatio Chriſti in Templo.*

II. *Simeonis deſcriptio & benedictio.*

III. *Simeonis carmen.*

DE PRIMO.

Deus in ueteri teſtamento uarios offerendi ritus ordinauerat, idq; non ut ſacrificandi opere iuſtificarentur homines coram Deo: Si enim ſanguis taurorum & hircorum abolere potuiſſet peccatum, Chriſtus non ueniſſet in carnem, ut ſui corporis uictima peccatum expiaret: ſed fuerunt aliæ cauſæ, quarum de numero ſunt hæ.

PRIMA, *ut iſto exercitio gentium idololatria impediretur. Nam cùm omnes homines etiam barbariſsimi tanguntur quadam religionis reuerentia, uolunt ſuo iudicio ritus colendi Deum inſtituere: uerùm quia nullus Deo placet, niſi quem ipſe inſtituit, ordinauit ipſe Deus per Moyſen uarios cultus, ut multitudine rituum, quos Deus ordinârat, impediretur populus Iudaicus ab idololatria, & ſeruiret uni Deo, qui eos de terra Ægypti eduxerat, infinitaq; alia beneficia ſpiritualia & corporalia præſtiterat.*

SECVNDA, *ut interna pietas his externis adminiculis exerceretur. Neq; enim iſta externa*

ſacrificia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſacrificia per ſe cultus erant, ſed tantùm ueri cultus excitamenta: id quod ex Eſaia patet, ubi Dominus externa ſacrificia abominatur ſine interna animi pietate.

TERTIA, ut eſſent publica teſtimonia gratiarum actionis, quibus populus iſte & excitaretur & confirmaretur, teſtareturq; palàm ſe hunc Deum colere, qui eos in terram Canaan introduxiſſet, & miraculoſè in deſerto pauiſſet.

QVARTA, ut hoc pacto confirmaretur miniſterium uerbi: ut miniſtri cultus Dei, & ſacerdotes haberent quo alerentur. Qui ſeruit, inquit Paulus, altari, uiuat de altari. Et Chriſtus: Dignus eſt operarius mercede ſua. Hanc conſuetudinem retinuerunt in Eccleſia olim, quando ad uerbum audiendum & ad celebrationem Sacramentorum conuenerunt. Pij contulerunt pro modo ſuarum facultatum aliquid ad miniſtros uerbi & pauperes alendos: quæ contributio collecta uocabatur. Hinc & decimandi ratio fluxit.

QVINTA, ut iſtæ oblationes ueteres eſſent umbra futuræ uictimæ Chriſti, & ueluti præludium, quo admonerentur de uenturo Chriſto. Hoc pij benè intellexerunt, Abel, Noë, Abraham. Non enim putârunt ſe ſuis uictimis abolere peccatum & mortem: ſed confiſi ſunt uictima Chriſti, cuius uirtute et ipſorũ peccata ſunt expiata. Abel cùm ſuas uictimas mactaret, ſic cogitauit. 1. uidens ſanguinẽ uictimæ, cogitauit de peccato generis humani, quod pœnam

æternam

æternam meruerat. 2. proſpexit ad ſignificatum. Nam ſuam uictimam cogitauit figuram eſſe promißi Seminis, hoc eſt, Chriſti, qui ſua uictima eſſet peccatum expiaturus. 3. hac cogitatione fides Abelis confirmabatur, & creſcebat, qua & coram Deo iuſtificatus eſt, & placuit Deo. 4. hanc fidem ſequebatur gratiarum actio, & uitæ nouitas. Hoc pacto offerentes Deo placuerunt. Hoc ſit dictum de ſacrificijs ueteris teſtamenti in genere: nunc de ea ſacrificiorũ forma dicã, cuius in hoc Euangelio fit mentio.

Prole nata duplex præceptum erat poſitum. Vnum de matre quot ſeptimanis extra cœtum hominum eſſe deberet. Alterum de puero nato. De matre hoc præceptum erat, ut, nata maſcula prole, extra cœtum eſſet 37. dies: ſed nata fœmella duplicabatur numerus. Nam tum extra cœtum publicum eſſe debuit 74. dies. Id quod non factum fuit propter mulieris indignitatem, ſed propter duas alias cauſas, nempe neceßitatem & ſignificationem. Neceßitas fuit, ut iſto pacto conſuleretur mulieris ſanitati, quæ poſt dolores partus habet opus quiete, quò uires colligere poßit: & deberent pij mariti imbecillitatis uxorum iſto tempore rationem habere: & mulieres etiam oporteret cùm propter ſe, tùm propter alias hanc naturæ legem ſeruare. Significatio fuit, ut iſta excluſio ſignificaret omnes natos ex Adam propter peccatum, in quo naſcuntur, excluſos eſſe à Deo, & idcò opus habere expiatoria Chriſti uictima.

Alterum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Alterum præceptum erat de nato puero, idq́; duplex. Vnum generale, Alterum de primogenitis.

Generale erat mandatum, ut expletis diebus, quibus mulier excludebatur à cœtu Eccleſiæ, offerrentur ſacrificia ſiue pro filio, ſiue pro filia quocunq; ordine nati eſſent. Hoc ſacrificium primùm admonebat, quòd pueri nati eſſent peccatores, & ideò opus haberent mundatione & remiſsione peccatorum. Deinde, ut iſto pacto conſecrarentur Deo. Tùm, ut parentes ſcirent ſe pueros generare Deo, & non ſibi, aut Satanæ. 4. propter ſignificationem, nimirum ut eſſent typi offerendi Chriſti.

Speciale mandatum erat de primogenitis, tàm in hominibus, quàm in iumentis, ut offerrentur Deo. Primùm in memoriam iſtius magni beneficij, quòd Dominus, reſeruato populo Iſraëlitico, percuſſerit pirmogenita Ægypti ab homine uſq; ad pecus. Deinde propter ſignificationem, uidelicet quòd unigenitus Dei & primogenitus Mariæ, olim eſſet offerendus pro nobis liberandis ab Ægypto peccatorum. Hoc ſit dictum de lege & eius ſignificatione: nunc ad oblationem Chriſti ueniamus.

Lex iubet, ut omne primogenitum aperiens uuluam, conceptum ex uirili ſemine iſto pacto offeratur: Sed Chriſtus non erat ita humano more conceptus, ſed de Spiritu ſancto erat conceptus, & natus de caſtiſsima uirgine: ergo non obligatus erat lege, ut more aliorum primogenitorum offerretur in Templo. Reſpondeo: Chriſtus etiam erat liber, ne conci-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

conciperetur & naſceretur homo, & poſtea circumcideretur & pateretur : ſed qui liber fuit, factus eſt omnium ſeruus, ut omnes liberos faceret, Siue, ut Auguſtinus *ait :* Deus *eſt factus homo, ut homines* Deos *faceret.* Paulus *dicit eum factum eſſe ſub* Lege*, ut eos qui ſub* Lege *erant redimeret.* Ideò *hic primogenitus etiam in* Templo *offerri uoluit.*

Sed quando fuit primogenitus? nemo unquam talis extitit primogenitus. 1. fuit primogenitus diuina ſua natura : erat enim filius Dei *æternus.* Ego, *inquit, hodie genui te. 2. humana natura fuit primogenitus* Mariæ. Nullum *enim ante illum genuerat, neq; poſt genuit. 3. gratia.* Primus *enim homo natus eſt, qui* Deo *oblatus per ſe placuit. 4. uirtute, quia eſt primogenitus mortuorum. 5. ut per ipſum nos noui homines naſcamur.*

Præterea obſeruandum eſt, quòd Maria *obtulerit duos pullos columbarum, quo eius ſignificatur paupertas.* Nam *ditiores agnum offerebant.* Nos *hinc diſcamus non pudere noſtræ paupertatis.* Chriſtus *pauper naſci uoluit, ut nos diuites faceret, modò ipſius diuitias grata mente accipere uoluerimus.*

DE SECVNDO.

Et ecce homo erat in Ieruſalem, cui nomen Simeon. *Hic habemus primùm deſcriptionem* Simeonis, *& deinde eius benedictionem.* Primùm *prædicatur ob iuſticiam.* Ita *enim inter ſuos uixit, quòd ab omnibus uir bonus & iuſtus ſit ha-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

bitus. Non uult hoc Euangeliſta, quòd fuerit ita iuſtus, ut non opus habuerit aliena iuſticia: Nam in ſuo carmine fatetur Chriſtum ſuum eſſe ſaluatorem: ſed quòd uixerit inculpatè inter homines & honeſtè, ut qui nemini malè fecerit, ſed omnibus pro uiribus benè fecerit. Qui talis eſt, à Cicerone, imò ab omnibus iuſtus dicitur. 2. Prædicatur ob pietatem: timuit eum Deum. Timoris nomine totus cultus Dei intelligitur. Qui enim Deum timet, ut caueat omnia quibus ipſum offendi nouit: ita facit quicquid illi gratum ſenſerit. Hic timor ex fide ortum habet. Alius timor Dei eſt ſine fide, qui non eſt cultus Dei: talis eſt in omnibus impijs. Semper enim metuunt aduerſus ſe iudicium Dei: qui potius uellent Deum non eſſe, quàm propter ſua ſcelera puniri. Talis non fuit timor qui in Simeone prædicatur. Nam ſequitur, quòd expectauerit conſolationem Iſraël: quo dicto oſtenditur, quòd ardenti affectu expectauerit Chriſti aduentum. Sciuit enim uaticinia Iacob & Danielis in iſtud tempus reſpicere: Quare ardentius expectauit & cupiuit ſibi uitam prorogari, donec præſentem Chriſtum uideret. Neq; mirum eſt eum tanto affectu expectaſſe Chriſtum. Nam erat, ut inquit Euangeliſta, plenus Spiritu ſancto. Talis fuit hic ſanctus uir.

Sed quodnam fuit præmitum huius pietatis? Accepit reſponſum à Spiritu ſancto, ut non uideret mortem, priuſquàm uideret Chriſtum Dominum: cuius impulſu uenit in Templum. Sed quid illic fecit?

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

cit? cùm parentes Ioſeph & Maria introducerent puerum, accepit eum in ulnas, & laudauit Deum. Iam habet hic ſanctus ſenex quod adeò ardenter poſtulauit, & fert Chriſto teſtimonium, publicè profitetur hunc Ieſum Chriſtum eſſe, qui Patribus erat promiſſus.

Habemus quæ Simeonis fuerit pietas: nunc ipſum nobis proponamus. Primùm ſenes, deinde & alij diſcant ab illo timere Deum: diſcant iuſtè & ſanctè inter homines uiuere: diſcant Chriſtum recipere in ulnas ſuas, hoc eſt, in corda ſua: hunc prædicent, laudent, confiteantur: quòd ſi fecerint olim cum Simeone mercedem copioſam in cœlis accepturi ſunt.

DE TERTIO.

Sequitur canticum Simeonis. Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundum uerbum tuum in pace. *Hoc canticum multis ſeculis in Eccleſijs cani ſolitum eſt, & nos quando funera ſepeliuntur, illud ipſum canere conſueuimus. Continet enim doctrinam de Chriſto, & docet unde ſumma conſolatio ſit petenda, maximè cùm ex hac uita nobis diſcedendum erit. Quò autem hoc carmen melius intelligamus, illud diuidam in duas partes, in quarum priori ſibi gratulatur ſenex Simeon: in poſteriori Chriſti regis beneficia erga totum mundum breuiſsimè complectitur.*

Prior pars eſt: Nunc dimittis Domine ſeruum tuum, ſecundum uerbum tuum in

pace, quia uiderunt oculi mei ſalutare tuum. *Hîc Simeon ſenex ſibi gratulatur, quòd corporeis oculis uiderat Chriſtum, quemadmodum reſponſum acceperat à Spiritu ſancto. Etſi enim prius illum uidit oculo fidei, ſicut de Abrahamo ait Dominus: Abraham uidit diem meum & gauiſus eſt: tamen quia acceperat à Spiritu ſancto promiſsionem, ut Chriſtum præſentem corporeis oculis uideret ante obitum, ualde hoc intuitu eſt delectatus, & magno fidei robore nunc petit liberationem, ut aggregetur ad Patres ſuos in pace. Sed uide, accepit promiſsionem, ut uideret Chriſtum Domini. Hîc offertur infans pauper, nulla externa ſpecies hîc apparet, niſi contemtus. An hac externa ſpecie offenditur? non. Quem uidit minimum corporeis oculis, hunc uidit maximum fidei luminibus: quem in forma ſerui aſpexit oculo corporis humilem, hunc nouit Regem Regum & Dominum dominantium eſſe. Neq; ignorauit prophetiam Zachariæ de illo, qui ait: Ecce Rex tuus uenit pauper. Sciuit eum non uenire, ut occuparet regna mundi, ſed ut Regnum Dei daret credentibus. Hinc & nos diſcamus ſcripturis credere, & Chriſtum & ipſius Eccleſiam intueri, non tantùm oculis corporeis, ſed multò magis oculis fidei. Sed quoniam petit ſe iam dimitti, ut hanc ærumnoſam uitam morte commutet, ſatis oſtendit Chriſti regnum non eſſe huius mundi, ſed æternum, quod in pace conſcientiæ poſitum eſt. Quaſi diceret: Da mihi nunc, ut in pace & fe=*

liciter

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

liciter moriar. Hinc doctrinam & conſolationem hauriamus. Doctrinam quidem, quòd uiſio Chriſti ſpiritualis, quæ fit per fidem, facit ut lætus hominis ſit exitus ab hac uita, quia qui Chriſtum ita uidet ante mortem, quam ſequatur lucem ad uitam habet. Qui ſequitur me (ait Dominus) non ambulat in tenebris. Contrà, qui Chriſtum non uidet, à morte præſentis uitæ tranſit ad æternas tenebras. Conſolationem uerò, quia qui Chriſtum uident in articulo mortis, habent quo ſe conſolentur: ſciunt ſe iam dimittendos eſſe in pace: ſciunt ſe non ituros ad tenebras, ſed ad gaudium æternum. Latro quia non ſolùm in cruce uidit Chriſtum oculis corporeis miſerrimè afflictum, ſed etiam eundem oculis fidei uictorem mortis, audiuit à Domino: Hodiè mecum eris in Paradiſo. Sic Stephanus moriturus uidit Chriſtum, & ſumma cum uoluptate animi & gaudio Domino dixit: In manus tuas Domine commendo ſpiritum meum. Ad hunc modum & tu, cùm iam morbus te grauat, fide aſpice Chriſtum ſaluatorem, & ab illo pete, ut te in pace dimittat, id eſt, ſinat ab hac uita diſcedere, & in requiem omnibus fidelibus promiſſam intrare. Hæc cogitatio faciet, ut hunc mundum & præſentis uitæ calamitates, fortiter contemnamus, & mentem noſtram conſolemur ſpe ſalutis, quam nobis promiſit qui mentiri nequit. Sequitur altera pars Cantici.

Quod paraſti ante faciem omnium populorum. Lumen ad reuelationem gentium

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

& gloriam plebis tuæ Iſraël. Hîc *breuiter duo indicantur. Vnum quæ ſunt beneficia Chriſti. Alterum quibus deſtinata ſunt iſta beneficia. Beneficia ſunt, ſalus, lumen, gloria. Sine ergo Chriſto mundus in damnatione, tenebris & ignominia hæret, idq́; propter peccatum. Nam Chriſtus damnationem tollit, & reddit ſalutem: tenebras aufert, & affundit lumen: ignominiam amouet, & gloriam tribuit. Quanta quæſo ſunt hæc? ſanè nemo ea ſatis æſtimare poteſt.*

Sed quibus beneficia illa deſtinata ſunt? omnibus populis, Iudæis, & gentibus: uerùm fide ſunt accipienda. Offeruntur enim uniuerſaliter omnibus: ea eſt enim inſcrutabilis Dei bonitas, ſed additur conditio: qui crediderit, hic ſaluus erit, qui non crediderit condemnabitur. Quare nos ſi hæc bona cupiamus cum Simeone, hunc Ieſum ſaluatorem & Dominum in ulnas cordis noſtri recipiamus, firma fiducia in illum recumbentes. Huic noſtro ſaluatori ſit honor & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

IN FESTO ANNVNCIATIONIS MARIÆ, *Lucæ* 1.

IN menſe autem ſexto, miſſus eſt Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad uirginem deſponſatam uiro, cui nomen erat Ioſeph, de domo Dauid, ac nomen uirginis Maria. Et ingreſſus An-

gelus

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

gelus ad eam, dixit: Aue gratioſa, Dominus tecum, benedicta tu inter mulieres. Illa uerò cum uidiſſet, turbata eſt ſuper oratione eius, & cogitabat, qualis eſſet ſalutatio. Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria, nacta es enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero, & paries filium, & uocabis nomen eius Ieſum. Is erit magnus, & filius altiſſimi uocabitur. Et dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris ipſius, regnabitq; ſuper domum Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo erit iſtud, quandoquidem uirum non cognoſco? Et reſpondens Angelus, dixit ei: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & uirtus altiſſimi obumbrabit tibi. Quapropter & quod naſcetur ſanctum, uocabitur filius Dei. Atq; ecce, Elizabeth cognata tua, & ipſa concepit filium in ſenectute ſua, & hic menſis eſt ſextus illi, quæ dicebatur ſterilis, quia non erit impoſſibile apud Deum omne uerbum. Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum uerbum tuum. Ac diſceſſit ab illa Angelus.

ENARRATIO TEXTVS.

HOc Feſtum continet hiſtoriam conceptionis Ieſu Chriſti, quæ nunciatur uirgini ab Angelo Dei. Olim enim 3960. anno ante hanc conce-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ptionem promiſit Deus Semen mulieris, quòd contriturum erat caput ſerpentis, id eſt, quòd demoliturum erat opera Diaboli, peccatum & mortem. Huius promiſsionis memor Deus mittit Angelum ſuum ad caſtiſsimam uirginem, cui annunciat, quòd ſit conceptura ex Spiritu ſancto ſiue uirili ſemine, & paritura filium, qui ſit futurus ſaluator mundi. Hæc ſumma eſt hiſtoriæ, cuius ſunt quinq; præcipua membra, quæ ſunt.

I. Deſcriptio Legationis.
II. Salutatio Angelica.
III. Conſolatio turbatæ uirginis.
IIII. Expoſitio legationis.
V. Conceptionis ratio.

DE PRIMO.

In deſcriptione huius Legationis plures ſunt obſeruandæ circumſtantiæ, quarum ſingulas ſeorſim conſiderabimus, quò aliquid doctrinæ ad nos confirmandos inde hauriamus.

PRIMA: *tempus eſt.* In menſe, ait, ſexto, *ſcilicet à conceptione* Iohannis Baptiſtæ, *qui iuxta uaticinia* Prophetarum *erat futurus præcurſor* Domini, *ut pararent homines uiam regi ſuo aduenienti.* Et *fuit 20. annus poſtquàm ſceptrum ablatum eſt.* Nam *ita à* Iacob Patriarcha *prædictum erat*: Non auferetur ſceptrum de Iuda donec ueniat Silo, *id eſt, mulieris Semen, quòd promiſſum erat primis* Parentibus. *Hæc igitur temporis circumſtantia conuincit hunc filium uirginis uerum* Meſiam *eſſe.* Nam *eo tempore eſt natus, quo*

eum

eum naſciturum prædixit Spiritus Dei in Prophetis. Deinde, quantum ad diem attinet, hoc eſt memorandum, quòd in eundem anni diem incidit mactatio Agni Phaſe, conceptio Chriſti, & Paßio eiuſdem: quo die etiam putant ſancti patres Adamum fuiſſe creatum. Hæc commendant nobis ueritatem promißionum diuinarum. Diſtulit diu Deus mittere filium poſt factam promißionem, ſed tamen manſit uerax in ſuis promißis. Promiſit ſe filius uenturum ad iudicium, ſed differt: ueniet tamen ubi ei placitum fuerit.

SECVNDA: legatus eſt Angelus Gabriel. Quare? Primùm, ut ſeruaretur diuina ordinatio. Nam ut antea Deus ſolitus erat mittere Angelos qui hominibus nunciarent uoluntatem Dei: ita nunc mittitur Angelus: ut ſeruiat ſaluti hominum. Hoc enim Angelorum officium eſſe docet Apoſtolus ad Hebræos cap. 1. Deinde, quia Angelus malus primæ perditionis fuit cauſa, conueniebat, ut bonus Angelus reparandæ ſalutis primus eſſet nuncius. Tertiò, hoc quoq; uirgini caſtißimæ conueniebat, ut ad eam caſtißimus mitteretur legatus.

TERTIA: quòd hic legatus à Deo miſſus ſit. Imperatorum & regum legati auidè expetuntur, ut ſciatur quid tanti principes uelint. Ecce hîc ſummus, qui mittit, imperator, & magnus, qui mittitur, legatus. Quare meritò in admirationem excitari debemus.

QVARTA: locus, ad quem mittitur, ſigna-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tur. Mittitur enim in ciuitatem Galilææ, cui nomen Nazareth. Hoc ideò factum eſt, quia ita prædictum fuit. Deinde, Deus oſtendit ſe quæ humilia ſunt in terra reſpicere. Quare non eſt, quòd quiſquam ſe abiectum putet, propterea quòd uel pauper uel abiectus ſit in terra.

QVINTA: ad quam perſonam mittitur, nempe ad uirginem deſponſatam uiro. Debuit quidem Chriſtus à uirgine concipi, & à uirgine naſci, iuxta uaticinia Prophetarum. Quatuor etenim hominum in mundum propagationes fuerunt. 1. fuit ſolius Adam, qui ex limo terræ formatus eſt. 2. fuit ſolius Euæ, quæ è coſta Adam ædificata eſt. 3. fuit ſolius Chriſti, qui ex puriſſima uirgine eſt natus. 4. communis eſt omnium aliorum hominum, qui ex ſeminibus maris & fœminæ naſcuntur.

Conceptus eſt igitur & natus ex uirgine Chriſtus. Primùm, quia ſi ex uiri & mulieris ſemine fuiſſet natus, in peccatis fuiſſet conceptus & natus. Sed decuit eum, qui uenit, ut tolleret peccatum, abſque peccato eſſe. Deinde, uaticinijs debuit ſatisfieri. Geneſ. 3. dictum erat, Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Geneſ. 49. Non auferetur ſceptrum de Iuda, donec ueniat Silo, id eſt, eius ſcilicet mulieris filius. Eſa. 7. Ecce, ait, uirgo prægnans pariet filium. Præterea, conueniebat ita fieri propter ſignificationem ſpiritualis regenerationis, quæ non ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, ſed ex Deo eſt. Vnde Auguſtinus: Oportebat caput noſtrum inſigni mira-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

miraculo ſecundum corpus naſci de uirgine, ut ſignificaret ſua membra ſecundum ſpiritum naſcitura.

Quòd autem hæc uirgo fuerit uiro deſponſata, habuit etiam ſuas cauſas. Nam & hac ratione matrimonij dignitas commendatur, & conſultum eſt pudiciciæ & famæ uirginis, imò etiam datus eſt cuſtos uirgini, qui eius curam haberet.

SEXTA: quòd Ioſeph fuerit de domo Dauid: idq́; ita conueniebat, primum propter oracula. Fuit enim prædictum, ut Chriſtus adueniens naſceretur de proſapia Dauidica: id quod ipſis ſcribis & Phariſæis ignotum erat.

DE SECVNDO.

Secundum membrum huius Euangelicæ hiſtoriæ eſt ſalutatio Angelica, quæ eſt: Aue gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Hîc cogitemus de Eua prima parente & ſanctiſsima uirgine matre IESV, & obſeruemus, quàm diuerſas uoces audiuerint. Eua audiuit: Multiplicabo ærumnas tuas. Ærumnæ autem maledictionis ſigna ſunt ante fidem. Maria audiuit: χαῖρε, id eſt, gaude. Et cauſam addit: plena es gratia, id eſt, Deus te in gratiam recepit, & delegit te unam ex toto humano genere, cui ſingulare præſtabit beneficium. Dominus eſt tecum, hoc eſt, tu habes Deum protectorem & ſaluatorem. Benedicta tu inter mulieres, hoc eſt, quemadmodum Eua erat maledicta inter mulieres,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

res, imò omnes mulieres erant maledictæ propter illam: ita tu benedicta es ex dono & fauore Dei. *Tibi enim tanta contigit fęlicitas, ut ſeminis promiſsi mater ſis futura. Hæc eſt ſententia ſalutationis, unde facilè eſt colligere, quàm ſtulti ſunt, qui hinc uolunt facere precationem, qua inuocant beatam uirginem contra manifeſtum uerbum* Dei: *quibus hoc dictum uolo hoc tempore: maledictus omnis, qui inuocat creaturã, & qui detorquet ſcripturæ uerba ad ſtabiliendam horrendam idololatriam, in contemtum filij* Dei, *in ignominiam ſanctiſsimæ uirginis, & in ſui certiſsimam perniciem. Quando docetur in* Eccleſia *de uera inuocatione, etiam oſtenditur, quòd inuocatio ſanctorum ſit cultus* Diabolicus, *in* Eccleſiam *à* Diabolo *inuectus.*

DE TERTIO.

Audita hac inſolita ſalutatione turbatur, & apud ſe cogitat, qualisnam ſit iſta ſalutatio. Cui Angelus: Ne timeas Maria, inueniſti enim gratiam apud Deum. *Vide hîc quid faciat uerbum* Dei. *Primùm terret, deinde conſolatur. Ne timeas, inquit, quaſi dicat: non uenio, ut tibi aliquid triſte annunciem, non uenio prædicaturus iram* Dei *aduerſus te. Nam inueniſti gratiam apud Deum. Hîc habemus firmam doctrinam, quòd ſola gratia* Dei *timorem expellat. Reliqua omnia adiunctum habent timorem. Amici adiunctum timorem habent, ne nos deſerant cùm maximè eis opus habeamus: ſanitas timorem habet ne perdatur: di-*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uitiæ non poßidentur ſine metu. Nam amitti poſſunt, & amiſſæ dolorem relinquunt: potentia timet, ut quæ à ſuperiori uincatur: ſola gratia Dei timorem expellit. Qui in hac eſt, ipſe poteſt & in uita & in morte liberè inſultare Diabolo, & omnibus eius artibus. Hæc gratia quia poßidetur fide, augetur pijs exercitijs, nobis omnibus operæprecium eſt cauere, ne eam noſtra culpa amittamus. Ea enim amiſſa, nihil eſt reliquum præter turbationem conſcientiæ & maledictionem.

DE QVARTO.

Ecce concipies in utero & paries filium, & uocabis nomen eius Ieſum. *Hæc propoſitio legationis eſt, cuius ſenſus eſt: ego ex mandato Dei tibi denuncio, quòd ſis iam mater futura, & filium parias, quem uocabis Ieſum. Hîc haud dubiè caſtiſſima uirgo cogitat de promiſſo Semine: audit ſibi nomine Dei denunciari quòd ſit paritura filium, quem Ieſum appellare iubetur. Hoc nomen Ieſus, quòd ſaluatorem ſignificat, intellexit opponi maledictioni & morti, in quam primi parentes ob ſuam transgreßionem inciderant. Hoc nomen ſolet fuſius explicari die circumciſionis: quare nunc ad reliqua pergo.*

Hic erit (*inquit*) magnus. *Verè magnus, utpote filius altißimi: uerè magnus, qui potentem Satanam uinceret: uerè magnus, qui maxima daret: uerè magnus, cuius regnum æternum.* Dabit illi (*inquit*) Dominus Deus ſedem Dauid patris ſui,

&

& regnabit in domo Iacob in æternum,& regni eius non erit finis. *Hanc deſcriptionem ſi obſeruemus, quatuor de Chriſto hic dici inueniemus. Primùm enim eius ueram humanitatem indicat, cùm dicit illum naſciturum ex uirgine. Deinde,eius diuinitatem non tacet. Dicit enim :* Filius altiſſimi uocabitur. *Filius altißimi eſt eiuſdem naturæ cum altißimo. Tertiò, cùm addit,* hic erit magnus, *ſignificat unionem perſonalem. Etſi enim eſt* Deus *& homo : una tamen perſona eſt, non duæ. Quarto loco notatur eius officium quòd ſit* IESVS *&* REX *qui regnabit in æternum. Quomodo de Chriſto dici potuit, quòd eſſet habiturus ſedem Patris ſui, cùm ipſe dicit, Regnũ meum non eſt ex hoc mundo, quemadmodum etiam euentus declarauit : & Dauidis regnum fuit politica adminiſtratio in Iudæa? Vmbram regni tenuit Dauid : hic eius filius ueritatem regni occupat. Regnum Dauidis fuit figura & umbra Chriſti, & ideò unum regnum dicitur utrumq;, quia illud eſt umbra,hæc eſt ueritas eiuſdem regni. Deinde,mos ſcripturæ eſt diuina externis rerum imaginibus depingere,ut noſtræ infirmitati ſeruiat collatio.*

DE QVINTO.

Dixit autem Maria ad Angelum : quomodo fiet iſtud, quoniam uirum non cognoſco : *quaſi diceret. Quomodo poſſum abſq; uiro grauida fieri corporaliter (ut tu dicis) cùm nondum*

dum

dum cognouerim uirum. Sciuit caſtiſſima uirgo ordinem diuinitus ſancitum eſſe, ut homines conciperentur ex ſemine uirili & muliebri: neque contrarium exemplum uidit aut audiuit poſt creationem primorum Parentum. Quare hoc ſuæ rationis iudicium & experientiam in ordine diuinitus ſancito ſecuta, quærit: quomodo fiet iſtud, quoniam uirum non cognoſco, an aliquo inſolito more hic fiet conceptus? Et reſpondens Angelus dicit ei: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & uirtus altiſſimi obumbrabit tibi. Ideoque & quod naſcitur ex te ſanctum, uocabitur filius Dei. Hic modum conceptionis declarat Angelus, & cauſam conceptionis transfert à natura ad Deum naturæ opificem. Quaſi diceret: Non concipies ex uirili ſemine, ſed ex tuo ſemine ſolo naſcetur tibi filius, idq; operante non natura, ſed gratia. Spiritus enim ſanctus ſua diuina uirtute faciet, ut ex tuo ſemine naſcatur uerus homo. Hinc Auguſtinus: per gratiam Dei, ſeu potentiam Dei & operationem Spiritus ſancti, de carne uirginis aſſumtum eſt, quod uerbo eſt unitum: idq; ideò, quia ſi ex uirili ſemine fuiſſet, cum omnibus natis ab Adam immundus extitiſſet. Quòd autem ex carne natum eſt, caro eſt, mendacium eſt, uanitas eſt, Ioh. 2. Nunc autem per Chriſtum oportuit fieri gratiam & ueritatem. Non igitur potuit de uiro concipi, ſed oportuit id fieri occulta quadam Dei uirtute: quò omnis peccati purus & ſanctus,

nos

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nos quoq; purificaret & ſanctificaret, futurus Patri *hoſtia ſancta & incontaminata.* Deinde de Spiritu *ſancto conceptus eſt, ut ſciamus, quòd quicquid filius loquatur eſſe ipſißimam* Patris *uoluntatem. Eſt enim* Spiritus *ſanctus amor patris &* Filij *ſubſtantialis.* Præterea, *quia* Spiritus *ſanctus eſt ſpiritus ſanctificationis & purificationis.* Hîc *enim ex ſanguine, quem purificauerat,* Chriſti *corpus ædificauit, ut eſſet mundum & immune ab omni peccato, ut ſuprà quoq; dictum eſt.* Hæ *cauſæ fuerunt & ſunt, quòd non decuerit* Chriſtum *naſci ex uiri ſemine, ſed per efficaciam* Spiritus *ſancti.* Id Angelus *inſinuat cùm dicit:* ideoq; quod naſcitur ex te ſanctum, filius Dei uocabitur.

Etſi autem beata uirgo his uerbis Angeli *fidem habuit: tamen ut ſit confirmatior uirginis fides, addit ei ſignum quo certificatur.* Et ecce, *inquit,* Elizabeth cognata tua, & ipſa concepit filium in ſenectute ſua, & hic menſis eſt ſextus illi, quæ uocatur ſterilis: *quaſi diceret.* Tu *apud te ratiocinaris contra naturæ legem & ordinem diuinitus inſtitutum fieri, ut uirgo concipias & uirgo parias: ſed ego tibi aliud oſtendam, quod etiam eſt contra naturæ ordinem.* Elizabeth *cognata tua eſt ſterilis natura & ætate: natura quidem, quia tot annis uixit cum marito ſine prole, adeò quòd in eius ignominiam ſterilis ſit uocitata: ætate uerò, quòd iam exceſſerit annos pariendi, etiamſi maximè olim fuiſſet fœcunda.* Verùm *hic ſextus menſis*

eſt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

eſt à quo concepit, ita Deo ordinante & uolente. Quare hoc ſigno te confirmes, uerè futurum eſſe, ut tu quoq; parias.

Vide hîc conſuetudinem Dei, qui nunquam nudo uerbo agit cum homine, ſed ſemper ſignum aliquod externum addit, quò noſtræ imbecillitati magis ſe accommodet, dum ſuam uoluntatem menti per uerbum, & ſenſibus per ſigna externa uerbi ſignacula offert ueluti ſpectandam. Sic nobis per Euangelium hodiè ſuam patefecerat uoluntatem, quam externis ſignis obſignat Baptiſmo & Cœna Dominica.

Verùm in hoc colloquio Angeli cum uirgine obſeruandum eſt dictum quo ait: Non erit impoſſibile apud Deum ullum uerbum. Hoc uerbum & hæc uox Angeli duo continet. Primum, ueritatem & certitudinem promiſſorum diuinorum obſignat. Deinde monet nos, ut potentiam Dei opponamus omni carnis ſenſui & iudicio, & ſtatuamus Deum ueracem eſſe, etiamſi tota rerum machina aliud nobis perſuadere moliretur, utq; dicamus cum uirgine: fiat ſecundum uerbum tuum: uerbo uoluntatem reuelas: potentia uoluntatem adimples, ut tibi ſoli ſit gloria. Peccator es, deploras tuam miſeriam, ſed audi uerbum uoluntatis: nolo mortem peccatoris. Item: omnis qui inuocauerit nomen Domini ſaluus erit. Include in hoc uerbo & uoluntatem & potentiam Dei, cui nihil reſiſtere poteſt. Quando uicinus morti triſtaris, confugito ad Chriſtum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

& audi uerbum: Beati qui in Domino moriuntur. In hoc uerbo coniunge uoluntatem & potentiam Dei & certò ſtatuito mortem tibi fore uiam ad beatitudinem: idq́; per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum, cui cum Patre & Spiritu ſancto honor, laus & gloria in ſecula, Amen.

IN FESTO IOHANNIS BAPTISTÆ, *Lucæ* 1.

ELizabethæ impletum eſt tempus pariendi, & peperit filium. Et audierunt uicini & cognati eius, quōd magnificē Dominus miſericordia ſua uſus eſſet erga illam, & gratulabantur ei. Et factum eſt in die octauo, uenerunt ad circumcidendum puerum, & uocabant eum nomine patris ſui Zachariam. Et reſpondens mater eius, dixit: Nequaquam, ſed uocabitur Iohannes. Et dixerunt ad illam: Nemo eſt in cognatione tua, qui uocatur iſto nomine. Innuebant autem patri eius qui uellet uocari eum. Isq; poſtulatis tabellis ſcripſit, dicens: Iohannes eſt nomen eius. Et admirati ſunt uniuerſi. Apertum eſt autem os eius ilico, & lingua eius, & loquebatur, laudans Deum. Et peruaſit timor omnes uicinos eorum, & per omnem montanam regionem Iudæis diuulgabantur omnia uerba hæc, & poſuerunt omnes, qui audierāt, in corde ſuo, dicen-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

dicentes: Quidnam puer hic erit. Et manus Domini erat cum illo. Et Zacharias pater eius repletus eſt Spiritu ſancto, prophetauitque, dicens: Laudandus Dominus Deus Iſraël, quia uiſitauit & fecit redemtionem populo ſuo. Et erexit cornu ſalutis nobis, in domo Dauid pueri ſui. Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſeculo fuerunt, Prophetarum ſuorum. Fore, ut ſeruaremur ab inimicis noſtris, & de manu omnium qui oderunt nos. Vt uteretur miſericordia erga patres noſtros, ac memor eſſet teſtamenti ſui ſancti. Præſtaretq; iuſiurandum, quod iurauit ab Abraham patrem noſtrum, ac daret nobis. Vt ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati, ſeruiremus ipſi, cũ ſanctitate & iuſticia coram ipſo cunctis diebus uitæ noſtræ. Et tu puer Propheta altiſſimi uocaberis, præibis enim ante faciem Domini, ad parandum uias eius. Ad dandam ſcientiam ſalutis populo ipſius, per remiſſionem peccatorum eius. Per uiſcera miſericordiæ Dei noſtri, quibus uiſitauit nos oriens ex alto. Vt illuceſceret his qui in tenebris & umbra mortis ſedebant, ad dirigendos pedes noſtros in uiam pacis. Puer autem creſcebat, & corroborabatur ſpiritu, & erat in deſertis, donec ueniret dies, quo oſtendendus erat apud Iſraelitas.

ENARRATIO TEXTVS.

ETſi autem prophana idololatria eſt inuocare ſanctos, id quod à Papiſtis in ſanctorum feſtis factitatum eſt: tamen aliquot ſanctorum feſta retinere eſt perutile, idq́; multis de cauſis. Prima, utile admodum eſt, ut cognoſcatur hiſtoria Eccleſiæ: nam inde doctrinam, confirmationem & conſolationem petere poſſumus. Secunda, dulce eſt cogitare beneficia Dei erga Eccleſiam, unde ſingularis fructus pijs accedit pectoribus. Tertia, ut gratiæ Deo agantur pro beneficijs DEI erga Eccleſiæ membra. Quarta, ut perpenſis uarijs ſanctorum caſibus obfirmemus animos noſtros aduerſus præſentes & futuros caſus, quos experiri neceſſe eſt. Quinta, ut ſancti ſint nobis in pœnitentia, uita, cultu, confeſſione, cõſtantia, patientia, & alijs uirtutibus, quaſi exemplaria, ad quæ noſtram uitam formemus. Sexta, ut pijs ſuſpirijs ſanctorum expetamus conſortium. Hæ & aliæ graues ſunt cauſæ, cur ſanctorum feſta quædam in Eccleſia retinemus. Vtinam non abuterentur multi ſanctorum feſtis & alijs ad ſuas uoluptates & inſanias: quemadmodum hoc feſto præcipuè multi abuſi ſunt in Papatu, dum nocturnis ſaltationibus, amatorijs corollis, perpotationibus, ne dicam alia turpiora, hoc feſtum celebrârunt, quo non Deo, eius Angelis, & ſanctis placuerunt, ſed Satanæ ſeruierunt in contumeliam Dei, Angelorum et ſanctorum. Hæc ſunt breuiter dicta de feſtis ſanctorum, & eorum recto uſu: de hoc feſto unum tantùm

locum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

locum tractabo, nempe hiſtoriam Iohannis, unde aliquot admonitiones extruam.

DE HISTORIA IOHANNIS BAPTISTÆ.

IN Hiſtoria Iohannis Baptiſtæ hæ perpendantur circumſtantiæ: parentes, conceptio, natiuitas, educatio, uocatio, officium, de Iohanne teſtimonium Chriſti, mors, & ea quæ circa mortem & poſt mortem contigerunt.

Parentes Baptiſtæ fuerunt Zacharias ſacerdos uir ſanctus, & inculpatæ uitæ, & Elizabeth mater fuit, ut ætate prouecta: ita pietate eximia. De utrisque ita teſtatur Euangeliſta Lucas cap. 2. Erant iuſti ambo coram Deo, incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini irreprehenſibiles, & non erat illis filius, eò quòd eſſet Elizabeth ſterilis, & ambo proceßiſſent in diebus ſuis. Hæc deſcriptio continet, qua fuerint pietate parentes Iohannis, qua uixerint innocentia, & quòd iam ſenium adepti ſolatio ſenectutis deſtituti fuerint, eò quòd Elizabeth ſterilis fuerit, non ſolùm natura, dum adhuc iuuencula erat: uerumetiam ætate, cùm iam anus eſſet facta. Verùm contra naturæ curſum, & ſterilitatis incommodum tandem conſequuntur, quod magno deſiderio à Deo petiuerant. Hæc proinde circumſtantia de parentibus Iohannis multa docet. 1. quòd preces piorum tandem exaudiantur.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

2. quòd ab officio non ſit diſcedendum propterea quòd diutius differri poſtulata uidentur. Eſt enim pulſandum donec nobis gratiæ oſtium aperiatur. 3. quòd afflicti in fide manentes & innocentiam tuentes tandem conſolationem conſequantur. 4. quòd qui matrimonio ſunt copulati, debeant in timore Dei uiuere, & irreprehenſibiles eſſe. 5. quòd miniſtri uerbi & ipſorum uxores debeant alijs prælucere in omni genere uirtutum. Vt enim Zacharias maritus officij dignitatem ornauit ſanctitate uitæ: ita Elizabeth uxor ſanctam uitam & inculpatam degit. Sciuerunt enim ſe in eum dignitatis locum euectos eſſe, unde ipſorum uita alijs magis conſpiceretur. Vtinam non eſſent multi, qui Zachariam prædicant & non Zachariam uiuunt: uerùm hi ſuum inuenient iudicium.

SECVNDA circumſtantia eſt conceptionis, in qua plura ſunt conſideranda. Nam primùm conceptio Zachariæ patri fungenti ſuo officio in Templo prædicitur ab Angelo: quod cùm non credit ſenex effœtus, mutus efficitur in pœnam ſuæ incredulitatis. Hic primùm ſe offert officium ſanctorum Angelorum, qui ſunt nuncij Dei, & miniſtri Eccleſiæ Dei, ut eam defendant, ei ſeruiant iuxta Dei uoluntatem. Sed de Angelis dicenda ſunt plura die Michaëlis. Deinde, hic obſeruetur quòd Deus ſoleat exaudire eos, qui officio ſuo ritè fungentes ex fide inuocant. Qui enim officio commiſſo non rectè, quantùm poteſt, fungitur, fide uacuus eſt, & orare nequit.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

nequit. Quare nos Zachariæ exemplum ſequentes, & ritè fungamur noſtro munere, & ardenter Deum inuocemus, ut noſtris neceßitatibus ſuccurrat. Eſt enim ſuarum promißionum memor. Præterea hìc docemur, quòd Dei actio, & conſilium non impediatur, impedimentis naturæ. Etſi enim Zacharias erat effœtus: Elizabeth ſterilis & natura & ætate: Dei tamen conſilium procedit, & Elizabeth concipit iuxta decretum Dei. Hinc regulam generalem extruamus, uidelicet quòd nihil decretum & conſilium Dei impedire poßit. Decreuit mortuos excitare, ſed naturæ hoc uidetur fieri non poſſe. Cui hìc magis credendum, naturæ'ne an uoci Dei? Deo reddatur ueritatis laus, & certò ſtatuamus, quòd qui omnipotens eſt ueritas & uerißima omnipotentia, uelit & poßit præſtare quicquid decreuit. Concipit ergo ſterilis, & effœtus ſenex fit Pater aduerſante natura, ſed mandante naturæ autore, quem puer in utero matris agnouit, quando adueniente Maria poſt conceptionem ad uocem Angeli, in utero exultauit in teſtimonium, quòd Deus recipiat infantes, & uelit ab eis coli, iuxta Pſalmum: Ex ore infantium & lactentium perfeciſti tibi laudem. Verùm de hac re plura dicenda ſunt die Viſitationis beatæ uirginis.

TERTIA circumſtantia eſt natiuitatis, de qua in hunc modum Lucas: Vocabis, inquit Angelus ad Zachariam, nomen eius Iohannem, & erit gaudium tibi & exultatio, & multi in

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

natiuitate eius gaudebunt: & cum natus eſſet Ioannes, uicini quod acciderat Elizabeth audientes, prædicarunt miſericordiam Dei, & congratulati ſunt Elizabethæ. *Hæc circumſtantia admonet nos gratitudinis erga Deum pro acceptis beneficijs: admonet nos congratulationis, ut congratulemur illis quibus Deus benefacit: admonet nos officij piorum parentum, ut noſtros infantes Deo commendemus: admonet nos gaudij, quod ex benedictione Domini percipimus, & illud ad Dei gloriam referamus.*

QVARTA *circumſtantia eſt educationis Iohannis, de qua Euangeliſta:* Puer creſcebat & confortabatur ſpiritu, & erat in deſerto, uſq; in diem oſtenſionis ſuæ ad Iſraël. *Et cùm in deſerto eſſet, ut narrat Matthæus, habebat ueſtimentum, de pilis Camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos ſuos. Eſca autem eius erant locuſtæ & mel ſylueſtre. Hæc eſt educationis ſatis aſperæ deſcriptio. Quia enim arduum erat futurum ipſius officium, non in delicijs erat educandus, ſed potius erat aſſuefaciendus laboribus ab initio. Nam, ut ille inquit, à teneris aſſueſcere multum eſt.*

Sed quid nos hinc diſcemus? Monaſticen'ne? nequaquam. Quidnam igitur? tria hinc diſcere debemus: ſobrietatem, obedientiam erga Deum, & aſſuefactionem. Sobrietas enim & continentia hoc Iohannis exemplo non ſolùm futuris miniſtris uerbi, uerumetiam omnibus Chriſtianis commendatur.

Deinde,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Deinde, obedientia erga Deum in noſtra uocatione commendatur nobis. Non enim putandum eſt, quòd Iohannes hoc opus & uiuendi genus eligeret, tanquam ſanctius eſſet in deſerto uiuere, quàm in theatro hominum: ſed uocationi obtemperandum putauit. Aſſuefactio præterea commendatur nobis hoc exemplo, ut durioribus aſſueti non frangamur laborum mole, ſi quando duriora ferenda ſunt. Delicatè educati effœminati redduntur, ut ad nihil præclarè agendum ſint idonei, quemadmodum experientia in multis docet. Zona pellicea circa lumbos eius ſymbolum erat certaminis, quod illi futurum erat in officio ſuo cum ſcribis, Phariſæis, Herode, & alijs regni Chriſti hoſtibus.

QVINTA circumſtantia eſt uocationis Iohannis. De hac circumſtantia ita ſcribit Lucas: Factum eſt uerbum Domini ſuper Iohannem Zachariæ filium. Hoc uerbum fuit uocationis, qua diuinitus uocatus eſt ad miniſterium. Hîc nobis commendatur modeſtia, ut exemplo Iohannis expectemus uocantis uocem, ſiue Dei ſine medijs, quod olim ſæpius fiebat: qua ratione ſunt uocati Prophetæ, Apoſtoli, & alij interdum: ſiue Dei per media, hoc eſt, per homines, penes quos ius eſt uocandi ad aliquod miniſterium in Republica ſiue Eccleſia. Contra hoc modeſtiæ exemplum peccant curioſi, qui ſine uocatione irrumpunt in officia, per feneſtras potius & tectum, quàm per oſtium. Huiuſmodi ſunt qui uel per amicos, uel per munerum largitionem

aucupantur officia Eccleſiaſtica, idq́; non ut Deo ſeruiant, & Eccleſiam ædificent, ſed ut ſuo uentri conſulant, quæ res non benè cedere ſolet.

SEXTA circumſtantia eſt officij, de qua Lucas hoc modo: Et uenit in omnem regionem Iordani finitimam prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſsionem peccatorum, ſicuti ſcriptum eſt in libro Eſaiæ: Vox clamantis in deſerto, parate uiam Domini, & rectas facite ſemitas eius &c. Habemus officium Iohannis, uidelicet ut baptizet & prædicet pœnitentiam, ut paret uiam Domino, ut Chriſtum dominum monſtret.

Quia autem primus Dei miniſter fuit qui baptizauit ex mandato Dei, Baptiſta dictus eſt: quia prædicauit pœnitentiam, Propheta eſt dictus: quia Chriſtum monſtrat, Elias eſt uocatus, ut ſpiritu Eliæ ueniens Domino uiam pararet. In huius officio multæ uirtutes lucent: ut conſtantia, fortitudo, confeſſio, crux, defenſio ueritatis, ardor & ſtudium propagandi Regni Chriſti. Herodem non timuit, Phariſæos non eſt reueritus, ſed officium conſtantiſsimè tuebatur uſq; ad mortem.

SEPTIMA circumſtantia eſt teſtimonij Chriſti de Iohanne. De hac circumſtantia ſcribitur Mat. 11. ubi Iohannes coniectus in uincula mittit duos diſcipulos ad Ieſum, ut quærerent, num is ſit, qui uenturus ſit, an alius ſit expectandus. Verùm poſt reſponſum Chriſti, ſubijcitur teſtimonium Chriſti de Iohanne. Quid exiſtis, inquit, in deſertum uidere?

num

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

num arundinem? uerùm quia hoc Chriſti præconium de Iohanne declaratum eſt tertia Dominica Aduentus, nolo de ea plura dicere.

OCTAVA circumſtantia eſt de morte Iohannis, & de ijs quæ circa mortem & poſt mortem contigerunt. In morte: occaſio, cauſa, mortis genus & exemplum Iohannis.

Occaſio fuit hæc: Herodes accepit fratris ſui uxorem, qua uſus eſt ut ſua. Hoc quia Iohannes uidit eſſe contra Legem Dei, & naturæ honeſtatem, dicit Herodi: Non licet tibi habere uxorem fratris tui: quod cùm ægrè tuliſſet Herodes, mittit Iohannem in carcerem. Herodes ante hoc Iohannis factũ amabat Iohannem: Habuit illum pro Propheta Dei: uſus eſt interdum eius conſilio: ſed poſtquam à Iohanne taxari cœpit ipſius inceſtus, & impura uita, ex amico fit inimicus Herodes: Iohannes in carcere tanquàm maleficus conijcitur. Huius Herodis exemplum multi hodiè imitantur. Complectuntur ueros Dei ſeruos, donec non offendant, donec uicia non carpant: ſed mox ubi morbum indicauerint, ut phrenetici in medicos manus inijciunt.

Cauſa mortis fuit iuramentum Herodis. Nam cùm Herodes in conuiuio uidiſſet filiam Herodiadis ſaltantem, adeò placuit Herodi puellæ ſaltatio, quòd iurârit ſe daturum quicquid peteret, etiam ad dimidium regni. Puella hoc audito currit ad matrem, interrogat quid petat. Mater, quæ Iohannem odio proſequebatur propter reprehenſam eius

libidinem,

libidinem, iubet ut petat caput Iohannis Baptiſtæ, quod & impetrat. Nam mox miſſo carnifice obtruncatur Iohannes, et caput illius puellæ traditur. Habemus cauſam mortis Iohannis & mortis genus. Ecce hîc ad puellulæ petitionem iugulatur maximus ille heros, quo non fuit inter natos mulierum maior, iuxta Chriſti teſtimonium. Hæc ſanè ſors eſt Eccleſiæ. Hîc uidemus Chriſti regnum ſanguine parari & ſanguine ſeruari.

Exemplum hoc Iohannis omnibus ſinceris Chriſti miniſtris imitandum eſt, ut uidelicet eligant potius mortem, quàm ut ad peccata hominum conniueant: certi quòd is qui Iohannis ſanguinem tanquam oblationem gratiſsimam ſuſcepit, etiam ſui curam in medijs flammis ſit habiturus: cui ſit honor, laus, confeßio & gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

IN FESTO VISITATIONIS MARIÆ, Lucæ 1.

EXurgens autem Maria, in diebus his, abijt in montana cum feſtinatione, in ciuitatem Iuda, & intrauit in domum Zachariæ, ac ſalutauit Elizabeth. Et factum eſt, ut audiit ſalutationẽ Mariæ Elizabeth, ſalijt infans in utero eius. Et repleta eſt Spiritu ſancto Elizabeth, exclamauitq́ue uoce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus uentris tui. Et unde hoc mihi, ut ueniat

niat

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

niat mater Domini mei ad me? Ecce enim ut facta eſt uox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultauit præ gaudio infans in utero meo. Et beata quæ credidiſti, quoniam perficientur ea, quæ dicta ſunt tibi à Domino. Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum. Et exultauit ſpiritus meus, in Deo ſeruatore meo. Quia reſpexit ad humilitatem ancillæ ſuæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit mihi magnifica qui potens eſt,& ſanctum nomen eius. Et miſericordia eius in progeniem & progeniem, timentibus eum. Præſtitit robur per brachium ſuum, diſperſit ſuperbos cogitatione cor

dis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

dis ipſorum. Detraxit potentes de ſedibus,& erexit humiles. Eſurientes impleuit bonis,& diuites dimiſit inanes. Suſcepit Iſraël puerum ſuum,ut memor eſſet miſericordiæ. Sicut locutus eſt ad Patres noſtros, nimirum Abraham & ſemini eius in æuum. Manſit autem Maria cum illa circiter menſes tres, & reuerſa eſt in domum ſuam.

ENARRATIO TEXTVS.

CVR feſta de ſanctis inſtituta ſint in Eccleſia cùm aliâs, tùm ipſo die Iohannis Baptiſtæ dictum eſt. Summa autem eò redit, ut habeamus exempla pœnitentiæ & miſericordiæ Dei, ſeu ut explicatius dicam. Primùm, ut cum illis lapſis non deſperemus de uenia, ſed aſpiremus ad gratiam, ſeriam pœnitentiam peccatorum exemplo ſanctorum agentes. Deinde, ut fidem illorum imitemur: quemadmodum Paulus monet, Abraham fidem nobis commendans: Rom. 4. Tùm, ut mores ſanctorum exprimere conemur honeſtè, piè, & iuſtè uiuentes, & abnegantes omnem impietatem & mundanas concupiſcentias, ut Paulus ad Titum docet.

In hunc uſum & hoc feſtum inſtitutum eſſe cogitemus, non ut ſanctam uirginem inuocemus, quod impia eſt idololatria, ſed ut habeamus, quo & animum noſtrum, & uitam informemus ad pietatem & uirtutem, exemplo huius caſtiſſimæ uirginis.

Summa autem huius Hiſtoriæ eſt, quòd Maria uirgo,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uirgo, poſtquàm & ſe cognouit ex Spiritu ſancto concepiſſe, & ſciuit Elizabetham *cognatam iam in ſua ſenectute prægnantem eſſe, proficiſcatur ad ſuam cognatam* Elizabeth, *eam ſalutat, atq; ita colloquuntur de eo quod acciderat, & ſe mutuò confirmant.* Quo *facto,* Maria *ut ſuæ gratitudinis erga* Deum *ſignum ederet,* P*ſalmum componit, & canit in laudem* Dei.

Loci duo.

I. *Hiſtoria uiſitationis.*
II. *Canticum uirginis.*

DE PRIMO.

In Hiſtoria *uirginis quatuor præcipuè ſunt ſpectandæ circumſtantiæ, quæ ſunt,*

1. *Mutuum officium uirginis &* Elizabethæ.
2. *Salutatio uirginis.*
3. Elizabethæ *teſtimonium de fide uirginis.*
4. *Miraculum infantis in utero matris geſtientis.*

Prima Circumſtantia.

Exurgens Maria in diebus illis abijt in montana cum feſtinatione in ciuitatem Iuda, & intrauit in domum Zachariæ, *Beata uirgo fructum ſuæ fidei pulcerrimum edit, nempè caritatis erga proximum. Illa enim cùm iuuencula eſſet, anum* Elizabetham *non contemnit, ſed cum feſtinatione accedit, ut eam iuuet & conſoletur, ſic cogitans:* Ecce *cognata mea eſt ſenio confecta: prætereà etiam, quòd natura denegatum fuit,*

fuit, miraculo eſt fœcunda facta, eget proinde mea opera : uolo itaq; ad eam proficiſci , ut mutuis nos conſolemur colloquijs, & ut ei miniſtrem.

Hinc iuuenculæ Matronæ diſcant, quomodo eas affectas eſſe erga grandæuas deceat. Maria etſi maioribus donis erat ornata quàm ulla fœminarum in mundo fuit : non tamen inde ſuperbit : non cogitat , ego'ne tantis donis ornata ſeruirem iſti anui ? ſed potius , quòd quò maior ſit, & præſtantioribus donis pollens , eò magis ad ſeruiendum alijs ſit obnoxia. Ioſeph tametſi ſomniauit ſolem & Lunam et undecim ſtellas ſe adorare , quo ſomnio ſignificabatur, quòd parentes ipſius & fratres aliquando ipſum eſſent ut Dominum ueneraturi: non tamen inde ſuperbit, ſed ſeni parenti ſeruit, & eſt obediens iuxta regulam Syracide: Quantò maior es, eò magis te ipſe humilia in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam : congregationi pauperum affabilem te facito, & ſeniori humilia animam tuam. Qui iuxta hanc regulam & Mariæ exemplum uitam inſtituit, uberrimum reportabit fructum. Primum enim inueniet gratiam apud Deum : nam ut Deus ſuperbis reſiſtit : ita humilibus dat gratiam. Deinde, inueniet gratiam apud homines. Vt enim omnes oderunt ſuperbos, ita humiles & affabiles amore proſequuntur. Præterea, meretur ut ipſe ſenex effectus honoretur à iunioribus. Vt enim iuſtum iudicium Dei eſt, ut qui iuuenis ſenes contemſit, ipſe ſenex contemtibilis fiat, ita iuſticia Dei eſt, ut qui iu-

uenis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

uenis reueritus eſt ſenes & eos in honore habuit, ſenex honoretur & ametur à iuuenibus.

Diſcant & hinc uirgines noſtræ, non circumcurſitare per alienas domos, non ocio indulgere, ſed cum feſtinatione piè & modeſtè res ſuas agere: niſi potius placuerit ipſis Dinæ imitari exemplum, quæ ignominiam domum ſecum tulit, quàm beatæ uirginis, quæ decus & perpetuum honeſtatis teſtimonium ſecum reportauit. Olim nullus theſaurus pudentia uirginibus erat carior: at nunc & ueſtibus & geſtibus omnem impudiciciam produnt multæ, quarum pleræq; iuſtas ſuæ impudiciciæ pœnas luunt.

Secunda Circumſtantia.

Secunda circumſtantia eſt ſalutationis. Nam ingreſſa domum uirgo mox ſalutat Elizabetham. Salutatio amica humanitatis, humilitatis, & beneuolentiæ eſt teſtimonium. Salutandi forma apud Iudæos uſitata fuit: Pax tibi: & pax huic domui, quæ ſalutandi forma de multis reb. nos admonet. Primùm enim hæc ſalutandi ratio eſt confeßio, qua omnem pacem, omnem fortunam, adeoq; omnia proſpera à Deo eſſe confitemur. Secundò, eſt petitio. Qui enim ſincero corde dicit: Pax tibi, perinde eſt, ac ſi diceret: te Pater cœleſtis oro, ut huic tuam largiare pacem: hunc tua protectione munias aduerſus Satanam Eccleſiæ tuæ hoſtem implacabilem. Tertiò, ſalutatio eſt adhortatio, qua hortamur quem ſalutamus, ut Deum inuocet, ut ſe, ſuam domum, liberos

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

&c. tueatur. Quartò, ſalutatio & pacis precatio eſt ſignificatio quædam, quòd hoſtes habeamus, qui nobis perpetuò ſtruunt inſidias: unde monemur, ne ſtertamus, ſed uigilemus ne incautos nos opprimãt. Quintò, pia ſalutatio eſt gratiarum actio. Nam cùm precamur alijs à Deo pacem, publicè agnoſcimus Deum eſſe autorem pacis, quem hac confeßione prædicamus. Diſcamus ergò ab hac uirgine mutuis ſalutationibus nos inuicem excipere.

Tertia Circumſtantia.

Tertia circumſtantia eſt teſtimonium Elizabethæ de fide uirginis. Et repleta eſt Spiritu ſancto Elizabeth, & exclamauit uoce magna ac dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus uentris tui &c. Beata es quæ credidiſti, quoniam perficientur ea, quæ dicta ſunt tibi à Domino. Elizabeth impletur Spiritu ſancto, à quo certificatur de conceptione uirginis. Nam cùm contra naturam ſit uirginem geſtare uterum, oportuit autorem naturæ doctorem eſſe gratiæ & doni quod contigit præter naturam. Deinde, ut edocta erat à Spiritu ſancto, fidem uirginis prædicat, cùm ait: Beata es quæ credidiſti: quæ breuis ſententia plura docet. Primùm enim inquit omnes eſſe miſeros qui ſunt ſine fide. Deinde docet, quòd credentibus contingat beatitudo uera, quæ eſt in Chriſto Ieſu beatitudinis fonte uberrimo. Tertiò, indicat quis ſit fructus fidei, cùm ait: Quoniam perficientur ea quę dicta ſunt tibi à Domino, quaſi

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quaſi dicat. Etiamſi omnium hominum experientia reclamat, etiamſi natura negat, etiamſi ratio contra ſtatuit: tamen perficietur quòd tibi à Domino dictum eſt, uidelicet quòd uirgo paries Filium iuxta Dei uerbum. Hinc diſcamus & nos, quæ ſit uera fidei indoles, & exemplo uirginis uerbo Dei adhibeamus fidem, etiamſi tota rerum natura contrarium polliceri uideatur.

Quarta Circumſtantia.

Ad ſalutationem uirginis exultat puer in utero matris: & geſtu quodam adeſſe ſignificat in utero uirginis Meßiam. Hoc ſanè magnum miraculum fuit, quòd puer nondum in mundum editus, naturæ reparatorem agnouerit. Quo miraculo & fides Elizabeth ac Mariæ confirmatur, & bonitas Dei erga infantes declaratur, qui olim promiſit Abrahamo, quòd uellet ipſius Deus eſſe, & ſeminis eius in ſempiternum: in cuius promißionis certitudinem legem ſanxit, ut infans octo dierum circumcideretur: quæ promißio, cùm ad nos pertineat, impiè & impudenter faciunt Anabaptiſtæ, qui nolunt Chriſtianorum infantes baptizari, hoc eſt, nolunt eos obſignatione gaudere, qui gratiæ cœleſtis iuxta promißionem ſunt hæredes. Anabaptiſtæ ita aiunt: Qui audit & credit baptizandus eſt: Infans uerò non audit nec credere poteſt: Quare nullo pacto eſt baptizandus. Sed falluntur miſeri. Sic potius deberent colligere. Infantes Chriſtianorum habent promißionem: igitur hæc promißio eſt

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ipſis baptiſmo obſignanda, ſicut infantibus Iudæorum obſignata fuit circumciſione. Promiſsionis uerbum offert gratiam: promiſsionis Sacramentum obſignat gratiam & ſymbolo docet: quemadmodum die cœnæ Dominicæ dictum eſt. Proponamus igitur nobis Iohannem, qui in utero matris plenus Spiritu ſancto hæres eſt gratiæ communis omnibus infantibus qui habent promiſsionem.

Sed dicunt: hoc erat miraculum. Fateor fuiſſe miraculum, & ſanè magnum miraculum, ſicuti omnia opera Dei in Eccleſia ſunt miracula. Verùm hoc addo, quòd hoc ipſum miraculum docet nos, quòd pueri poſsint eſſe capaces Spiritus ſancti. Si ſunt capaces Spiritus ſancti: ſi ſunt filij Abrahæ: ſi ſunt ſecundum promiſsionem hæredes: ſi Chriſtus eos recipi mandat: cur non baptizandi? Præſertim cùm baptiſmus iſtarum rerum ſit quædam obſignatio.

DE SECVNDO.

Maria audita oratione Elizabethæ de beneficio ſibi facto, uidelicet quòd eſſet mater Meſsiæ futura, ſui animi gratitudinem erga Deum declarat, quem celebrat in hoc Pſalmo, cùm propter ingens illud beneficium, quòd ſibi contingit, tùm propter miſericordiam, potentiam & ueritatem, quæ exercet erga homines, dum timentes ſe miſericordia in gratiam recipit, contumaces iuſtè punit, & quod olim promiſit Patribus, iam tandem uerè complet. Vſus huius Pſalmi eſt, ut cognita miſericordia Dei credamus:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

damus:ut cognita potentia timeamus:ut cognita ueritate ſperemus, ac expectemus cum patientia, quæ Deus *nobis ex gratia promiſit.* Miſericordiam *opponamus peccato:potentiam tyrannidi* Diaboli:*ueritatem tentationibus omnibus, quas caro uel* Satan *ſuggerit.* Atq; *his de cauſis* Eccleſia *uetus ordinauit,ut quotidiè in cœtu piorum caneretur hoc uirgineum carmen:* Nunc *ſingulos uerſus breuiter explicemus.*

1. Magnificat anima mea Dominum.
2. Et exultat ſpiritus meus,ſuper Deo ſaluatore meo.
3. Quia reſpexit me humilem ancillam: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

Hoc eſt: Ego *magnificè* Deum *prædico,& tota gaudio perfundor, idq; ſuper* Deo *ſaluatore meo.* Is *enim meum gaudium qui mihi tantam præſtitit ſalutem.* Is *reſpexit & gratuito fauore complexus eſt me humilem & uilem ancillam,quæ iam ſpreta, uilis,inſtar uilium ſeruulorum uixi: atq; ita reſpexit, ut non poſthac uilem & contemtam,ut antea, ſed beatam me prædicent omnes ætates: cui tanta gratia facta eſt,ut ſim mater futura* Meßiæ,*qui* Sal*uator eſt meus & omnium in ſe credentium.*

Ex Mariæ *exemplo hoc diſcamus. 1. agnoſcere noſtram uilitatem, & proſternere nos coram* Deo *in uera pœnitentia. 2.agnoſcere beneficia* Dei *erga nos. 3. prædicare* Deum *ob ſua beneficia. 4. alios*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ad gratitudinem noſtro inuitare exemplo.

4.Quia magnificè mecum egit potens ille,cuius ſanctum eſt nomen.

Nulla hîc iactat merita pudica uirgo: nihil ſuis tribuit uiribus, ſed omnia accepta fert Deo *qui ſolus potens eſt, & cuius ſolius nomen ſanctum exiſtit,ut quod ſummam mereatur reuerentiam.* Deus *enim quoties nominatur, debet ob ſanctitatem prædicari,quæ relucet in omnibus operibus eius, in ingenti miſericordia , in iuſto iudicio, in potentia & ueritate, quemadmodum particulatim uirgo in ſuo exponit* Pſalmo.

5. Et cuius miſericordia in omnes ætates parata eſt timentibus ipſum.

Hic *uerſus tria docet.* Primùm, *quòd* Deus *ſit miſericors. Secundum, quàm latè ſe extendat* Dei *miſericordia.* Tertium, *quibus illa infinita contingat miſericordia.* De Dei *miſericordia multa ſunt illuſtria dicta & exempla.* Ero *(inquit)* Deus *tuus & ſeminis tui uſq; in ſeculum.* Item: Ego *ſum* Deus *faciens miſericordiam.* Et *apud* Eſaiam : Ego *adſum,quia miſericors ſum* Dominus Deus *tuus.* Et Syracides : Pius *& miſericors eſt* Deus, *& remittet in die tribulationis peccata.*Hinc Paulus Deum *uocat* Patrem *miſericordiarum,inquiens :* Benedictus Deus *et* Pater Domini *noſtri* Ieſu Chriſti,Pater *miſericordiarum,qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra.* Exempla *huius declaratæ miſericordiæ ſunt plurima , quarum ſummum eſt,quòd* Fili-

um

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

um ſuum unigenitum dederit, ut ſaluetur mundus per ipſum. Huc illud: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit in illum non pereat, ſed habeat uitam æternam. Imagines huius miſericordiæ ſunt filius prodigus, Samaritanus, ouis perdita.

Quàm latè ſe extendit hæc Dei miſericordia? Reſpondet uirgo: in progenies progenierum, hoc eſt, in omnes ætates, in omnes nationes, iuxta illud: Miſericordia Dei plena eſt terra. Huc illud Pſalmi: Miſericordia Domini à ſeculo uſq; ad ſeculum. Iuſticia Dei Adam miſeriæ ſubiectus eſt cum tota ſua poſteritate: Miſericordia Dei Adam gratiæ particeps factus cum ſua poſteritate, modò illi ſua culpa non accerſiuerint ſibi iudiciū. Huc illud Eſaiæ: Dedi te in lucem gentium, ut ſalus ſis mea uſq; ad extremum terræ. Et Simeon: Lumen quod paraſti omnibus populis.

Quibus contingit iſta miſericordia? Reſpondet Maria: timentibus eum. Hoc ipſum Dauid hiſce atteſtatur uerbis: Miſericordia Domini à ſeculo uſque in ſeculum ſuper timentes eum. Et rurſus: Prope timentes eum ſalutare ipſius. Vbi ergo timor Dei uerus, illic & miſericordia Dei locum habet.

Sed quis eſt iſte timor Dei? Eſt uera pietas & religio, qua ſunt præditi qui in Chriſtum firma recumbunt fiducia. Eſt autem hîc diligenter obſeruandum inter cauſam miſericordiæ, & qualitatem eorum quibus contingit. Cauſa nulla eſt præ-

ter ἐυδοκίαν paternam in dilecto, ſicuti ipſe ait: Hic eſt Filius meus per quem placatus ſum. Qualitas eorum, quibus miſericordia contingit, non eſt meritum, ſed nota filiorum Dei, qui fide ſunt effecti filij, iuxta illud: Dedit poteſtatem, ut fierent filij Dei quotquot credunt in nomen eius. Fide ſola naſcimur filij Dei, ſed filij Dei effecti debemus, ut filios Dei decet, in omni pietate & innocentia, & alijs uirtutibus uiuere, quas beata uirgo hic timoris uocabulo complectitur.

6. Fecit potentiam in brachio ſuo, diſperſit ſuperbos mente cordis ſui.

7. Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles.

8. Eſurientes impleuit bonis, & diuites dimiſit inanes.

Prædicat iudicium Dei in ſuperbos, & miſericordiam in humiles. Exempla infinita præbet ſacra hiſtoria & quotidiana experientia.

9. Suſcepit Iſrael puerum ſuum, memor miſericordiæ ſuæ.

10. Sicuti locutus eſt Patribus noſtris, Abrahamo & ſemini eius in æternum.

Hoc eſt: Promiſsionem miſericordiæ compleuit Deus miſſo filio. Eſt igitur uerax & ob ueritatem celebrandus: cui ſit laus, confeſsio, & gloria miſericordiæ, potentiæ, iuſticiæ, ueritatis in ſecula ſeculorum, Amen.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

IN FESTO MICHAE-LIS, MATTH: XVIII.

IN illo tempore acceſſerunt diſcipuli ad Ieſum, dicentes: Quis maximus eſt in regno cœlorum? Et accerſitum ad ſe puerum, Ieſus ſtatuit in medio illorum, & dixit: Amen dico uobis. Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut pueri, non ingrediemini in regnum cœlorum. Quiſquis igitur demiſerit ſemetipſũ, ſicut eſt puer iſte, hic eſt ille maximus in regno cœlorum. Et qui receperit puellum talem in nomine meo, me recipit. Qui autem offen

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

derit unum de puſillis iſtis qui in me credunt: expedit ei, ut ſuſpendatur mola aſinaria in collum eius, ac demergatur in profundum maris. Væ mundo ab offendiculis. Neceſſe eſt enim ut ueniant offendicula, ueruntamen uæ homini, per quem offendiculum uenit. Quod ſi manus tua, uel pes tuus obſtaculo eſt tibi, abſcinde eum, & proijce abs te. Bonum eſt tibi ad uitam ingredi claudum aut mutilum, potius quàm duas manus, uel duos pedes habentem, mitti in ignem æternum. Et ſi oculus tuus offendit te, erue eum, & proijce abs te. Bonum eſt tibi, ut luſcus intres in uitam, potius quàm ut duos oculos habens, mittaris in gehennam ignis. Videte ne contemnatis unum ex puſillis. Dico enim uobis quod Angeli eorum in cœlis ſemper uident faciē patris mei, qui in cœlis eſt. Venit enim filius hominis ſeruare quod perierat.

ENARRATIO TEXTVS.

HOc feſtum in Eccleſia ideò ordinatum & receptum eſt, ut diſcamus beneficia Dei erga nos, qui dederit nobis Angelos cuſtodes. Quare de Angelis potißimum hoc die docenda eſt Eccleſia. Verùm quia Euangelica lectio, quæ hodiè tractari ſolet, continet ſingulares doctrinas: uolo primùm textum Euangelij explicare. Deinde nonnulla de Angelis dicere.

Occaſio-

Occaſionem huic Euangelicæ lectioni præbuit arrogantia diſcipulorum Chriſti, qui poſtquam Chriſtus ſui abitus mentionem feciſſet, contendunt de primatu, quos Chriſtus ab errore reuocat, & ſtatuit puerum in medio eorum dicens: Niſi fueritis ſicut pueri, non intrabitis in regnum cœlorum. *Dehortatur præterea à ſcandalo, & commendat nobis pueros, ut eos in Eccleſiam recipiamus, ſcientes talium eſſe regnum cœlorum.* Loci quatuor:

I. *Diſputatio Apoſtolorum de primatu & eorum reprehenſio.*

II. *Admonitio de cauendo ſcandalo.*

III. *Mandatum Chriſti de recipiendis pueris.*

IIII. *Angelorum natura & officium.*

Loci duo. 1. Conſtitutio regni Dei admirabiliſsima 2. Defenſio Dei potentiſsima.

DE PRIMO.

Diſcipuli accedunt Ieſum dicentes: Quiſnam maximus eſt in regno cœlorum? *Hîc primùm obſeruanda occurrit cæcitas diſcipulorum Chriſti, non intelligentiū adhuc, qualenam ſit Chriſti regnum. Somniabant fore ciuilem adminiſtrationem, in qua Chriſtus, ut ſummus* Monarcha, *Diſcipuli uerò ipſius ſub eo, tanquam duces, dominarentur toti terrarum orbi: ideò quærunt quiſnam illorum ſit futurus ſummus, & à* CHRISTO *proximus.* Adeò *ſtupenda cæcitas eorum mentes faſcinauerat.*

Deinde licet hîc uidere uirus diaboli, quòd fuit etiam efficax in illis Dei organis, nempe diſcipulis Chriſti, qui erant deſtinati Apoſtoli *& legati re-*

gis

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

gis Chriſti in Spirituali eius regno. Quid facit? deterrimo uicio ſuperbiæ eos commaculat, adeò ut iam de primatu diſputent, hoc eſt, quiſnam eorum ſit aliorum futurus Dominus.

Quid Chriſtus facit ad hanc diſcipulorum ſuorum ſtultam arrogantiam? Potuit ſanè iuſtè eos reijcere ut ſuperbos & minimè idoneos, qui ſuo ſpirituali regno adminiſtrando præficerentur: hoc tamen non facit, ſed eos paternè admonet, & ut corrigit errorem: ita ſuperbiæ uicium ſeuerè taxat. Ita enim ait: Et cum aduocaſſet puerulum Ieſus, ſtatuit eum in medio eorum, & dixit: Amen dico uobis, niſi conuerſi fueritis & fiatis ut pueruli, nequaquam ingrediemini in regnum cœlorum. Hic exemplo & doctrina docet, quales uelit habere adminiſtratores ſui regni. Vult æqualitatem, quantùm quidem ad animorum affectionem attinet: non uult, ut unus alterum tanquàm ex alto deſpiciat: ſed ut amanter ſint erga ſe inuicem affecti, mutuis ſe proſequentes officijs: non uult ut more gentium alij alijs ſuperbè dominentur in ſpirituali ſuo regno. Nam de regnis politicis alia ratio eſt. Deinde, hic facit diſcrimen inter ſuum regnum & imperia mundana. Qui ſummus eſt in regnis mundi, is ab omnibus uult coli & miniſtrari. Contrà, qui uult hic ſummus eſſe, debet omnium eſſe miniſter, non uerbis, ut Papa, ſed reuera, ut Paulus, Petrus, Apoſtoli, & alij ſinceri Euangelij præcones. Ita maximus in Eccleſia Chriſti eſt, qui maximè

ſeruit,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

ſeruit, minimus uerò qui maximè dominatur. Vt autem Chriſtus ſuos diſcipulos ab iſta arrogantia reuocet, addit ſeueriſsimam comminationem dicens: Niſi fiatis ut pueruli non ingrediemini regnũ cœlorum. Sed quid eſt quòd uelit Dominus ſuos diſcipulos eſſe ſimiles puerulis? an non Paulus ſecùs docere uidetur, cùm Corinthijs in hunc modum ſcribat: ne ſimus pueri ſenſibus? Chriſtus uult nos eſſe pueris ſimiles; Paulus uult nos eſſe pueris diſsimiles. Vtrumq; uerum eſt. Debemus eſſe pueris ſimiles, & rurſus debemus eſſe pueris diſsimiles.

Pueris ſimiles eſſe debemus, primùm uera humilitate & abnegatione noſtri ipſorum, ſicuti Dominus ait: Quiſquis demiſerit ſeipſum, ſicut eſt puerulus iſte. Eſt igitur omnis ſuperbia deponenda illi, qui uult Chriſti diſcipulus eſſe. Huc illud Chriſti: Qui uult me ſequi abneget ſemetipſum, hoc eſt, qui uult meus diſcipulus eſſe, humiliter de ſe ſentiat, nihil ſibi arroganter tribuat. Deinde, pueris ſimiles erimus in meritorum ratione. Vt enim pueri non poſſunt aduerſus parentes de ſuis gloriari meritis: Ita nec diſcipuli Chriſti coram Domino ulla merita iactare debent, ſed fateantur ſe infantes, qui ſine paterna cura nihil poſſent. Tertiò, ſimiles erimus pueris effectu. Quemadmodum enim pueri ſe totos paternæ curæ committunt: ita diſcipuli Chriſti ſe totos in Chriſti fidem conijciant ab eo omnia ſalutaria expectantes. Quartò, ſimiles erimus pueris obediendi ſtudio. Pueri boni non diſputant

quale

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

quale ſit quod mandat pater: ſed quid, & eius uoluntatem agendi regulam ſequuntur: ſicuti Abraham fecit, qui ad mandatum Dei paratus erat ad mactandum filium unigenitum. Non cogitauit Abraham: quid hoc opus Deo proderit? mors filij mei mihi moleſtiſsima quidem eſt, & Deo nihil confert. Sed hoc potius, Tu mi Deus hoc mihi mandas: tuam igitur uoluntatem agendi regulam ſequar, & tibi morem geram. Poſtremò pueris ſimiles eſſe debemus malicia, hoc eſt, ut infantes malis artibus non ſtudent, non auarè colligunt, non turpem libidinem ſectantur: ita diſcipuli Chriſti à malo abſtinebunt.

Diſsimiles autem debemus eſſe pueris. Primùm, ne pueriliter deſipiamus, abſurda ſectantes, ut pueri faciunt, ſenſibus nondum firmatis. Deinde, ne imbecilles in fide ſimus, ſicuti pueri qui per ætatem non poſſunt res ſpirituales capere. Tertiò, ne indulgeamus luſibus carnalium affectuum. Quartò, ne inſtar puerorum in doctrina pietatis incerti & inconſtantes fluctuemus, & ne, ut Paulus inquit, circumferamur quouis uento doctrinæ: ſed ſanctam exhibeamus infantiam, ad quam hortatur nos Petrus, cùm ait: quaſi modò geniti infantes &c. 1. Petri 2.

Huc & præmium ueræ humilitatis apponit, cùm ait: Quiſquis exceperit unum puerulum talem in nomine meo, me recipit. Hoc diligenter expendatur. Primùm, Chriſtus hoc dicto uult, ut

omnes pueros amanter complectantur, idq; ipſius nomine. Deinde, teſtatur quicquid in nomine ſuo collatum fuerit pijs, id ita ſe æſtimare, ac ſibi ipſi collatum eſſet. Quem non excitaret hæc promiſsio ad humanitatis officia erga ſuos & maximè erga membra Eccleſiæ Chriſti? Ab altera parte admonet de pœna quam luent, qui ullos in Chriſtum credentes contemſerint. Qui, inquit, offenderit unum ex paruis iſtis, qui in me credunt, præſtiterit ei, ut ſuſpendatur mola aſinaria in collum eius, ut demergatur in profundo maris. *Debetur uel hæc comminatio retinere nos in officio, ne tam faciles eſſemus ad offendendos alios. Sed de hoc loco ſequitur.*

DE SECVNDO.

Væ mundo à ſcandalis. Neceſſe eſt enim ut ueniant ſcandala: ueruntamen uæ homini per quem ſcandalum uenit. *Hoc Chriſti dictum tria habet. Primum eſt prædictio, quòd mundus ſit futurus plenus ſcandalis. Secundum eſt indicatio ſubobſcura cauſarum ſcandalorum. Tertium eſt comminatio pœnæ, quam luet autor ſcandali.*

PRIMVM *nos docet, admonet, confirmat. Docet quid ſit euenturum, hoc eſt, quòd mundus ſit futurus plenus ſcandalis. Deinde, quòd iſta ſcandala ſecum ſint allatura hominibus* VÆ, *hoc eſt, pœnas, ſub quibus homines ſuper ſe* VÆ *clamabunt præ anguſtijs. Eſt autem uæ, ut Baſilius ait:*

θρηνῶδες

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

θρηνῶδες ἐπίφθεγμα, hoc eſt, flebilis acclamatio, qua ſuum dolorem teſtantur qui ſub cruce gemunt. Tum, quòd Eccleſia non ſit futura tranquilla in hac uita: ſed cùm maximè quieta uidebitur, ſubitò excitabuntur tempeſtates, quibus mirum in modum concutietur. Erit Eccleſia in mundo ſimilis Halcyoni aui, quæ in Mari oua parit, & pullos nutrit. Hæc nunquam ſibi polliceri poteſt unum tranquillum diem, ſed ſe in omnem euentum parat: tranquillo mari cum ſuis pullis gaudet: obortam tempeſtatem perfert fortiter, ſperata tranquillitate animum alens. Sic Eccleſia eſt in mundo ut in Mari, in quo gignit ſibi liberos. Hæc nunquam ſecura eſſe poteſt à tempeſtatibus mundi, quæ ſunt falſi Prophetæ, Diabolus, propria caro, praui hominum mores & exempla. Hæ tempeſtates cùm in Eccleſiam ingruunt, debet ipſa parata eſſe in omnem euentum: ſed tandem omnia ſuperabit per uictorem mundi Ieſum Chriſtum, quem cum fide apprehendimus, & nos uictores mundi euadimus, iuxta illud: Hæc eſt uictoria, quæ uincit mundum, fides ueſtra. Quare hæc uincit mundum? quia Chriſtum habet.

Deinde, admonet nos hoc dictum Chriſti, ne uel ipſi autores ſcandalorum ſimus dicto aut facto, uel ſinamus nos abduci ſcandalis, ac rurſus relabamur in priſtinas tenebras, ac à Chriſto ſaluatore turpiter deficiamus: ſicuti multis hodiè accidit, ubi ſophiſtæ & tyranni pro ſua libidine omnia ſurſum ac deorſum uerſant.

Tertiò,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Tertiò, hoc dictum Chriſti nos confirmat in fide Chriſti. Nam cùm uidemus euentum prædictioni reſpondere, certificamur de Euangelio, & confirmatur fides, ne cum maxima parte mundi confeßionem abijciamus.

SECVNDVM, quòd habet dictum Chriſti, eſt indicatio ſubobſcura cauſarum ſcandali. Neceſſe eſt, inquit, ut ueniant ſcandala. Sed unde illa neceßitas? à Deo'ne? nequaquam. Deus enim non eſt autor malorum, nec delectatur ſcandalis: ſed iraſcitur autoribus ſcandali, ſicuti pœnæ oſtendunt. Vnde ergo? num à diabolo? uerè à Diabolo. Nihil enim is aliud molitur, quàm ut Chriſti Eccleſiam ſcandalis in doctrina, moribus, in cruce euertat. Hìc ſibi adiungit Sophiſtas, Hypocritas, & tyrannos mundi, quos excitat, ut nihil intentatum relinquant, quod faciat ullo modo uel ad euertendam, uel lacerandam Eccleſiam: id quod hiſtoria Eccleſiæ docet, ante diluuium, poſt diluuium, in Ægypto, in deſerto, in uarijs perſecutionibus ſub iudicibus, regibus, & ducibus, in captiuitate, poſt captiuitatem uſq; ad Chriſtum exhibitum. Deinde poſt Chriſtum hiſtoria Eccleſiæ infinita teſtimonia habet ſcandalorum, quibus Satan Eccleſiam Chriſti horribiliter inuadit.

TERTIVM, quod Chriſti dictum habet, eſt comminatio pœnæ, quam autores ſcandalorum ſuſtinebunt. Væ homini (inquit) illi, per quem ſcandalum uenit. Significat ergo fore, ut quia

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

alijs ſunt ſcandalo grauiſsimis puniantur pœnis. Nec eſt dubium quin de pœnis æternis loquatur.

Cæterùm, ut diligentius caueamus, ne fiamus autores ſcandali, breuiter dicam quænam ſcandalorum genera ſunt cauenda, quæ à ſuis cauſis differentias accipiunt. Vnum genus ſcandali eſt, quod oritur ex mala doctrina, ſeu ex corruptelis doctrinæ Eccleſiæ. Qui hoc pacto alijs eſt ſcandalo, diabolum Patrem ſuum imitatur, qui primos homines hoc genere ſcandali euertit, Gen. 3. Alterum genus ſcandali eſt, quod oritur ex malis moribus, hoc eſt, cùm alij in te reſpiciētes tuos malos mores induunt. Qui ita ſcandalo eſt hominibus regnum Satanæ extruit, & demolitur Chriſti regnum: quare ſummopere cauendum eſt. Quotus quiſq;, quæſo, hîc non dat ſcandalum? Siue ad clerum, ſiue ad populum, ſiue ad magiſtratum, ſiue ad ſubditos reſpicis, uides omnia plena ſcandalis morum, adeò ut non fruſtra Chriſtus dixiſſe uideatur: Væ mundo à ſcandalis.

Tertium genus ſcandali oritur ex abuſu rerum, quæ ſua natura ſunt indifferentes, quod cauendum eſt, ne offendantur infirmi. Obſtinati & impij ſunt contemnendi, idq; Chriſti exemplo. Plura de ſcandalis aliâs diximus.

DE TERTIO.

Videte ne contemnatis unum ex pueris his. Dico enim uobis, quod Angeli eorum in cœlis ſemper uident faciem patris mei, qui in cœlis eſt. *Hîc Chriſtus nobis pueros commendat,*

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

dat, ne illos ullo pacto offendamus: & rationem ſubnectit: quia Angeli eorum uident faciem Dei Patris qui in cœlo eſt, hoc eſt, Cùm tanta cura Deus pueros complectatur, ut eis Angelos cuſtodes dederit, non decet, ut nos eos inhonoremus. Hîc obſeruemus, quòd pueri habeant Angelos cuſtodes, qui eos aduerſus Satanam tuentur. Deinde, excitemur ad gratitudinem erga Deum pro tanto beneficio. Tum, ſtudeamus pijs moribus eos retinere. Poſtremò, caueamus ne ulla impietate aut turpitudine illos à nobis arceamus, qui in cœlo gaudent piorum ſanctitate & uitæ puritate.

DE QVARTO.

Quartum, quod propoſui, fuit de Angelis, de quorum natura & officio pauca dicam, ut cùm ſciamus quales cuſtodes habeat Eccleſia, tùm intelligamus in quanto uerſamur periculo.

Angelus eſt creatura Dei, ſpiritualis, intelligens, potens, condita in miniſterium Dei & Eccleſiæ: à quo ſuæ conditionis fine quidam defecerunt, & facti ſunt hoſtes Eccleſiæ, quidam autem non defeceruut, ſed manſerunt in ſua innocentia, in qua Deo & Eccleſiæ ſeruiunt. De quibus Epiſtola ad Hebræos ita ait: Non'ne omnes ſunt miniſtratores ſpiritus, qui miniſterij cauſa mittuntur propter eos, qui hæredes erunt ſalutis. De malis Dominus ait, quòd Satan cùm ſuis ſit mendax & homicida ab initio. Et Petrus dicit: Diabolus ſicut Leo circumit, quærens quem deuoret. Hinc facilè eſt intelli-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

telligere quòd Eccleſia in mundo ſit ueluti ciuitas, quàm ut Angeli boni intus defendunt: ita mali foris oppugnant. Cùm igitur in tanto uerſamur diſcrimine rogemus Deum, ut ſuis nos Angelis tueatur, cui laus, honor, poteſtas in ſecula ſeculorum, Amen.

IN FESTO OMNIVM SANCTORVM, *Matth: 5.*

CVm uidiſſet IESVS turbas, aſcendit in montem, & cum conſediſſet, acceſſerunt ad illum diſcipuli eius, & poſtquam aperuiſſet os ſuum, docebat illos, dicens: Beati pauperes ſpiritu, quoniam illorum eſt regnum cœlorum. Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolationem accipient. Beati mites, quoniam ipſi hæreditatem accipient terræ. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſticiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum uidebunt. Beati pacifici, quoniam hi filij Dei uocabuntur. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſticiam, quoniam illorum eſt regnum cœlorum. Beati eſtis, cum probra iecerint in uos homines, & inſectati fuerint, & dixerint omne malum uerbum aduerſus uos, mentientes propter me: Gaude-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

te & exultate, quoniam merces ueſtra multa eſt in cœlis.

ENARRATIO TEXTVS.

Feſta de Sanctis in Eccleſia inſtituta ſunt, non ſine grauiſsimis cauſis, quas ordinè recenſebo, ut in noſtrum commodum Sanctorum feſtis uti poſsimus. Prima, ut cognoſcatur Eccleſiæ hiſtoria. Id enim ualdè utile eſt: nam & inde Eccleſiæ ſtatum, & quos habuerit defenſores & hoſtes Eccleſia intelligimus.

Secunda, ut cogitentur beneficia Dei erga Eccleſiæ membra. Paulus ex perſecutore factus eſt Apoſtolus. Petrus qui Dominum ſuum negârat, in gratiam eſt receptus. Magdalena peccatrix pro filia agnita eſt, dum in Chriſtum fide recumbit. In mortis articulo Chriſtus ſe contemplandum præbuit Stephano: atq; ita in ſingulis ſanctis Dei ſingularia beneficia uidere eſt.

Tertia, ut conſideratis hiſce Dei beneficijs erga ſanctos, nos agamus Deo gratias, quòd in miſeros peccatores conuertentes ſe ad Dominum per ueram pœnitentiam, fuerit adeò miſericors, & eos in gratiam receperit, & tot ornauerit beneficijs, ac ſpiritu ſuo in hoc deſerto rexerit.

Quarta, ut uarij ſanctorum caſus perpendantur & conferantur cum periculis noſtri temporis. Vt olim pij opprimebantur ab impijs: ita & hodiè. Olim ſancti gaudebant ſub pijs gubernatoribus, & interdum iugum grauius tyrannorum experiri cogebantur:

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

gebantur: ita & hodiè. In his caſibus uarijs debemus nos erigere exemplo ſanctorum.

Quinta, ut ſanctos imitemur in pœnitentia, uita, cultu, confeßione, conſtantia, patientia, & alijs uirtutibus. Debent ergo ſancti nobis eſſe ueluti exempla regulæ uitæ noſtræ. Verbum Dei requirit pœnitentiam, cultum Dei, confeßionem, patientiam: ſed ſancti Dei huius uerbi exempla ſuppeditant.

Sexta, ut pijs ſuſpirijs ſanctorum expetamus conſortium, quo liberati tandem ex his anguſtijs beati uiuamus cum Chriſto in omni æternitate: qua de cauſa Chriſtus pronunciat ſuos diſcipulos beatos, etiamſi uarijs ærumnis in hac uita affligantur. Et huc pertinet hodiernum Euangelium de beatitudinibus uarijs, ſicuti nunc audiemus: ſingulas ergo beatitudines ordinè declaremus. Locus unicus:

De beatitudine diſcipulorum Chriſti.

Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Hoc uerſu oſtendit Chriſtus primum gradum ad ſummas opes. Summæ opes ſunt poſſeßio regni cœlorum & æternæ uitæ. Gradus autem eſt ad has opes primus paupertas ſpiritus, quia contriti & contuſi ſentimus nos omnis iuſticiæ eſſe inopes.

Quid? an non hæc paupertas nos excludit è regno cœlorum? Sicut rectè dicitur: primus gradus eſt ad ſanitatem nouiſſe morbum, quia qui morbum nouit, quærit conueniens remedium: ita primus gradus eſt ad opes cœleſtes paupertas ſpiritus, quia qui

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

qui hanc ſentit, quærit opes aliunde. Et ſicut morbus ſua natura gradus eſt ad mortem, niſi ſuccurrat medicus: ita hæc paupertas rectà ad infernum mitteret, niſi Chriſtus ſuas opes nobiſcum communicaret. Non ergo diuitiæ nobis contingunt ſpirituales merito paupertatis, ſed beneficio regis cœlorum, ad quem implorandum nos cogit ſenſus ſpiritualis huius paupertatis. Senſus ergo huius loci eſt, nihil eſſe cur illi ſe infelices eſſe putent, qui reuera ſentiunt in animo, ſe eſſe omnis iuſticiæ inopes, cùm iſte ſuæ inopiæ ſenſus ſit primus gradus, quo ad ſummas opes, id eſt, in regnum cœlorum aſcenditur, non quidem per ſe & ſua natura, ſed quia cogit nos illum quærere, qui ſolus uia eſt in cœlum.

Qualis autem ſit paupertas ſpiritualis, ex collatione facilius intelligi poteſt. Vt enim paupertas mendicitatis eſt non ſolùm ſumma inopia, uerumetiam eius publica profeßio: ita paupertas ſpiritus eſt non ſolùm ſumma opum cœleſtium, hoc eſt, iuſticiæ, ſanctitatis, & innocentiæ inopia: uerumetiam eius profeßio coram Deo, à quo petimus, ut propter Chriſtum noſtræ ſuccurrat inopiæ: Hæc ergo paupertas ſita eſt in uera pœnitentia & expetitione opum cœleſtium.

Monachi abuſi ſunt hoc loco. Nam ex eo docuerunt paupertate, id eſt, mendicitate homines mereri regnum cœlorum, cùm Paulus apertè dicit, Rom. 6. Donum Dei eſt uita æterna per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Si donum eſt gratui-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

tum, certè non comparatur paupertate, quæ ſanè ſua natura nihil meretur, ſed eſt pœna, cuius cauſa eſt partim prodigalitas, partim pigritia.

Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolationem accipient. *Hæc mirabilis eſt concio.* Pro*nunciat beatos lugentes, cùm nihil magis felicitati repugnet quàm luctus: uerùm* Chriſti *dictum intelligendum eſt non de luctus tempore, ſed de euentu: nam ita ait*: quia conſolationem accipient, *ſcilicet finito in hoc mundo luctu.* Hîc *luctus cauſam habet, partim ſpiritus paupertatem, partim ærumnas præſentis uitæ, quæ nos tanquam igni quodam excoquunt & explorant, & quaſi ſtimulis nos excitant ad expetendum æternum gaudium, quod omnes lacrimas abſterget.* Non *ergo luctus per ſe cauſa eſt felicitatis, ſed quia compellit nos ad Chriſtum, qui eſt autor omnis conſolationis.*

Huc *proinde* Pauli *dictum pertinet*: Gloriamur *in tribulationibus, quia operantur patientiam: patientia probationem: probatio ſpem: ſpes autem non confundit, quia* Deus *nos diligit.* Hinc *facilè intelligi poteſt, Chriſtum non loqui de quouis luctu, ſed de luctu, qui eſt ſecundum* Deum, *non de luctu mundi.*

Beati mites, quoniam ipſi hæreditatis iure terram poſſidebunt. *Mites ſunt placidi, manſueti, faciles, humani, qui ſuos affectus mitigant: qui læſi faciles ſunt ad condonandam iniuriam: qui malunt rem perdere quàm contendere.* Hæc *uirtus manſuetudo è timore* Dei *& uera humilitate naſcitur,*

tur, quam Chriſtus ſuis commendat, dicens: Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde. Regula eſt: Diſcipuli Chriſti mites eſſe debent. Exemplum regulæ eſt Chriſtus. Vult enim ut hanc uirtutem meditantes ſe intueamur. Non dicit Dominus: diſcite à me mortuos ſuſcitare, dæmones effugare, ſuper Mare ſiccis pedibus ambulare, 40. dies & noctes ſine cibo uiuere, ſed hoc dicit: diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Hæc humilitas habet ſecum germanam dilectionem, de qua Dominus: in hoc cognoſcent omnes, quòd mei diſcipuli ſitis, ſi uos mutuò dilexeritis.

Sed quid promittitur mitibus? beatitudo, idq; propter euentum: nam hæreditatis iure terram poſſidebunt, non quòd in terra ſimus uicturi, ſed propter typum. Terra enim olim promiſſa Patribus, fuit typus & figura regni cœlorum, atq; ideò ueritas umbræ nomen accepit.

Hoc loco qui abutuntur ad ſtabiliendum dogma de merito, ac ſi noſtris uirtutibus mereri cœlum poſſemus, ſtulti ſunt, non animaduertentes Chriſti uerba. Dicit enim eos poſſeſſuros iure hæreditatis terram. Vbi eſt illud hæreditatis ius? Non'ne ideò hæredes ſumus, quia in Chriſto gratis adoptati per fidem? non'ne Paulus dicit: Vita æterna eſt donum Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Aliud eſt loqui de cauſis ſalutis, aliud de nouis qualitatibus eorum qui hæredes ſunt ſalutis.

Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſticiã, quo-

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

niam ipſi ſaturabuntur. Chriſtiani in hac uita nunquam ita ex fontibus ſalutis hauriunt aquam, quin magis ſitiant, quos hîc conſolatur Dominus, promittens fore, ut tandem ſaturentur: ex qua ſaturitate ſe felices profitebuntur. Quiſquis eſurit & ſitit iuſticiam, duo optat. Primùm, ut publicè glorificetur Deus recta doctrina, ſancta uita, & confeßione. Deinde, ut priuatim ſinguli agnoſcant Deũ, fidem Chriſti concipiant, impleantur Spiritu ſancto, ac ſancta puraq; uita iuſticiam Dei meditentur. De hac ſatietate loquitur Dauid, quam tùm demum fore dicit, cùm apparuerit gloria eius. Ibi enim (ut eſt in Apocalypſi) ſancti non eſuriẽt neq; ſitient amplius.

Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Hîc nobis commendatur miſericordia erga miſeros. Vult enim Chriſtus ſuos diſcipulos, non tantùm tangi proprijs malis, uerum etiam affici aliorum miſeria: quod ſanè eſt ueræ caritatis officium. Neq; Chriſtus tantùm requirit, ut condoleamus ærumnis & miſerijs aliorum: ſed opus ſimul requirit: uult ut miſeris manus auxiliatrices porrigamus. Ne autem hominum ingratitudine frãgantur, adiungit promißionem. Promittit enim fore, ut qui miſericors fuerit in proximum, miſericordiam rurſus conſequatur: idq; non ſolùm apud Deum, uerùm etiam apud homines. Deus promittit miſericordibus miſericordiam, & facit etiam, ut inueniamus miſericordiam apud homines, dum il-

lorum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

lorum animos flectit ad benefaciendum nobis.

Beati mundo corde: quoniam ipſi Deum uidebunt. *Mundities cordis hîc nobis commendatur, quæ opponitur duobus maximis uicijs, aſtutiæ & libidini. Cùm opponitur aſtutiæ, eſt ſimplex candor, quo agimus cum hominibus ſincerè & apertè ſine obliquis fallendi artibus. Hoc ergo Chriſti dictum aduerſatur iudicio plerorumq; hominum. Pleriq; enim tum demum ſe beatos putant, quando alios aſtutè circumuenire poßint ac fallere: unde & prudentiæ laudem & lucrum uenantur, & fauorem magnorum hominum aucupantur. Verùm Chriſtus non uult, ut ſui diſcipuli ita agant, ſed ut potius ſint cõtenti ſimplici candore, ut cor, manus, lingua quàm optimè conſentire uideantur. His promittit ut Deum uideant, in cuius uiſione ſumma eſt ſita fœlicitas. At cùm mundities cordis opponitur libidini, eſt uera caſtitas, quam Paulus ſanctitatem uocat, cùm inquit: Præſtate ſanctitatem, ſine qua nemo uidebit Deum. Vt enim Deus abominatur libidines: ita ſummè delectatur caſtitate fidelium.*

Beati pacifici: quoniam ij filij Dei uocabuntur. *Hîc magnam & raram uirtutem ſuis diſcipulis commendat Chriſtus. Pacifici ſunt, qui paci & tranquillitati faciendæ & conſeruandæ ſtudent. Hi quia diuerſum ſtudium à filijs Satanæ habent, filij Dei uocabuntur, ut qui Dei Patris exemplo pacis & tranquillitatis ſunt autores, et multos ſuo hoc pacis ſtudio iuuant & oblectant. Quemad-*

modum

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

modum enim Balſamum precioſum integram domum ſua replet fragrantia:ita unus uir pacis ſtudioſus magnum cœtum diſsidentẽ in concordiam reducere poteſt. Non ergo immeritò Dauid cõcordiæ & pacis ſtudium celebrat, ita canens : Ecce quàm bonum & quàm iucundum, habitare fratres in unum.Sicut unguentum optimum ſuper caput defluens ſuper barbam, barbam Aaron,quod defluit per oram ueſtimentorum eius. Sicut ros Hermõ qui deſcendit ſuper montes. Vt enim rore terra fœcunda redditur benedicente Domino:ita ubicũq; ſunt multi pacis ſtudioſi, fœcundæ ſunt & felices politiæ, Eccleſiæ & œconomiæ.Contrà,ubi nõ eſt pacis ſtudiũ,illic ariditas & ſiccitas,hoc eſt,ſumma miſeria.

Beati qui perſecutionem patiuntur iuſticię cauſa, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Quia maximè concutit infirmorum animos ſcandalum perſecutionis, ualdè commodè ſuos de cruce admonet, ut non fracti perſecutionum acerbitate abijciant confeſsionem : ſed potius propoſitum regnum cœlorum intueantur: cuius potiundi deſiderio magis contendunt per tribulationes multas introire in regnum cœlorum.Imitemur ergo eorum exempla,qui dum currunt in ſtadio,reſpiciunt ad præmium, quod ab agonothete propoſitum eſt, & ita alacres properant, donec ad metam uentum fuerit: ita uult ſuos facere Chriſtus:non uult ſegnitiem, ſed infatigabile currendi ſtudium, donec ad metam regni cœlorum perueniant.

Deinde,

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Deinde, cùm Chriſtus hîc unam perſecutionis cauſam ponit, nempe iuſticiam, uult ut ita uitam inſtituamus, ne pati cogamur noſtra culpa, ſeu propter noſtram iniuſticiam. Tùm enim perſecutio eſt iuſta pœna, non teſtimonium defenſæ iuſticiæ & ueritatis. Et Petrus monet, Ne patiamur ut iniuſti, ſed ut iuſti, idq́; exemplo Chriſti, Prophetarum, Apoſtolorum & multorum martyrum.

Beati eritis cum conuiciati fuerint uobis, & uos perſecuti fuerint, & dixerint quiduis mali aduerſus uos, mentientes mea cauſa. Exponit quid ſit pati perſecutionem propter iuſticiã. Si conuiciati uobis (inquit) fuerint iniuſtẽ, ſi perſecuti uos fuerint odio Euangelij. Si dixerint omne malum mentientes. Nam ſi uerũ dixerint, non eritis beati. Si propter peccata ueſtra perſecutionem patiamini, nõ cõtinuò eritis felices. Nã cauſa (ut inquit ille) facit martyrem, nõ ſanguis.

Gaudete, inquit, & exultate, quoniam merces ueſtra multa eſt in cœlis. Merces eſt compenſatio obedientiæ erga Deũ in perſecutione præſtitæ. Non hoc dicto ſignificat Dominus nos cruce mereri cœlum, quia cœlum eſt filiorum hæreditas: ſed potius nos ad ferendam crucem extimulat, propoſita Patris clementia, qui nobis compenſationem laborũ, quos ſuſtinemus in hac uita, pollicetur, quæ compenſatio in cruce fundata eſt D. N. Ieſu Chriſti, cui unà cum Patre & Spiritu ſancto ſit honor, poteſtas, & gloria in ſecula ſeculorum,

AMEN.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

VITEBERGÆ

EXCVDEBAT IOHANNES CRATO.

ANNO M. D. LXIII.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)

226.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
Hielmst. 226 8° (LN 873)